1556

00036470

THE
ASIATIC SOCIETY OF BOMBAY
TOWN HALL, BOMBAY-400 023.

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 18 July, 2018

00036470

POLYDORI VERGILII VRBINATIS ANGLICÆ HISTORIÆ libri vigintiſex.

Ab ipſo autore poſtremùm iam recogniti, ádque amuſsim, ſalua tamen hiſtoriæ veritate, expoliti.

[illegible] dices [illegible]um ſingularum & vtili[illegible] copioſos, [illegible]peris calci adiectos [illegible]

GANDAVI
[illegible]

ELOGIVM DE ANGL[illegible] HISTORIA.

PAucis antè annis, Polydorus Vergilius [illegible] nas edidit hiſtoriam ſuam Anglicam, i[illegible] primũ arte conficienda, deinde ordine di[illegible] da, deinde oratione veſtienda, quanquam & o[illegible] nium fermè opinionem expectationemq; [illegible] que adeò ſeipſum ſuperauit, attamen cùm ille in ſuis de rerum inuentoribus libris demonſtrauerit, nullam olim artem quæ futura eſſet excellentior, intra ſuum ſtetiſſe initium, quòd nihil propè ſit ſimul & inuentum & perfectum, ex eo voluit eam ipſam hiſtoriam [illegible], polire, locupletare, id quod biennio poſt, hoc eſt, anno M. D. XXXVI nauiter fecit, nihil diminuta auctáue, ſed [illegible] a ac incolumi illa priſca integritate maieſtate [illegible] eritatis hiſtoriæ. Quare optime Lector accipies hoc opus perfectum, quo abhinc ſexcentos[illegible] vetus ille dinumerandi modus vſitatus doct[illegible] ſurpetur, annos, non aliud in eo ſcribendi genere, haud forſitan te[illegible] dices, latinius elegantius[illegible] compoſitum fuiſſe. atque iſtuc eſt tibi te[illegible] [illegible] poſſes meritò gaudere ſęculum noſtrum [illegible] [illegible] elocutione latina paſſim pure [illegible] [illegible] florere. Quapropter in hac equi[illegible] [illegible] Angli non minus felix cé[illegible] [illegible] rerum ſuarum geſta [illegible] habuerit

Ad Inuictiſsimũ Angliæ, Franciæ, Hiberniæq; Regem, fidei defenſorem, HENRICVM octauum, POLYDORI Vergilij Vrbinatis in Anglicam hiſtoriam ſuam prooemium.

IAM INDE *ab initio rerum humanarum, cunctis mortalibus*, HENRICE *Rex maxime, gloriam virtutis, rerumq; geſtarum memoriam perpetuandi commune ſtudiũ fuit: hinc ſunt vrbes conditæ, illisq; conditorũ nomina impoſita: hinc ſtatuæ repertæ, hinc pyramidum moles, multaq; id genus magnifica opera extructa ſunt: hinc* [illegible] *fuêre ſemper, qui non dubitarint patriæ tuendæ cauſa, etiam in mediam oppetere mortem. Ea tamen omnia cũ temporis curriculo partim* [illegible] *partim obliuione obſcurarentur, deinde* [illegible] *cœperunt & ipſa opera & facinora* [illegible] *ris, quæ vſq; ad ſempiternæ red*[illegible] *postea pro ſe quiſque* [illegible] *land*[illegible]*, atq; magnifica multo* [illegible]

elimanda curarit: quando hiſtoria vt hominũ laudes loquitur & patefacit, ſic dedecora non tacet, neque operit. quæ idcirco ad vitæ inſtitutionem longè vtiliſſima cenſetur, quòd alios ob immortalem gloriam conſequendam, ad virtutem impellat, alios verò infamiæ metu à vitijs deterreat. Hæc ſcilicet vna propè res eſt, quæ ad ſummam laudem regni tui Angliæ deſideranda videbatur: quod cùm rebus omnibus beatiſſimum ſit, eius tamen magnitudo in bene multarum gentium ignoratione erat, quòd nulla fermè extaret hiſtoria, qua cognoſcere liceret, quæ Britanniæ, quæ nũc Anglia eſt, ſoli natura, quæ gentis origo, qui Regum mores, quæ populi generatim vita, quibus artibus à principio tantum comparatum atq; auctum imperium, ad eã adſpiraſſet magnitudinem. Quamuis Bedas homo Anglus, ab aduentu Caij Iulij Cæſaris in inſulam, vſq; ad ſua tempora, qui floruit circiter annũ ſalutis humanæ DCC, res geſtas breui admodũ opuſculo perſtrinxerit: ac ãte eũ Gildas aliquid lucis attulerit Britannorũ antiquitati: ac deinde ea poſt illos, quidam alia prodiderint, quæ etiam nunc tenebris circunfuſa dilucere nequeunt: atque

atque ad extremum, nonnulli alij negocium ſuſceperint de rebus in dies propè ſingulos geſtis ſcribendi. Ii autem confecerunt annales, in quibus tanta cùm diſpoſitionis, tum orationis omnis ieiunitas inerat, vt meritò viderentur cibus, ſicut aiunt, ſine ſale: veruntamen tales erant, qui ſi cum aliarum gentium, cum quibus rerum aliquid Anglis aliquando fuerit, hiſtorijs conferrentur, omnino materiam noui operis fabricãdi ſuppeditare poſſent. Quare percepta, ego qui me iampridem ad inueſtigandas veterum res dederam, cœpi illos ipſos Anglorũ ac aliarum gentium annales accuratiùs euoluere, legere, haurire, & exſcribere, quæ ad confectionem nouæ hiſtoriæ pertinerent. Et quia haudquaquam facile duximus latinè ſcribere, atque vnà ſcribendi materiã colligere, ea de cauſa mihi conſtitui primùm vndecunque argumentum quamuis rude, nudumque ſumendum, quod poſtea cùm tẽpore minus excluderer, poſſim ſcienter ornare, & [illegible] veſtire [illegible] bis ab ouo, vti dicitur [illegible] ſi, qui hanc tandem [illegible] orio equidem haud [illegible] ex eo Anglicam ap- [illegible]

ane

die eſt maioris partis inſulæ nomen, & ei[illegible]s imperium longè maximum. Cæterùm hiſtoria, vt non exiguo tempore abſoluitur, ita iam abſoluta atque diuulgata, non vno item momento fidem, gratiam, autoritatem ſibi colligit, apud eum præſertim populum, cuius res geſtæ perdiu in occulto fuerint. Nam ſic accidit, vt permulta interim de auis audiant nepotes, eaq́; à nepotibus diuulgata, licet ſenum ſomnia ſint, credantur. Ex quo, ſi quis ſcribendo illa prætermiſerit, bone Deus, quantum populi ſermone vapulabit! Verùm cùm poſtea quis legerit (legerit autem vnuſquiſque, quem patriæ decus ac honor delectabit) & rerum cauſas, tēporum rationes, facta, dictaq; maiorum nouerit, tum velit nolit adducetur, vt nouam hiſtoriam probet, laudet, in cœlum ferat. Ita tempus & ratio vni, a[illegible] rei autoritatem facit. Tale quid no[illegible] [illegible]nglicæ hiſtoriæ vſu venturum non [illegible]gimus: mir[illegible] enim fortaſſe Angl[illegible], faciet idem Scotus, atq́; [illegible]ùm, nō pariùm multa in ea viderint, [illegible] vulgò dicentur: & alia, quæ [illegible]s non aſſeuerint, aut aliter pro [illegible] illa [illegible] dubio procul

[illegible]

intelligent aniles fabulas minimè cum vero cõſentire, & amorē patriæ ſuos interdum autores ſpoliaſſe iudicio, priuaſſe intelligētia, orbaſſe ſenſibus: id quod in nos cadere non potuit, qui proinde nullius auribus inſeruiuimus: & demū cognita veritate, non poterūt non probare hiſtoriā ſanctè & ſyncerè confectā. Et iſtud in primis tu potētiſsime Rex, vnà cū omnibus tuis generatim Anglis, æquabiliter, ſi pro tua gratia, grauitate, et ſapiētia facere nō grauabere (nō grauaberis autē cōfido) tū mihi profectò tot annorū, quos in hoc ſcribēdo opere cōſumpſi laboris fructū āpliſ. accepiſſe videbor. Quapropter minus dubitaui ipſum opus primū omniū tuæ ſubijcere cēſuræ, cùm præſertim tu rectum omnino geſtarum rerum æquè vt gerēdarum ſcias iudiciū facere, quippe qui ad imperiū & iuſtitiam natus, magna præditus es prudētia, literisq́ pariter diuinis atq́ humanis apprimè eruditus, cunctas bonas calles artes. Ac ita tua ſingulari virtute nō modò eorum Principum qui hodie ſunt, gloriā, verūetiam omnis antiquitatis memoriā facilè ſuperas. Atqui enim iſta hiſtoria aliquid erit, quo haud mediocriter delectaris, quando ex ea cognoſcas licebit inſti-

tuta tuorum, quibus vſque ab origine gentis,
iuxtà priuatis atque publicis rebus ſit
continenter conſultum. Vale.
Londini, menſe Au-
guſto,
M. D. XXXIII.

SIMON GRYNÆVS LECTORI.

Anglia Biſtonio ſemper gens inclyta marte,
Quãta, quibusq; animis nõgẽtos mille per ãnos
Geſſerit, imperium firmans adamante reuincto,
Intulerit quoties vicinis gentibus arma,
Seu procul eiecit populantem finibus hoſtem,
Seu domuit ſæuos immania colla tyrannos,
Maxima magnanimûm POLYDORVS facta virorum
Præclarè Latia primus canit omnia bucca.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS ANGLICÆ HISTORIÆ liber primus.

BRITANNIA omnis,quæ hodie Anglia & Scotia duplici nomine appellatur, inſula in Oceano contra Gallicū littus poſita,diuiditur in partes quatuor: quarū vnā incolunt Angli, aliā Scoti, tertiam Vualli, quartam Cornubienſes. Hi oēs vel lingua, vel moribus ſeu inſtitutis inter ſe differūt. Anglia ab Anglis, qui eam occupauerāt,ita nuncupata,pars longè maxima,in nouem & triginta diuiſa eſt conuentus,quos vocant comitatus:ex quibus,decem,Cantiū, Suthſexia, Surra, Suthantonenſis,Bercheria,Vuilceria, Dorceſtria, Somerſetus,Deuonia,& Cornubia, primā inſulæ partem continent,quæ ad me[illegible]diem vergens, inter Thameſim & mare inter[illegible]dit. Deinde vſque ad Trentam amnem, qui [illegible] mediā [illegible] Angliam,ſexdecim [illegible] comitatus: [illegible] ſex ſuperiores ad ortū ſolis ſunt: Eſſexia, [illegible] Herefordienſis, Suthfolcia, Nort[illegible] Cantabrigienſis [illegible] magis [illegible] Bo[illegible] [illegible] [illegible]

gamienſis, Oxonienſis (tametſi huius pars citra Thameſim producitur) Northantonenſis, Rotelandia, Leceſtrenſis, Notyngamienſis, Varuicenſis, & Lincolnienſis. Poſt hos, ſunt ſex, quũi ad Vualliam, occidétemq; ſolem ſpectãt, Gloceſtrẽſis, Herefordenſis, Vigornienſis, Salopienſis, Staffordienſis, & Ceſtrenſis. Circa regionis vmbilicũ ſequitur Darbienſis, inde Eboracenſis, Lancaſtrenſis, & Cumbria, ad læuam in occidentem verſus, ac Vueſthumbria: at contrà Dunelmẽſis, atq; Northumbria, hæc ad aquilonem conuerſa, ad agrum Scoticum pertinet. Hi comitatus in ſeptendecim diuiſi ſunt pontificales iuriſdictiones, quas grecè dicunt diœceſes, quæ ab ijs ita terminantur: Cantuarienſis enim diœceſis vnà cũ Roffenſi ſiue Roceſtrenſi, complectitur Cantiũ comitatum in primis. Londinienſis Eſſexiam, Midelſexiam, partémque Hertefordienſis. Ciceſtrenſis Suthſexiam. Vintonienſis Suthantonenſem, Surram, & Vectam inſulam. Sarisberienſis Dorceſtriam, Bercheriam atque Vuilceriam. Exonienſis Deuoniam & Cornubiam. Bathonienſis & Vuellenſis ſimul coniunctæ, Somerſetum. Vigornienſis Gloceſtrenſem, Vigornienſem, & partem Varuicenſis. Herefordenſis partem Salopienſis, ac Herefordenſem. Conuentrenſis & Lichfeldẽſis vnà copulatæ, Ceſtrenſem, Staffordienſem, Derbienſem, atque reliquam partem Varuicenſis, & Salopienſis, ac Lancaſtrenſis partem,

quæ

quæ pertinet ad Repillum fluuium. Lincolnienſem omnium maximam octo terminant comitatús, qui inter Thameſim & Humbrum interiacent, hoc eſt, Lincolnienſis, Northantonenſis, Leceſtrenſis, Rotelandia, Huntyngtona, Bedfordienſis, Buchyngamienſis, Oxonienſis, ac pars reliqua Hertefordienſis. Elyenſem Cantabrigienſis, ipſaq́ꝫ Elys inſula. Nordouicenſem Suthfolchia, atq́ꝫ Northfolchia. Et hæc prouincia Cantuarienſis archiepiſcopi, qui totius Angliæ eſt primas, cum Vuallia, quæ quatuor habet diœceſes, vt infrà dicetur. Item Eboracenſis diœceſis Notyngamienſem, Eboracenſem, & partem Lancaſtrenſis: Dunelmenſis ipſum Dunelmenſem, atq́ꝫ Northumbriam: Carliolenſis verò Cumbriam, Vueſthũbriamq́ꝫ continet. Atque iſta altera prouincia, Eboracēſis archiepiſcopi, qui & Angliæ primas erit, ac etiam totius Scotiæ diutiſsimè fuit, quēadmodum alibi dicemus. At eiuſmodi diœceſes ab vrbibus nominantur, in quibus ſedes ipſæ pontificales ſunt locatæ, quarum princeps eſt Londinũ, vbi idcirco à principio archiepiſcopi ſedes fuit: ſed de eius tranſlatione ad Cantuariam vrbem Cantij, loco perappoſito alibi demonſtrabitur: nam Londinum in Midelſexia comitatu ſitũ eſt, ad ſeptentrionalem ripam Thameſis. Is fluuius amœniſsimus oritur parùm ſupra Vinchelcombiam vicum, paſſimq́ꝫ fluentis auctus primum Oxonium, deinde mira lenitate Londinum ip-

ſum.

36470

ſum alluit,in Oceanumq́; Gallicum erumpit, im
mani exceptus eius maris æſtu,qui bis XXIIII
horarum ſpatio, fluit, atque refluit ampliùs LX
paſſuum millibus, permagno mortalium com-
modo, quòd res venales per eum facilè ad vrbē
vehuntur.In eo eſt pons Londini lapideus, opus
certè mirabile : etenim XX ſtant ex lapide qua-
drato pilæ,altæ pedes LX,latæ XXX,diſtantq́; in-
ter ſe,circiter pedes XX,fornicibus iunctæ. Suprà
vtrinque domus ſunt ita poſitæ,vt perpetuus fer
mè vicus,non pons eſſe videatur. Hanc autē An-
gliam primam Britanniæ partem ab ortu & au-
ſtro,Oceanus:ab occidente ſole,Vualliæ & Cor-
nubiæ fines:à ſeptentrione,Tueda flumen, quod
flumen diſcriminat Anglos à Scotis, terminat.
Hîc ad Tuedam, finitur omnis eius longitudo,
quæ à littore, quod contra meridiem eſt,incipit,
& illuc vſque producitur,circiter millia paſſuum
CCCXX. Iſta præ alijs felix citra Humbrum
flumen,nam vltra montoſior eſt:quāquam à lō-
ge proſpicientibus admodum plana videtur,atta
men frequentes colles habet, & illos quidē ma-
gna ex [illegible]te,nullis arboribus veſtitos, amœniſſi
mos[illegible] valles,in quibus homines præſertim nobi
les domicilia habent, qui more ſuo peruetuſto,
non [illegible], ſed vallium & fluminum propinqui
tates [illegible] vicatimq́; habitant,vitandi, opinor,
[illegible] flatus cauſa,modò
[illegible] ſit, [illegible]agi [illegible]

ex nob[illegible]tatis commercio, cùm illa ruri habitet, [illegible]banos paſsim imbibant mores, ac ciuitates minus ſint celebres. Humbrus autem parum cis Eboracum ortus, in auſtrum ſtatim conuerſus, inde in orientem ſolem curſum tenet, in Oceanūq; ſeſe immittit, auctus in primis Duno, et Trēta. Hic haud longè à Staffordia, fontem habet, qui peragrato Derbienſi ac Leceſtrenſi agro, Lichefildiam & Notyngamiam alluens ad dextram fluit, ille verò ad ſiniſtram. Ita Trenta & Dunus am[illegible] inſulam faciunt, quæ Auxolmea vocatur, ac inde coniūcti citra Kyngeſtonū oppidum, quod Hullum appellant, mercatorum conuentu celebre, influunt in ipſum Humbrum, quò ex Gallia Germania, Dacia, æquè commodus ac tutus eſt acceſſus. Terra verò frugifera, pecore maximè abundans. Quo fit, vt Angli quaſi plures pecuarij, quàm aratores ſint, quòd magis fermè pabulo quàm aruo colendo ſtudeant, ſic vt tertia propemodum terræ pars tantum pecori, aut ceruis, damis, capreolis, nam & ij quoque in ea parte ſunt, quæ ad ſeptentrionem eſt, cuniculiſve nutriendis relicta ſit inculta: quippe paſsim ſunt eiuſmodi ferarum viuaria, ſeu roboraria, quòd lignis roboreis ſint clauſa: vnde multa venatio, qua ſe no[illegible]biles cum primis exercent. Atque hæc prima [illegible] tanni[illegible] pars, vt ne longum [illegible] [illegible] diſcr[illegible]

Scotia alterà Britanniæ pars (de qua hoc loco fuſius dicendum duxi, quò deinceps nihil eſſet, quòd de eius ſitu mentio fieret) à Grampio olim monte incipiebat, ad extremum limitem in ſeptentrionem producta: ſed poſt deletos Pictos, ad Tuedam flumen, interdum ad Tinam vſque, patebat, ita belli fortuna, vt cuncta alia, variante. Igitur eius longitudo à Tueda, ad vltimum limitẽ, exiſtimatur eſſe C C C C L X X X millium paſſuum. Sed quo Scotia longior Anglia, hoc anguſtior, quia in cuneum deſinit. Grampius enim mõs informis & aſper, de quo vel Tacitus in Iulij Agricolæ vita meminit, per mediã Scotiam, à Germanico littore, id eſt, ab oſtio Deæ fluminis, ad Hybernicum excurrit, vſque ad lacum, quem vocant Lomundum, qui eam oram, ac montem ipſum interiacet. Secundum Tuedam, qui parũ vltra Roxburgum, ex monticulo ortus, Germanico miſcetur Oceano, à meridie, regio ſequitur, quam appellant Merchiam, hoc eſt, Anglorũ Scotorumq; regni terminum. Hanc à Northumbria vltima Angliæ regione, quæ ad Oceanũ ſpectat Germanicum, Tueda ſeparat, cuius princeps oppidum eſt Beruicum, quod memoria noſtra Anglus tenet. Hoc quondam Ordolucarum oppidum fuiſſe dixerim. Ab occidente verò Scotiæ limes aliquando Cumbria fuit, quã ab Annandia valle diſcriminat Solueus amnis. Inter has duas regiones, mons Cheuiota interius eminet.

Finitima

Finitima Merchiæ eſt Pictlandia, hoc eſt, Pictorũ terra, nunc Laudonia nuncupata, quæ ad orientem ſolem vergit, admodũ montoſa, nulliſq; ferme arboribus veſtita. Oppida in ea celeberrima Dounbar, Hadintona, Letha, Norhberuicum, & Edinburgum regia ſedes, ibi Puellarum caſtellũ arx multò firmiſsima. Hanc irrigat Forthea flumen, quod dum in Germanicum fertur oceanũ, ingentia efficit æſtuaria, mare Scoticum vulgò dicta: in quibus præter alias, inſula eſt diuo Colũbæ ſacra, nomine Æmonia. Id rurſus flumẽ diuidit à Laudonia regionem proximã rerũ omnium fertilẽ, Fifam vulgus nominat, in qua: permulta ſunt oppida, Douſermilis, Cuprum ſed illud egregium Fanũ Andreæ, gymnaſio celebri, ac ſede archiepiſcopi totius Scotiæ primatis, nobile. Contrà ad Hybernicã oram, in ſeptentrionẽ verſus, Nidiſdalia, à flumine quò alluitur ita appellata, vbi oppida in primis munita Douglaſſũ, & Douſreium. Ad meridiem adhæret Gallouidia, pabulo pecoris quàm tritico melior: ibi Candidacaſa, templumq; peruetuſtum diuo Niniano ſacrum, ac epiſcopali ſede ornatum. In eo tractu propter Victoriam oppidum, eſt lacus miræ naturæ, quòd altera pars hyeme gelu cogatur, altera non item. Inde Caricta, clara quondam Carictonio oppido, vnde fortaſſe nomẽ habet. Supra Carictam, Elgouia (ita Ptolemeus vocat) ad occidentem, Oceanum attingit: in ea lacus Lomũ-

dus

dus admodum amplus, quippe qui p[illegible] in ſe continet inſulas, ad radices Grampij montis ſitus: à quo haud plus octo milliarijs, abeſt D[illegible]m britonum caſtellum, vbi loci Bodotria flumen, quod Leuinus nunc dicitur, intrat in Glotam amnem: de quo poſtea plura. At longo ſpatio citra Grampium, Taus flumẽ totius Scotiæ maximum ex lacu, cui idem eſt nomen, oritur, quod per Atholiam & Calydoniam labens, multa alluit loca, & cum primis Perthum oppidum, quod aliò translatum, nunc Fanum Ioannis nominatur: ac poſtremò prope Deidonum, olim Alectam dictum, in mare Germanicũ erũpit, ad oſtiumq; efficit æſtuaria longè maxima, de quibus Tacitus mentionem facit. Contra Taum Anguſia eſt, à quo irrigatur regio læta, ac à Fifa dirimitur. Huic ad aquilonẽ vicina Atholia, cùm aquis, tũ vbertate terræ nõ infœliciſſima. Ex altera parte Argatelia ſeſe oſtendit, quæ lacubus plena, magis pabuli quàm frugum copiam ſuppeditat, cuius ora extrema vſq; eò ad Hyberniam porrigitur, vt vix millia paſſuum XVI ab ea diſtet: vbi promontoriũ, quod Terræ caput vocant. Hãc olim maritimã oram Silures latè tenuiſſe, teſtatur Plinius libro quarto, cùm de Hybernia loquitur, ita ſcribens: Super eam hæc ſita abeſt breuiſſimo tranſitu à Silurum gente XX millia paſſuũ. Inter hanc & Elgouiam, ad occidentem, iacet Sterlyngius ager, ab oppido eo loci ſito ita nuncupatus.
Hic

Hic Caledonia ſylua ex latere occidentis incipi-
[illegible] quæ latè longeq; introrſus diffundebatur.
[illegible]nit ea ſylua boues candidos, inſtar leonum
[illegible]batos, qui adeò feri ſunt, vt domari non poſ-
ſint: ſed quia caro grata palato humano eſt, ferũt
omne penè eorum genus extinctum. Item ibi
Calydonium caſtrũ, ad Taum ſitum, quod Dou
cheldinum dicitur. Ex monticulo eius ſyluæ o-
ritur Glota, qui in Hybernicũ Oceanum lato il-
labitur alueo: nam radicibus montis Grampij
[illegible]ali repulſus, ac in auſtrum verſus immani ex-
cipitur maris æſtu, ſic, vt (teſte Tacito) Romanis
viſa ſit vltra alia eſſe inſula. Ab eo amne Glotæ-
uallis nomen inuenit, quã ille perfluit, in qua eſt
ciuitas nomine Glaſguenſis, academia nobilis.
Rurſus ad orientem ſolem iungitur Anguſiæ re-
gio & ipſa maritima Mernia, in qua Fordunum
oppidum ſitu valde cõmunito, celebre diui Pal-
ladij Scotorum apoſtoli reliquijs. Ex eodem la-
tere Marria eſt, inſignis vrbe Aberdonia, inter du
os ſita fluuios, Donã, & Deã, quæ vel gymnaſio
illuſtratur. Deinde Morouia ſequitur, quam duo
ſepiunt inclyta flumina, Neſſa & Spea. Ad huius
oſtium, ſitum eſt Elgis oppidum: circa verò illius
ripas, immenſæ ſunt ſyluæ omnis ferarum gene
ris plenæ. Item lacus quem Spinam dicunt, olo-
rum copia refertus. Intus verò mediterraneam
par[illegible] continet Roſsia, ad extremum angu
lum protenſa, quippe quæ vtrũque attingit Oce-

anum,& quò orientalior,hoc cultior eſt. In ea ſi-
nus eſt maris, ſic interdum nauigantibus [illegible]
portunus,vt Salutis portus vulgò vocitetur. [illegible]
pidum, Thana. Terminus autē inſulæ perbreu[illegible]
eſt: nam in cuneum deſinens vix XXX paſſuum
millibus patet,qui tribus munitus promontorijs
quaſi arcibus,magnos ab ſe Oceani impetus cō-
tinēter arcet,& duobus cinctus ſinibus, quos ip-
ſa includunt promontoria,aditus habet,in quos
placidas recipit vndas.Hodie eam terræ anguſti-
am Cathaneſiam vocant, ad Deucalidonicum
mare conuerſam. Hæc particulatim.
At terra Scotia paſsim portus habet tutos, & adi
tus marinis aquis peruios,item lacus,paludes,flu
uios, fontes longè pleniſsimos piſcibus, necnon
montes,& in ſummo montium æquatā agri pla
nitiem,pecoris pabulum vbertim ſuppeditātem,
ſyluasq; feris plurimū abundantes.Quorum illa
locorum cōmoditatibus etiam ſuſtētata, minus
vnquā deuinci potuit,cùm ad ſyluas & paludes
præſtò vbique gentium ſit profugiū, & ad famē
tolerandam,ferinæ carnis atque piſcium paſtus.
Circum Scotiam, in Hybernico mari ſunt am-
plius quadraginta inſulæ, à Plinio Britanniæ di-
ctæ, quas alij Meuanias, alij Hebrides appellant.
Harum plures in longitudinem, minimùm pa-
tent millia paſſuum XXX in latitudinem verò
haud plus XII. In ijs Iona eſt, veterum Scotorũ
regum ſepulchris clara. Incolæ autē omnes Hy-
bernicè

loquuntur, id quod declarat eos ab Hy- ... originem ducere. Vltra Scotiam, in ſeptẽ- ... verſus, Orchades inſulæ ſunt, numero, autore Ptolemæo, XXX. partim in Deucalidoni- ... partim in Germanico ſitæ Oceano: quarum caput vocant Pamoniam, quòd in ea locata ſit e- piſcopalis ſedes: quę ſub Scoti regis imperio ſũt. Inſulani lingua vtuntur Gothica, quod arguit e- os à Germanis oriundos. Statura ſunt procera, ſemper ſano fermè corpore pariter atque mente: quo fit, vt multò longiſsimam degant ætatem, et ſi piſcibus vt plurimùm victitant: nam terra con tinuo propémodum frigore obſita, multis in lo- cis vix frumentum fert, arborem verò penè nul- lam. Poſt Orchades Thule eſt, quàm nunc Ilam dicunt. Ab ea vnius diei nauigatione, vt ait Plini- us, mare concretum, in quo Iſlandia eſt, ad quam etiam nunc mercatores noſtri piſces emendi piſ- candiq́; cauſa, in ſingulos annos æſtate comme- ant. & quia in Arcton verſus vltima eſt, idcirco ſunt, qui eam Thulen eſſe arbitrentur. Et hæc di cere habui de Scotiæ ſitu: nunc de natura & mo- ribus gentis.

Scoti qui meridionalem incolunt partẽ mul- tò meliorem, benè morati ſunt, &, vt humanio- res, lingua vtuntur Anglica: & cùm raræ hic ſyl- uæ, ignem faciunt ex lapide nigro, quem ex terra effodiunt. Alteram aquilonarem ac montoſam tenet genus hominum longè duriſsimum ac aſ-

perum, qui Sylueſtres dicuntur: hi ſago & ... ore tunica Hybernico more, tincta cro... untur, nudisq́ue genu tenus tibijs, incedunt. ... ſunt arcus & ſagittæ, cum enſe admodum lato, & pugione vna tantum ex parte acuto. Omnes Hybernicè loquuntur: quorũ victus in piſcibus, lacte, caſeo, & carne conſiſtit, quapropter magnũ pecoris numerum habent. Differunt ab Anglis Scoti legibus, & inſtitutis: quia iſti ciuilibus vſurpant, vti cæteræ fermè gentes: illi verò, quemadmodum infrà demonſtrabitur, municipale tantum habent. Quędam alia indiſcreta ſunt: lingua ſicut dictum eſt, eadem: idem habitus corporum, eadem in bello ferocia, ac nobilitati idem à pueris venandi ſtudium. Domicilia ruri anguſta, ſtramentis aut paluſtri arundine tecta, in quibus ipſi pariter ac pecora ſtabulantur. Oppida, extra Fanum Ioannis, nullis cincta muris, ſic, vt illud animorum magnitudini aſsignandum cenſere poſſes, quod omne vitæ præſidium in ſola corporis virtute ponant. Valent item ingenio, id quod doctrina declarat: nam ad quancunq́ue ſe applicant artem, in ea facilè proficiunt. At quibus ſocordia, pigritia, inertia cordi eſt, ij apprimè laboris fugiẽtes, etiam in ſumma egeſtate, nobilitatem iactitãt perinde quaſi ingenuo homini honeſtius ſit egere, quàm ſeſe in arte aliqua vnde victum quærat, exercere. Cæterum Scoti ij religionis cultores generatim habentur.

Vallia

Vuallia tertia pars inſulæ iuxta vmbilicũ Angliæ ad læuam iacet,quæ inſtar ſinus,quaſi peninſulæ [illegible] Oceanum excurrit, à quo circunquaq; cingitur præterquam ab ortu,vbi Sabrina flumine terminatur, quod Vuallos ab Anglis ſeparat. Quamuis nõnulli recentiores ſint ſcriptores, qui ponant Herefordiam vrbem terminum,vti ſuprà diximus,inter Vualliam & Angliam,velintq; Vualliam initium capere apud oppidum, quod Chepſtolliũ vocant,vbi loci amnis nomine Vegius,Luggo fluuio auctus, ac Herefordiã præterlabens in mare influit. Is in parte Vualliæ mediterranea,ex eodẽ monte,haud ſcio an ex eodem etiam fonte,atq; Sabrina oritur,quem Corn.Tacitus,ſicut alibi oſtendemus, Antonam appellat. Nam illuc vſque pertinet ingens maris brachiũ, quod ab occidente terram intrans, ad dextram Cornubiam,ad læuam Vualliam abluit. Quam quidem topographiam etſi recentiorẽ, ſequi nõ piget. Igitur Vuallia à Chepſtollio oppido, vbi initium ſumit,recta ferè linea,parum ſupra Salopiam,vſq; Ceſtriam oppidum, in aquilonẽ verſus extenditur. In hanc Britannos illos, qui poſt amiſſam patriã cædibus ſuperfuerant,ſe ad extremum recepiſſe memoriæ proditũ eſt, illicq; partim montium, partim ſylueſtrium locorum ac paludum, quibus ea regio maximè conſtat,perfugio tutas ſedes ſibi locaſſe, quas etiam nũc tenent. Hanc terram deinde Angli Vualliã,& ipſos

Britannos eius incolas homines Vuallos dixe-
runt: nam apud Germanos Vuallſman vo-
catur peregrinus, incola, hoſpes, aduena [illegible]
hoc eſt, qui aliam à Germanis habeat linguam.
Vuall enim eorum lingua vocatur externus, qua-
lis eſt Italus, vel Gallus, qui lingua differũt à Ger-
manis: Man vero, homo nuncupatur. Angli igi-
tur, Germaniæ populi Britannia potiti, Britannos
qui patriæ excidio ſuperfuerant, patrio more ap-
pellarunt Vuallos, quòd aliam ac ipſi haberent
linguam: & ipſam terram quã habitabãt, Vualli-
am: quod nomen deinde tam genti quàm terræ
remanſit. Ita Britanni cum regno, nomen amiſe-
runt. Hæc eſt vera Vuallici nominis ratio & ori-
go, quam ante me, quod ſciã, nemo homo cõpe-
rit. Qui verò illud nomẽ à rege, ſiue illorũ regina
ita appellata, ſumptũ tradũt, haud dubiè halluci-
nãtur. Regio agrũ habet oræ maritimæ & aliorũ
locorũ vbi planicies eſt, fertiliſſimũ, qui cũ pecori
herbæ, tum hominibus frugũ permagnam ſup-
peditat copiam, at alibi magna ex parte ſterilem,
ac minus fructuoſum, propterea quòd cultione
caret: vnde fit, vt agreſtes vitam duriter degant,
qui panem auenaceum edunt, atque lac aquæ ad
miſtum ſerumq; bibũt. Sunt oppida plura, cum
arcibus munitiſsimis: & diœceſes epiſcopales nu
mero quatuor, ſi Herefordenſis in Anglia, vt oſtẽ
ſum eſt, ſecundum deſcriptionem recentium po
natur. Primus epiſcopatus eſt Meneuenſis, à Me-

a dictus. Hanc hodie vocant Fanum Dauid: quidem antiqua eſt, & in littore ſita, quod contra Hyberniam inſulam ad occidentem ſpectat. Alter Landauenſis, tertius Bangorienſis, & quartus Aſſauenſis: qui omnes Cantuarienſi archiepiſcopo ſubſunt. Vualli linguam habent diuerſam ab Anglis, quam ipſi qui ad Troianam ſtirpem ſui generis ſeriem referunt, partim Troianam, partim & Græcam ſapere vetuſtatem aiunt: verùm qualiſcunque ſit, non æquè ſuauiter molliterq; Vualli, atque Angli linguam ſuam pronunciant, eò quòd illi, credo, magis propè guttur loquantur: contrà iſti Latinos rectè imitantes, parùm intra labia vocem exprimant, quæ audientibus ſuauem reddit ſonum. De Vuallia tertia Britanniæ parte hæc pauca habui dicere.

Sequitur quarta & vltima pars, quam Cornubiam appellant. Hæc ab eo latere inſulæ incipit, quod vergit ad Hiſpaniam: atque occidentem ſolem, & in orientem verſus patet millia paſſuum XC. parúmque vltra Fanum Germani extenditur, qui quidem pagus eſt ad dexteram in littore non incelebris, vbi loci eius maxima latitudo eſt XX. millium paſſuum. Nam hæc particula terræ ad dexteram littore Oceani: ad læuam, illo brachio maris, quod, vt diximus, terrã intrat, vſq; Chepſtolliũ, diſtingitur: & formam cornu accipiens, primò anguſta, deinde latior excurrit parùm vltra ipſum Germani Fanum. Ab orien-

te finitima eſt Angliæ, ab occaſu, auſtro & ſeptentrione Oceanum circunfluum habet. Tellus modum ſterilis, fructum magis ex cultorum induſtria, quàm ex ſua bonitate præbet: ſed fert vbertim plumbum nigrum & album, hoc eſt, ſtannum, in quo effodiendo maximè conſiſtit vita incolarum. In ſola hac inſulæ parte, etiam ad hoc tempus perdurat natio Britannorum, quæ à principio ex Gallijs aduecta inſulã occupárat, ſi illis credimus, qui, vt infrà oſtendetur, memoriæ prodiderũt, ex Armoricis ciuitatibus primos Britanniæ habitatores eſſe oriundos. Huius rei argumentum eſt, quòd qui Cornubiã incolunt, eandem habent linguam, atque vtuntur etiã nunc in Gallijs illi inter Britannos, quos Britones Britonantes vocitant. Facit etiam fidem antiquiſsimus annalium codex, in quo inueni ſcriptum, non Cornubia, ſed Cornugallia vt inde compoſitum ſit nomen, à cornu, cuius, vti demonſtrauimus, hæc regio formam habet, & à Gallia, à qua primos accepiſſet incolas: cuius quidem nominis ratio neutiquam diſplicet. Lingua autem ipſa longè diuerſa eſt ab Anglica, cum Vuallica verò nonnihil affinitatis habet: quoniã multa ſunt rerum vocabula in vtráque lingua communia. Illud tamen intereſt, quòd loquente Vuallo, Cornubienſis homo magis multa verba, quàm totã eius ſermonis elocutionem percipit. Quo manifeſtum ſit, hos tres populos perinde inter ſe non
intelli

elligere, ac Scotos meridionales à ſeptentrionalibus lingua differre, ſuprà oſtendimus: id porrò quod admiratione dignum cenſeri poteſt, vt in vna atque eadem inſula, tanta ſit linguarum varietas. Cornubia, ſiue Cornugallia Exonienſis eſt diœceſeos, quæ olim digna fuit, vt in quarta inſulæ parte haberetur, cùm propter diſsimilitudinem linguæ, tū quòd primos eius habitatores accepiſſet, vt dictū eſt. Poſtea Normani, qui regnum de integro conſtituerunt, Cornubiam in comitatibus eſſe voluêre. Hęc particulatim de diuiſione Britanniæ, prius proponere placuit, vt eius corpus per membra iam penè cognitum, quale eſſet, facilius deinde demōſtraremus: quod huiuſmodi eſt.

Formam totius Britanniæ triquetrā, hoc eſt, triangularē eſſe liquidò liquet, quippe quæ tres habet angulos, triaq; latera. Quorum laterum duo, alterum, id eſt, quod ad ortum, alterū quod ad occaſum ſpectat, in ſeptentrionē vtrinq; procurrentia longiſsima ſunt. Tertium latus quod ad meridiem vergit, longè illis breuius eſt, quia inſula multò magis longa eſt, quàm lata: & vt illa eius longitudinem, ſic hoc latitudinē, vti infrà oſtendetur, ſequitur, vbi loci ipſa inſula lata incipit, & in aquilonem verſus anguſta deſinit: cuius primus & dexter angulus contra orientem ſolem eſt in Cantio, ad Douerum, & Sanduicū portum, vnde eſt tranſmiſſus XXX millium paſſuū,

paſſuum,in Galliam,ad Caletum, aut B[o]nonia oppida littoris Gallici, inter ſe milliaria [..] diſtantia, quò naues ferè omnes accedunt. H[aud] ad Caletum oppidum,ſiue ad Bononiã, vti vulgi opinio fert,Iccius eſt portus, cui hodiè idem fermè atq; oppido nomen manet: nã Calicius portus dicitur, vt nomen ex oppido Caleto, cui adiacet,auctum videatur. Vbi etiam haud vno vel altero procul ab oppido,olim fuerat Geſſoriacus pagus,teſte Plin.libr. iiij. cap. xvij. ad quẽ Claudius Cæſar,vti Tranquillus ait, ex Maſsilia contendit, vt inde in Britanniã tranſmitteret: quod fidem facit,ex eo pago perinde tranſitum in inſulam id temporis fuiſſe,vt nunc quoq; eſt è Bononia,oppido non vtiq; peruetuſto.Sed ad rem. Ab hoc angulo, latus inſulæ, quod contra Galliam eſt, excurrit ad tertiũ angulum in ſeptentrionẽ verſus,qui in Scotia eſt, & ad Germaniã ſpectat: cui parti nulla eſt obiecta terra,vbi loci inſula velut in cuneũ tenuatur, in iſtiuſmodi angulum. Littus autem huius lateris admodũ importuoſum: cuius longitudo eſt circiter millia paſſuum D C C. Rurſus ab iſto primò angulo Cantiano, alterum & contiguum latus quod ad meridiem vergit, contra occidentem protenditur, vſq; ad alterũ angulũ,qui in læua parte inſulæ ſitus,extremo Cornubiæ littore terminatur. Hoc latus eſt quaſi frons & facies totius inſulæ, quæ per hunc tractum, paſsis ad vtrunque angulum brachijs,

latum

[illegible]um pectus oſtentat: nanque hîc latiſsima eſt, quippe quod à Douero, vſq; ad Fani Michaëlis promontorium,quod in vltimo Cornubiæ litto re imminet,eſſe in longitudinem millia paſſuum CCC arbitrantur:quo in latere frequentes ac celeberrimi ſunt portus, tutiſsimæq; nauium ſtationes.Poſtremò ab hoc læuo & altero angulo,tertium latus incipit,quod ad Hiſpaniam,occidentē q; ſolem vergit, qua ex parte Hybernia eſt, inter Britanniam & Hiſpaniam ſita, atque per curuū reflexumq; littus,propter Vualliam,quę intereſt, extenditur ad ipſum tertium angulum, in aquilonem verſus, ſpatio D C C C millium paſſuum, vbi loci finitur inſula: vltrà perpetuus eſt Oceanus. In eiuſmodi latere portus tutiſsimi ſunt, & inde tranſitus in Hyberniam, ad vnius diei nauigationē: ſed breuior ex Vuallia ad Vatfordiam, oppidum Hyberniæ maritimum eſt, pari ſpatio, atque ex Douero Caletum,vel eo paulò plus:ſed multò breuiſsimus ex Scotia, vti ſuprà oſtendimus. Ab hoc angulo vltimo, Antonum vſque (quod eſt oppidū maritimum cum portu eodē nomine nuncupato,contra meridiem, & idcirco Suthantonum vocant: nam Suth meridies Anglicè dicitur) inter Cantianum & Cornubienſem angulos, omnem inſulæ longitudinem recta linea metiuntur,dicuntq; eſſe D C C C milliariorum, ſicut latitudo ex Meneua ſiue Fano Dauid, vſque ad pagum, quem Hyermuthum vocant,

qui

qui eſt in extrema parte inſulæ,quæ ad orientem ſolem ſpectat conficitur ſpacio millium paſſuum CC.nam inſula,vt demonſtratum eſt,lata ac patēs eſt in latere meridionali, quod poſuimus pro eius fronte,hoc eſt,initio,& deſinit in anguſtum. Ita circuitus omnis inſulæ conſtat non amplius octies decies centenis millibus paſſuum, atque ſic minus ducentis milliarijs, quàm Cæſar ſupputarat.

Sūt circa Britanniā complures paruæ inſulæ, uti ſuprà dictum eſt, & in ijs duæ quàm celebres, tenui freto ab ea diſtinctæ,inter ſe ferè magnitudine pares:vna appellatur Vectis ſiue Vecta,contra meridionale Britanniæ littus, à quo minimū diſtat circiter quatuor,alibi verò ſeptem,alibi XII paſſuum millium interuallo. Formam eius ſcriptores antiquiſsimi ouo ſimilem tradunt: nam ab ortu,occaſum verſus,oblongior eſt, ſpatio XXX millium paſſuum: latitudine verò ab auſtro, in aquilonem verſus,vix duodecim complet. Habitatores habet Anglos,et illos quidem frequentes, ac Vintonienſis eſt diœceſis.Hanc olim Veſpaſianus miſſus in Britanniam à Claudio Imperatore,primus in ditionem Romanam redegit. Altera eſt Mona inſula nominatiſsima,quam mutatione vnius literæ,Manam vocant,quæ ab aquilone Scotiam, ab ortu æſtiuo Angliam, ab occaſu mare Hybernicum habet propinquum. Hæc olim mari diſiuncta anguſto, quoties decreſcebat

Oceanus,

Oceanus, cuius magni fiũt omni tempore æſtus, adeo prope terram erat, vt ſine nauigijs adiri poſſet. Quod à Romanis aliquando factum Cornelius Tacitus autor eſt, qui libro ſuarum hiſtoriarum xiiij. & in vita Iulij Agricolæ, tradit, primò Paulinum Suetonium, deinde ipſum Iuliũ Agricolam, Britanniæ legatos, Monam inſulam incolis validam, & receptaculum perfugarum, armis domuiſſe, ſed eam aggredi volentes, depoſitis omnibus ſarcinis, præmiſiſſe lectiſsimos auxiliarium, quibus nota vada, & patrius nandi vſus eſſet, & illos reliquum exercitum altiores inter vndas adnantem ſecutum tranſmiſiſſe, ac ita repentè ſtupefactos inſulanos, qui claſſem, qui naues, qui mare expectabant, pacem ab Agricola petijſſe. Sed, vt idem ait, haud tam paruo negocio Paulinus rem geſsit, qui, vbi ſuperato freto ad inſulã peruenit, ſubitò apparuit pro littore diuerſa inſulanorum acies denſa armis, viriſq; intercurſantibus fœminis, more furiarum, veſte ferali, crinib. deiectis, quæ faces præferebant, ac Druides, eorũ ſacerdotes interim circùm, preces diras, ſublatis ad cœlum manibus fundebant. Hæc nouitas aſpectus ita Romanos milites perculit, vt quaſi hærentibus membris, immobile corpus vulneribus præberent: verum ad vltimum, cohortationibus Paulini ducis, & ſe ipſi ſtimulantes ne muliebre ac fanaticum agmen paueſcerent, intulerunt ſigna, commiſſoq; prælio, obuios ſtrauerunt. Ita de-

uictis

uictis inſulanis, Paulinus præſidium impoſuit, eiusq́ iuſſu exciſi ſunt luci ſæuis ſuperſtitionibus ſacri, in quibus inſulani cruore captiuo adolere aras, & hominum fibris conſulere deos fas habebant. Iam ſatis commodè diuertimus. Hanc inſulam ab initio Scoti tenuerunt, ad quos eſt breuior traiectus millium paſſuum XXVI. memoria noſtra, Angli pariter ac Hyberni habitant, quibus vtráque lingua communis. Sed Derbienſis comes, homo Anglus habet ſua Sodorenſi epiſcopali ſede nobilem. Cæterùm vide, quid poſsit vetuſtas: inſula nunc ab omni terra abeſt amplius XXV millibus, quæ quondam vix mille paſſus procul erat: ex quo ſunt, qui audeant affirmare, Monam eſſe eam, quã Angliſeam appellant, quæ Vualliæ adiacet, eſtq́ Bangorienſis diœceſis, cuius loci natura talis eſt etiamnum, qualem ex Tacito docuimus habuiſſe illud littus, quod inter Monam & continentem intererat. Attamen tale quid per anguſtiam loci, qui in circuitu vix eſt millia paſſuum XL. per ſterilitatem terræ, per inopiam arborum frugumq́ omnium, non tam hominibus licet ſomniare, quàm pecoribus à quibus inſula penè deſerta & inculta cõtinenter depaſcitur.

Sed ad Britanniã reuertamur, quam Angliam appellamus, vt qualis, præſertim noſtra tempeſtate ſit, tandem explicemus. Cœlum craſſum, in quo facilè nubes, imbres, ventiq́ coguntur, at-

to minus frigoris æſtusq́, propter ipſius cœli craſsitudinē. Noctes claræ, & in extrema aquilonari parte inſulæ ita breues, vt finis atq; initium lucis exiguo diſcrimine internoſcatur. Dies æſtate longiores, cuius rei ratio eſt, quòd inſula propè ſub ipſo ſeptentrionali vertice iaceat, circa quā ſol æſtate longè ſub terris ad orientem per plagas aquilonares rediens, diutius immoratur, ſicut hyeme longè abeſt, cùm propius meridiem excurrit ad ortum. Ego obſeruaui Londini, quæ vrbs in meridionali inſulæ parte poſita eſt, noctē circiter ſolſtitium æſtiuum vix quinque eſſe horarum. Regio ipſa quocúnq; anni tempore, temperatiſsima, atq; cœli nulla grauitas, adeò vt rari ſint morbi, & inde minor medicinæ vſus quàm alibi: quapropter plures paſsim homines centū & decem viuunt annos, nonnulli etiam centum & viginti. Terræmotus hîc ferè nunquam, fulmina admodum rara. Solum verò fœcundum frugiferumq́, vtpote quod abſq; frumentis & leguminibus, cuiuſq; generis materiam producit, præter abietem, & vt ait Cæſar, fagum (nunc tamen eſt paſsim fagus quoq;) item alias arbores, prȩter oleam, & cæteras id genus calidioribus terris oriri ſolitas. Vites in hortis, magis vmbræ, quàm fructus cauſa, paſsim creſcunt, atq; vuam ferunt, quæ tamen niſi ſequatur calida æſtas, rarò maturescit. Seritur ſuo tempore triticū, ſiligo, ordeum, auena: frumenta alia non habent: atq; leguminū

ſola

ſola faba,& piſum. Fruges citò prouen[illegible]unt, ſed tardè matureſcunt: cauſa vtriúſq; rei eſt, multus humor terrarum cœliq́; ſimul. Frumēta & legumina matura, cum ſpicis ac ſiliquis deferuntur in horrea, atq; vſq; eò ſeruantur, dum ad vſum triturare placeat. Vinum, vti oſtendimus, tellus non gignit: pro vino, ceruiſia, quam ex ordeo cōficiunt, in vſu eſt, potus certè aſſuetis cùm vtilis, tum iucundus. Sunt vina ex Gallijs, Hiſpania, & Creta inſula apportata. Nemora pomifera, etiam glandium, amœniſsima. Flumina quoque pulcherrima, quæ agrum vbertim irrigant. Mirum dictu, ſed veriſsimū eſt, Thameſim, Humbrum, & nonnulla alia flumina non facilè augeri imbribus: quod ideo fit, quia terra ſuapte natura ſabuloſa multum bibit aquæ. Colles paſsim multi, nullis arboribus conſiti, nullisq́; aquarum fontibus irrigui, qui herbam tenuiſsimā, atq; breuiſſimam producunt, quæ tamen abundè ouibus pabulum ſuppeditat: per eos ouium greges candidiſſimi vagantur, quæ ſiue cœli, ſeu bonitate terræ, mollia, & longè omnium aliarū tenuiſsima ferunt vellera: ſed terræ ſterilitati id cum primis, teſte Vergilio, aſsignandum eſt, qui libro Georg. iij. de ea re ſic docet:

Si tibi lanicium curæ, primùm aſpera ſylua,
Lappæq́; tribuliq́; abſint, fuge pabula læta.

Atqui cùm nūc Anglicana lana, vt diximus, multò ſit pretioſiſsima, veteres tamen ſcriptores de ea

ea nihil meminerunt : nam Vergilius Mileſiam vt optimam celebrat, in iiij. Georg.

At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit, eam circum Mileſia vellera nymphæ
Carpebant.

Eſt enim Miletus ciuitas Aſiæ. Et deinde Columella, qui Claudio principe, circiter annum ſalutis L I I I floruit, libro de re ruſtica vij. de ouibus pretioſis ita loquitur ; Generis eximij Mileſias, Calabras, Appulasq; noſtri exiſtimabāt, earúmque optimas Tarentinas. Nunc Gallicæ prætioſiores habentur, earúmq; præcipuè Altinates. Itē quæ circa Parmam, & Mutinam, macris ſtabulātur campis. Hæc ille. Et poſtremò Plinius libro octauo de pecorum & lanarum natura, eadem ferè tradit. Hinc igitur cognoſci licet, nullā olim apud veteres Britannos, Anglóſue, lanigeri pecoris curam fuiſſe, ſed illos poſt ætatem Plinij, vel omnino tardiſsimè eam ſuſcepiſſe, ac lanam per Francos mercatores vt viciniores, ad alias gentes delatam. Quo factum eſt, vt Itali etiam nunc Anglicā lanam vocent Franciſcam, perinde quaſi eam Francia ferat. Ac ſic homines paulatim effecti ſunt magis induſtrij. Idem poſtea lanarū ſtudium Scotis eſſe cœpit, quamuis vellus rudius ſit. Ad prima redeo. Illud nempe admiratione dignum: oues enim iſtæ præter rorem cœleſtem, nullum bibunt potum, adeò vt etiam à paſtoribus de induſtria, à fontibus arceantur : quandò

experientia cognitũ, dare bibere illis eſſe exitiale. Hoc vellus verè aureum eſt, in quo potiſſimum inſulanorũ diuitiæ conſiſtunt: nam magna auri atq; argenti copia à negotiatoribus eiuſmodi in primis coëmendæ mercis gratia, in inſulã quotannis vndiq; apportatur, ibiq; perpetuò manet, quia aliò terrarum referri omnibus lege vetitũ eſt: vnde fit, vt opes maiores nuſquam gentium ſint. Sanè abſq; immani pecunia, quæ vltro citroq; per manus ementium, vendẽtiumq; vbiq; funditur, atq; vaſis ſacris, quæ præ magnitudine prætij, æſtimari non poſſunt, nullus fermè adeò tenuis homo eſt, quin ad vſum quotidianæ mẽſæ, habeat ſalinum, ſcyphos, vel cochlearia argẽtea, & quiſque pro fortunis, complura, ac varia vaſa. Abundat Anglia omni pecudum genere, præter aſinos, mulos, camelos, & elephantos: at nullum gignit venenatũ animal, aut rapax, præter vulpem, & olim lupos, ſicuti alibi memorabimus: quare vagum pecus, & nullo ferè cuſtode tutum eſt. videre enim licet armenta boum, & equorũ ac ouiũ greges interdiu noctuq; paſſim errare per montes & valles, per agros compaſcuos ad paſcendum cõmuniter relictos, aut per fundos, quos poſt collectos fructus, conſuetudine quadam peruetuſta, vicinus quiſque cõmunes habet ad alendum pecus. Idcirco equis teſticuli amputantur, vt cantherij facti ſub dio maiori compendiò paſcantur. Equorum bona

pars

pars non ſuccuſſat,ſed graditur:neque tamē ſuc-
cuſſarij gradarijue valentiſsimi ſunt, vt animalia
mitia, minusq́ ferocia. Eadem eſt natura bobus:
quapropter plures ſimul ad vnum aratrum atq́
currum coniugantur: nam ſimiliter bobus ac e-
quis aratur terra, plauſtraq́ trahuntur, quorum
ad onera ferēda,maximus eſt vſus. At bos & ver
uex animalia ſunt in primis propter conuiuia na
ta,quorum caro non alibi fermè iucundioris ſa-
poris,ſed bubula præcipui eſt,cùm præſertim ſa-
le conditur in aliquot dies. Nec id admodum mi-
rum:nam illud animal ab omni labore vacuum,
ad communem cibum nutritur. Sanè Anglorū
victus maxima pars in carne cōſiſtit. Boues quo
que qui poſt longos labores, iam vetuli occidun
tur,non carent ſua gratia,tametſi caro durior eſt.
Auium domeſticarum ſylueſtriumq́ numerus
infinitus. Maximæ ſunt gallinæ Cantianæ. Anſe-
res iuniores antequam primam mutent plumā,
loco lautarum epularum habentur: cùm creue-
rint,non item. Sylueſtrium delicatiſsimæ perdi-
ces,phaſianæ, coturnices, merulæ, turdi, alaudæ.
Hæc auicula hyberno tempore,quod minimè ſe
uum eſt,mirificè fit pinguis, tumq́ innumerabi-
lis capitur numerus, ac maximè omnium men-
ſas exornat. Sunt cygni, qui in lacubus & fluuijs
non tam minima voluptate omni tempore natā
tes ſpectantur, quàm maxima animi moleſtia,
multo mane in dies ſingulos,audiuntur corui cū

cornicibus crocitantes. Nuſquam gentium maior cornicum multitudo, genus equidem auium maleficum: hæc enim tetra auis eò conſectatur, quòd edit lumbricos, alioſq; vermiculos, quibus terra hoc magis abundat, quò eſt humidior: veruntamen ex altera parte, multò plus nocet: quippe non modò maturas fruges deuorat, ſed cùm naſcuntur, roſtro euellit ſemen, ſic, vt agricolæ necesse habeāt per idem tempus, locare pueros per arua cum arcubus, quandò voce humana nō deterrentur, qui eas abigant: & quia ardea ſolet in earum nidis poſtea nidulari, idcirco eiuſmodi infelices aues circa villas nobilium, qui ardearum aucupatu delectantur, in ſummis arboribus, quibus villæ ipſæ ventorum flatus vehementiores vitandi cauſa, circumſeptæ ſunt, impunè nidos faciunt: atque ita genus durat, cum magno agricolarum damno. Quare memoria noſtra, in principum concilio ſancitum eſt, vt eiuſmodi cornices modis omnibus exterminarentur, conſtituto etiam pretio illis, qui eas necarint. Piſcium item omnis generis copia redundat: verùm multorū nomina non eadem, atque latina ſunt. Capo vocatur gornardus: aſellus, vvytyngus: mugiles ſiue cephali, muletti: rhombus, turbottus: pagri ſeu phagri, bremmæ: ſcombri, macharelli, ob quandā illis innatam ſiccitatem omnino ignobiles: aloſæ ſiue clupeæ, ſcaddæ, nullius neque guſtatus, neq; pretij: ſilurus, ſturio: lucius quem appellant Itali,

pike.

pike. Is piſcis quemadmodũ olim vilior, ſic nunc apud Anglos multò eſt precioſior, qui ex paluſtri aqua in viuaria tranſlatus, ac nidore illo olido purgatus, anguillis minutisq́ piſciculis paſtus, mirandum in modum pinguis fit: mox in piſcario foro viuus cùm vendi debet, ſi opus ſit, ei venter cultro aperitur, vt illud pingue quod habet oſtendatur: ac ſi minus vendatur, eo tamen vulnere affectus (mira res dictu) haud moritur: quippe plaga filo inſuitur, ac ſtatim pòſt in viuario tincarũ glutinoſo contactu ſanatur. Sed oſtrea non alibi delicatiora, nec plura. Fert item aurum, argentũ, plumbum album, id eſt, ſtannum, plumbum nigrum, cuprum. Naſcitur etiam in maritimis regionibus ferrum, ſed eius exigua eſt copia. Inſunt & margaritæ, & gagates lapis. Hæc de bonitate cœli, ac terræ, ſummatim. Nunc de habitu hominum dicere licet.

Sunt Angli procera ſtatura, venuſta & cãdida facie, cæſijs vt plurimũ oculis, & vt ſono linguæ Italis perſimiles, ita corporum habitu ac moribus ab illis penè nihil diſcrepãt: bellè morati: cõſilia cũctando capiunt, vt qui ſciunt nil eſſe tam inimicum conſilijs, quàm celeritatem: mites, & ſuapte natura ad omne humanitatis officium propenſi, & cũ primis nobilitas, vel erga peregrinos: ſed plebs, præſertim vrbica, non item. Amicos domũ ſuam inuitant, hoſpitioq́ benignè, & in prandijs ac cœnis hilarè, nitidè, lepidè, atque ampliter

accipiunt: idq́ꝫ officium humanitatem vocant. etsi, vt Tacitus ait, pars eſt ſeruitutis non modica, alieno tantum cùm tædio, indulgere palato. Cæterùm bello intrepidi, optimi ſagittarij, ac in militia moræ haud multum patiẽtes, & idcircò vbi ad arma ventum eſt, ſtatim de omnibus fortunis alterius partis dimicatur: quia omnia victorẽ ſequuntur. Sed neq́ꝫ arces ædificant: quia olim cõditas vetuſtateq́ꝫ ruentes minus ſarciendas curant. At extra patriam, ſi cum hoſte res ſit, militarem diſciplinam per omnia ſeruant. Reliqui, qui ad ſtudia literarum incumbunt, facilè proficiunt, quorum hodiè ingens floret numerus. Veſtimento non multùm abſimili Gallico vtuntur. Fœminæ niueo candore, inſigniq́ꝫ forma, quam longè decentiſsimo veſtitu honeſtant. Vrbes habent, atque oppida egregia, frequenteſq́ꝫ pagos, & villas paſsim magnificas. Sed quia in animo eſt, alibi tam de locorum ſitu, quàm de hominũ moribus, locis perappoſitis memorare, ideo in præſentia hoc ſuperſedere labore libuit. Igitur de religione gentis aliquid duntaxat ſubijciamus. Britãnia ſtatim ab initio orti euangelij, teſte Gilda, Chriſtianam pietatem complexa eſt, quam mordicus ſemper retinuit, etiam inter ſæuas Romanorum Imperatorum perſecutiones. Id quidem temporis Britãni, tametſi nõ publicè Chriſtum colebant, quòd Romanorum Anglorúmque armis victi, dijs ſacrificare cogerentur: priuatim

ſim tamen multi ab officio non diſcedebant, ita, vt Chriſtiana religio, ſicut alius infrà docebit locus, in inſula ſemper extiterit, donec poſtremò, ſub beato Gregorio, ab interitu vindicata eſt, quæ adeò deinceps creuit, vt nulla ſit hodie (credo) natio, quæ omnia, quæ ad diuinum cultum pertineāt, ſanctius, diligentiusq; obſeruet. Ita eſſe atteſtantur tot templa ornatiſsima, quæ vicatim habent, tot ad ipſa templa frequentes hominum conuentus, qui faciundis ſacris continenter interſunt: tot denique diuorum pretioſa mauſolea, id eſt, ſepulchra. Quocirca Angli ob id in primis collaudandi ſunt, quòd multò chriſtianiſsimi, religioſiſsimiq; ſint. Hæc in prima operis mei parte propoſita volui, priuſquam bella ſcriberē, quò legētes ſtatim à principio ſcirēt, cuius ac quāti populi res geſtas, cuiusve patriæ mores in reliqua parte eſſent deinde accepturi. Sed Deus faciat, vt incœptum opus rectè abſoluamus.

Britanniam qui mortales ab initio coluerint, indigenæ, an aduenæ, parùm compertū: quo factum eſt, vt iam inde vſq; ab antiquis temporibus, de ea re autores inter ſe minimè conſenſerint: ſuper quā, vt ne aliquid affirmando, temerè fidem meam obſtringam, vel aliquid refellendo, inuidiam mihi parem, hîc commodùm illorum ſententias ordine repetam, ob oculosq; legentiū ponam, quò aliorum iudicio, ſicuti in eiuſmodi quæ incerta ſunt, fieri decet, omnia ſubijciantur:

quia hiſtoria rerum geſtarum narratio eſt, non item diuinatio. Caius itaq; Iulius Cæſar antiquiſsimus rerum ſcriptor, libro ſuorum Commentariorum quinto, de bello Gallico, tradit Britanniæ partem interiorē ab ijs incoli, quos natos in inſula memoriæ proditum eſſet: & maritimā partē ab ijs, qui prædæ ac belli inferendi cauſa, ex Belgio, in inſulam tranſiſſent, ac eos vbi illuc peruenerunt, bello illato, ibi permanſiſſe, atq; agros colere cœpiſſe. Huic opinioni Cornel. Tacitus, in vita Iulij Agricolæ, qui Domitiano principe, Britanniam obtinuit, penè aſſentitur: qui inſulam à principio à vicinitatibus habitatam ſentiens, & id per argumenta affirmare cupiens, ita inquit: Magni artus Germanicam originem aſſeuerant, Silurum colorati vultus, & torti plerúnque crines, & poſita contra Hiſpaniam, Iberos veteres traieciſſe, easq; ſedes occupaſſe fidē faciūt. Proximi Gallis & ſimiles ſunt &c. Bedas verò homo Anglus, quo nihil caſtius, nihil melius, nihil verius, qui circiter annum ſalutis humanæ D C C floruit, longè aliter de origine gētis ſentiens, ſcribit libro Eccleſiaſticæ hiſtoriæ primo, Britannos continentis qui ſunt inter Gallos & Hiſpanos accolæ Oceani, ex tractu Armoricarum ciuitatū aduectos, inſulam primùm occupaſſe, illiq; nomen dediſſe: quippe quæ antea, vt infrà dicemus, non Britannia, ſed Albion appellata eſt. Cui opinioni, id eſt, de nomine Inſulæ indito, Pōponius

quoque

quoque Lætus recentium autorũ grauiſsimus fauet, [illegible]i etiam conſentit cum Cæſare, de indig[illegible]ui nati in inſula eã primi tenuerint. Sed [illegible]m, Gildas homo Britannus, de quo ſupra meminimus, cui nihil remotius eſt, quàm mentiri, nihil propius, quàm veritate inniti, aliquid lucis huic origini affert: ſiquidẽ in deſcriptione Britanniæ, ait: Hæc erecta ceruice, & mente, ex quo inhabitata eſt, nunc Deo, interdum ciuibus, nonnunquam etiam tranſmarinis regibus ingrata conſurgit &c. Hic Gildas innuit primos inſulæ habitatores cognitionẽ habuiſſe Dei, quales fuerunt qui poſt diluuium, id eſt, inundationem illam aquarum, quæ incidit tempore Noë, terram multitudine opplêrant, atque ita eam ab initio non caruiſſe incolis, vti infrà fuſius dicetur. Item demonſtrat ciues quandoq; rem adminiſtraſſe, & aliquando Romanos, quos non vno in loco vocat tranſmarinos reges: & Britanniam ingratam appellat, quòd ſæpius fidem ſimiliter Deo patri, ac ſuis principibus debitam, feſelliſſet. Is vir ſanctiſsimus epiſtolam inſtar libelli ſcripſit in qua primùm inſulæ ſitum poſuit, deinde hiſtoriam ſui temporis breuiter tetigit, poſtremò ſuorum Britannorum ac temporum mala deplorauit, adductis in medium multis ſacræ ſcripturæ teſtimonijs, quibus eos & à malè faciendo deterreret, & ad bonam frugem, vt aiũt, reduceret. Et quia paulò obſcurius ſcripſit, idcirco eius libellus

rarior

rarior eſt. Ego duos tantũ codices inueni, vnde omninò pauca, cæterùm ſyncera, hauſi. Extat itē alter libellus(vt tempeſtiuè lectorē nefariæ fraudis admoneamus) qui falſiſsimè inſcriptus Gildæ commentarium, haud dubiè à quopiā peſsimo circulatore compoſitum, ad corroborandū cuiuſdam noui hominis commentum. Sanè is nebulo longè poſt homines natos impudentiſsimus, ſummatim illlud ex eiuſmodi noui autoris farina dealbauit, crebrò facta Bruti mētione, id quod Gildas nũquam ſomniauit: & vt callidius legentes falleret, quædam ex ſuo addidit, quò vel duos fuiſſe Gildas, vel hunc libellum Gildæ prioris opuſculi epitomen crederes. Quorum tamen vtrúnque tantum abeſt, vt à doctis recipiatur, vt etiam vnuſquiſque mediocriter eruditus, id doli facilè deprēdat, ac pro fallacia habeat. Sed vt nemo homo in iſtiuſmodi errore in poſterū tempus verſaretur, nos nuper ipſius Gildæ opus diuulgandum curauimus. Iam redeat vnde aberrauit oratio. Atque iſtę ſunt, quas habui in medium adducere, ſententiæ veterum ſcriptorũ, de principio Britannici populi, quod iam ſatis planum factum eſſe arbitramur.

Atqui nõnulli alij autores, qui apud vulgus maioris ſunt nominis, quàm eorum cura aut fides in ſcribendo mereatur, aliam genti originem inuenerunt. Quæ ſanè res quanti à principio momenti eſſe cœperit, Gulielmus Neuburgus ho-

mo Anglus, & eorum autorum æqualis, qui circiter annum ſalutis humanæ MCXCV cum Ricardo [illegible]mo Anglorum rege vixit, teſtatur. Is in [illegible] hiſtoriæ ſui temporis, cùm de Gildæ autoritate loquitur, ita ſcribit: Integritatis tamen eius non leue documentum eſt, quia in veritate promenda, propriæ genti non parcit: & cùm admodum parcè bona de ſuis loquatur, multa in eis mala deplorat: nec veretur, vt verum non taceat, Brito de Britonibus ſcribere, eos nec in bello fortes fuiſſe, nec in pace fideles. At contrà quidam noſtris temporibus, pro expiandis iſtis Britonum maculis, ſcriptor emerſit, ridicula de eiſdem figmenta contexens, eoſq; longè ſupra virtutem Macedonum, & Romanorum, impudenti vanitate attollens: Gaufredus hic eſt dictus, cognomine Arthurus, pro eo, quòd multa de Arthuro ex priſcis Britonum pigmentis ſumpta, & ab ſe aucta, per ſuperductum latini ſermonis colorem, honeſto hiſtoriæ nomine obtexit. Quinetiam maiore auſu, cuiuſdam Merlini diuinationes falſiſsimas, quibus vtique de ſuo plurimum addidit, dum eas in latinum transferret, tãquam approbatas, & immobili veritate ſubnixas prophetias vulgauit. Hæc ille, & ante illum Gildas: at non ego, qui quod ſcriptum eſt ſcribo: propterea non eſt quiſquam omnium, qui iure poſsit nobis ſuccenſere, ob iſtud in Britannos dictum vulgò olim iactatum, Nec in bello fortes, &c. Sed

neque

neque Saluſtius malè à ſuis Romanis audiuit, quòd literis mandaſſet illud turpe probrum ciuitati Romanæ à Iugurtha rege, non mediocri iniuria, illatum, cùm dixerit, Vrbem venalem & maturè perituram, ſi emptorem inuenerit. Et id quia lex iubet, vt ſcriptor ne quid falſi dicere audeat, ne quid veri non audeat. Eſt itáque in eo libro, cuiuſcúnque ſit, Brutum filium Syluij, quem Aſcanio Æneæ filio natum conſtat, poſt Græciā peragratam, deuictamq́ Aquitaniam, monitis Dianæ, Britanniam curſu petiſſe, & primo acceſſu, gigantibus qui id temporis eam tenerent inſulam, atque ad arcendam vim aduenarum armati vndique eueſtigiò concurriſſent, interfectis, eam occupaſſe, ex ſeq́ Britanniam appellaſſe: & ſic demum Brutum generis Britannici atque imperij autorem extitiſſe, filios genuiſſe, ac illos deinde & gentem ſuam & regnum mirum in modum propagaſſe. Cæterùm Liuius, Dionyſius Halicarnaſeus, ac plerique alij, qui diligenter de antiquitatibus Romanorum ſcripſerunt, nunquam huius Bruti meminêre. Neque illud ex Britannorū annalibus prodi potuerat, cùm iampridem illi omnia librorum monimenta amiſerint, id quod Gildas teſtificatur, qui circiter annum ſalutis DLXXX claruit. Is enim in principio ſuæ epiſtolæ de ea re ita tradit: Illa tantum proferre conabor in medium, quæ temporibus Romanorum imperatorum, Britannia & paſſa eſt, & alijs intulit ciui-
bus,

bus, & longè poſitis mala: quantum tamen potero, non tam ex ſcriptis patriæ, ſcriptorúmue monimentis, quippe quæ vel, ſi qua fuerint, aut ignibus hoſtium exuſta, aut ciuium exilio claſſe longè deportata non compârent, quàm tranſmarina relatione, quæ crebris interrupta intercapedinib. etiam non ſatis claret. & reliqua. Sed ea venia olim antiquitati data eſt, vti plerique populi auſi ſint origines ſuas etiam ad deos, ſicuti in primis fecêre Romani, referre autores, quò primordia gentis & vrbium auguſtiora felicioraq́; eſſent: & illa quamuis poëticis magis fabulis, quàm incorruptis rerum geſtarum monimentis conſtarent, pro veris tamen habita ſunt: idcirco & ea quæ poſtremò de antiquitatibus Britannorum memoriæ prodita ferūt, ita facilè vulgo credita ſunt, vt poſteritas Bruto principium generis aſsignarit: ac ne illa ipſa vlla vnquam temporis iniuria in obliuionem irent, velut longè veriſsima, duo egregij hiſtorici literis perpetuanda curarint, Hēricus Huntyngtonius archidiaconus, & alter, qui hiſtoriam ſuam Polychronicon appellauit. Et hæc ſunt, quæ à recentioribus de Britannorum origine tradita ad poſteros manarunt. Ego verò, quanquàm pollicitus ſum, me neq; de vnius neque de alterius ſententia, de eiuſmodi tam veteri origine gentis quicquam pro certo affirmaturū, aut pro falſo reprobaturum, ſed omnia, prout hactenus fecimus, iudicio legentium ſubiecturum:

dicam

dicam tamen hoc loco, poſtquam res in coniectura poſita eſt, id quod minus à vero abhorrere videtur, vt in tanta veterum autorum [illegible] nos aliquid certi de iſtis primis terræ h[illegible] incolis, aliqua ſaltem veriſimili ratione tradamus probemusq́; quod ſcriptorum teſtimonio parum, vti video, conſtat: quia rem per ſe ſatis clarā perinde quaſi indeprehenſam, in medio tacitam relinquere, omnino honoris non eſſe ducimus. Itaq; cùm inſula ex Gallico littore, claris præſertim diebus, facilè cernatur, & propter albas rupes, quæ circa littus ſunt (vnde Albion quandóque dicta eſt) nauigantibus procul appareat: haud vllo vnquam tempore ipſius continentis populo incognita eſſe potuit. Quare incredibile eſt, eam aliquando habitatoribus caruiſſe, quæ eodem tempore, ac cæteræ acceperunt terræ, eos accipere potuit, & non expectare aut ab Hiſpania, Germania, Gallia, vel Latio, vti recentiores ſcriptores ferunt, incolam exulem aut profugum, ac ſæpè nocentem. Hinc proinde credere licet, ab ipſo propè orbis initio, inſulam habitatam fuiſſe, & eandem poſt diluuium Noë, vnà cum alijs terris, ſuos habitatores accepiſſe, quos Cæſar indigenas vocat: qua in re vel Gildas iuxtà mecum ſentit, vti ſuprà oſtendimus. Nec eo tamē inficias, quin deinde Germani, Galli, & Hiſpani populi finitimi illis indigenis admiſti eam habitauerint, ſicut hodiè faciunt, & in ijs Britanni continentis, à quibus

bus vt primis aduenis, frequentioribúsue, Bedas perhibet nomen inſulæ immutatum. Plinius autem, libro quarto, cùm de Britannia meminit, videtur innuere inſulam nomen inueniſſe ex illis paruulis inſulis, quæ inter hanc, & Hyberniam iacent: qui inquit: Albion ipſi nomen fuit, cùm Britanniæ vocarentur omnes, de quibus mox paulo dicemus. Hæc igitur origo vera, quæ laudem & gloriam Britannorum gentis non minuit, non debilitat, non obſcurat, ſed maximè auget, confirmat, nobilitat. Si enim velimus diuturnitate temporis, vt de alijs felicitatis dotibus taceamus, ipſam, vti nunc moris eſt, nobilitatem metiri: ecquid antiquius, glorioſiúsue eſt, quàm iam inde ab initio, honeſto naſci loco, & ibidem propagare in annos fermè perpetuos, familiam, genus, & imperium? Hinc in primis indigenæ veteris Latij ſummo ſibi duxerunt ſemper honori, quòd in ea terra geniti diu regnarint. Hæc eadẽ domeſticæ laudis amplitudo Britannorum Aboriginum, ac monimentum gloriæ æternum eſt. Cæterùm pro neceſsitudine negotij, nos ſatis proceſsiſſe rati, tandem aliquando ad rem ipſam veniamus.

Sed ecquò progrediemur, cùm omnia proſpiciam plena tenebrarum? Equidem nihil occultius, nihil incertius, nihil ignoratius rebus Britannorum à principio geſtis: partim quòd annales, ſi qui fuerant, ſicut ſuprà oſtendimus Gildam teſtificari,

ſtificari,funditus perierant,vnde poſtea qui hiſto
rias ſcripſerunt,nihil haurire potuêre:partim ve-
rò,quòd ea gens vt longè poſita,tardiſsimè cùm
Græcis tum Romanis cognita eſt. Iſtud ergo ſi-
lentium rerum fuit, quamobrem boni autores
minus multa de huius populi primordio memo-
riæ prodiderint, ac nonnulli auſi ſint nimis mul-
ta garrire,nouamq́ condere hiſtoriam, per quā
imperiti vulgi (cui ſemper pluris eſt nouitas,quā
veritas)admiratione,in cœlo eſſe videntur,vbi e-
os haud inuiti nos relinquemus,quòd in diſcep-
tationem de his commentitijs rebus minimè vo
candos ducimus. Verùm quia conſilium eſt, lo-
cis perappoſitis,cùm id præſertim tempus popoſ
cerit,ea noſtræ hiſtoriæ coagmentare, quæ Cæ-
ſar,quæ Tacitus, quæ Gildas carptim de rebus
in Britannia geſtis ſcripſerint: idcirco percurre-
mus vitas regum,quos iſta noua hiſtoria repen-
tè,& vno quaſi partu genuit,in orbemq́ effudit.
Et illud, quamuis non ſine ſtomacho, faciemus,
cùm rationis temporis habendæ, tum maleuo-
lentiæ deprecandæ cauſa: ſimulq́ errata, quæ in
ea ſunt(ſunt autē infinita) euellere nitemur,quò
ne legentes offendant,néue in ea irruant. Atque
hoc noſtrū eſt inſtitutum: quo vſq́ eò vtemur,
dum ſcribendo, ad initium imperij Romanorū
Anglorumq́ peruenerimus:tūc enim paratiores
erunt duces, quos certos deinde ſequamur. Sed
agè,iam demus nos in viam,vt citius aſpiremus,
quò

quò contendimus. Ille igitur Brutus, ſeu Brito (ſic enim nominandus erat, vt ex eius nomine, Britannia aliquo pacto dicta videretur) fertur à principio inſulæ potitus imperio, ac Britannorũ gentis autor fuiſſe, nec diu deinde viſus in terris. Dein tres eius filij, Locrinus, Camber, & Albanactus, regnum inter ſe diuiſiſſe dicuntur. Sed non multò pòſt extinctis morte fratribus, Locrinus totius inſulæ imperium conſecutus eſt, quem Guendelona vxor, filia Coronei, vnius ex ſocijs Britonis, interfecit, quòd ille ob pellicis amorem diuortium ſecum feciſſet. Succeſsit patri Madan: is Mempricium & Manlium creat. Inter hos, poſt mortem patris, de regno ſtatim fœdo certamine orto, Manlius occiditur. Mempricius nihil in vita geſsit, quamobrem in morte honoris quicquam ei habendum eſſet: quippe cùm inter venandũ, à ſuis longè abiſſet, à lupis, quibus id temporis inſula abundabat, dilaniatus eſt. Regnat deinde Ebrancus eius filius. Hunc ferunt Eboracum, vrbem celeberrimam, ad ſeptentrionalem inſulæ partem condidiſſe inter Vſcam & Foſſam flumina, quæ ipſam ciuitatem præterlabuntur, ac inde ſimul iuncta in Humbrum fluunt: poſuiſſeq; ad extremam Britanniæ partem, quam hodiè Scotiam dicimus, oppidum Puellarum: nunc, vti ſuprà docuimus, Edimburgi arx eſt. Ebrancum, Brito, cognomento Viride Scutum, filius ſequitur, qui neq; domi nec foris ſatis clarus fuit. Hu-

ic Leylus filius ſuccedit, qui Carliolum oppidū in læua parte inſulæ, quæ ad Scotiā pertinet, prope Edenam fluuium, condidiſſe fertur. Carliolū hodiè ciuitas eſt epiſcopali ſede nobilis. De hac vrbe Rogerius Houedemus, poſt Bedam annalium ſcriptor ita ſcribit: Britannicè Carleil, latinè Lucubalia vocatur. Poſt Leylum Rudubras regnum obtinet. Iſtū ferunt duas condidiſſe vrbes, Cantuariam in Cantio, quam Angli quandoq; Dorouerniam dixerunt, quæ abeſt à mari millia paſſuum duodecim: & Vintoniam, ac oppidum nomine Septoniam, in meridionali plaga, quod incolæ noſtro tempore Shaftesburiam vocitāt. Vintonia autem vrbs eſt in ora maritima, quæ ad auſtrum ſpectat, inter duos colles poſita valdè celebris. In Rudubræ demortui locum ſurrogatur Badudus, quem Bathoniam oppidum ædificaſſe tradunt, ornatum hodiè communi ſua & Vuellenſi epiſcopali ſede: eóque loci, vt fama eſt, balneas tepidis fluentes aquis ſtruxiſſe, quod opus quidam falſò Iulio Cæſari aſsignant, cùm ſatis liqueat Cæſarem ad hūc vſq; locum nō peruenisse. Extant etiam nunc ipſæ balneæ, vbi loci tepidæ ſcaturiunt ebulliuntq; aquæ, quibus in primis lauantur pueri voluptatis cauſa. Ego vidi ipſos pueros in eo lacu natantes, è fundo mordicus argenteos numos referre, iactatos per luſum à circumſtantibus in balneas ipſas. Is demum Badudus magica arte, quam paſsim docuit, fretus,

præſtigijsq́ dæmonum actus, eò inſaniæ venit, vt ſibi alas volandi gratia aptauerit, quibus munitus cum in altum tolli cœpiſſet, repentè cecidit: quo casu collisus exceſsit è vita, ad inferosq́ deſcendit. Ita mala ars, malo illi fuit. Inſecutus eſt Leyrus eius filius, qui nō minus egregiè, quàm prudenter annos multos regnauit. Is condidit Leceſtriam oppidum in interiore parte inſulæ. Huic tres tantum filiæ erant, quas iam ſenio confectiſſimus quibuſdam ſuis heroibus locandas, ac opes æqua lance diuidendas ſtatuit, quas tamē duabus natu maioribus quæ prius nupſerant, aſsignauit, eò quòd illæ plus amoris in ipſum habere viderentur, quas poſtea vnà cum viris contrà atque putarat, ingratas, crudeles, impiasq́ inuenit. Minima autem natu nomine Cordilla, moribus tantum ac pulchritudine dotata, cuidam regulo Gallorum in matrimonium data eſt. Hæc, cui natura præcox ingenium dederat, interrogata, an parentem multum diligeret: reſpondit, ſe patrem ferre in oculis, ſemperq́ laturam, licet deinde contingeret, vt quempiam alium (de marito intelligebat) ardentius amaret. Quo reſponſo, tametſi ſapientiæ pleno, Leyrius indignatus, indotatam, vt dictum eſt, regulo Gallo puellæ forma capto collocauit. Sed haud multò pòſt à generis, eius mortem longum expectare cenſentibus, regno ſpoliatus, ad Cordillam confugere coactus eſt, à qua in regnum reſtituitur, interfectisq́ generis,

triennium regnat. Per id autem tempus, Cordilla amiſſo viro, in Britanniam rediјt, regnumq́; paternum iuſſu populi obtinuit. Morganus interea & Conedagius ſororum filij grauatiſſimè parebant fœminæ, pudebatq́; diutius tam vile ſeruitutis iugum tolerare: itaq; facta militum manu, omnia cædibus, incendijs, rapinis vaſtare cœperunt, quò mulierem ad certamen traherent: quã haud ita multò pòſt cum paruo exercitu obuiã factam ceperunt, in carceremq́; coniecerunt. Hîc egregia mulier, cui ad ſuperandam ſuperiorum regum gloriam, virilis tantum defuit ſexus, amiſſi regni dolore perculſa, poſt annum quintum, quàm regnare cœperat, ſibi mortem conſciuit. Victores inter ſe inſulam partiti ſunt: ſed breui tẽpore interuenit regni cupiditas immenſa, ita, vt Morgano è medio ſublato, Conedagius ſolus ſit rerum potitus. Deinde regnum obtinuêre Riuallo, Gurguſtius, ſeu Gorguntius, Silius, Iagus, Chinemarcus, Gorbodio. Poſt Gorbodionem, Ferrex & Porrex eius filij inter ſe de regno dimicare cœperunt: in quo certamine, Ferrex interfectus eſt: cuius cædes tantum matri, quæ eum vehemẽter amabat, doloris inuſſit, vt ſubito furore percita, alterum filium nacta dormientem, adiuuantibus ancillis, crudeliter obtrucidarit: res profectò poſt hominum memoriam, longè rariſſima auditu. Secundùm hæc, ſecuta eſt etiam ætas atrox prælijs, diſcors ſeditionibus, ipſa quoq; pace ſęua.

Cùm

Cùm enim fortiſsimus quiſque ſibi regnum̃ acquirere affectaret, eatenus inter illos bellatũ eſt, quoad omnis imperij poteſtas ad quinque regulos peruenerit.

Oportet hoc loco pauliſper à propoſito me diuertere, & monere eos, qui legerint de errato, quod non parùm nitorem, ſi quis ſit, nouæ hiſtoriæ corrumpit. Poſt illos enim quinque regulos, ſeu tyrannos, qui non habentur numero regum, ponitur Dunuallo Molmicius rex, pater Bellini & Brenni: ac legimus illo mortuo, filios regnum inter ſe diuiſiſſe, atque poſt ſedatas ex ea regni diuiſione ortas diſcordias, ſimul iunctis armis primùm Gallos, deinde Romanos ſuperaſſe, vrbẽq; Romam cepiſſe, ac incendiſſe, & Brennum in Italia poſt adeptam victoriam remanſiſſe. Hîc ex ratione temporis, quod interfuit inter Bruti aduentum in inſulam, & captam vrbem Romam à Brenno, non quadrat, vt ſtatim poſt illos quinq; tyrannos, ponatur in ordine regum Dunuallo Molmicius pater ipſius Brenni. Siquidem Brutus ſiue Brito, fertur anno circiter decimo, poſt interitum Syluij patris, inſulæ imperio potitus eſſe, cùm ageretur annus ab initio mundi cẽteſimus, ſuper quater milleſimum: at poſt DCCX annũ, quàm Brito veniſſe dicitur in inſulam, vrbs Roma, prout tam ex epitome temporum Euſebij, quàm Latinorum Græcorumq; hiſtorijs cõſtat, Brenni ductu à Gallis Senonibus capta eſt. Is au-

tem Brennus, ſi nouæ hiſtoriæ credimus, ab eacꝫ numerum annorum colligimus, quorum ratio minus rectè initur, circiter CCCC annum poſt aduentum Bruti in inſulam, militari arte floruit. Quapropter liquidò conſtat Brennum hunc, à quo hiſtoria captam eſſe vrbem teſtatur, ante CCCX annos fuiſſe, quàm illud bellum ſumptū ſit. Ne igitur hunc manifeſtiſsimum errorem error ſequatur, neceſſariò ordinem cõmutabimus, & reliquos ponemus reges, donec ad ea tẽpora venerimus, quibus de Bellino & Brenno ratio ipſa iubebit nos mẽtionem facere. Sed rurſus reuertamus eôdem.

Quinque igitur tyranni regnandi libidine agitati, ſtatim mutuis inter ſe odijs in bellum ruunt: ingens ſimul ſeditionis furor per ciues peruadit, premitꝙ́ acriter. Verùm ita vſu venit, vt tyrãnis breui pòſt tempore ſuo mucrone confectis, Reſpublica ſibi reddita, eiuſcꝫ forma ad vnius imperium reducta ſit. Itacꝫ Gintolinus populi iuſſu rex dicitur, vir conſilio bonus, cui vxor erat nomine Martia, mulier præter cæteras pulchra & ſapiens. Dei nutu factum credunt, vt Gintolinus ad regnum ciuilibus diſſenſionibus quaſſatum peruenerit, quò illud in priſtinum ſtatum reduceret: id quod nauiter fecit: vbi enim eo eſt potitus, Rempub. Britannicam ab alijs regibus ferè informatã, iure, legibus, ac moribus velut de integro condere, atque ornare maximè ſtuduit: ſed ante

omnia,

omnia, ciuiles diſcordias, quæ adhuc tanquam reliquiæ factionum durabant, penitus ſedauit, ſuſtulit: quem talia agentem, mors cita extinxit. Genuit ex Martia vxore, vnicum filium Siciliũ: qui quandoquidem imperio maturus eſſet, Martia multarum rerum perita, regni interim curam ſuſcepit. Hæc id quod è Republica eſſet, in primis ſibi faciendum rata, leges tulit, quas Martianas poſteri appellarunt. Poſt Sicilium, qui haud diu ſuperſtes fuit, regnauit Chimarius, Danius, & Moruidius. Is animo ſtrenuus, ſed crudelitate inſignis, cum ſæuitia praui ingenij per cruciatos hominũ, quos identidem tormentis afficiebat, ſuaq́ue manu percutiebat, ſatiari non poſſet, ad extremum cum feris temerè congreſſus turpiter interijt, atque eius fortitudo in neruum, vt dicitur, per hũc modum erupit. Corbonianus filius in regnum ſucceſsit patris valdè diſsimilis, homo frugi bonæ, cui ſemper pax quàm bellum longè magis cordi fuit. Archigallo deinde Corboniani frater rex creatur. Iſte ſtatim nobilitati infeſtus, principibus necem parat, quorum potentia ei formidoloſa eſſet: contrà ignobiliſsimos quoſque in honore habet: quare breui ab ipſis nobilibus tantam crudelitatem non tolerantibus, regno deijcitur. In cuius locum Eliodorus vir iuſtus eius frater ſubſtituitur; qui veritus ne ſibi fraudi foret, ſi pro ſua parte non curaſſet in primis, quæ in rem fratris eſſent, incredibile dictu eſt, quanto ſtudio apud

principes egerit, vt Archigallo in regnum reſtitu-eretur: quod ad vltimum, animis optimatũ per eius preces mitigatis, conſecutum eſt: rarum por rò pietatis exemplum, ſi quis voluerit mente re-uoluere, quanta ſit libido inter mortales regnan-di. Eliodoro poſtea cognomen Pio, ex hac erga fratrem pietate fuit. Is Archigallo cùm ſuo peri-culo ſatis didiciſſet, non poſſe ſe regnum retinere, niſi mores mutaret, reliquam ætatem ab omni vitio vacuam vixit, qui poſt receptum imperiũ, decem regnauit annos. Ac tantum interdum ab-eſt, vt calamitas noceat, vt etiã ſit illuſtris ad lau-dem. Eliodorus Pius fit iterum rex, quem Vige-nius & Perydorus iuniores fratres Londini do-lo capiunt, atq; in carcerem detrudunt, in eum lo-cum, cui Turris nomen eſt, quæ etiam nunc ex-tat. Hanc equidem arcem ſatis munitam, & mul tis turribus, vnde nomen habet, extructam, falſo vulgus prædicat à Iulio Cæſare conditam, qui de Londino non meminit, quippe qui eò non per-uenerat. Vigenius & Perydorus inter ſe confe-ſtim regnum partiuntur: quibus paulò pòſt mor bo abſumptis, Eliodorus iam ſatis fortunæ mor tales animos ſemper ludificantis caſibus iactatus rurſus rex efficitur, vir certè clariſsimus, qui quò minus regnum ſibi appetebat, hoc magis ad id ob virtutem, qua ornatus erat, vocabatur: regna-uit deinde annos quatuor. Secutum eſt poſtea tempus militaris gloriæ, non item aliarũ virtutũ

prorſus

prorſus ſterile, quo reges fuerunt Reginus, Morganus, Ennanus, Idiuuallo, Rynio, Geruntius, Catellus, Coyllus, Porrex ſecundus, Cherinus, Fulgentius, Eldalus, Androgeus, Vrianus, & Eliud. Illum ſecutus Dunuallo Molmicius (hîc enim eius eſt locus, ſi rerum geſtarum ſeriem ſeruare, ac temporis rationem habere volumus) quem ſuprà oſtendimus, extra ſuum ordinem per incuriam poſitum. Is ea quæ vtilia fore, & è Republica eſſe arbitratus eſt, à principio ſtudere cœpit: itaque militarem artem penè extinctam in priſtinum vſum reuocauit: ius atque leges nouas, & illas quidem ſalutares dedit, quas deinceps Molmicinas leges appellarunt: templa deorum immortalium loco aſyli, omnibus ad ea confugientibus eſſe cōſtituit: primus aurea corona vſus eſt: viros ad bonas artes incumbentes, opibus & fauore iuuit, vt ſuo exemplo & principes regni idem facerent, atque iuuentus ad virtutes capeſſendas magis incitaretur: item pondera ac menſuras rebus vendendis emendiſque poſuit, fures & noxium omne genus hominum ſeueriſsimè puniuit, fecit quamplures vias, decreuitque in quam latitudinem fieri deberent, ac lege ſanxit ius earum ad principem duntaxat pertinere, eiuſque iuris violatoribus pariter atque iis qui in illis maleficium aliquod facerent, horrendas conſtituit pœnas. Præterea vt ne terra vacaret, néue populus rei frumentariæ inopia frequenter premeretur, aut minueretur, ſi pe-

cora ſola occuparẽt agros,qui ab hominibus coli deberent,conſtituit quot quiſque comitatus aratra haberet,ſtatuitq́; pœnam illis,per quos numerus diminueretur, ac vetuit iumenta quæ aratro ſeruirent,à magiſtratibus abduci, vel aſſignari creditoribus,pro debitione pecuniæ, ſi debitoris bona alia ſupereſſent.Ita prouiſum eſt, ne cõpendij cauſa, pecuarij agros à cultura aratorum incultos redderent. Quæ ſanè lex non ſine magno totius plebis incommodo, in dies magis magisq́; memoria noſtra obſoleſcit.At,ad rem vt redeam, demum Dunuallo reliquit regnum Bellino & Brenno liberis commune. Ii ſtatim de potentatu inter ſe contendere cœperunt,ſed hortantibus ad pacem amicis, ad extremum in gratiam reconciliati,regnum inter ſe partiuntur. Pars regni deterior Brenno, vt minori natu euenit: qui cùm elatum ab ingenti ſuarum virtutum fiducia,animum gereret, haud patienter ferens fratrẽ Bellinum potiorem regni partem aſſecutum eſſe,idq́; fraude factum ratus, armis vindicandam iniuriam ſtatuit.Itaq́; facto tam ex Britannis,quã ex tranſmarinis exercitu,in fratrem mouet. Bellinus nihilo ſegnius ſumptis armis, obuiã fit fratri:iamiamq́; ad manus ventum erat,cùm ecce tibi,interuentu matris,vtérque ab armis diſcedere ſubitò coacti ſunt, quippe qui maternis precibus victi, tam fœdum certamen ambo abhorruêre. Brennus deinde cùm nihil domi haberet, in quo

requieſceret, compoſitis domeſticis rebus, vt ne ſordido otio torpeſceret, in Gallias traiecit, illic inter pugnacem gentem ſtipendia facturus: qui inde apud Senones Gallos, prout rectius reperio, quidam apud Allobroges, in magno honore habitus eſt.

Per idem tempus Galli Senones, ſiue prægrauante turba, patriam exonerare cupientes, ſiue ab Italis ad bellum gerendum accerſiti, duce Brēno, cum magna hominum multitudine tranſcēdunt in Italiam, qui poſt ſuperatas Alpes, in Tuſciam profecti, ac ſubitò Cluſium oppidum bello adorti, latè agrum populantur. Cluſini periculo rei perculſi, Romam legatos ad auxilia contra nouam hanc gentem petenda mittunt. Romani tametſi nullam etiàm tum cum Cluſinis ſocietatem habebant, tamen cùm aliquid ſibi periculi inde imminere poſſe, ſi Cluſini ſuperarentur, animaduerterent, primo quoque tempore tres miſerunt legatos, Marci Fabij Ambuſti filios. Ii Senatus & populi Romani nomine, cum Gallis egerūt, ne ſocios & amicos Romanorum oppugnarent. Brennus ad ea reſpondit, ſe pacem non aſpernari, ſi partē agri, quem latius Cluſini poſſiderent quàm colerent, egentibus Gallis cederent, alioqui pacem impetrari non poſſe. Ibi contra Romani legati eiuſmodi verbis offenſi, quærunt, ecquidnam rei in Hetruria ſit Gallis. Inter hæc, & plura ferociter dicta, accenſis vtrinque animis, ad

arma

arma diſcurrunt. Legati, vt & ipſi quid Romana virtus valeret in armis oſtenderent, contra ius gẽtium, in Gallos arma capiunt. Galli in Romanos iuſta flagrantes ira, ſubitò totis caſtris conclamãt ſoluta obſidione, Romam infeſtis armis eundũ. Brennus tamen voluit, vt Romam prius mitterentur legati, qui violatores iuris ad ſupplicium poſcerent: idq́ factum eſt. Verùm cùm poſtea renunciatum eſſet, tres Fabios iniuriæ autores non modò non punitos, ſed in ſequentem annum tribunos eſſe creatos: tum omnes ira impendio magis accenſi, videntes nihil eſſe quod à voluntario hoſte expectarent, niſi bellum, niſi iniurias, niſi inſidias: in Romanos omnem vim belli auertunt, Romamq́ nihil non latè proſternentes, petunt. Tanta fuit hoſtium celeritas, vt vix ad vndecimũ lapidem, obuiam iri potuerit. Huc tribuni cum tumultuario exercitu, qui ad quadraginta armatorum millia fuiſſe dicuntur, profecti, hoſtem circa Alliam flumen offendunt. Is fluuius ex Cruſtuminijs montibus labitur, nec multò infra viã, miſcetur Tyberi. Ibi Romani commiſſo prælio, momento ſuperantur. Brennus vix credere poterat ſe tam citò viciſſe: ſtabat itaque velut pauore defixus: verùm vbi tuta omnia vidit, collectis cæſorum ſpolijs, Romam verſus ire iter conſtitutũ contendit. At verò Romæ ad primum aduerſæ pugnæ nuntium, clamor & metus ingens continuò cunctos inuaſit. Et quia in tali animorum

conſter

conſternatione, ſpes non fuit vlla retinendæ Vrbis, Senatus cum iuuentute militari, Capitolium & arcem occupauit, frumento & armis eò collatis, vt inde Romanum nomen tueretur: conſulares verò ſenes cum imbecilli turba, in Vrbe remanſerunt, velut cum patria interituri, ſi patria caderet. Galli interim ad Vrbem perueniunt, qui per Collinam portam ingreſsi, recta via in forū tendunt, multùm mirantes clauſis plebeiorum domibus, nobilium tantùm atria patêre: quamobrem ſuſpicantes ne qua fraude opprimantur, cautius incedunt: ſed deinde patres id ætatis in ſellis ſedentes conſpicati, vt deorum ſimulacra contemplantur. Interea Marcus Papyrius Galli cuiuſdam, barbam ſibi demulcētis, baculo caput percuſsit. Qua ille iniuria irritatus, ſedentem ſenem ferro oppreſsit: tum ab vno cæde orta, cæteri triumphales viri ſunt in ſuis ſellis trucidati. Inde ſine diſcrimine ferro abſumptis qui in vrbe erant, domus paſsim diripiuntur, flammaq; tectis iniecta eſt. Atque ſic Roma duce Brenno, à Gallis capta eſt, anno eiuſdem vrbis conditæ tricenteſimo ſexageſimoquinto. Deinde Capitolium clā & noctu inuaſēre, adeò, vt nihil propius eſſet factum quàm vt caperent: cùm ecce tibi, ſubitò anſerum clangore proditi, à ſummo rupis ad ima deijciuntur. Romani pro extremo remedio, Camillum qui id temporis Ardeæ exulabat, Dictatorem dicunt, & maiorem in modum rogant, vt ſibi

ſibi & ingratæ patriæ ſubuenire velit. Camillus immemor acceptæ iniuriæ, memor officij, ac vicem patriæ dolens, ſine mora ad bellum copias parat. Interea qui in Capitolio erant, fame penè ſuffocati, cum Brenno paciſcuntur, vt mille pondo auri ſe populus Romanus redimat, & ille Vrbe & Romano agró decedat, cum exercitu. Verùm forte quadam factum eſt, vt Romanum genus non ſit ea aſperſum ignominia. Sanè Galli non contenti poſtea iuſto pondere auri, gladium etiam ponderi addunt: contrà Romani aurum iniquis ponderibus appendere negant. Dum per altercationem tempus extrahitur, priuſquam aurum ſit appenſum, Camillus adfuit: tum auro eius iuſſu de medio ſublato, ait, nullum Dictatoris iniuſſu fœdus aut pactionem à minore magiſtratu fieri potuiſſe: atque edicit, vt Galli ad vltimum ſe certamen accingant. Ita commiſſa pugna, Galli qui non pugnam, ſed aurum expectabant, puncto temporis, nullo ferè negocio, victi ſunt. Vrbe inde egreſsi, Gabina via, ad octauum lapidem, atrociore ſunt clade afflicti; caſtra capta, cædes adeò omnia occupauit, vt, ſi Liuio credimus, ne nuntius quidem tantæ acceptæ plagæ ſuperfuerit. Polybius verò ait, Gallos ab obſidione vrbis domeſtico bello auerſos, fœdere cum Romanis percuſſo, reſtitutáque Vrbi libertate, domum abiſſe. Sed vtcunque res peracta ſit, ſatis conſtat Brennum longè poſt homines natos fortiſs. ducem,

cuius cauſa à propoſito diuertimus, nunquam amplius rediſſe in Britanniam, qui vel in ea clade ad Gabinam viam à Gallis accepta, mortem occubuit, vel inde in Gallijs vitam finiuit: cui meherclè poſt tot præclara facinora, vbiuis gentiū glorioſum fuit mori. Fuit deinde centeſimo decimo anno poſt, alter Brennus natione Gallus, cuius ductu altera pars Gallorum Græciam inuaſit. Hîc commodùm de altero Brenno Gallorū duce commemorare volui, vt ne ſimilitudo nominis efficeret, quò veterum hiſtoriarum ignari crederent eundem fuiſſe Brennum, qui vrbem Romam cepiſſet, incédiſſet, ſpoliaſſet, ac qui Gallorum alteram manum (in duas enim diuiſi partes Galli in Aſiam ſe effuderunt) primùm in Græciam, deinde in Macedoniam duxiſſet. Sed ad Bellinum reuertamur.

Bellino poſt compoſitam pacem cum Brenno fratre, nihil potius fuit, quàm nouis operibus ornare regnum: quippe qui condidit in Vuallia oppidum, quod nunc appellamus Caerleonum, ædificiorum ac ſitu loci amœniſsimo celebre, cuius hodiè veſtigia extant, quæ poſtea quia Romanæ legiones ibidem frequēter hybernabant, vrbs eſt Legionum dicta. Eſt & oppidum Legionum in altero cornu Vuallici ſinus ad ſeptentrionem conditum, ita nuncupatum, quòd eo quoque loci legiones multùm valdè eſſent, quam Ceſtriam vocant, alluiturque Dea flumine, quod procul ab

ea circiter paſſuum millia ſex, in Oceanum ſe emittit. Item Londini extruxit portam, ad ripam Thameſis, quam ex eius nomine, Bellini portam poſteri dixêre, & etiamnum retinet nomen. Addidit & porticulum, in quem parua nauigia, quibus per flumen apportantur ea, quæ ciuitati vſui ſunt, ſe recipiunt. Is demum pace belloq; vir inclytus, & in omni fortuna Brenno fratri nequaquã impar, vita priuatus ac rogo impoſitus, Britannorum regum primus crematus eſt. Succeſſit deinde Gurguntius ſecundus, ipſius Bellini filius, Merianus, Bladanus, Capenus, Ouinus, Silius, Bledgabredus, Archemalus, Eldolus, Rodianus, Redargius, Samulius, Peniſellus, Pyrrhus, Caporus, Dinellus, Helius, & Lud. De ijs regibus præter Lud, quia præ ſocordia atque deſidia, nullas bonas coluêre artes, nihil ſcriptu dignum memoriæ proditum eſt. Lud vbi rex creatus eſt, ſtatum Reip. continuò recognouit: nam leges quaſdam retractauit, abuſus nõnullos ſuſtulit, & quædã alia peſsimi exẽpli ſimul abiecit: exin ad ornãdum vrbẽ Londinum conuerſus, muros vetuſtate collabentes inſtaurauit, turribusq; frequentibus firmauit: quam ob rem, deinde Londonias appellarunt. Item portam in occidentali parte ciuitatis opere magnifico extruxit, quę hodiè Lud porta vocatur. De hac vrbe nihil antiquius apud graues autores, quàm apud Tacitum legimus, qui Londinium nuncupat, cuius teſtimonio con

ſtat olim fuiſſe oppidum minus omnino clarũ, cùm ita ſcribit: Londinium cognomento Coloniæ non inſigne,ſed copia negociatorum & commeatu maximè celebre.Ea fortaſſe de cauſa,Cæſar non meminit. At memoria noſtra, ciuitas eſt maritimarum omnium nobiliſsima, caput gentis,regia ſedes,opumq́; diues.Partem verò vrbis, quæ ad meridiem ſpectat, Thameſis flumen alluit, in quo eſt pons,vt ſuprà diximus,in Cantium verſus XIX extructus arcubus, ac vtrinq; longo domorum ordine magnificus.Ad Lud redeo. Reliquit moriens duos ſuperſtites filios, Androgeũ, & Theomantium : qui cùm eſſent ætate pueri, Caſsiuellaunus eius frater regnum obtinuit . Is ne pulſi ab ſe nepotes viderentur, Androgeo vrbem Londinum,& Cantium,Theomantio Cornubiam aſsignauit.Et hæc ex noua hiſtoria. Regnatum eſt ab iſtis regibus, vſq; ad Caſsiuellaunum, annos M X L.ſi ſequimur Euſebij rationẽ temporis putatam non indiligenter,ex qua ab interitu Syluij Latinorum regis ſecundi,quem patrem dant Bruto ſiue Britoni, vſque ad id tempus,quo Iulius Cæſar bellum Britannis fecit, & Caſsiuellaunum vicit, M L.anni colliguntur : ita vt ex eo numero deductis annis decem (nam illud temporis ſpacium dari poteſt Britoni, & ad Britanniam adeundam, poſt obitum patris,& eius poſſeſsionem acquirendam)MXL.anni ab aduentu Britonis in inſulam,vſque ad hunc Caſsi-

uellaunum, rectè putari poſsint. Cæterùm an illi, quos hactenus commemorauimus, fuerint reges, vel potius Reipub. principes, tyrannúue (quod ex ſententia Gildæ, quam ſuprà poſui, magis crediderim) haud palàm eſt: ſiquidem tam de ijs veterum ſcriptorum quiſquam non meminit, imò ex Cæſare cognoſcere licet, nonnullas ciuitates ſuo vſas eſſe imperio, vt infrà fuſius dicetur, quã etiam nec nomina ponit oppidorum, quæ ab illis regulis noua hiſtoria condita tradit. Hîc certè dilucet ſcriptorum incuria, qui præteriti temporis nullam habentes rationem, voluerunt inſulſè ea nomina, quæ poſtea Angli, Daci, Normani locis impoſuêre, ab antiquis regibus indita eſſe. Ec quis enim legit apud Cæſarem, Tacitum, Strabonem, Ptolemæum, & Plinium, Cantuariam, Bathoniam, Carliolum, Leceſtriam, & id genus oppidorum nomina? quæ vtiq; ſi talia id temporis fuiſſent, dubio procul eos non latuiſſent. Quare illi de ijs potiſsimum meminerunt, quæ tunc extabant, quæ deinde ſic in obliuionem ierunt, vt nunc minus certum ſciamus, qui olim Brigãtes, qui Trinobãtes, qui Iceni, qui Silures fuerint, quęue loca tenuerint.

Atque iſthæc habui hactenus ſcribere de Britannorum origine, eorumq; imperio, ac rerum ſtatu. Sed antequam cætera proſequamur, haud ab re alienum puto, aliquid tradere de forma corporũ, de moribus priſcis & inſtitutis eius ipſius

populi,

populi, quò planè conſtet, qualis ille fuerit, ante Romanorum in inſulam aduentum, qui, vt victores ſolent, poſtea immutauerunt omnia, melioraq; nonnulla fecêre, quandò per eos Britanni multò cultiores effecti ſunt, vt infrà ſuis dicetur locis. Britannorum itáque varios fuiſſe corporũ habitus, Tacitus perhibet: cùm alij Germanorũ, alij Gallorum, alij verò Hiſpanorum, à quibus olim orti eſſent, ſtatura, æquè vt oris forma ſimiles exiſterent. Etenim capillo oblongo erant, & plerunq; intorto, facie auſtera, ſed non inhoneſta, quam glaſto inficiebant, vt pugnando horribiliores aſpectu forent. Glaſtum, herba eſt ſimilis plantagini, quæ cœruleum efficit colorem, quam exiſtimant quidam eam eſſe, quæ ab Italis Guadum, vulgò ab Anglis Vuodde appellatur, qua panni lanei in primis inficiuntur. Hac etiam herba Britannorum coniuges nuruſq; oblinebantur, in quibuſdamq; ſacris ita incedebant. autor Plinius libr. xxvij. cap. primo. Item viri radebant omnem corporis partem, præter caput, & labrũ ſuperius. Corpore erant valenti & robuſto, animo verò forti, omnis doli ac fraudis experto. Qui loca ſyluestria tenebant, pellibus veſtiebantur, lacte & carne viuentes, quòd frumentum nõ multum ſererent. Qui oram maritimam incolebant, ij opulentiores erant, humanioreſq;, at alij non item, quoniam ad eos nemo homo externus neque mercator quiſquam adibat. erat enim

lege vetitum, vt ne loca interiora illis nota fierent. Artem militarem apprimè callebant, vario genere pugnæ vtentes. quare Cæſar ait ſuos milites perterritos, quod ad id minus apti forent. Arma habebant gladium, tela, fuſtes, arcus, galeam & loricam lineam multis inuolucris intextam. Diuitiæ magna ex parte conſiſtebant in pecoribus, quorum magnam habebant numerum. Leporem, gallinam & anſerem voluptatis gratia nutriebant, quia deguſtare nefas putabant. Vtebantur numo æreo, aut annulis ferreis ad certum pōdus loco pecuniæ: poſtea Claudij principis tempore, aurum & argentum effigie Cæſaris cœptum eſt ſignari. autor Gildas. Aedificia Gallicis ſimilia, & veſtitus ferè idem erat. Literas diſcebāt græcas. Religionem atque ſacerdotes Druides cum Gallis communes habebant, ab illisq́ue varijs diſciplinis erudiebantur, quæ tamen literis non mandabantur, quò ne in vulgus efferrentur, & qui diſcebant, diligentius memoria retinerent. Tradebāt autem Druides iuuentuti animas nō interire, ſed ab alijs poſt mortem, tranſire ad alios, vt ſic eam metu mortis neglecto, ad virtutē excitarent: Itē ſimul docebant de ſideribus, eorumq́ue motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerū natura, deorumq́ue poteſtate. Quas ſanè diſciplinas in Britannia inuentas, Druides ad Gallos primùm importaſſe dicuntur. autor Cæſar libro de bello gallico ſexto.

His

His temporibus, C. Iulius Cæſar poſt omnem deuictam ferè Galliam, Britanniam etiam tum Romanis incognitam, armis ſibi petendam conſtituit. Cauſa petẽdi erat, quòd Gallicis bellis multa inde auxilia hoſtibus ſuis adminiſtrata intellexiſſet. Tametſi tempus anni ad bellum gerendum deficeret (parum enim æſtatis ſupererat) tamen magno ſibi vſui fore arbitrabatur, ſi modò inſulam adiuiſſet, & genus hominum perſpexiſſet, loca, portus, aditus cognouiſſet. Itaque conuocatis vndique ad ſe negociatoribus, & diligenter ſciſcitatus, nihil quicquam quod quæreret, reperire potuit. Ad omnia igitur quæ ad deſtinati belli vſum pertinerent, cognoſcenda, priuſquam periculum faceret, idoneum eſſe arbitratus C. Voluſenum cum naui longa præmittit: cui mandat, vt exploratis omnibus rebus, quamprimum ad ſe reuertatur. Ipſe cum omnibus copijs, in Morinos populos littoris Gallici, quod contra Britanniam eſt, proficiſcitur, quòd inde eſt breuiſsimus in Britanniam traiectus. Fuit olim hoc loco Icius portus multarum nauium capax, nunc verò multò anguſtior, in quem & nulla nauigia, niſi creſcente mari, ingredi poſſunt: quod dedita opera factum videtur, vt oppidum Caletum ſeu Bononia (quia de re ipſa, vti ſuprà oſtendi, in vulgus ambigitur) ibidem ſitum, quod firmo præſidio tenetur, minus per hoc hoſtium iniurijs patêret. Huc Cæſar naues vndiq; ex finitimis regionib.

& quam ſuperiore anno ad Venetum bellum (ſunt ij Veneti Galliæ populi, hoc eſt Britanniæ continentis, qui Oceanum accolunt) ædificarat claſſem, conuenire iubet. Interim Morini legatos ad eum miſerunt, ſeq; ea quæ imperaſſet, facturos polliciti ſunt: quos ille libenter in fidem recepit, valdè gauiſus, quòd poſt tergum hoſtem relinquere non cogeretur: cùm interea conſilio eius cognito, & per mercatores ad Britannos perlato, raptim omnes qui arma induere per ætatẽ poterant, ad arcendam vim hoſtium ad mare cõcurrunt. At Cæſar ait, à pluribus inſulæ ciuitatibus ad ſe legatos veniſſe, & illos poſtquam hortatus eſt, vt in ea ſententia permanerent, domum remiſiſſe. qui Caſsiuellauni non meminit, niſi in ſecundo bello, quod Britãnis fecit, cui ſummam imperij adminiſtrandi, belliq; gerendi, communi conſilio Britannici populi traditam ſcribit, regẽ tamen eum non appellat. Contrà in recenti hiſtoria legimus, Cæſarem petijſſe per literas à Caſsiuellauno rege vectigal: & illum reſpondiſſe Cæſari, ſe non didiciſſe hactenus ſeruire, ſed tueri libertatem etiam armis, ſi opus foret: id quod ille ſentiret, ſi auaritia cæcus Britannos turbare auderet. Ita hîc, perinde vt alibi omnia, variè traduntur. Quare nobis, vt ab initio profeſsi ſumus, noua & vetera particulatim proferẽda iudicamus, vt quò nos plus laboris hauriemus, hoc legentes plus voluptatis capiant, cùm legẽdo, alia fide,

alia

alia grata, alia ioco digna notarint. Ad rẽ redeo. Interea C. Voluſenus poſt quintum diem, quã à Cæſare diſceſſerat, in Galliam reuerſus, ordine expoſuit, quæ fuiſſent à ſe loca explorata. Tum verò Cæſar nil amplius moratus, ex multitudine nauium, quæ in vnum conuenerant, delegit, quot ad duas legiones tranſuehẽdas ſatis eſſent: poſtea idoneam ad traijciendum tempeſtatem nactus, ſecunda noctis vigilia ſoluit: qui non aduerſo vſus vento, quarta diei ſequentis circiter hora, Britanniam attigit. Inſederant inſulani denſo armatorum agmine littus, obſeruantes hoſtiũ acceſſum: quos cùm ſupra caput eſſe vidiſſent, tum ſe ad reſiſtendum confeſtim pararũt. Quod Cæſar conſpicatus, vſque eò in anchoris ſtetit, dum equites qui onerarijs aduehebantur nauibus, adfuiſſent. mutato inde conſilio, ne in primo egreſſu, prius cum hoſtibus confligere cogeretur, quàm miles in ſicco eſſet, illinc circiter millia paſſuum octo progreſſus, naues in plano littore conſtituit. Nec Britannus interim in otio fuit, ſed equitibus & eſſedarijs ad occurrendum præmiſſis, cæteraq́ multitudo ſubſecuta eſt, vbi naues cõſtiterant. Eſt itaque eo loci diu certatum, Romanis egredientibus, contrà prohibentibus inſulanis, atque ad naues vſque occurſantibus. Romani tamen, quia aquila à ſignifero in littus expoſita erat, pudore magis quàm quòd id tutò fieret, nauibus egreſſi, hoſtem paululum ſubmouerũt.

Fuit aliquandiu dubium certamen, quoad alijs ſuper alios Romanis in littus euadentibus, Britāni pulſi ſunt: qui vbi ſeſe ex fuga in tutum receperunt, continuò ad Cæſarem de pace legatos miſerunt. Cæſar veniam petentibus dedit, obſideſq; imperauit: quorum pars continuò data eſt, reliqui propediem venturi erant, cùm ſubitò tempeſtate coorta, omnis Cæſaris claſsis maximè afflicta eſt, & in primis onerariæ naues, quæ in anchoris ſtabant, ita vt plures inuicem colliſæ, aliæ armamentis nudatæ, nullum ſui vſum amplius præſtare potuerint. Id incommodum magnam Cæſarianis attulit perturbationem: nam neque materia reficiendarum nauium aderat, neq; commeatus ad hyemandum antea prouiſus. Britannorum principes ea difficultate animaduerſa, arbitrantes fore, vt Romanus Imperator cum ea hominum paucitate, in diſcrimen adduceretur, occultè inter ſe coniurant. Cæſar ex ea nauium clade, & quia Britanni obſides dare deſtiterant, id quod erat ſuſpicatus, nihil non maturè prouidet, commeatum parat, naues refici iubet. Nec inſulani multum quieuêre, qui legionem ſeptimam, quæ frumentatum fuerat egreſſa, ſubitò inuaſerunt: quàm inſigni clade affeciſſent, niſi Cæſar puluere ex caſtris conſpecto, actutum ſuis auxilio veniſſet. Ita legio à Britannis circumuenta, turbatiſq; ab eſſedariorum incurſu ordinibus, cùm vndique premeretur, ſui ducis aduentu, tē-

poris puncto ſeruata eſt. Vtebantur Britanni eſſedis, id eſt, vehiculis in prælio, quæ equorum rotarumq́ ſtrepitu ad primum congreſſum, aciem hoſtium valde turbabant, terrebantq́: inde curribus relictis, pedeſtrem faciebant pugnam. Secutæ ſunt deinde fœdæ tempeſtates, quæ plures dies Romanos à prælio retraxerunt. Interim Britãni auctis copijs, in vnum cõueniunt, Romanoſq́ quos facilè delere ſperabant, armis repetunt. Iterum itaq́ dimicatum: tum demùm fuſi fugatiq́ Britanni, de pace ad Cæſarem mittunt, qui duplo maiore accepto obſidum numero, pacem pro tempore ipſis inſulanis dedit, atque ita victor belli in Gallias reuertit, paulò ante hyemem, quę iam appropinquãte die æquinoctij, inſtabat. Hæc vetera ſunt, iam noua dicamus. Tradunt Cæſarem primo congreſſu à Britannis profligatum, in Galliam ſe fuga recepiſſe, & Caſsiuellaunum ob victoriam lætitia exultantem, dijs patrijs multa cærimonia ſacrificaſſe. Ad propoſitum redeo.

At Cæſar cupidus redigendi inſulam in poteſtatem populi Romani, anno qui ſecutus eſt, claſſe omnibus rebus paratiſsima, ſtatim poſt initiũ æſtatis, in Britanniam traiecit, poſitiſq́ loco idoneo caſtris, inſulanos bello premere cœpit. Caſsiuellaunus, quem Britanni aduentu hoſtium, vti Cæſar tradit, permoti, toti bello imperioq́ præfecerant (nam ante id tempus, cæteris inſulanis infenſus erat) ſub hoſtiũ acceſſum, littus occuparat:

ſed

ſed ratus vtilius, hoſtem longius à littore prius trahere,quàm cum eo manus conſereret,ne ab illis qui in nauibus erāt,auxilium ferri poſſet, paululum pedem retulit, poſitisq; in propinquo caſtris,ſuos in armis eo die tenuit. Poſtridie vtrinque in certamen itur,iamq; ad manus propè vētum erat,cùm illo temporis momēto Cæſari nūtiatum eſt, totam claſſem fœdè circa littus diſiectam eſſe:quapropter iuſsis legionibus cōſiſtere, equitibusq; ad ſigna reuocatis, ad naues reuertitur.Ibi ſubductis nauibus,quæ ſuperfuerāt,magnam opificum manum adhibuit, qui naues reficerent,ſcripſitq; in Galliam, vt plures primo quoq; tēpore ad ſe mitterētur:atq; his rebus ita prouiſis,ad hoſtes reuertitur. Cōuenerant interim maiores Britannorū copiæ,quæ cū Romanis pugnā cōmittere ardētiſsimè cupiebāt.Non multò pòſt cum equitatu Cæſaris appropinquāte, in itinere præliari acriter incipiūt,à quo paululū repulſi,agmine occultè circūacto, in caſtra hoſtiū impetū faciūt.Pugnatū eſt pro vallo acriter,fuitq; id certamē āceps,& Romanis laborioſum,in quo multi interfecti ſunt,caſtra tamē defenſa.Poſtero die procul caſtris, Britāni in collibus taciti cōſiſtunt: inde Romanos populatū egreſſos cōſpicati cum clamore adoriuntur. Ii à legionarijs & equitatu, qui ſuis ſubſidio adfuerūt,ad vltimū fugati ſunt. Ex hac fuga diſcedētes Britāni, decreuerunt nunquā deinceps cum tot copijs cum hoſte cōgredi:

quare

quare Thameſim flumē tranſgreſsi, nouas circa ripā copias inſtruūt, eamq́; ac vadum, acutis ſudibus præfigūt, quo hoſtes trāſitu prohibeant. Cæſar cognito à captiuis eorū conſilio, ad flumē progreſſus, eo loci conſtitit, quo flumē pedibus atq; ægrè trāſiri poterat. Hic locus, vt Cæſar ait, abeſt à mari circiter millia paſſuū LXXX, adeò, vt propè certo eius interualli argumēto cōiectura augurari poſsimus, illud fluminis vadū fuiſſe parū vltra Vindeſorā pagum, qui à Londino paſſuum millia viginti diſtat, ſpectatq́; ad occidentem. At Cæſar ſtatim atq; eò peruenit, licet ad alterā fluminis ripā vidiſſet eſſe magnas hominū copias, quas Caſsiuellaunus inſtruxerat, vbi loci eius principatus erat, ſicut ipſe Cæſar teſtatur, & cognouiſſet ripā cū alueo acutis ſudibus munitam, nihilominus ſuos flumē trāſire iuſsit: qui amnē ferociter ingreſsi, etſi vix capite ex aqua extabāt, tanto impetu ad alterā ripā peruenerunt, vt hoſtes ſubitò in fugam verterint. Quo factū eſt, vt Romani liberius prædandi, vaſtandiq́; cauſa, in agros ſe eiecerint: in quos Caſsiuellaunus, qui cū manu electa ſuorum hoſtis itinera obſeruabat, armatos paſsim emittebat, afficiebatq́; incōmodo. Interim Trinobantes, quia Mādubratius adoleſcēs fuga mortē vitans, Cæſaris fidem ſecutus, ad eum in Galliā ierat, cuius pater Imanuēſius in eorum ciuitate regnum obtinuerat, & à Caſsiuellauno interfectus fuerat, legatos ad Cæſarē mittunt,

tunt,

tunt, pollicenturq́ſ ſeſe ei dedituros, & imperata facturos, ac petunt, vt Mandubratium ab iniuria Caſsiuellauni defēdat, atq́ in ciuitatē mittat qui præſit, imperiūq́ obtineat. His Cæſar obſides imperat, Mandubratiūq́ ad eos mittit. Illi mox imperata celeriter fecerūt. Poſtea Cenimagni, Segōtiaci, Ancalites, Bibroci, & Caſsi Trinobātes ſecuti, in fidem Cæſaris venêre. Secundum hæc, Cæſar oppidum Caſsiuellauni, quod non longè ex eo loco, quē ſuprà memorauimus, aberat, ſyluis paludibusq́ munitū, quò ſatis magnus hominū pecorisq́ conuenerat numerus, expugnat. Erat hæc ſylua foſſa & vallo munita, quam Britanni oppidum vocabant. Caſsiuellaunus interea ad Cantianos, quibus quatuor reguli præerant, Cingetorix, Caruilius, Taximagulus, & Segonax, nūcios mittit, atque ijs imperat, vt caſtra Cæſaris naualia de improuiſo adoriantur: qui quod iuſsi erant ſedulò facientes, parum feliciter pugnarunt: fuſi enim ac cæſi ſunt. Tum Caſsiuellaunus tot detrimētis affectus, datis demū obſidibus, pactus eſt, vt Britānia populo Romano vectigalis eſſet. Cæſar verò magno captiuorū numero in naues impoſito, circà æquinoctiū autumnale in Galliā redijt victor, & incolumis. Hic fuit belli exitus, quo C. Iulius Cæſar Britanniam ad Romanum adiunxit imperium, id eſt, eius proximam partē in deditionē Romani populi redegit. Quare non eſt quòd quiſpiam ſuſpicetur, quicquam rerum

fuiſſe

fuiſſe Cæſari, cùm ſeptentrionalibus Britannis, cùm vix primam ipſius Britanniæ partem viderit, viceritq;. Atqui cùm illam ſæpius poſthac parere recuſantem, Imperatores Romani maximè laboraſſent armis coërcere, ipſe Cæſar videri poteſt Britanniam non tradidiſſe poſteris, ſed oſtēdiſſe. Cæterū de eiuſmodi Britannici belli euentu, Gildas grauiſsimus autor cum Cæſare fermè conſentit, à quo nos bene magna ex parte accepimus, quæ ſuprà poſuimus. Is enim ſuorum Britānorum ignauiam accuſans, de ea re ſic ſcribit: Etenim reges Romanorum cum orbis imperium obtinuiſſent, ſubiugatis finitimis quibusq; regionibus, vel inſulis Orientem verſus, prima Parthorum Indorum confinium parta pace, qua per acta, in omni penè terra ceſſauêre bella, & potioris famæ viribus firmaſſent, nō acies flāmæ quodammodo rigidi terroris ad occidētem, cæruleo Oceani torrente potuit vel cohiberi, vel extingui ſed transfretans inſulæ parendi leges aduexit, imbellemq; populum non tā ferro, igne, machinis, vt alias gentes, quàm ſolis minis, vel iudiciorum cōcuſsiouibus, in ſuperficie tātum vultus, preſſo in altum cordis dolore, ſuam obedientiam proferentem edictis ſubiugauit. Hactenus Gildas. Deuicta eſt Britannia à Cæſare, anno ante aduentum Chriſti, circiter ſexageſimo. Caſsiuellaunus poſt annum deinde ſeptimum, quàm victus eſt, ſine liberis, naturæ conceſsit. quem Theomantius

omantius nepos ſecutus eſt. Huic ſucceſsit filius nomine Cinbellinus, quem ferunt ſub Auguſto Cæſare ſtipendia feciſſe. De vtróque nihil habeo memoria dignum dicere, niſi quòd tum demum lux vera illuxit terris, quãdo Cinbellino regnante, IESVS CHRISTVS Maria virgine ortus eſt.

PROOEMIVM LIBRI II.

IAM percucurrimus, id quod ab initio pollicitus eram, vitas ſexagintaocto regum (tot enim fuiſſe aiunt, eo ordine, quo eos noua tulit hiſtoria) vnà cum vita Caſsiuellauni: ac præterea breuiter me[illegible] de Theomantio & Cinbellino, qui Caſsiuellauno ſucceſſere in rerũ adminiſtrationẽ. Iſto Caſsiuellauno prĩcipe, Britãnia Romano imperio, ſicut demonſtrauimus, vectigalis facta eſt, fuitq́ deinceps paulò minus quingentis & tribus annis, cùm Britanni id tẽporis deſtituti auxilio, ab Aëtio, qui in Gallijs copiarum præfectus Theodoſij iunioris fuit, à Pictis Scotisq́ fœdere coniunctis cœperint ſic bello premi, vt poſtquã eorum rapinas & impetus aliquandiu fortiter tulerunt, ad vltimum ſuis iam diffiſi viribus, coacti ſint Anglos Saxones, Germaniæ populos pugnaces atq́ feroces, ad opem ferẽdam accerſere. Sed ſecus euenit, atque putarant: Angli enim inſulæ partem quam illi tenebant, in ſuam poteſtatem redegerunt. Atque ita quãtum mille & amplius annos, Britannicus populus creuerat gloria, tantum calamitoſa hæc temporum intercapedo eũ grauiter afflixit, quæ à Caſsiuellauno, vſque ad Anglos, interceſſerat: qui, vt dictum eſt, imperiũ in inſula poſtremò obtinuerunt. Cæterùm cùm iſta omnia plana facere ſcribendo conſtituamus, ecce, ſcriptorum partim varietas, partim incuria, atque, vt ita dicam, temeritas adeò animum turbat,

bat,

bat, vt neſciam, quid pro certo aut falſo ſim affirmaturus, cùm de multis, tum præſertim de ordine regum, qui à Caſsiuellauno, ad Anglos, ſecuti ſunt. Romani enim ſcriptores, & in primis Tacitus, dicūt Britānos olim paruiſſe regibus, & poſt vectigales factos, per principes factus ita diuerſis ſtudijs tractos eſſe, vt ad propulſandum cōmune periculū vix duæ trésve ciuitates conuenirēt, ſimulq; arma caperent: ſicq; dum ſinguli pugnarent: vniuerſos eſſe victos. Atq; hoc demū pacto aiunt Britanniam à Romanis in formam prouinciæ redactam, ac ab illis ad eam gubernandā miſſos eſſe præpoſitos, qui eam obtinerēt. Veruntamen ijdem autores de quibuſdam regibus, ſicut infrà dicetur, meminerunt, qui dum rerum orbis Cæſares potiebantur, in Britannia regnarint. Illud idem atteſtatur & Gildas, cùm inquit: Reges habet Britannia, ſed &c. Cæſar verò tradit tēpore ſuo, in Cantio quatuor fuiſſe reges, qui illis regionibus præerant. Tacitus meminit Praſutagi, & Cogiduni regum: Iuuenalis Aruiragi: recentiores omnes Lucij. Hîc igitur apparet, ſiue vnū, ſiue plures, ſub Romanis Imperatoribus reges, fuiſſe in inſula, cū imperio. Contrà vulgus prædicat ſummam imperij penes Britannos ſemper fuiſſe, & Romanum ſenatum in ſingulos annos, vectigali accepto, ex officio, ad coërcendos ſæpe nouos ſeditionum motus, hoſtiúmue incurſus arcendos, miſiſſe Imperatores ſuos in inſulam.

Ac fama vult Britannos tantum ſuis Regibus paruiſſe ſemper, donec ad extremum imperio ab Anglis deiecti fuerint. Sed cùm in ipſa vulgari hiſtoria regum ſeries ſeruanda foret, quoties accidit vt non eſſent qui ſubijcerentur reges, loco illorū perbellè poſiti ſunt modò Romani Imperatores, modò eorū præfecti, dictiq; ſunt reges à Britannis creati, perinde quaſi Imperatores Romani regibus inferiores fuiſſent, & præfecti arbitratu ſuo, non ad ſenatus, aut Imperatorū præſcriptum prouinciā adminiſtraſſent. Sed hæc vt vulgatiora, quàm vt hîc putem eſſe repetenda, iam miſſa faciamus, quandò nos infrà perappoſitè legentes admonebimus eas ipſas res, quæ ad fidē ſcriptæ ſint. Nec illud omiſerim, formam adminiſtrandæ reipublicæ Britannicæ ante aduentū Romanorum, variam fuiſſe. Sanè Cæſar ſcribit, Caſsiuellaunum habuiſſe in inſula principatū, cuius fines Thameſis flumen à maritimis ciuitatibus diuideret, & ei propter ſuum aduentum, ſummam imperij belliq; adminiſtrandi permiſſam, ac eidem ante id tempus, cum reliquis ciuitatibus, continua bella interceſsiſſe. Item in Cātio quatuor fuiſſe reges, hoc eſt, principes, cuiuſmodi hodiè nos vocamus comites, ſiue duces: & Cenimagnos, Segōtiacos, Ancalites, Bibrocos, ac Caſſos populos miſsis legationibus, ſeſe dediſſē ſibi. Et ibidem inquit: Principes vndiq; cōuenire, & ſe ciuitateſq; ſuas Cæſari commēdare cœpe-

runt,&c. Hinc igitur colligere licet, talem per id tempus fuiſſe Britanniæ rei gubernandæ formã, qualis in præſentia eſt Italiæ, Germaniæq́ꝫ, vbi aliæ ciuitates ab vno principe, aliæ à nobili[illegible] à populo reguntur: & eos quos reges v[illegible]nt, fuiſſe potentiores inter alios, qualis fuit Caſsiuellaunus, qui ob id, rex dictus eſt. Hæc ob oculos legentium poſuimus, quò hiſtoriam multò facillimam intellectu redderemus. Cæterùm iam inſtitutum opus proſequamur, vt tãdẽ de Britãnici regni origine, & Anglic[illegible]itio ſimul dicamus.

POLYDORI

VERGILII ANGLICÆ HISTORIÆ LIBER SECVNDVS.

PAX vbiq; gentiũ Auguſto principe, mortalibus diuinitus data, adhuc in Britannia integra manebát, cùm eius leges Guinderius rex ex Cymbelino genitus, fregit. Is enim vir fortis, homoque audax, cui ea audacia temeritatē attulit, Romanis tributum pendere negauit, populumq; ad nouos tumultus excitauit, qui vtcunq; ad id ſolicitatus, apertè, quemadmodum Gildas tradit, rebellionem fecit. Quamobrem Claudius Cæſar bellum Britannis faciundum ſtatuit. At Suetonius Tranq. ait, Claudium cauſa orti tumultus, ob non redditos quoſdam transfugas, in Britannos arma mouiſſe. Igitur Claudius in inſulã Romanorum Imperatorum primus, poſtquam eam dictator Cæſar armis ſuperarat, profectus eſt: qui prouincia ſtatim ſine vllo prælio pacata, poſt ſextum menſem, quàm ex vrbe receſſerat, in Italiam rediit. Quod veriſsimum eſſe teſtatur Gildas, ita de ea defectione ſcribens: Quibus ita geſtis, cùm talia Senatui nuntiarentur, & propero exercitu vlciſci feſtinaret, nō militaris in mari

claſsis parata fortiter dimicare pro patria: nec quadratum agmen, neque dextrum cornu, aliique belli apparatus in littore conſpiciuntur, ſed terga pro ſcuto, fugantibus dantur, & colla gladiis, gelido per oſſa tremore currente, manusque vinciendæ muliebriter protenduntur, ita, vt in prouerbium & deriſum longè latéque efferretur, Britanni non ſunt in bello fortes, nec in pace fideles. Itaque Romani multis rebellium cæſis, nonnullis ad ſeruitutem, ne terra penitus in ſolitudinem redigeretur, mãcipatis, ex patria vini oleique experte, Italiam petunt, ſuorum quoſdam relinquẽtes præpoſitos, non tam militari metu, quàm flagris miſeram gentem maceraturos, & ſi res ſic poſtulauiſſet, enſem, vt dicitur, vagina vacuũ lateri eius accommodaturos, ita, vt non Britannia, ſed Roma cẽſeretur: & quicquid haberi potuiſſet æris, argẽti, vel auri, imagine Cæſaris notaretur. Hæc ille. In hiſtoria verò noua leges, pugnatũ fuiſſe inter Claudium & Guinderium, & ipſo Guinderio fraude interempto, Aruiragum eius fratrẽ redintegraſſe bellum, & poſtremò non prius ab armis ceſſatum, quàm Cæſar filiam nomine Gẽniſſam ſeu Gemiſſam Aruirago, qui in locũ fratris ſurrogatus rex fuerat, collocaſſet. Qui quidẽ Claudius cùm, teſte Suetonio, ex tribus vxoribus Claudiam, Antoniam, & Octauiã filias ſuſcepiſſet, & Claudiam ex ſe non conceptam ad Herculanillæ matris, cum qua diuortium fecerat, ia-

nuam

[illegible]uiſsiſſet abijci, Antoniam Cn. Pompeio [illegible]gno, deinde Fauſto Syllæ nobiliſsimis iuuenibus, Octauiam Neroni priuigno ſuo locaſſet, re[illegible]paret, tam abſurdum eſſe, tradere, quã credere [illegible]ſſam filiam ipſius Claudij fuiſſe, & Aruirago ab eo in matrimonium datam. Cæterum Claudius ſiue armis, ſiue æquo fœdere compoſitis rebus, poſtquam Orchades in Oceano vltra Britanniam inſulas domuit, Romã reuerſus triumphauit maximo apparatu, ob eiusque rei memoriam, filium ex Meſſallina ſuſceptum, quem primò Germanicum dixerat, Britãnicum cognominat[illegible] Interea in Britannia nouos belli motus [illegible] renunciatum eſt: quò Cæſar Veſpaſianum, quod illi initium venturę mox fortunæ fuit, legatum miſit, qui vno cõmmiſſo prælio tumultus omnes compeſcuit, Vectéque inſulam Britanniæ proximam in ditionem Romani imperij redegit. Aruiragus deinceps ne ſpes excutiendi iugum Romanum toties vana euaderet, ingraueſcente iam ſenio, pacem cum hoſte feciſſe dicitur. Verùm Cornelius Tacitus autor eſt, Romanos principes conſueuiſſe præpoſitos, hoc eſt, legatos & procuratores in Britannia habere, quò inſulanos in officio facilius cõtinerent: quod vel Gildas, vt ſuprà oſtendimus, affirmat. Quare poſt Veſpaſianum, principe Claudio, cũ iam Britannis inciperet redire in præcordia virtus, conſularium primus Aulus Plautius legatus

fuit, ac deinde Oſtorius Scapula. Hūc turb[illegible] venientem exceperunt. nam I[illegible]ni gens va[illegible], vnà cum finitimis arma capientes, locum caſtr[illegible] ad offendendum idoneum deligūt, ac p[illegible]o manos inſectantur. At ille gnar[illegible] uentibus belli metum aut fiduciam gign[illegible]it properè obuiam, & quos palantes offendit, [illegible]; deinde Antonam & Sabrinā fluuios caſtris cingere parat, quod ne fieret, ipſi Iceni impedimēto fuêre. Ita ſpe, deiectus ad hoſtium caſtra pergit, factaq́ pugna, fortiter vincit, & victoria vſus in Cangos exercitum ducit, multa acta vbiq́ præda. Atque per hunc mod[illegible]n rebelles ſæuiēdo, haud procul · tari peruenera[illegible], quod ad Hyberniam ſpectat. Hinc ſatis liquet, id bellū in occidētali inſulæ parte eſſe geſtum, & Icenos populos partim oræ maritimæ, partim Sabrinæ & Antonæ accolas fuiſſe, quales hodiè ſunt Sariſberienſes, Vuellenſes, Exonienſes, Vigornienſes, Salopienſes, ac Herefordenſes: & Antonam flumen id eſſe, quem Veium dicunt, qui præterfluit Herefordiam, ac ipſi Sabrinæ non longè ab oſtio iungitur: Sicut Cangos interiorem Vualliæ partem ad occidentem pertinentem coluiſſe conſtat. Dū iſta Romanus dux gerit, ecce, ortis ſubitò apud Brigantes diſcordijs, retrahitur: quas primo acceſſu ſedauit, cæſis eius mot[illegible]s. Itē ex hoc loco coniectura fert, Brigantes in ea inſulæ parte fuiſſe, ad quam nūc in ſeptentrionē verſus,

Ebora-

[illegible]cenſis, & ad occidentem, Carlioleſis di-
[illegible]ceſis pertinet, ad oramq; maritimam, vbi Lan-
caſtrum ac candalia eſt: id quod planum facit Ta
c[illegible] qui alibi ait eorum ciuitatem numeroſiſſi-
mam fuiſſe, quemadmodum ſemper Eboracũ
cæteris ciuitatibus hominũ multitudine præſti-
[illegible] eius ſitu conſtat. Interea Silurum gens
ferociſsima bellum comparat, freta virtute Cara
taci, viri bellicæ artis peritiſsimi, ac inter alios lõ-
gè principis, qui Ordolucarum regulus fuiſſe di-
citur, quorum ac aliorum vicinorum furoris cõ
peſcendi cauſa, recens veteranornm colonia Ca-
mulodunum dedu[illegible]erat. Hinc parum ac com-
modùm diuer[illegible] licet.

Puto Camulodunum (quandò de ea re ambi
gitur) eo loci olim ſitum, vbi nunc eſt Dancaſtrũ,
quia vel caſtrorũ memoria videtur retinere no-
men loci ad belli præſidium electi: aut Pontifra-
ctum, quod paulo propius, & etiam citra Ebora
cum eſt, circiter millia paſſuum XVIII. loco ma-
gis amœno, quàm natura munito. Extat caſtellũ,
& in eo aliqua veſtigia templi, quod ibidẽ Clau-
dio Cæſari poſitum conſtat, in quo duo erant ſi-
mulacra, vnum deæ Victoriæ, alterũ ipſius Clau
dij, & deinde eò colonia deducta, quæ præſto
eſſet, quoquouerſum ire auxilio ſuis Romanis.
Hæc ex Tacito qui ita lib. xiiij. ſcribit; Ad hæc tẽ-
plum diuo Claudio conſtitutum, quaſi ara æter-
næ dominationis. Nec arduum videbatur exci-

dere coloniam nullis munimentis ſeptam, q
ducibus noſtris parum prouiſum erat, dũ amœ-
nitati prius, quàm vſui conſulitur. Hæc ille. Er
præterea locus iſte peropportunus Romanæ pro
uinciæ tuendæ, quæ id temporis admodum par-
uà, nondum pertinebat ad Tinam flumen, quod
poſtea flumen eius limes fuit, id quod teſtatur i-
dem Tacitus, cùm ponit præpoſitos Romanos,
qui poſt Veſpaſianum in inſulam miſsi fuerant,
ſic in vita Agricolæ ſcribens: Diuus Claudius au
tor operis, tranſuectis legionibus, auxilijsq́;, & aſ-
ſumpto in partem rerum Veſpaſiano, quod initi
um venturæ mox fortunæ fuit. Domitæ gentes,
capti reges, & monſtratus fatis Veſpaſianus. Cõ-
ſularium primus Aulus Plautius præpoſitus, ac
ſubinde Oſtorius Scapula, vterque bello egregi-
us, redactaq́; paulatim in formam prouinciæ, pro
xima pars Britãniæ, addita inſuper Colonia, &c.
Nõ fuit igitur per id tempus admodum lata Ro
mana prouincia, cùm prima tantum inſulæ pars,
qualis memoria noſtra eſt ferè Anglia, ſub Ro-
manum imperium redacta eſſet. Non fuit etiam
Camulodunum extrà prouinciam, cùm ibidem
ad eam defendendam, veteranorum præſidium
collocatum foret. Quid, quòd vel Ptolemæus po
nit illud oppidum haud procul ab Eboraco, eo
fermè loci, quo nos manifeſtis argumentis fuiſſe
iam probauimus? Quid, quòd vel illud teſtimo-
nio eſt, Camulodunum in prima inſulæ parte

fuiſſe,

[illegible] quòd cùm Iulius Agricola Tranſtuedanos [illegible] annos quinque continuis annis bello perſecutus fuerit, tandemq́ domuerit, & eas res geſtas [illegible] diligenter ſcripſerit, nulla de Camulodu no fit mentio? ad quem quidem locum, ſi ea in parte ponimus, dubio procul Romanarum legi [illegible] aliquando itus, reditus, aut manſio fuiſſet. Iam ad rem.

Ita Caratacus homo valẽs apud Ordolucas, loco ad prælium ſumptò, vbi ardui montes cuncta hoſtibus difficiliora redderent, ſuos hortabatur, affirmans illum diem, illam aciem, aut recuperandæ libertatis, aut æternæ initium ſeruitutis fore, vocabatq́, ſpeciatim nomina maiorum, qui Iulio Cæſari ſeſe oppoſuiſſent: ita multa commẽtatus, certam victoriæ ſpem ſuis faciebat. Nec Oſtorius interim ſilebat, quieſcebátve, qui ſuos itidem hortatus vadit in hoſtem, bellicumq́ canit. Hìc conſerta manu, miſsilibus primùm certatur, deinde facta impreſsione, res gladijs geritur. Pugnatum eſt aliquãdiu dubio Marte, donec Britãni in iuga montium decedere ſunt coacti: ſed eò quoque ferentarij ſecuti, magnam ediderunt cædem. Capta vxor, filiaq́ Carataci, fratresq́ in deditionem accepti. Ipſe verò Carthumanduæ Brigantum reginæ fidem petens vinctus, ac victoribus traditus eſt. Sic Caratacus, cuius nominis fama iam per omnem Italiam peruaſerat, quòd nouem annos bellaſſet continenter cum Romanis,

ducitur

ducitur cum alijs captiuis Rom[illegible]m. Is vb[illegible] fuit, præſenti admodum animo, ita Claudiu[illegible] ſarem allocutus fertur: Si optime Cæſar res ſe[illegible] dæ aliquando vel meæ voluntati, aut for[illegible] ſpondiſſent, dubio procul hanc vrbem liber vidiſſem: vidiſſem autem libens, qu[illegible]ò iſtuc in parte felicitatis habebam. Ita tantu[illegible] pacem aſpernarer, vt etiam datam vltrò eſſem accepturus: ſiquidem ſecundum patriæ libertatem, nil mihi vnquam fuit optatius æqua Romanorũ amicitia. Sed nunc ita caſus tulit, vt in tuam caderem poteſtatem, quò, opinor, ego qui multis rebus beatus me aliàs in cœl[illegible]ſſe putaram, rectè intelligerem, quantum ſpei, [illegible]s humanis ponendum foret, & tu belli victor plus gloriæ conſequerêre, quòd viciſti, & peperciſti: ſic enim te pro tua clementia facturum confido. His verbis Cæſar lenitus, & Carataco & vxori & fratribus vitam cōceſsit. Ac ita fortem, vt eſt in prouerbio, fortuna iuuat. Silures poſt hæc præfectum caſtrorum cum legionarijs cohortibus præſidio relictum inuadunt, quem cepiſſent niſi maturè ſubuentum fuiſſet: multi tamen Romanorum in eo tumultu periêre. Porrò ij præ alijs, multò infeſtiores Romano nomini erant, accēſi dira voce Imperatoris Romani iam paſsim peruulgata, quæ eiuſmodi erat: Vt quondam Sicambri exciſi, vt in Gallias traiecti forent, ita Silurum nomen penitus extinguendum. Igitur duas auxiliares co-

hortes,

[illegible] præfect[illegible]rum auaricia incautius populan[illegible] interceperu[illegible]t, ſpoliaq́ʒ ac captiuos largiendo, [illegible]æteras nationes ad defectionem trahebant, cùm [illegible]curarum Oſtorius occidit. At Claudius Cæſa[illegible]gnita morte legati, ne prouincia ſine rectore e[illegible]ulum Didium ſubſtituit. Is properè [illegible]s [illegible]es etiam turbatas inuenit, profligata paulò antè legione, cui Manlius Valens præerat. Sed breui Siluribus ad ſanitatem reuocatis, & defenſa Carthumandua regina ab iniuria Venuſij, qui eam in matrimonium duxerat, & ob ortum diſsidium, pellere regno conabatur, omnia pacata reddidit. Sũt pe[illegible]dem temporis aliquæ ciuitates Cogidun[illegible]donatæ, qui vſque ad tẽpora Domitiani fidiſsimus manſit.

Deinde Auitus legatus prouinciam principe Nerone obtinuit, & tum grauis quoque clades accepta. Hunc inſecutus eſt Verannius, qui parta tantum retinuit, intra annum extinctus. Secundum hæc, Suetonius Paulinns vir omnibus fortunæ & virtutis bonis ornatus, Britanniam obtinuit, qui Monam inſulam receptaculum perfugarum aggreſſus, in poteſtatem primo acceſſu, vti in principio operis, in deſcriptione eius inſulæ, diximus, redegit. At Britanni interea Paulini abſentiam nacti, agitare inter ſe mala ſeruitutis, conferre [illegible]l patientia proficere, niſi vt peiora deinde toler[illegible]rent, cùm legatus in dies ſingulos in ſanguinẽ, & procurator in bona ſæuiret, animos

nimos ſimul ad bellandum incedere cœperunt.
Multis inſuper Romanorum militum ſceleribus
in ſe editis ſtimulabantur: quippe rex Igenorum
Praſutagus Cæſarem hæredem duasq́ fili[illegible]
rat, ratus tali obſequio regnum ac domum ſuam
procul ab iniuria fore. Quod contra ac confide-
rat, euenit: regnum enim à centurionibus vaſta-
tum, vxor nomine Voadicia à veteranis pulſata,
filiæ ſtupro pollutæ, principes Igenorum bonis
exuti, amici regis inter mancipia habiti. Item ve-
terani paulò antè in coloniam Camulodunum
deducti, multos paſsim domibus pellebant, agris
exturbabant, & cunctos veluti captiuos appella-
bant ſeruos. Ad hæc, templum diuo Claudio cō-
ſtitutum, vbi ſacerdotes nomine religionis, fortu
nas omnium diripiebant, ſpoliabant, deuorabāt.
Dira præterea prodigia, quæ id temporis oculis
omnium obuerſata ſunt, nonnihil incitabant: nā
ſimulacrum Victoriæ Camuloduni retrò cōuer
ſum, quaſi cederet hoſtibus: Oceanus cruēto aſpe
ctu fluxit, & humanorum corporum effigies lit-
toribus relictæ ſunt. Fœminæ quoque furore tur
batæ, adeſſe exitium canebāt, adeò, vt inſulani ad
ſpem, & veterani ad metū traherentur. Atqui iſta
eiuſmodi, ſiue hominum dæmonúmve fraude,
ſiue rerum natura momēta fiant, quæ vulgus lo-
co prodigiorum, interdum ſuperſtitioſe notat, ip
ſe facilè ſilentio præterirem, vt ne videremur fa-
cere contra religionem, quæ cūcta Dei prouiden-

tia

[illegible] docens, vanas euentorum prædictiones reſpu[illegible], ſi id hiſtoriæ ratio pateretur, quæ facta omnia ſcripta vult. Igitur nihil nobis qui hoc loco, [illegible] talia memorabimus, ſed atq; adeò vanitati mortalium, qui hiſce præſenſionibus intelligentiam rerum futurarum habere, aniliter cona[illegible] videtur. Et hæc eò pertinent, vt nemo homo debeat in iſtiuſmodi obſeruationes longè futiliſsimas incumbere. Quapropter à principio de ea re præfari placuit, quia lectorem ab omni errore vacuum peruolumus. Ad rem redeo.

Sed Voadicia cum primis animos incēdebat, queſta iniurias, quas à Romanis accepiſſet: & quia ipſa ante alios, acerrimo erat in hoſtes odio, igitur ea duce (non enim in imperijs ſexum diſcernebant) factum eſt, vt bona populi pars, commotis etiam ad rebellionem Trinobantibus, repentè à Romanis defecerit, armáq; in eos præcipitanter ſumpſerit. Primo itaque inſulanorum motu veterani perculſi, templum quoddā occuparunt, vbi omnes ad vnum interfecti ſunt: inde legio noua, quæ Peti Cerealis legati ductu ijs auxilio venerat, fuſa cæſáq; eſt. Catus Decianus Britanniæ procurator, media trepidatione dilapſus in Galliam tranſijt. Peruagatus inde eſt furor Britannorum vſque Verulamium municipium, per Roma[illegible]um ac ſociorum capita: cæſáq; dicuntur ex multitudine imbelli, ad ſeptuaginta hominū millia. Nec multò pòſt Paulinus adfuit,

Londi-

Londinumq́ perrexit, ambiguus an illam ſedem bello deligeret: qui tamen inde digreſſus locum cepit arctis faucibus, & à tergo ſylua clauſum, vt ſine inſidiarum metu eſſet, certò ſciens ſe niſi à fronte inuadi, qui ſecum circiter armatorum millia decem habebat, quibus fretus cum multitudine hoſtium immenſa conflixit. Britanni longè maiore bellatorum numero præſtabāt, qui idcirco tam certa ſpe victoriæ, pugnam facere cœperunt, vt mulieres curribus ſtātes ſint ſpectaculo admotæ. Certatum eſt loco anguſto, & ob id Romanorum paucitati perutili: fuitq́ pugna ab initio atrox: poſtremo Britāni qui ſeſe præliando impediebant, propter loci anguſtiam, impetum hoſtium minimè ſuſtinentes, fuſi, ac multa cæde paſſim disiecti ſunt: triginta ferè Britannorum millia cæſa ſunt. Voadicia dux belli ne in hoſtium poteſtatem veniret, vitam veneno finiuit. Fuit iam ex illo, ſtatus inſulæ pacatior, quem Petronius Turpilianus, qui Suetonium eſt ſecutus, atq; inde Trebellius Maximus, non irritatis Britannis, comitate quadam fouerunt, ſeruarūtq́. Illud appoſitè hoc loco monebo, Igenos mutatione vnius literæ alios ab Icenis populos fuiſſe, vt apud Tacitum obſeruare licet: & partem inſulæ aquilonarem tenuiſſe, quam noſtro tempore Northumbri habent. Nec Londinum Trinobantum fuiſſe ciuitatē, veluti multi ſuſpicātur, quòd hîc ex eiuſdem Taciti teſtimonio perſpicuè appa-

ret;

[illegible] Suetonius domita Mona inſula, trāſuerſis tramitibus, Londinum, vt ad tutiorem locum aduolauit: quod non feciſſet, ſi id oppidum Tri[illegible] patria fuiſſet, quippe qui cum alijs defecerant. Hinc inſuper conſtat Trinobantes ipſos non habuiſſe ſedes ſuas citra Verulamiū municipiū, quod olim ſitum erat è regione illius pagi, quod Fanum Albani appellant, procul à Londino millibus paſſuum XX, nam illuc vſq; rebellium furor peruaſit. Nec itém Suetonio Paulino Londinum feſtinanti iter tutum fuiſſet, ſi Trinobantes eam inſulæ partem tenuiſſent, quam vocamus Eſſexiam, quæ fines habet attingentes territorium Lōdinenſe, quemadmodum Ptolemæus tradit, qui ponit Trinobantes, ad ęſtuaria Thameſis fluminis, eorumq; vrbem nominat Camudolam, quæ hodiè dicitur Colceſtria oppidū vetus. Sed Ptolemæus homo Ægyptius facilè potuit plura de Britanniæ ſitu audire, quàm cognoſcere. Quare ſunt, qui dicunt Trinobantam vrbē fuiſſe, quam hodiè Northantonum appellamus, id quod corrupta nominis oppidi vox ex primis duabus literis indicat: nam agreſtes vernaculò ſermone oppidū vocant Tranton, propter quod labitur Nyna flumen, quod flumen nunc commune cum oppido, nomen habet. Sicuti in vmbilico inſulæ fuiſſe ſuſpicor Cenimagnos, Segontiacos, Ancalites, Caſſos, & Bibrocos, quorum Cæſar meminit: quæ nunc loca colunt Conuentrenſes,

trenſes, Leceſtrenſes, Northymbrienſes, Derbienſes. ita diuinamus, ſi modò diuinamus. Vnum tantum, præter Londinum, ciuitas Ordouicum nomen vetus retinet, tametſi nos addita N litera in principio, Nordouicum vocamus. Adeò poſteritas, hoc eſt, Picti, Scoti, Angli, Daci, & Normanni in inſula rerum potiti cuncta immutarunt, pro trophæis habẽtes, noua locis ab ſe deuictis imponere nomina.

Erat id temporis Aruiragus, vti ſuprà memorauimus, princeps rex in Britannia, Nerone principe, autor Iuuenalis ſatyra quarta; vbi adulatur Neroni (ad Domitianum ènim referri non poteſt, qui longè pòſt imperium obtinuit) de capto rhombo blandiens.

Omen habes, inquit, magni clarię triumphi,
Regem aliquẽ capies, aut de temone Britãno,
Excidet Aruiragus. cùm Ioſeph ille qui, teſte Matthæo Euangeliſta, ab Arimathæa ciuitate oriundus, Chriſti corpus ſepeliuerat, ſiue caſu, ſiue conſilio, ita volente Deo, cum non paruo comitatu, in Britanniam venit, vbi tam ipſe, quàm eius ſocij, cùm de euangelio prædicarent, atque dogma Chriſti ſedulò docerẽt, multi per hæc ad veram pietatem traducti, ſalutiferaę fruge imbuti, babtizati ſunt. Iſti viri certè diuino ſpiritu afflati, cùm à rege parum terræ ad inhabitandum proxime Vuelliam, oppidum, circiter millia paſſuum quatuor dono accepiſſent, ibi nouæ religionis

ſedis prima iecerunt fundamenta, vbi hodiè eſt templum magnificum, cœnobiumq́ monaſticæ familiæ diui Benedicti ordinis nobile. loco nomẽ eſt Glaſconia. Hæc omnino Chriſtianæ pietatis in Britannia extitêre primordia, quam deinde Lucius rex, ſicut paulò pòſt dicemus, propè extinctã baptiſmi fonte ſublatus mirabiliter accendit, pièq́ adauxit. nam Gildas teſtis eſt, Britannos iam inde ab initio orti euangelij, Chriſtianam recepiſſe religionem. Martius deinde ex Aruirago genitus, anno ſalutis humanæ. LXXII. regnum obtinet, cui ſtatim bellum ingens cum Pictis fuit. Ii Scythiæ populi ſunt, maximè moribus & patria Gothis affines, gens truculenta, & in primis belli cosa. Pictos autem appellatos tradunt à colore cæruleo, quo pingi ſolebant, aut quia crinibus cæruleis erant: vel à ſtigmatibus, quibus quanto quis cæteros honore anteibat, propenſioribus, quanto humilior habebatur, leuioribus afficiebatur. Quidam hos Agathyrſos eſſe ſuſpicâtur, Pictosq́ vocitatos, quòd ſic ora artusq́ pingerent, vt ablui nequirent. ſed Pictos vndecunque dictos, ſatis cõſtat populos Scythiæ fuiſſe. Itaque ij duce Rodorico, multis nauibus prædabundi Oceanum ingreſſi, in Hyberniam inſulam peruenêre, vbi nouas ſedes à Scotis ſibi petiuerunt: nam Scoti, qui à Scythia etiam originem traxerant (quanquam aliam ipſi, vt infrà oſtendetur, inuentam volunt) tum eam inſulam tenebant: qui cùm in rem ſuã

haud fore ducerent, gentem bellicoſam & inopẽ in inſulam admittere, charitatem ſimulantes, lociꝗ angustiam excuſantes, docuerunt, haud abeſſe procul Britanniam, inſulam magnã ſituꝗ opulentiſsimam, atque incolis ferè carentẽ: hortatiꝗ ſunt, vt illam peterent: quibus pariter operam ſuam polliciti. Picti, quos magis prædę, quã imperij cupiditas ſolicitabat, nihil contantes, inſulam verſus nauigant: in quam primùm delati, aquilonalem eius partem occupant, vbi deinde raros conſpicientes incolas, prædam agere, incurſiones facere, longius vagari incipiũt. Quod cõfeſtim Britãnorũ principes animaduertentes, armato milite obuiã ierũt, ac Pictos, vt fit, ſine metu in agris palantes raptim adorti, eorum duce interfecto, primo prælio vicerũt. Picti qui acceptæ plagæ ſuperfuêre, ſeſe in extremam inſulæ partem, quam tempeſtate noſtra Cathaneſiam dicũt, receperunt: quos longo poſt tẽpore, tradunt tenuiſſe quicquid terrarum à muro, opere Romanorum præclaro, de quo alibi dicemus, vſꝗ ad Grãpium montem, ad ortum magis vergens, pertinebat. Atꝗ Picti per hunc modum, in ea parte inſulæ rerum potiti ſunt. Et hæc gens ex aduenis, altera eſt, quæ poſt Romanos, Britanniã adiuerit, in eaꝗ regnum obtinuerit, qui fuit annus ſalutis LXXXVII. Picti ex infelici ſuorum exitu, lætam fortunam conſecuti gaudebãt, quòd in Britãnia demum terra ſedes firmaſſent; ſed facilè proſpi-

ciebant

ſciebant futurum, vt genus ſuum penuria mulierum (ſemper enim deeſt aliquid, ad propagandā rebus humanis felicitatem) non vltra hominis ætate duraret: quippe quibus nec domi ſpes prolis, nec cum finitimis adhuc connubia eſſent: tū ex communi conſilio, legatos ad Britannos mittunt, ſocietatem connubiumq; nouo populo petitum. Legatio grauiſsimè audita eſt, adeò ſimul omnes ſpernebant, ſimul negabant ſanguinem āc genus cum externis miſcere. Id etſi Picti ægrè tulerunt, iniuriam tamen aliàs vlciſcendam iudicantes, ad Scotos in Hyberniam mittunt. Illi mulieres in matrimonium eá conditione dederunt, vt quoties de creando rege, deficiente genere, diſcrimē oriretur, tum ex proſapia fœminei ſexus, regem dicerent: id quod apud Pictos ſemper deinceps ſeruatum conſtat. Sed iam Romanorum res in inſula geſtas ſubijciamus.

Poſt Trebellium Maximum, qui ob tumultū ex turpi otio in exercitu ortum, nō ſine infamia abijt, Vectius Volanus Britanniæ præfuit. Deinde Petilius Cerealis aliquot populos, minus dicto audientes, bello domuit. Poſtea Iulius Frontinus prouinciam rexit, in qua quoſdam quoq; populos reluctātes parēre ſubegit. Poſtremò Veſpaſiano principe, Iulius Agricola, vir cuius virtute arma Romana multò inſulanis terribiliora extiterant, Britanniam etiam tum fluctuantem obtinuit, vbi milites velut omiſſa rerum cura, otio

propè torpentes,& prouinciam iamiam ad rebellionem faciundam properantem offendit: nam Ordouices cùm paulò ante eius aduētum, alam vnam militum in finibus ſuis agentem ferè vniuerſam obtriuiſſent, ob eam rem prouincia omnis erecta erat ad ſpem propè certam recuperandæ libertatis. Quod Agricola animaduertens, ire obuiam futuro periculo maturat, ac ſumptis repentè armis, paruaq; armatorū manu contracta, quia in æquum certamen deſcendere Ordouices non audebant, hoſtem inuadit, ac bonā eius gentis partem ferro delet. nec hîc quieſcendū ratus, vt non ignarus inſtandum eſſe fortunæ fauenti, Monam deinde inſulam, quā Paulinus expugnarat, & poſt eum reuocatum defecerat, eodē momento recepit. Quibus rebus confectis, cauſas bellorum prudentia & conſilio excidere cupiens militem ſuum interim vir artis militaris ſcientiſſimus, nihilo ſecius armis exercebat, vigilijs defatigabat, ne virtus per otium langueſceret animorum. Item Britannos generatim vt rudes, bonis pariter moribus ac inſtitutis honeſtandos curabat, hortando, vt templa, fora, ædes ſibi extruerēt, laudando promptos, caſtigando ſegnes, quò honoris æmulatione excitarentur ad ciuiles mores: quia vbi virtutis honos publicè non eſt, haud ibi virtutis vel gloriæ cupiditas eſſe poteſt: at ſpeciatim filios principum bonis artibus erudiendos monebat, præferendo eorum ingenia Gallis,

quòd

quòd Romanæ eloquentiæ pro viribus ſtuderẽt, dedit vel illis leges, Romanaq́ instituta quædam viuenda introduxit. Quo factum eſt, vt Britanni breui tempore optimos imbiberint mores, & apud eos eſſe cœperit multò honeſtior cultus, ac delicatius vitæ genus, ſic, vt iam tum prandiorũ, cœnarumq́ lautitia perſuaſerit per cunctas honeſtas domos, idq́ vocari verbo, humanitas, apud vulgum, cùm, vt ait Tacitus, reipſa pars ſeruitutis eſſet. Iſtiuſmodi conuiuiorum elegantiam inde ad noſtros Anglos manaſſe dixerim. Et hoc Agricolæ ſtudium per hyemem, factaq́ memoratu digna primi biennij eius legationis. Poſtea crebris ac proſperis prælijs, nonnullis ignotis etiã gentibus domitis, eam partem Britanniæ quam hodiè Scotiam dicimus, quæ Hyberniam aſpicit, quò ingens rebellium multitudo identidem confugiebat, copijs inſtructis, claſſeq́ parata, petendã ſtatuit, vt ſimul mari, ſimul terra, bellum gereret. Itaq́ iter ingreſſus, flumen quod Fortheam vocamus, ponte ibidem facto, tranſmittit, ad arceſq́ nonnullas expugnandas aggreditur. Quo cognito, Britanni iam antea collecta vndiq́ armatorum manu ad flumen concurrunt, vt fracto ponte, hoſtem inter Fortheam & Taum intercludãt. In eos Agricola conuerſus nullo negotio fudit, fugienteſq́ inſecutus eſt, vſq́ ad Tai æſtuaria. Et hæc anni tertij geſta. Poſtea Agricola ſtatuens ſibi tandem aliquando extremum inſulæ terminũ

inueniendum,primo quoque tempore ad Glotā flumen contendit,eoq́ loci caſtra facit,vbi Bodotria,qui nunc Leuinus dicitur,in Glotam influit. Britāni interea frequētes circumſtabant, in quos facto impetu,ita diſsipauit, vt extra flumen expulerit,velut in aliam inſulam, quemadmodum putabat,quod flumē circa oſtium, maximè profundum ac latum eſſet. Atque eiuſmodi annus quartus res geſtas habuit. Proxima deinde æſtate, Agricola accercita claſſe,quæ præſtò ac ſtatim adfuit, Glotam naue tranſgreditur, ignotosq́ populos ad deditionem compellit,locaq́ maritima ad Hyberniam vergentia præſidijs firmat, ibiq́ hyemat. Ita annus legationis quintus conſumptus. Deinde Agricola cùm in partem inſulæ interiorē pedem modis omnibus inferre deliberarit, non nihil terrebatur montium paludumq́ difficultatibus, quas tamen ad extremum miles fortiter ſuperauit, qui velut laboris tanti præmiū, illis in locis non vtiq́ mediocrem fecit prædam. Nam eò agreſtes ſeſe cum bonis,ac pecora contulerāt, vt ad vltimum confugium. Et quia per exploratores intelligebat hoſtes pluribus agminibus inſediſſe vias, eſſeq́ irrupturos, idcirco exercitum tripartitò ducebat. Dum iſta gerebantur, claſsis Romana iuſſa obire inſulam, portus omnes explorabat. Quare ita vſu ſæpè veniebat, vt terreſtres copiæ ac maritimæ non ſine ſumma animorum voluptate, vnum in locū conuenirent, ibiq́

pro

pro ſe quiſq; ſua inclyta facta iactaret, & alteri alteros ad cœlum ferrent, vti fit in rebus ſecundis, quarum etiam ignauiſsimus quiſq; eſſe vult particeps, at aduerſarum non item. Britanni interim qui procul erant, vt cognouerunt claſſem viſam, magnum acceperunt dolorem, quòd tanquam aperto ſui maris ſecreto, vltimum victis perfugium clauderetur: qui nihil eſſe iudicantes quod amplius paterentur, vt tanta vbique mali labes fieret, ad arma cõuerſi, legionem nouam vt minus validam noctu repentè inuadunt. Hîc vtrinque dimicatum vſque eò acriter, dum Agricola laborantibus iam ſuis ex caſtris opem tulit. Tum Britanni iterum fuſi fugatiq; ſunt: tamen non virtute, ſed occaſione, ac arte ducis hoſtes ea pugna ſuperiores fuiſſe ſibi perſuadentes, nihil ex animo remittebant. Sed cùm iam æſtas præcipitaret, ortis paulò pòſt fœdiſsimis tẽpeſtatibus, ab armis parum ceſſatũ eſt. Ac ita ſextus legationis annus aliquid attulit quietis. Cæterùm vere iãm inito, Agricola in Calydoniam penetrat, ad Taúmque caſtra ponit, quod flumen, vti ſuprà docuimus, in Oceanum Germanicum ſeſe immittit, exceptũ æſtu maris amplius duobus millibus paſſuum lato. Tum Britanni extremum impendere periculum cernentes, aut ſibi honeſtè moriendum, libertatis cauſa, aut vincendum ſtatuũt: itaq; primùm ſacrificijs ac iureiurando, conſpirationem omnium ciuitatum ſanciunt, confirmant, corro-

borant, deinde coniuges & liberos ad Grampiū montem ducunt, locoq́ caſtris idoneo capto, iuuentutem armant: & ne multitudine ducum, diſcordia, quæ vnica ſemper eſt rei bellicæ benè gerendæ peſtis, oriatur, ſummam imperij Calgaco viro conſilij magni, & virtutis, permittunt, ſpemq́ bonam etiam concipiunt ex eo, quòd eodem penè temporis puncto, Vſipiorum manus ad littus delata à Romanis defeciſſet. Ii enim Germaniæ populi Rheni accolæ, cùm auxilio Romanis mitterentur, perfidioſe interfecto centurione, nouas ſedes quæritabant: qui poſtremò fame ſuffocati, omnes fermè malè perierunt. At vbi Agricola hoſtium ſtudiū nouit, ilicò traiecto Tao, quāproximè potuit, ad radices Grampij, loco plano, caſtra poſuit. Atque ita irritatis vtrinque animis, haud multò pòſt ad manus ventum eſt. Sed Calgacus prius longa oratione ſuos hortatus eſt, demonſtrans quanti ab omnibus æſtimanda eſſet libertas, vt qua ſecundum deos nihil quicquam mortalibus eſſe deberet charius: multaq́ ob auaritiam, atque ſuperbiam, in Romanos maledicta contulit, eos raptores orbis vocitando. Contrà & Agricola ſuos quoque milites multis verbis hortatus, ad iſtum vltimum anni octaui laborē, velut bellorum omnium finem perferendum animo forti, vnde plena manu victoriarum fructum caperent. Sic acie vtrinque inſtructa, præliū incipitur, in quo pro vita pugnatur. quod cùm

ad

ad veſperum extraheretur, nihil Britanno potius viſum, quàm hoſtem à tergo circumuenire: qui oppoſitis ab Agricola venientibus quatuor equitum alis, demũ diſiectus, in fugamq́ꝫ verſus profligatur. Cæſa ex Britannis, amplius decem millia hominum, ex Romanis benè magnus quoqꝫ numerus. Tum Agricola acceptis obſidibus, claſſem redire iuſsit, reliquum exercitum in hybernis locauit. Hæc Domitiano principe geſta ſunt, quæ apud eum hominem virtutis minimè amicum, inuidiam commouerunt in Agricolam, qui paulò pôſt reuocatur, vt quaſi Syriam Attilij Ruſi morte vacantem obtineret. Huic ſucceſsit Cneus Trebellius, quem Domitianus Britanniæ præfecerat. Ac in tali ſtatu res Britannicæ erant, rege Mario. Cornelius Tacitus de Mario non meminit.

Is Marius relicto ex ſe Coyllo filio, annos XLVIII. regnauit. Coyllus Romæ diu fuit, omnẽq́ꝫ iuuentutem ſuam ſtipendijs faciendis, boniſq́ꝫ cæteris artibus exercuit: qui poſt mortem patris rex creatus, XLV annis quibus regnauit, Romanis ſemper chariſsimus fuit, ac pace vbique parta bellis prorſſus abſtinuit. Sed illud cũ primis memorabile generi ſuo præſtitit, quamobrem à cũctis in perpetuum benè audire ſit meritus, quòd Lucium filium creaſſet, qui Britãnorum regum primus Chriſtianus factus eſt. Iſte enim anno ſalutis quidem humanæ CLXXXII, regni verò XIII,

III, veræ religionis amore ductus, cum Eleutherio pontifice Romano per literas egit, vt ſe ac ſuos ad Chriſtianorum numerum cœleſti fonte perfuſos adiungeret. Miſsi ſunt eò Fugatius & Damianus viri pietate ſingulari. Hi regem cum tota domo, populoque vniuerſo baptizarunt, ſublatoque malorum demonum cultu, modum apud gentem veræ pietatis colendæ docuêre. Erãt tunc in Britannia flamines octo & viginti, & archiflamines tres, hoc eſt, tres principes flaminum in quorum locum epiſcopi totidem, ac tres archi epiſcopi ſubſtituti ſunt: quorum vnus poſtea Lõdini, alter Eboraci, tertius in Vrbe Legionum ſedem habuit, vbi templa & ornatu, & opere magnifica condita ſunt. Ita Britannia partim opera Ioſeph Arimathienſis, de quo paulò antè meminimus, partim Fugatij & Damiani ſanctiſsimis monitis, omnium prouinciarum prima publicè euangelium recepit. Quam ſanè pietatem Britanni quoad erupiſſet furor Diocletiani Imperatoris, qui maximè omnium, poſt Neronem, Chriſtianos propè ad internitionem perſecutus eſt, eatenus integram ſeruarunt: nam deinde, teſtè Gilda, ob immanitatem perſecutionis, religio ita refrixerat, vt ſit penè extincta. Sunt qui Lucio regi aſsignent templum diuo Petro poſitum, extra vrbem Londinum, quamuis pleriq; alij Siberto orientalium Saxonum regi illud ipſum attribuãt, vti infrà docebimus. Hic locus in primis regum

ſepulturis

ſepulturis nobiliſsimus, vulgò Vueſtmonaſteriū vocatur, quòd ad Occidentem ſpectet, qui Vueſt Anglis dicitur: quem præterea vicus, & proximæ regiæ ædes, ac monachorum familiæ diui Benedicti cœnobium, vnde monaſterium eſt dictus, item ædes ornatiſsima diuo Stephano dedicata; & aſylum noxiorum perfugium, atque forum ad ius dicendum, cauſasq; agendas, decorant, longeq; celeberrimum reddunt. Inuenio in codice antiquiſsimo, quanquam ſine nomine autoris, hunc locum fuiſſe olim aquis circūdatum, & Spinarum inſulam appellatum. Quod equidem nomen memoria noſtra, tametſi locus ſentibus vacat, belliſsimè quadrat, quòd ibi frequens noxiorum ad aſylum confugientium turba & reorum multitudo, dum quæſtiones habentur, paſsim ſpinis, id eſt, vitiorum ſtimulis pungatur. At Lucius immortaliter gauiſus, quòd ſuos ad veri dei cognitionem traxiſſet, ne amplius dæmonum præſtigijs fallerentur, omnes prophanos repentè deorum cultus ſuſtulit, miſſosq; fieri iuſsit: item tēpla quæ dijs gentium ſtatuta erant, Chriſto dedicauit, ac permultis donarijs ornauit, & deniq; omnia ſua officia ad religionem augendam, præ qua iam cætera omnia, quæ mortales mirantur, facilè negligebat, tam libentiſsimè, quàm diligentiſsimè contulit. Igitur Lucius perpetuæ lucis, in qua ipſe in primis acquieſcebat, apud ſuos autor, regnum à maioribus acceptum, nō humanis cæ-

dibus

dibus ob inanem gloriam comparandam, pollu tum, non opibus vndecúnque congeſtis locuple tatum, at certè primùm quiete placida quaſi inchoatum, deinde optimis inſtitutis prouectum, demum diuina religione auctum, ſanctiſsimoq; Chriſti dogmate imbutum poſteris reliquit: qui ſine vlla controuerſia, quanto diuina humanis potiora ſunt & habentur, tanto ſuperioribus regibus præſtitit. Regnauit annos alterum & X X, & ſine liberis moriens principes rogauit, vt reipublicæ curam ſuſciperent, populiq; vtilitatē officio metirentur.

Poſt Iulij Agricolæ diſceſſū, Britāni præſertim Tranſtuedani partim viribus debilitati, partim ſuorum obſidū fide obſtricti, aliquot per annos quieuêre. Interea Cn. Trebellius legatus, tametſi ſatis prouidebat, milites tamen Romani à laboribus vacui inter ſe diſsidere cœperūt paulatim, legatiq; dicto minus audientes inſulanis infeſtiſsimi erant. Quocirca Britanni videntes ſe ſeruitute premi, & indies malum creſcere, in ſpem ſummam ingrediuntur, & recuperādæ libertatis, & patriæ modis omnibus defendendæ: itaq; animoſe contra Romanos arma ſumūt, fortiter inuadūt. ſed illud conſideratè faciunt, vt ſemper ad loca ſylueſtria & ardua, more patrio, ſeſe cùm opus foret, raptim recipere queant. Sunt igitur benè multæ vtrinque factæ occiſiones, iamq; tota prouincia erectior erat ad defectionē, cū Hadrianus Im

perator factus à Trebellio eiuſmodi motus certi or, primo quoq; tempore cum exercitu in Britãniam tranſmiſit, qui omnem inſulanorum furorem compeſcuit, vſusq; humanitate in eos, prouinciam pacatam reddidit: quam, ſi Spartiano credimus, primus omnium limitauit: nanq; neglecta Tranſtuedana regione, quam nos Scotiã dicimus, ſeu quòd ſterilior eſſet, vel ob locorum naturam putaret non facilè conſeruari poſſe, eã Tina flumine terminatam voluit: idcirco ab eius oſtio, murum ad alterum amnẽ, qui Eſcha appellatur, vſque ad Hybernicum Oceanũ duxit: nam Tina in Oceanum Germanicum erumpit. Cæterùm alij eam prouinciæ aſsignationem Seuero tribuunt. Sub hæc, Britanni ardentes odio pariter militum Romanorum, ac dolore ſeruitutis, iterum ad libertatem nituntur. Qua re cognita, Pius Antoninus id tẽporis Imperator, Lollium Vrbicum legatum in Britanniam miſit, qui factis aliquot prælijs, inſulanos in officio manere coêgit. Nec tamen Lollius ita bellũ extinxit, quin mox Britanni aut rem ſuam in libertatem, aut in diſcrimẽ adducere tentarint. Quapropter M. Antoninus, qui Pio ſucceſsit, poſt Lollium in Britãniam Calphurnium Agricolam legatum miſit. Is, vt Iulius Capitolinus tradit, facilè hoſtes vicit, ſubegitq;. Poſtea Pertinax à Commodo in inſulam mittitur, qui potius ſapientia, quàm armis, cunctas deleuit ſeditiones. Ita prouĩcia quieta e-

rat,

rat, cùm Pertinax Romam reuocatus, extincto Commodo Imperator eſt factus. Tum Clodius Albinus datus eſt Britãnici exercitus rector, quẽadmodum Capitolinus in eius vita teſtatur: cui, ſi eidem credimus, Iunius Seuerus miſſus à Cõmodo, ſucceſsit. Sed multò ſecus Herodianus, qui docet Clodium Albinum poſt interitũ Cõmodi, diu fuiſſe in inſula, cùm ſcribit Seuerum Imperatorem mortem Albino intentandi cupidum, tranſiſſe in Galliam, & Albinũ delecto omni Britãnici exercitus robore, ex Britannia iuiſſe obuiam ac apud Lugdunum, prælio decertatũ. Britannorumq́ militum virtute factum, vt nihil propius fuerit, quàm vt Seuerus vinceretur: verũ Albinum cecidiſſe. Tum Heraclitus legatus Britanniam obtinere cœpit, quem Spartianus dicit iam antea à Seuero eò miſſum, vt prouinciã obtineret.

Ac talis erat rei Romanæ ſtatus in Britannia, ãno circiter ſalutis humanæ CXCV. cũ mortuo Lucio rege; principes priuato ſtatim commodo ſeruientes, dum pro ſe quiſq; ſibi ſummum imperium obtinendum curat, ſeditionem inter ſe facere incipiunt. Quod vbi Seuerus imperator iã ſenio confectiſsimus accepit, haud ſanè grauiter tulit: quippe homo ſuapte natura gloriæ appetentior, poſt victorias ad Oriẽtem, ſeptentrionemq́ partas, Britannici quoque cognominis cupidus erat. Ad hoc accedebat etiam diſcordia Baſsiani

Antonini

Antonini & Getæ filiorum, qua cum ſenex max imè ſolicitus foret, nullaq; arte alterum alteri reconciliare poſſet, tanto inter ſe iuuenes odio flagrabant, eos ſecum adducere ex Vrbe in Britanniam conſtituit, vt partim iuuenes procul à munditijs vrbanis, in caſtris bellãdo hærerent, partim vt nullis adulatorum illecebris, quæ ipſe falſo diſſidij cauſam arbitrabatur, irretiti, in gratiam redirent. Itaque homo id ætatis, & morbo articulari laborans, inſulam cum filijs petit: quo vbi peruenit, collectis militibus, ac maximis conflatis viribus, bellum comparat. Cæterùm Britanni repentino principis aduentu perculſi, tantisq; contra ſe copijs paratis territi, legatos de pace, ac ſeipſos expurgatum ad Seuerum mittunt. At ille moras de induſtria interponens gloriámque appetens, bellum quàm pacem maluit. Quocirca multa prælia cum inſulanis edebantur, et ea quidem Romanis multò quàm illis difficiliora: quippe qui locis aſſueti, facilè cum opus foret, pugnam eludebãt, & ita bellum extrahebatur, cùm Seuerus morbo mœroreq;, quo ob filiorum diſcordiam angebatur, pariter ac ætate cõſumptus, poſt annos duodeuiginti, quàm imperare cœperat, è vita migrauit, corporeq; ignibus tradito, cinerem ipſum cũ odoribus in vaſculum alabaſtri coniectum, filij Romam deportarunt. Verùm haud me pœnitet eorum ſententiæ eſſe, qui ſcribunt Seuerum pacata primo aduẽtu ea inſulæ parte, quę Romanis

vectigal pendebat, bellum geſsiſſe aduerſus Pictos, de quibus paulò antè meminimus, qui latronum more, quotidiè excurſiones in prouinciam faciebant. Herodianus perſpicuè demonſtrat hos fuiſſe Pictos, cum quibus Seuerus ſæpius conflixiſſet, dum de eorum moribus in extremo tertio libro tradit, ita ſcribens: Neque enim veſtis vſum cognorunt, ſed ventrem atque ceruicem ferro incingunt, ornamentum id eſſe, ac diuitiarum argumentum exiſtimantes, perinde vt aurum cæteri barbari: quin ipſa notant corpora pictura varia, & omnifariam formis animalium. Hæc ille. At Seuerus vt ne hoſtes longè profligati ex Trãſtuedanâ regione, alios quotidiè Britannos more prædantium diuexarent, fertur terminaſſe Romanam prouinciam, murumq́ instar valli feciſſe, ad id loci, vbi ex Spartiano ſuprà docuimus Hadrianum poſuiſſe eundem. Ita ſcriptores diſſentiunt. Quidam tradunt illum fuiſſe murum ex lapide ſolido confectum, cuius veſtigia ad hãc quoq; ætatem noſtrãm extant. Sed Gildas dicit principio non tam ex lapidibus, quàm ex cæſpitibus factum, ac propterea parum valuiſſe aduerſus barbarorum incurſus, ſed poſtea refectum, & lapidibus tantum extructum, qui etiam nunc, etſi non integer, turribus æquis ſpatijs interpoſitis munitus viſitur. Fuit opus omnino egregium, quo non Pictorum modò, verumetiam Scotorum impetus aliquãdiu repreſſus eſt. Cæterùm,

ſi eidem autori credimus, prout haud dubiè credendum cenſeo, non id temporis, neq; à Seuero murus ille factus eſt, ſed amplius ducentis annis poſt, principe Theodoſio Arcadij filio, & Valentiniano tertio Occidentis imperium obtinente, cùm Aetius dux copiarum Burgundionibus bellum faceret, extructũ liquidò liquet, ſicut alibi edocebimus. In qua re omnes penè recentiores ſcriptores errore lapſi ſunt, opus iſtud, quamuis falſo, modis omnibus Seuero attribuentes. Nunc ad Seuerum, eiusq; filios reuertor.

Seuerus Imperator in Britannia anno ſalutis humanæ CCXIII deceſſit. Poſt obitum patris, Baſſianus Antoninus Caracalla cognomẽto pacem Britannis reddidit, obſidesq; ab eis acceptos, Romam conſeruandæ quietis gratia, ad Senatũ miſit, id quod cauſa fuit, cur poſtea Britanni ab officio minus diſceſſerint. Deinde cũ fratre Geta, Romam conceſſit, qui interfecto Geta, imperio ſolus potitus eſt. Inſulæ ſtatus inde ſex & ſeptuaginta circiter annos, multò pacatiſſimus fuit, cùm Carauſius, Diocletiano principe, anno ſalutis humanæ CCXC eàm occupauit, de quo infrà dicemus. Nunc autem illis commodùm reſpondendum eſt, qui non minus ineptè, quàm inſulſe ſomniarũt, Baſſianum Antoninum Britannis imperaſſe annos XXX, cùm ille annos natus tris & quadraginta, tantum ſex regnaſſet, ac eundem prælio dimicaſſe in Britannia, cum Carau-

ſio, ab eoq; interfectum. Qui error errorem iſti ſecutus effecit, vt multi vna in re hallucinati ſint. Antoninus enī, autor Herodianus, & Aelius Spartianus, dū Carris ageret, quæ eſt Meſopotamiæ vrbs, Deæ Lunæ templum inuiſit, quod in ea regione diſtans aliquantulum ab vrbe, præcipuo honore ab incolis colebatur, eò ſecum paucos equitum adduxit: itaque medio itinere, vno tantum comitatus famulo ad requiſita naturæ diſceſsit, quò Martialis centurio, cum Macrini præfecti promiſsis adductus, tum proprio odio incitatus (eius enim fratrē Imperator occiderat) vt nutu principis vocatus accurrit ilicò, Antoninúmq; ſibi ſubligácula deducentem pugione traiecit. Sed ad Carauſium redeamus. Is homo obſcurè natus, cæterùm militari gloria clarus, cùm Diocletianus eum iuſsiſſet oram Oceani circa Belgicam præſidio tueri aduerſus Saxones latrocinijs mare infeſtum reddentes, putabatur de induſtria non prius hoſtibus occurrere, quàm illos præda onuſtos ſenſiſſet, vt ea Saxonibus adépta potiretur: nec enim res ita receptę prouincialibus reſtituebantur. itaque flagitij conſcius, cum comperiſſet indicio, Maximianum Herculeum, quem Diocletianus imperij conſortem adſciuerat, qui tunc in Gallia erat, quædam de nece ſua cuidam mandaſſe, ſubita rebellione Britanniam occupauit: quem Britanni ſenſim tyrannum effectum, excuſſo Romanorum iugo, regem ſibi crearunt.

Cùm

Cum eo deinde eſt variè belligeratum: ſed cùm vinci non potuiſſet, facilè pacem impetrauit, ſeptemque deinceps annos inſulam tenuit. Hunc Alectus ſociorum vnus per inſidias petijt, occiditque. Ac ita, vt vulgo dicitur, Ab impio egreſſa eſt impietas. Is itidem tyrannum ſe conſtituit, quem ſimul inſulani regem conſalutarunt. Idem triennio pòſt ab Aſclepiodoto præfecto prætorij non tantum præſenti dominatu, ſed vita quoque ſpoliatus eſt. Atq; ſic poſt decimum annum, quàm à tyrannis teneri cœperat Britannia, à Romanis recepta eſt, qui fuit annus ſalutis humanæ C C C. Per idem tempus Britannia quoque ſenſit ſæuitiam Diocletiani atrociſsimè Chriſtianos affligentis: nam templa euerſa, permultiq; pietatis cultores varijs ſupplicijs excruciati, martyrij palmam tulerunt. In ijs, debacchante impij principis per ãnos viginti, quibus imperauit, iniquitate, Albanus vir ſanctus ad municipium ſuum Verulamium, detruncatus eſt, è regione eius loci: hodiè pagus martyrio ſanctiſsimi viri nobilis, Fanum Albani nuncupatur, à fano, quod ipſi diuo dedicatũ eſt, cum monachorum cœnobio ordinis diui Benedicti multò celeberrimo. Ea autem labes, teſte Gilda, ita mortales generatim corrupit, ita Chriſtianam religionem exinaniuit, vt illa admodum in paucis integra remanſerit. Ad propoſitum reuertor.

Haud ita multò pòſt, cùm res Britannica in

magno motu eſſe inciperet, inſulanis grauatè Romanorum imperium ferentibus, Conſtantius Claudij principis ex filia nepos, quem Diocletianus vnà cum Galerio Maximiano, Cæſarem declarauerat, in Britanniam venit, eamq́ꝫ confeſtim pacatam reddidit, ac Helenam Coylli cuiuſdam reguli filiam miræ pulchritudinis puellam in matrimonium duxit. Haud ijs aſſentiendum duco, qui Helenam Conſtantij concubinam fuiſſe tradunt, ex qua Conſtantinum ſuſcepit, cui nihil prius fuit, quàm Chriſtianis fauere, ac religionem maximè omnium augere. Poſtea Diocletiano & Maximiano Herculeo vitam priuatam ſpontè agentibus, Conſtantius & Galerius imperium tenuerunt. hic Diocletiani filiam, ille cum Helen diuortium facere coactus, Theodoram Hercul priuignam in matrimonium duxit, ex qua ſex v rilis ſtirpis filios Cõſtantini fratres creauit. Ii m lem imperij inter ſe partiti, Galerius Orientem ſortitus eſt, Conſtantius Italiam, cum tota Africa, Hiſpania, & Gallia: cæterùm homo frugi min meq́ꝫ ambitioſus, Galliæ duntaxat, Hiſpaniæqu imperio contentus vixit, qui demùm poſt anno XIII, quàm imperare cœperat, morbo aliquãdiu tentatus in Britannia, Eboraci mortem obijt, atque inter diuos relatus eſt. In eo fuit grauitas, moderatio, integritas, liberalitas: quippe qui beneficijs & munificentia magnus, aduerſus diuitias animum inuictum ſemper geſsit: quin proprij cõ

modi

modi immemor dicere ſolebat, longè melius eſſe publicas opes à priuatis hominib. haberi, quã à principe in arca ſeruari, vtpote quæ nulli vſui forent. Ex qua boni principis popularitatẽ, prouinciæ quas obtinebat, otio honeſtiſsimo cum primis florebant. Fuit præterea prudentiſsimus in omnibus gerendis negocijs, & ob artis militaris peritiam, Romano imperio apprimè vtilis. Quãobrem eius memoria militibus iucundiſsima fuit, qui magno ſimul omnium fauore, Conſtantinum filium ex Helena genitum Imperatorẽ ſtatim in Britannia conſalutarunt. Romæ interea Maxentius Herculei filius, à prætorianis militib. ſubito tumultu, Auguſtus ſalutatus eſt. Hic altius repetendum eſt, vt omnia de Conſtantino exequamur, de quo ſilere omnino melius puto, quã parum dicere. Is enim Britannica matre genitus, in Britannia natus, in Britannia Imperator creatus, haud dubiè magnitudinis ſuæ gloriæ natalẽ terram participẽ effecit. Herculeus Maximianus qui cum Diocletiano imperium depoſuerat, & tum in Lucania priuatus viuebat, cùm audiuiſſet Maxentium filium eſſe Imperatorem ſalutatum, primo quoque tempore Romam aduolauit imperium recepturus, inuitauitq́ Diocletianum per literas, ad dignitatem priſtinam recipiẽdam: quod Diocletianus omnino prudens abnuit, repudiauit, horruit, vt rem homini peſtiferam. Is cum filio pro concione diſceptare, & milites ã-

bire cœpit, vt Maxentio deturbato, ſibi imperium reſtituerent: quod tantum abfuit vt impetrauerit, vt etiam ſit affectus côuitijs: id quod artificio factum videtur, quò ſcilicet ne qua fraudis, quã Conſtantino faciebat, ſuſpitio foret. Itaq; Herculeus dolo quouis modo iuuenis tollendi compoſito, ad Conſtantinum generum (collocauerat enim ei Fauſtam filiam) ſe côtulit, qui relictis præfectis qui Britanniam regerent, tum in Gallia agebat. Conſtantinus comiter Herculeum accepit: at ſenex anxius conſilio feſtinandæ cædis, fretus pietate filiæ Fauſtæ erga ſe, quid animo moliretur, occultè cum eadem communicauit, quæ partim, ſi taceret, ne ſibi fraudi foret, partim coniugali amore deuicta, id viro confeſtim aperuit. Dum Conſtãtinus vlciſci ardet, Herculeus fugam molitus, Maſsiliæ, vnde ad filium in Italiam nauigare parabat, principis iuſſu occiſus eſt. Galerius haud multò poſt è vita deceſsit, qui paulò antè Liciniũ à Dacia oriündum Cæſarem appellarat. Et ita vno tempore Conſtantinus Galliam, & omnem oram ad occidentem: Maxentius Italiam, Africã, & Ægyptum: Maximianus, qui iampridem à Galerio Cæſar creatus erat, Orientem: Licinius Illyrium tenebat. At Conſtantinus totius orbis imperium affectans in Italiam trãſgreditur, vbi poſt annum quintum, quàm rerum potitus eſt, Maxẽtio bellum fecit. Quod facilè edocuit, nullam regni ſocietatem diu eſſe patientem conſortis. Poſt

aliquot

aliquot prælia, Maxentius fugatus, demùm ante finem ſexti anni, quàm imperare cœperat, ad Miluium pontem, prope vrbem Romam, in Tyberim cum multis ſuorum præcipitatus, ac abſorptus eſt. Sed vt fortuna Conſtantini optatis reſpõderet, peropportunè vſu venit, vt non multò pòſt quàm ille Italia eſt potitus, Maximianus iunior Licinio bellum intulerit: qui Licinius, cum Conſtantiam Conſtantini ſororem in matrimonio haberet, ob eam affinitatem apud Maximianum in ſuſpicionem cecidit. Hunc itaque bellum parãtem Tharſi ſubitò mors ſuſtulit. Conſtantinus, Maximiano mortuo, ſtatim Licinio bellum fecit, quamuis neceſsitudo illi & affinitas cum eo eſſet: quem multis prælijs oppreſſum omni imperio exuit, ac ita priuatum contrà quàm ipſe promiſerat, Theſſalonicæ interficiẽdum curauit. Imperauit Licinius Cæſaris nomine, annos quindecim, qui fuit annus ſalutis humanæ CCCXXVII.

Conſtantinus hoc pacto iam longè latéque rerum potitus, filios Cæſares creauit. Cæſarum autem, vt hoc appoſitè demonſtremus, declaratio erat, non imperij dignitas, ſed quæ gradum ad imperium faceret, vt velut per manus, ab eo qui Auguſtus & Imperator fuiſſet, Cæſares imperij regimen acciperent. Is, prout diximus, Maxentio deuicto, Italiam adeptus Romam venit: ad quẽ Syluester pontifex ſanctitate inſigni, iam ſua ſpõ-

tè benè cogitantem adiuit, facileq; pertraxit ad benè de Chriſtiana pietate merēdum. Porrò ille priuſquam Romam concederet, ita fuerat inſtitutus ab Helena matre, quemadmodum credibile eſt, vt ad bellū iturus, loco præſidij ſigno crucis vteretur. Sunt, qui ſcribant, eo ipſo die, quo cum Maxentio proſperè conflixit, ſereno cœlo crucem ab eo viſam, quam veneratus eſt, auditamq; ſupernè vocem, Conſtantine, in hoc ſigno vinces. Nec defuit oraculo euentus: quare pius princeps vbique terrarum religionem maximoperè augere, tueriq; magno ſtudio cœpit. Romæ enim in Equitij hortis, templū ſtatuit, idemque donarijs ampliſsimis ornauit. obtulit & aureum diadema gemmis diſtinctū, quo Syluester & omnis pontificum poſteritas vteretur: ſed vir ſanctus id inſigne non recepit, velut parum religioni idoneum, phrygia mitra candida contentus. Item ædem Conſtantianam, quam hodiè Lateranenſem vocant, in Cœlio monte ædificauit. Fecit & ſacri baptiſmatis fontem ex porphyrite lapide, ædi proximum. iuxtà & Petro apoſtolorū principi in Vaticano templum extruxit, atque diuo Paulo in Oſtienſi via, nihilo minore apparatu. fanum quoque ſanctæ Crucis in Hieruſalem (ita enim appellatur) condidit in theatro Seſſoriano: huc partem dominicæ crucis intulit Hieroſolymis deportatū. Helena enim Conſtātini mater, mulier ſingulari pietate prædita, Hieroſolyma

petijt,

petijt, dominicæ crucis inueſtigandæ cauſa. Diffi
cile id quidem erat: nam vt omne dominicæ paſ-
ſionis monimentum aboleretur, Veneris ſimula
crum eo loci, quo crux latebat, cōſtitutum ab im
pijs Chriſtiani nominis hoſtibus erat: cæterùm
loco ruderibus purgato, tres confuſo ordine cru
ces repertæ: vna Chriſti fuit, aliæ duæ, vnde duo
pependerant latrones. ſed vt illa Chriſti ab alijs
internoſceretur, triplex titulus, hoc eſt, Ieſus Na-
zarenus rex Iudæorum, vetuſtate propemodum
abolitus, indicio fuit. Maius ſimul ſignum conti-
nuò ſecutum eſt: crux admota mulieri mortuæ
vitam reſtituit. His Conſtantinus princeps mo-
tus, vetuit eo quenquam deinceps ſupplicio affe
ctum iri, quò rei quæ antea mortalibus probro
fuerat, honor haberi inciperet. Helena cōfeſtim
vt crucem repperit, condito templo, abiēs clauos
quibus corpus Chriſti cruci affixum fuerat, ſecū
ad filium deportauit, quorum vno Conſtātinus
pro cono galeæ vſus, altero bellatorem equum
communiuiſſe dicitur, & tertium in mare deie-
ciſſe, ad ſedandos fluctus, & commutandam ma
lam tempeſtatem, partem verò crucis, quam ſecū
Helena ex Syria attulit, in Seſſoriana æde gem-
mis & auro diſtinctam collocauit. Iſtam etiam æ
dem Conſtantinus accumulauit muneribus. æ-
dificauit Agnetis templum, cum baptiſmatis fon
te, vbi eius filia, ſororque baptizata eſt: huic quo-
que ædi dona ſunt data. Diuo Laurētio dein Ty-
burtina

burtina via, & Marcellino Lauicana, inter duas lauros, templum extruxit, & eo loci matri mauſoleum poſuit, quam ſepulchro porphyritico incluſit: huic templo perinde ac cæteris omnibus donaria pretioſiſsima collata ſunt. Quæ auté, qualiáue fuerint illa donaria in eiuſmodi ſacris locis ab Imperatore poſita, conſultò minus exponendum duximus, vt ne inuidiam in malos ædium ſacrarum æditnos cõcitaremus, cum abhinc ſexcentos annos, ea de templis ſublata fuerint. Extra vrbem, idem princeps plura condidit templa, id eſt, duobus apoſtolis Oſtiæ vnum, in Albano alterum Ioanni Baptiſtæ, Capuæ communi apoſtolorum nomine tertium, Neapoli quartum, ac Conſtantinopoli quintum, & ſextum. Conſtantinus abſque ijs quæ commemorauimus pietatis operibus, Arrio Alexandrino presbytero per concilium Niceæ habitum damnato, quòd Chriſtiana dogmata nefarijs commentis metiri eſt impiè conatus, cum ſex alijs maleficæ ſuperſtitionis autoribus, indixit exilium. Omnia idolorum templa cum delphicis tripodibus, eiuſdem principis edicto, ſunt euerſa. Denique nullus eſt locus ab ipſo religioni aſsignatus, cui non certa dona, non certum vectigal attribuerit. Atque hæc ſunt, etſi carptim attigimus, Conſtantini maximi principis, & Helenæ matris, quos nobilis parens Britannia tulit, opera pietatis eximiæ, & planè memoria omni digna, ac omnia ſuperiorum Impe-

ratorum

ratorum facta facilè exuperantia. Iſti enim per ſanguinem, atque cædem, apud mortales ſibi gloriam compararunt: at illi per pietatem, per verã religionem, per ſummam liberalitatem, per iuſtitiam, apud Deum vitam, vti credere fas eſt, æternã, in terris autẽ decus immortale aſſecuti ſunt. Conſtantinus, teſte diuo Hieronymo, iam ſenio confectus, aut non multò antè, quam vita excederet, ab Euſebio Nicomediæ epiſcopo eſt ad ſacri baptiſmatis fontem admotus, & vſque ad id tempus baptiſma diſtuliſſe dicitur, vt Chriſti exemplũ imitatus, in Iordane fluuio baptizaretur. Cæterùm baptiſterium quod Romæ extruxit tã inſigni apparatu, facit, vt non temerè quis aliter de ea re ſuſpicari poſsit, atq; Hieronymus ſcribit: cùm omnino permirum ſit, hominem id ætatis, & de Chriſtiana religione tam benè meritum, noluiſſe primo quoque tempore Chriſtianæ pietatis ianuam ingredi, hoc eſt, baptizari: cùm vel illud Chriſti oraculum omnibus notum ſit, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit, &c. Sed in his, quandò tam variè traduntur, haud multũ immorabor. Fuit Conſtantinus homo factus ad vnguem, vt aiunt: quippe in quo poſt hominum memoriam maximæ animi corporisq; virtutes extiterunt: militaris artis cum primis ſciẽs, in bello felix, iuſticiæ amator, & denique ad laudem natus. Leges ex Reipublicæ vſu nonnullas tulit, alias antiquauit: vrbem Conſtantinopolim in orã

Thraciæ,

Thraciæ, vbi Byzantium fuit, Romæ æmulam ſtatuit: Drepanam in Bithynia inſtaurauit, quam à nomine matris, Helenopolim appellauit. Sunt, quod ad eius exitum attinet, qui tradant illũ Byzãtio ad calidas aquas valetudinis cauſa egreſsũ, exceſsiſſe vita, vnde fortaſſe viſus eſt elephantiaſi, quam dicunt lepram, laboraſſe. Plures tamen, & in ijs diuus Hieronymus, autores ſunt, eum Perſis bellum illaturum, ſiue, vt Eutropio placet, Parthis, quod Meſopotamiam incurſaſſent, apud Nicomediã, in Acirone villa publica de vita exiſſe, anno ſalutis humanę CCCXL. Mortuus eſt ſex annos & ſexaginta natus: imperauit ãnos alterũ & triginta. Sed vide, ita ſæpè accidit, vt longa vita homini malo ſit: Equidem Conſtantinus benè de Chriſtiana religione meritus, poſtremo, teſte Hieronymo, Arrianum dogma non declinauit. Quare illud certè multò veriſsimum eſt verbũ: Qui perſeuerarit vſq; ad finem, is ſaluus erit. Apparuit ſub idem tẽpus, quo tãtus princeps mortẽ obijt, cometes inuſitatæ magnitudinis.

Hæc hactenus. Sed iam ad ea explicanda reuertamur, quæ ad Britanniæ ſtatum attinent.

POLYDORI VERGILII ANGLICÆ HISTORIÆ LIBER TERTIUS.

CONSTANTINVS princeps cũ è Britannia in Galliam proficiſceretur, vti ſuperiore libro dictũ eſt, reliquit præfectos, & in ijs Maximum, virum fortẽ, qui inſulæ præeſſent: duxit ſecum bonam Britannicæ pubis partem, duxit principes, in quorum virtute, fide, conſtantia, ſpes ſuas plurimum ſitas habebat, vtpote quibus ſtipatus in Gallias traiecit, Italiam petijt, aduerſarioſq; vbique gentium vicit. Interea Britannia tandem aliquando viſa ſibi libertatem conſecuta, quòd Cõſtantinum hominem Britannum regem haberet totius orbis principem, honore, dignitate, autoritate longè beatiſsima erat, in eoq; ſtatu non inuita acquieſcebat, & ſi quo in Romanos olim odio flagrauerit, iam illud commutarat, quòd Dei pari nutu, atque tanti regis beneficio, pace frueretur, & initium ſummi honoris factum eſſet, qui ad poſteros manaret. quanquã poſtea haud perdiu in Conſtantini domo imperium manſit: ita citò humanæ opes cadunt: tamẽ decus ipſius imperij non potuit cadere, cùm etiam nũc reges An-

gliæ

gliæ more maiorum, diademate imperiali vtantur, vt munere ab Imperatore Conſtantino in ſuos poſteros collato. Ita Britannia quieſcebat, quemadmodum Eutropius teſtatur, cùm Conſtãtinus moriens tres reliquit filios in imperium ſucceſſores, Conſtantium, Conſtantem, & Conſtantinum. Huic forte euenit Britannia cum Gallia, Hiſpania, & Orchadibus: ſed non multò poſt orta diſcordia, cum Conſtantio, in Italia, apud Aquileiam, manus conſeruit, interfectuſque eſt. Tum res Britannica cum reliquis prouincijs, in Conſtantij poteſtatem venit, quam ille, qui vltimus fratrum è vita migrauit, amplius annos XX pro ſuo iure gubernauit. Poſtea prouinciá pauló minus annis XXIIII ab officio non diſceſsit, qui fuit annus quintus, cùm imperare cœperunt Gratianus & Valẽtinianus fratres, qui fuit ſalutis humanæ CCCLXXXVII. Per idem tempus Maximus, de quo ſuprà meminimus, in Britannia imperator militari fauore, licet quidam id in Hiſpania factum tradant, creatus eſt. Is imperij augendi cupiditate ductus, continuò iuuenum, quibus ad bellum gerendum ſatis roboris ineſſe cernebat, delectum habuit, conſcriptoque benè magno militum numero, in Gallias tranſijt. Ad hunc motũ comprimendum, Gratianus imperator ex Vrbe occurſurus, cùm exercitum duceret in Galliam, præferretque Halanorum (hi Scythiæ populi erant) manum, quã ad ſe auro pellexerat, veterano

mil-

militi adeò acerbam ex ea re attulit offenſionem, vt non multò pòſt ſit ab exercitu deſtitutus, Romano milite ad Maximum deficiente. Gratianus ſubita ſuorum defectione conſternatus, cùm in Italiam tranſire cogeretur, dolis circumuentus Lugduni interficitur. Valentinianus Gratiani frater hoſtili metu profugus, Byzantium ad Theodoſiū, qui Orientis imperium à Gratiano tuendum acceperat, ſe contulit. Is Theodoſius, velut diuus teſtatur Hieronymus, filius erat Theodoſij, qui in Africa, Valentis iuſſu, interfectus eſt, quem Gratianus ex Hiſpania accerſitum, cū res imperij vndique turbarentur, conſortem fecit. Theodoſius igitur beneficiorū haud immemor, Valentinianum paterna pietate accepit, negociūq; vlciſcendæ cædis Gratiani rebus omnibus anteuertendum ſtatuens, bellum Maximo intulit, qui tum in Italia erat. Verùm tam celeriter res geſta eſt, vt penè prius quàm Theodoſius Byzātio ſe mouiſſe crederetur, alpes ſuperarit. At Maximus neſciens tum maximè aduerſam eſſe fortunam formidandam, cùm ſe nobis ſecundam maximè præbet, tunc Aquileia incautus ſe tenebat, vbi derepentè obſeſſus, captuſq; capite mulctatur. Ita ad punctum temporis res mortalium ſtāt atque cadunt. Sunt qui ſcribant Maximum ad tertium inde lapidem, à Theodoſio & Valentiniano ſuperatum, viuum veniſſe in hoſtium poteſtatē, ibiq; à victoribus vltimo ſupplicio affectum,

anno

anno poſt Gratiani interitum vix finito. Martinus Turonenſis epiſcopus vir ſanctitatis eximię Maximo prædixiſſe fertur, cùm in Britannia adhuc eſſet, infelicisſimum eius vitæ exitum. Item Victor Maximi filius in Gallia interficitur. Sic omnes Maximi conatus malè ceciderunt. Deinde inſulæ ſtatus indies peiore loco eſſe cœpit: nam breui tempore, vt alibi explicabimus, Britanni libertatem cum imperio amiſerunt. Præterea fertur Maximus, cùm Gratianum fugientem perſequeretur, dum in Celtica eſſet, Conanum hominem Britannum ſummum ducem maritimis ciuitatibus ad Oceanum pertinentibus, quæ Armoricæ dicuntur, præfeciſſe. Conanus autem poſtquam cum ſuorum Britannorum ingenti manu, in ea terra moratus regnum obtinuerat, vt ſuum genus perpetuò propagaret, eiectis vbique Gallis, Britannos duntaxat locorum incolas paſsim locauit: quinetiam Gallorum aſpernatus connubia, vxores ex Britannia ſuis petiuit. Quo factum tradunt, vt frequens virginum numerus ex inſula illuc migrarit, atque vndecim millia vtriuſque ſexus vno tēpore partim naufragio, partim ſupplicio, nam barbari ad littus captos iugulabant, interierint: & in ijs fuiſſe dicitur diua Vrſula filia Dionoti Cornubię reguli, quę Conano deſponſa eſſet. Cognito in Britannia Maximi interitu, Gratianus homo in inſula natus, tyrannidem momento occupat. Hoc breui ſublato, Romani

mani milites, qui præſidij cauſa in inſula adhuc erant, Conſtantinum ſurrogant, hominem nullo numero habitum, non genere, non militia clarum, & in quo nihil præter nomen, ſecuti viſi ſint. Tranſmiſit Conſtantinus ex inſula, in Galliam, cum exercitu, moratúſque eſt apud Venetos, & Cenomanos, alioſq; Oceani accolas, & conatus eſt Galliam pacatam reddere, inducias, ſi pacem coagmentare non poſſet, à Vandalis, Sueuis, ac Halanis paciſcendi cupidus. Sed neutrum obtinuit, id quod Rempublicam maximè læſit. Verū haud multò pòſt, Conſtantius vir conſilij magni & virtutis, miſſus ab Honorio cum exercitu in Gallias, vt imperij maieſtatem reſtitueret, ac tueretur, ipſum Conſtantinum tyrannum circa Arelatem, obſidione fatigatum atque in poteſtatem redactum occidit. At Conſtans quem Conſtantinus pater ex monacho Cæſarem dixerat, cùm aduerſus Dindimum & Seuerianum, qui Conſtantinum, & eos barbaros qui illum ſequebantur, ab ingreſſu Hiſpaniarum arcere nitebantur, mouiſſet, eosque nullo ferè negocio peremiſſet, breui pòſt Viennam perrexit, vbi loci à Gerontio ſuo comite occiſus eſt. Ita Conſtantinus pater, & Conſtans filius per idem tempus periêre, & Honorius cura ac diligentia Conſtantij inclyti belli ducis, inſulam vnà cum Britannico exercitu recepit. Autor Paulus Diaconus, & Bedas, qui [illegible] res iſtas æquè benè vt accuratè ſcripſit.

I. Eo

Eo ipſo anno, quo Conſtantinus à Romanis militibus renunciatus eſt Imperator, Arcadio Conſtantinopoli mortuo, Romani imperij maieſtas apertè inclinata eſt. Inde Conſtantini interitum continuò filij cædes, vt diximus, ſecuta eſt. Tum Honorius Britannico exercitu recepto, cõfeſtim inſulam multis cladibus per tyrannós labefactatam ad imperium retraxit. At pauci deinde interceſſere anni, cùm poſt Honorium mortuum, & à Theodoſio Arcadij filio Valentinianum amitæ ſuæ Placidiæ filium Cæſarem dictum, atque Augustum appellatum, ingens barbarorum multitudo Romanum imperium afflictare cœpit, cum qua duces Romani ſæpenumerò hoſtiliter dimicarunt.

Britãnia interea omni militũ robore partim tyrannorum ſæuitia cæſo, partim ab illis frequẽter aliò terrarum ad noua bella gerẽda, ex patria ducto, continuò ad iniuriam accipiendam patere viſa eſt: ſemper enim ex incommodo, incõmodũ oriri ſolet. Quo cognito, Scoti, ſiue ſpe prædæ ducti, ſiue nouarũ rerũ percupidi, ex Hybernia, vti Gildas perhibet, quamprimũ in inſulam aduolarunt: qui, haud mora, cum Pictis fœdus faciunt, ac collectis vndiq; perditis hominibus, inſulanorum res latrocinio rapere, hominum pecudumq; prædas agere, ac inſulam ipſam occupare acriter adnituntur. Augebatur in dies ſingulos id malum, ac vltra quàm tutum eſſet, in poſterum

[illegible]pu[illegible] reſiſtere, dua[illegible] gentium audacia creſcebat, [illegible]ic, [illegible]t nemo non [illegible]uſpicaretur breui totã inſulam [illegible]erditum iri, ni[illegible] eiuſmodi conatibus maturè iretur obuiã, o[illegible]oneretur præſidium, remedium adhiberetur. Erat tum, ſicuti oſtendimus, Britãnia ſine præſidio: id imbellis atq; inermis multitudo verita, quippe quæ longè infirmior erat, quàm vt eam labem auertere poſſet, legatos miſit, qui auxilium peterent ab Aetio, quem iam antea Honorius Conſtantij loco, virum patritij generis ex Doroſtana Mœſiæ oriundum, copiarum imperio præfecerat. Aetius fatigatus cõmotuſq; precibus Britãnorũ qui adhuc in fide erant, legionem vnam illis ex Gallia auxilio miſit. Sunt Picti et Scoti varijs inde cladibus ab Aetianis affecti, reſq; Britannica perbono cœpit eſſe loco. Et ne deinceps ea quies ab hoſtibus turbaretur, viſum eſt ducibus legionarijs peropportunum, vt murus, de quo ſuperiore libro mentionem fecimus, conſtrueretur inter Romanam prouinciam, & Pictorum fines: id quod, teſte Gilda, factũ eſt: verùm cùm cæſpitibus magis quàm lapidibus eſſet ædificatus, haud ſatis firmus poſtea ab hoſtium impetu fuit. Atque tum ille demum murus confectus eſt ab Aetianis ducibus, non ab Hadriano, neque à Seuero Imperatore, [illegible] nonnullli falſ[illegible] memoriæ prodiderunt, ſi [illegible]ildæ autori [illegible] credimus. Quieſcebat Britannia vn[illegible]s [illegible]egionis præſidio, cùm Burgundionibus

Galliam vexantibus, Aetius ſuos ex inſula neceſ-
ſariò reuocauit, ac legione vna Pariſijs & Turo-
nenſibus præſidio relicta, & Taraconēſibus in hy
bernis altera, cum cætero copiarum robore in ip
ſos Burgūdiones mouit. Scoti poſt legionariorū
militum diſceſſum, cum Pictis confeſtim in res
Britannicas inuadunt, greges armentorum, ac re
liqui pecoris abducūt, agros ferro & igne populā
tur. Exarſiſſet per hoc nouum bellum in inſula-
nos, niſi Valentiniani iuſſu, qui bello nihil præ-
uertendum duxit, legio quæ in Pariſijs erat, inſu-
lanis auxilium rogantibus, præſtò adfuiſſet. Rur-
ſus id temporis murus munitur, fitque ex lapidi-
bus, quò validior ſit, ad arcendam vim hoſtium,
ſic, ut minus nocere iam tum cœperint Scotorū,
Pictorumque latrocinia. Verùm illi paulò pòſt, iā
Romani imperij viribus paſsim fractis, propeq;
repentè cadentibus (tales enim ſunt noſtræ opes,
vt non tam facilè creſcant, quàm à ſuo ſtatu diſ-
cedant) inſulam multò ferocius, quàm vnquam
antea inuaſerunt. Tum Aetius nulla miſit inſula-
nis auxilia, Romani imperij opem pariter atque
fidem implorantibus. Dubium eſt, an noluerit
quia parùm amico eſſet erga Valentinianum ani
mo, an maioribus belli curis vexatus non potu
erit. Sed quicquid fuerit, illud certè Romano im-
perio ſimiliter ac Britanniæ magnum inuſsit ma
lum, tametſi apud eum Britanni calamitatum mi-
ſerabiliter lamentati ſunt, quippe qui, teſte Gilda,

sic

ſic ſcripſerunt: Gemitus Britannorum Aetio ter conſul. Auxilium tuum Romanæ prouinciæ, patriæ, liberis, coniugibus oramus, hoc temporis pũcto, quo in extremo verſamur periculo. Pelluntq; enim nos barbari ad mare, repellit mare ad barbaros: inter hæc oriuntur duo genera funerum, aut iugulamur, aut mergimur: nec aduerſus eiuſmodi mala, quicquam præſidij aut ſubſidij nobis eſt. Tu igitur pro tua animi clementia opem tuis feras, omnibus rogamus precibus. Hinc nimirum ſcire licet, Britannos nõ niſi inuitos à Romanis poſtremò deſciuiſſe: quippe qui iam ſueti imperio, illos obſeruabant, à quibus, quemadmodum Cornelius Tacitus teſtatur, iampridem ingenuos imbiberant mores: ſiquidem principum filij generatim liberalibus artibus erudiebantur, ingenia ſimul florebant, quæ tam Romanam linguam non abhorrebant, quàm eloquentiam cõcupiſcebant. Inde etiam Romani veſtitus honor, & frequens toga eſſe cœpit. Ad hæc, vel militarẽ artem, vt tradit Gildas, ab ipſis didicêre Romanis. Atque ita Britannia à Romanis amiſſa eſt, poſt quingẽtos fermè ãnos, quàm à C. Iulio Cæſare adita eſt, quæ ſic momento propè eodem libertatem adepta, ac in bellum longè crudeliſsimum ingreſſa eſt, per quod, & nomẽ & imperiũ amiſit, ſicut infrà demonſtrabitur. Fuit is annus decimusſextus, cùm Theodoſius princeps cum Valentiniano Auguſto, amitæ ſuæ filio, imperare

cœpit, ſalutis verò human… CCCCXLIII.

Interea dum Britanni per legatos auxilia quærendo, tempus terunt, Scoti extremam occupant insulæ partem, quæ à Grampio monte, ad septentrionem ſpectat, quam hodie habent, ac ex ſe Scotiam nominant. Et hæc eſt tertia gens, quæ ſecundum Pictos, primùm ex Scythia, vti ſuprà diximus, in Hyberniam, deinde ex Hybernia in Britanniam profecta, ſedes in inſula collocarit. Huius autem Scotorum manus dux, velut autor eſt Bedas, fuit Reuda. At Scotici annales tradũt multò ante Reudam, Ferguſium in Britanniam veniſſe, dediſſeq́ agmini ſigna rubrum leonem, quibus nunc reges vtuntur, & ob res feliciter geſtas, primum omnium à ſua gente regem eſſe dictũ, ac illi poſtea Reutherem nepotem, quem Bedas Reudam vocat, ſucceſsiſſe, regniq́ fines latè propagaſſe. Cæterùm fortaſſe aliquando erunt, qui iſta ſtomachabuntur: nuper enim Gauinus Dou glas Doucheldenſis epiſcopus, homo Scotus, virq́ ſumma nobilitate & virtute, neſcio ob quam cauſam, in Angliam profectus, vbi audiuit dediſſe me iampridem ad hiſtoriam ſcribendam, nos conuenit: amicitiam fecimus: poſtea ſummè rogauit, vt ne hiſtoriam paulò antè à quodam ſuo Scoto diuulgatam ſequerer, in rebus Scoticis explicandis, pollicituſque eſt, ſe intra paucos dies miſſurum commentariolum de his neutiquam negligendum, id quod & fecit. Primum in eo cont…
…ori…

origo gentis peruetuſta eiuſmodi: Gathelus Neo Atheneinſium regis filius durum patris imperium fugiens, in Ægiptum ſe contulit, auxilioque fuit Pharaoni illi regi aduerſus Aethiopes, ad quẽ Moſes à Deo legatus fuerat. Quo beneficio motus Ægyptius rex, Gathelo filiam nomine Scotam in matrimonium dedit. Ille mox nouas quærens ſedes in Hiſpaniam peruenit, eamque oram tenuit, quę poſtea ab eo Portugallia dicta eſt, quaſi Gatheli portus, ac ſuos iam tum ex nomine vxoris Scotæ nobilis fœminæ, Scotos appellauit. Ita propagato genere, trecentis pòſt annis, Scoti rege Simone Brecho, in Hyberniam delati, noui regni initium fecerunt, ac ad extremum ante Chriſti aduentum, in Albionem ſe receperunt. Deinde erat, Pictos haud multò pòſt, in Albionem quoq; acceſsiſſe ex Scythia profectos, haſceq; duas gentes externas in ea inſulæ parte, quæ nunc Scotia eſt, propagaſſe genus, & regnum, ac iam inde à principio, bellaſſe cum Britannis, cum Romanis, & in primis cum Iulio Cæſare, & Scotos vt inuictos nunquam de gradu ſuo deiectos. Poſtremò, erat, ſolum interea Reutherem Scotorum regem re malè domi geſta cum Britannis, ceſsiſſe ſemel patria, in Hyberniamq; confugiſſe, & eundem paulò pòſt Hybernorum viribus auctum, ad priſtinas ſedes reuertiſſe, ac in ea re Bedam minus animaduertiſſe, qui hunc Scotorum in Albionem reditum appellaſſet aduentum. Ac omnia hæc an

te Chriſti aduentum geſta. E[illegible] ſtatim vt iſt[illegible] legi viſus ſum videre vrſam p[illegible]ientem, que[illegible]admodum in prouerbio eſt. Po[illegible] hæc, vt ſoleb[illegible] cùm animi gratia vnà eſſemu[illegible] Gauinus ſententiam meam rogauit. Reſpondi, m[illegible] origine nil contendere, quandò plerique omnes populi ſolerent, aut à dijs, aut ab heroibus origines petere, vt qui deinde vellent tanquam minus creduli eas requirere, cùm difficile fuerit certi aliquid inueſtigare, cogerentur potius credere, quàm amplius fruſtra laborare. ſed ad ſummam, vnum illud nullo pacto quadrare, vt Scoti & Picti duo potentiſsimi populi iampridem in inſula regnarint, tot bella geſſerint, toties cùm Britannos tum Romanos preſſerint, vexarint, acieque vicerint, & tamen non eſſe quempiam veterem, grauémve autorẽ, qui de illis meminerit, cùm præſertim Cæſar, Tacitus, Ptolemęus, & Plinius, vt de cęteris taceamus paſſim in ſuis hiſtorijs, aliorum Britanniæ populorum, id eſt, Trinobantum, Cenimagnorum, Segontiacorum, Bibrocorum, Brigantum, Silurum, Icenorum, Ordolucarum, Vicomagorum, Elgouarum, & reliquorum mentionem fecerint: at Scotorum Pictorúmve non item, quòd ſcilicet ea nomina nondum in Britannia nata forent, & propterea vtriuſque gentis etiam recentiores ſcriptores [illegible]diſsimè meminiſſe. Quare [illegible]què amicè ac verè dixi, mihi de Scotis ſeu Pictis [illegible] in Britanniam aduentum, quem B[illegible]as & ſu[illegible] te

pori,& rectè poſſu[illegible]at, ſcribere non licere, per legem [illegible]hiſtorico datam, quæ talis eſt: Ne quid falſi [illegible] audeat, ne q[illegible]id veri non audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit, ne qua ſimultatis. Ab hac ſententia Gauin[illegible] ſanè honeſtus tam minimè abhorruit, quàm ratio ipſa ei viſa eſt cum veritate maximè conſentire, adeò facilè vera à fictis ſemper internoſcuntur. Verùm nõ licuit diu vti, frui amico, qui eo ipſo anno, qui fuit ſalutis humanæ MDXXI, Londini peſtilentia abſumptus eſt. Secuti ſunt reges apud Scotos, Eugenius primus, & Ferguſius ſecundus. Eugenius commiſſo cũ Pictis, qui id temporis in Romanorum fide erant, prælio, interficitur. Quare Scoti deſperata iam ſalute, aliquò terrarum conceſſuri, protinus alij aliò ex inſula fugerunt. Poſt annos tris & quadraginta, Scoti exules à Pictis, quibus Romana potẽtia iá formidoloſa erat, partim ex Hybernia, partim ex Noruegia, ad priſtinas ſedes euocati, duce Ferguſio rediêre. Ferguſio ſucceſsit Eugenius filius. Is facto cum Pictis fœdere, ita Britannos premere cœpit, vt illi coacti ſint primo quoque tempore, ſicut ſuprà docuimus, à Romanis opem implorare. Sed Eugenius non diu fuit ſuperſtes, quẽ Dongardus frater ſecutus eſt. Nunc ad rem redeo.

Scoti r[illegible]benè geſta elati, licentioſius [illegible] inſula[illegible]rent, populandi magis, quàm iuſti mo[illegible]belli, contumelioſéq; hoſtem ad pugnam prouocant,

uocant, laceſſunt. Britanni ab Aetio deſtituti etſi omnia tutiora fore ducebant, quàm prælio dimicare, memores tamen priſtinæ virtutis, ac probè ſcientes in tanto rerum fluctu dandum, aut hauriendum eſſe ſanguinem, animos ſe non dimittũt, ſed velut claſsico excitati, furoréve acti vadũt in hoſtem laſciuius ſolito vagantem, quaſi pro certo habentem nihil eſſe, quod pertimeſcendum foret: pellunt loco primos obuiam factos, deinde in medium agmen prorumpunt, cædemq́; paſsim edunt. Fuit res Britannica ſuperior eo prælio, viceruntq́; egregiè, qui vinci conſueuerant. Cæterũ hoſtes nihilo ſegnius fortunam tentantes, impetus rurſum facere, prędam agere, ſeſe modò in vnum, modò in alterum locum recipere, agros vaſtare, incendere, obuios ſine alicuius ætatis diſcrimine interficere, atq; id genus iniurias facere, perinde quaſi nihil infirmi. Ea formidine multi mortales perculſi, vltrò quæ vſui hoſtibus eſſent, affatim præbebant. Quæ res tanti momenti viſa eſt, vt multò magis, quàm prælium terreret. Britãni his malis adacti, ex neceſsitate, quod optimum ad arcendum hoſtem videbatur, conſilium capiunt, ac inſtaurant, quàm celerrimè poſſunt, murũ quem antea Aetianos milites diximus extruxiſſe, illumq́; ſpatio ampliant. Compreſsit aliquandiu hoc opus Scotorum rabiem, quæ deinde collecto ſenſim maiore furore erupit: nam illi non multò pòſt murum oppugnatum veniunt, quib.

dum

dum ægrè Britannus ac minus prudenter reſiſtit, mirum ipſum complanant, hoſtem partim in fugam vertunt, partim ferro cædunt. Sed nec Scotis incruenta victoria fuit, Dongardus enim eorum rex in ea pugna cecidit, cui Conſtãtinus ſucceſsit. Ad hoc malum repentè cùm agri omnes, propter cõtinua bella diu antè vacaſſent, magna frumenti inopia acceſsit, ex quo multi mortales fame ſuffocati ſunt. Quæ res cauſa fuit, cur poſt mutuas clades, breui refrixerit vtrinque bellandi cupiditas, & inde cultis diligentius aruis, ingens frugum ſecuta ſit copia. Hoc diuinũ munus Britannis damno fuit, quippe qui ſtatim exultare, & pro abſtinentia, pro pudore, voluptates & vitia exercere cœperunt. Quo factum eſt, vt ne diutius à metu atque periculis gens, quæ peccaret continenter, vacaret, nutu iuſti iudicis Dei, peſtilentia ingens orta ſit, qua incredibilem hominum multitudinem abſumptam Gildas tradit. Cui morbo alius paulò pòſt comes fuit: ſubitò enim barbarorum impetu miſeri Britãni rurſus opprimũtur, atque eò calamitatis adducti, vt vrgente fato, coacti ſint ad perniciem ſuam accerſere in inſulã Saxones Anglos, homines quidem maximè omnium valentes, cæterùm parùm fideles, id quod illi poſtea malo ſuo magno experti ſunt.

Porrò Britanni principes, cùm viderent tantã tempeſtatem à Scotis æquè vt à Pictis hoſtibus multò ferociſsimis, crudeliſsimisq; impendêre, veriti

veriti ne dum foris bellum eſſet, dòmi de poten-
tia contentio oriretur,cùm omnibus propè mor-
talibus etiam infimis quibuſque natura ſit inna-
tum, ſitire honores, & principatus, ſtatuerunt ſi-
bi aliquem vnum regem optandum. Itaque habi
to confeſtim concilio,plures iudicabant id decus
deferendum Vortigerio, quòd eſſet vir inter vi-
ros,autoritate,nobilitate,virtute ſummus. Hæc
à reliquis probata ſententia,Vortigerius rex crea
tur:cui non ignaro quid eſſet,quamobrem ad re
gnum tempore longè difficillimo, vocatus fuiſ-
ſet,nihil potius fuit,quàm de Republica cogitati-
onem,& curam ſuſcipere,ac prouidere,proſpice-
re,curare,quomodo fatum patriæ,quod iam pe-
nè venerat,auerteretur. Sed vt ne ſibi tantum aſ-
ſumere videretur,noluit quicquam niſi de conſi-
lij ſententia deliberare:itaque primo quoque die
quid facto opus ſit,ſuum domeſticum ſenatum,
ſuos generatim principes conſulit, cum eis ſuas
pariter ac hoſtium vires metitur: pro temporis
conditione,quid remedij adhibendum ſit,diligē-
ter agitat,tractat,exquirit. Ad extremum, bonæ
principum parti ſuis opibus diffiſæ in mentem
venit,& regi cum primis, Saxones Anglos fama
rei militaris illuſtres arceſſere. Atque ita miſsi
ſunt in Germaniam quamprimum, qui illos ad
opem ferendam,pecunijs,donis,promiſsis tenta-
rent, hortarentur, allicerent, ac demum auxilio
venire non negantes,in Britanniam protinus du

cerent,

terent. Saxones poſt acceptum nuncium, vt qui ſtipendij faciundi auidi erant, delecta fortiſsimorum iuuenum manu, in nauesq́; impoſita; Hengiſto & Horſo, qui fratres erant, ducibus, inſulam confeſtim curſu petiuerunt. Fuit is annus ſalutis humanæ CCCCXLIX. Hos rex benignè accepit, ſedesq́; in Cantio ad habitandum aſsignauit, ac ſtatim inde in Pictos & Scotos agrum latè vaſtantes duxit. Dimicatur vtrinque acriter aliquã diu, at Anglis vbi in memoriam redijt, eum eſſe diem, qui ſibi apud Britannos, aut nomen virtutis æternum, aut ignominiam cum repulſa pareret, tanta vi pugnam cœptam pugnare cœperũt, vt hoſtes impetum minimè tolerantes fuſi, paſſimq́; cæſi ſint. Rex victoria potitus, nouam gentem cuius virtute inimicos ſuperaſſet, digno præmio remuneratur. Sunt qui ſcribant Saxones nõ accitos à rege, ſed fortuitò in inſulam perueniſſe, cauſamq́; tranſeundi eiuſmodi fuiſſe. Sanè apud Anglos Saxones regionis Germaniæ gentem bellicoſiſsimam, mos erat, vt cùm multitudo hominum eouſque creuiſſet, vt non facilè eam patria alere poſſet, iuſſu principum, optimos quoſq́; ad bellum gerendum iuuenes ſorte eligerent, qui nouas ſedes quærendi militandiq́; cauſa, finibus educerentur. Sic igitur contigit, vt in Britanniam venerint, ſeq́; ſtipendia ſub rege facturos promiſerint.

Hengiſtus vir ſummo ingenio, ſummaq́; prudentia,

dentia,cognita regis mente,quoniam totus in Anglorum virtute acquieſcebat, ac patriæ vbertate perſpecta,protinus ſecum cogitare cœpit,quibus dolis, aut artibus regnum ſibi ſuis in inſula ſenſim pararet: itaque primò locum genti ſuæ ad habitandum datum munire furtim,ſpacioq́ ampliſicare,præſidio vincire ſtudet:deinde nititur regi perſuadere,maiorem militum manum ex Germania eſſe ducendam, vt eo præſidio inſula munita hoſti terrorem,ſuis quietem præbeat. Rex futuræ ſortis neſcius, inſidioſum nequaquam aſpernatur conſilium. Igitur continuò ingens hominum multitudo in Britanniam commigrauit, ſimulq́,prout tradunt, adducta eſt filia Hengiſti, nomine Ronix,forma eleganti, ad pertentandū Vortigerij animum,quia quo ille vitio laboraret ſatis Anglus iam odorabatur. Bedas autor eſt,Saxones, Vitas, & Anglos, tris Germaniæ populos ferociſsimos vnà veniſſe, & ex Vitis ortos Cantuarienſes,atque eos,qui hodiè Vectem inſulam incolunt,ac contra ipſam ſunt: at ex Saxonibus, eos Saxones profectos,qui Orientales, Meridionales,& Occidentales nuncupantur:ab Anglis verò,à loco,vel ab eorum regina ita nominatis, originem traxiſſe Anglos Orientales, Mediterraneos,& qui Northumbriam colunt,& horum Hēgiſtum & Horſum fratres fuiſſe duces. Meminit Anglorum cum primis Cornelius Tacitus in eo libello,quem de ſitu Germaniæ ſcripſit, quos tamen

mine Anglios appellat, vt vox ſit triſyllaba, & i pe nultima. Sed ad prima reuertamur. Hēgiſtus cū ſuos cerneret iā regi eſſe acceptos, cœpit arte tra‑ ctare principem, vt corruptum illius animum a‑ more incenderet. Hæc in primis res eſt, quæ ob‑ cæcat, infatuat, ac aliquoties perdit homines, ſed ita lenibus venenis, vt ſine dolore intereant. Hen giſtus in cœna regem accepit opiparè, iucundè, apparatè. Factum eſt, vt cùm iam vino cūcti iux‑ tà calerent, filia Hengiſti præſtò adfuerit, ac Vorti gerio amantis ſimilis, quàm decentiſsimè potuit more patrio, bibere dederit. Rex vt puellæ ocu‑ los adiecit, ſubitò amore capitur, delectatus tum forma, tum ſpectata virtute Ronicis; adeò, vt re‑ cta minus ſapiens, facto diuortio nō multò poſt cùm priore vxore, eam exemplo poſt homines natos peſsimo, in matrimonium duxerit. Eiuſ‑ modi regis facinus maximè principes offendit, patriæq; exitium maturauit: nam Saxones cogni ta cum rege ſui generis affinitate, facto agmine, tot certàtim in inſulam aduolarunt, vt incredibi le dictu ſit, quàm breui tempore coaluerint, qui cùm propter multitudinem, tum propter bellicā virtutem, ipſis indigenis, qui eos à principio ad‑ uocauerant, formidini facilè eſſe cœperunt.

Eò nunc, vt ſæpe aliàs, ſcribendo perueni, vbi nonnulla in dubio ab autoribus cùm Italicis, tū Britannicis relicta reperio. Quare, ne errabundis ſimiles incerta ſequamur, particulatim cuiuſq; ſcriptoris

ſcriptoris, quem duxerimus non longè à vero abeſſe, ſententiam in medium adductam relinquemus, quò hiſtoricã fidem vtcunq; incolumẽ hoc pacto ſeruemus. Gildas de Saxonum euocatione ita ſcribit: Tum omnes conſiliarij vnà cũ ſuperbo tyrãno, cæcãtur, adinuenientes tale præſidium, imò exitiũ patriæ, vt ferociſsimi illi & nefandi nominis Saxones, Deo hominibusq; inuiſi, quaſi in caulas lupi, in inſulam ad retundendas aquilonares gentes, intromitterẽtur: quo vtiq; nihil ei vnquam pernicioſius nihilq; amarius factũ eſt. Atque deĩde ait, illos perinde quaſi pro patria pugnaturos, ſed certius impugnaturos veniſſe, quippe qui rupto ſocietatis fœdere, in ipſos Britãnos arma verterint. Sed hæc ferè eadem Bedas fuſius prodit qui autor eſt Saxones, poſteaquam ſeſe alijs terrori eſſe animaduertiſſent, ſubitò ad tempus icto fœdere cum Pictis, quibus cum etiã tum bellum erat, in Britannos hoſpites ſuos arma mouiſſe, eisq; manus iamiam intentantes, ſuperbiſsimè imperaſſe frumẽtum, quo illa importuna barbarorum multitudo viuere in inſula poſſet: quod cum Britanni minus præſtitiſſent, tum per agros certatim effuſos, omnis ſexus & ætatis obuios, ſine diſcrimine, obtruncaſſe, tecta paſſim inflammaſſe, in ſacerdotes, vt gentem idolorum cultricem truculenter ſæuiſſe, ac ita demùm Britannos partim metu conſternatos, partim vitandæ cædis ſtudio, alios aliò amentium ſimiles diſcurriſſe,

turiſſe,in deuia loca ſeſe abdidiſſe,aut ſeruitutis iugum ſubijſſe. Sed haud multò pòſt,tam Gilda, quàm Beda ac Paulo diacono teſtibus, Aurelius ſiue Aurelianus (vtrunque enim ſcriptū reperio) Ambroſius, qui ſolus fortè ex Romano genere tantis cædibus ſuperfuerat, ſumpta purpura, & imperator appellatus, cū Saxonibus bellare cœpit. Hîc animaduertere licet,nihil nonnullis remotius eſſe,quàm verum dicere, qui affirmant Aurelium Ambroſium, hominē Britannū fuiſſe, cùm iam liquidò liqueat,illū Romano ſanguine ortum. Verùm domum repedemus. Poſtquam affinitas Saxonibus Anglis cū rege interceſſerat, Ronix eius vxor ſuos in ſūma gratia apud virū ponere,illis in primis honores deferēdos curare, Britannos principes ex domeſtico ſenatu excludere enixè ſtudebat. Quapropter Vortigerius iā ab omnibus malè audiebat,cadebatq; in ſummā vituperationem apud vicinas gentes,quòd à prīcipio vnius mali vitandi ſtudio,Anglos Saxones, gentem ferocem,crudelem, irritabilem,in inſulā accerſiſſet, euocaſſet, duxiſſet, & nunc alterius multò maioris cauſá foret, cùm omnino aleret homines contra ſe,quibus poſtea autoritate,nomine,opibus auctis,reſiſtere ſerò conaretur.

At Vortigerius beneficij memor, futuri periculi immemor, non poterat non amare Anglos, quorum virtute, Scotorum iuxtà ac Pictorum furorem reſtinxiſſet,per quos antea ei non licu-

erat in pace eſſe, qui ita pro iure ſuo, aliquot ānos deinde vixit. Vulgus etiam nunc prædicat Vortigerium in ſuis intimis habuiſſe quendam hominem fatidicum nomine Merlinum, & eum in rebus agēdis, vt vatem conſuluiſſe, eò quòd ille ſciſſet futura. Succeſsit Vortigerio filius Vortimerius, iuuenis natus ad laudem, ſi longior vita data fuiſſet. Mortuo Vortigerio, Angli quorum benè magnus in inſula numerus erat, nam formicarū ritu, continuo curſu eò commeabant, gens inops & vehemens, ac non modò Cantium, ſed bonā inſulæ partem, quæ ad Scotiam pertinet, ad occidentémque ſolem ſpectat, iam occuparant, rati tēpus eſſe, cùm tentanda eſſet belli fortuna, primū cum Scotis & Pictis fœdus faciunt, deinde ad vnum penè temporis punctum, in Britannos perfidioſe arma vertunt, perindeq; ſæuiunt, ac ſi maleficium, non vtiq; beneficium ab eis accepiſſent. Britanni tametſi inimico ântea imbecillo reſiſtendum putarant, tamen tanta mole belli vno tempore preſsi non potuêre non terreri; quòd cùm Hengiſto tanta audacia duce, cum Scotis, cum Pictis, depugnandum eſſet, aut ſeruiēdum. Sed metus ſeruitutis poſtremò virtutem excitauit: nam ſeſe ſubitò collegerunt, animoq; confidentes vbique reſiſtere cœperunt: qui vt omnino infirmi, fuſi, cæſi, profligatiq; ſunt, & in præſentia omni deſperata armorum ope, velut pecudes diſperſæ, alij alios duces ſecuti, ſe in loca deuia, in ſyluas, in

paludes

paludes abdiderunt? Quid, quòd & ciuitates & oppida minus munita, vti tradit Gildas, ſimul reliquerunt? Tum Saxones perinde quaſi rerum iã potiti, ſpeciatim in principes debacchantur, vt illis domitis, perditiſq́ꝫ, facilius in totius inſulæ poſſeſsionem venirent, quod ſolum auebant. Cæterùm miſeris Britannis non defuit diuinus fauor: ecce enim tibi, Aurelius Ambroſius adfuit, ſicut ſuprà demonſtrauimus, qui vbi bellicum cani tuba iuſsit, pro ſe quiſque ad eum conuenit, orat, rogat, vt ſe tueatur, velitq́ꝫ ſecum in hoſtes primo quoque die mouere arma. Ita facto exercitu, Ambroſius in eos vadit; fortiter adoritur. ter paucis diebus magno vtrinque irarum, viriumq́ꝫ certamine, dimicatum eſt, poſtremò Saxones in fugã dedit, Horſo Hengiſti fratre cum bona ſuorum parte interfecto. Veruntamen tantum abfuit, vt rabies hoſtium refrixerit, vt paucis pòſt diebus, accepta noua ſuorum manu ex Germania, multa ſpe in Britannum eruperint. Aurelius Ambroſius vt intellexit hoſtem cum exercitu ſatis firmo contrà venire, nihil cunctatus ſe in viam dat, iturus Eboracum, vnde illa procella impẽdebat: ſed in itinere certior factus Hengiſtum ad XXVII milliarium ab Eboraco conſediſſe, ad ripam fluminis, quod flumen Dunum hodiè vocant, vbi eſt Dancaſtrum, de recta via eò contendit, ac poſtridie hoſtem adoritur, atq; vincit, Hengiſto primo impetu occiſo, cum ingenti Germanorum

K 2. numero;

numero. Fama eius victoriæ etiam nunc in me-
moria eius loci incolarum est, quæ Saxonum vi
res mirandum in modum debilitauit, adeo vt iã
inciperẽt ſibi magis turpè pace, quàm miſerè bel-
lo vtendum exiſtimare. Hengiſtus duos reliquit,
filios, Oſcam & Otham: ij, vtpote quibus ea pla-
ga nuper accepta magnum fecerat dolorem, para
tis paucis copijs, in occidentalem inſulæ partem
ſe commouent, quòd id præſtare iudicarant, quã
redire in Cantium, vbi præſidium erat, quod ad
reſiſtendum non videbatur infirmum. Hîc agros
vaſtant, vicos vrunt, à nullo crudelitatis genere
manus abſtinent. Quibus rebus cognitis, Am-
broſius, vt ne inimici in ea parte etiam valerent,
eò contẽdit, commiſſoq; prælio, rurſus fudit: ſed
ipſe vulnus accepit, quo interijt paucis pòſt die-
bus. Angli ſecundum hæc, non inuiti quieuêre,
ſexcentis intra paucos menſes affecti incommo-
dis, Britãno præſertim nihil moliente, & ob mor
tem ſui ducis, minus in malis parato, qui interea
duci ſuo Ambroſio de Republica benè merito
magnificum poſuit ſepulchrum, factum ad for-
mam coronæ, ex magnis quadratis lapidibus, eò
loci, vbi pugnando ceciderat, vt tanti ducis virtus
ne obliuione eorum qui tunc erant, aut reticen-
tia poſterorum inſepulta eſſet. extat etiam nunc
id monimentum in diœceſi Sariſberienſi prope
pagum, quem Amiberiam vocant. Deceſsit inte
rea Vortimerius, cui ſucceſsit Vtherius cogno-
mento

mēto Pendacro, qui nihil potius ſibi ſtatim à principio faciundum ſtatuit, quàm patriam à barbarorum metu vacuam reddere, quod ei per ciuiū diſcordias minimè facere licuit.

Per idem tempus, omnes ferè continentis ciuitates vicem miſeræ Britanniæ dolebant, quòd & domeſticis & externis laboraret hoſtibus. Sed ante alios, ea calamitas pupugit Gallos epiſcopos qui ad cumulum miſeriarum accedere audierāt, quòd in dies ſingulos non mediocris fieret religionis labes apud inſulanos. Siquidem anno XVII ante Anglorum Saxonum aduentum, Pelagiana hæreſis, dira ſanè peſtis, per inſulā peruaſerat, quæ Romanorum Imperatorum ſæuitia in Chriſtianos corroborata, impiè Chriſtianum dogma iā labefactarat. Pelagius enim homo Britannus, natus in Britannia citeriore, perſuaſum habuit hominem per ſe ſalutem conſequi, ſuaq́ſponte ad iuſtitiam contendere, ac ſine originali peccato naſci, & propterea nihil eſſe, quòd baptizaretur. Atq́ homo nefarius tam bellè baptiſma tollere conabatur. Igitur Britanni epiſcopi armis & hoſtibus ſepti, cùm omnia obire non poſſent, & odorarentur vicinos ſacerdotes paratos eſſe ad iuuandum, Gallos antiſtites per literas & certos nuncios rogarunt, vt in tempore rei Chriſtianæ difficillimo ſibi opem ferrent. Illi maturè facto epiſcoporum conuentu, Germanum Altiſiodorenſem, & Lupum Tracaſenum epiſcopos ſumma integritate

doctrina, innocentia, in Britanniam de cõſilij ſententia miſerunt, qui operam darent, vt inſulani in officio cõtinerentur. Ii traiecto ſtatim Oceano, partim ſanctitate vitæ, partim miraculis, facilè errantes in viam rectam reduxerunt. Iuuit iſtud negotium pro ſua parte & Cæleſtinus Romanus pontifex, qui paulò antè miſerat in Scotiam iam dogma Chriſtianum rectè amplectentem, Palladium epiſcopum: qui ad extremum in ea ſacerdotalem ordinem ritè inſtituit, fecitque Seruanũ, virum ſingulari bonitate ac modeſtia præditum epiſcopum, quem poſtea in Orchades miſit, qui inſulanos Chriſtianæ religionis cultum doceret, quod ille ſtudioſe fecit. At Palladius homo bonus, gratus, pius, & plenus officij, dum apud Scotos erat, omnibus precibus dehortatus eſt Conſtãtinum regem, vt ne vellet Anglos Saxones gẽtem impiam armis iuuare, contra Britannos homines Chriſtianos, quandò poſſet certò ſcire eorum calamitatem, cum ſua aliquãdo coniũctam, cùm ſatis conſtaret illos non Scotorum, non Pictorum amicitiam, ſed totius inſulæ imperium quærere, neue alienorum nomine, ſe atque ſuos toties opponere periculo belli, cuius exitu nihil incertius eſſet. Ea admonitio ita Conſtantinum mouit, vt iam tum pollicitus ſit, ſe nunquam amplius cum Anglis ſtaturum, quod & fecit: nã nõnulla poſtea auxilia Britannis ſubminiſtrauit. Quæ res plurimùm vires Britannicas ſuſtẽtauit

ad tempus, vt ne repentè conciderent. Interea Angli Saxones renouato fœdere cum Pictis, iam enim exaudierant Scotos ab ſe diſiunctos eſſe, maiores copias contrahunt, in fortunas Britannorũ rurſus imminent, in loca mediterranea ſe eijciũt, Cantijꝗ; petendi cauſa, Londinum verſus iter cõferunt, qui vbi ad Trentam flumen, prout coniectura auguramus, peruenerunt, ad alteram ripã locum caſtris legunt, quoquouerſum equites dimittunt ſpeculatum, ſi vlla vſpiam hoſtium manus in agris ſit. Britanni interim cognito hoſtiũ motu, milites veteranos conuocant, de obuiam itione agitant. Non deficiebat voluntas, ſed ſpes benè rei gerendæ, quòd nullus exercitus, nullus delectus antea confectus, habitusꝗ; foret: attamẽ ne ſibi deſint, nomina dant, exercitum magis collectitium, quàm veteranum faciunt. Inſtabat paſcha, quod omnibus cordi fuit, prius ſolenni cærimonia celebrare, quàm iretur in hoſtem, etſi iã ſupra caput eſſe videbatur, perinde quaſi plus auxilio diuino, quàm ſuis cõfiderent opibus. Atqui bonis mentibus non defuit conſilium: dũ enim rebus ſacris vacant, ecce Germanus epiſcopus vir longè ſanctiſsimus, non armis, ſed fide, pietate, innocentia munitus, ſeſe agminis ducem profitetur. Mirum dictu, quantum Britannus eo nũtio creuerit cùm animo, tum viribus. Itaque peracto die feſto, in Saxones contendit, caſtraꝗ; quã proximè ponit. poſtridie Germanus dux exerci-

tus rem diuinam multo mane fecit,poſcit à Deo victoriam : idem etiam cunctis orantibus, mox ſignum pugnæ dat, ter magna voce Alleluia canens:eandem vocem toties exercitus repetit,tantumq́ clamoris edit,vt hoſtes vbi vident in ſe iri, repentè metu corruant,abiectisq́ armis,in pedes ſe perinde dent, ac ſi longo certamine victi deſperata iam ſalute, aliud non ſit remedium fuga opportunius.Ita diuina ope parta victoria, nulla cædes,nullus captiuus.Hoſtium tamen nonnulli, teſte Beda, in tranſeundo flumine deſiderati ſunt, qui eo miraculo territi ſponte aliquantum quieuêre.Idem Britanni fecerunt,adeò vt quaſi inducijs pactis manentibus,ſit vtrinque ab armis ceſſatum,cùm apud Britannos ciuilis orta eſt diſcordia,quæ cauſa fuit,cur tandem libertate priuarentur. At Saxones ad ſpoliandos modis omnibus Britannos poſſeſsione inſulæ partis, quam tenebāt,excitati,cùm vrbes & oppida deſerta,vti Gildas teſtificatur,pro derelicto haberent,non multò pòſt montem quendam editiſsimum in ea inſulæ ora, quæ contra Germaniam eſt, occupant, quem id temporis Badonicum appellabant, quē admodum idem Gildas ait. Hunc ego putarim eſſe, qui vulgò vocatur Blachemora, & pertinet ad Atheſim flumen, quod Eboracenſem agrum à Dunelmenſi diuidit, & oſtium habet, quò cōmodùm ex Germania venientes ſuas naues appellunt, id quod Saxones Angli in dies ſingulos

expecta-

expectabant: nam quotidie auxilia ex patria acceſſebant. Hæc vbi Britannis nunciata ſunt, eò cõcurrunt, montem circunſidẽt, loca maritima præſidijs vinciunt, vt aditus venientibus ne pateat ad deſcendẽdum in terram. Saxones per aliquot dies, ſe illis arduis locis tenuerant, ſed deinde cõmeatus inopia vrgente, neceſſariò cum inſtructis copijs, in proximam planiciem deſcenderunt, factaq́ pugnandi poteſtate, ad manus venerunt. A mane ad multum diem dimicatum, tanta edita cæde, vt paſsim terra cruore manaret: ſed longè maiorem plagam Saxones acceperũt, amiſsis ducibus Oſca & Otha, ita vt à Britannorum ceruicibus depulſi viderentur. Cæterùm omen auerti non potuit, vt infrà demonſtrabitur. Huius ſingularis pugnæ Gildas cùm primis meminit, qui eo illo anno, vt ipſe affirmat, natus eſt, qui fuit ab aduentu Anglorum XLIIII, & ſalutis humanę CCCCLXXXXII.

Vtherius per idẽ tẽpus è vita migrauit, cui ſucceſſit filius Arthurus, vir profectò talis, qui ſi diutius vixiſset, rem propè perditam ſuis omnino Britannis tandem aliquando reſtituiſſet. De hoc, propter ingentes pariter corporis vires, atq́ animi virtutes, poſteritas ea fermè prædicauit, quæ de Rolando Caroli Magni ex ſorore nepote, memoria noſtra apud Italos decantantur, tametſi ille in flore iuuentutis perijt. Quippe etiam nunc vulgus mirandis fert ad cœlum laudibus

Arthurum,

Arthurum, quòd tres bello ſuperaſſet Saxonum duces, quòd Scotiam cũ vicinis inſulis in ſuam poteſtatem redegiſſet, quòd Romanos in agro Pariſiorũ, cum quodam Lucio eorum duce, dele uiſſet, Galliamq́ꝫ deuaſtaſſet, ac demũ gigãtes homines valentes pugnando occidiſſet. Hic ad extremum tot bellorum victor, fertur, dum vellet vrbem Romã bello petere, domeſticis ſeditionibus ab incepto itinere reuocatus, Mordredum nepotem, qui regnum per tyrannidem, in eius abſentia, occupauerat, interfeciſſe, & in eo certamine, ipſe vulneratus cecidiſſe. Ab hinc itẽ paucos annos, poſitum fuit, Arthuro in Glaſconienſi cœnobio, ſepulchrũ opere magnificũ, quò poſteri intelligerent, illum omnibus ornamentis dignum fuiſſe, quandò Arthuri tempore cœnobium illud nondum èrat conditum.

Poſt Arthurum, regnat Conſtantinus homo diſſolutus, quem Gildas vir ſanctiſsimus, qui per idem temporis floruit, perfecto odio oderat, hoc eſt, eius impuros mores non potuit non improbare, vt qui hominem diligeret: quare tam amãtiſsimè eum de ſalute admonuit, quàm acerrimè in vitijs reprehendit. Conſtantinus enim qui vel vxorem cõtrà, atq́ꝫ lex iubebat, turpiter ab ſe reiecerat, palãq́ꝫ peierauerat, ſexcenta in dies ſingulos ſcelera edebat, quibus ſuos Britãnos maximè omnium deprauabat. Illud Gildas reprehẽdebat, illud accuſabat, illud periniquò animo ferebat,

rebat, qui idcirco ex theſauro ſacrarum literarũ, multis erutis teſtimonijs, quibus doceret Deum reddere vnicuiq; iuxta illius facta, illos ac bonã frugem, nunc hortando, nunc minitando more ſoliciti patris, auocare conatus eſt. Conſtantinũ ſecutus eſt Aurelius Conanus, Vortiporius, Maglocunus, Carẽtius, Caduanus, & Cadouallo. Ii aliquot per annos, quibus regnarunt, ſatis habuerunt, imminentem patriæ caſum ſæpe armis, cũ Saxonibus pugnando, benè agẽdo, conſulẽdoq; retardare: quod à Cadouallone in primis eſt factum. Is enim vbi ſenſit fatum vrgere, in Vrbem Legionum, quæ ad occidentalem inſulæ oram poſita eſt, ſe recepit: vnde in hoſtes crebrò deinde mouens res Anglicas ita attriuit, vt videretur eas breui tempore eſſe deleturus, niſi interim ab Oſualdo Northumbrorum rege, vti infrà explicabitur, prælio victus cecidiſſet. Secundum hos reges, Cadoualladrus Cadouallonis filius regnũ paſsim incendijs, ac cædibus deuaſtatum obtinet. Hic initio ſui principatus, bonis artibus, conſilio, atque armis patriam in caſum iam pronam, ab hoſtium iniuria aliquandiu defendit, tutatuſque eſt, verùm haud multò pòſt (quod enim ad nihilum caſurum eſt, cadat tandem aliquando neceſſe eſt) incidit in aduerſam valetudinem: qua cum grauiter vrgeretur, principes Britanni de eius ſalute deſperantes, inter ſe de principatu contẽdere cœperunt: quod gentis interitus cauſa fuit: nam

gliſcente diſcordia,omnis ferè ager(ita vt fit,pace expulſa,vacare cœpit,multitudine hominum temerè ad arma,ac ſeditiones intenta. Quo factum eſt,vt breui ingens fames peruaſerit : cui incommodo inde aliud pernicioſius acceſsit: peſtilentia enim ſemper cognata famis,quàm vehementiſsima ſecuta eſt,ſic, vt viui mortuos ſepelire nequirent . Quapropter corpora paſsim mortuorum iacebant in conſpectu hominum ſimilem quoq; mortem quotidiè expectantium,adeò vt mortui ægros,ægri integros tum metu , tum tabe inficerent . Igitur rex Cadoualladrus poſteaquam ſe confirmauerat , eiuſmodi difficultatibus preſſus, cum benè magno ſuorum numero,in Britanniã continentis traiecit, vbi ſtatim pòſt conflato non mediocri exercitu , ac certior factus peſtilentiam de inſula iam abijſſe,ad reditum ſe parabat , cùm ecce tibi imago quædam præ ſe ferens vultum præter mortalem, per quietem ita ei fata eſſe dicitur : Tibi dico rex, deſine arma mouere, quippe quibus ne quidẽ potes fato reſiſtere. Caſura eſt omnibus modis patria in hoſtis poteſtatem, quã tua longo poſt tempore progenies recuperabit. Mirum eſt , quantum fidei ijs vocibus Cadoualladrus habuerit,qui videns iam argentum, vt aiunt,verſum eſſe in ſcoriam, abiectis confeſtim armis,iuſsit Britannos quos in Gallias duxerat, domum redire, ipſe autem Romam profectus eſt, vbi ſanctiſsimè vitam finiuit. Fuit ille annus cũ

Cadoual-

Cadoualladrus regnare cœperat XII, ſalutis verò humanæ DC. Tum demum Angli Saxones totius inſulæ, præter Scotiam, & loca quæ Picti habebant, imperio potiti, eam inter ſe, ſicut infrà oſtendetur, partiti ſunt: & illud quidem non communi conſilio, aut certa ratione factum eſt, ſed prout fortiſsimus quiſque ſibi partem aliquam terræ vindicare potuerat, in ea ſuum principatū inſtituit. Britannis verò qui ex patriæ excidio euaſerant, portio inſulæ data eſt, quæ ad occidentē ſolem ſpectat. Hanc deinde Angli Vualliā, & Britannos eius incolas Vuallos dixerunt, quia Germani, quemadmodū in primo huius operis volumine expoſuimus, omnes externos, qui aliam habeant linguam, ſermone patrio, vocant Vuallſmen, id eſt, peregrinos homines, pro quibus inſulæ dominatum iam adepti habebant eos Britannos, qui cædibus ſuperfuerant. Sed nec illud tacitum relinquam, Dauid Meneuenſem epiſcopum paulò ante eiuſmodi Britannici regni occaſum, ob ſanctitatem vitæ, tam viuum quàm mortuū miraculis claruiſſe, atque etiamnum continenter clarere. Id temporis Conſtantinus Scotorū rex, quem ſuprà oſtendimus rem Britānicam poſtremò iuuiſſe, ſine liberis diſceſsit, cui Congallus ex fratre nepos ſucceſsit. Secuti ſunt reges Goranus vir fortis, Eugenius tertius, Conuallus, Anitillus, Aidanus, Chennethus, Eugenius quartus, Ferquartus, Donualdus, Malduinus, Eugenius quintus,

tus, Eugenius ſextus, & Ambercletus. Iis nihil [illegible]tius fuit, quàm Pictis continenter bellum facere, & illud cùm primis Ambercletus ſtuduit, qui in eo demum bello interijt. Credo illos proſpexiſſe animo, aliquando futurum, vt alteri alteros delerent, vti demum accidit.

Procemiũ

PROOEMIVM LIBRI QVARTI.

EXplicauimus ſuprà res Britannorum geſtas, vſque ad Cæſaris aduentum in inſulam, vtcunque ad fidem ſcriptas: reliqua verò ſummo ſtudio indagata hactenus quã veriſsimè prodidi, vtpote quæ de bonis autoribus acceperim. Atque ita ſcribendo, perueni ad occaſum regni Britannorum, quod ab exiguis inchoatum principijs, poſtquam ad rerum faſtigium euectum, ac armis, legibus, religione, conſilio ſtabilitum fuerat, ad vltimum pariter cecidit, atque Aſſyriorum Medorum, Perſarum, Macedonum, & Romanorum olim ingentia regna interiêre. Adeò iuxtà homines ac quæ hominum ſunt, morti debentur. Veruntamen rerum naturæ vis, vt ne infeſta nimis videatur, talis eſt, quæ quantum mortalibus vno loco adimit, tantum ijs alibi ſoleat nonnunquam referre, pariaq; paribus reſpondere, ac ſæpe amplius accumulare. Excidit enim Troia, poſtea Troiani profugi condidêre Albam: ex Alba, Roma eſt. Sic victis Britannis, ne inſula libertate & imperio careret, Anglorum principatus quaſi recentior naturæ partus in ea eſſe cœpit, creuitq; ſenſim ſummis opibus. Sed Anglorũ principes inſulam inter ſe ab initio partiti, ac paulò pòſt ſuis finibus non contenti, dum pro ſe quiſque latè regnare curaret, in ciuile bellum inciderunt, id quod nomini Anglico nihil certè malo, ſed maximo (mirum dictu) bono fuit, adeò vt facilè crederes

deres ipſos principes tot mutuis inter ſe cladibus diu dimicantes, nil aliud prorſus tentaſſe, niſi vt Rempublicam ſuam certatim ex minima, tantã facerent, cuiuſmodi poſtremò facta eſt, namq; ad vnum denique ſumma imperij delata eſt, qui regnum Anglicum longè ampliſsimum reddidit, reliquitq́; poſteris opibus multò munitiſsimum. De his potiſsimum rebus nunc nobis ſcribendũ eſt, quod quàm veriſsimè poterimus, nauiter faciemus, ſi prius tamen expoſuero particulatim de ipſa inſulæ inter principes Anglos diuiſione, deq́; ſeptem regulis (tot enim quandóque fuerũt vno tempore) ſibijpſis repugnantibus, quò legentes in re antiquiſsima, primùm omnium intelligant, quos fines illorum regulorum regna aliquãdo habuerint, quamuis nunquam certis ſpacijs, aut limitibus conſtiterint: quòd varia bellorum euenta, prout infrà appoſitè demonſtrabitur, modò eos longiſsimè produxerint, modò anguſtiſsimè contraxerint.

POLY-

POLYDORI VERGILII ANGLICÆ HIS- TORIÆ LIBER QVAR TVS.

PRIMVM regnum Cantianũ eſt. Hengiſtus enim, vti ſuprà expoſuimus, Cantium tenuit, eiusq; terræ ſe regem dixit. Habuit id regnum ab oriente ſole, & meridie, Oceanum: à ſeptentrione, Thameſim flumen: ab occidente verò terminabatur finibus regni auſtralium Saxonum, ac denique toto eo terræ ſpatio continebatur, quo hodiè Cantuarienſis & Roceſtrenſis, quam Roffenſem appellant, diœceſes conſtant. Hengiſtum ſecuti ſunt reguli Oſca & Otha eius filij, item Himericus & Ethelbertus quintus ab Hẽgiſto, vir pari innocentia, atq; animo egregius, bellicæq; rei ſtudioſiſsimus: quippe qui poſt partum foris otium, quietis minimè patiens, primus omnium ciuile bellum aduerſus ſuæ nationis regulos geſsit, quo fines regni vſq; ad Humbrum amnem, propagaſſe fertur. Neque enim illud contrà, quã in belli vellet, Ethelbertus feciſſe viſus eſt: quia regnum Britannis ereptum etiam tum occupantibus pateret, & quam quiſque partem ſibi acquireret,

ret, eam ipſam tam bono iure poſsidere iudicare-tur, quàm qui optimo. Huic bono ſanè principi, cuius ea ætas paucos pares tulit, tantùm veræ religionis cognitió deerat, vt in eo ſumma gloria foret. Quare Dei nutu accidit, vt primùm habuerit vxorem genere Francam, nomine Bertham, & illam quidem Chriſtianiſsimam, veneritque cum ea, inter alios, Lethardus epiſcopus vir ſanctus, qui poſtea ambo cùm in regia ſuæ religionis ritum quotidiè ſeruarent, haud dubiè principis animum in alta caligine hærentem, ſenſim cœleſtis lucis radijs illuſtrare cœperunt, duxeruntq́ ad euãgelicam diſciplinam, quam ille libens mox recepit. deinde diuus Gregorius per id tempus, miſerit in Britanniam Auguſtinum & Miletum monachos integerrimæ vitæ, cum nonnullis alijs qui in Cantiũ delati ab ipſo Ethelberto, iam tũ vxoris & Lethardi ſanctis monitis ita benè inſtituto, vt à Chriſtiano nomine nequaquã abhorreret, perbenignè accepti ſunt, quorum prædicatione & hortatu, ille omnium primus, ac deinceps reliqui Angli, ſicut deinde locis perappoſitis dicetur, religionis noſtræ dogmata integrè receperũt. Fuit hic annus à natali Chriſti DCIII. Appulſus autem eſt Auguſtinus ad inſulã Cantij, quæ Tanetos nominatur. Hæc ad ortum ſpectat, patetq́ in longitudinem vix milliaria nouem, ac in latitudinem paulò minus: at paucis ab hinc annis excluſo paruulo aquæ meatu, quo à continente diuidebatur

[illegible]ebatur, nunc bona ex parte, terræ coniuncta eſt. Altera præterea inſula ad oſtium Thameſis ſita eſt, nõ multò maior, quam Heppiam vocitãt. Quòd [illegible]tẽ Angli opera in primis Gregorij Romani pontificis, Chriſtiani ſunt facti, cauſam fuiſſe tradunt, quòd ita vſu venit, vt mancipia aliqua Anglica egregiæ formæ Romam ducta publicè venderentur, quæ Gregorius qui tum erat tantùm Romanus ſacerdos, conſpicatus, fertur valdè demiratus eſſe indolem, venuſtatẽq; quã præ ſe ferebant: ac vir pietatis plenus vehementer illorum vicem doluiſſe, quòd tám præclarum hominum genus veri Dei eſſet ignorans: quocirca ei poſthac pontificatum adepto nihil antiquius fuit, quã vt Angli modis omnibus in Reipublicæ Chriſtianæ ſocietatem venirent. Ad hunc modum religio Chriſtiana poſtremò in inſula redintegrata eſt, quæ poſteaquã Lucius rex eam à principio receperat, partim à Romanis, partĩ ab ãglis penè extincta atq; euerſa, adhuc inter Britannos, hoc eſt, Vuallos perdurabat, tametſi non niſi priuatim, & ob metum tyrannorum, occultè colebatur. Ita Auguſtinus de religione benè meritus, vtpote qui omnia pericula ac incommoda præ ſalute hominũ, leuia ducebat, archiepiſcopus creatur, qui apud Gregorium ita egit, vt ſedes archiepiſcopi, quæ iam inde ab initio pietatis Chriſtianæ, Lucio rege, receptæ, Londini fuerat, Dorouerniam, hæc hodiè Cantuaria eſt, tranſlata ſit. Lon-

dinenſis dicœceſis poſt archiepiſcopalem ſedem inde aliò delatam, Miletus Auguſtini ſocius epiſcopus eſt factus. At Auguſtinus cōfeſtim vt Dorouerniæ ſedem poſuit, templum quod ibidem magnificum erat, à Romanis, vt fama eſt, olim ſuis dijs conditum, Chriſto dedicauit, in eoq; metropolis pōtificis cathedram locauit. Auguſtinus item poſtquam inter Cantianos, Chriſtianæ religionis fundamentum iecerat, Gregorium de inſtituendis legibus conſuluit. Ille verò ita decreuit vt quæ darentur in rem familiarem, eorum vna pars impartiretur epiſcopo, vnde domum haberet hoſpitalem: altera cæteris ſacerdotibus, tertia pauperibus, quarta ad ſarta ædium ſacrarum tecta tuenda: vt ſacra fierent eo ritu, qui eſſet quàm optimus: vt ſacrilegus ita puniretur, quò culpam agnoſceret, ac ſi fieri poſſet, reſtitueret, quæ abſtuliſſet: vt in contrahendis matrimonijs, liceret Anglis fœminas ſibi quarto, ſiue quinto, nam id certius traditur, cognationis gradu coniunctas, vxores ducere: vt epiſcopi ab Auguſtino facti, à tribus quatuórve epiſcopis conſecrarentur. Inſuper vt ipſe Auguſtinus nullum ius in epiſcopos Gallorum haberet. Et demùm mulier prægnans quæ non eſſet Chriſtiana, baptizaretur, & enixa more veteri, poſt xxxiij. aut xlvj. dies, quàm peperiſſet, purgaretur, ſed ſi vellet, antea in templum intraret. Poſt hæc, Gregorius ſcripſit literas multò humaniſsimas ad Ethelbertum regem, quibus eius

eius pietatem maximè collaudauit, quòd Chriſtianum dogma recepiſſet, hortatuſq; eſt, vt in eo lõgè ſanctiſsimo vitæ inſtituto permaneret, quò meritò poſſet à Deo præmium expectare. Ad primã redeo.

Præterea eiuſdẽ Auguſtini rogatu, rex Ethelbertus ædem diuis apoſtolis Petro & Paulo poſuit, doniſq; ornauit ampliſsimis, deinde ipſius Auguſtini ac regum Cantianorum ſepulchris inſignem. Poſtea apoſtolo Paulo ſpeciatim templum Londini (eam ciuitatem ipſe in ſuam ditionem paulò antè redegerat) extruxit, & diuo Andreæ alterum Roceſtriæ, ac vtrunque donarijs ditauit. Abſq; ijs, alia id genus quotidie pietatis opera ab eo fiebant, cùm Auguſtinus qui ad rem diuinam domi foriſq; augendã iampridem animum adiecerat, proſpiciens ita breui tempore futurum, vt vita diſſolueretur, & veritus ne oues quas diuina ope in gregẽ Chriſti duxiſſet, paſtore carẽtes, errãdo in letifera paſcua non collaberentur, Laurentium ſocium virum doctrinã & moribus clarum ſibi ſucceſſorem delegit, eiq; ipſas oues commendauit, ſic ferè locutus: Laurenti, cunctis poſthabitis rebus, quæſo, vt orando & concionando, ſicut bonum decet epiſcopum, ſaluti hominũ tibi conſulendũ conſtituas. Haud multò pòſt vir ſanctiſsimus mortem obijt, poſt annum quàm ſedere cœperat, quintumdecimũ. Sedere, vt lib. iiij. cap. vi. de rerum inuentoribus

demonſtratum eſt, vſu venit vt non ineptè nec ſine ratione, ponatur pro præeſſe intereſſeq; rebus ſacris, & adminiſtrare eccleſiam Dei, cùm de pontifice ſit ſermo. Hoc admoneo, vt ne videamur barbarè loqui. Corpus in æde apoſtolorũ Petri & Pauli, etſi nondum perfecta, ſepulturæ datum eſt: anima verò laborum ſuorum mercedem in cœlo habitura, ad Deum patrem noſtrũ læta rediijt, id quod ſatis õnibus re ipſa conſtare poteſt, quando per Auguſtinũ Anglorũ apoſtolum (ſic enim Angli vocant) in dies ſingulos, plura miracula edũtur. Ethelbertus verò anno pòſt, quàm factus eſt Chriſtianus, altero & vigeſimo, & cùm regnare cœpit, LVI, naturæ conceſsit, vir profectò ab omnibus, & præſertim ab optimo quoq; omni tempore laudandus, cùm ob receptam Chriſtianam religionem, & genti ſuæ quaſi per manus traditam, tum quòd totus ex pietate pendebat: quippe ſolùm de Chriſtiana Republica quouis pacto benè mereri, vſque ad extremum vitæ diẽ ſemper ſtuduit, à qua poſt mortem, non vtique ĩmeritò, inter diuos relatus eſt. Corpus ad ædem apoſtolorum delatum, ibidẽ humatur, quod hodiè multis enitet miraculis. Poſtquam Ethelbertus maturã oppetiuit mortem, Edbaldus eius filius ab Hengiſto ſextus rex creatur, admodum puer: qui idcirco vbi pro ſuo iure viuere cœpit, patris ſalutaria oblitus præcepta, ſe dat ad exercendum in cunctis vitijs, ac

primum

[illegible]mum omnium nouercam in matrimonium ducit, deinde Chriſtianã religionem ab ſe ſpretã repudiat, inſectatur, ac tanquã peſtem abhorret. Quo fiebat, vt multi partim metu regio, partim ſuapte inſania optimũ vitæ inſtitutum mutarent. quamuis Laurentius archiepiſcopus nõ deſiſteret populum hortari, vt in eo permaneret, cui ob id rex vehemẽter ſuccenſebat. At bonus antiſtes diu patienter iniurias tulit, ſed ad extremum, cũ animaduerteret, odio tyranni in dies ſingulos in Chriſtianos creſcente, ſe tantũ concionando, beneq́ monendo, operam ludere, ſtatuit abire, & ſequi in Gallias Miletum & Iuſtum epiſcopos, quos alibi demonſtrabimus à filijs Siberti regis Oriẽtalium Saxonum expulſos eò traieciſſe. Verùm illum ad iter ſe expedientem diuus Petrus per quietem reprehendiſſe, flagellisq́ affeciſſe dicitur, quòd immemor mandati Auguſtini, vellet ob metum ſupplicij, relinquere ſuum gregem lupis rapacibus iugulandum: qua re territus, conſilio repentè mutato, ab incœpto deſtitit. Quod vbi Edbaldus reſciuit, miraculo motus, veniam à Laurentio petijt, repudiatoq́ protinus turpi cõnubio, ad ſanitatem redijt, baptizatusq́ eſt, Miletum & Iuſtum reuocauit, & denique ita vitam correxit, vt iuuentutis vitia illi bono fuiſſe, perſpectum ſit. At Londonenſes, qui adhuc idolis ſeruiebant, Miletum recipere noluerũt. Qua de cauſa, ille in Cantio permanſit, qui haud multò pòſt

mortuo Laurentio, archiepiſcopus eſt creatus ab Auguſtino tertius Cantuarienſis antiſtes. Is cùm benè multa edidiſſet miracula, poſt quartum deinde annum, quàm ſedere cœperat, è vita in cœlum migrauit. Miletū Iuſtus verè iuſtus ſecutus eſt. In Londinenſem epiſcopatum Mileto ſucceſſit Ceddas, diui Ceddæ frater: Ceddę Vuinas, Vuinæ Erchenualdus pater ſanctiſsimus. Is vt tandem ſua bona ac fortunas omnes in religionis communionem conferret, duo ædificauit cœnobia, alterum Benedictinorum monachorum, ad Chertefieium pagum, Surræ comitatus: alterum monacharum Barchyngij, in pago ad ripam Thameſis ſito, qui eſt ad orientem ſolē, diſtatq́ꝫ à Lōdino paſſuum millia circiter ſeptem. Ad rē redeo. Interim Edbaldus cùm iam benè agendo, haud longè parente eſſet religione inferior, moritur poſt annum quàm regnāre cœpérat, quintum & vigeſimum, quem nempe vnuſquiſque ad cœlū laudibus ferre iure poteſt, ac debet: quò enim euangelium tardius nouit, hoc ſtudioſius fouit, ita vt non facilè iudices, vtrum pater qui prior dogma Chriſtianum receperat, an iſte qui illud iam vbique repudiatum inſtaurarat, plus de religione noſtra benè meritus ſit. Regnat deinde filius, nomine Ercombertus, vir tum pietate in patriam, tum religione erga Deum, neutiquam patri lōgè impar: ſiquidem auum atque patrem inſigniter æmulatus, deorum ſacella quæ adhuc extabant, confeſtim

confeſtim complanauit, vt vana ſuperſtitio penitus tolleretur. Nam quandiu fana deorum falſis numinibus dicata extabant, haud facilè hominũ mentes atque ſtudia à cultu idolorum auerti poterant. His pietatis officijs factum eſt, vt annos quinque & viginti regnum ſuum, quod legibus benè inſtituerat, pacatiſsimè adminiſtrauerit.

Per idem tempus, Iuſtus Cantuarienſis antiſtes diſceſsit à vita, poſt multa paſsim opera, ad amplificandam religionem ab eo facta: qui paulò antè crearat Paulinum Eboracenſem epiſcopum, qui eius ſocius cum Mileto miſſus à Gregorio, diu antea in inſulã venerat, deditq; illi negocium docendi euangelij inter Northumbros, quod vti alibi dicetur, diligenter beneq; geſsit. Sanè creandorum epiſcoporum poteſtatem Bonifacius Romanus pontifex, vti Bedas teſtatur, Iuſto paulò antè dederat. Et poſtea Honorius Romanus pontifex, mittens pallium Honorio Cantuarienſi antiſtiti, illud ipſum confirmauit, conceſsitque, vt quoties archiepiſcopus Cantuarienſis ſeu Eboracenſis mortuus eſſet, & ſedes alterutra quouis modo vacaret, alter ſuperſtes alterum in demortui locum ſurrogatum conſecraret, ne, ſi id muneris à Romano pontifice, aut à Gallicanis archiepiſcopis peteretur, religio in Anglis recens nata interea damnum faceret. Succeſsit Iuſto Honorius, Honorio Theodatus, & Theodato Theodorus ab Auguſtino ſeptimus. Is ſuo fungens

officio

officio, primo quoque tempore conuentum epiſcoporum aliorumq; ſacerdotum celebrauit, in quo permulta decreta conſtitutaq; ſunt, quæ cuiuſque ordinis hominibus ad benè beateq; viuẽdum conducerent. Capita actarum rerum eiuſmodi Bedas lib.iiij.cap. v. ſuæ hiſtoriæ eccleſiaſticæ ponit: ex quo non eſt, quòd ipſe deſcribã. Ercomberto demortuo, Egbertus eius filius ſucceſſit. Hunc breuitas temporis quo regnum obtinuit, nulla re memorabili nobilitauit. Sunt qui ſcribant, operatione Egberti, ſupplicio affectos fuiſſe Ethelbertum & Ethelbrittum eius patrueles viros ſanctiſsimos, quorum corpora iacẽt in cœnobio Ramiſienſi: & tanti facinoris quanquam Egbertum pœnituiſſe tradunt, attamen Lotharium eius filium pœnas dediſſe. Is malè regni adminiſtrandi facto initio, ſtatim autore Edrico Ethelbritti filio, qui ad vindicandam patris necem ardebat, incidit in domeſticum bellum, in quo Cantianis in eum vno momento arma ſumentibus, grauiter vulneratus, breui inde inter curationem occidit. Lothario regnante, Theodorus archiepiſcopus alterum conuentum multorum epiſcoporum egit, in quo ſtatus religionis & ordinis ſacerdotalis quaſi de integro fundatus, ac collocatus eſt: ſiquidem tum primùm Anglicana eccleſia illa quatuor ſacroſancta concilia apud Græcos olim habita recepit, quibus multiiuges hæreſes ex agro Chriſtiano auulſæ ſunt. Poſt Lotha-

ſtum, Edricus rex creatur filius Ethelbritti, qui ciuili ſeditione, cuius ipſe autor fuerat, oppreſſus, vix biennio peracto, & imperio & vita à ſuis ciuibus ſpoliatur. Qua re cognita, Cedoualla rex occidentalis, qui ſemper Cantianis multò infeſtiſsimus fuerat, ſubitò vnà cum Molone fratre, agrũ Cantianum ingreſſus nullo reſiſtente, magnam facit prædam, nihil non obuium corrumpit, incẽdit, ac in cunctos mortales crudeliter ſæuit. Cantiani tanto repentè incommodo affecti, ex neceſſitate, omnis periculi terrore omiſſo, in hoſtem coacto agmine inſurgunt. Non ſuſtinuêre occidentales impetum, qui bona parte prædæ dimiſſa, in fugam verſi, Molonem inter hoſtes reliquerunt. Molo à ſuis deſtitutus, in proximum gurgustium fugiens ſe abdidit, quem hoſtes inſecuti iniecto in illud igne necarunt. Cantiani præſenti periculo liberati, pro tempore, pro re, nullum capiẽtes conſilium, inter ſe de rege creando contendũt. Dum multi regnum affectabant, ſeptimo deinde anno Vithredus alter Egberti filius, cùm apud ſuos inuidiã preſsiſſet induſtria, ac finitimos hoſtes pecunia ſibi reconciliaſſet, magna ſpe ciuium rex factus eſt, ordine regum ab Hengiſto vndecimus. Sub idem tempus, Theodorus archiepiſcopus è vita exceſsit: in cuius locum Brithoualdus ex Anglorum gente primus, antea omnes Itali fuerant, ſurrogatur, ordine antiſtitum octauus. Vithredus vir ſpectatiſsimus, ac pacis amãtiſsimus,

cùm

cùm ab Ina Occidentalium rege parari in ſe bel-
lum accepiſſet, hominem ſtatim grandi pecunia
ſibi reconciliandum curauit. ita confecta pace, de
inde ad pietatem animum adijciens, religionem
ſanctiſsimè coluit, regnum ſalutaribus decretis
inſtituit: qui demum, vt nihil ad felicitatem deeſ-
ſet, quam mortales & magnam eſſe ducũt, & plu
rimi faciunt, tris ſui non diſsimiles ſuſcepit filios,
Edbertum, Ethelbertum, & Alricum, qui ſecun-
dum eum, fauſtiſsimè deinceps regnarunt. Poſt
hos reges, qui ſecuti ſunt, ita à maioribus ſuis de
generarunt, eisq́ ſocordia & impudentia cordi
fuit, vt illud tantũ memorabile dicere habeamus,
illorum inertia Cantianos in Occidentalium po
teſtatem veniſſe. Ii fuerunt Edbertus, ſiue Edel-
bertus: qui maiora viribus temerè in Mercios au
ſus, ab illis in vincula ductus, ac non multò pòſt
miſſus factus, à ſuis non eſt receptus, adeò nullo
apud eos erat numero: dubium eſt, quem poſtea
vitæ exitum habuerit. biennium regnauit. Cu-
thredus, Baldredus, & Etheluolphus. Hic ordine
regum decimusoctauus & vltimus, ab Egberto
occidentali rege captus, victori poſſeſsione ma-
gni regni ceſsit. Sunt tamen, qui ſcribant eum fu
ga euaſiſſe, priuatamq́ deinde vitam vixiſſe. Atq́
ita Cantianum regnum Occidentali adiunctum.
Regnatum eſt in Cantio ab Hengiſto, vſq́ ad a-
miſſam libertatem, annos circiter CCCLXIII.

ALTERVM regnum Auſtralium Saxonũ
&

& id anno trigeſimo altero aduentus Anglorum in inſulam, initium ab Ella Saxone ſumpſit. Is enim dum Britanni vario bellorum motu defatigabantur, paulatim meridionalem inſulæ partẽ occupauit, in eaq; regnum obtinuit, quod ſuis poſsidendum reliquit. Sed pauci admodum reguli ibi regnarunt: nam quàm citiſsimè dominatio cœpit, tam non diutiſsimè durauit, cùm reguli iſti ciuili bello ſuperati, omnium primi in ditionem nomenq; Occidentalium Saxonum cõceſſerint. Fines regni eos fuiſſe non nemo ſuſpicatur, quibus noſtro tempore continẽtur Vintonienſis & Ciceſtrenſis diœceſes. Poſt Ellã quatuor duntaxat reges fuerunt, Siſca, Ethelualchius, Berutius, & Aldinius. Hunc Inas rex Occidẽtalium Saxonum vita pariter atq; regno ſpoliauit, prout infrà planius fiet.

TERTIVM regnum Orientaliũ Anglorũ, quòd illi eam inſulæ partem occupaſſent, quæ ad orientẽ ſolẽ vergit. Quod terræ ſpatiũ hodie diœceſes Nordouicẽſis & Elyẽſis cõplectũtur, in tris diuiſum comitatus, Suthfolchiam, Northfolchiã & Cantabrigienſem: ſic vocant conuentus, vt in primo docuimus libro. Huius primus regulus fuit Vffa: quem ſtatim pòſt ſecuti ſũt Titulius & Redoualdus. Iſte vir bello ſtrenuus cum Ethelfredo Northumbriæ rege feliciter ſingulare prelium fecit, vt alibi in vita ipſius Etelfredi memorabitur: reſtituitq; regnum illud Eduino iuueni

optimæ

optimæ indolis, & poſt gloriam militari ar partam, religionem Chriſtianam recepit vt Deo ſimiliter atq; hominibus charior haberetur. Verũ haud diu in bono inſtituto permanſit: impor tunę enim iuxtà atq; impiæ mulieris conſilio cor ruptus, ipſam religionẽ repudiauit, atq; nõ multò pòſt ad ĩferos deſcendit. Succeſsit impio patri filius Carpualdus ſuapte natura benè inſtitutus, qui à primo baptiſmi ad fontẽ admotus, vitã ſanctã degere incipiebat, cùm ſubitò hominũ dolis necatus eſt. Obtinuit regnum Sigibertus Carpualdi ex matre frater ab Vffa quĩtus. Is Chriſtianũ dogma quamprimum complexus eſt, illudq; in regno ſuo mirè amplificauit. Item princeps ſapientiſsimus ſciens nihil æquè eſſe hominibus ornamento, ac literas, et eas quidem per id tempus in inſula admodum raras, hortante Felice epiſcopo, natione Burgundione, viro doctiſsimo, ſcholas paſsim in ſuo regno poſuit, & in primis Cantabrigię, vt pueri ab ineunte ſtatim ætate erudirentur: qua re breui multi mortales doctiſsimi euaſerunt, floruitq; deinde Cantabrigiæ gymnaſium bonarum omniũ diſciplinarum perpetuò. Quamobrem Anglia quòd poſtea claros ſemper doctrina viros tulerit, haud dubiè Sigiberto cùm primis acceptum referre debet, vtpote qui in ea literarum fundamentum primus iecerit. Fuit is annus ſalutis DCXXX. Sigibertus cùm iam ſenecta eſſet ætate, ſecumq; continenter meditaretur,

quàm difficile eſſet, quemadmodum bonum regem decet, rectè Rempublicam regere, ſtatuit in vita priuata ſibi in poſterum acquieſcendum. Itaq; tradita regni adminiſtratione Egrico cognato, in cœnobium ſe abdidit. Verùm cùm non multò pòſt Penda Merciorum tyrannus ſæuiſsimus Egricum bello grauiter premeret, Sigibertus cauſa iuuandi ſuos, de cœnobio egredi eſt compulſus: qui vt ne religionis ac inſtitutæ vitæ immemor haberetur, virgam loco ſceptri gerens, & gladio duntaxat armatus in prælium deſcendit, in quo vnà cum Egrico, ac toto ferè exercitu, interiit. Ita vir nempe optimus aduerſus inimicū Dei pugnans, quaſi per martyrium vitam finiuit. Succeſsit in regnū Annas rex ab Vffa ſeptimus, quē Penda itidem ferro interemit. Hunc ſecutus eſt Ethelherius, deinde Ethelualdus, Aldulphus, Elfioldus, Beornas, Ethelredus, & Ethelbertus, ordine regum ab Vffa quartus decimus. Iſte ab ineunte ætate, ita ab Ethelredo patre inſtitutus educatusq; fuit, vt deinceps vitiorum omnium fugiens, tantummodo in exercendo bonis artibus ingenio hæſerit. Argumento ſunt permulta, quæ ab illo dicta factaq; fuerunt, principem extitiſſe talē, vt nihil eo officioſius, nihil gratius, nihil humanius, populariúsve eſſet, qui in ore ſæpiſsimè habuerit, Decere mortales quò maiores ſunt, hoc ſummiſsiores ſe gerere, quia dominus detrahit potentes dē ſede & extollit humiles. Item ſapientiæ

tiæ ſtudium non verbis,ſed grauitate morum, vitæq́ continentia exercebat. His virtutibus breui factum eſt,vt amorem & beneuolentiam omniũ ſibi conciliarit: & quoniã iam frenos animo impoſuerat, conſtitutum etiam ei erat, non labefactare corpus mulierum conſuetudine, idcirco cõiugium valde horrebat. Contrà conſiliarij maiorem in modum hortabantur, vt poſteritati conſuleret, vxorémque duceret. Ad vltimum re ad conſilium delata, vnus à multis de ſententia deducitur,ſic,vt ei Alfreda Offæ Merciorum regis filia pacta fuerit. Poſt hæc longè humaniſsimus princeps, cui cùm primis charitas cordi erat,cupidus maioris gratiæ à ſocero ineundæ, ille ipſe ad puellam deducendam proficiſci voluit, quem ita euntem prodigia multa terruiſſe ferunt, quippe quæ infelicem illi vitæ exitum portenderent. porrò cùm primùm in equum aſcenderet, terra ei viſa eſt tremere ſub pedibus. exin in itinere de medio die nebula de repentè circundatus aliquandiu nihil vidit,& nouiſsimè viſus eſt ſibi in ſomnis videre faſtigium regiæ ſuæ ſubitò corruere. Iis portentis etſi terrebatur, terrebatur autem vehementer,attamẽ nihil fraudis ſuſpicatus, vt qui ex ſuis, aliorum metiebatur mores, ire perrexit. Accepit Offa adoleſcentem venientem humaniter:at eius vxor nomine Quendreda, mulier prudens, cæterùm impia, non amoré mouetur, ſed magnum auſa nefas, viro perſuadere conatur, vt

Ethelberto

Ethelberto interēpto, regnū Orientaliū Anglorū quāprimū occupet. Rex primū à tāto ſcelere abhorret, increpatq́ꝫ vxorem grauiter, deinde tamē mulieris importunitate ac proteruitate flexus, in id facinoris conſpirat. Negotium maturandæ cædis mandatum eſt cuidam prompti atqꝫ audacis animi, qui tempus & locum peragendæ rei caperet. Ille cum nonnullis alijs ad ſcelus edendū adiūctis, perinde quaſi ab Offa miſſus ad Ethelbertum accerſendum noctu acceſsit, atqꝫ inopinantem iugulauit. Offa extincto iuuene, eius regnū ſtatim armis inuaſit, occupauitq́ꝫ. At Alfreda virgo cognita morte ſponſi, parentes omnibus precibus deteſtata, ſubitò diuino inſtinctu concitata prædixit fore, vt mater ſceleris tanti pœnas daret meritas: id quod breui poſt tempore contigit. Ipſa verò virginitate Deo dicata, ad locum cui nomen eſt Crolandia, ſe contulit, ibiq́ꝫ ſanctiſsimè vitam finiuit. Is locus admodum paluſtris inter Elym inſulam, & Nynam flumen, olim circiter annum ſalutis D C X C V cœpit eſſe celebris, ob memoriam diui Guthlaci monachi, vbi ille diu habitauit, & ſepultus eſt. Quare poſtea mortales miraculis eo loci editis adducti, cœnobium monachorum ordinis diui Benedicti ad ipſum Nynam poſuerunt, quod vel hodiè religione floret. Corpus Ethelberti martyris Herefordiæ poſtremò ſepultum eſt, vbi multis fulget miraculis.

Regnum deinde Orientaliū Anglorū modò

à Mercijs, modò ab occidentalibus, aliquoties à Cantianis regulis poſſeſſum eſt, donec illud Edmundus vir ſanctus ex gente Anglorum vltimus tenuit. Is regnum adeptus, dum ſuos pace fouet, pietatem ac liberalitatem in omnes exercet, barbarorum inſidijs oppreſſus martyrio coronatur. Cuius rei cauſam eiuſmodi fuiſſe tradunt. Lothebricus quidam natione Dacus, pater Agneri & Hubonis (de is alibi ſæpius fiet mẽtio) cùm aucupio plurimũ delectaretur, fertur hyberno tempore, aſcenſa paruula nauicula, dũ ſtudio inſectandi aquatiles aues, circa littus vagaretur, ſubita ventorum vi, in altum raptus, duas noctes atque huc atq; illuc agitatus fuiſſe, ac tertio tandem die, ad Orientalium Anglorum littus perueniſſe, & ob ſcientiam aucupandi, ab Edmundo in familiam receptus. Non intercelſerant multi dies, cùm hunc quidam ſeruus accipitrum domitor, inuidia motus, quòd ille in ea aucupandi arte peritior eſſet, per inſidias interemit: propter quod facinus, cùm à rege venia negaretur, in Daciam aufugit, ibique Edmundo infenſus, quòd impunitatem non conceſsiſſet, tale comminiſcitur ſcelus: Indicat enim Agnero & Huboni ob patris caſũ valde anxijs, de Lothebrico, narratq; Edmundi iuſſu, illum necatum eſſe apud Orientales Anglos. Agnerus cognita patris morte, ira & furore accenſus dicitur, ſumptis repentè armis, cũ bene magna armatorum manu in inſulã properaſſe, ad vlciſcendam iniuriam: & vt ad Orientales

tales

tales Anglos peruenit, vnum ex ſuis exploratum miſiſſe, vbi terrarum Edmundus rex ſe teneret, mandaſſeque vt nomine ſuo, regi tanquam iam victo imperaret pecuniam, ac cætera vſui neceſſaria, atque ediceret illum non amplius regnaturū, niſi ſeſe maturè Dacis dederet. Interea ipſe exploratorem hoſtilem in modum ſequebatur, omnia cæde & igne complens. Edmundus audito nuntio magnopere admiratus barbaricam temeritatem, nonnihil timore afficitur, & aliquantum cūctando ſecum cogitat, ecquid factu optimum ſit, in re tam ſubita? Tandem vir innocentiſsimus memor documenti Chriſti, Qui perdiderit animam ſuam, inueniet eam: omni metu prorſus depoſito, in hunc ferè modum nuntio reſpondit: Dicito duci tuo, Edmundum regem Chriſtianū nequaquā velle ſe ſeruiliter ſubijcere populo Daco pietatem Chriſtianam abhorrenti, niſi illam prius complectatur. Vix ea fatus erat, cùm Agnerus repentè adfuit, regiamque ingreſſus, multis mortalibus trucidatis, Edmundum cepit. Sunt qui ſcribant regem aufugiſſe, & perſequentibus Dacis ſponte occurriſſe, atque interrogatum an ſciret vbi loci rex eſſet, reſpondiſſe ſic: Dum ego in regia fui, ibi etiam Edmundus quem quæritis fuit: vbi abiui, ille quoque abijt: qui vtrū manus veſtras fugiturus ſit nec ne, ſolus Deus noſcit. & Dacos vbi per interpretem audiuiſſent Deū nominari, probè intelligentes illum eſſe regem, ilicò

 cepiſſe,

cepiſſe, ac primò ſuſtibus ferè ad necem cæſum ſagittis transfixiſſe, deinde Chriſtum inuocantē obtruncaſſe. Sic pius rex martyrij palmam tulit. At barbari in demortuum adhuc ſæuientes, eius caput inter denſiſsimas vepres abdiderunt, ne Chriſtiani illud debitis colerent cærimonijs. Sed vana fuit aduerſus diuinam pietatem, humana impietas: dum enim reperto corpore, Chriſtiani ſanctiſsimi viri caput quæritabant, ecce tibi, vox ſubitò audita eſt in parte ſyluæ, quò cuncti confeſtim concurrentes, caput integrum inuenerũt. Aderat eo loci lupus, qui caput mirabiliter cuſtodiebat, & animal tam vorax ne ſanguinem quidem, qui adhuc iugiter manabat, deguſtauit. Atq; hoc primo miraculo diui Edmundi memoria apud mortales, celebris, venerabiliſq; eſſe cœpit. Cæterùm contrà non nemo tradit acre prælium commiſſum fuiſſe inter Edmundum, & Dacos, multa vtrinque cæde facta, priuſquam in poteſtatem hoſtium, vir ſanctus veniſſet. Fuit hic annus ſalutis humanæ DCCCLXXI. Vixit Edmũdus annos triginta nouem, regnauit ſexdecim. Corpus hodiè iacet in cœnobio monachorum familiæ diui Benedicti, ab Alſuino eius regionis longè ſanctiſsimo epiſcopo condito, eiq; dedicato, in oppido Suthfolchiæ comitatus, quam vocãt Buriam vbi benè multis claret miraculis. Hæc ſunt, quæ de cauſa martyrij Edmundi quidam autores prodiderunt, quorum opinionem veram eſſe

non planè affirmauerim, quando ſatis cōſtat Dacos non veniſſe id temporis ex Dacia, cauſa vindicandæ mortis patris Agneri & Hubonis, ſed eos perdiu antea in inſula fuiſſe, ac demum deuictis apud Eboracum Northumbris, vt in vita Alfredi regis Occidentalium explanabitur, inuaſiſſe Orientales Anglos, & interfecto Edmundo, illis poſtea per annos aliquot imperaſſe. Quod verum eſſe atteſtatur cùm primis Saxo Grammaticus Dacicarum rerum ſcriptor. Sanè is ſcribit à principio Frothonem primùm, ac dein Amlethū reges ſubegiſſe Britannos, & Scotos, atque demū Anglos, qui ipſos Britannos deleuerāt, à Frothone tertio, & Regnero ac Iuaro ſæpè deuictos, eiſque ad extremum datum fuiſſe præfectum Agnerum hominem valentem, & eum gentem rebellem magnoperè afflixiſſe. Hūc ſcriptores Anglici perinde Inguarem ineptè vocitant, atque apud Saxonem, nomina regum Anglorum nequaquam rectè ponuntur, errore, vt puto, librariorū. Cæterùm ad rem redeamus. Daci Orientalibus Anglis ſuperatis, vnum ex ſuis ducibus, nomine Guthormum præficiunt, regémque appellant. Is homo ferox crudeliter dominabatur, nomenq́ ac genus Anglicum delere conabatur, ſed morte præuentus inceptum opus crudelitatis plenum perficere nequiuit. Hunc ſecutus eſt Ericus natione quoque Dacus, quem ſtatim ab initio regni Guthormi veſtigijs inhærentem ac inſolēter do-

minantem, Angli ad ſummam ferè rerum omniũ desperationem adducti interfecerũt. Sed nec illis ea res magno vſui fuit: eatenus enim poſtea tum ab ipſis Dacis vlciſcendi cædem Erici cupidis, tum ab Occidentalibus regibus imperiũ amplificare affectantibus, vexati fuêre, quoad poſtremò coacti ſunt ſeſe, velut alibi dicetur, Eduardo cognomento Seniori ipſorum Occidentalium regi dedere. Sic Orientales Angli & regnum, quod diutius quàm vllum aliud ſtetit, & nomen ad vltimum amiſerunt.

Quartum ſequitur Orientalium Saxonum regnum, ſi Bedæ credimus, qui tradit alios eſſe Saxones, atque Anglos. Hi igitur ſibi regnum conſtituerunt, quod ab Erchenuino regulo ortum habuit. Eius regni caput fuit Londinum, qua vrbe poſtea Ethelbertus Cantianus rex, vti ſuprà oſtẽdimus, potitus eſt: claudebatur iiſdem finibus, ac memoria noſtra, Londinenſis diœceſis. Cæterũ ſcriptores alij, quibus & nos aſſentimus, autumant Orientalium Anglorum & Saxonum idẽ regnum fuiſſe, & à duobus regulis interdum adminiſtratum, quandoquidem coniuncta erant: ac ſatis conſtat Londinum vtriuſque gentis caput, & regiam ſedẽ fuiſſe. Reges ab ipſo regni initio, Erchenuino ſucceſſerunt, Sladda & Sibertus. Hunc Miletus Londinenſis epiſcopus baptiſmi vnda ſalutari perfudit, cui aſsignant cœnobium, quod Vueſtmonaſterium vocant, quamuis auto

res aliquot, quibus facilè aſſentior, Lucij regis opus eſſe malint. Genuit Sibertus tris filios, Serredum, Seuardum, & Sigibertum, in quibus nihil ſancti, nullus Dei metus, nulla religio erat, abhorrentibus in primis à nomine Chriſtiano: nam eò inſaniæ venerunt, vt euchariſtiam cõtemptui habentes, illotis, vt dicitur, manibus capere vellent: quam cùm Miletus epiſcopus negaret ſe poſſe illis dare, qui prius non eſſent ſacro baptiſmate abluti, eum ex regno exire iuſſerunt. Miletus ita expulſus, Cãtuariam ad Laurentium archiepiſcopum approperat. Hîc cùm aliquandiu boni antiſtites, vt ignari quod agerent, inter ſe cogitaſſent, quo pacto religionem paſsim cadentem ſubleuarent, ad extremum deliberarunt, effrenatæ potius tyrannorum impietati cedere, quàm fruſtra tot incommoda capiundo, nihil præſtare, quod è Republica Chriſtiana eſſet. Itaque Miletus cum Iuſto Roceſtrenſi epiſcopo, in Gallias quamprimùm (autor eſt Bedas) tranſiuit. Interea Serredius cum Occidentalibus Saxonibus congreſſus, vnà cum fratribus interficitur. Ita Deo placuit, vt ſæui tyrãni meritas impietatis ſuæ pœnas luerẽt. Serredio ſucceſsit Sigibertus cognomento Paruus, Seuardi filius, qui aliter atque pater de Deo ſentiens, religionem Chriſtianam libens amplexatus eſt. at, quoniam nuſquam tuta fides, nõ multò poſt à ſuis domi clàm necatur, ex eo, quòd clemens iuuenis hoſtibus quandóque pepercıſſet, ſe-

cutus Chriſti præceptum: Benefacite ijs, qui vos oderunt. Deinde Suthelinus, Sigerius, & Sigehardus regnant, quorum excepto quòd baptizati ſunt, nullũ habeo ſcribere facinus memorabile. His breui vita priuatis ſucceſsit Offa Sigerij filius ab Erchenuino ordine regum nonus, adoleſcens miræ indolis, qui pietate motus Romam petiuit veniæ cauſa, vbi animam Deo reddidit. Is hæredem fecit Colredum. Poſt hunc Sutthredus vndecimus & vltimus Orientalium Saxonum, de quo plura infrà dicemus, cùm de Egberto Occidentalium Saxonum rege meminerimus, qui vnà cum iſto Orientalium Saxonum principatu Cantianorum quoque & Northumbrorum regna ad ſuam ditionem adiunxit.

QVINTVM regnum Merciorum, id eſt, Mediterraneorum Saxonum à Crida Saxone inchoatum, quod longè ampliſsimum opulentiſsimũmque fuit, tum quòd vberiorem inſulæ partem tenuit, tum quòd felici hominum fœtu floruit. De latitudine aut longitudine eius, nihil certi traditur, attamen eos fines habuiſſe iudicant, quibus hodiè terminantur Lincolnienſis, Conuentrenſis, & Lichefeldenſis, ac Vigornienſis diœceſes. Partem etiam Herefordenſis diœceſis, intra limites huius regni fuiſſe conſtat, quippe quod in quinque parochias, quas diœceſes vocamus, poſtremò diuiſum fuiſſe tradunt annales vetuſtiſsimi, quemadmodum ſunt, qui ſcribant alios

fuiſſe

fuiſſe Mercios, atque Mediterraneos, & hos cis Trentam flumen, & illos magis ad occaſum verſus habuiſſe ſedes, tametſi vna gens erat. Crida vir copijs ac fama potens, cum Britannis bellando paulatim in ea inſulæ parte principatum gnauiter obtinuit, quem ad vltimum per manus, Vibbæ filio tradidit. Vibbas nequaquam patre virtute inferior, regnum non ſeruauit modò, ſed adauxit, Britannis finitimis paſsim deuictis. Deinde Cearlus regnum obtinuit, cui Penda Vibbæ filius à Crida quartus ſucceſsit. Sunt qui ſcribant hunc imperij Merciorum autorem fuiſſe, quod nos parum compertum habemus. Huic viro plurimum audaciæ, ad pericula adeunda, plurimum cönſilij inter ipſa pericula erat, nullo labore eius corpus fatigari, aut animus vinci poterat. Eas virtutes ingentia vitia æquabant, inaudita morum acerbitas, naturæq́ immanitas, inhumana crudelitas, perfidia ſumma, ac nominis Chriſtiani odium importuniſsimum. Cum hac fiducia virtutum, atq; vitiorum, ex quo die rex eſt factus, velut tota inſula ei deberetur, nulla belli occaſione abſtinendum ratus, tam fœderatos, quàm hoſtes bello laceſſere cœpit, ſic, vt partim vi, partim dolo, Eduinum ac Oſualdum Northumbrorum, item Sigibertum, Egricum, & Annam Orientalium Anglorum reges nobiliſsimos vicerit, ferroq́ occiderit. Veruntamen breui vſu venit, vt effrenata cupiditas ita diu in ſuos graſſata, tandē

in meritum ſupplicium lapſa ſit: Oſuuius enim rex Northumbrorũ eum magis diuina ope, quã humana, in fugam primùm vertit, fuſumq́; deinde cum toto fermè exercitu occidit. Pẽda ita moriens ſeptenos reliquit liberos, ex Chyneſuida vxore genitos, Pedam, Vuilferum, Ethelredum, Vuedam, & Merualdum: is ex Ermenburga vxore, tris genuit filias, Milburgã, Mildredam, & Miluidam. Hæ præſtantiſsimæ virgines, partim vitæ ſanctimonia, partim religionis cultu, in quo ſe cõtinenter exercuerunt, dignæ inuentæ ſunt, quas poſtea patres inter diuos connumerarint. Item Chyneburgam, & Chyneſuidam, quas tradunt inter diuos relatas. At Pendæ ſucceſsit filius Peda bonæ frugi iuuenis. Huic Oſuuius regnum Merciorum iure belli adeptus, partem Merciæ meridionalem conceſsit, atque filiam Aluchefredam nomine, ea conditione in matrimonium dedit, vt Chriſtianus efficeretur: quod paulò poſt monitis præſertim Alfredi, ſiue Egfredi filij regis ipſius Oſuuij, cui Cymburga eius ſoror locata erat, maturè executus eſt. Et is primus Merciorum regum Chriſtianus fuit, cuius exemplum Mercij ſecuti, intra biennium ferè omnes baptizati ſunt: quamuis ſint, qui iſtuc Vuedæ eius fratri falſo aſſignent. Interea Peda mortuo, Merciorum mœſta & egens nobilium turba, quæ victoris imperio tribus iam annis grauatiſsimè paruerat, & ſe modis omnibus in libertatem vindicare ardebat ab

ab Oſuuio deficit, ac Vuilferum alium Pendæ filium Chriſtianæ pietatis virum regem declarat. Res Mercica perbono cœpit eſſe loco, quod Vuilferus ſtatim maximè omnium commodis ciuiū ſeruiēs, primùm leges ſalutares edidit, deinde hortari cunctos ad religionem recipiendam nunquā ceſſauit, donec vniuerſi baptizati fuerint. Vnum geſsit bellum aduerſum Cenoualchium regem Occidentalem, quem prælio victum mulctauit poſſeſsione inſulæ Vectis, quæ id temporis illius ditionis erat, atque non multò poſt è vita exceſſit. Genuit ex Ermanilda vxore, Chenredum, & Vereburgam. Hæc puella à matre ad Elyenſe cœnobium monacharum ducta, & ibi Deo dicata perpetuam virginitatem ſeruauit, quæ peracta tādem vita, inter diuos relata eſt. De fundamento autem huius Elyenſis collegij infrà appoſitè dicemus. Chenredus parente orbatus, cùm nondū imperio maturus eſſet, placuit optimatibus, vt vſque eò illud, dum puer ad pubertatem perueniret, Ethelredus eius patruus nomine tutelæ regeret. Ita Ethelredus à Crida ſeptimus rex creatur, vir moderatus, & qui meritò probitate ac religione cum ſuperioribus regibus conferatur: vixit vitam honeſtam priuatus iuxtà, ac in maiore imperio nulli acerbus, at cunctis benignus, qui iure militari defēdere magis quàm amplificare regnum ſtuduit. Duo geſsit bella, alterum cum Cantianis ſui militari arte exercēdi ſtudio, ne à finitimis vt

iners probro haberetur: alterum cum Egfredo Northumbrię rege Merciæ fines temerè ingreſſo quem primo impetu in fugam dedit, deinceps ab armis ceſſauit, ſub Chriſto militaturus: igitur regalem vitam aſpernatus, poſt annum trigeſimũ quàm regnare cœperat, reſtituto regno nepoti Chenredo, monachus efficitur. Chenredus patrui virtutes nauiter per omnia æmulatus, demũ anno quinto pòſt, Romam cum Offa rege Orientalium Saxonum proficiſcitur, vbi monachus factus cum ſocio, vitam ſanctiſsimè finiuit, anno ſalutis DCCXI. De ijs regibus Platina in vita Conſtantini pontificis meminit, qui voti cauſa Romam ierant. Regnat deinde Celredus, quem ſecutus eſt Ethelbaldus. Is à principio vitæ, at exitu non item, tranquilliſsimus fuit, qui nullis vexatus bellis, perdiu pace gauiſus eſt: quod ei malo fuit: Mercij enim cùm iam longi otij, XL nanq; regnauit annos, pertæſum eſſet, nouarum rerũ vti vulgi eſt natura, auidi, optimum regem, qui omnium opinione beatus eſſe putabatur, perfidioſe occiderunt. Autor cædis fuit Beruredus, qui regnum occupauit. Iſte nihil memorabile geſsit, excepto, quòd deuictus tandem ab Offa, editi facinoris meritas luit pœnas, crudeliter morte affectus, Offa interfecto inimico, deinde regno potitur.

Fuit in hoc homine in primo ætatis flore, vitiorum virtutúmque certamen: laborabat ſiti inexhauſta

hauſta diuitiarum, imperijq́ amplificandi: qua de cauſa, finitimis regulis modò bellum inferebat: modò inſidias faciebat: contrà virtutem nullam non magnopere exercuit, militaris diſciplinæ ſtudioſus, tantoq́ animi robore in rebus agendis fuit præditus, vt quiſquis per id tempus magnus eſſet, attamen nihil ad eum: at verò in ætate iam matura, cùm morum probitate atque modeſtia, tum vitæ innocentia maximè floruit. Is igitur inito principatu, & cæde Beruredi reſperſus nihil non audebat: diuexauit enim bello Northumbros, & Cantianos, quos maximis affecit incommodis, ac ingentem pugnam cum Cineuolpho rege Occidentali fecit, in qua diu dimicatum eſt pari conditione, ad vltimum ipſe victor euaſit. Quibus rebus præclariſsimè geſtis, plus nimio elatus, nihil ſibi ad extremam crudelitatem reliqui faciebat: quippe Ethelbertum Orientalium Anglorum regem virum innocentiſsimum, quē ſibi generum delegerat, per inſidias interficiendū curauit, eiuſque regnum occupauit, vti in vita Ethelberti ſuprà fuſius demonſtrauimus. Eò vel inſolentiæ actus, vt ſedem archiepiſcopalem ex Cantuaria, Lichefeldiam tranſtulerit, quò ſuum regnum tam pōtificia quàm regali maieſtate cætera regna antecedere, gloriari poſſet: nàm Cantianis inuidebat pontificatus principatum. Sed Cenulphus eius ſucceſſor honorem perperàm Cantianis adeptum, poſtea reſtituit. Multa præterea

ad

ad auaritiam excogitauit, quamobrem bona ſacerdotum pariter atque reliquorum ciuium pro arbitrio raperet. Cæterùm non diu in vitio verſatus eſt: primùm enim ſibi ab hominibus pertimeſcendum ratus, finitimos populos in amicitiam recepit, in ſocietatem adſciuit: nam Egburgā filiam quam domi nubilem habebat, Britrico regi Occidentalium collocauit. Carolum Magnū regem Galliarum miſsis legatis, ſibi amicum facere ac ſuorum ſimul beneuolentiam reconciliare ſummoperè ſtuduit. Traditur vnus legatorū fuiſſe Albinus, ſeu Alchuinus, quo ſuaſore, Carolus duo gymnaſia condidit, prout in vita Aluredi dicetur. Sed ad propoſitum redeamus. Deinde metu pœnæ, qua propter peccata afficiendus erat Deum ſibi placandum conſtituēs, decimam partem omnium bonorum ſacerdotibus, alijsq; inopibus hominibus condonauit: templum quod Herefordiæ id temporis magnificum erat, ampliſſimis donarijs cumulauit: reliquias corporis diui Albani magno ſtudio perquiſiuit, easq; inuentas ac in ſcrinium auro & gemmis ornatum coniectas, locauit in cœnobio, quod ipſe diuo Albano poſuerat, illudque magnis collocupletauit poſſeſſionibus, vbi etiam loci ſtatuit familiam monachorum diui Benedicti. Huius quoque regis opus eſſe ferunt cœnobium monachorum eiuſdē ordinis, quod eſt Bathoniæ. Offa tamen, quē verè ſuorum delictorum pœnitebat, viſus ſibi nequaquam

quaquam plena manu de commiſsis Deo ſatisfeciſſe, traiecto properè Oceano, Romam ſe contulit veniæ conſequendæ cauſa; Romanóque pontifici Hadriano primo regnum ſuum vectigale fecit, impoſito tributo, ex ſingulis numis argenteis, quos denarios vocāt, domeſticatim in annos ſingulos conferendis: qui fuit annus ſalutis humanæ DCCLXXV. De iſto vectigali plura commemorabo infrà, in vita Inæ regis Occidentalis, qui per id ferè tempus, vel paulò antè primus eo muneris genere Romanum pontificē donauit. Offa ex Vrbe domum reuerſus, ingraueſcente iam ſenio, cùm ſe per omnia ſatis bonum principem poſtremò præbuiſſet, regnum Egfredo filio per manus tradidit, breuique pòſt occidit. Egfredus adoleſcens ſuapte natura rectè inſtitutus, cœpit ſtatim ab initio principatus, patris benefacta æmulari, magnamque ſui concitare expectationē: ſed genus Deo forſitan inuiſum perpetuari non potuit, id quod Alfredam virginem ipſius Offæ filiam, ſuprà oſtendi prædixiſſe. Porrò vix quarto regni mēſe circumacto, iuuenis morte immatura extinctus eſt. Fecit hæredem Cenulphum, qui ad Pendam genus ſuum referebat. Hic vir animi magnitudine, conſilio, & integritate vitæ cū quouis optimo principe meritò comparandus, ſemel cum Cantianis acie cōflixit, Edelbertumque ſeu Edbertum eorum regem viuū cepit, ſed deinde miſericordia motus libertate donauit: ſu

is optimatibus honorem maximum ſemper habuit, omneq́ſ ſtudium libens detulit. Item de noſtra religione in primis benè meritus eſt: ædificauit enim apud vicum, quam vocant Vinchelcũbam, templum egregium, cum cœnobio, idq; id habitandum dedit monachis ordinis diui Benedicti, ac benè multis prædijs ditauit. regnauit annos quatuor & viginti. Secutus eſt bonum patrẽ optimus filius nomine Chenelmus admodum puer caſtiſsimis moribus. Is paucis pòſt annis plenus pietatis, ac ad res duntaxat diuinas intentus, opera Quendredæ ſororis lõgè ſceleſtiſsimæ mulieris, in prima pueritia ab educatore ſuo iugulatur: & ne facinus vnquam proderetur, néue forte quadam cognitum percuſſoribus fraudi eſſet, corpus pueri in loco deuio terra humatum eſt. ſed iuxta illud, Nihil opertum eſt, quod non reuelabitur, adeò occultari non potuit, quin repertũ ſit: nam cùm puer nuſquam videretur, facilè & cædis, & ad quem ſcelus pertineret, ſuſpicio oriri potuit. tamen quia miracula multis placẽt, ferũt non multò poſt quandam ſchedam literis aureis ſcriptam, ſuper princeps altare in æde principis apoſtolorum Romæ incerto autore poſitam, & in ea de martyrio innocentiſsimi Chenelmi indicatum declaratumq; eſſe vbi loci corpus iaceret: ac ad hunc modum, cognitum diuinitus, de occiſione viri ſanctiſsimi. Corpus poſtea inuentũ, multo cum honore, & cærimonijs, in cœnobio Vinchelcumbenſi

chelcumbenſi ſepultum eſt, vbi hodiè ipſe ſanctiſsimus martyr religioſiſsimè colitur, quippe multa eduntur ibidem miracula. At Quendreda, quæ magnum domui ſuæ, atque patriæ inuſsit malum, interfecto fratre, non ad curam regni adminiſtrandi, prout ſperauerat, admiſſa eſt, ſed breui Dei nutu, oculis capta, diuerſiſque cruciatibus afflicta, miſerrimè vitam finiuit. Poſt diuum Chenelmum, Merciorum regnum omnino nutabundum in ruinam manifeſtè inclinari cœpit. Secuti ſunt inde reges Ceuolphus, Bernulphus, Ludicenus, & Vthlacus, homines nulla neque vitæ integritate, neque rerum geſtarum gloria clari: nam Bernulphus & Ludicenus ab Orientalibus Anglis vita turpiter ſpoliati fuêre. Vthlacus verò ab Egberto rege Occidentalium victus ſub iugum miſſus eſt. His ſucceſsit Bertulphus, qui per aliquot annos rē domi rectè rexit, etſi haud ſequūdo prælio, ſemel ab initio, cum Egberto Occidētalium rege manum conſeruit, ac ad vltimum à Dacis, qui per id tempus, Regnero rege, in inſulā delati, prædæ ſimul inhiantes, & ſedes in ea locandi cupientes, inſulanos vexare non ceſſabant, acie victus, regno exutus eſt, qui exin in Gallias profectus priuatam vitam egit. At Daci qui domo patriaque procul in diem rapto viuebant, ac propterea cæde & cruore omnia fœdantes, nulla arma, nullam vim, nullas inſidias magnopere timebāt, poſtquam Mercijs dominari cœperunt, dum ni-

mium de propagando imperio ſoliciti, vniuerſos inſulanos aut vi aut dolis ſuperare, & ſuperatos in officio tenere conātur, Burthredus homo valens minimeq; laboris fugiens, cui iure hæreditas Merciorum regni veniebat, Merciam derepētè cum magno armatorum numero ingreſſus, hoſtes vbique cædit, ac ob repentinum metum, paſsim diſsipatos in fugam vertit, ſeq; regem dicit. Fuit maiorem in modum gratum populo Mercio, quòd excuſſo barbarorum iugo, regem ex ſuo genere accepiſſet. Regnauit Burthredus viginti annos, identidem ac fortiter benè multis prælijs cum ipſo Daco factis: ſed poſtremò magna accepta plaga, ac patria pulſus, Romam voti gratia petijt, ibiq; priuatus non multò poſt mortem obijt. Daci regno Merciæ rurſus potiti, inter ſe valde dubij erant, quem Mercijs præficerent: habebant enim illos ſuſpectos, nec ſatis confidebant: aut vtile fore ducebant, ſi ex ſuo genere illis regem darent: ſed ad extremum, cùm deſperarēt poſſe ſe & Merciam tenere, & ſatis eſſe moli bellorum, quæ in terra hoſtili, alia ſuper alijs continē ter imminebant, quēdam Ceuolphum Burthredi ſeruum regem crearunt, adactum prius iure iurando ſe regno abdicaturum, quoties ipſi ita fieri iuberent. Fuit Ceuolphus à Crida primo Merciorum rege XXII, & regum vltimus, princeps nimirum, ſub quo ipſum regnum non potuit non cadere, quemadmodum infelicißimus re

gni

gni exitus par fuit regi genere ſordidiſsimo, nul-
liſq; virtutibus claro. Hunc itaque Aluredus rex
Occidentalis nullo negocio ſuperauit, ac Mercio-
rum regno potitus eſt. fuit ille annus ſalutis DC-
CCXX.

SEXTVM regnum Northumbrorum, ſiue Berniciorum, quod & in Deirorum regnum diuidebatur, ab Ida primo illius prouinciæ poſſeſſore poſt aduentum Anglorum initium ſumpſit. Fuit ille annus LXXXVIII, cùm Angli primùm in inſulam venerunt; & ſalutis humanæ DVIII. Principio, vt quibuſdam placet, duces habuerũt Northumbriam, qui eius fines ſatis propagaſſe dicuntur, poſtremò verò comites tenuerunt. Huius regni latitudinem eam fuiſſe conijcere poſſumus, in quam nunc diœceſes, Eboracenſis, Carliolenſis, & Dunelmenſis patent. Dicta eſt Northũbria, quòd vergat ad ſeptentrionem; quia North ab Anglis ſeptentrio vocatur: ac vmbroſa ſit, propter altitudinem montium, quos frequentes habet. & diuiditur in duas partes, in Berniciam, quę ad Scotiam pertinet, & in Deiram. Hanc ferunt Allam ſiue Ellam primùm occupaſſe, in eaq; annis circiter XXX regnaſſe. Idas vir acer & bellicoſus, vt regio nomine meritò ornatus haberetur, & regnum ſuum rege dignum foret, ita armis egit, quò breui fines imperij à flumine Humbro, vſque ad fretum Scoticum propagarit, Lotho Pictorum, ac Conrano Scotorum rege acie victo.

Itaque tantum honoris duodecim annorum ſpatio, quibus ille imperium obtinuit, huic regi acceſsit, vt facilè finitimis populis admirationi ſimiliter ac formidini eſſet. Poſt Idam, regnant Adda eius filius, Clappas, Theodulphus, Freodulphus, Theodoricus, & Ethelricus, per annos duos & triginta. Ethelricum filius eius nomine Ethelfredus ſequitur. Cum Ethelfredo tradunt Ethelbertum Cantianum regem ſtatim initio ſui principatus egiſſe, vt bellum faceret Britannis, qui in eam inſulæ partem quam dicimus Vualliam, ſe receperant, & præſertim monachis Bangorienſib. qui duo & amplius millia numero fuiſſe dicuntur: quoniam illi, tametſi iam inde regnante Lucio Chriſtianum dogma receperant, attamen iniuriarum memores, tantum aberat vt vellent Anglos Chriſtianis inſtituere diſciplinis, vt ipſum etiam Auguſtinum euangelium docentem iuuare negarint. Sanè monachi cùm eam gentem pro hoſtibus haberent, haud dubiè arbitrabantur, nō licere dare ſanctum canibus, vt in prouerbio eſt. Veruntamen ego crediderim Ethelfredum partim dominandi cupiditate, partim odio iam diuturno irritatum, arma in Britannos tuliſſe. Tenebant per id tempus Britanni Vrbem Legionum, quam rex oppugnare aggreſſus, obſidione vndique cingere nititur. At oppidani, qui omnia pati, quàm obſidionem malebant, ſatis ſuis freti viribus, extemplò in hoſtem effuſe erumpunt, quos

insidijs

inſidijs exceptos Ethelfredus facilè fudit, debacchatus in primis in monachos Bangorienſes, qui pro ſalute ſuorum Deo ſupplicantes, in eum locum frequentes conuenerant. Vertit & in fugã Scotos, qui res eius ſequundas bello turbare cupientes, Britannis auxilio venerant: hisq́ rebus feliciter geſtis, cùm iam foris hoſtem non haberet, vt ſeſe domi quoque omni moleſtia liberaret cœpit ſecum agitare, quo pacto Eduinum filium Allæ Deiræ regis, quem pater fecerat hæredem, & ipſe regno fraudarat, è medio tolleret: videbat enim adoleſcentem ſingulari virtute præditum, in dies ſingulos magis metuendum, quàm metuentem: quippe vt ſcienter, ita fortiter equitabat, iaculabatur, cum æqualibus certabat, ſeq́ demũ nullis vitijs neque luxui neque inertiæ corrumpendum dabat, quò ſe regno dignum redderet. Hæc virtutum indoles regem territabat, optimè ſcientem vnumquenque præſertim fortiſſimum virum natura auidum eſſe imperij. ſed cùm ad vltimũ iudicaret nequaquã ſibi tutum fore, ſi talẽ iuuenem cũctis chariſsimum dolis opprimeret, ſimulato in eum crimine, in exilium eiecit, ratus illum inopia adactum facilius in aliqua flagitia lapſurum. Sed ſecus euenit, ac ille cogitarat. Eduinus ad Redoualdum regem Orientalium Anglorum confugit, à quo benignè acceptus plurimi fiebat: nam cognita virtute iuuenis, rex non poterat non illum paterna complecti charitate, quem

pro ſua parte conſilio, autoritate, armis deniqueſo ita tegere ſuis ſtatuit, vt nulla poſſet eum attingere inimicorum iniuria.

Hæc vbi Ethelfredo nuntiata ſunt, conſtituit modis omnibus Eduinum perdere, ſeu potius ſe perditum ire. Itaque primo quoq; die legatos ad Redoualdum miſit, qui peterent, vt Eduinũ domum remitteret, & ſi illud ſe facturum negaret, ei bellum indicerent. Redoualdus auditis legatis, abnuit velle ſe iura hoſpitij violare, aut præſtantiſsimum adoleſcentem infeſtiſsimo inimico tradere. Legati accepto reſponſo, bellum indixerũt, atque domum abierunt. Non intercеſſerant multi deinde dies, cùm accenſis vtrinque animis, reges ad manus venerunt: poſt longum certamen, Ethelfredus pugnando interficitur, cum magno ſuorum numero. Redoualdus victoria potitus, liberaliter Eduino regnum paternum reſtituit. Interim Oſualdus, Oſuuius, Enfredus, Oſricus & Offa Ethelfredi filij, cognita morte patris, in Scotiam fuga ſe proripuerunt, quos Eugenius quartus rex benignè accepit, baptizandosq; curauit, atq; ſuo tempore, ope & auxilio iuuit, & præſertim Oſualdum regem, aduerſus eius hoſtes. Secuta eſt fratres in Scotiam Ebba virgo, & ad Forthеæ oſtium delata, à qua promontoriũ proximum nomen traxit, quod hodiè Ebbam vocant. Eduinus ſtatim vt eſt principatum adeptus, fines regni longè lateq; produxit: Inſulas enim circumiacen

circumiacentes, quas Bedas, vti in primo huius
operis libro docuimus, Meuanias appellat, alij
Hebrides nominant, deuicit, item Scotos Pictoſ-
que in officio manere coëgit. Cadouallonem Britã
norum regem, virum natura ſæuum ac viribus
& animo fortẽ, prælio ſuperauit. Quibus rebus
foris præclariſsimè geſtis, domi pari ſtudio cun-
cta rectè conſtituit, curauitq́; vt iuſtitia in regno
ſuo domina rerum omnium eſſet, ſic, vt nihil ad
veram gloriam, viro ſtrenuo ac ſapienti deeſſe vi
deretur, niſi religionis Chriſtianæ cognitio, quã
vt quoque complecteretur, occaſioni primum fu
it oraculum, quo dum Ethelfredi furorem fugie
bat, vti infrà demonſtrabitur, admonitus eſt be-
nè ſperare: deinde fœdus & affinitas, quam cum
Edbaldo rege Cantiano iunxit, & Paulini epiſco
pi Eboracenſis hortatio poſtremò ſalutaris. Pau
linus enim vitæ ſanctitate clarus, à Iuſto Cantua
riẽſi archiepiſcopo, anno ſalutis circiter DCXXV
miſſus eſt cum Ethelberga ſorore Edbaldi, quæ
ad Eduinum virum adhuc religionis expertem
deducebatur, vt Northumbros euangelium do-
ceret, remq́; diuinam coram puella faceret. Exiſtĩ
mauit enim Iuſtus ita breui vſu vẽturum, vt per
hæc & rex & populus minus à nomine Chriſtia
no abhorreret: id quod eſt ſecutum. Porrò Edu-
inus libens annuit, vt vxor ritu Chriſtiano apud
ſe viueret, ſpontéq; pollicitus eſt, ſe in Chriſtiano
rum collegium vẽturum, ſi Chriſtianum dogma

à ſuis examinatum ſanctius cæteris reperiretur. Inuidit interea præſentē felicitatem Eduino Cuicholouſphus rex Occidentalium Saxonum quintus. Is enim hominem certum manu promptu ad Eduinum miſit, qui eum interficeret. Vbi ſicarius ad regem peruenit, propius acceſsit, quaſi aliquid magni renunciaturus, ſtrictoq́ pugione eū petijt. Rex fraudem ſuſpicatus tam celeriter retrò abijt, vt familiaris quidam ſeſe inter eum, & percutientem iniecerit, qui ilicò confoſſus eſt: ictus tamen tam vehemens fuit, vt traiecto familiaris corpore, Eduinum quoque læſerit, etſi admodum parum: at ſicarius in veſtigio dilaniatus eſt. Eo ipſo die Ethelberga filiam nomine Ethanfredam peperit, quocirca Eduinus pro vtroque munere, dijs ſuis gratias egit: quem Paulinus admonuit, vt Chriſto, non vanis dijs eiuſmodi beneficia accepta referret. Audiuit libenter rex pontificem rectè monentem, promiſitq́ rurſus ſe religionem quamprimum amplexurum, ſi benè iuuāte Chriſto, iniurias ab Occidentali rege acceptas, ex animi ſententia manu vlciſci poſſet: & vt ſpē certam ſeruandi promiſsi faceret, filiam nuper natam Deo conſecrandam Paulino tradidit, qui eā confeſtim primam omnium ex gente Northumbrorum, baptiſmi fonte abluit. Paulinus tamen regem rurſus admonuit, vt ne Chriſtum rogaret vindictam, qui exemplo docuiſſet parcendum eſſe inimicis, eosq́ atq́ adeò diligendos. Eduinus

poſt

poſt hæc, curato iam vulnere, exercitum parat, ac in Ceoloulphum hoſtem vadit, & vincit, victũq; dat crudeliter morti. Quo confecto feliciter negotio, Paulinus qui ſtudioſiſsimè curabat regem ad pietatem Chriſtianam trahere, nactus eam opportunitatem, præſtò adeſt, narratq; Eduino, Deum audiuiſſe eius preces, rogatq;, ne religionem negligat, neue cauſas procraſtinandi innectat, ſed quàprimum Chriſtianus fiat. Rex qui nihil non prudenter agebat, ſeq; rudem in cauſa eſſe dicebat, doctiſsimos quosq; accerſiri iubet, qui de religione Chriſtiana cum Paulino diſputet, quò probè tandem aliquando intelligat, vtrum illa ſit ſua idolatria præſtantior, nec ne.

Dum hæc opera Paulini geruntur, ecce rex literas accipit ab Honorio Romano pontifice, quibus multis argumentis ab eo incitabatur, ad pietatem Chriſtianam capeſſendam. Verũ animus regis in ſua ſecta hærendo, in qua ab ineunte ætate fuerat, nihil ferè inclinabatur ad nouam religionem. Quod equidem diuinitus factum dixerim: voluit enim Deus fortè hunc regem qui id temporis ſapientiſsimus habebatur, rectè prius ſuam religionem hæſitando perpendere, quemadmodum apoſtolus Thomas olim in exordio creſcentis euangelij fecerat, quàm illam reciperet, quò ſcilicet alij nihil poſtea ſuſpicantes quin vera eſſet, multò cupidiſsimè animos ſuos eadem perfunderent. Inter hæc dum viri docti diſputando

tempus

tempus ferè terebant, Eduino identidem oraculi in mentem veniebat, quo demùm in animum induxit, vt crederet. Fuit illud oraculum eiuſmodi. Cùm ille patria ablegatus apud Redoaldum ageret, & ab Ethelfredo per legatos ad mortem peteretur, cœpit de ſalute multum laborare, veritus ſi maneret, ne non inimico prædæ foret: ſin aliquò terrarum clàm iret, ne non perfidia notaretur, quòd tam grato hoſpiti minimè confiſus eſſet. ita angebatur, cùm ecce tibi, ſubitò nocte intempeſta, quidam vultus habituſq; incogniti, cũ eo congreſſus, petijt ecquid muneris daret, ſi rem nuntiaret, quæ eius animum omni penitus mœrore liberaret. Ad ea Eduinus, quanquam parũ fidei verbis hominis habebat, quẽ prorſus ignorabat, reſpondit, quicquid eſſet quod iure deſideraret, in ipſiuſq; manu foret, ſe vltrò daturum. Tum ille prædixit fore, vt primùm inſidias inimici euaderet, deinde regnum auitum recuperaret, illudq; victis hoſtibus, longè lateq; amplificaret. mox ſuper verticem capitis manu impoſita, inquit: Quoties quiſpiam ſimulatq; rerum potitus fueris, Eduine, ad te adiuerit, capitiq; tuo manũ itidem admouerit, ſis tunc demùm fidei ſeruandæ memor. His dictis, ipſe diuinus omnino vates è conſpectu repentè euanuit, vt intelligeretur, non mortalem hominem, cuius mẽs futuræ ſortis neſcia eſt, ſed Dei nuntium talia eſſe vaticinatum. Oblectatus mirandum in modum adoleſ-

ce[illegible]s eo oraculo,rem tacitus ſecum diu animo re-
[illegible]iens, nulli patefacere eſt auſus . Cùm igitur
poſt hæc, Eduinus de induſtria negocium extra-
he[illegible] nulliuſq; monitis flecteretur,Paulinus,qui
diu rogando nihil profecerat,interim ſupernè,v-
ti credere fas eſt , oraculum doctus , ad eum qui
Eboraci morabatur, acceſsit,capitiq; ſanctiſsimã
manum admouẽs petijt,num recordaretur quid
illud portenderet.Tum Eduinus miraculo terri-
tus, illicò ad pedes antiſtiti iacuit , ad cœlum ſuſ-
piciens,ita verba feciſſe dicitur:Tandem te hodi-
erno die,omnipotens Deus,opera Chriſti filij tui
agnoſco:quare impietatis tam diuturnæ veniam
oro, qua hactenus tranſuerſe actus nullas tibi be
neficiorum gratias egi.Deinde ad Paulinum con
uerſus ait:Et te optime antiſtes magnoperè rogo
vt dato adhuc breui ſpatio , vſque dum de hoc
ſummo religionis negotio , rurſus cum meis deli
berem , quamprimum mox ad Chriſtianorum
numerum me adiungere velis . Et quia Eboraci
in vrbe idolorum plena , locus non erat appoſi-
tus,in quo res diuina commodùm fieret,ſacræq;
cærimoniæ celebrarentur, idcirco rex ad tempus
è ligno templum extruere neceſſe habuit , quod
diuo Petro apoſtolo conſecratum voluit. In hoc
itaque templo ad vltimum Eduinus poſt longã
de religione Chriſtiana diſceptationem , & annũ
cùm regnare cœpit,vndecimum,ac aduentus An
glorum CLXXX, qui fuit ſalutis DCXXVII, cũ
multis

multis ſuorum, ſacra baptiſmatis aqua à Paulino perfunditur: qui poſtquam è baptiſterio ſ[illegible]latus eſt, iactis fundamentis, ædem ipſam lapide quadrato ædificare cœpit, ſed morte immatura obita, inchoatum opus Oſualdo ſucceſſori perficiendum reliquit. In hoc templo Paulinus archiepiſcopalem ſedem locauit. Eſt hodiè templũ egregium, & cum quibuſuis ſacris ædibus operis magnificentia comparandum.

Eduino ciuitate Dei donato, confeſtim tali exemplo, Paulinique opera, Carpualdus rex Orientalium Anglorum ductus, cum tota ea gente in rempublicam Chriſtianam refertur. Quibus rebus cognitis, Honorius pontifex Romanus valde delectatus, protinus Paulino dono miſit pallium, quod eſt archiepiſcopi inſigne, ſcripſitque ad ipſum & Eduinum literas humanitatis & gratiæ plenas, quibus potiſsimum probitatem, ſtudium pietatem episcopi benè de religione meriti collaudauit: regem miris item laudibus ad cœlum extulit, quòd euangelicum dogma complexus eſſet, & alijs vt idem facerent, exemplo fuiſſet: quẽ paterna pietate hortatus eſt, vt ſtrenuè ac fideliter illud patientia vel morte defenderet, cùm futurum eſſet, vt dignum factis præmium à Deo conſequeretur. His rebus fiebat, vt regnum Northumbrorum maximè floreret, operaque principis pax vbique parta foret, cùm eam ſubitò Cadouallonis defectio turbauit. Ita enim vſu venit,

Vt nihil ſit humanis viribus confectum, quod nõ ab humanis æquè viribus deſtrui poſsit. Penda enim Merciorum rex tyrannus crudeliſsimus, plus æquo dolens res Eduini proſperè ſuccedere, Cadouallonem grauatiſsimè dominationẽ Northumbrorum ferentem ad rebellandum adegit, ſimulq́ꝫ ambo opibus iunctis, in Northumbros mouerunt. Audito hoſtium aduentu, cum modico equitatu rex ferox vrbe egreditur, vt magis numerum hoſtium ineat, ac quæ eorum ſint conſilia, ex proximo cognoſcat, quàm vt pugnam conſerat: attamen cùm hoſtes haud procul forẽt, & numero pauciores multò quàm eſſent, viderẽtur, nihil ſuorum exiguitate retardatus eos inuaſit. Pugnatur vtrinque acriter, nec Eduini miles, quòd ſubitò ad primum congreſſum cognouerit inimicorum copias eſſe auctas, deterrebatur, quin potius pro ſe quiſque fortiſsimi ducis exẽplo accenſus, multaq́ꝫ vi connixus multitudini vndiq́ꝫ irrumpenti fortiter inſtabat, iamq́ꝫ victoriam certam in conſpectu cernebat, cùm Eduinus dum fortiter præliaretur, ictus concidit. Interpellauit ducis interitus nobiliſsimam victoriam, fuitq́ꝫ pugna illa Northumbrorum rebus multũ luctuoſa, ſimulq́ꝫ calamitoſa: milites cæde ducis perculſi paſsim funduntur, trucidanturq́ꝫ. Offredus item regis filius illo temporis momento, in eo prælio cecidit. Edfredus alter filius vitæ ſeruãdæ cauſa, ſeſe Pendæ dedidit, quem ille violato

iure

iureiurando,poſtea iugulauit. Ethelberga vxor regis ita rebus ſubitò tam malè cadentibus, animo conſternata, mortem viri miſerabiliter mœrens,cum Paulino & duabus filijs Enfreda, & Etheloreda,ad Edbaldum fratrem regem Cantianum confugit. Atque Northumbrorum opes ſic vno puncto temporis, infirmæ factæ ſunt. Fuit is annus ſalutis humanæ DCXXXIII. Vixit Eduinus annos xlviij. Paulinus Cantuariam profectus humaniter ab Honorio archiepiſcopo accipitur, atq; Roceſtrenſi diœceſi in locum Romani epiſcopi paulò antè mortui præficitur,vbi vitam ſanctiſsimè peregit. Hinc profectò cernere licet, aut nullas olim epiſcopos habuiſſe opes, ſacerdotali ordini vt non valde vtiles,aut non curaſſe,cũ Paulinus omiſſo archiepiſcopatu Eboracẽſi,Roceſtrenſem obtinuerit minus locupletem. Diœceſis autem Eboracenſis deinde per aliquot annos inter tyrannorum perſecutiones,à Lindiſarnenſibus epiſcopis adminiſtratæ, poſtremò Ceddas ſanctus antiſtes curam ſuſcepit. Hunc ſecutus eſt Vuilfredus, qui multa paſſus incommoda,bis intra ſpatium xlv annorum, quibus ſedit, ob regum inſolentiam, archiepiſcopatu pulſus eſt. Is itaque & Ceddas benè de religione meriti, & ambò poſt vitam ſanctiſsimè actam, ad diuorum numerum adſcripti ſunt. Huius diui Vuilfredi opus eſt templum ad pagum, quem dicunt Riponem,vbi collegium inſtituit ſacerdotum,eo

loci

loci hodiè eius corpus religioſe ſeruatur. Succeſſit Boſas, & Boſæ Ioannes à Paulino quintus.

Poſt Eduinum in pugna interfectum, Northū brorum regnum inter Oſricum, & Enfredum diuiſum conſtàt: huic Bernicia, illi Deira obuenit. Ii etſi Chriſtiani erant, eò tamen à vitijs, quorum multis notatiſsimi erant maculis, breui tempore tracti ſunt, vt religionem ipſam repudiarint. Sed non tulit iſtuc diu flagitium Deus, nanq; vix annus interceſſerat, cùm Cadouallo Britannorum rex ambos ferro perdidit. Quare ſunt, qui eos tum propter turpem vitam, tum propter breuitatem temporis, minus in numero Northumbrorum regum ponant. Oſualdus deinde tertius Ethelfredi filius, àb Ida decimus Northumbrię rex creatur. Is poſt interitum patris apud Scotos diu exulauit, vbi Chriſtianus factus, florem iuuentutis per bonas artes, inter bonos ſtudioſe exercuit ac in primis per laboris vſum, militiam didicit, quam perinde vt religionem colebat, ſic, vt bellū nemini niſi prouocatus faceret. Quo fiebat, vt Cadouallo rex Britannus eum penè cōtēptui haberet: ſiquidem is interemptis paulò antè duobus regulis, omnia audacius crudeliusq; deuaſtabat, & quia nullus ita ſæuienti ſeſe opponebat, idcirco animo elatus, præ ſe Anglos omnes contēnebat, negligebat, vituperabat, quòd imbelles, quòd lenti, quòd inertes eſſent, ita vt palàm prædicaret

dicaret, ſe ad perniciem illorum eſſe natum. Atque ea inſolentia animus ferox agitatus, nihil periculi formidabat. Ita Britannus ſuperbus Oſualdum bello petijt, neutiquam ſecum cogitãs, quãtum hoſtis valeret armis. Anglus nihil cunctatus in planum campum copias duxit, vbi Aetiani milites olim ad arcendos Pictorum incurſus, murũ conſtruxerant: & licet ad certamen eo ipſo die quo illuc acceſſerat, prouocatus eſſet ab hoſte, at tamen ſe caſtris continuit, ac interim dominicã crucem per caſtra circunferri, & armatos eam venerari, diuinumq; auxilium ad rem benè gerendam implorare iuſsit. Quo facto, crux eo loci tanquam trophæum futuræ victoriæ locata eſt. fuit poſtea loco nomen Cœleſtis Campus. Altero die vbi illuxit, ſacris ritè peractis, in hoſtem pugnam efflagitantem eduxit, editoq; ſigno, in certamen ferociter deſcendit. Committitur vtrinq; ingens prælium, in quo æquis viribus vſque eò pugnatur, dum audacia Britannorum ſeſe paulatim remiſit. Quo cognito, Oſualdus redintegrato certamine ferociſsimum hoſtem primùm in fugam vertit, deinde fugientem conſecutus, cum omnibus ferè copijs interemit. Hunc exitum vitę habuit Cadouallo, Anglici nominis hoſtis crudeliſsimus. Fuit is natura & vultu multò terribilior, qua de cauſa ferunt Britannos illi poſtea ſtatuam poſuiſſe, vt hoſtibus eam intuentibus formidini eſſet. Succeſsit patri Cadouualladrus, qui

[illegible]is Britannicas res ad exitum trahentibus, relicto regno, vt ſuprà dictum eſt, Romam petijt, ibiq; mortem obijt. Hòc bello proſperè confecto, Oſualdo regi pietate inſigni, vt Deo pro victoria, cæteriſq; acceptis beneficijs, grátias ageret, nihil potius fuit, quàm cultui diuino augendo, religioniq; in ſuo regnò prapágandæ operam impenſiſſimè dare: quocirca Aidanum epiſcopum rebus omnibus ornatum, cuius ſanctiſsimis monitis dum in Scotia exularat, animum ſuum rectè inſtituerat, per legatos orauit, vt ad ſe veniret, & illum aliquanto poſt perlibenter in Northumbriã venientem, amãter & benignè accepit. At bonus epiſcòpus ſtatim vt eò peruenit, nihil prius ſibi curandum ſtatuit, quàm vt inter Northumbros, religionis perpetuò duraturæ fundamenta iaceret: quare à rege petijt locum appoſitum, in quo ſedem epiſcopalem locaret: & cùm alij alium locum tanto diuino operi conſtruendo aptum iudicarent, viſa eſt ei Lindiſarnis inſula in primis cõmoda, vbi ea ſedes inſtitueretur, quia illa procul ab omni celebritate erat, in qua, tanquam in ſolitudine, facilius liceret diuinis rebus vacare. Itaq; hîc Aidanus eam ſedem poſuit, rìteq; omnia quæ ad pontificiam pertinerent dignitatem inſtituit, prouiditq;. Fuit is annus ſalutis humanæ DCXL.

Eſt locus iſte circa limitem Angliæ & Scotiæ, ad Orientem, in dextero inſulæ littore, qui bis in

O. dig

die incitante ſe æſtu, quod toties accidit, ſemper horarum duodecim ſpatio, aquis circumcirca cingitur, adeò vt planè inſula fiat, idémque recedentibus pari temporis interuallo vndis, remaneat reliquę terræ coniunctus, atque ſiccus. Circuitus eſt trium circiter millium paſſuum. Hodiè Angli hunc locum vocant Holy Ilond, id eſt, ſanctã inſulam, quòd ibi Aidani, Cutheberti, ac aliorum diuorum corpora ſepulturæ data fuiſſent.. Seruat etiam nunc locus naturam ſuam: quo fit, vt errent, qui credant Lindiſarnem eam eſſe inſulã, quam nunc Farnem vocant, diſtantẽ circiter miliaria ſeptem, de qua infrà plura memorabimus. In ea igitur inſula locata epiſcopali ſede, Aidanus vir ſanctus non ceſſabat erudire populum euangelio. Sæpius in ea concione res ſpectaculo digna contigebat. cùm enim Aidanus, qui nondum Anglicam linguam ſcienter callebat (quæ vt rudis & planè Saxonica, ac nondum eius elocutione emẽdata, parum affinitatis per id tempus cum Scotica habebat) ſuo ſermone Chriſtianũ dogma doceret, & rex qui Scoticę linguæ probè ſciens erat, ex ore ſanctiſsimi viri verba excipiens, populo mira charitate explanaret: inde fiebat, vt epiſcopus & rex vno tempore euangelium prædicarẽt, & pòpulus partim ſacerdotali, partim regia maieſtate adductus, diligentius illud attenderet, imbibérétque. Creſcebat hoc pacto in dies magis magiſq; religio inter Northumbros, paſsimq; ſacræ

extrue-

extruebantur ędes,& in primis in Campo Cœleſti templum magnifico opere conditum eſt: Hîc enim ſtatim vt pius rex dominicam crucem erexerat,locus cœpit multis crebrò editis miraculis, longè celeberrimus eſſe: quippe in tota Benicioꝛum regione,ante illam crucem ab Oſualdo erectam,nullum templum, nullum rei ſacræ monimentum fuerat. Nec minus interea res Northũbricæ imperio augebantur. Oſualdus ſola ingentis animi pietate,qua cunctos æquè comiter complectebatur, ſine ferè cæde, atq; ſanguine,Britannos,Pictos,Scotos,& Anglos diuerſarum linguarum nationes,partim in amicitiam,partim in ditionem accepit. Sic Deus bonum principem augebat opibus,ſic per viam rectam ad cœleſtia præmia tendentem ducebat: cæterùm nunquam imperij aut opum magnitudo ſapientiſsimi hominis animum ab humanitate alienauit. Mira fuit in homine ſanctitas,mirum pietatis ſtudium,nulli vnquam malum pro malo reddidit, ſed Chriſti regis ſummi exemplum imitatus, ijs etiam benè precabatur, beneq; volebat, à quibus accepiſſet iniurias. Quid,quòd non immemor illius veteris ac diuini verbi, A fructibus eorum cognoſcetis eos, de omnibus iuxta benè mereri cupiẽs, identidem ægrotantium cubilia circuire, morbo affectos verbis & muneribus leuare,nexos ſoluere, aut cuſtodia liberare, alieno ære creditoribus ſoluto,pupillos,viduasq; circumſcriptorum frau

depreſſos ab iniuria tueri, alereq́ paterna chari-
tate, ac circūſcriptores punire ſolebat? Inter hæc
pietatis opera, vnum cùm primis ferunt memo-
ria dignum. Ille eo ipſo die, quo Ieſus Chriſtus à
morte vitam reſumpſit, dum prandebat, diſcum-
bente fortè cum eo Aidano, à miniſtris intellexit
frequentes pro foribus domus circunſtare pau-
peres cibum petentes: tum pius princeps charita-
te motus, lancem argenteam cum cibarijs, quæ
ad manus prima aderat, pauperibus minutatim
diuidendam dedit. Aidanus ob huiuſmodi præ-
clarum liberalitatis facinus, ad regem conuerſus,
& eius dexteram præhendens, inquit: Nunquam
putreſcat iſta manus. Quod, vt credere par eſt,
vir vtique ſanctus, diuino afflatus ſpiritu, cecinit.
equidem illa manus conſumpto poſthac corpo-
re, integra ſemper manſit, quæ capſula decenti cō
dita in Vrbe Regia, in diui Petri templo, multa
cum veneratione, diu ſeruata eſt. Vbi loci Regia
Vrbs fuerit, infrà demonſtrabitur. Oſualdus po-
ſtremò reconciliatis in gratiam Deirorum & Ber
niciorum animis (nam antea inter ſe controuerſi
as habebant) pro Chriſtiana religione, de qua ha
ctenus benè erat meritus, bellum aduerſum illi-
us hoſtes ſumendum conſtituit: iam ei enim ſu-
premus obrepebat vitæ dies. Sæuiebat Penda
Merciorum rex vir longè truculentiſsimus id tē-
poris, in homines Chriſtianos, ſpoliabat ædes ſa-
cras donarijs, nomen ipſum pietatis delere tam

affectabat,

aff[e]ctabat, quàm conabatur. In hunc itaque tyrã num ſic furentem Oſualdus arma tulit, qui inito prælio, inſidijs vndique barbarorum circumuentus, inter impios prælians morte occubuit. Regis interitu perculſa Northumbrorum acies, terga ſtatim vertit. Regnauit Oſualdus annos nouem, vixit octo & triginta. Hunc poſtea, quia vitam ſine labe egiſſet, quia Deum ſemper ſanctiſsimè coluiſſet, quia deniq; pro religione mortem oppetijſſet, non immeritò inter diuos, patres retulerunt: cuius memoria benè multis etiam nunc apud mortales celebratur miraculis. Vrbs Regia olim Debba ſeu Bebba (vtrunque ſcriptum reperio) à nomine cuiuſdam reginæ dicta eſt: autore Bedas. poſtea cùm in ea Northumbrorum reges ſedem haberent, Regiam ciuitatem appellarunt. erat ſita in dextera inſulæ ora, quæ ad Orientem ſpectat, contra Farnem inſulam, diſtantem circiter duo millia paſſuum ab ea. Hodiè nulla extãt vrbis veſtigia, ſolùm ſita eſt eo loci arx, quæ an id temporis condita fuerit, vel poſtea, eſt omnino incertum: hanc Angli nunc Bamburgum vocãt. Inſula verò Farna ſiue Farnis ſemper marinis circundatur aquis, cuius circuitus vix mille continet paſſus. Igitur cùm Lindiſarnis bis in die, recedentibus marinis vndis, adiri pedibus poſsit, vti ſuprà expoſitum eſt, alia omnino inſula eſt à Farne: tametſi nominis ſimilitudo eandem eſſe indicare videtur. Quæ res etiam nunc trahit multos

in errorem, vt credant Farnem eſſe, quam olim Lindiſarnem dicebant: ab initio tamen vtrique inſulæ Farnis nomen fuit, verùm poſtea hæc à Lindo amne, qui ad eum locum per ſubterraneos meatus, ita in Oceanum erumpit, vt non videatur niſi cùm mare decreuerit, Lindiſarnis dicta eſt, & illi vetus vocabulum remanſit. Eſt tertia in eo tractu maris inſula, diſtãs à Farne circiter milliaria decem, quam nuncupant Cochettam.

Secundum hanc acceptam plagam, diuiſo iterum Northumbriæ regno, Oſuuius Oſualdi frater ab Ida vndecimus Berniciã obtinuit, & Oſuino filio Oſrici, quem ſuprà diximus à Cadouallone fuiſſe interfectum, Deira obuenit. Ii initio principatus, mira animorum concordia conſilia communicare, arma aduerſus hoſtes ſociare cœperunt, quos haud multò pòſt cupiditas imperij ad domeſticum bellum ſolicitauit. Quare coactis vtrinq; copijs, confligere ſimul ſtatuerũt: verùm vbi rabies cõtracti inter vtrunq; odij, quod mortaliũ animos plerunq; obcęcare ſolet, paululum refrixit, & quiſque maturius præſentis periculi molem agitare animo cœpit, conſultò certaminis diem extrahere placuit. Interim Oſuinus longè viribus impar, arbitrans ſibi tutius fore in pręſentia cedere, quàm dimicare, clàm ab exercitu, vno comitatus ſeruo, de nocte fugit domũ cuiuſpiam, quem ſibi amicum putarat. Is homo perfidioſus, egregium iuuenem Oſuuio necandum prodidit.

prodidit. Per hunc modum Oſuuius integrum regnum adeptus, maiora inde tentanda ratus, in primis Pendam Merciorum regem, qui Eduinũ & Oſualdum eius fratrem, vti ſuprà memoraui, occiderat, armis quamprimùm inuadere conſtituit, ſi ferum hoſtem, quem cuncti æquè mortales pertimeſcendum cenſebant, non poſſet prius placare muneribus: quod cũ fruſtra tẽtarit, tũ ſibi demum armis vtendum putauit. Quod quidem bellum, quamuis plenum periculi eſſet, diuina tamen ope fretus, minoribus multò, quàm pro tanto negocio opus foret, copijs hoſtem adoriri nihil cunctatus, primo impetu fugauit: tum ab equitibus fugientium magna facta eſt ſtrages, inter quos & Penda cecidit. Oſuuius verò Mercios confeſtim in deditionem accepit, atque ita ſuum decus, ſuorumq́ mortes inſigniter vltus eſt. Hæc victoria inſuper res Northumbricas reſtituit, iuuitq́ plurimum Chriſtianam religionem, quæ Oſualdi morte, tantum damni fecerat, vt parum abfuerit, quin ſit ab ipſo Penda ſæuo hoſte exterminata. Oſuuius deinceps ſatis præſenti rerum ſucceſſu contentus, arma depoſuit, ac tollendæ infamiæ, qua propter cædem Oſuini paulò antè editam, flagrabat, purgandiq́ ſceleris cauſa, cœpit Deum religioſiſsimè colere, veniam delictorum precari multis cum lachrymis, inopibus dona largiri, ac deniq́ de cunctis enixiſsimè bene mereri. Quibus officijs breui factum eſt, vt

Deo, ſicut credere decet, & hominibus chariſſimus effectus ſit: nanq; præter cætera pietatis opera, autor fuit, vt Mercij depoſita tandem animorum feritate, in rempublicam Chriſtianam venerint. Sanè deuicto Penda, confeſtim atq; regno Mercio eſt potitus, gnauiter curauit, vt populus ille Chriſtianis moribus inſtitueretur, dedit in matrimonium Aluchefredam filiam Pedæ Pendæ filio adoleſcenti egregio, ac dotis nomine partem Merciæ meridionalem, vti ſuprà expoſitum eſt, ſub ea conditione, vt religionem amplecteretur: quod iuuenis hortatione præſertim regis, maturè fecit: idem fecerunt & Mercij eius exemplũ ſecuti. Imperauit Oſuuius Mercijs tris duntaxat annos; nam illi libertatis cupidi derepentè defecerũt. Item optimus rex cõdidit cœnobium, quod eſt ad Vuittby pagum, ibiq; monacharum collegium inſtituit, cui præfecit Congildam ſanctiſsimam mulierem, eiq; in diſciplinam dedit filiam nomine Edelfredam, quæ monacha facta eſt. Verùm longo poſt tempore cœnobium iſtud à barbaris dirutum monachi Benedictini inſtaurarũt, habueruntq; . Ex eo poſtea loco extiterunt monachi præſtãtiſsimi, qui deinde cœnobium illud magnificum diuæ virgini Mariæ dicatum, proximè mœnia Eboraci poſuerũt: quamuis ſint, qui opus aſsignent Alano Richemondiæ comiti: ſed illud haud ſcio, quàm verè. At nos ad rẽ. Poſt hæc, dum bonus princeps id tantum ſtuderet,

quod

quod in rem Chriſtianam eſſet, in valetudinem incidit, qua breui conſumptus eſt, anno ſalutis DCC. Vixit annos quinquaginta ſeptem, regnauit xxviij. ſuſtulit filios ex Enfreda Edouini filia, mares duos, Egfredum & Aluinum: filias tris, Oſitham, Aluchefredam, & Edelfredam. fecit hæredem Egfredum filium ſui pariter regni atque virtutis. Is regnum adeptus, per omnia ſe bonum principem, & Reipublicæ vtilem præbuit: cùm primis egit, vt Cuthebertus vir ſanctitate vitæ, & doctrina clarus Lindifarnenſis epiſcopus crearetur: poſtea Etheldredam Annæ Orientalium Anglorum regis filiam, puellam longè formoſiſsimam, ac multò optimam, in matrimonium duxit. Hæc vna de multis, memorabile omni æuo pudicitiæ exemplum edidit: bis enim nupſit, & corpus tamen virilis complexus omnino expers ſeruauit: ſed cum priore viro, qui ſtatim poſt factas nuptias mortem obijt, illud facilè factu fuit: cum Egfredo verò iuuene ætate florente, cū duodecim vixiſſet annos, & nunquam ab eo compreſſa fuiſſet, id adeò dignum admiratione eſt, vt propè neſcias, vtrum magis fœminæ conſtantia, aut viri amore flagrantis patientia laudanda ſit: atqui vtrunque par gloria comitatur. Sanè quotuſquiſque eſt, qui ita titillanti carni modum imponere ſciat? Res ad extremum, extra tamen vim in certamen adducta eſt: etenim Egfredus ſuſcipiendæ prolis deſiderio agitatus, modò blandien-

tis,modò minitantis ſimilis vxorem ſtimulabat, quò vellet vnà ſecum, velut ius matrimonij poſceret,liberis procreandis operam dare. Etheldreda cõtrà, quæ Deo virginitatem ſuam dedicarat, nullius voluptatis ſeu verborum illecebris à propoſito auertebatur. Rex qui ſuapte natura placido erat ingenio, licet quò magis vxor negabat, hoc maiore amore(ſic enim negata auidius cupimus) flagraret, manus tamen à violentia abſtinebat, qui vt nihil intentatum relinqueret, eam de ſententia deducendi negotium dedit Vuilfredo Eboracenſi archiepiſcopo, cui virgo multum cõfidebat. Veruntamen ille etiam nihil profecit, adeò mens illius immota manebat. Etheldreda interim aſsiduis precibus virum fatigare non ceſſabat,quò ſibi per eius voluntatem coniugali vinculo ſolutæ, liceret priuatam & cœlibem degere vitam:idq; tandem impetrauit: nam prudẽs princeps non potuit non amare in vxore virginitatẽ, quam certo ſciebat Chriſto dedicatam eſſe. Virgo libertatem nacta,contulit ſe ad monachã Ebbam, Egfredi viri ſui amitam, quæ id temporis ſanctitate vitæ florebat,eratq; abbatiſſa, quam dicunt,monacharum cœnobij, quod erat ad id loci,vbi memoria noſtra eſt pagus, in finibus Scotiæ, quem vocant Coldingham, ibiq; monacha facta eſt. Poſt hæc pia virgo augendæ religionis cupida,ad ſuos Orientales Anglos rediit, ac quãprimum in inſula,quam Elym nominant, cœno-

bium inſtaurauit, atque in eo monacharum collegium inſtituit, cui ipſa præfuit, & demùm mortua in diuorum numerum adſcripta eſt. Cœnobium enim iſtud ab initio, autore diuo Auguſtino archiepiſcopo, ſumptibus Ethelberti regis Cãtiani conditum, ac diuæ virgini Mariæ dedicatũ tradunt, eoq́ loci collocatum monachorum ordinis diui Benedicti collegium, circiter annum ſalutis humanæ D C. Verùm deinde cùm Penda Merciorum tyrannus, in Orientalibus Anglis vaſtas ſolitudines feciſſet, cœnobium quoque illud euerſum eſt, quod, vt diximus, Etheldreda inſtaurauit. At poſtea circiter annum ſalutis D C C C-LXX, Dacis, duce Agnero, in Anglos Orientales debacchantibus, & aras omnes & templa funeſtantibus, cœnobium rurſus complanatur, quod paucis poſt annis nonnulli boni patres presbyteri refecêre, ſacerdotumq́ collegium in eo inſtituerunt. Hos poſtremò circiter annum ſalutis humanæ DCCCCLXX, Etheluoldus monachus Vintonienſis epiſcopus, cùm apud Edgarum regem, tum apud Ioannem xiij. Romanum pontificem, inde deijciendos, atque ſuos monachos introducendos curauit, qui etiam nunc locum habent. Elys autem inſula, aquis dulcibus circumfuſa, ad auſtrum, intra fines Cantabrigienſis comitatus ſita eſt, quæ ad ſeptentrionem attingit Northfolchiam, ſpectatq́ ad orientem ſolem, vnde eius lõgitudo in occaſum verſus patet paſſuũ

millia circiter ſex & viginti, latitudo verò quatuordecim. Ita inſula omnis in circuitu eſt octuaginta milliaria. quæ cùm paludibus, hyberno præſertim tempore redundet, ex eo Elym nominatam exiſtimant, quòd ἕλος Græcis palus dicitur. Sunt in ea aliquot pagi celebres, & in primis ille, qui eodem nomine Elys nuncupatur, vbi ciuitas Elyenſis, ac epiſcopalis ſedes locata eſt, quemadmodum alibi demonſtrabitur. Egfredus poſtea toto triênio quo vixit bello implicitus, cum Mercijs primùm male pugnauit, deinde nulla laceſsitus iniuria, in Hyberniam exercitum miſit, qui inſulanos imprudentes crudeliter afflixit: poſtea Eugenium quintum Scotorum regem, ſuis principibus ſummè orantibus ne amicos læderet, bello vexauit, poſtremò daturus delictorum pœnas in Brudeum Pictorum regem arma mouit, etiamſi Cuthebertus antiſtes dehortatus eſt id facere: qui inſidijs exceptus, cum bona copiarum parte perijt. Regnauit Egfredus annos XV, vixit quadraginta. Alfredus ex concubina, vt ferunt, Oſuuij filius, fit inde rex ab Ida nonus. Is regnante Egfredo fratre, exul, ingenij facultate aſsiduaq́ꝫ opera in literis hærendo, doctiſsimus euaſit. adeptus ergo regnum hoſtium iniurijs deuaſtatum, bonis artibus inſtaurandum, fouendum, atq́ꝫ tuendum miro ſtudio curauit, & contentus finib. quos poſt cladem fratris, à Pictis victoria hoſtiliter cupideq́ꝫ vſis recipere ſine certamine potuerat,

rat, paci ac honeſto ocio pariter ſtuduit atque ab externis armis per decem & nouem annos, quibus regnauit, quieuit.

Per hæc tempora, Ioannes Eboracenſis antiſtes diuinarum literarum ſtudijs clarus maximè floruit, qui tædio publicæ vitæ affectus, dimiſſo archiepiſcopatu, ſe Beuerlacum contulit, vbi loci ædem ædificauit, preſbyterorumq́ collegium inſtituit, ac quatuor annos deinde vitam procul à curis ſanctiſsimè duxit, atque demùm finiuit: hodiè eo loci benè multis fulgens miraculis, religioſiſsimè colitur, quippe qui iampridem inter diuos relatus eſt. ſedit annos trigintatres. Beuerlacum autem eſt oppidum in ora Orientali, vt in plano loco ſatis munitum. Succeſsit Ioanni Vuilfredus ſecundus eius diſcipulus: quem poſt annum decimumquintum, quàm ſedere cœperat, vita priuatum, ſecutus eſt Egbertus à Paulino ſeptimus. Huic trigeſimoſecundo poſt anno ex humanis rebus adempto, ſucceſsit Albertus, deinde Embaldus, Embaldus ſecundus, Vuilſius, Vimundus, & Vuilferus à Paulino tertiusdecimus. Præfuerunt Eccleſiæ iſti archiepiſcopi circiter annos centum & viginti. Poſtea ſecuti ſunt Adelbaldus, Lodeuardus, & Vulſtanus à Paulino ordine antiſtitum Eboracenſium ſextusdecimus, de cuius ſanctitate loco magis appoſito dicemus, in vita Adelſtani regis. Poſt Alfredum, reges fuerunt Oſredus, Chenredus, Oſrichus, & Ceoloulphus

ab Ida decimusſeptimus. Huic Bedas inſcripſit opus eccleſiaſticæ hiſtoriæ gentis Anglorum, qui eodem tẽpore vitam cum morte commutauit. ſcripſit præterea in acta apoſtolorum, in euangelium Marci, de temporibus libellum, & homilias, quarum hodiè frequens eſt vſus, in primis apud Anglos: itẽ in vij. epiſt. canonic. in Apocalypſim, in Geneſim, in Ezram, in libros regum, & multa alia, quæ deſiderantur. Ceolouulphus poſt octauum, quàm regnare cœperat, annum, dato imperio Egberto patrueli, monaſticam deinde vitam duxit. Iſte itidem poſt alterum & vigeſimum annũ, quàm regnare cœperat, relicto regno, fit monachus. Ex illo res Northumbricæ ad exitum inclinatæ ſunt, populo per factiones, in partes diuiſo. Succeſsit Oſoulphus, qui breui domeſtico odio oppreſſus perijt. Hunc ſecutus eſt Altredus, qui decimo poſt anno, diſcordia itidem ciuili fatigatus imperio cedere eſt compulſus. In cuius locum Ethelbertus ſubſtituitur, quẽ breui tempore regno deturbatum, Aſualdus ſecutus eſt: & is malo omine principatum iniuit: nam X I pòſt anno populi ſeditione opprimitur: cuius exemplo territus Oſredus, qui ei ſucceſsit, vix imperij anno circumacto, ſe ad priuatam vitam recepit. Poſtremò Ethelbertus ſeu Adelredus ab Ida vigeſimus quartus & vltimus, curam regni tot antea regulis exitialem ſuſcipere eſt auſus, qui tamen fatum ſuperiorum effugere nequiuit: poſt quar-

tium enim annum, quàm illud occuparat, à ſuis quoque occiſus eſt. Vacauit regnum aliquandiu, nullo amplius id ſibi petere audēte, vtpote quod velut equum Seianum, vt aiunt, vniuerſi formidabant. Res ſanè mirabilis: porrò nullum tam pernitioſum imperiū exiſtit, quin mortales quāplurimi cupiditate acti, illud ipſum ſibi non optent. Sic Northumbria exitio domeſtico agitata, deinceps triginta & amplius annis tam finitimorum populorum, quàm barbarorum iniurijs patuit: nanque eam Daci ſedibus patrijs egreſsi & in inſulam delati, interea etiam tenuerunt, quibus ad vltimum deuictis, Egbertus Occidentalium Saxonum rex, regnum ita ſeditionibus domeſticis barbaricaq; feritate deuaſtatum, per deditionem à Northumbris factam, vti infrà appoſitè dicetur, ſuo adiecit imperio. Ad hunc modū deſitum eſt à Northumbrorum gente regnare, anno ſalutis DCCCXXVII. Poſtea Aluredus rex, vt in eius vita demonſtrabitur, præfecit Northumbris Gormonem Dacum. Ita Northumbria rurſus in barbarorū poteſtatem venit, quā poſtremò Adelſtanus ab eorum manibus eripuit, ad ſuamq; ditionem adiunxit.

SEPTIMVM regnum Occidentalium Saxonum, quod anno aduentus Anglorum circiter altero & ſeptuageſimo, ſalutis humanę DXXI exordium à Cerdicio primo rege ſumpſit. Fines huius regni ab initio non omnino anguſti fuerunt,

runt, quippe qui, ſicut coniectura aſſequi poſſu-
mus, in eandem longitudinem, & latitudinem
patebant, atque tempeſtate noſtra, Bathonienſis
& Vuellenſis, item Sarisberienſis ac Exonienſis
dioeceſes patent. Verùm poſtea maiora rerum
incrementa conſecuta ſunt: nam eiuſmodi Occi-
dentales reges non contenti ea inſulæ parte, quã
principio adepti fuerãt, ſibi totam poſtremò vin-
dicarũt, quam Britanni antea poſſederant. Cer-
dicius vltimus omnium cum nonnullis copijs,
ex Germania ſuis auxilio in Britanniam venit,
qui primo appulſu, ab inſulanis bello exceptus,
multitudinem effuſe inuadentem nullo ferè ne-
gotio repreſsit, in fugamq́ue vertit. Qui belli ſuc-
ceſſus illi quietem peperit. porrò poſt illum diẽ,
Britanni aliàs victi, minus in eum arma mouere
auſi ſunt. Sic Occidentales inſulæ partes Cerdici
us paulatim occupauit, ibiq́ue regnare incipiens,
regnum ſibi ac poſteris longè pulcherrimum cõ
parauit, reliquitq́ue ab ſe in dies ſingulos maiori-
bus auctum opibus. Deinde Cenricus à patre ac
cepto imperio, regnat. poſt Cẽricum, Ceaulinus.
Ceaulino ſucceſſerunt Celricus, & Ceoloulphus
ſiue Quichelmus: vtrunque ſcriptum reperio a-
pud autores, quos ſequimur, tametſi ſuper eiuſ-
modi regulorum nominibus, parum inter ſe cõ-
uenientes. Ii dicuntur diuiſo æqua lance regno
concordiſsimè vixiſſe, & vt ambo iuſti, pari volũ
tate, ac ſtudio, ſuis mitè imperaſſe: quod equidẽ
tam

tam viſu, quàm auditu rarum eſt, factuq́ non vtiq́ facilè: & huic integritati diuina acceſsiſſe gratia, quòd vterque Chriſtiani facti ſint: ac ad vltimum, vt ſimul cœperant, ita regnare deſinerent, per idem ferè tempus mortem oppetiuiſſe. Atqui Ceoloulphus, vt alijs placet, quorum haud me pœnitet ſententiæ eſſe, aliter vitam inſtituit, finiuitq́: nam à principio cùm inſidias feciſſet Eduino Northumbrorum regi, quemadmodum in eius vita prodidimus, poſtea cum eo prælio cõgreſſus, interimitur. Inde Cynigillus ſecutus eſt, quo regnante, populus Occidentalis, opera Berini epiſcopi, quem Honorius Romanus pontifex in inſulam, ad prædicandum euangelium, id temporis miſerat, Chriſtianum dogma recepit. Fuit Berinus homo Italus, & poſt hominum memoriam ſanctiſsimus, qui Dorceſtriæ, quod oppidũ ab Oxonio aberat millia paſſuum ſeptem, ſedẽ epiſcopalem primùm poſuit, quæ quadringentis & ſexaginta circiter poſt ãnis, rege Gulielmo Rufo, Lincolniam tranſlata eſt. Sed cætera proſequamur. Poſt Cynigillum, Cenoualchius regnat, à Cerdicio ſeptimus. Is initio principatus, cum peſſimis, poſtremò cum optimis principibus comparari potuit: ſtatim enim poteſtatem nactus, inſtitutum vitæ, longè turpiſsimum ordiri cœpit, & vt ille cui nihil ſatis placebat, haudquaquam patiens quietis, acie conflixit cum Vuilfero rege Merciorũ, à quo victus Vectem inſulam amiſit,

P. neglexit

neglexit religionem, diuortium ſecit perperàm
cum vxore Pendæ Merciorum regis ſorore, quæ
res calamitati ſimiliter atque ſaluti ei fuit: nam
Penda ob iniuriam ſorori factam, eum bello cõ-
feſtim petijt, regnóq; priuauit. Cenoualchius
affectus clade, ad Annam Orientalium Anglorũ
regem confugit. Annas iuuenem primò benignè
hoſpitio accepit, deinde acriter increpauit, quòd
religionem ſpreuiſſet, quòd vxorem ablegaſſet,
quòd denique ſe ita turpiter vitijs dediſſet. Tum
ille pœnitens præteritæ vitæ, incredibile dictu eſt,
quàm ſubitò ex malo, bonus, monitis Annæ, eua
ſerit: magis enim in rebus aduerſis, quàm in ſe-
quundis peccata noſtra agnoſcimus: recepit quã
primum euangelicum dogma, recepit vxorem,
& ob eam rem Deo gratior effectus, haud multò
poſt regnum totum recuperauit: qui memor ac-
cepti beneficij, velut amantiſsimus cultor religio
nis condidit templum opere magnificum Vinto
niæ, in quo ſedes epiſcopalis locata fuit: ſed po-
ſtea illa diuiſa eſt, & inde epiſcopatus Sariſberiæ
inſtitutus. Rex ita totus pietati deditus, poſt an-
num trigeſimum, quàm regnare cœperat, naturæ
conceſsit. Vxor nomine Sexburga, inde ãno vix
integro regnat, cui ſatis erat animi ad obeunda
regni munia, ſed morte ſublata virtutem oſten-
dere nequiuit. Secuti ſunt reges Elcuinus, & Cen
tuinus, ambo adoleſcentes virtute & armis inſi-
gnes: ſiquidem ille Mercios, hic Britannos clade

affecit;

Affecit: ſed breuitas vitæ, diuturniorem eis felicitatem inuidit, qui vix nouem regnarant annos, cùm è vita migrarũt. Inuenio apud quoſdam, cõmuni imperio hos regnaſſe: quibus cum Bedas non conſentit, qui ait illos inter ſe diuiſiſſe regnũ. Deinde Cedoualla imperium obtinet, ordine regum à Cerdicio decimus, qui ab initio, præclariſſimorum facinorum famam quærens, finitimos bello vexandos exiſtimauit. Itaque primo quoq; tempore Auſtrales Saxones armis petijt, attriuitq; plurimum: Cantianos abacta ex eorum agris præda, vehementer oppreſsit: quamuis in eo bello, fratrem nomine Molonem amiſerit: Vectem inſulam hoſtiliter ingreſſus, parum abfuit quin protinus deleuerit: poſtea ad humanitatem liberalitatemq; conuerſus, de omnibus iuxtà mortalibus benè meritus eſt, adeò, vt nihil ferè plus officij & gratiæ in homine deſiderari poſſet, qui noſtra nondum religione perfuſus eſſet. verũ haud multò poſt in Chriſtianorum collegium venire cupiens, Romam ſe contulit, vbi à Sergio pontifice baptizatur, atque Petrus eſt appellatus, ac breui pòſt mortuus, in æde diui Petri apoſtolorum principis humatur. Placet quibuſdam, vt à Sergio nõ baptizatus, ſed iam antea Chriſtianus factus, chriſmate perunctus, vti eſt moris, fuerit, nomenq; inde mutarit: quod procul à vero eſſe plures alij ſentiunt.

Poſt hunc, Inas à Cerdicio vndecimus, vir cõ-

filij magni & virtutis, rex creatur. Is inito principatu, vt ſtrenuus, ad militaris diſciplinæ ſummã laudem ſibi aſpirandum conſtituens, in Cantianos, indicto bello, magnum exercitum duxit: ſed tantum abſuit, vt hoſtes ſubita belli mole territi ad manus venerint, vt pacem grandi auri pondere redimere maluerint, quàm belli fortunam tentare. Re ita cum Cantianis fęliciter compoſita, deinde bellum vertit in Aldinium Auſtralium Saxonum regem, nominis Occidentalis hoſtem, quẽ nullo vicit negotio, ac regno Auſtralium Saxonũ potitus eſt. poſtremò domi foriſq; clarus, bonis artibus duntaxat vacans, ac iuſti æquiq; per omnia amans, cùm animaduerteret per adminiſtrationem publicarum rerum, non licere ſibi eſſe quietum, regio honore ſpreto, haud multò poſt ſecundum Chriſti præceptum, crucem ſuam ſuſcepit, ac Chriſtum ipſum ſecutus eſt. Cæterùm antequam id faceret, voluit religionem ſuis opibus iuuare. quippe vir ſapientiſſimus ducebat viliſſimum ſtultiſſimumq; eſſe, in alterius fidem permittere opes in varios vſus erogandas, quas ille qui acquiſiuiſſet, poſſet ipſe largiri. Itaque Vuelliæ ædem ædificauit magnifico apparatu, eamq; diuo Andreæ apoſtolo dedicauit, in qua ſedem epiſcopalem collocandam curauit, & eam poſtea multis locupletauit poſſeſsionibus. Floret ibidẽ memoria noſtra collegium ſacerdotum percelebre, in quó continenter viri ſunt bonis moribus,

&

& doctrina clari. Quare mihi neutiquam modico honori duco, quod abhinc annos quatuordecim, archidiaconus Vuellenſis factus ſim eius collegij vnus, habeamq́ in ipſa Vuellenſi diœceſi iuriſdictionem, quæ nos interdum meliores reddit: ſanè cùm mihi laborandum ſit, vt alij benè viuãt, neceſſe habeo eam mihi cum primis legem præſcribere, quò ex rectoris vita, alij ſuam rectius metiri queãt. At Vuellia vrbs in ea inſulæ parte quæ ad Occidentem ſolem ſpectat, ſita eſt, ad radices montis, quem Mendepium vocant, qui inſtar perpetui muri, à ſeptentrione imminet, admodum nutriendo pecori vtilis. Sed vnde aberrauimus, iam reuertamur. Extruxit idem princeps & templum Glaſconienſe, cum cœnobio monachorũ familiæ diui Benedicti, idemq́ prædijs ditauit amplißimis. At ipſum cœnobium cùm ſingulari hoſpitalitate, tum monaſticæ vitæ obſeruatione, facilè cunctis præſtat. Eo loci memorauimus ſecundo huius operis volumine, famam eſſe Ioſeph Arimathienſem, qui Chriſtum ſepeliuerat, paruulum ſacellum condidiſſe. Quare arbitror Inam ob eius rei celebritatem, illud ibidem cœnobiũ poſuiſſe. Officia autem eius regis pietatis plena infinita produntur, & illud in primis, quòd regnũ ſuum Romanõ pontifici vectigale fecerit, ſingulis argenteis numis, quos denarios vocant, in ſingulas domos impoſitis. Fecit idem eius exẽplo, vt opinor, ductus Offa Merciorum rex, qui non

multò poſt id tempus regnauit. Fuit is annus ſa-
lutis circiter DCCXL. Hoc vectigal prout quidã
ſcribunt, auxit poſthac Etheluolphus ſeu Athul-
phus rex, qui, vt proximo libro demonſtrabitur,
totius ferè inſulæ imperium obtinuit. Omnis An
glia hoc tempore iſtuc vectigal pietatis & religio
nis cauſa, Romano pontifici pẽdit domeſticatim
collatum, & numi illi argẽtei vocantur vulgò de
narij diui Petri, quos pontificius quæſtor, quem
non inſcienter collectorẽ nuncupant, exigit. Nos
hanc olim quæſturam aliquot per annos geſſi-
mus, eiuſq; muneris obeundi cauſa, primùm in
Angliam venimus. Inas poſtremò regni ſtatum
melius collocandi percupidus, vt ſuos ad benè
beateq; viuendum inſtitueret, ſanctiſſimas leges
condidit, quas improba poſteritas paulatim anti
quauit. nouiſſimè hortante Ethelburga vxore
muliere prudentiſſima, rerum humanarum mo
leſtia, tædioq; affectus, regnum tradidit Ethellar-
do conſanguineo ſuo viro probo, quem antea
fecerat hæredem: quo facto, Romam ſe contulit,
ibiq;, vt quidam perhibent, monachus effectus,
breui inde occidit. Ethelburga itidem regina in-
ter monachas, in cœnobio, quod poſitum eſt ad
ripam Thameſis fluminis, in pago, quem dicunt
Berchyngium, ſanctiſſimè vitã finiuit. De Ethel
lardo nihil habeo dicere memoria dignum. Suc-
ceſſit illi Cuthredus, vir animo ferox. Is multis
initio principatus affectus iniurijs à Mercijs, bellũ
illis

illis intulit,fortiterq; vicit,deinde à curis externis quieuit,bono ſemper vſus otio. Per idem tempus extitit virgo Oxonienſis Frideſuida,ducis cuiuſdam,cui nomen fuit Didanus, filia: hanc regulus nomine Algarus amabat,eiq; ſtuprum offerebat,cui & neganti manus intentare conatus eſt. Sed Deus ſceleris vltor adfuit: ſanè cùm puellã fugientem regulus perſequeretur,illa ſe protinus in oppidum recipiente,ei porta clauditur, lumenq; oculorum eodem momento adimitur. Verũ mox virgo ſuis precibus Deum Algaro placauit, qui rurſus videre cœpit. Hinc fama eſt, innatam poſtea regibus religionem, vt formidarint in vrbem Oxonium introire. Adeò facilè mens humana ad ſuperſtitionem rapitur. Atqui ſcrupulum hunc memoria noſtra,Henricus octauus de hominum animis exemit,qui bona armatus conſcientia,Oxonium ſine vllo ſuo incommodo, ac totius populi magno cum gaudio ingreſſus eſt. Extat hodiè Oxonij cœnobium canonicorum regularium quos dicũt,Frideſuidæ dedicatum. Sed vnde aberrauit oratio, redeat.

Sigibertus regnum deinde obtinet, homo domi crudelis & ſæuus,foris vecors ac ignauus,qui cùm ſuos non libenter audiret conſiliarios, vnũ præter alios, nomine Cumbranũ, vehementius ex animo benè admonentem interfecit. Qua re indignati reliqui facta coniuratione,eum primo imperij anno regno deturbarunt. Tum Sigeber-

tus, vt erat natura timidus, peiora timens, ſeſe in loca ſylueſtria abdidit: ſed malam fortunam perſequentem ne eo quidem pacto auertere potuit: ibi enim à vilisſimo Cūbrani ſeruo, qui porcos paſcebāt, trucidatus eſt. In eius locum principes ſubſtituerunt Cineuolphum egregium adoleſcē tem, & regia ſtirpe natum, à Cerdicio decimumquintum. Is vnum commiſit prælium cum Oſſa Merciorum rege, in quo inferior fuit, non vtiq; magno accepto incommodo. Dum deinde in otio erat, eiecit in exilium fratrem Sigeberti, nomine Cineardum iuuenem manu promptum, quem ſuſpectū habebat. Ille iniuriæ memor cupidusq; vlciſcendi, non multò poſt cum non medi[illegible] perditorum hominum manu clàm in patriam rediit, regemq; in ædibus cuiuſdam nobilis mulieris, cuius conſuetudinem habebat, inuentū de improuiſo circunſedit. Cineuolphus ancipiti diſcrimine permotus, primùm fores domus claudi iuſsit, ſperans aut blandis verbis inimicos delinire, aut maieſtate deterrere. ſed cùm neutrum procedere, & nihil eſſe quòd confideret ſe ſine certamine euaſurū, animaduerteret, ira deinde percitus, paſsis repentè foribus, in Cineardū qui in primis inſtabat, proſiluit, parūq; abfuit, quin illum [illegible]fecerit. hic dum mortem omnino futuram propè vltus erat, fortiter pugnans mortem occubuit. Cognito facinore, eius cohors quæ in proximo erat, in percuſſores confeſtim erpit, renouatoq;

toq; certamine, cædem principis vindicare conati. Dimicatum aliquandiu eſt, his pro vita, illis pro gloria, ſumma ope nitentibus: tandem Cineardus qui iamiam victoriam manu tenebat, præliando cecidit, cuius caſu reliqui perculſi, ad vnũ contrucidantur. Britrichus inde rex factus eſt, ordine regum à Cerdicio ſextusdecimus, vir quietus atque modeſtus, pacisq; quàm belli ſtudioſior, cui propterea Egberti virtus, qui illi poſtea ſucceſsit, valde formidoloſa erat: nam regium genus quod à Cerdicio primùm cœperat, ita id temporis confuſum erat, vt fortiſsimus quiſque Occidentalium regnum ſibi vindicandum iudicaret, & cum primis Egbertus, qui regio tamen ſanguine ortus erat. Igitur rex, vt ſecurius degeret, hunc adoleſcentem in Gallias, in exilium ire iuſsit: id quod ille patienter tulit, perinde quaſi certò ſciẽs illud ipſum ſibi bono, ſicut poſtea contigit, fore. Sic Britrichus otium trahebat, cùm prædones aliquot Daci in inſulam delati, ad Humbri oſtium deſcenderunt, ac orã maritimam primò, loca deinde interiora vaſtare, atq; in illis prædari cœperũt. Verùm cùm rex ad primum nuntium, miſiſſet bene magnam armatorum manum, quæ Dacos reditu ad naues prohiberet, illi vbi in ſe vndique inſulanos concurrentes cõſpicati ſunt, relicta præda, ad portum raptim pedem retulerunt, aſcenſiſq; nauigiis, eò vnde venerant remigrarunt. Sed ea res initium fuit venturi magni deinde mali.

Daci

Daci etenim cognita ſoli vbertate, haud mul- poſt in inſulam rediêre, ac vſque eò cum Anglis bellarunt, quoad bonam partem occuparũt, pro ut alius edocebit locus. Britrichus exin anno ci- regnare cœpit ſextodecimo, & ſalutis humanæ DCCC, naturæ cõceſsit: cuius morte audita, Egbertus ex Gallia properè in patriã reuerſus omnium conſenſu rex creatur.

Cæterùm antequam reliqua proſequamur, de ſtatu rerum Scoticarum, qui id temporis erat, exponere libet. Ambercletum regem, de quo in extremo libro tertio meminimus, in bello Pictico interfectum, ſecuti ſunt Eugenius ſeptimus eius frater, Mordacus Ambercleti filius, Etfinus, [redacted] ſemper domi militiæq; pacis autores, in rebusq; gerẽdis valde ſpectati: item Eugenius octauus, Ferguſius tertius, homines in vitijs verſati, ſed ambo tandem digno mactati ſupplicio, hic à ſuis domeſticis, ille à ciuibus: poſtea Soluatius, & Achaius Etfini filius. Is princeps omni laude cumulatus, Saxonum opes quæ maiorem in modum in dies ſingulos creſcebant, pertimeſcẽs, primo quoq; tempore cum Magno Carolo fœdus icit, ijs conditionibus, vt ſe mutuò iuuarent. Nõ ſine Dei numine, id factum prædicant, quandò etiam nũc amicitia inter Scotum & Gallũ, inuiolata manet, ita vt alter cum altero in perpetuũ conſentiat, id quod etiam ferunt aſsignandũ odio inter vicinos ſuis ſemper finibus timẽtes orto, & idcirco

rco illud vtriſq; in Anglũ, & Anglo viciſsim in vtroſq; cõmune eſſe. Ille item ad Carolũ, qui nouas cõditurus academias, ad ſe vſq; ab extremis orbis partibus, eruditos viros aduocabat, Clemẽtẽ & Ioãnẽ homines doctiſsimos miſit, per quos Carolus poſtea & Lutetiæ & Ticini bonas artes cũctos mortales docendos curauit. Secutus eſt Cõuallus ſecundus, Dũgallus, & Alpinus. Is bellũ à Dũgallo in Pictos ſuſceptum fortiter geſsit, ſed ad vltimum infeliciter cũ illis congreſſus capitur, nulloq; regię maieſtatis habito honore, ilicò ſecuri percutitur. Cuius rei indignitate Chennethus ſecundus eius filius permotus, bellum protinus renouauit, nec prius ab incœpto negocio deſtitit, quàm Druſchenum hoſtium regẽ ceperit, pariq; ſupplicio affecerit: qui ita victoria vſus, poſt paulum omne ferè Pictorum genus deleuit. Atq; per hunc modum, Scoti regnum in Britannia quale nunc eſt, iampridem obtinuêre. Fuit ille annus ſalutis humanæ DCCCXL, & Pictorum regni in Britannia, DCCLIII. Quòd ſi quibuſdam Anglicis annalibus credimus, non hunc res Pictica exitũ habuit: in illis enim traditur, Pictos nõ armis, ſed dolis victos, eorum principibus ſpecie humanitatis, ad cœnam vocatis à Scotis, ac ſubitò interfectis. Quod multi fabulæ perſimile ducunt, cùm vna omnino cœna nõ facilè potuiſſet tot abſorbere principes, ac vniuerſum populum. Chenetho ſucceſsit Donaldus frater, quòd Ethus eius fi

lius

lius per ætatem non eſſet vtilis ad Rempubli[illegible] gerendam. Is homo quamuis diſſolutus, & o[illegible] id poſt ſextum annum, quàm regnare cœpera[illegible] v-ſus ſua manu, interierit: tamen à ſuis fortiter ad-iutus, in reliquos Pictos arma iam paran[illegible]o-uit, funditusq́; ſuſtulit. Deinde fiunt reges Con-ſtantinus, & Ethus. Hunc Gregorius vita pariter atque regno ſpoliauit: ſed facinoris infamiam of-ficio delendam iudicans, opes Scoticas mirum in modum adauxit, redacta in poteſtatem Hyber-nia inſula. Gregorio ſucceſsit Donaldus ſecūdus, & Donaldo Conſtantinus tertius, filius Ethi, de quo plura in vita Edouardi regis Angli, dicemus. Sed iam libri finem faciamus.

POLYDORI VERGILII ANGLICÆ HISTORIÆ LIBER QVINTVS.

DE PRINCIPIO ſeptem regnorum, atque de fine, qui mox conſecutus eſt ſex eorundem, id eſt, Cantiani, Meridionalium, Saxonum, Oriẽtalium Anglorum, Orientalium Saxonum, Merciorum, & Northumbrorum, item de bellis inter regulos geſtis, deq; eorum ſeditionibus, ſuperiore libro diximus: nunc autem de incremento Occidentalis regni, & quando ad illud cætera regna adiuncta fuerint, exponendum eſt, quò tandem & regum & rerum ſeries ſimul vbique quadret. Egbertus vir eximia ſpe, ſummæ virtutis, rex Occidentalis à Cerdicio decimusſeptimus ab omnibus, vti ſuprà demonſtratum eſt, cõſalutatus, poteſtate adepta auſpicatiſsimè vti cœpit, ſanè peritiſsimus pugnandi: quippe qui apud Gallos, dũ exulauit, militarem artem ſtudioſe didicerat, bellica facinora in primis ſibi obeunda ſtatuit. Itaq; Britannos, hoc eſt, Vuallos ſtatim initio principatus domuit, qui adhuc libertatis cupidi, minimã nacti occaſionem ab Anglis crebrò deficiebant,

in eosq́ quotidie inſurgebant, vt qui victi modis omnibus vinci nolebāt. Hoc proſperè & celeriter confecto negotio, iam ob famā rei geſtæ, ſumma autoritate, atque nomine valebat, territabatq́ finitimos regulos, vtpote qui videbant eum talem eſſe in militari arte, vt iamiam ſuis fortunis imminere animo cernerent. Ea res in primis pupugit animum Berthulphi Merciorum regis viri fortiſsimi. Is enim quamuis probè ſciret periculoſum eſſe, cum viro forti & perito bellandi, acie confligere, attamen ex altera parte, non ignorans facinus multò glorioſius fore, ſi benè caderet, ſtatuit cum Egberto contendere: itaque parato maturè exercitu, illi bellū indixit. Non abnuit Occidentalis rex certamen, qui impigrè circunductis breui ſpatio copijs, hoſtem aggreditur, commiſſaq́ pugna, dimicatur vtrinq́ acriter, ac ācipiti prælio: ad extremum Mercij itinere & longo certamine feſsi, fugam ſenſim capere cœperunt. Quod Occidentales ſentientes, maiore vi iam repulſos hoſtes inſecuti, ingentem ediderunt cædem. Hāc victoriam Egbertus adeptus, in eam ſpem venit, vt iam ſibi perſuaderet, poſſe ſe facilè finitimos populos ſuperare, quippe quorum res manifeſtè ad caſum inclinatas cernebat: & ante alios decreuit armis inuadere Etheluolphum Cantianum regem, hominem in Cantianis parui omnino nominis, minimæq́ exiſtimationis. Itaque cum omni exercitu Cantianū ingreſſus agrum diu nemi

no

ne qui ferè reſiſteret, inuento, regionem quaquauerſum depopulatur, vicosq́; omnes incẽdendos diripiendosq́; militibus tradit. Etheluolphus qui parum ſuis viribus confidebat, ſubitæ rei motu territus, tantum abfuit, ſicut nonnulli tradunt, vt pugnam facere ſit auſus, vt etiam ſeſe fugæ dederit, vitamq́; inde in exilio egerit. Veruntamen alij, cum quibus conſentio, ſcribunt, eum collecta quàm celerrimè potuit, militũ manu, fortiſsimè prælium cum hoſte commiſiſſe, atq; inſigniter dimicantem captum fuiſſe. Verùm vtcunq; res geſta ſit, talem euentum habuit, vt Egbertus vicerit, Cantianoq́; regno ſit potitus. Creſcebant hoc pacto mirandum in modum Occidentalium opes, & finitimis formidoloſiores fiebant, quamobrẽ facilius omnes Egberto parebãt. Is igitur vt Merciorũ quoq; vires infringeret, Oriẽtales Anglos, quorũ amicitiam & ſocietatem renouato fœdere, paulò antè ſibi adiunxerat, hortatus eſt, vt parato exercitu, in Merciam irrumperent. Quod illi partim vt regi ſatisfacerent, partim quò vlciſcerentur iniurias ab ipſis Mercijs acceptas, quippe qui eorum fines paucis antè diebus deuaſtarant incurſionibus, neutiquam grauatè fecerunt. In ea pugna etſi tumultuaria, Bernulphus rex Mercius primo cõgreſſu cecidit: dein ira & odio ſtimulante, iterũ congreſsi, & in certamine Ludicenus, qui Bernulpho ſucceſsit, interemptus eſt. Ita Merciorum rebus debilitatis, Egbertus iam aperto Mar

te Vthlacum,qui Ludiceno ſucceſſerat, adortus
cepit,captumq́ ſub iugum miſit. Tali rerum ſuc
ceſſu Northumbri exterriti,de gradu,vt aiunt, ſu
bitò deijciuntur:quippe qui maluerunt ſeſe dede
re,quàm hoſtilia arma pati,aut experiri. Porrò ij
eiectis interfectisq́ regibus ſuis, ac Dacorum iu-
go excuſſo,domeſticis ſeditionibus barbarorũq́
depopulationibus afflicti, ad Egbertum legatos
de deditione miſêre,qui oppida,ciues,agros,om-
niumq́ oppidanorum fortunas publicas & pri-
uatas illius fidei traderent, vt ſe deditos tueretur.
Accepit libenter eam deditionem rex Egbertus,
ac deditos benè ſperare iuſsit, pollicitus fore, vt
nunquam amplius barbarorum iniurijs afficerẽ-
tur. Sic Northumbrorum nobile regnum ab Oc
cidentalibus Saxonibus ad extremum occupatũ
eſt. Sunt tamen,qui aliter tradant de eiuſmodi re
gni exitu, perhibentes regem Occidentalem bel-
lo petiiſſe Ethelbertum, ſiue Adelredum vltimũ
Northumbrorum regem, eumq́ deuictum vnà
cum regno,in hoſtis poteſtatem veniſſe:quod ne
quaquam multum à vero alienum ducerem, ſi
ratio temporis pateretur:nam, vt ſuperiore libro
prodidimus,conſtat poſt eiectos reges triginta &
amplius annos interceſsiſſe,cùm Egbertus rebus
Northumbricis eſt potitus. Per idem quoq; tem-
pus Egbertus Suthredum Orientalium Saxonũ
regem, paruo omnino negocio victum, regno
ſpoliauit. Creuerunt per hunc modum,ita ad eũ
diem

diem, res Occidentalium, adiectis eorum imperioribus opulentiſsimis regnis, vt illud totum, quod ad occupandam omnem inſulam (ſemper Scotiam excipimus) ſupererat, id eſt, regna Merciorum, & Orientalium Anglorum, pro nihilo haberetur, vtpote quod iam viribus vacuum, breuiq; caſurum (ſicut poſtea contigit) in Occidentaliũ poteſtatem erat, non ſecus ac Egbertus ſperabat, aut fore arbitrabatur, qui perinde ſumma iam rerũ quaſi potitus, partim vt deleto Britannico nomine, ſui generis memoria in inſula perpetuaretur, partim vt eodem iure, eodemq; nomine, omnis populus cenſeretur, primus Britanniam, Angliam, & vniuerſam gentem Anglos appellauit, idq; edicto ſanxit perpetuò manſurum. Poſt hæc ſapiẽs princeps tãto rerũ ſucceſſu, id quod facilè ſolet mortaliũ animos fatigare, nihil elatus, eadẽ aduerſus omnes humanitate, gratia, munificẽtia, paciſq; ac quietis ſuorum ſtudio maximè erat, cùm ecce Daci, otium honeſtum patriæ (ſic ſunt humanæ res ſexcentis caſibus quocunque tẽporis puncto obnoxiæ) perturbarunt. Hi parata claſſe, per mare prædabundi, & ad littus Germanici Oceani appulſi in terram deſcendunt, prædamq; facere incipiunt. Qua re ſtatim nuntiata, rex paucis ſecum ſumptis militibus, prout in repentina fortuna fieri ſolet, it hoſtibus obuiam, eoſq; nullis ordinibus firmatos prorſus incautè adoritur. Fuit ab initio pugna Anglis aduerſa: vrgebat ta-

men rex militem ſuum, cùm fortiter præliando, tum commemorando, quàm turpiſsimum foret eos milites à piratis & latronibus demum ſuperari, qui reges plures viciſſent. Interea Daci vbi cognouerunt ægrè reſiſti, & haud dubiam hoſtium laſsitudinem eſſe, tum ſeſe magis concitant, multisq́ paſsim cæſis, Egbertum circunſiſtunt. Iam nox aduentabat, cùm rex deſperata ſalute, vix, ægreq́ cum paucis fugiens elabitur. Dacus verò tametſi ſuperiorem ſe eſſe ſciebat, trepidus tamen, ne in terra hoſtili inſidijs circumueniretur, à perſequendo deſtitit. Occidentalis rex ea nocte, cuius præſidio ex periculo mortis euaſerat, nequaquam accepto incommodo fractus, cùm diuerſi ex ſuis integri intactiq́ de certamine abiſſent, reliquias exercitus diſsipati magno ſtudio colligit, reficitq́: interea etiam orto rumore aduerſæ pugnæ, multi ad regem captis continuò armis, proficiſcebãtur. parato itaque ſatis idoneo exercitu, omnes copias in hoſtes educit, commiſſoq́ iterũ prælio, eos heſterno certamine defatigatos nullo negocio fudit. Pars Dacorum ibi cæſa, pars ad naues elapſa, vento confeſtim ſe dedit. Poſt hanc victoriam, Egbertus quem virtutis gloria cũ ſumma laude ad cœlum extulerat, quippe qui regnũ quod paruũ admodum acceperat, induſtria ſua ampliſsimum reddidiſſet, ſenio iam confectus, vita exceſsit, anno cùm regnare cœperat XXXVII, ſalutis humanæ DCCCXXXVII. Reliquit filiũ

Etheluolphum

Etheluolphum iuuenem, qui ei ſucceſsit. Hunc pater, cùm non ignoraret regem qui laudem mereri vellet, oportere eſſe fortem, iuſtùm, ſeuerum, grauem, magnanimum, liberalem, & beneficum, à puero ita inſtituit, vt ea ipſa regia laude omni tempore dignus fuerit: qui præterea à principio religione obligatus eſt, ſubdiaconatus ordine initiatus: ſed mox Leonis Romani pontificis autoritate, eo ſolutus vinculo, Osburgam electiſsimam puellam vxorem duxit: de quo antequam plura ſcribamus, commodùm de origine Dacorũ, qui à veteribus etiam Daui vocati ſunt, dicẽdum duxi. Ii enim ſedibus egreſsi, vſque eò Anglos modò prædonum more, eorum agros ac domos diripiendo, modò iure iuſti belli dimicando diuexarunt, dum in inſula regno potiti ſint. Sed hæc poſt loco perappoſito dicentur: nunc de ipſa origine tam feræ quondam gentis diſſeramus.

Gothi Germanicum ſiue Scythicum (non enim de ea re ſcriptores inter ſe conſentiunt) genus hominum ferociſsimum, modò Getæ, modò Daci à priſcis autoribus nũcupati ſunt: ex quibus Strabo libro Geograph. vij, autor eſt, Getas diſcretis ſedibus diuerſos à Dacis habitaſſe, vt Daci mediterranea loca tenerent, Germaniam verſus, & Iſtri fõtibus viciniores, qui olim Daui vocati ſunt Getæ in Pontum verſi, magis Orientales eſſent. Igitur Getæ & Daci videntur gens vna fuiſſe, atq; tantùm ſedibus diſcreta; quandò eodem teſte,

vtriſq; eadem erat lingua. Iis ab Auguſto pax da-ta eſt, vetitiq; ſunt Danubij limitem tranſcédere, à quibus haud multò poſt violatis finibus duo Romani duces primùm, Oppius Sabinus, deinde Domitiano principe, Cornelius Fuſcus ad eam iniuriam vindicandam miſsi, cum omnibus co-pijs cæſi ſunt. Exegit deinde Traianus princeps eam gentem Romanis finibus, atq; in ſuas ſedes compulſam vehementer afflixit. Poſtea Antoni-nus, cui Caracallæ cognomen fuit, cùm duceret aduerſus Parthos exercitum, Dacos quòd parū quieturi viderentur, ex improuiſo adortus, do-muit. Et inde Gordianus minor illos res nouas molientes nullo negocio compeſcuit. Maiores de inde eius gentis motus ſecuti ſunt, enimuero Phi lippo principe, qui primus Romanorum Impera torum Chriſtianus effectus eſt, plerîq; ferociſsi-marum gētium populi Romani imperij finibus tumultuoſè violatis, Thraciam, Lyſiamq; maxi-mè vexarunt. Quo quidē tempore, aut non mul tò poſt, quandò iam fata Romani nominis glori am ad exitum trahebant, eiuſmodi feces homi-num in omnes orbis partes coacto agmine, eru-perunt. nam Gothi Aſiam inuaſerunt, Bithynia prius vaſtata, cum Macedoniæ & bona Thraciæ parte. Hanc demùm barbarorum colluuiem ita euagantem, Claudius ſecundus Romanorum princeps in Myſia propemodum ad internecio-nem deleuit, C C C millibus hoſtium cæſis, aut

captis,

ceptis. Nec multum aut vſpiam quieuerunt, ſed poſtea arma mouentes, ab Aureliano trans Danubium, vno prelio victi ſunt. Atque ita demum Gothi tot cladibus alijs ex alijs affecti, diu armis abſtinuerunt, donec poſtremò obtinente Orientis imperium Valente, ab Hunnis quoque victi fugatiq; ſunt. Ii etſi Gothi in primis fuiſſe dicuntur, tamen quia nunc à veteribus, vt dictum eſt, Getæ, nunc Daci nominati ſunt, & ſatis omnino conſtat inter illos ferociſsimarum gentium populos, qui Gothorum ductu, Romani imperij fines Philippo principe ingreſsi ſunt, Getas & Dacos potiſsimum fuiſſe. Igitur hos Dacos ſeu Getas tot cladibus affectos, finibus ſuis pulſos, nouas ſedes quæritando, ad vltimum in aquilonarē Germaniæ partem ſeſe contuliſſe, atque Daciam ex ſe dixiſſe ferunt. Hæc pars in Oceanum ſeptentrionalem inſtar brachij humani verſa, Cherroneſi formam habet. At ne Geticum aut Dacicum nomen à Gothico diſiungeretur, inſulam quoq; in Oceano haud longè à Dacia, in Arcton protēſam, quam fortè aut tunc aut poſtremò occuparunt, Gothiam appellaſſe tradūtur. Et hæc ſimul cum ipſa Cherroneſo, ab eadem gente poſsidetur, quæ obliterato prorſus antiquæ patriæ nomine, vt dictum eſt, ex eius dominatu Dacia nuncupatur. Sanè hanc quōdam terram Cimbri, quos C. Marius vicit, tenuēre, quam nunquam ferè vna gens coluit: quo factum puto, vt priſcū nomē

interierit. Atqui Dacia antiqua Pannonijs vicina hodiè Valachia nuncupatur, ex eo, quòd Dacis inde expulſis,& alias ſedes quæritantibus, Romana colonia illuc miſſa eſt:nam Valach lingua eorum, Italicum ſignificat. Valachorum deinde duę factiones fuêre, Dragulæ, & Dani: ſed Dragulæ Danis impares, noſtrorum patrum memoria, Turcas in eam terram induxerũt, qui Danos penè deleuêre, quos Ioannes Hunyades, Matthiæ regis Pannoniorum pater, reſtituit,atque Turcis ereptos,ſibi nominíque Chriſtiano vindicauit. Hinc ergo cognoſcamus licet, qui in præſentia Daci aut Dani ſint, vt ne eos Danos appellemus, qui Cherroneſum Cimbricam habent, cùm illi etiam nũc in ſua Valachia ſint, ſed Dacos, qui patrijs ſedibus eiecti, in eam peninſulam ſe ad extremum contulerunt. Quod verum eſſe, vel illud declarat, quòd eius regionis dominus non ſe Danorum, ſed Dacorum regem vocitat, vti ex illius diplomatibus liquidò conſtat. Quare ſcriptores illi dubio procul errant, qui in ſuis hiſtorijs eiuſmodi Oceani accolas Danos pro Dacis ponunt. In hac hæreſi cùm primis eſt Saxo Grãmaticus eius gentis recens rerum geſtarum ſcriptor, ſi codex formis excuſus non eſt mendoſus. Quocirca ne nos in eadem erroris naue verſaremur, nõ libuit tales in hac parte ſequi autores. Sed ad incœptum redeamus. Hæc itaque gens ferox, quæ Germanicum nũc Oceanum accolit, quæq; trãs

Iſtrum

Iſtrum olim ſedes habuit,cùm domi in dies magis magiſq; multitudine ſuorum premeretur, tãdiu Anglos (haud enim Dacia longo Oceani maris interuallo, ab Anglia diſcreta eſt) armis diuexauit,donec ſubegerit. Hæc ſummatim de Dacorum origine.

Cæterùm ad Etheluolphum redeo . Huic viro rebus omnibus apprimè ornato , qui meritò poteſt cum patre conferri , quem haud dubiè ad humanitatem & iuſtitiam natura genuerat, nihil potius fuit,quàm de ſuo populo continenter optimè mereri, ac æquiſsimos quoſque rebus agendis ſemper præficere. Cuius rei autores cùm primis erant diuus Suitinus, & Adelſtanus, id temporis vitę ſanctimonia & prudẽtia celebres,quos rex in intimis habebat. Quare pax & iuſtitia vbique florebat,cùm manus ingens Dacorum ex patrijs ſedibus profecta, ac prædandi ſtudio iterum per inſulam vagata , multis incommodis inſulanos affecit , in quos ita populantes rex ſumptis neceſſario armis, à quibus libens ſuapte natura manus abſtinebat, ſatis ferociter eſt ſæpius inuectus . Impia tamen gens huc atque illuc more ferarum curſitando , ac crudeliter in omnes ſæuiendo, diuerſa loca regni , & præſertim Cantiũ maximè deuaſtauit:ſed eam ingenti præda onuſtam, inſulani poſtremò toto regno expulerunt. Rex ea moleſtia liberatus , haud multò poſt Romam voti cauſa petiuit,vbi à Leone quarto pon

tifice benignè acceptus, fecit Romano pontifici
eam quoque inſulæ partem, quam Egbertus pa-
ter ad regnum adiunxerat, vectigalem, imitatus
Inam, id quod ſuprà memorauimus: legéque ſan
ciuit, vt qui ex ſuis poſſeſsionibus, triginta denari
orum vectigal in ſingulos annos caperet, aut plu
res domos haberent, pro ijs, quas habitarent, ſin-
guli ſingulos denarios quotannis Romano pon-
tifici, ad diem feſtum apoſtolorum Petri & Pau-
li, vel ſummum, ad vincula Petri, ſoluerent. quã
legem quidam, licet falſo, Aluredo eius filio aſsi-
gnant. Fuit is annus ſalutis humanæ DCCCXL
VII. Idem fertur inſtauraſſe Romæ ſcholam quã
dam primò ab Offa Merciorum regé conditam,
& paulò ante eius aduentum in Vrbem, incẽdio
ferè conſumptam. Ipſam autem ſcholam, vbi Ro
mæ Angli duntaxat manebant, boniſque artibus
operam dabant, eo loci fuiſſe opinor, quo poſtea
hoſpitalis domus diuo Thomæ dedicata poſita
eſt, ad quam Angli homines receptum habent.
Rex Etheluolphus moratus eſt Romæ maiorẽ
anni partem: poſtea domum reuerſus, non mo-
dò ſe clementem principem, ſed optimum paren
tem omnibus ſuis præbuit, vt qui cuncta ad ho-
neſti cultum, modeſtiámq; referebat. Genuit ex
Osburga vxore, filios Ethelbaldum, Ethelbertũ,
Etheredum, & Alfredum, ſiue Aluredum, egre-
giæ indolis & formæ iuuenes, quos bonis arti-
bus imbuendos ſummoperè curauit: ſed nihil
æquè

æquè elaborauit, quàm vt liberales & largi euaderent: ſciebat enim ſapientiſsimus pater, nullum fermè vitium pernicioſius auaritia omnibus criminibus implicata, poſſe in principē cadere: quippe qui cùm multis imperet, per multorum fortunas id malum peruadat, neceſſe eſt. Illi igitur ita à patre bonis moribus inſtituti, non immeritò poſt eius mortem, ſinguli deinceps regnarūt. Cū Etheluolphus in hac morum vitæq; modeſtia ageret, leui repentè morbo tentatus occidit, anno cùm regnare cœperat, vigeſimo: eius corpus Vintoniam delatum, ibi honorificè ſepelitur. Per idē tempus florebant ſanctitate vitæ virgines Modeuena, apud Hybernos: Achea & Oſitha apud Anglos. At iſta à Dacis morte afficitur, illæ verò nullis fortunæ telis petuntur. Ita Oſitha martyr, & Modeuena atque Achea virgines in diuorum numerum poſthac adſcribuntur. Ethelbaldus fit deinde rex à Cerdicio decimusnonus, qui tantum menſibus quinque regnum obtinuit. Is ſubitò in febrem incidit, ex eáque mortem obijt: quē ita immatura morte extinctum Ethelbertus ſecutus eſt, vir auo, patre, maioribus ſuis multò digniſsimus. Statim initio eius principatus, manus ingens Dacorum in inſulam irrupit, quæ per agros Cantianos vagata, multis incommodis incolas affecit: quibus haud multò poſt rex impigrè obuiam factus, non prius à perſequendo deſtitit, quàm multa edita cæde, eos omnes inſula

exegerit,

exegerit. Dum poſtea princeps hac re benè geſta, maiora in dies ſingulos, ad augendum tranquilli regni ſtatum, animo agitat, vix quinto anno cùm regnare cœperat, completo, moritur. Ethelredus deinde Ethelberti frater, à Cerdicio vigeſimus, alter rex creatur, vir domi placidus atque humanus, qui fama & gratia quadam, omnes ad amicitiam beneuolentiamq; alliciebat, foris verò non item: nam militaris diſciplinæ ſciens, nihil non ſeuerius agebat: atq; ita tam pace quàm bello clarus fuit, licet ei negatum fuerit, aut diu in vita manere, aut in otio eſſe. vixit enim ſex duntaxat annos, & toto ferè eo tēporis ſpatio, cōtinuis bellorum fluctibus agitatus eſt.

• Quippe Daci, qui inſulæ vbertate iampridem cognita, ſæpius ingentem prædam inde exportarant, modò inſidijs, modò aperto Marte, adnitebantur vires Anglorum ita infirmare, vt tandem aliquando imperium in inſula obtinerent: quare quotidie factis paſsim prælijs, inſulæ ſtatum turbabant. Cum iſtis Ethelredus collatis ſignis ſæpè conflixit, varia licet fortuna. Quapropter Daci victoriam animo concipientes, cùm viderent nihil eſſe, quòd amplius tumultuantium more, rem tētarent, dein inſtructa acie inſulam inuadendam ſtatuerunt. Itaque nō multò poſt Iuarus eorum rex cum ingenti claſſe adfuit, delatus in Humbri oſtium, qui de ſumma rerum certare affectans, hoſtiliter agrum ingreſſus eſt. Interea rex nihilo

ſegnius

ſegnius eò quò hoſtem aduenisse audierat,adpro perauit,ac vbi in conſpectum venerat, ſuos in aciem eduxit,quos ad hunc modum inſtruxit; In ſiniſtro cornu, partē equitum cum omnibus auxiliarijs,quibus Aluredum minorem natu fratrē, virum ſingulari virtute præfecit,cuius ad nutum centuriones ſingulos paratos voluit : in dextero verò cornu, alteram partem equitum cum benè magno ſagittariorum numero,& peditum flore, locauit,vbi ipſe erat. Dum ita Anglicus exercitus ad pugnam ſe expedit,Daci in quibus plus audaciæ & temeritatis inerat, iam paratis antea ordinibus appropinquant, ac ſigno ad vnum temporis punctum vtrinque dato, concurritur acriter, varieq; pugnatur. Sed Angli cùm vidiſſent hoſtes infeſtis pilis quāta maximè potuiſſent vi procurriſſe, & animaduertiſſent, non occurri poſſe à ſe æqua conditione, tum vt vi[illegible]riti ac ſuperioribus pugnis exercitati ſenſim ſe rep[illegible]erunt,& ad medium ferè ſpatium conſtiterunt, [illegible] conſumptis viribus appropinquarent, & interea hoſticus ille furor aliquantulum refrigeret. Ita paruo intermiſſo temporis ſpatio, ac rurſus reuocato curſu,celeriter in hoſtes inſurgunt. Neque Daci huic rei defuerunt,qui & impetum Anglo[illegible] tulerunt, & ordines conſeruauerunt, ac vniuerſi ſtrictis gladijs procurrerunt, omniſq; m[illegible]titudo ſagittariorum ſe profudit: quorum impetum Anglus non tulit,ſed paulùm loco motus ceſsit, iāq; fugam

fugam meditari cœpit. Id vbi rex animaduertit, equites omnes ad excipiendum illum impetum conuertit. Daci nihil loco excedentes, curſum aliquantulum repreſſerunt. hoc idem iam aduentãte nocte, Angli fecerũt: quod vtriſq; gratiſsimum fuit: nam à mane ad veſperum pugnatum erat, et nox prælium iam in ſiniſtro cornu, quò ſe multo labore fatigati contulerant, dirimere cœperat, atque corpora interfectorum vbique iacentia pugnam vtrobique maximè impediebant. Igitur facilè ab vtraq; parte receptui ſignum datum eſt, & illud Anglis peropportunum, qui adeò ægrè reſiſtebant, vt iamiam fama eſſet, eos eſſe victos, ita, vt nihil propius factum fuerit, quàm vt Northumbri hortantibus Mercijs, rebellarent. Ea nocte Daci admodum ſo liciti, nimirum quibus ſatis cognitũ erat, oportere in terra hoſtili aut mori aut vincere, corpora cibo curant, congeſtiſq; in vnum deniq; ſuorum cadaueribus, ac vulneratis ſimul curatis, ſeſe viciſsim quieti dant. Angli verò qui eo die penè ſuperati fuerant, noua ſubſidia parant, concurrentibus continenter vndique multis mortalibus ad ſuppetias ferendas ſuis: & ita poſtridiè iam albeſcente cœlo, cùm recentes atque integri multi defeſsis ſucceſsiſſent, magnis animis ſeſe ad pugnam expediunt, quam hoſtes, tametſi externo prælio fatigati, nulliſq; ſuorum viribus aucti, haudquaquam retardarunt. Certamine itaq; iterum renouato, parum admodum

æqua

æqua conditione pugnatum eſt: nam Iuari interitus, qui inter primos præliantes ſtatim confoſſus cecidit, ita Dacorum animos terruit, vt è veſtigio ſe in fugam dederint: ex quibus, antequam in tutum ſe reciperent, benè multi trucidati ſunt: poſtquam autem locum caſtris idoneum ceperunt, protinus Agnerum & Hubonem fratres, quorũ ſuprà mentionem fecimus, ſibi duces conſtituerunt, qui miro ſtatim ſtudio exercitum reparare nituntur. Cum his non conſentiunt, quæ à Saxone Grammatico produntur, qui ſcribit Iuarum, vbi vidiſſet leonis pellem non peruenire quò volebat, vulpinam aſſuiſſe: hoc eſt, viribus ſuis non ſatis fidentem, fraude petiſſe hoſtem. Porrò, vt idem ait, Iuarus conciliata cum Anglo pace, tantũ arui ab eo impetrauit, quantum equino poſſet circundare tergo, & illo in minutiſsimas corrigias ſecto, amplum vrbi condendæ locum occupauit: qui deinde renouato bello, rerum hoc pacto potitus eſt: ſed biennio poſt, relicto Agnero inſulæ præſidio, domum ob rerum nouarum motus redire neceſſe habuit. Non ponit Saxo nomen vrbis ab Iuaro ſubitò ædificatæ. Aſt ab iſto artificio videtur traxiſſe nomen oppidum, quod Dongcaſtrum vocatur: nam thong, Anglicè corrigia dicitur, & th pro d Angli vtũtur, vt inde Dongcaſtrũ ſit nomen compoſitum: ſic auguremur licet. Sed ad rem reuertamur. At Ethelredus tametſi magna potitus victoria, nihil tamen hoſtium vires

aſper-

aſpernatus, reliqui negotij gerendi nullam dimit tebant facultatem, quòd intelligeret ingētem hominum multitudinem in inſulam continenter accurrere ſuis ſuppetias laturam, quæ haud inde multò poſt adfuit. Daci decimoquinto die, poſt acceptam cladem, refecto exercitu, cum Anglis congreſsi haud dubia ſpe, ita illos fuderunt, fugaruntq́ꝫ, vt parùm abfuerit, quin ille vltimus ijs dies conferendi ſigna cum Dacis fuiſſet. Victor deinde exercitus ad prædam faciendam conuerſus, latè omnia vaſtare cœpit: qui cùm liberè nimis percurreret hoſtium agros, inopinās incidit in inſidias, quas Ethelredus illi ſic furenti, coactis in vnum ex curſu ſuis, fecerat. Ibi non mediocris ab Anglis Dacorū fugiētium ſtrages eſt edita, haudquaquam tamen incruento milite, inter quos & ipſe Ethelredus vulnus accepit, cuius cruciatu in tolerabili afflictus, breui poſt occidit. Fuit ille annus cùm regnare cœpit Ethelredus, ſextus: qui rerum geſtarum fama adeò nomen ſuum celebrauit, vt immatura morte nihil damni feciſſe viſus ſit, cùm præſertim Aluredo fratri virtutis ſplendore pari, negotium ſuſcipiendæ curæ regni moriēs mandarit, quem iampridem hæredem fecerat.

Aluredus rerum potitus, primo quoque tempore, voti cauſa, Romam profectus eſt, vbi regiæ coronæ honore ab Hadriano ſecundo Romano pōtifice rurſus honeſtatur: qui fuit annus ſalutis DCCCLXXII. Quocirca quadrare non poteſt

vt à Leone quarto id decoris ſuſceperit, ſicut quidam rationi temporis altè indormiẽtes falſo prodiderunt. Non quieuerunt interim Daci, qui primùm Merciam ingreſsi, Bertulphum regem imperio ſpoliarunt: ſed non multò poſt à Burthredo inde expulſi fuêre, quem etiam paruo poſt tẽpore, regno deiecerunt, & Mercia potiti Ceouolphum, prout ſuperiore libro abundè memoraui, eius regionis regem fecerunt: deinde Northumbros adorti, intra Eboracum metu incluſos ſuperarunt, vrbemq; captam diripuerunt. Quibus rebus proſperè geſtis, elati Orientales poſtremò Anglos vicerunt, interfecto Edmundo illorum rege viro ſanctiſsimo: ac ijs ita ſuperatis, Guthormũ vnum ex ſuis ducibus regem conſtituerunt: cui poſtea ſucceſsit Ericus etiam Dacus, quem crudeliter dominantem ipſi Angli ad vltimum occiderunt. Sic Daci per id tempus, Merciam tenebant, ſimulq; Anglis Orientalibus imperabant, totis viribus intenti, quomodo Occidentales opprimerent, quorum opes ita creſcere, magnopere dolebant. Erat Aluredus tam rebus externis laudandus, quàm domeſticis inſtitutis admirandus, itẽ ſummo ingenio, ſummaq; prudentia, cui ab initio principatus, omnia difficillima fuerunt, deinceps verò omnia plena laboris, cæterùm feliciſsima. Tot virtutes optimo principi inuiderunt cũ primis Daci, conatiq; ſunt eum quamprimũ opprimere: cùm enim ille aliquando eſſet in villa,
quam

quam in Londinenſi agro habebat, ibiq; animi gratia, interdum in venatione foret, Daci qui Lōdini morabantur, certiores facti datam eſſe occaſionem perdendi inimici, ſubitò illuc cum benè magna armatorum manu aduolāt, ac de improuiſo regem villæ parietibus includunt. Re ſubita perterriti milites Angli, qui admodū pauci erant, perſuadere regi conantur, vt dum ipſi erumpunt, fuga ſibi conſulat. Ille autem exiſtimans id, vt indecorum minimeq; dignum maieſtate regia, ſibi crimini datum iri, occurrendum periculo deliberat, atque factus irruentibus obuiam fortiter pugnat: ſed vbi vidit, ſe ac ſuos à multitudine hoſtium circumueniri, tum demùm, etſi inuitus, neceſſario fugam capit: non tamen latebras quærit, verùm vt bonus imperator, in præſentia hoſtili rabie à tergo omiſſa, exercitum quàm celerrimè poteſt, vndecunque conflat, fitq; Dacis obuiam, qui nuntiato hoſtium cōcurſu, non auſi in medium procedere, ſeſe Londinum receperunt, regiſq; vires maximè formidantes, per legatos de pace agere cœperunt. Pacis autem conditiones erant, vt res Occidentales nullo vnquam tempore poſthac infeſtas excurſionibus latrocinijsve redderent, ac pacti ſeruandi cauſa, obſides darent. Sunt qui ſcribant, pacis leges in primis fuiſſe, vt Daci de inſula exirent, nunquam amplius reuerſuri: id quod tam à vero eſt alienum, quàm à facto fuit: quia illi iam latè dominantes, niſi extrema vi ado-

cti, quæ nondum exiſtebat, illud modis omnibus facturi non erant. Has conditiones rex minimè eſt aſpernatus, quippe qui præ bono otio, iam bellum oderat, quò vbi ab armis eſſet ceſſatum, poſſet patriam literis, quæ per id tempus adhuc raræ erant, decorare, legibusq́ firmare. Igitur acceptis obſidibus, fœdus cum hoſtibus percuſsit breui tempore duraturum: nam Daci qui religionem & fidem præ ſuo commodo poſtponẽdam ducebant, ſtatim poſt Londino mouentes, maximis itineribus Exoniam proficiſcuntur, vrbẽq́ per vim capiunt. Eſt autem Exonia vrbs Deuoniæ comitatus, loco præcelſo ad occidentem verſus poſita, abluiturq́ flumine Exi, à quo nomen habet, diſtatq́ à mari circiter millia paſſuum tria. At vbi Aluredus ſcelus reſciuit, ſubitò pro violato fœdere, obſidibus merita pœna affectis, in hoſtes mouit. Non expectauit Dacus, dum rex accederet, qui ſiue vt eum poſt ſequentem defatigaret, ſiue re vera timore perculſus, relicta Exonia, Londinum verſus properè regreſſus, ad Chipenhamum, qui eſt pagus proximus Briſtollium, ad decem & ſeptẽ paſſuum millia, caſtra poſuit, ibiq́ circunducto vallo ſe muniuit. Briſtollium enim oppidum in ora occidentali ad Sabrinæ æſtuaria poſitum, alluitur Hauino fluuio, per quem minora nauigia ad illud commeat. Qua re cognita, rex de via haud multò poſt diuertit, caſtriſq́ propter hoſtem factis, eum ad certamen prouocare con-

uitijs,probriſq; nititur. Daci quibus ſatis conſta-
bat,aut pugnandum,aut moriendum eſſe, n[illegible]uti
quam contati ad pugnam ſe expediunt. Clama-
tum vtrinque ad arma, vt arma quiſque caperet.
Sine ſigno,in prælium ruêre Angli,etſi inordinati
pauciores'q; numero erant, ac tanto animorum
impetu in hoſtem primùm irruperunt,vt ipſa au
dacia maiorem illum in modum terrerent,dein-
de rari in confertos illati, cùm paucitas parum tu
ta eſſet, reſpicere alij alios, & vndique pulſi coire
in orbem cœperunt. Quod quamuis optimum
fuerit conſilium,tamen vrgentibus vndique Da-
cis,adeò in arctum compulſi ſunt, vt vix mouen
dis armis ſatis ſpatij eſſet: ita tamen in globũ coa
cti,multos ex Dacis trucidarunt. In ijs Hubo A-
gneri frater, ac plęrique alij nobiles duces fuerũt.
Poſtremò Angli, qui corona hoſtium cincti, ad
multum diem ex omni parte cædebantur, eruptio
ne facta,in caſtra ſe retulerunt. Fuit eo prælio ita
æquo Marte pugnatum, vt neutra pars cognorit,
qui victi,aut victores euaſerint. Poſtea curarunt
vulneratos, cæſos'q; ſepulturæ dederunt. Daci in
primis corpus Hubonis magna pompa huma-
runt. Quo facto,incœptum iter ire pergentes, A-
byndoniam,qui pagus eſt ad Thameſim ſitus, &
à Londino diſtat circiter milliaria XLV, peruene
runt,ibiq; caſtra fecerunt: quò etiam Angli breui
poſt adfuerunt,caſtra'q; prope hoſtes metati ſunt.
Interim fama quoquouerſum diuulgabat. Alure-
duum

dum eſſe à Dacis profligatum, propterea quòd dimiſſo ſenſim prælio, ſuos in caſtra reduxiſſet. Quæ res illi bono fuit: nam multi mortales ſuppetias ferentes ad regem ſuum concurrerunt. Aluredus poſtridiè illius diei, quàm eò peruenerat, copias ſuas ſatis auctas in aciē eduxit: nec hoſtes extraxerunt pugnam, quam acriter cœptam viriliter tolerarunt, coactoq; ſimul exercitu, nunquā aliàs tantis ferè copijs, tantis animis dimicarunt: quippe tāto irarum certamine geſta res eſt, vt ab neutra parte emiſſa ſint tela: gladijs pugna cœpit, & acerrimè commiſſa, quæ adeò anceps fuit, vt non cum Dacis ſæpè antea fuſis, fugatis, atque etiam victis, ſed cum aliqua nouà gente videretur dimicatio eſſe. Nihil ab vlla parte mouebatur fugæ, adeò ad vltimum laboris, & periculi ventum eſt, vt equites vtrinque emiſsis equis, pedeſtrem inter ſe pugnam facerent: iam cruor vbique exūdabat, corporaq; cadentium paſsim ſtrata æquo ſemper prælio pugnantes impediebant, cùm nox eos oppreſsit, quæ demùm glorioſius nunquam poſt homines natos, certamen diremit. In quam verò partem ſe victoria inclinarit, penitus incertum eſt, ita pari conditione eſt certatum. Pari deinde periculi gloriæq; euento, ſepties eo ipſo anno inter Anglos & Dacos armis dimicatum tradunt, & ad extremum, cùm vires vtrinque ſatis debilitatæ forent, facilè ad pactionem ventum eſt ſeptimq; eos pacem conueniſſe, his conditioni-

bus

bus, vt Daci armis abſtinerēt, nullum Anglis bellum inferrent, aut inſidias tenderent, néue nouos milites ex Dacia in inſulam aduocarēt. Sunt qui ſcribant, Dacos ex eo fœdere cunctos in patriam remigraſſe: quod ſicuti parū fideliter ab illis proditū, ita ab iſtis minimè factum eſt. Fuit is annus quintus, cùm Aluredus regnare cœpit: quo quidē anno ipſi Daci, vt ſæpe ſolebant, Londini hybernarunt.

Nunc autem de aduētu Rollonis in Angliam, & inde in Galliam, à quo duces Normanorum originem habuerunt, qui & ipſam Angliam tenuerunt, dicendum eſt, vt hiſtoria ſuo ordine procedat. Rollo itaq; homo Dacus, anno ſalutis humanæ circiter DCCCLXXXVII, cum multitudine iuuenum nouas ſedes quærentium, in Angliam venit, vt ſeſe ad ſuos adiungeret, iunctisq; copijs, genus nomenq; Anglicum deleret. verùm cùm ſuos Dacos iam longo bello feſſos, in fœdere eſſe cum Anglis accepiſſet, illud iniquo animo tulit: qui tamen nequaquam ab armis abſtinendum ratus, ad laceſſendum hoſtem prælio, erupit in agros, omnia ferro igneq; deuaſtans. Incidit ex ea re nonnihil terroris atque moleſtiæ regi Aluredo, qui iam pauliſper ab armis ceſſare ſperabat, ſed exiſtimans [illegible] noui hoſtis aduentu nullā rem celeritate tutiorē, cōfeſtim ire obuiam illius cœptis, atque obſiſtere parat. Itaq; cōſerta pugna, multi vtrinque mortales deſiderati ſunt, ſed ma-

ior omnino Dacis iactura fuit. Poſt hęc cùm Rollo fortè ſomno raperetur, veluti accidere ſolet corporibus feſsis, ferunt eum viſum eſſe ſibi videre examen apium ſupra ſe, atque exercitum ſuũ volitare, magnoq́; clamore tranſmittere mare, & cõtinentem petere, ibiq́; congregatos varios arborũ flores depaſcere, atq; inde occidẽtalem partem littoris Gallici Oceani peragrare, collectosq́; flores in vnum cõgerere locum: ac ipſum ſtatim experrectum cœpiſſe huiuſmodi rem ſecum ſæpè reputare, locoq́; præſagij habere, quaſi certo ſcientem ſibi futuram felicitatem requietemq́; laborũ in Gallia portendi. Imò ſunt, qui rem aliter narrent, tradentes eum ſomniaſſe ſe elephantiaſi ſubitò correptum, & fonte cuiuſdam montis lautum, fuiſſe ſanatum, aſcendiſſeq́; poſtea incolumen in eius montis verticem. Quod ſanè ſomnium ita quidam coniector interpretatus dicitur, vt elephantiaſis eſſet vana deorum religio, qua ille tenebatur: & fons baptiſmatis aqua, in qua ablutus optati denique compos fieret: atque ſic ad montis verticem, hoc eſt, ad ſummam gloriam poſtremò aſpiraret. Hinc igitur Rollo bonæ plenus ſpei, & minus inimico in Chriſtianos homines animo, quòd ſomnium in rem ſuam maximè fore ſperabat, velis in altum datis, in Galliam tranſmiſit, in eaq́; primo Celticæ partem populãdo occupauit, quæ ad littus Oceani Gallici, citra Sequanam flumen, pertinet: deinde nactus Sequa

næ commoditatem, Rothomagum vſque ciuitatem aduerſo flumine peruenit, vrbéq; oppugnare aggreſſus eſt, quam ciues ad extremum, cùm auxilia fruſtra diu expectaſſent, ſibi rebusq; ſuis timentes, vltrò tradiderūt. Hanc vrbem, teſte Cæſare, olim Aulerci tenuerunt. Potitus ea vrbe Rollo, ad finitima loca occupanda animum intendit, ratus huic rei maturandæ maximè conducere, quòd tres fluuij nauigabiles, Sequana, Ligeris, & Garumna, ſibi vſui eſſe poſſent. Itaque comparato quàmmaximo potuit exercitu, inſtructaq; claſſe, pars per Ligerim amnem, pars itinere terreſtri profecti, omnem Galliam ingenti terrore ac cæde complent. Rollo ad vexandos hoc pacto hoſtes, maiore in dies ſingulos coacto numero ex finitimis, qui ad ipſum confugiebant, quoquouerſum armatos dimittit. Omnes vici atque omnia ædificia, quæ quiſque conſpexerat, incendebantur, prædaq; ex omnibus locis abigebatur, cùm Carolus Galliæ rex cognomento Simplex, vir certè integritate vitæ, non item militaris diſciplinæ gloria præſtans, ratus ſe poſſe ferum hoſtis animum potius bonis monitis, quàm armis mitigare, miſit legatos à Rollone trium menſium inducias petitum. Quæ res quoniam Daco itidem peropportuna erat, quippe qui militem ſuum à tantis laboribus reficere cupiebat, neutiquam negata. Itaque datæ ſunt in tris menſes induciæ Gallo, quæ ſtatim vt exiuerūt, Rollo copijs in aciem eductis,

eductis Carnutes armis inuadit, ad eorum'q; oppidum oppugnandum aggreditur: quod vbi obſidione cinxit, Ricardus Burgundionum (ij quondam Sequani appellati ſunt) dux cum magna militum manu, obſeſsis auxilio venit, ilico'q; hoſtes adoritur. Qua re ab oppidanis cognita, collectis animorum viribus, omnes, præcedente loco ſigniferi, antiſtite, & ferente tunicam interiorem, quam ferunt virginis Mariæ fuiſſe, atque diuinã opem implorante, in hoſtes erumpunt. Non ſuſtinuit irrumpentium impetum Dacus, qui non ſine magna ſuorum ſtrage, in fugam verſus, ad locum haud procul confugit, ibi'q; ira & furore accenſus, ſuos quàm celerrimè potuit, curſu diſsipatos coëgit, ac mox in omnes partes erumpẽs militibus imperauit, cædem atque populationes in hoſtes facerent. Illi partim ſpe prædæ, partim odio exagitati, rapiendo, cædendo'q; truculentiſsimè in miſeros Gallos ſæuiebant, neque ætati, neque ſexui parcentes, quin deorum templa, priuatas'q; domos crudeliſsimè inflammabant. Hoc pacto barbari diuina humana'q; fœdabant. Contrà interim Frãci regem ſuum vituperabãt, quòd tardus & iners eſſet, atq; vim vi repellendam minimè omnium curaret: cùm ipſe Carolus, qui longè magis Dei optimi maximi auxilio, quàm armis confidebat, quippe videbat plus nimio hoſtium vires creuiſſe, quã vt tutò ijs reſiſtere poſſet, vehementer ſtudens, feram & moribus & natu-

ra gentem ad perceptionem veritatis trahere, ac ad ſuam amicitiam adiungere, legatos iterum ad Rollonem miſit, qui eum ad Chriſtianam pietatem hortarentur, dicerentq́ꝫ, ſi fide integra, eam amplecteretur, ſe eiſe illi filiā nomine Ægidiam, forma ſimiliter ac moribus ornatam, cum grandi dote in matrimonium daturum. Fuit princeps legationis Francio Rothomagēſis epiſcopus, homo Rolloni notus atque acceptus. Quocirca ille qui iam continuis bellorum motibus defatigari, & Gallorum conſuetudine mitioris ingenij eſſe cœperat, libentius legatos audiuit, ab eisq́ꝫ propoſita cum ſuis communicauit. Placuit omnibus non aſpernari conditiones pacis: ſed legatis non aliud datū reſpōſum, niſi Rollonem cupere cum rege Carolo colloqui. Legati properè ad regem reuerſi, legationem renūtiant. Quare habito maturè concilio, Carolus demùm cum Rollone cōgreſſus ei filiam locauit, ſimulq́ꝫ dedit filiæ dotis nomine, eam Celticæ partem, quæ id temporis Neuſtria fuit, ad citerioremq́ꝫ Britanniam pertinebat. Hanc terram Rollo receptam Normanniam dixit, quòd eam homines à ſeptentrione profecti occupaſſent: Normanum enim ſeptentrionalem hominem interpretatus eſt: porrò North Dacorum lingua, ſe[illegible] eſt, Man verò homo. Hæc ex Normanicis ſcriptoribus quàm accu[illegible]tè, ſed neſcio quàm verè, quia cum iis non con[illegible]ntiunt reliqui hiſtorici, magis ad fidem [illegible]tes. [illegible]

dò

Quò ſatis conſtat Normanos ante Rollonis in Galliis acceſſum, Gotthofredo & Sigifredo regibus, in eam regionẽ vnà cum Dacis penetraſſe, & poſtremò facta pace, à Carolo Craſſo Neuſtriæ partem incolendam accepiſſe. Quare tradunt Rollonem ſe cum ſuis Normanis iunxiſſe, ac ſedes eo loci firmaſſe, Carolo Simplice Francis imperante: at neque Ægidiam filiam Simplicis fuiſſe, ſed Lotharij regis, quam ipſe Craſſus Gotthofredo Normanorum regi collocauit. Quæ nempe res errorem præbuit, vt ſcriptores illi ſuſpicati ſint eam nupſiſſe Rolloni, quem palàm eſt duxiſſe in matrimonium Opem Berẽgarij Bellouacorum comitis filiam. Iſta admonenda duxi, vt meo vterer inſtituto, qui pollicitus ſum hiſtoriam multò ſynceriſsimam texere, & idcirco libuit ſcriptorũ opiniones appoſitè repetere, quò legentes in rebus quamuis obſcuris minus ambigerent. Sed reuertamus rurſus eôdem. Rollo ità in hoſtili terra rerum potitus, iam minus mortalibus infeſtus erat. Quid, quòd tam humanus breui quàm pius effectus, vt religionis nequaquam abhorrens, vltrò à Francione epiſcopo Rothomagenſium ſit baptizatus, ac Robertus appellatus, à Roberto Pictonum comite, quem recepti ab ſe ſacri teſte adhibuerat? Sunt qui ſcribant, Normanos iuſſos eſſe annuum vectigal pendere Francorum regibus, vt Neuſtriæ dominis, ne terra bello quæſita crederetur, ſed Caroli conceſſu adepta. Is igitur

Rollo

Rollo primus fuit Normanorum dux, à quo alij duces Normani originem habuerunt, vnde poſtremò Gulielmus nothus dux ortus eſt, qui, vt appoſitus deinceps demonſtrabit locus, regnum Angliæ obtinuit. Rollonem poſtea ſenio confectum, vitaq́ priuatum, Gulielmus filius ex Ope genitus ſecutus eſt, de quo alibi cõmodùm dicemus. Ad Aluredum redeo.

Erant in fœdere Daci, vt dictum eſt, cum Anglis, cum violata fide, Aluredi equites qui circa fines regni ſtatiua habebant, ſubitò adorti imprudentes ad vnum interfecerunt. Rex rei indignatione motus, hoſtem vſque Exoniam perſecutus eſt: ſed quia ille primo impetu vrbem ingreſſus, ſe ad reſiſtendum parabat, incœpto negotio ſuperſedendum ratus, iterum hoſti acceptis obſidibus, pacem dedit, vt magis ſæuienti fortunæ hoc pacto tantiſper reſiſteret, donec reſpiraret, quàm quòd illius cognitæ perfidiæ fidem haberet. Sed Dacus ne ad punctum quidem temporis, poſt ictum fœdus, vt pacis hoſtis, quieuit. Tum rex cõtinuis bellorum motibus male acceptus, cùm arcere hoſtem nequiret, nouos militum delectus paſsim haberi iuſsit, ipſe interim animo fracto afflictoq; ſeſe in paluſtria loca Somerſeti comitatus cum paucis ſuorum recepit: hîc magnis ſolicitudinum ſcrupulis preſſus, dum opem Deum poſcebat, ac quid conſilij capiendum foret, ſedulò agitabat, aliquot dies per dubitationem conſum-

pſerat,

[illegible]ſerat, cùm ecce tibi, obuium habuit hominem admodum inopem, ſicut præ ſe ferebat, qui fruſtum panis ſuppliciter petijt, cui rex libens dedit: at poſtero die, quàm id muneris dederat, per quietem vidit diuum Cuthebertum atteſtantem ſe pauperem illum eſſe, cui panem dediſſet, ac iubentem vt bono animo eſſet. His auditis, Aluredus valde recreatus, confeſtim ad ſuos milites redit, ac multis magniſq; præſidijs vndique concurrentibus, ſatis munitus, deintegro bellum ſumit. Sic pius princeps tot miſerijs paulò antè coopertus, quibus haud dubiè breui corrumpendus erat, velut ex alto in portum delatus, repentè eſt in priſtinum ſtatum reſtitutus. Itaque magno ſtudio exercitum cogit, ciuitates quę defecerant, aut formidine, aut oſtentando præmia, recuperat: communit oppida: arma, tela, aliaq; quæ ad bellum gerẽdum neceſſaria videbantur, parat: claſſem reficit, & opportunis locis locat, cùm ad arcendam Dacorum multitudinem in inſulam continenter venientem, tum ad prohibendum eos reditu, qui iam veniſſent. at interim audaci magnoq; animo mutato veſtimento, hoſtium caſtra ingreſſus, tẽpus ad inuadendum idoneum explorat, poſtea illos palantes magna vi aggreditur. Daci primò tanquam vagantes nonnullo incommodo affici [illegible] ſed paulatim deinde ſeſe colligentes tantũ [illegible]t hoſtem formidarent, vt etiam pugnam [illegible] locorum minimè defugerent. Eſt ita ter-

ra

ra mariq; varia ſæpius inter eos fortuna belligeratum, cùm demùm Roceſtria, Londino & Ceſtria ciuitatibus Dacorum obſidione leuatis, Anglus tum terreſtri, tum nauali certamine ita hoſtes afflixit, vt ex illis, qui cædi ſuperfuerant, alij vnde venerant, remigrarint, alij vitandæ mortis cauſa, Chriſtiani facti ſint. In ijs fuit Gormo eorum rex, quem Aluredus loco filij amore complexus, Northumbris præfecit. Sunt, qui ſcribant, eum etiam à rege donatum fuiſſe prouincia Orientalium Anglorum: ſed illi haud dubiè errore ducti, propterea quòd Ericus natione Dacus, id temporis Orientalibus Anglis imperabat, quem poſtea Edouardus regno ſpoliauit, id falſò prodiderunt. Is Gormo patria feritate inſignis, duodecim annos crudeliter Northumbros rexit, quem inde filius nomine Sithricus, & nepotes ſecuti ſũt quos Adelſtanus, vti paulò poſt dicetur, dominatu priuauit. At Aluredus per idem tempus, deuicto Ceuolpho rege, Merciorũ regno potitus eſt, qui ita maximis demùm bellis atque laboribus perfunctus, primùm de Chriſtiana religione, deinde de liberalium omnium artium diſciplinis, poſtremò de Republica, boniſq; hominum moribus benè mereri maximè ſtuduit: enimuero memor diuini oraculi, ſibi qui omni bona ſpe lapſus iam deſperabat, à diuo Cutheberto [illegible] cut ſuprà memorauit, multis donarijs te[illegible] quod Ceſtriæ erat, vbi reliquiæ ipſius Cut[illegible]
ti

[illegible]i aſſe[illegible]uabantur, ornauit, auxitq́ꝫ loci epiſcopum [illegible]oſſeſ[illegible]onibus, cui dedit comitatum Dunelmenſem, qu[illegible] inter Tinã & Theſin flumina intereſt, vt eum reg[illegible] obtineret, poſsideret, adminiſtraret imperio, ureq́ꝫ. Siquidem id temporis circiter annum ſalutis DCCCLXXXIII, Lindifarne inſula à barbaris deuaſtata, in hoc oppidum quod proximũ Dunelmo eſt, ad ſex paſſuum millia, ſedes epiſcopalis tranſlata eſt, atq́ꝫ inde quadrageſimoſecundo poſt anno, Dunelmum vnà cum corpore Cutheberti poſtremò traducitur, qui fuit annus CCLXXXV, cùm eam ſedem Aidanus in Lindifarne primùm poſuerat. Dunelmum autẽ vrbs eſt maritima, ſpectatq́ꝫ ad aquilonem, quam Vuerus fluuius attingit. Is amnis mille circiter paſſus, ab ipſa vrbe loco præcipiti alueum habet admodum ſaxoſum, ſic, vt ſaxa vtrinque ingentia extent, quæ non teguntur aqua, niſi cùm ex imbribus flumen redundarit. Sed eo loci, mirum dictu, accidit, vt ſi aqua imponatur ſuper ea ſaxa, parũq́ꝫ miſceatur, ſtatim fiat ſalſa, quæ antea dulciſsima fuerat, id quod alibi toto fluminis alueo, nõ accidit. Cæterùm illud fieri videtur, aut quòd talis ſit eorum lapidum natura, vel cruſta ſole vẽtóve aduſta, ſalis ſaporem gignat. Nunc ad rem redeo. Aluredus præterea condi[illegible]tria cœnobia [illegible]u magnifico, vnum Vintoniæ, quod no[illegible]onaſterium nũcupatur: alterum in pago, [illegible] dicunt Shaftſburiam, diœceſis Sarisberien

ſis,

ſis, & illud voluit monacharum eſſe, quibus præfecit filiam nomine Ethelgeram ſiue E[illegible]inam: tertium verò eo loci, quo varijs anxius curis à diuo Cutheberto benè ſperare iuſſus fuerat, & cœnobium illud monachis familiæ diui Benedicti donauit, atque vnà cum alijs duobus ditauit magnis poſſeſsionibus. Eſt locus iſte paululum editus ad formam inſulæ, intra magnam paludem, quæ æſtate ſiccatur, ſitus & ad orientem ſolem: alluitur fluuio nomine Tano, qui marinum æſtũ creſcente mari accipiens, vſq; ad eum locum ſalſas habet aquas: olim dicta eſt inſula Ethelingea, nunc vocatur Athelnea, abeſtq; à Tantonia oppido, circiter millia paſſuum quinque. Eſt autem Tantonia celebre oppidum ad Occidẽtem, in extrema parte comitatus Somerſeti ſitũ, quod Tanus fluuius, qui fontẽ habet vltra ad duodecim milliaria, alluit, à quo Tantonia ipſa videtur nomen inueniſſe. Fuit is annus, cùm Aluredus hæc pia fecit opera, poſt alterum & vigeſimum, quàm regnare cœperat, & humanæ ſalutis DCCCXCIII.

Dedit Aluredus iam viginti natus annos operam literis, atque ita doctus euaſit breui, vt diui Grẽgorij dialogos, opus Boẽtij de conſolatione philoſophiæ & pſalmos Dauid, ex latino, in patrium ſermonem verterit, quo à cunctis faci[illegible] ligerẽtur. Licet dialogos & Boẽtij opus q[illegible] tradant eius rogatu, Verefredum antiſtiten[illegible]

gornienſem

gorni[illegible]nſem trāſtuliſſe, quibus minus conſentio, cùm ip[illegible]e ſic eruditus eſſet, vt par ſit credere eius fuiſſe o[illegible]era, at pſalmos morte intercedente, non omnes [illegible] interpretatus eſt. Studebat rex optimè animatus per id tempus, quo literæ apud Occidentales longè rariſsimæ erant, ſuos quouis modo benè viuendi rationem docere, mortaliumq; animos ad bonas artes diſcendas generatim inflammare: quare ſummè fauebat ingenijs, fouebat hominum dignitatem, amplectebatur nobilitatem, & omnes denique diligebat, in quibus virtus ineſſet. Memoriæ quoque proditum eſt, Aluredum haud facilè pati conſueſſe quempiam in ſacerdotum collegium venire, niſi vir probus, atq; homo literis inſtitutus eſſet, vtpote qui probè ſciret ſacerdotes ſecundum vetus verbum ſpectaculum factos eſſe mundo, ac propterea alios mortales viuendi modum facilè ab illis mutuari: & quoniam perpauci admodum tales apud ſe eſſe cernebat, idcirco vndecunque viros vitæ ſanctitate & doctrina claros accerſebat, qui regale ſacerdotium, vti apoſtolorum princeps appellat, obirent. atqui Neotum in primis monaſticæ profeſsionis virum ſanctiſsimum, ob eximiam eruditionem, miro amore cōplexus eſt, quo hortāte, Oxonij gymnaſium in[illegible], [illegible]poſita mercede omnibus, qui publicè bonas artes profiterē[illegible] multi doctrina clari confluxerunt, docē[illegible]a. Equidem ab eo tempore, quo Sigibertus

tus

tus Orientalium Anglorum rex, ſcholam in ſuo regno collocarat,de qua re libro quarto meminimus,deinceps fuêre viri ſemper in inſula eruditiſſimi,qui tãquam doctrinarum riuuli ab illo fonte perpetuò decurrentes, nõ modò Angliam, ſed Galliam quoque mellifluo diſciplinarum nectare irrigarunt. Nam Carolus Magnus Albinum ſeu Alchuinum ab Offa Merciorum rege, vti alibi eſt expoſitum,in Galliam miſſum,conciliandę amicitiæ cauſa, cùm videret in homine plurimas eſſe literas,quamobrem meritò ei honor eſſet habendus,ex legato hoſpitem fecit ſuum,ex hoſpite præceptorem,vetus Athenienſium,credo, imitatus exemplum,qui Gorgiam à Leontinis publicè ad ſe miſſum, legationis munere defunctum, Athenis detinuerunt,eius capti eloquẽtia. Alchuinus itaque homo Anglus, in Gallia deinde moratus,Lutetiæ Pariſiorum bonas literas profiteri cœpit, eoq́ autore non multò poſt ipſe Carolus in ea vrbe primus gymnaſium collocauit,& in Italia Ticini, quæ nunc Papia nuncupatur, alterũ. Fuit is annus ſalutis noſtræ circiter DCCXCII, cùm duos ferunt monachos ex Hybernia, ſiue ex Scotia,vt quibuſdam placet, in Galliam delatos,ſe ſapientiam venalem habere, magna voce teſtantes, mercedis loco cibaria & veſtiaria duntaxat petiiſſe: & iſtorum alterum qui Clemens nominabatur,à Carolo Lutetiæ retentu[illegible] ex omni ordine ciuitatis traditos iuuenes [illegible]

ciplinam:

ciplinam:alterum verò in Italiam tranſiſſe,ac Ticini docuiſſe. Non nemo id aſsignat quatuor Bedæ diſcipulis,Rabano, Alchuino,Claudio,& Ioanni Scoto. Sed vtcunque res ſe habeat,ſatis conſtat Anglos primos Lutetiæ bonas artes publicè docuiſſe, quandoquidem Alchuinus & Ioannes cognomento Scotus in primis inter Anglos doctiſsimi fuerunt. Cæterùm ad academiam Oxonienſem reuertor. Hæc ſtatim à principio,tum diuinarũ humanarumq́; literarum ſtudijs, tum mira hominum in doctrinas incumbentium frequentia multò celeberrima eſſe cœpit,deincepsq́; vſque eò floruit, vt iam facilè cum quouis alio totius orbis gymnaſio de nominis gloria certare poſſet:In qua ſcholaſtici ipſi, vt cuiuſdam religionis obſeruatione à primo imbuti, neutiquam minus animos bonis moribus, quàm literis excolunt:habent enim cœnobia magnifico apparatu conſtructa, multorumq́; cùm epiſcoporum, tum regum,hominumque nobilium,ac fœminarum probatiſsimarum muneribus opulentiſsima, quæ collegia vocitant, quòd eorum collegia eo loci collocata ſint: quorum magiſtri ſunt viri doctrina in primis probati, & honeſti.Igitur ibi cùm abundè ſuppeditentur facultates,communiter viuunt, ac quotidie benè mane, aut rem diuinam faciunt,aut ſacris interſunt, quàm ad rem literariam aggrediantur: atque ita Deum cum primis venerantes, ſeſe caſtiſsimo ſimul viuendi ge-

nere,

nere,& doctrinarũ omnium ſtudijs exerceãt, vnde iugiter ſingulari pietate & eruditione viri, veluti ex quodam totius orbis ampliſſimo diſciplinarum theatro, exiſtunt, qui tam piè quàm vtiliter nunc docendo, nunc ſcribendo, mirum in modum rem Chriſtianam iuuant, celebrant, tuentur. Quemadmodum ex nonnullis paucis quidẽ nihil floret, qui omne vitæ curriculum ibidem ſeſe molliter curando tranſigunt, qui malis exemplis iuuentuti plurimum interdum nocent. Quæ ſanè morum labes minimè fieret, ſi illi qui etiam nunc noua in dies ſingulos inſtituunt collegia, tãdem aliquando certos darent ſcholaſticis annos, vt aut docti ſuo tempore domum redirent, aut veluti aſini ad lyram, vt dicitur, loca alijs relinquerent, qui valde multum poſſent in literis proficere. Certat nominis celebritate cum hoc Oxonienſi gymnaſio, academia, quæ Cantabrigiæ apprimè floret, quæ tametſi ſcholaſticorum numero, ac cœnobiorum magnificentia minus vincit, bonarum tamen artium vbertate nequaquã impar eſt. Quid, quòd vt vera integritatis mater gloriatur, ſe nunquam alumnos habuiſſe, qui de religione malè ſenſiſſent? At verò antiquitate lõgè præſtat: ab hac enim academia Cãtabrigiæ poſita, vſque ad initium gymnaſij Oxonienſis, interfuêre anni C C L X V. nam hoc Oxonij, Aluredus poſt annum quàm regnare cœperit, circiter vigeſimumtertium, qui fuit humanæ ſalutis DCCCXCV.

DCCCXCV. illam verò Sigibertus Cantabrigiæ circiter annum eiuſdem ſalutis DCXXX, collocauit. Verùm, ſi commentarijs credimus autoris incerti, antiquior eſt tã oppidi, quàm gymnaſij origo. Ferunt enim poſitam fuiſſe olim ciuitatem nomine Chergrantium, ad radices vicini monticuli, quem vocant Vuythyll, eoq́ue docendi cauſa, rege Gurguntio Bellini filio, Bartholomeũ quendam hominem Cantabrum perueniſſe, & illum deinde duxiſſe vxorem Chembrigiam regis filiam, condidiſſeq́ue oppidum ex vxoris nomine, Cantabrigiam dictum, atque in eo primùm docuiſſe. Sed ad hiſtoriam redeo. Cæterùm Aluredus poſtquam in regno ſuo literarum fundamenta iecerat, ad bonos mores augendos intentus, tulit ſanctiſsimas leges, quas in antiquiſsimo codice conſcriptas reperi: ſed cùm apud Anglos in obliuionem iampridem ierint, nihil eſſe putaui, quòd eas ſubijcerem. Nullo præterea non virtutis genere claruit: omnibus enim hominibus, præſertim indigentibus, de re familiari ſua libens impartitus, ac iuſtitiam in primis ſeruauit: quippe qui vt nocentes merita pœna ſemper affecit, ita innocentes mira charitate fouit: clariſsimus item omnium regum bellicis artibus, cùm haud quiſquam eorum vnus pluriũ bellorũ victor fuerit. Suſcepit ex Etheluitha vxore, filios mares Edouardum cognomento Seniorem, & Aduoldum: fœminas tris, Elfredam, Ethelgerã, ſeu

Elginam,& Etheluitham. Elfreda locata fuit etiã dam Ethelredo inter Mercios principi viro,accepta Merciæ parte,dotis nomine. Hæc venereæ voluptatis ſpernendæ valde memorabile edidit exemplum : à viro enim grauidata, cùm pariendo vehementer laboraſſet, poſtea eius rei memor, perpetuò viri complexum abhorruit, dictitans ſtultiſsimum eſſe, eiuſmodi voluptati indulgere, aut operam dare,quæ tantum doloris factura eſſet, Aluredus prouecta iam ætate,leui morbo tentatus teſtamẽtum fecit,quo Edouardum filium inſtituit hæredem:& vt plures ſui memores redderet,varia munera ſuis militibus , familiaribus, ſeruis,ſcholaſticis Oxonienſibus,atque ſacris ædibus cùm reparandis, tum ædificandis diſtribuit: poſt hæc,aggrauata valetudine , & iam ſupremo aduentãte die, Vintoniæ mortem obijt. Corpus in nouo cœnobio quod ipſe extruxerat,ſepelitur regnauit annos duodetriginta. In eo poſtea cœnobio, ſecularium, quos vocant , ſacerdotum collegium inſtitutum fuit , & rurſus inde monachorum , ſicut alibi demonſtrabimus.

POLY-

POLYDORI VERGILII ANGLICÆ HISTORIÆ LIBER SEXTUS.

QVIBVS bellorum motibus, ac eorum euentibus imperium Anglorum in Britannia,quæ hodiè Anglia eſt, ortum fuerit, & paulatim ad ætatem peruenerit, vt ita dicam, virilem, duobus ſuperioribus libris tradidimus: nam vt homo primùm vitam viuere incipit,deinde adoleſcit, deinde in iuuentutis florem ſe induit,& poſtremò ſeneſcit,ita regna incipiunt,creſcunt, florent, atque ad vltimum cadunt. Cœpit prima regni ætas, id eſt, infantia,rege Hengiſto, ſalutis noſtræ anno circiter CCCCL. Inde ſecuta eſt ab Hengiſto, adoleſcentia, ſub ſeptem, & aliquando octo, vt perappoſitus oſtendit ſuprà locus,regibus, vſque ad Egbertum Occidentalem regem decimumſeptimum. Is Cantiano,Northumbrico,atque Orientalium Saxonum regnis potitus, primus Britãniam Angliam,& Anglos omnem gentem,vt alibi dictum eſt,nominauit. Durauit ea ætas, ſuum ſenſim incrementum capiens,circiter CCCL annos,quæ nempe tum viris,tum armis florentiſsima fuit. Exin ab Egberto,virilis cœpit ætas, quæ

amplius

amplius CLXXV viguit annos, vſque ad [illegible] Edouardum martyrem, quando tandem triſtis aduenit ſenectus, quæ vt ſolet in mortali corpore varijs morborum generibus laborare, ſic in humanis rebus ſolicitata hominũ inertia, multa ſecum incommoda affert. Porrò id temporis Daci primùm, deinde Normani Anglicum regnum occuparunt: ſed & hæc eadem ad extremũ ætas in iuuentutem, præter ſpem omnium, tranſiuit: nam Normanicum nomen paulatim in Anglicum verſum, vt infrà planius fiet, & populus generatim dictus eſt Anglus. Nunc igitur quæ ipſi Angli in ea virili atque ſenecta ætate domi militiæque geſſerint, tam hoc quàm proximo volumine proſequemur. Succeſsit Aluredo Edouardus filius, ordine regum vigeſimustertius, quem Athelredus Cantuarienſis archiepiſcopus more maiorũ coronauit, anno à natali Chriſti DCCCCI. Diximus ſuprà libro huius operis quarto, Brithoualdum ab Auguſtino ordine antiſtitum Cantuarienſium octauum, primum Anglorum, in Theodori demortui locum, archiepiſcopum Cantuarienſem ſurrogatum fuiſſe: quem deinde ſpatio circiter C X X annorum, vſque ad Athelredum, ſecuti ſunt archiepiſcopi numero nouẽ: Taduinus, qui ſedit ãnos tres: Notelinus quinq;: Cuthebertus Hereforděſis antea epiſcopus, duodeuiginti: Brethuinus, tres: Lambertus abbas diui Auguſtini, vigintiſeptẽ: Adelardus, treſdecim:

Vuilfredus,

[illegible]dus, is Romæ à Leone quarto pontifice [illegible] creatus fuit,& ſedit ãnos trigintaocto: [illegible]ldu[illegible] ſiue Pleogildus, tres: Celnotus ſeu Chelu[illegible]: cui Athelredus ab Auguſtino decimusoctau[illegible]s Vintonienſis epiſcopus, vir & virtute & autoritate ſummus, ſucceſsit. Sed ad incœptum redeundum. Edouardus inito principatu, cuncta ſibi è Republica à primo facienda exiſtimans, loca omnia præſidijs munire, vrbes quas hoſtibus aduerſum ſe opportuniſsimas fore ducit, ſingulas obire, ſuorum atque hoſtium res pariter attendere, barbarorum inſidias anteuenire, magno ſtudio maturat, vt hoc pacto ſuos bellis continuis aſſuetos partim in officio, atque fide teneat, partim ne ijdem remoto metu, latius licentiuſque effuſi ab hoſtibus de improuiſo opprimantur, atque ita ipſis Dacis in primis nouitatis auidis, qui id temporis Northumbris & orientalibus Anglis dominabantur, occaſio mouendi belli modis omnibus adimeretur. Veruntamen huic ſtudio bellum Scoticum ſubitò præuertendum fuit, quòd Conſtantinus rex continẽter Anglicos fines vexabat. Itaque Edouardus primo quoque tempore bellum ei intulit, quod multa vtrinque cæde geſtum eſt: ſed Scotus maioribus affectus incommodis, non inuitus ab armis diſceſsit, pace ab Anglo impetrata. Edouardus poſt hæc, Vuallos vacillantes ad ſanitatem reduxit, totamq; Merciam, vt infra dicetur, poſt obitum El-

fredæ

fredæ, ſororis ſuæ recepit: nec eo tamen pa[illegible]
ſtium inſidias retardare, in otióve eſſe po[illegible]
nimuerò Daci qui tum in Northumbr[illegible]
permoleſtè ferentes res Anglicas in [illegible] ſingulos
creſcere, ſubitò bellum moliuntur: & quoniam
ipſi illud mouere non audebant, idcirco alienis
armis odium explere nituntur. Itaque ad Adel-
uoldum iuuenem Edouardi fratrem ſuapte na-
tura regnandi auidum clàm adeunt, ſolicitantq́;
admonentes tempus idoneum eſſe, quo facilè
poſsit, ſi modo velit, regnum expulſo fratre ob-
tinere, cùm in præſentia ipſe Edouardus iam ſuis
omnibus atq; finitimis æquè infeſtiſsimus eſſet,
quòd contrà ac ius faſque foret, res ſuas produce-
re, & alienas contrahere plus nimio ſtuderet: &
ad id maturandum negotium, vltrò auxilium
pollicentur, atque omne periculum damnumq́;
inde futurum liberaliter præſtare paratos ſe di-
cunt. His monitis atque pollicitationibus eò ado
leſcentem perpulerunt, vt continuo animum in
tenderit in regnum fratris, ac confeſtim compa-
rato exercitu, hoſtiliter illud inuaſerit. Sed rex
cùm nihilo ſegnius iniuriæ obuiam iuiſſet, tum
inops conſilij, vt qui omnia temerè fecerat, me-
tuq́; perculſus, fugæ ſe dedit, ac ad Dacos in Nor-
thumbriam ſe recipere contendit, vt ab illis adiu
tus prælium conſereret. Quod vbi rex nouit, tan
ta celeritate eſt inſecutus, vt iuuenis omittere in-
cœptum iter, ac ad mare tendere, indeq́; tranſma

rinas

rinas partes petere coactus ſit: vbi vix annum moratus, inde ad Northumbros belli innouandi cauſa rediit. Hunc Daci qui Edouardum metuebant, perbenigne acceperunt, ducemq́ belli ſibi conſtituêre. Adeluoldus accepto imperio, plenus irarum aduerſus fratrem, ingenti vi armorum eius regni fines ingreditur, cuncta ferro igneq́ vaſtantibus Dacis: & in Merciam conuerſus pariter dat omnia prædæ: poſt hæc, aliò verſum contendens, Thameſim tranſit, ac vſque ad pagum, quem vocant Baſyngſtochum, crudeliter omnē regionem populatur. Rex contrà inſtructa acie, fit hoſti ita furenti obuiam, quem ſoluto agmine venientem magno impetu adoritur. Certatū eſt eo loci ſummis vtriuſque partis viribus: fuit atrox pugna, ac diu anceps, multis vtrinque cadētibus. Adeluoldus in primis inter hoſtes fortiter pręlians occubuit, cuius ob interitum, nihil tamē prælium à Dacis eſt intermiſſum, quippe qui ſuos habebant duces, quorum virtutibus freti, Adeluoldo ſummam imperij tradidêre, quò Anglus ſuis ipſius armis conficeretur. Dum ſic aliquandiu acriter pugnatur, poſtremò regij milites victi terga vertunt. Daci verò longo feſſi certamine, non modò à perſequendo facilè deſiſtunt, ſed præter ſpem eo prælio ſuperiores, bello deinceps abſtinendum ducentes, pacem à rege petūt: quibus Edouardus vt maior ſit terrori, non pacem, ſed inducias dat. Interea frumentum propter

pter ſiccitatem anguſtius prouenerat, id quod in cauſa fuit, cur ne ſtatim induciæ à Daco violatæ ſint, qui tamen interim quietis minime patiens, ſolicitabat finitimos ad bellum faciendum, cum ijs ſecreta conſilia continenter conferendo. Cui futuro periculo Edouardus obuiam eundum ratus, protinus in Northumbros mouit, populatoque ágro, tot dam̃na intulit, vt inde vltro in officio permanſerint. Imminebat præterea ex altera parte bellum ab illis, qui Orientalibus Anglis præerant, quorum rex erat Ericus. Is Anglico nomini infeſtiſsimus, alios Dacos in ſocietatem belli adducere ſecretò ſtudebat, quò iunctis armis, ſimul Anglorum opes vno tempore tererent. Cæterùm cùm omnia ab eo temerè fierent, interim Edouardus eius inſidias præueniens, fines regni ingreſſus, agrum multò crudeliſsimè deuaſtat. Dacus, qui iam ſuos in armis habebat, ira pariter atque vlciſcendi cupiditate ardens, præceps in hoſtem fertur. Ita pugnam ferociter conſerunt, quæ vt à Daco temerè inita, ita exitu calamitoſa fuit. poſt tetram ſuorum cædem, Ericus nullo ferè negotio victus fugatuſque eſt, quem deinde ob eã odioſam, funeſtamq́ plagam acceptam, crudelius ſolito imperantem ipſi Orientales Angli ſæuo dominatu irritati interfecerunt. Nec perinde illis hoc factum bono fuit, vt fore putarant, quando breui poſt tempore viribus debilitati, in Edouardi poteſtatem venire compulſi ſunt. Atque talis

fuit

fuit Anglorum Orientalium regni præpotentis occaſus.

Edouardus Orientalium Anglorũ regno potitus, Merciam deinde omnem in ſuam poteſtatẽ redegit: mortuo enim Ethelredo, qui Mercijs præfuerat, ſine liberis, Elfreda eius vxor non minus iuſtè quàm prudenter aliquot annos Merciã rexit: qua mortua, Edouardus Merciam reliquam recepit. Per hunc demum modum, is rex fines regni ita propagauit, vt iam præter Scotiam, totius inſulæ imperium obtineret, licet penes Dacos, in Northumbria aliquid adhuc ditionis eſſet. Sunt tamen, qui ſcribant Edouardum, deuictis Dacis, etiam Northumbria potitum eſſe: qui vt parum in ſcribendo diligentes, ſibijpſis alibi repugnant, tradentes huiuſce regis filiam nomine Editham haud multò poſt patris obitum nupſiſſe cuidam Sithrico Daco, qui per id tempus Northumbros regebat, quem ſatis cõſtat rege Adelſtano mortẽ obijſſe. Igitur cùm Northumbria à Sithrico gubernaretur, dum etiam Edouardus in vita erat, palàm eſt nequaquam illi paruiſſe, quod infrà in vita Adelſtani longè planiſsimum faciemus. Edouardus ad extremum pacato iam regno, legibus condendis maximè ſtuduit, quæ etſi ſalutares erant, apud poſteros tamen facilè antiquatæ ſunt. Conſtruxit arcem ad Bedfordiam, olim oppidũ, nunc pagi celebris inſtar, opere & loci natura munitiſsimam, cuius hodiè ne veſtigium quidem ferè

rè vllũ extat. genuit ex Edgina puella forma ele ganti,filiũm nomine Adelſtanum,qui eius ſucceſſor fuit. Eſt operæpretiũ,ſi fatis ut go facere volumus,qui prodigijs delectatur,apponte ſubijcere præſagitionẽ,qua Edgina puella ſpem conceperat gignendi filium,qui quandoq; eſſet regnaturus:ſomniauit enim ex vtero ſuo lunam exortã, quæ totam Angliam pleno lumine illuſtraret: id quod cùm cuidam matronæ narraſſet,illa nõ aſpernata ſomnium,quod poſtea euentu mirabile extitit,puellæ obſcuris natæ parentibus, bonis educandæ moribus curam ſuſcepit. Hanc itaque iam viro maturam Edouardus, cùm fortè villã quandam animi cauſa peteret,conſpicatus,eiuſq; repentè forma captus compreſsit, ex qua,vt dictum eſt,Adelſtanum creauit. Item ex Elfreda vxore poſthac liberos ſuſcepit,Etheluardum & Eduinum,qui ſtatim poſt eius obitum è vita exceſſerunt: Elfredam,Edginam ſiue Elginam,Edburgam,Ethildam,Editham,& Elgidam. Elfreda & Edburga virginitate florentes monachæ factæ ſunt. Edgina ſeu Elgina locata eſt Carolo Simplici Francorum regi,& Editha Sithrico Northũbrorum regulo. Suſtulit Edouardus ex altera vxore nomine Edgina filios duos,Edmundum,& Elredum,qui deinceps poſt Adelſtanum regnarunt. Per idem temporis,Chriſtiana pietas multum apud Occidentales Anglos frigeſcebat, quia nullus in ea regione erat epiſcopus,qui populum

doceret:

doceret: eiuſque rei culpa in rege reſidebat, quòd per eum, qui magis bello quàm rei diuinæ inſeruiret, non liceret ſacerdotibus ſuo officio fungi. Quare Ioannes decimus pontifex Romanus valde commotus, per literas Edouardum vehementer caſtigauit, minatuſque eſt, ſe illũ vnà cũ populo, religionis hoſtem denuntiaturũ, niſi maturè accerſiret epiſcopos, qui priſtinam religionis diſciplinam ſeruandam curarent. Quod vbi rex intellexit, negligentiam reſarcire ſtudens, ita egit cum Pleimundo Cantuarienſi archiepiſcopo, qui Athelredo, poſt annum quàm ſedere cœperat decimumoctauũ, demortuo, paulò antè ſucceſſerat, vt ille protinus cõuentum fecerit, in quo plures epiſcopi creati ſunt, qui diœceſes regerent. Poſtea Pleimundus vir doctrina & vitæ integritate clarus, ſui purgãdi cauſa Romam profectus, pontificem placauit. Fuit Edouardus forma eximia, ac per omnes ætatis gradus decentiſsima: cuius dignitas, etſi nonnihil deflorefcere cœpit in ſenectute, vi morborum, quibus frequenter afflictus, ad vltimum conſumptus eſt, poſt annũ quã regnare cœperat vigeſimumquartum, qui fuit ſalutis humanæ DCCCCXXV. corpus Vintoniã delatum, vbi ſepulturæ datur.

Eiſdem ferè tẽporibus, Rollo ſeu Robertus (id enim ei poſtquam Chriſtianus eſt factus, nomen fuit) dux Normaniæ occidit, vir profecto bello clariſsimus: quippe haud quiſquam omnium alius

ſecundum

ſecundum eum,in terra hoſtili, ſibi atque poſteris maiore virtute, principatum parauit, qui ita exiguis inchoatus initijs, vti deinde dicetur, creuit,vt cæteris quibuſque maximis regnis par viribus fuerit.Reliquit Rollo Gulielmum filium nequaquam aut prudentia,aut virtute bellica ſe inferiorem, cuius autoritas apud Gallos in primis ſumma fuit,quod,vt perſpicuè demonſtremus, altius repetendum eſt. Carolus Simplex rex Frãcorum duxit in matrimonium,velut dictum eſt, Edginam ſiue Elginam Edouardi regis filiam,ex qua ſuſcepit filiū nomine Ludouicum. Is poſtquam cum Rollone fœdus fecerat, ingens ſibi apud ſuos odium cõflauit,adeò,vt bona pars principum ab eo defecerit. Et poſtea inter vtroſque, vſque eò variè bellatum,dum ad extremū principes peiora Reipublicæ ſuæ timentes, regi reconciliati ſunt:qui tunc ſimul iuncti aduerſus Robertum Aquitaniæ ducem in Carolum mouentem arma tulerunt,commiſſoq́ꝫ prælio ,ducem cum omnibus copijs deleuerunt. Quod Robertus Viromanduorum comes iniquo animo ferens, vicemq́ꝫ amici vlciſcẽdi cupidus, perinde quaſi gratulandi cauſa,eſt victori Carolo redeunti obuiã factus,ac primo congreſſu,homo vafer, vultu & fronte quibus ſimulatio ſuſtentatur, eam gratulationem clariorem faciendo,tot precibus regem orando defatigauit,vt Peronam in oppidum ſuū duxerit,atque eo loci in vincula coniecerit. Qua

re cognita, Edgina Caroli vxor cum Ludouico filio, ad Adelſtanum fratrem regem Angliæ confugit. Interea Galli ne carerent, qui ſummam rei adminiſtraret, Rodulphum Ricardi Burgundiæ ducis filium regem dicunt: quo poſt duodecimū quàm regnare cœperat, annum mortuo, ac Carolo per idem ferè tempus, in carcere vita priuato, Gulielmus Normaniæ dux autor fuit, vt Franci principes Ludouicum Caroli filium ex Anglia domum per legatos reuocarint, ac venientem regem cōſalutarint. At quintus vix annus interceſſerat, cùm omnes ferè optimates regni à Ludouico deſciuerūt, qui ita ſuorum auxilijs deſtitutus, miro ſtudio curauit cum Henrico ſeu Othone eius filio, vt quidam malunt, Germaniæ rege gratiam inire, quod opera atque conſilio Gulielmi ducis duntaxat conſecutus eſt. Hæc poſtquam heroes intellexêre, vltro ſui principis beneuolentiam popoſcerunt. Sic Gulielmi nomen ob eius virtutis famam, apud omnes multò celeberrimum erat, quippe qui tanquam ad bonitatem tantum natus, negotijs amicorum operam nō vulgarem enauare, miſeros opibus iuuare, iniuria affectis opitulari, præſidio denique cunctis, ſine diſcrimine, eſſe magnopere ſtudebat. Quibus rebus factū eſt, vt poſtremò Herlouinus homo nobilis, Monaſteriolo caſtro ab Arnulpho Flandrenſi principe ſpoliatus, ad Gulielmum tanquam communem iniuriarum vindicem confugerit, cum eoq́;

queſtus

queſtus fuerit. Gulielmus cognita cauſa,ita egit, vt confeſtim caſtrum iuueni reſtitutum ſit,prohibuitque eum ab iniuria,id quod ei etſi ſuo immerito,cum primis malo fuit:nam eam rem Arnulphus ægrè ferens, duci inſidias facere apud ſe ſtatuit,quem haud multo negotio,charitatis nomine,fefellit. Porrò ita breui vſu venit, vt Arnulphus traxerit ducem in colloquium, ad Pinciniacum,vbi de re propter quam conuenerant ,multis ſermonibus egerunt: mox vt digreſsi ſunt, cũ Gulielmus nauiculam ingreſſus (in inſula enim quam eo loci Sequana efficit, id colloquij habuerunt)vt flumen tranſiret, à ſatellitibus Arnulphi ſimulantibus ſe perinde quaſi aliquid dictu-ros,quod à perfido principe foret omiſſum, repẽtè ad ripam reuocatur, ibiq; crudeliter trucidatur.Normani autem ad alteram ripam fluminis vociferantes,aluei altitudine impediti, ſuo principi opem ferre nequiuerunt,qui poſtea cadauer Rhotomagum delatum honorificè ſepelierunt. Erat Gulielmo filius Ricardus admodum puer, cuius ac totius Normaniæ tutelam Rodulphus & Barnardus,Normanis omnibus autoritate & nomine præſtantes,ſuſceperunt. Sed de his infrà commodiùs dicemus.Iam redeundum,vnde digreſsi ſumus.

Adelſtanus à Cerdicio vigeſimusquartus, ex cõcubina Edouardi filius,rex à populo conſalutatur,atque ad Kyngſtonum oppidum ad Tha-

meſim

meſim ſitum,longè à Londino circiter millia paſſuum decem(eſt hodiè pagus omnino celebris) more maiorum coronatur ab Athelmo archiepiſcopo Cantuarienſi.Is ordine præſulum Cantuarienſium vigeſimus,Pleimundo ſucceſsit, qui fuit annus ſalutis DCCCCXXVI.Adelſtano cũ principio ſui principatus,fama eſſet Cõſtãtinũ Scotorum regem in armis eſſe,& per agros congregare armatos,atque Vuallos ad defectionem ſpectare,nihil prius fuit, quàm vt periculo quod iamiam ſupra caput erat, obuiam iret. Itaque magna vi in vtroſque raptim mouit, quos pari fortuna compeſcuit,vicit,in poteſtatémque redegit.Sed Conſtantinum ita victum, in verba ſua iurare iuſsit,id quòd ille fecit,quò ſibi per eum liceret,in poſterum tempus,vita atque regno vti, frui.Idem aliquot deinde Scotorum reges feciſſe traduntur, quod recentiores eorum ſcriptores multis argumentis diſputant.Nos verò tale quid agere,noſtri muneris minimè eſſe ducimus,cùm hiſtoria rerum geſtarum narratio,non item contentio ſit,qui proinde ea quæ annales Anglicani antiquiſsimi loquuntur,nobis ſcribenda conſtituimus,quò ſine vlla cuiuſpiam populi offenſione,inchoatum opus perficiamus. Ita à principio præfari libet,vt non ſit deinceps quiſquam omnium,qui ab hiſtorico de quauis re præteritis ſeculis geſta,officium iudicis requirat,flagitet,deſideret.Ad rem redeo. Interea Sithricus rex Northũ-

[illegible] brorum

brorum è vita migrauit, quæ res occaſioni fuit Adelſtano Northumbriæ potiundæ: nam Analaphus & Gotthofredus Sithrici filij, vt iuuenes imperandi plus æquo auidi, cœperunt ſtatim noua Anglo faciundarum inſidiarum inire conſilia, finitimorum animos ad id clam pertentare, ac literas paſsim atq; huc atque illuc mittere: ſed quas literas ſcripſerant, eæ ad vltimum interceptæ perſpicuum facinus fecerunt. Igitur ex cognito hoſtium conſilio, Northumbriam infeſto animo petijt, quem adoleſcentes vt in conſultando leues, ita in propoſito minus conſtantes, nequaquã venientem expectarunt, ſed alter in Hyberniam, alter in Scotiam fuga lapſus eſt: quos Anglus fruſtrà inſecutus, Northumbriam principe orbatã, omnique præſidio deſtitutam, facilè ad deditionem compulit. Ita Adelſtanus rebus ſuis conſulens, neceſſe habuit nepotes ex Editha ſorore, priuare principatu.

Dum hæc alibi geruntur, Gotthofredus apud Scotos nonnihil virium comparauit, quibus fretus Dunelmũ ex improuiſo circumſedit, quàm maxima vi potuit oppidanos ad defectionem ſollicitans: qui tametſi principem ſuum vltrò recipere auebant, videntes tamen eum longè eſſe infirmiorem quàm vt ſe aut vrbem poſſet tueri, vt ne ſibi defectio fraudi eſſet, in officio permanſerũt, quamuis eos pauor ac trepidatio peruaſerit. Fecit ea res Adelſtanum nõ mediocriter Conſtantino

Scotorum

Scotorum regi iratum, quòd ſuo inimico opem tuliſſet: ſed purgato crimine, breui Scotus cũ eo in gratiam redijt. Analaphus alter frater conſtituens indignitatem amiſsi regni aliquo audaci facinore vindicandam, paucis ſuorum comitatus, mutato veſtitu, in caſtra Anglica introiuit, cauſa explorandi, quo pacto hoſtem incautum opprimeret, idq; tam cautè fecit, vt nihil fuerit propius, quàm vt regem interficeret: noctu enim in tabernaculum regium incurrit, tanto tamen impetu, vt Adelſtanum de ſomno excitarit: qui vbi cognouit ſibi manus intentari, cuſtodibus ad arma vocatis, gladium è vagina arripere conatur, quo, vt in metu accidit, qui mentem conſiliumq; mortalibus eripit, fortè non reperto, aliquantiſper animi dubius, vt ſe humana ope deſtitutum ſentit, diuinam ilicò implorat, eodémque momento iterum ad vaginam manum admouet, inuentóque enſe, hoſtèm aggreditur, ac facta ſtrage, in fugam vertit. Quidam ferunt in eo tumultu Conſtantinum Scotorum regem fuiſſe, ac interijſſe: qui vt parum fideliter illud ſcribunt, ita parùm verè tradunt Analaphum Hyberniæ regem fuiſſe: haud dubiè errore ducti, propterea quòd is fugiẽdo antea in Hyberniam ſe receperit, ſicuti ſuprà eſt demonſtratum. Ille verò gladius tanquã teſtis maximi Dei beneficij, diu inter regia inſtrumenta aſſeruatus eſt.

At Adelſtanus per hæc, deuictis paſsim hoſti-

bus, permagnum obtinuit imperium. Iſta fuit regni matura atque virilis ætas, quæ viris ac virtutibus maximè floruit: ea enim tempeſtate fuerunt viri doctrina & ſanctitate clari, Firthestanus Vintonienſis epiſcopus, cui ſucceſsit Birſtanus: item Vuilſemus ſeu Vuilſelmus Vuellenſis epiſcopus ac Vulſtanus Eboracenſis archiepiſcopus, quem rex Adelſtanus ob ſingularem eius animi virtutẽ vitæq; ſplendorem, vnicè amauit, eiuſque cauſa Eboracenſem epiſcopatum plurimum locupletauit. Sed longè plures militari arte floruerũt, quorum nomina ſcriptorum incuria minimè eduntur. Athelmus Cantuarienſis antiſtes, per idem tẽpus moritur, cui ſucceſsit Vuilſemus Vuellenſis epiſcopus: & in Vuilſemi poſt decem, quàm ſedere cœperat, annos, mortui locum, Odo antiſtitũ ordine vigeſimusſecundus, ſurrogatus eſt, homo valde conſideratus. Poſtremò Adelſtanus magno imperio potitus, omne ſtudium ad religionẽ colendã, ac pacem fouendã, ſuorũq; cõmodũ augendum contulit: quippe duo ædificauit cœnobia monachorum ordinis diui Benedicti, alterũ apud Meltoniam pagum Sariſberienſis diœceſeos alterum ad Michilneium vicum, Somerſeti comitatus, loco paluſtri, vt ne monachi fortè hyeme præſertim vagarentur, contra atque lex ordinis iubet, quandò ipſe locus eo tempore adiri vix poteſt, niſi nauicula, poſſeſsionibuſq; vtrumque locupletauit: item leges nonnullas antiquas nimis

mis ſeueras correxit,nouaſque plurimas apprimè vtiles tulit,quæ ex vſu omnium maximè eſſent:quod fuit eius humanorum operũ vltimũ: nam ſtatim pòſt ſine liberis, poſt ſextumdecimũ annum,quàm regnare cœperat,è vita migrauit. Edmundus eius frater regum ordine quintus & vigeſimus ſucceſsit,qui ſex duntaxat regnauit ãnos,quem à ſummis laudibus vitæ breuitas abduxit,quibus poſteri in cœlũ tuliſſent. Sed quicquid ille ſui expectationis fecerat, Edgarus eius filius ſuis poſtmodum accumulatiſsimè reddidit. Sũt qui falſo tradant Edmundum domuiſſe Northumbros,viciſſeq; Scotos, quod nos, ſecuti autores nequaquam pœnitendos,ſuprà Adelſtano aſsignauimus. Tulit Edmundus leges nõnullas regno vtique commodiſsimas,quæ cum alijs in obliuionem ſenſim ierunt.De morte regis variè tradunt: alijs placet,vt cùm ſeruo ſtrictis gladijs ab inimicis petito,opem repentè ferret, in eo tumultu ſit interfectus.Secundum alios,ille fortè conſpicatus ante ſe hominẽ latrocinio inſignem, & ob id,diu ſibi antea inuiſum,ſubitò inualit, ac in terram ſtrauit, quem cùm ita iacentem cæderet ,ab eo tum immemore futuri periculi,vt præſens euaderet, eſt cultro confoſſus, latro verò in veſtigio dilaniatur.Genuit ex Elgida vxore,Eduinũ & Edgarum,qui cùm ætate pueri eſſent,poſt Eldredum deinde regnarunt. Edmundum ſecutus eſt Eldredus frater à Cerdicio vigeſimusſex-

tus,

tus, quem anno ſalutis DCCCCXLVI, Odo Cantuarienſis præſul ad Kyngſtonum conſecrauit. Is rex factus, continuò omnium ſtudium habuit: erat enim innocentiæ fautor, omniſque noxiorum hominum generis longè inimiciſsimus, item militaris diſciplinæ apud cunctos peritiſsimus cum primis habitus, vnde facile ſine armis, Scotos iam ante id tempus ab Adelſtano fratre in fidem receptos, in officio continuit. Poſcit locus vt de ſtatu rerum Scoticarum commodùm dicamus.

Conſtantino, quem ſuprà oſtendimus iuraſſe in verba Adelſtani regis, ſucceſsit Malcolmus. Malcolmum ſecuti ſũt reges Indulphus, Duffus, Culenus, Chennetus tertius, & Conſtantinus Caluus. Is per vim regnum eſt adeptus, vnde populus cauſam arripuit ad factiones, quæ poſtea haud facilè extingui potuêre. Conſtantino per ſeditionem interfecto, Grimus ſucceſsit, homo eiuſdem factionis. Hunc Malcolmus ſecundus ſingulari certamine victum, ac peremptum, ſequitur. Deinde ſucceſsit Duncanus, & Maccabæus, homo ſcelere & audaciá ſingulari, qui per vim eſt regno potitus. Sed domum repeto.

Eldredus pacatis vbique locorum rebus, in augenda religione ſe exercens, vt Deo in primis gratum faceret, & ſibi beneficio aliquo deuinciret Etheluoldum ſanctiſsimum monachum ordinis diui Benedicti, Edginæ matris rogatu inſtaurauit

ſtaurauit cœnobium Abyndonēſe, olim ab Ina rege cōditum, ſed tum dirutum: qui ita benè agē do, poſt nouem annos, quàm regnare cœperat, deceſsit. Datur illi vitio, quòd leui de cauſa eiecerit in exiliū Vulſtanum Eboracenſem archiepiſcopum, qui tamen anno pòſt, reuocatus eſt in patriā, ac biennio vix inde exacto, moritur: cui ſucceſsit Oſcitellus, Oſcitello Adelualdus, & Adelualdo Oſualdus ordine antiſtitum decimusnonus, vir ſanctiſsimus, de quo plura alibi dicemus. Demortuum Eldredum ſecutus eſt Eduinus alter Edmundi filius maior natu, ordine regum ſeptimus & vigeſimus: qui fuit annus ſalutis D C C C C L V. Hunc Odo inter rem diuinam faciēdā, ad Kyngſtonum, more maiorum, ſacrauit, cuius vitā, tametſi breuem, priuſquam perſcribamus, ad Ricardum Normanorum ducem nobis redeundum eſt, vt duces Normanicos ordine ponamus.

Erat Ricardus puer, vt paulò ſuprà memoratum eſt, in tutela Rodulphi & Barnardi, qui inter Normanos primi habebantur, cùm Ludouico Francorum regi libido inceſsit, amicitiæ ſpecie, puero principatus eripiendi. Sanè ille accepto Gulielmi cædis nuntio, aliquam cauſam ſibi quærendam ſtatuens, quamobrem meditatum negotium maturè conficeret, confeſtim Rothomagū proficiſcitur, ſimulatq; amici mortem velle vlciſci, cùm tamen aliud animo ſecum agitaret. Admi

rati ſunt tutores pueri ante omnes, regis pietatē, quare perbenignè atque humaniter eum venientem acceperunt. At Ludouicus vbi fraudem Normanos latêre ſenſit, haud mora, in ſpem optati potiundi venit, atque protinus petit Ricardum tãquam in regia aula educandum ſibi tradi: ſed id poſtremò cùm minaciter faceret (difficillimum eſt enim non fraudem vno vel altero modo prodere) leuiter in ſuſpicionem apud populum cecidit, qui iam palàm murmurare incipiebat, eũ veniſſe, non iuuandi Ricardi, ſed atque adeò Normaniæ, prout re ipſa erat, ad ſuas opes adiungendæ cauſa. Ex qua re, eſt ingens pariter populi tumultus exortus, atque inſidiæ regi intẽtatæ: quippe ciues antea arma parauerant vlturi ſuæ libertatis iura, ſi quis ea imminuere conaretur. Ille huic periculo obuiã eũdum ratus, ad ſedandam in præſentia populi iram, Ricardum puerum in medium duci iubet, atque ipſe populo propè furenti oſtendit, dictitans eum eſſe illorum ducem, nullamq́ aliam ob cauſam ſe cupere pueri curã habere, atque apud ſe eſſe, niſi vt bonis moribus inſtituatur. Suſtulit rex hoc pacto vulgi opinionem, qui nihilo tamen ſegnius quod excogitarat, ſibi modis omnibus efficiendum iudicans, ita egit, ſingulos principes nominatim appellando, vt per eos ſibi licuerit Ricardum in Franciam ſecũ ducere: & quia acceptam à Normanis iniuriam cum primis vindicandam deſtinauerat, tempus

obſeruabat

obſeruabat idoneum : ac ne conſilium diluceret, puerum interim regio cultu educabat. Hoc nonnihil terruit Arnulphum Flandrenſem principē, qui Ricardi patrem paulò antè inſidijs oppreſſerat, & magnopere verebatur, vt id facinus ſibi aliquando fraudi eſſet. Quare ad Ludouicum confeſtim ſui purgandi cauſa properauit, de eóq; qui omnia artificio agebat, ingenti auri pondere veniam criminis redemit, vel redimere ſimulauit. Poſtea rex haud bellè cogitans, modò clàm, modò palàm Ricardum iugiter malè verbis accipiebat, vt aſsidua caſtigatione, partim conceptum odiū euomeret, partim illum tanquam ſuapte natura prauum omnibus inuiſum redderet, quò eius poſtea caſu aliquo extincti minus apud Normanos deſiderium fieret, qui vſque eò feruere cœpit, vt puerum propalàm nothum appellarit, minatúſq; ſit, ſe eum fortunis honoribuſq; priuaturum. Ita demùm res ad vim ſpectare incipiebat, cùm Oſmundus Ricardi præceptor, importunam regis ſæuitiam omnibus precibus deteſtatus, puerum ab ſe antè benè doctúm, ſine mora paluſtriū herbarum faſce inuoluendum, ac clàm Lauduno exportādum curauit, deindeq; rem geſtam Barnardo Syluanecti comiti, qui adoleſcentem Ricardū miro amore complectebatur, ordine patefecit. Is adiuncto ad ſocietatem belli magno Hugone Pariſiorum comite, coactiſq; extemplò nonnullis armatorum copijs, Ricardum Syluanectum perduxit.

duxit. Interea Ludouicus audiens Ricardum ſibi ereptum eſſe, Hugoni imperat, vt puerum reſtituat: qui cùm per literas ſignificaſſet id in ſua non eſſe manu, inde à rege compendium accerſitur, vbi poſtquam multa ſunt collocuti, rex pollicetur ſe Hugoni nonnulla oppida Normaniæ dono daturum, ſi velit ſecum ſtare. Quibus promiſſis Hugo illectus, Ludouici partem ſequitur, & ambo iunctis armis, Normaniam petunt. Iis non vi, ſed artificio Barnardus Syluanectenſis reſiſtẽdum ratus, ita cum Barnardo Daco, qui Normaniæ præfectus erat, quamprimùm egit, vt ille legatos ad Ludouicum miſerit, qui totius populi nomine dicerent, Normaniam, populum, fortunas, & denique omnia regis eſſe, ac propterea ſe orare, vt ſine armis ad ſuos veniret, qui morem geſturi eſſent. Delectauit ea res, vt quæ extra ſpem acciderat, mirandum in modum regis animum, adeò vt confeſtim Rothomagum contenderit, ibiq; ex ſententia, ſicuti arbitrabatur, rebus compoſitis Laudunum profectus ſit.

At Barnardus Dacus, vt dum rex aberat, Normaniam in officio erga Ricardum teneret, Haraldum quintum Dacorum regem, qui à Suenone filio paulò antè regno pulſus, in Normaniam cũ bona nobilitatis parte venerat, ac tunc circa Conſtantienſium fines morabatur, per literas docuit, tempus eſſe, quo tutò poſſet regium præſidium pelli, & propterea rogabat, vt vellet aut auxilio cõ

tinuò

tinuò ire,aut militem ad ſe mittere, quoniam eo pacto omnino futurum eſſet,vt Ludouicus cum eo ad colloquendum congrederetur. Nihil ſpes fefellit:Haraldus enim cum exercitu præſto adfuit, & Ludouicus de repentino eius aduentu certior factus,illi ſubitò obuiam fuit,atque circa Sequanæ ripam congreſsi. Dum hîc reges de cæde Gulielmi loquuntur,& cuncti manus abſtinent, vſu ita venit,vt Dacus quidam cõſpicatus de improuiſo Herlouinum,cuius negocij cauſa Gulielmus occubuerat,interemerit. Quo factum eſt,vt atrox certamen eodem momento ortum ſit, in quo Galli fuſi fugatiq́ſunt,ingenti paſsim cæde edita. Ludouicus in primis captus,quem Normani poſtremò accepto Lothario filio obſide, Gallis reddiderunt. Ricardum verò iam imperio maturum ducem ſuum declararunt. Nec illud omiſerim quoſdam hiſtoricos falſo appellare hunc regem Dacorũ,qui auxilio fuit Normanis, Aigroldum, ſeu Aigrotum, cùm nemo homo cui tale fuerit nomen apud Daços,ſiue Dados,quos vocant,regnarit,id quod ex hiſtoria Saxonis colligere licet,qui planè oſtendit id temporis Haraldũ, ſicut diximus, quintũ à Suenone filio expulſum regno fuiſſe,quod vel illi autores affirmãt,tametſi Saxo non meminit de hoc bello aduerſus Francos,ab ipſo Haraldo geſto. Non quieuit poſtea Ludouicus vlciſcendi auidus, aduerſus Normanos multa ſæpius, fauente Othone Germaniæ rege,

ge,fruſtra moliri: nam cùm Rothomagum ambo infeſto agmine petiſſent, ciuitatemq́; multis incommodis affeciſſent,ad extremum tamen ab incœpto non ſine nota,atque ſuorum cæde,deſtiterunt. Fuit is annus à natali Chriſti DCCCCLVI,cũ primis nobilis morte Ludouici,cui Lotharius filius ſucceſsit.Is autore Theobaldo Carnutum comite,cœpit ingentes inimicitias cũ Ricardo duce exercere,tum quòd pater ſemper duci infeſtus fuiſſet,tum etiam quòd ille ita præpollens effectus erat,vt iam finitimis populis meritò formidoloſus eſſet.Itaque primũ inſidias Normano fecit, quæ cùm minus ex animi ſententia proceſsiſſent,deinde bellum intulit ,in quo varia fortuna inter eos ſæpenumerò dimicatũ eſt, poſtremò nõnullis heroibus ad amicitiam vtrumq́; principem hortantibus,pax conuenit. At Ricardus deinceps geſtarum rerũ gloria pariter ac virtutis fama præclarus,de religione Chriſtiana itidẽ benè mereri maximè ſtuduit, quippe qui nonnulla condidit templa opere egregia, multisq́; donarijs ea exornauit.Fuerunt illi filij tantum duo, quòd ſciam, Ricardus & Emma. hæc Etheldredo nupſit. obijt mortem anno ſalutis humanæ DCCCCXCVI. cui Ricardus filius ſucceſsit,de quo alibi perappoſitè memorabimus. Sed ad Eduinum veniamus.

De hoc rege aliquid ſcribere, & breuitas temporis quo regnauit, & eius vitæ turpitudo peni-

tus

tus vetaret, niſi id ordo poſceret: eo enim die quo rex dictus eſt, conſanguineam ſuam, vxorem cuiuſdam nobilis viri, inuitam ſtuprauit, idq; fermè propalàm mutorum animalium more fecit, ſic, vt fama ſceleris breui per omnem Angliam peruaſerit. Quapropter cùm Dunſtanus, qui paucis antè diebus factus fuerat abbas Glaſconienſis, eũ bonis verbis reprehenderit, admonueritq;, vt à tanto flagitio manus deinceps abſtineret, tantum abfuit, vt homo nempe nequam ſanctis monitis paruerit, vt etiam ſcelus ſcelere cumulãdo, protinus optimum patrem ablegauerit, quod ipſi cum primis malo fuit: nam Northumbri & Mercij regis vitia horrentes defecerunt, Edgarumq; eius fratrem regem renuntiarunt, fauſtis omnibus acclamationibus proſequentes. Ea res tantum Eduino inuſsit doloris, vt citò deinde perierit, poſt annum quartum quàm regnare cœperat. Ita regnum Edgarus adeptus eſt, vir & animi virtute, & corporis robore longè princeps. Hunc Odo archiepiſcopus Bathoniæ, ſeu, vt quibuſdã placet, Kyngſtoni coronauit, circiter annum ſalutis DCCCCLIX. Inito principatu, omnia humana ſtudia præ pace, cuius nomen ſciebat dulce eſſe, & rẽ ipſam ſalutarem, ſpernere cœpit: quæ deinde parta, vt ne ab externis turbari poſſet, ingentem claſſem parauit, eamq; tripartitò circa oram maritimam locauit, quæ barbaros cõtinenter infeſtam reddentes ab ingreſſu inſulæ arceret. Item Scotos
&

& Vuallos in officio retinuit. Reperio in annali-bus, Vuallos, qui ſemper inuiti Anglorum imperio paruerant, ex ſua tandem gente, ſibi principē conſtituiſſe, & rege Edgaro, habuiſſe regulum nomine Ludouallum, & illum pepēdiſſe tributum ipſi regi Anglo, atq; deinceps aliquot annos, principes tales fuiſſe. ſed quo tempore Vualli id beneficij ab Anglorum regibus conſecuti fuerint, non omnino conſtat, nec traditur, quòd ſciam, à quopiam autore graui. Edgarus imperauit Ludouallo Vuallorum regulo vectigalis nomine, in annos ſingulos, tricenos lupos, quò genus tam maleſici animalis & gregibus ouium valde pernicioſi, quod tunc in ea inſulæ parte plurimum abundabat, prorſum deleretur. ſi verò lupi defeciſſent, tum loco illorum, neſcio quam pecuniæ ſummulam conferret. Sic rex finitimos populos rebelles in officio atque fide tenendos putauit, quò ſibi per id, nullo tempore excluſo, iam liceret oſtendere, ſe ad bonitatem natum eſſe. Itaque confeſtim Dunſtanum ab exilio reuocauit, eumq; Vigornienſem epiſcopum creandum curauit: cui etiam cùm id temporis homines deeſſent, qui meritò alijs præeſſent, Londinenſis epiſcopatus adminiſtratio data eſt, quam ille haudquaquam ſuis, ſed populi commodis ſeruiendi cauſa, ſuſcepit: nam id temporis epiſcopi non plus opum, at plus doctrinæ, plus ſanctitatis, plus prudentiæ, quàm alij habebant.

Interim

Interim Elfreda regina moritur, ex qua rex Edouardũ filium ſuſceperat: cuius interitus cauſa fuit quamobrem ille importuniſsimum flagitiũ fecerit. Nempe per idem temporis fama peruaſerat, Horgerium ducem Cornubiæ filiam habere nomine Alfredam, forma longè elegantiſsima, quam Edgarus in matrimonium ſibi ducendam conſtituens primo quoque tempore, dedit negotium Etheluoldo familiari ſuo puellæ viſendæ, ſuisq́; verbis & nomine, à duce eius connubij petendi, ſi modò pulchritudo famæ reſponderet. Proficiſcitur Etheluoldus in Cornubiam, ad ducem: qui vbi puellam viderat, cœpit inſano actutum ardere amore, adeò vt immemor mandati regij, eam ſibi nuptum dari magnopere petiuerit, quod & impetrauit. poſt hæc, ad regem reuerſus, ait puellam non eam eſſe, quam deceat nubere regi: ac nõ multò poſt vbi ſenſit principis animum hoc pacto ab amore alienatum, incipit paulatim apud eum agere, vt ſibi eius voluntate, liceat puellam in matrimonio habere: id quod rex, qui illius iam formam aſpernatus erat, vltrò conceſsit. Etheluoldus ita Alfredæ ſibi exitiũ parituræ nuptias conſecutus eſt. Crebreſcebat deinde in dies magis Alfredę pulchritudinis rumor, vt quę iam nupta in conſpectu hominum frequentius verſabatur, cùm rex cupidus videndi, de induſtria, venãdi gratia, ad villam Etheluoldi acceſsit, vbi ſtatim atque Alfredæ oculum [illegible], mirabile dictu

eſt,

eſt, quàm citò eam deperire cœperit, ita vt breui poſt tempore Etheluoldo mortem machinatus ſit,atq; Alfredam in matrimonium duxerit. Mulier faces incendit, quibus rex flagrauit ad cupiditatem huiuſmodi ſceleris edendi:nam vbi vir regem aduentare intellexit, fertur rem omnem vxori aperuiſſe,oraſſeq́;,vti communis ſalutis cauſa,ſe negligentius ſolito comptam iuueni furenti oſtenderet:at fœmina immemor cõiugalis amoris,ac filij pignoris, beneuolentiæ ab Etheluoldo ſuſcepti,& ſui ſemper ſimilis,vt leuis,auara,ſuperba, quàm elegantiſsimè potuit, regi veniẽti obuiam facta,vltroq́; caſtum reſoluit pudorem.Dedecorauit ea res plurimum regis nomen apud omnes,quare ſæpius à Dunſtano reprehẽſus eſt: quẽ licet facti puderet,pœniteretq́;,amori tamen non indulgere nequiuit.Ipſam autem Alfredam ferũt non modò criminis nõ pœnituiſſe,ſed valde ſuccenſuiſſe Dunſtano, quòd benè admonuiſſet regem . Genuit ex Alfreda Edgarus Edmundum, qui paucos vixit dies,& Etheldredũ. Is dum baptizabatur,cùm ſubitò in ſacrum fontem confecti cibi reliquias ex aluo emiſiſſet, traditur Dunſtanus prædixiſſe ita futurum, vt ille quandoq; ingens patriæ incommodum dedecuſq́; afferret. Dilexit item Edgarus Vuilfredam monacham, ſeu ob metum ſtupri,vt quibuſdam placet,nullis initiatam ſacris inter monachas ſeruatã, ex qua Editham filiam ſuſcepit, quam aiunt ob vitæ ſanctimoniam,

[...]moniam, in catalogum diuorum adſcriptam. H[...]c ſunt Edgari iuuentæ vitia, quæ poſtea ſummi[...] cùm corporis tum animi virtutibus ſuperauit: fuit enim armorum ſimiliter atque equitandi peritiſsimus, ac laborum ſupra fidem patiens, qui ſuos ſemper in officio continuit, & barbaros qui ſolebant crebris inſulam incurſionibus diuexare, ita ab initio terruit, vt nunquam ſint auſi ſedibus patrijs egredi. Item delictorum inquiſitor & punitor acerrimus, quod tamen ſine ira, & ſæuitia faciebat: quippe quandóque ad crimina leuiora non grauatè conniuebat, vt ſalubrem magis quàm ambitioſum principē ſe præberet. Abſque his virtutibus, pietatem præcipuè coluit, quādò præ religione Chriſtiana, nihil magnopere augendum putabat: quippe qui viros magnæ doctrinę, ſanctitatis, integritatis, atq; prudentiæ, cum primis in ſuum domeſticum conſilium delegit, illoſq; populo Chriſtiano præpoſitos tantum voluit. Itaque ſecundum Dunſtanum, miro amore complexus eſt Etheluoldum, virum ingenio & eruditione ſingulari, qui eius opera, Abyndonienſis prius abbas, deinde Vintonienſis epiſcopus factus eſt. Item eiuſdem beneficio, Oſualdus Floriacenſis monachus creatur Vigornienſis epiſcopus, ac deinde Eboracenſis archiepiſcopus, cui in Vigornienſem epiſcopatum Dunſtanus ſucceſſit. Tantum is princeps tribuit iſtorum in primis trium antiſtitum doct[...] [...]itæ ſanctitati, quā

illi præ ſe ferebant, quemadmodum monach[illegible] le quid interdum miro artificio facere ſciunt, vt partim eorum rogatu adductus, partim commotus, quòd primarij ſacerdotes adhuc ſuas retinerent vxores, contrà, atque patres paulò antè decreuiſſent, benè multis fatigauerit precibus Ioannem tertiumdecimum Romanum pontificem, quò bonis de cauſis, quas monachi ex vſu ſuo inueſtigarant, vellet concedere, vt ipſis liceret apoſtolica autoritate eijcere ex Vintonienſi, & Vigorníenſi collegio presbyteros, quos ſeculares vocãt canonicos, atque in eorum locum, ſuos inducere monachos: quod & impetrauit. Item et Etheluoldo, atque Dunſtano autoribus, in alterum Vintonienſe collegium nouum ſeu cœnobium, quod Aluredus, vt ſuprà oſtendimus, extrúxerat, in illudq; quod Shyreburniæ in pago Sarisberienſis diœceſeos inſtitutum erat, eiectis quoque presbyteris, monachi ſunt introducti, & illud cœnobiũ de Hida, & hoc Shyreburnienſe appellarũt: nam ibi Occidentalium Saxonum princeps epiſcopalis ſedes locata erat, cuius diœceſis epiſcopus cũ primis fuit diuus Aldelmus.

Atque ita per idem tempus, monachi in alia alibi ſacerdotum collegia venerunt, ac deinde velut iure ſuo vbique gentium opes immodicas ſibi comparare cœperunt, quod poſteris damno fuit: dum enim monachi diuinis duntaxat rebus vacantes, hominu[illegible] co[illegible]m fugiebant, ac ſolitudines,

s, vndę ſibi nomen vindicant, quærebant, tũ proſectò monaſticæ vitæ inſtitutum ritè ſeruabant contrà; vbi omiſſa ſolitudine, celebritatem colere, vbi diuitias recipere libuit, incredibile dictu eſt, quantũ à maioribus ſuis degenerauerint: quippe quos etiam inuitos humanarum ſimul rerum curam ſuſcipere oportuit, quæ bonam hominis partem ſemper occupat. Quid, quòd eadẽ diuitiarum peſtis ſic reliquos pariter ſacerdotes peruaſit, vt bona pars à priſca pietate patrum, ad tyrannidem exercendam verſa ſit? cùm perpauci ſciant illud cauere, quod vetat propheta: Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. Illi enim partim ſanctitate vitæ, partim ſuo ſanguine ſacerdotij decus auxerunt, iſti auctum licenter viuendo, non ſatis benè ſeruant: illi honores oblatos cunctanter & verecundè acceperunt, eoſq; alijs optimis quibusque detulerunt, iſti malis ſæpè artibus ambiunt eoſdem, ac mox acquiſitos inſolenter exercent: & vt in illis multum liberalitatis, & innocentiæ fuit, ita in iſtis multum aliquando auaritiæ, ac improbitatis: illi denique paucis contenti temperanter vixerunt, at iſti opibus, vt ita dicã, oppreſſi, pro ſuo iure vitã ducere nequeũt, dũ in alios hoſpitales eſſe cogũtur. Quæ ſanè humanitas (ita enim vulgò vocatur) tantũ abeſt, vt humanitas ſit, vt per hoc ſeruitus potius & quidẽ longè peſtilẽtiſsima habenda, quandò eius rei cauſa, ſæpè ſacerdotes peccant. Quotus enim quiſque eſt, cu-

ius ſenſus non titillentur, poſtquam multum [illegible] berit,ſeſeq́ varijs ciborum generibus fartim [illegible] rauerit? id quod velint nolint interdum illi ſacerdotes, qui domos valde hoſpitales habere humanis coguntur legibus, faciunt,dum alios lautè paſcunt.Iam ad propoſitum redeo.

Eodem tẽpore moritur Odo archiepiſcopus Cantuarienſis, poſt annum quàm ſedere cœperat,decimumnonum,ſeu vt alij ſentiunt, tertium decimum: in cuius locum Dunſtanus ab Auguſtino ordine Cantuarienſium archiepiſcoporum vigeſimustertius ſucceſsit,qui,vti non nemo tradit,vnà cum Oſualdo Eboracenſi archiepiſcopo, Edgarum multis cęrimonijs ſacrauit,id quod falſo incuria ſcriptorum,Dunſtano attribuitur,qui, quemadmodum ſuprà oſtendi, exulabat, quando Edgarus rex eſt factus,à quo poſtea fuit in patriam reuocatus. Edgarus rebus regni ita pacatis, ac tantum pietatis operibus intentus,plura cœnobia aut deintegro cõdidit, aut inſtaurauit, vel amplisſimis donis locupletauit, & in ijs cœnobium monacharum ordinis diui Benedicti, quod Vuiltoniæ,in pago proximo Sarisberiam vrbem,locauit.In eo cœnobio Editha ipſius Edgari filia virgo monacha,poſtquam aliquot per annos familiæ ibidem præfuerat (talem abbatiſſam dicunt) vitam ſanctiſsimè finiuit. Sarisberia enim in ora quæ ad auſtrũ ſpectat, loco plano poſita eſt, quæ intus multis irrigatur riuulis, alluiturq́ flumine

Naddero

[illegible]ddero, qui Vuylo & Hauino, hic Vuermiſtrũ pa[illegible]um præterlabitur, auctus, in Oceanum in au-ſtr[illegible]n verſus fe[illegible]tur. Poſtremò Edgarus vt ſuos ad benè beateq́ viuendum inſtitueret, leges apprimè vtiles tulit, quas vetuſtas in obliuionem fermè adduxit: qui demùm anno ætatis trigeſimoſeptimo, & cùm regnare cœpit, ſextodecimo, naturæ conceſsit. Succeſsit bono patri Edouardus ſecundus, filius patre dignus, ordine regum vndetrigeſimus. Fuit is annus ſalutis humanæ DCCCCLXXV, cùm Dunſtanus Cantuarienſis antiſtes ſacerdotum conuentum fecit, ad res religionis rectè conſtituendas, melioremq́ earũ ſtatum collocandum. Dum hæc geruntur, iuuenes quidam honorum cupidi, quos quieta Republica deſperabant, perturbata ſe conſequi poſſe arbitrabantur, turbas faciũt, quas in primis adaugebat ira eorum presbyterorũ, qui à monachis, ſicut ſuprà oſtendi, ex ſuis collegijs exacti, de repetundis agendum ſibi conſtituerant. Quamobrẽ cauſa iudicibus delata eſt, qui cùm Vintoniæ, in monachorum conclaui, de ea re in frequenti conſeſſu agerent, & iam maior pars decerneret preſbyteros eſſe reſtituendos ad priſtinos honores, ecce, ſubitò vox audita eſt, Non bene ſentiunt, qui presbyteris fauent: perinde quaſi ius magis faceret cum monachis, qui aliena raperent, quàm cũ presbyteris, qui ſua repeterent. Verùm quia imago Chriſti de cruce pe[illegible]uæ ibidem pro-

ſtabat,viſa eſt eam reddidiſſe vocem,ita fides habita eſt oraculo,vt presbyteri cauſa ceciderint,& turba omnis ſedata ſit.Atq; ſic monachi ope diuina,vel humana potius (nam etiam tum nō defuerunt,qui id oraculū Phœbi magis quàm Dei fuiſſe,hoc eſt,hominum fraude,non Dei nutu, editū putarint)vtcunq; parta retinuerunt. Edouardus inuita Alfreda nouerca, rex dictus eſt,qui ſanè adoleſcēs ſummæ ſanctitatis & frugi, ea modeſtia principatum iniuit,vt omnibus chariſsimus eſſet quippe qui paternas virtutes nauiter imitabatur. Quæ res Alfredæ animū maximè angebat,quæ dominationem expectabat, ac Etheldredum filium Edouardo extincto,regnare cupiebat.et quia deſperabat ſe id poſſe conſequi,vt iniuſta nouerca necem priuigno machinari conſtituit,quod vt tandem maturaret,caſus huiuſmodi occaſionem dedit. Rex venatum ierat in eum ſaltum,quem vulgò vocant Nouam Foreſtam, & rumpētibus vndique feris, vbi pro ſe quiſque, ſicut fieri ſolet, ferarū canumq; ſimul curſum inſecutus eſt,fortè à ſuis deſtitutus, ad ædes Alfredæ, quæ in proximo erant, bibendi, ſeu Etheldredi fratris viſendi cauſa,acceſsit. Eſt eo loci hodiè arx,quam appellant Corphim. Hunc vbi ſæua mulier venientē conſpicata eſt,iuſsit ſeruo,vt imprudentem interficeret: at interim ne iuueni quicquam ſuſpitionis incideret,ei obuiam facta eſt, petentique potum,mitè ac reuerenter bibere dedit, quem ita dū

equo

uo inſedebat, ſcyphum haurientem ſeruus percuſsit. Rex accepto vulnere, equum in curſum eueſtigiò vertit, ad ſuos ſe recipiendi cauſa, ſed dolore vrgēte, equo lapſus ſtatim interijt. Impia nouerca poſtea corpus innocentiſsimi viri, vt ne facinus pateret, intrò auferri, atq; humari iuſsit: vbi deinde miracula edi cœperunt; nam fama eſt, nō ſine Dei nutu, haud ita multò poſt, veniſſe in mētem cuidam mulieri, quæ oculis capta erat, eo loci excubare, & precari martyrem, vt eius beneficio ſubleuaretur, ac eam ſimulatq; orauerit, ſubitò lumen recepiſſe. Multa deinde miracula extiterunt, quamobrem Edouardus non immeritò inter diuos relatus ſit. Fuit poſthac eius corpus ex vili illo loco, ad Glaſconienſe cœnobium deportatum, ibiq; ſepulturæ honeſtè datum. Pœnituit interea Alfredam commiſſorum, quæ & ieiunio & verberibus corpus ſuum afficiens, omne patrimonium aut indigentibus hominibus partiendo, aut ſacras ædes ædificando, ſarciendóve effudit: quam ferunt duo condidiſſe monacharum cœnobia, vnum Amisberiæ in pago Sarisberienſis diœceſeos, ordinis Cluniacēſis, & alterum ordinis diui Benedicti, ad Vuheruuellum vicum, Vintoniēſis diœceſis, & in hoc illā vitā egiſſe. Fuit is annus quo Edouardus interfectus eſt, tertius, cùm regnare cœpit: licet quidam his tribus annis menſes ſex adijciant. Huius optimi principis exitum, interitus virilis [illegible] regni ſecutus eſt: nam

quemadmodum ille in flore iuuentutis, viribus corporis integris, repentè cecidit, ita omne regni robur debilitari ſic cœpit, vt poſtea rege Ethelredo, ætate iam ſenecta ineunte, ſumma eiuſdem infirmitas acceſſerit, de qua libro proximo commodè exponemus.

POLY-

OLYDORI VERGILII ANGLICÆ HISTORIÆ LIBER SEPTIMVS.

IN DEMORTVI Edouardi locum, Etheldredus à Cerdicio trigeſimus rex ſubſtituitur, cuius ſocordia publicæ res in talem peruenerunt ſtatum, vt meritò ſub eo, regni ſenecta ætas cœperit: continuò enim fames, peſtilentia, atque bellum ſæuit. Ea mala Dűſtanus archiepiſcopus paulò antequam ſequerentur, fore prædixerat, recuſabat bonus antiſtes Etheldredum regem ſacrare, qui per cędem fratris, ad regnum aſpiraſſet: ſed cùm id facere coactus eſſet, tum prædixit futurum, vt populus Anglicus amiſſa libertate, generatim pœnas miſerabiles daret. Erat Etheldredus minimè omnium militaris diſciplinæ ſciens, vt homo vecors, & otij atq; luxus amator. Quæ res ſatis nota omnibus efficiebat, vt à ſuis paſſim malè audiret, & à finitimis ac barbaris longinquis minimè pertimeſcèndus putaretur. Quare piratæ Daci ſatis animis fidentes, inſulam tumul[illegible]e inuaſerunt, facta ſtrage rerum omnium, quaquauerſum pedē primum intulerant: & quia loca maritima nullo præſidio munita erant, facilè

lè in primis ea prædæ habuerunt. Quo ſucceſſu Daci ferociores facti, in omnes partes vertuntur: quibus ita õnia paſsim vaſtantibus, cùm rex obuiam ire non auderet, neceſſariò ingens auri põdus dedit, quò in patrium ſolum ſe primo quoq; tempore reciperent. Fefellit ea pacis conditio valde regem, nam tantum abfuit, vt regnum ſuum præſenti moleſtia leuarit, vt etiam multò grauiore affecerit: Daci enim auro illecti, haud multò poſt fracto fœdere, iterum inſulam armis adoriuntur: & hoc neque ignauiter aut temerè faciũt, ſed conflato ingenti exercitu, claſſeq; inſtructa negotium gerunt. Exanimauit fama noui belli regem, vt qui hoſtes accepto præmio contentos, ſperabat nihil eſſe molituros, & propterea ad bellum gerendum minimè paratus erat: attamen quàm celerrimè potuit, claſſem inſtruxit, præfecitq; Elfricum, virum animo & viribus ferocem, cæterùm, neſcio qua de cauſa, minus fidum. Is itaque aduentantibus Dacis, ſimulato animo obuiam factus, dum ad pugnam ſe fingit expedire, ad hoſtes deficit. Fregit ea res adeò inſulanorum animos, quòd lõgè ſecus acciderit, quàm quiſquã putarat, vt nihil propè pugnatum ſit, ſed momento aliæ naues ſint media trepidatione delapſæ, aliæ captæ, plures numero medijs fluctibus depreſſæ. At Daci in terram idonea tempeſtate delati quoquouerſum prædabundi erumpunt. Sed qui ſunt Northumbriam ingreſſi, dum pro ſe quiſq;

in prædam temerè incumbit, ab agreſtibus partim cæſi, partim profligati ſunt. Et qui Londinū oppugnaturi petierant, obſidioneq́; cinxerãt, quia ciues omniū opinione conſtantius ſuſtinuerunt, deſperata expugnatione, ſponte negotio ſuperſederunt. Cæterùm poſt huiuſmodi accepta incōmoda, illi nihilo ſegnius Anglum vrgebant, premebant, diuexabant: qui poſtremò coacti in vnum non amplius more tumultuantium, ſed ſeruato militari ordine, hoſtem paſsim oppugnabant. quibus cùm Etheldredus longè viribus impar reſiſtere non poſſet, conſternatus animo, miſit legatos de pace. Qui miſsi ſunt, pacem cum hoſte ea conditione fecerunt, vt in annos ſingulos, Anglia vectigal Dacis penderet: quod etſi ignominioſum, pro temporum tamen neceſsitate, valdè opportunum fuit. Elfricus poſt hæc præfectus claſsis regiæ apud hoſtes ſpe deſtitutus, ad Etheldredum redijt, veniam commiſsi delicti impetrādi cauſa, cui rex oculis pro crimine effoſsis, vitā condonauit. Pax erat per hunc modum vix parta, cùm Etheldredus ea malè vti cœpit: dū enim per otium vitam agebat, ſuis grauior truculentiorq́; ſolito factus, quotidiè alios ſpeciatim locupletiores facultatibus ſpoliabat, alios ignominia afficiebat, alios demùm in exilium agebat, propter leuiſsima etiam crimina: item delatoribus libertas permiſſa circumueniēdi, quos vellent, quorum calumnijs eius aures adeò patebant, vt nul-

lus

lus à periculo vacuus eſſet. Quibus rapinis ita animus populi vulnerabatur, vt vniuerſi palàm ei maledicerent. Hoc vbi Daci noru[illegible]t, ſubitò de inuadenda iterum armis Anglia cogitationem ſuſceperunt, arbitrantes populum vitijs principis ad defectionem ſatis irritatum, haud multò negotio in deditionem redigi poſſe. Itaque Sueno primus eorum rex, ad bellum Etheldredo inferendum, ſtatim flexit animum, ſenſim copias non cõtemnendas comparás: quod priuſquam explicemus, hic appoſitè Ricardi ſecundi Normanorum ducis, prout ſuperiore libro promiſimus, mentionẽ faciemus, vt ordo eorum Ducum ſeruetur.

Erat Ricardus vita moderatus, militaris diſciplinæ peritiſsimus, & paterno dignus principatu, quem modicè adminiſtrabat: quippe eius inſtitutum erat, vt dum bellum gerebat, militibus ediceret, ne amicos violarẽt, néue ſacris rebus manus intentarent, quò pariter domi atque militiæ, ad honeſtum & rectum, religionemq́; cuncta referret. Huius bellicam virtutem in primis expertus eſt Robertus rex Franciæ, Hugonis Capeti regis filius, qui cùm à nonnullis ex ſuis principibus petitus eſſet inſidijs, ſola Ricardi ope & conſilio poſtremò illas declinauit. Erat tamen tantæ virtuti nonnihil vitij admiſtum: nam in libidinis infamia fuit, quòd plures amaſſet fœminas, & in ijs puellam quandam haud claro genere ortam, à cuius conſuetudine [illegible] à ſuis principibus com

monefactus,

monefactus,tantum abſuit vt abſtinuerit,vt contra quàm illi ſuaſiſſent,in matrimonium duxerit. Ex hac creauit filios tris mares,Ricardùm & Robertum, qui Normanis deinceps præfuerunt, & Gulielmum,qui monaſticam vitam duxit. Item fœminas totidem:Aliſiam,quę maxima natu Reginaldo Britannorum comiti locata fuit: Aleonoram, quæ Balduino comiti Flandriæ: & tertiam, quæ Nauarræ regi. Ricardus demùm multa vita exceſsit,cui Ricardus filius ſucceſsit tertius, vir illuſtriſsimus, qui poſt triennium, quàm inierat principatum, mortuus eſt, non ſine ſuſpicione ſumpti veneni: quem Robertus frater ſecutus eſt,de cuius rebus geſtis alius conueniens edocebit locus. Nunc ad Suenonem Dacorum regē redeundum.

Is quàm multis nauibus profectus ad Orientalem Angliæ oram peruenit, vbi expoſitis militibus, cùm ab exploratoribus accepiſſet accolas locorum imparatos eſſe, egreſſus leui præſidio nauibus relicto, vicos vi expùgnat, inflammat tecta,hominum pecudumq́; prædas agit, & ad ſeptentrionem contendens, ac dulcedine prædandi longius euagatus,nullis reſiſtentibus, Northūbros primùm inuadit.Illi partim præſenti periculo territi,partim memoria tenentes ſe aliàs Dacis vti ſuprà demonſtratum eſt, paruiſſe,& ob id arbitrantes eos tanquam ad ſuos, non ad hoſtes redire,vltrò deditionem faciunt. Deinde Mercios

adortus,

adortus,nullo propemodum negotio vincit: po-
ſtea ad auſtralem partem verſus, omnes accolas
ſubigit. Hoc rerum ſucceſſu Dacus ferocior effe-
ctus, Londinum, quò audierat Etheldredum ſe
recepiſſe motus cauſa, aggrediendum conſtituit.
Itaque iam ſatis omnibus inſtructis comparatiſ-
que,ad ciuitatem oppugnandam pergit,eamq́ꝫ re
pentè circũſidet,vt vltimo hoc periculo, aut ho-
ſtem terreat, aut quid valeat, exploratum tandẽ
habeat. Contrà ciues tametſi trepidi improuiſo
metu,attamen cogitantes ſecum ſuum caſum,cũ
totius patriæ caſu coniunctum eſſe,quòd ea prin
ceps ciuitas eſſet, ſeſe acerrimè defenſitant: nam
alij obuiam ire,alij ex muris hoſtes deturbare,&
denique ab omnibus partibus ſimul illorũ vim
pro ſe quiſque ferre impigrè nititur. Ad extre-
mum licet Daci fortiſsimè inſtarent, Angli tamẽ
vt regem ſuum ab iniuria vindicarent, haudqua
quam tam aſpero negotio territi ſunt,quin ſimul
conferti apertis portis in hoſtes currere auſi ſint,
atque contrà hoſtiliter pugnare. Sed Dacus dum
ſuſtentare ſuos,& propè iam adeptã victoriam
retinere cupit, circumuentus ab hoſtibus dextra
ſiniſtráque,multis ex ſuis occiſis,inter tela hoſtiũ
erumpit, ac cum reliquo exercitu facto die no-
ctuq́ꝫ itinere,vſque dum bidui abeſſet, Bathoniã
concedit. Fuit ſingulare certamen, in quo Angli
ſuam bellicam virtutem maximè oſtentarunt,
quippe qui Etheldredo duce homine & animi &
conſilij

conſilij inope,tam fortem hoſtem ab oppugnanda vrbe auerterint. Sueno dum Bathoniæ morabatur,tanta inopia rei frumentariæ laborare cœpit, vt coactus ſit facere poteſtatem Anglo redimendi de ſe vectigal,paulò ántè inſulæ impoſitũ qui ita accepta pecunia,in Daciam reuertit, cum maíore militum manu primo quoque tempore rediturus.

Etheldredus interea arbitrabatur illam vectigalis venditionem eò pertinere,vt Daci deinceps quieſcerent: verùm principes non item, qui animo cernentes tantam molem mali non facilè à ceruicibus ſuis depelli poſſe, eum hortabantur, vt quàm celerrimè poſſet,exercitum pararet. Verùm Sueno haud multos moratus dies, perinde ac Anglici heroes iudicarant, rurſus celeri curſu in Angliam conuolat. Nec longior inde mora,cũ Anglus adfuit,& paribus odijs animiſq; eſt vtrinque concurſum.Fuit pugna ab initio vtriſq; difficilis,ſed mox deficientibus nonnullis Anglis ad hoſtem,adeò funeſta extitit,vt Etheldredus ad vltimum cognouerit rem ſuam in apertum diſcrimẽ eſſe deductam: quare poſt acceptam cladem, ſuis in concionẽ vocatis,ſic verba fecit: Perpetuò mihi principes ſilendum eſſet, ſi nobis penitus paterni animi virtus,in conſilio dando,in regno benè adminiſtrando,aut militibus noſtris robur in patria defendenda,deeſſet. Equidem mortẽ pro patria,præclaram eſſe fateor, & me vel deuoue-

re,

re,pro regno noſtro, vel in medios me mitt[illegible] hoſtes paratus ſum.hîc patriam video, & q[illegible]c-quid Anglorum eſt,perditum iri, niſi matu[illegible]e ſit. prouiſum. Vincimur à Dacis,non armis,ſed no-ſtrorum proditione.Paraui principiò ingentem in hoſtem claſſem, quam perfidus Elfricus illi prodidit:deinde ſępius noſtrorum itidem fraude infelici euentu dimicauimus, vnde turpe fœdus cum barbaris facere coacti fuimus,vt neceſsitati pareremus,quam ſolus Deus ſuperare poteſt. Quod quidem fœdus ad perniciem noſtrã ictũ eſt, quandò impios hoſtes, apud quos nihil ſan cti,nihil veri eſt,illud ipſum contrà quàm ius fas que eſſet,ac extra ſpem noſtram, rumpere nõ pu duit.Atque ita eò ventum eſt,vt non modò timẽ dum ſit,ne imperium amittamus, ſed ne nomen noſtrum perpetuò deleatur.Igitur cùm hoſtes ſu pra caput ſint, vobis nunc quibus ſcio mea ſem-per curæ fuiſſe mandata,libeat prouidere, conſu lere,patriæq́ cadenti ſuccurrere. His dictis,om-nes ad communẽ ſalutem magis intenti,& quid tandem præſtaret,excogitaturi, conuocato conci lio,quod facto opus ſit,inter ſe deliberant. Hîc ta men diu anxij ac dubij fuerunt, vt qui lupum au ribus tenebant,vt in græco prouerbio eſt:ſi enim pugnæ ſe committerent, proſpiciebant futurum, vt penè plus à ſuis,qui iamiã timore perculſi, ad defectionem ſpectabant, quàm ab ipſis hoſtibus eſſet timendum:ſin verò [illegible]derent, futuram eſſe

fœdam

[illegible]llam ignominioſamq; deditionem,.quod ta-
men minus malum eſſe ducebant, arbitrãtes per
hunc modũ, multos à cæde ſeruatũ iri, qui olim
ſalui patriam in libertatem vindicare poſſent. Pla
cuit hæc ſententia omnibus. Itaq; rex ſeſe ac for-
tunas omnes fidei Ricardi ſecundi Normanorũ
ducis, cuius ſororem nomine Emmam in matri
monio habebat, committere decreuit: ſed vt ne
id temerè faceret, Emmam cum Alfredo & Edo
uardo liberis, ad Ricardum eius fratrem animi
ducis tentandi cauſa, præmiſit. Accepit Ricardus
ſororem cum filijs perbenignè, auxiliumq; pro
tutando regno, eius viro Etheldredo pollicitus
eſt. Occupauerat interim Sueno maximam par-
tem Angliæ, ſenſimq; quod reſtabat, in deditionẽ
redigebat, dedentibus ſe ob timorem populis, cũ
Etheldredus iam tum cedendum eſſe patria ho-
ſti exiſtimans, poſt annum quintũ & trigeſimum
quà regnare cœperat, in Normaniam ad Ricar-
dum confugit. Ac Sueno tum demum totius An-
gliæ imperium adeptus eſt, & ſic Daci ex aduenis,
ſecundum Anglos, regnũm in inſula obtinuerũt.
Is fuit annus à natali Chriſti MXIIII.

At Sueno crudeliſsimè in Anglos victoriã ex-
ercebat, quatenus illis debilitatis, ipſe ab omni de
inceps eſſet periculo vacuus: verùm ita modus ſę
uiendi, alienaq; diripiendi aberat, vt ne à ſacerdo-
tibus quidem, aut rebus ſacris manum abſtine-
ret. Enimuerò homo impius tam Anglicum no

men delendum, quàm religionem Chriſtianam modis omnibus ex mortalium pectoribus euellendam deſtinans, poſtquam inſulanos nobiles exinaniuerat, ac multas ſacras ædes donarijs diſpoliarat, poſtremò diripuit cœnobium Burienſe, in quo iacet corpus diui Edmundi regis, & martyris, ſimul omnem agrum circumquáque populatus. Sed Sueno meritas pœnas monachis, quos miracula delectant, ſtatim poſt dedit: nam ferunt eũ dum apud ſuos milites lætabũdus ob regnũ adeptum gloriaretur, repentè velut pugionis ſupernè demiſsi ictu confoſſum in terram cecidiſſe vociferantem, mortem ſibi eſſe illatam, ac actutũ interijſſe, & omnes qui aderant, ſubitæ rei miraculo ſtupentes, percuſſorem nuſquam cernentes, arbitratos id deorum ira eſſe factum. Ad poſteros multò belliſsima etiam fama manauit, illum eo ipſo cultro fuiſſe interemptum, quem diuus Edmundus dum in vita erat, geſtarat. Verùm longè feliciorem ac alium vitæ exitũ Sueno habuit, vt Saxo Grammaticus tradit, qui autor eſt, hunc regem poſt varios rerum caſus, ſubegiſſe Anglos, ac ea conditione pacem dediſſe Etheldredo regi, qui licet in Saxoniano codice, haud rectè Adelſtanus nuncupetur, vt poſt eius mortem, omnis hæreditas ſibi veniret: & Suenonem poſtremò Chriſtianum effectum multa pietate purgaſſe facinora, quæ in priore vita feciſſet. Iſta minus à veritate abhorrẽt, vt Suenonem vitam Chriſtiano more

finiuerit,&. Etheldredus deinde precario regnauerit,quandò ſatis conſtat illum, poſtquam regno ſpoliatus fuerat,nō in exilio,ſed in Anglia obijſſe mortem. Cæterùm illud non omiſerim, certum Suenonis pietatis argumentū eſſe:quòd eo rege, Daci Chriſtianū dogma receperint. Sed reliqua perſequamur.

Nec ita multò poſt quàm Sueno interierat, Daci Canutum eius filium iuuenem optimæ indolis, altitudineq́ animi, ac Chriſtiana pietate inſignem,regem fecerunt. Angli quibus nihil longius videbatur, quàm Dacorum iugum à ceruice excutere,audito Suenonis caſus rumore lætitia exultantes, ſtatim per literas Etheldredo mortē hoſtis nuntiant,hortanturq́, vt velit quamprimùm redire,ad regnum à manibus alienigenarū hominum eripiendum:ad idq́ efficiendum,operā opesq́ omnes pollicentur. Adauxit ea res animū regi,qui plenus vindictæ nihil cunctatus eſt, ad negotium maturandum: ſed veritus inconſtātiam vulgi,de ſuorum ſententia,Edouardū maiorem natu filium in Angliam præmiſit,qui pertentaret,an ſui in fide manerent. Aduolauit Edouardus, ſigillatimq́ animos omnium magna ſagacitate perſcrutatus redijt in Normaniam, pari propè atque iuerat, celeritate,renuntiauitq́ patri omnia ſatis tuta fore,ſi feſtinatione vteretur. Eo nuntio Etheldredus in bonam ſpem adductus, ſtatuit fortunam tentare. Itaque cùm Ricardi du

cis auxilio ſultus,tum ſuorum fide fretus,propè rè in Angliam adnauigauit. Fuit eius aduentus inſulanis maiorem in modū gratus,quippe quibus Dacorum dominatio vt generi ac nomini Anglico exitialis,odio vehementer eſſe iampridem cœperat:tametſi Canutus omni liberalitate ac humanitate illos in fide tenere maximè ſtudebat,qui vt diuina etiam ope in benè adminiſtrando regno iuuaretur,fertur ſecundum Deum, in primis diuum Edmundum Suenoni patri antea iratum,precibus & multis muneribus ſibi placādum curaſſe.In ijs donis,apud vulgus fama eſt fuiſſe coronam,deinde ſi luberet,grandi pecunia redimendam,ac inde morem inoleuiſſe,vt reges deinceps itidem facerent,quem tamen haud diu ſeruatum ferunt, vel potius nunquam : nam, vt Perſius ait,In ſacro quid facit aurum?Item templum varijs donarijs , & monachos amplis prædijs ditauit.Paucis poſt diebus, quàm Etheldredus in Angliam appulſus fuerat,ingenti exercitu parato, in Canutum , qui tunc ſe Lincolnia continebat,mouit,è locoq́; fugauit, ac prouincia tota igne ferroq́; vaſtata, bonam incolarum partem interfecit.Eſt autem Lincolnia vrbs celebris in ora Orientali ſita , cuius pars altera monti impoſita ornatur templo magnifico diuæ virgini Mariæ ſacro , arceq́; munitur valida . altera loco plano poſita,ad auſtrum conuerſa,alluitur flumine Vuitham,ita vulgo nuncupatur, & agrum ha

bet

bet tam fertiliſsimum, quàm amœniſsimum. At qui Canutus, qui viribus impar ceſſerat, ingreſſus nauem, quam ad oſtium Humbri paratam habebat, ad oram Cantianam in Sanduicũ portum reuectus eſt, vbi loci eius claſsis in anchoris ſtabat, ibi quoſdam Anglos ex nobilitate, Suenoni per pacis conditiones olim obſides datos, con fectis naribus atque manibus deformauit, ac relicto ad defendendum portum præſidio, in Daciã extemplò conceſsit, rediturus ad vlciſcendam in iuriam, cùm per negotia domeſtica liceret: qui in terim bello Anglico præuertere domeſticum coactus, Sclauos cùm maximè rebelles, bello domuit. Qua re præclariſsimè confecta, maiora inde animo agitans, ſicut vſu venit, vt vnius rei euẽtus, alterius ſæpiſsimè initium faciat, deſtinauit & Noruegienſes armis aggredi, à quibus paulò antè regno auito defraudatus fuerat: ſed inter rerum initia, haud tutum ducens tot ſimul obire bella, rem in aliud tempus reiecit: nam Noruegiẽſes audita morte Suenonis, vt ne extero principi amplius parêrent, Olauum ſibi regem optarunt. Quare ille in præſentia ad Anglicum bellum intentus, quæ huic rei neceſſaria eſſent, ſtudio parabat.

Per idem ferè tempus prodigia varia nuntiata ſunt, quibus facilè conſtare prædicabant, portendi regni mutationem: ſed in primis eius futuræ calamitatis ſignificationem feciſſe Oceanum,

qui ſine vlla euidenti cauſa, quæ poſſet rem mira-
culo eximere, in altitudinem inſolitam exiuerit,
atque pagos, multosq́ mortales abſorbuerit. E-
theldredus interea, vtpote qui pigrabatur omnia
facere, non exercitum contra hoſtem venturum,
non bello gerendo quæ opus eſſent, parauit, ſed
more mulieris vlciſcendi auidus, in Dacos, qui iã
liberos ex Anglicanis vxoribus ſuſceperãt, & for
tunas omnes in inſula habebant, ita ſæuit, vt poſt
ingentem editam cædem, benè multi capti, atque
per cruciatus necati ſint, inter quos Sigifredus &
Morgandus Dacorum nobiliſsimi, fuerunt falſi
criminis inſimulati apud regem ab Edrico Stra-
tonio, qui vir erat magna vi corporis & animi,
non item ingenio bono præditus. Quo ſcelere
aliud deinde ſcelus cumulatum eſt: inter capti-
uos enim erat vxor Sigifredi, mulier pudicitia ſin
gulari, & forma longè elegantiſsima: hanc Edmũ
dus filius regis prius ſtuprauit, quamuis poſt ne-
cem viri in matrimonium duxerit. Hæc ſtatim
vt Canuto nuntiata ſunt, ita eius animum irrita
runt, vti properè rebus in Dacia compoſitis, in
Angliam iniuriæ ſuorum cum primis vindican-
dæ cauſa redierit, relictisq́ qui nauibus præſidio
eſſent, populabundus Cantium ingreſſus, ad Oc
cidentales Saxones peruenit, nulla incolumi reli-
cta re in itinere, cui ferro aut igne noceri potuerit
Erat tum Etheldredus in morbo, qui ita tempo-
re excluſus, Edmundum filium exercitum coge-

re

re, in hoſtemq́ ire confeſtim iuſsit. Erat Edmundus tum animi tum corporis viribus ferox, vnde Ferreum latius cognomen ſibi inuenit; quem Etheldredus non ex Emma, ſed ex altera vxore nomine Ethelgina, humili genere orta; creauerat, qui ſua egregia virtute, & patri gloriam, & matri nobilitatem peperit. Edmundus igitur explorato hoſtium itinere, quàm maximas poteſt copias parat, ac per tramites occultos, hoſtes anteuenit, eos derepentè inuaſurus. Erat ſocius belli, ac cõſiliorum omnium Edricus Stratonius, qui gloriam iuueni inuidens conſuluit, vt in hoſtem ne irrumperet: cuius artificium eò pertinebat, vt hominem perderet. Paruit dicto Edmundus, expectans dum melior pugnandi occaſio daretur. Edricus interea vt perfidus enixè ſtudebat Edmũdum hoſtibus prodere: quod vbi minus procedere animaduertit, non amplius diſsimulandum ratus, iam palàm Canuti fidem ſecutus eſt. Quo factum eſt, vt bona inſulanorũ pars timore percuſſa, vltrò datis obſidibus, in Dacorum fœdera ac poteſtatem venerit. Soli Mercij in officio perſtabant, affirmantes ſe nunquam defecturos, modò ducem haberent. Dum hæc geruntur, Etheldredus pauliſper morbo leuatus, in hoſtes progreditur: ſed accepto aduerſæ rei nuntio, dolore ac moleſtia vitæ tam infelicis affectus Londinũ diuertit, vbi grauius ſolito ægrotare cœpit. At Edmũdus in tanta rerum perturbatione virili vſus

animo, quàm optimum factu arbitratus eſt, ſi dimiſsis hoſtibus, aliquot ciuitates quæ metu defecerant, pugnando recuperaret: itaque id conſilij inſectationi hoſtium in præſentia anteuertens, nonnulla loca aggreſſus ſubitò expugnat, alia cõplanat, grauius in eos qui deſciuiſſent animaduertit, quò alij ſimilis ſupplicij metu, in officio permaneant. Cognouit Canutus hoſtis conſilium ſibi malo futurum, niſi infringeret: quocirca partem copiarum quàm primùm mitit in Northumbriam, ad prædandum, de patrimonio Vtredi, primi ab Etheldredo facti eius regionis comitis, viri admodum ſtrenui, qui Edmundi exercitum ductabat, quò ille ſua defendendi cauſa, neceſſariò pedem domum referret. Nihil fefellit ſpes Dacum: Vtredus enim confeſtim accepto nuntio illatę iniuriæ, in Northumbriam aduolauit: qui licet ſe aliquandiu fortiter oppoſuerit, ad vltimum tamẽ deſperata ſalute, cum tota Northumbria ſe hoſti dedidit: ſed poſtea perfidia ſumma, contrà atque ius belli iuberet, iugulatus eſt. Edmũdus interim, deſtitutus auxilio Vthredi, Londinum ad patrẽ confugit. Quod vbi Canutus cognouit, firmata præſidio Northumbria, nauem conſcendit, ac in oram Cantianam, ad claſſem ſuam reuertit. Eo anno Etheldredus morbi longitudine, pariter atque animi mœrore confectus occidit, vir à principio magis otio quàm bello gerendo aptus, magiſque corporis voluptatibus, quàm animi virtutibus

bus addictus: ſed ætate iam ſenecta, longo rerum vſu melior effectus, maximè nixus eſt, etſi fruſtra, patriam ſuſtentare cadentem. Sepultus eſt magna pompa Londini, in templo diui Pauli. Genuit ex Ethelgina priore vxore, ſiue, vt quidam minus verè tradunt, concubina, filios Edmundum, Eduinum, Adelſtanum, & filiam vnicam Edginam: item ex Emma Edouardum virum ſanctiſsimum, & Aluredum ſiue Alfredum. Tulit vel optimas leges. Fuit is annus cùm regnare cœperat, trigeſimusoctauus, & tertius, cùm in Normaniam fugerat, ſalutis verò humanæ M. XVI.

Fuerunt id temporis viri ingenio & ſanctitate clari, & in ijs Etheluoldus monaſtici ordinis, qui ob ſingularem doctrinam, Vintonienſis epiſcopus factus eſt, cuius pietatis opera extát, & in primis duo egregia cœnobia, alterū Vintoniæ, monacharum, alterum monachorum ordinis diui Benedicti, quod Burgum Petri nominant, quia diuo Petro dedicatum fuerit. eſt ad Orientem ſolem locus in Northantonenſi comitatu, Lincolnienſis diœceſeos. Ille enim cœpit iam tum cùm vitam degebat, miraculis clareſcere, quam ob rem poſtea mortuus, in diuorum numerum relatus eſt. Succeſsit Etheluoldo Elphegius, vir ōnibus rebus ornatus, qui poſtea Cantuarienſis archiepiſcopus creatus, capta à Dacis Cantuaria, ac direpta, dum propagādæ religionis ſtudio, barbaros

qui

qui inter hoſtes erant, ad veræ pietatis cultũ prædicatione & exemplo hortabatur, martyrij palmam aſſecutus eſt. Incidit in hæc tempora Dunſtanus, qui pariter de patria rectè conſulendo, prudenterque monendo, atque de religione, rem diuinam augendo, benè meritus eſt, cuius ſanctitas pietasque mortalibus perſpecta, Deoq́; grata, faciebat, vt & illius memoria in dies magis perpetuaretur, & dum viuebat, multis miraculis eniteret. Is per omnes dignitatis gradus ad archiepiſcopatum peruenit. fuit prius abbas Glaſconiẽſis, deinde epiſcopus Vigornienſis, atque ſimul Londinẽſis, quippe qui idoneus dignusq́; erat, qui magnis ac multis fungeretur honoribus. poſtremò Cantuarienſis archiepiſcopus factus, Edouardum atque Etheldredũ reges ſacrauit: qui ætate iam decurſa, vita exceſsit, ãno cũ ſedere cœperat, octauo & vigeſimo, fuitq́; inter diuos ob vitæ ſanctitatẽ relatus. Succeſſère archiepiſcopi Ethelgarus, Siricius, & Aluricius, qui circiter decem & octo ãnos eius diœceſis rectores fuerunt. Secutus eſt Elphegius antiſtitum Cantuarienſiũ ordine vigeſimus ſeptimus, quem quidam intra tempora Etheldredi ponunt, quod tamen quadrare nõ poteſt, ſi rectè annorum ratio inita eſt: nam ab obitu Dunſtani, vſque ad mortem Etheldredi, interfuerunt anni quatuordecim, cùm Aluricius ſedebat. Igitur Elphegium neceſſe eſt poſt id tempus, diœceſim Cantuarienſem adminiſtraſſe, per martyriũ-

que vitã finiſſe, dum Canutus Edmundo interẽpto, totius Angliæ imperium obtinebat. At circiter annum ſalutis DCCCCLXXIX, Oſualdus Eboracenſis archiepiſcopus moritur, poſt ãnum quàm ſedere cœperat, vigeſimumtertiũ. fuit vir qui ob puritatem vitæ, in diũorum catalogũ adſcribi meruit: cuius etiam pietatis teſtimonium præbet cœnobium ordinis diui Benedicti, quod ille extruxit in pago Lincolnienſis diœceſeos, quæ Ramiſia dicitur, quæ Elym inſulam proxima eſt. Secutus eſt Adulphus, Vulſtanus, Alfredus, Chinſius, & Aldredus, ordine antiſtitum vigeſimus quartus. Is cum Aluredo Cantuarienſi antiſtite, ſacrauit Haraldum regem de quo in vita Gulielmi, qui eum deuicit, plura dicẽtur. Iiſdẽ temporibus ſedes epiſcopalis quæ erat in Lindiſfarne inſula, Dunelmum tranſlata eſt, eóque corpus diui Cutheberti delatum, quemadmodum alibi expoſitum eſt.

Edmundus mortuo patre, à Londinenſibus rex renuntiatur: ſed cæteri populi partim metu, partim libidine nouandarum rerum, Canutum regem ſuum appellabant. At Edmundus animo ferocior, ſtatim ex hybernaculis militem ſuum reuocat, ac in ſpem recipiendi loca ingreſſus, cum exercitu expedito magnis itineribus in Occidentalem inſulæ partem contendit, & quò plus terroris hoſti iniiciat, acie inſtructa accedit, ac primum omnium Glroceſtriã Bruſtolliumque ad expugnandum

dum aggreditur. Hic non minore audacia, quàm consilio, Dacos qui oppidis præſidio relicti erant, metu obſidionis, cùm in diem viuerent, foras ad manus venire coactos adoritur. Suſtinent hoſtes etſi ſubitæ rei tumultu perterriti parumper impetum, deinde in fugam verſi, dum pro ſe quiſque ſalutis cauſa, ad loca tuta feſtinat, ab inſequentibus circumuenti complures interficiuntur. Quare aliquot ex vicinis populis perculſi, datis obſidibus, deditionem neceſſariò faciunt. Peruenêre interea nonnulli ex Dacis, qui illam cædem euaſerant, ad Canutum, in Cantium, euentumq́ꝫ rei geſtæ enuntiarunt. Ille perinde quaſi nullam à ſuis acceptam plagam intellexiſſet, alacriter coactis copijs, Londinum petit, iuſsisq́ꝫ nauibus eodem per Thameſim accedere, vrbem obſidione circũdat. Cæterùm tantum abfuit, vt Londinenſes ciues, qui fideliſsimi erant, armis & viris muniti, ad aduentu hoſtium territi ſint, vt apertis portis aduerſum eos confeſtim irruperint, ita, vt illi impetum minimè ſuſtinentes ſubitò ceſſerint. Cædes haud magna edita eſt, cùm nihil ferè temporis pugnatum ſit, Canuto feſtinante cum Edmundo confligere, quem interea audierat, Andoueram, qui eſt pagus ad XV milliaria, prope Sarisberiam, reuerſum eſſe: quò vbi peruenit, caſtra in conſpectu hoſtium loco plano poſuit, ſuosq́ꝫ in aciem eduxit. Nec recuſauit certamen Edmundus, vt ſigna ab hoſte efferri vidit, ad horam tertiam, iam fer-

mè ad noctem pugnam extraxerant, & ipſa pugna in neutram partem inclinata adhuc ſtabat, cùm Edricus prælio egreſſus, Anglos territandi cauſa, in ſpeculam quandam aſcendit, ibiq́ vociferans Edmundum interemptum, gladium oſtẽtabat cruore manantem: quem ita clamantem nihil propius factum, quàm vt ſagittarij Angli interficerent. Cæterùm ea res autoribus haud bono fuit. Anglus ea indignatione accenſus, ſuos ſimul cohortatus, tanto impetu in hoſtes prorupit, vt primũ è loco mouerit, dein animis feruentibus in fugam verterit: feciſſet ingentem cędem, ſi per noctem, quæ iam multa erat, licuiſſet. Canutus ita profligatus, totam noctem itinere facto Wintoniam verſus, in locum tutum ſe recepit.

Edmundus verò, vt apud quoſdam inuenio, hoſtem minimè perſecutus, Sariſberiam flexit iter, ſuppetias laturus ciuibus, qui ab altera Dacorũ manu oppugnabantur. Adfuit non multò poſt Canutus: tum non longè ab vrbe, iterum inſtructis aciebus, manum conſerunt: fit pugna atrox recentibus animis, corporibusq́, quam æquo Marte vtrinque diu commiſſam, nox omnibus iam feſsis militibus diremit. Poſtero die Angli à ſole orto, vſque eò in acie ſtetêre, dum Canutus in certamen deſcendit: pugnatum eſt acriter, pari tamen euentu, & multa edita cæde, & cùm iam veſper diei inſtaret, æquo prelio diſceſſum eſt. Deinde altero die vterque exercitus per otium cibũ

capiunt,

capiunt, ac heſterno prælio interfectos in vnum congeſtos cremant, neq; interea arma deponunt. plus viginti millia hominum vtrinq; ue deſiderata. Nocte inſequenti, Canutus ſilentio mouit caſtra, & Lõdinum verſus abijt, quam vrbem eius claſsis penè obſederat. Edmundus vbi lux fugã hoſtium aperuit, veſtigia ſecutus eſt, ac leui certamine ciues obſidione leuauit: quare magna pompa, ac gaudio triumphans, vrbem iniuit. Canutus, quem ſpes fruſtrata eſt, acta ingenti præda ex locis vicinis, claſſem ſuam reuiſit, quæ paulò antè ſe in flumen receperat, quod Roceſtriam præterfluit. Hunc fluuium olim Medeguaram, hodiè Medueiam vocant. Hîc aliquot dies Canutus moratus eſt, partim vt maiorem exercitum faceret, partimq; hoſtium conſilium per exploratores cognoſceret, id quod nullo negotio intellexit. Edmundus enim haud patiens moræ, coactis quàm celerrimè potuit copijs, non longè à caſtris hoſtium conſedit, ibiq; quàm multis verbis adhortatus milites, vt memores tot antea commiſſorum præliorum, tum demùm contonderent ferociam hoſtium, eatenusq; vrgerent, inſtarent, quoad vno certamine eos adorti debellarẽt, quò tandem aliquando tantorum finis fieret laborũ. His irritati milites adhortationibus, ſimulq; affecti tædio inſolentiæ hoſtium quotidiè inſtantiũ laceſſentiumq;, in Dacos acriter prodierunt. Canutus itidem, qui ſuos in dies horasq; ante An-

glorum aduentum, paratos eſſe iuſſerat, in aciem deſcendit: pugnatum eſt amplius quatuor horis, cedere inde Daci cœpêre: quod vbi Canutus vidit, equites in primam aciem ire iuſsit: ſed dũm alij trepidi cedunt, alij ſegniter ſubeunt, turbata tota acies eſt, deinde prorſus fuga, & vincente pudorem metu, terga dederunt. Tria millia Dacorum, & quingenti cæſi ſunt, & in ijs multi ſummæ nobilitatis duces: ex Anglis ad ſummum ſexcenti, & illi quidem pedites fuerunt. Voluit Edmundus victoria vti, hoc eſt, hoſtes perſequi, vt illo die omnes inimicos deleret, quod haud dubiè, niſi fata obſtitiſſent, effeciſſet: dum enim de perſequendo hoſte, tanto perfunctus bello agitat, viſum ei eſt in rem ſuam fore, ſi diei quod reliquum erat, noctiſq; inſequentis, quietem & ipſe ſibi ſumeret, & feſsis daret militibus. Ita mora eius diei ſatis creditur Daco ſaluti, Anglo non itẽ fuiſſe. Poſtridiè eius diei Edmundus vbi illuxit, ad ſpolia colligenda intentus, ſuos expediebat, vt hoſtes inde ſequeretur, cùm eos diſsipatos ſimul iam iunctos Thameſim traieciſſe, ac in Orientales Anglos arma vertiſſe factus eſt certior, qui illuc ſuis opem laturus actutum aduolauit, ſignoque dato, hoſtes aggreſſus eſt, & quamuis alij poſtremos cæderent, alij à ſiniſtra ac dextra medios ferirent: Daci tamen nihil cedebant. hortabatur pro ſe quiſque ſuos: ſed Edmũdus inter primos, prœliando commonefaciebat centuriones, vt in

ordine retinerent militem: identidem vociferãs, eum diem aut omnes labores,& victorias confirmaturum,ſi parum adhuc inſtaret, aut maximarum ærumnarum initium futurum,ſi parum pedem referret.Hac voce prælium atrox ita repentè exarſit,vt Daci iamiam ſenſim cederẽt. Quod vbi Canutus conſpexit, ilicò in ſiniſtrum cornu, vnde plus periculi impendebat, impreſsione facta,it ſubſidio ſuis, ac obuios quoſque magna vi proſternit. Quo factum eſt, vt Anglorum bona pars longo certamine feſſa,audito cædis rumore territa confeſtim ſe in fugam verterit: quos Edmundus ſeſe ante omnes eijciens parumper remoratus eſt,attamen diſiectis iam ordinibus, pugnam à ſuis omiſſam inſtaurare nequiuit. Hîc Angli vijs ab hoſtibus præcluſis, cùm neque animus ad reſiſtendum, neque ad fugam cuiquam ſpes ſupereſſet,omnes ferè ad vnum cadunt, in quibus omne fortiſsimorum militum robur fuerat. Edmundus cum paucis admodum militibus,itinere non intermiſſo, ad Occidentales Anglos cõfugiens, Gloceſtriam ſe recepit: quem Canutus ſpatio duarum horarum ſecutus,conſequi non potuit.

Hæc accepta clades, licet Anglorum pariter vires debilitaſſet,atque animos fregiſſet, cùm præſertim Londinum,multaq; alia loca non ignobilia ad Dacos tum demum metu defeciſſent, Edmundus tamen nihilo ſegnius exercitum para-

bat,

bat, id quod Dacus iam fecerat, qui ad hoſtem magnis itineribus accedebat. Porrò futurũ erat vt ſi rurſus confligerent, de ſumma rei prælio hoc vno ageretur, cùm Edmundo certum eſſet, ſeſe demum in proximo certamine extremo cõmittere periculo. Itaque iam vterque exercitus infeſtis ſignis expeditus ad pugnam capeſſendã ſtabat in conſpectu, non procul à ripa Sabrinæ, cùm Edricus, vt quidam tradunt, agere cœpit, vti reges inter ſe prius colloquerentur, quàm dimicarẽt, qui certum ſciebat eam rem perinde ad commodum Dacorum, ac Anglorum pertinere. Studebat Edricus qui antea improbiſsimè omnia fecerat, tum demum probitatem ſimulare, in conciliandа pace, inter duos ſtrenuos Imperatores: qui eius conſilium pro tempore non contemnendum rati, quanquàm vana omnia futura ducebant, congrediuntur, aliquantulumq; inter ſe loquuntur, non ſine magna omnium expectatione, verùm de compoſitione rei omnino ambigitur. Quidam tradunt pacem conueniſſe, & ex fœdere, Canuto Merciam, & Edmundo Occidentalem inſulæ partem obueniſſe, alij verò quos non pœnitet ſequi, ſic rem geſtam produnt, vt vnus ex ducibus, is Anglus ne an Dacus fuerit, parum liquet, nactus loquendi facultatem, ita coram regibus verba fecerit: Satis optimi imperatores armis vtrinq; certatum, ſatis ſanguinis vtriuſq; gentis effuſum, ſatis denique veſtra ac militũ veſtro-

rum virtus perſpecta eſt, & tamen nec bonam nec malam ferre fortunam poteſtis, ſeu alter vincat, ferociter inſtat victo, ſeu alter victus ſit inſtaurat cum victore certamen. Quæ, malum, eſt iſta veſtra inuicta voluntas? an pluris eſt vobis bellū, quàm pax? quorſum tandem aut libido imperādi, aut veſtra honoris cupiditas tendit? Quòd ſi pro regno pugnatis, diuidite vobis opulētiſsimū regnum, quod olim ſeptem regibus ſatis fuit: ſin verò gloria vos ad incertam imperij ſeruitijque aleam ire inſtigat, inueniatis aliquam viam, qua ſine magna clade, ſine multo ſanguine vtriuſque populi, decerni poſsit, vter vtri præſtet. Hæc ille. At poſterior ſententia non diſplicuit Edmundo: eadem Canuto quoqꝫ probata, cui fata fauebāt. Itaqꝫ ratio inita eſt, vt reges inter ſe ferro contenderent, & qui viciſſet, huic alter victus regni poſſeſsione cederet. Erat non procul paruula Sabrinæ inſula, cui Oluea nomen eſt, quam nunc Olanegeam vocant, in hanc ambo reges armati deſcenderunt, circunſtantibus vtrinque ad ripas fluminis, copijs minimè lætis, quippe quæ ſuſpēſæ animis in parum gratum ſpectaculum intendebant. Datur ſignum, infeſtiſqꝫ armis reges cōcurrunt, ac ſingularem pugnam faciunt. Edmundus cui corpus magnitudine & animoſo pectore eximium erat, velut moles ſupernè imminēs porrecto læua ſcuto, in aduenientis arma hoſtis cæſim cum ingenti ſonitu ferrum deijcit. Canu-

tus

tus vir mediocri ſtatura, viribus & animo ingẽti, tanto ictu aliquantulum reiectus, in hoſtem iterum inſurgit. Hic diu crebris inuicem ictibus cominus dimicant, ſed cùm certamen æquo Marte extraheretur, & victoriæ ſpes dubia euaderet, tũ Dacus, vt qui omnino viribus impar iamiam terreri cœperat, quammaxima voce potuit, Ecquæ nos, inquit, neceſsitas vir fortiſsime vrget, immaturam pro regno oppetere mortem? Præſtat profectò, depoſitis cum odio armis, pacem inter nos conuenire: vtere tu, prout lubet, Canuto tuo, qui præſtò eſt, vt tibi gratum faciat. His verbis ferox iuuenis lenitus, e veſtigiò proiectis armis, dat aduerſario dexteram. Itidem faciunt exercitus, qui tandem patriæ fortunam expectabant, ac ſui reges pugnãdo feciſſent: poſtea coagmentata pace, ac facto in multos annos fœdere, inter ſe regnũ partiuntur. Edmundo pars Occidentalis, Canuto Mercia obuenit. Sed fluxæ ſunt, & caducæ nimium mortalium res.

Dum Dacus Londini agebat, Edmundus qui bellis tantis perfunctus, adepta pace fruebatur, ſubitò è vita exceſsit. Mors huius principis ſanè miſerabilis fuit, tum quòd florem eius ætatis ante diem rapuerit, tum quòd totum regnum in præceps dederit. Multos circa vnam rem ambitus facerem, ſi ea quæ de Edmundi morte variant autores, omnia exequi vellem. Quidam, quos inclinat animus vt ſequar, tradunt, filium Edrici (eius

nomen non ponitur, quod ſciam) impulſore parente, regem corpus purgãtem furtim adortum, ac ferro ventrem & inguina interſcidiſſe. Alij quibus fabellæ cordi ſunt, perhibent ipſum Edricũ ita domi ſuæ aptaſſe in manu cuiuſdam imaginis mucronem, vt quoties vellet, accedentem ad eã feriret, atq; feciſſe Edmundo cœnam, & dum ille contemplaretur imaginem, eo mucrone eſſe confoſſum. alij poſtremò, vt cæteros omittamus, morbo perijſſe. Peruaſit tamen per animos hominum fama non incerta, Edricum iſtuc edidiſſe ſcelus, ac ſtatim poſt interfectum Edmundum, ſalutaſſe Canutum totius Angliæ regem, caputq; interempti obtuliſſe, & id facinus Dacum deteſtatũ, proditorem Edricum merito affeciſſe ſupplicio. Alij contrà ſcriptum reliquerunt, Canutum miro amore hominem eſſe proſecutum, ad ſummosq; perduxiſſe honores, quòd per eum tandem aliquando regnum integrum obtinuiſſet. Sed iam ſubijciamus, quæ Saxo Grammaticus de his geſtis rebus, memoriæ prodiderit. Is meminit de diuiſione regni Anglici, inter reges, atque de Edmundi cæde, ſed ſuos Dacos prælio ſuperiores affirmat: nãque tradit reges ſimul conſeruiſſe manum, & Dacorum aciem iam inclinatam, Thimonis cuiuſdam anteſignani virtute reſtitutam, euaſiſſe victricem, ac tum Edmundum animo conſternatum feciſſe regni conſortem Canutum, atque ſeptimo poſt anno extincto Edmun-

do

do, iuuenes quoſdam audaculos primò per iocũ appellaſſe Canutum dolo,non virtute,totius Angliæ regem,& deinde extra iocum, diuulgaſſe regem Anglum eius fraude interfectum, & illum ob id iratum, in detractatores crudeliter animaduertiſſe,atq; ne illud facinus ſibi aſsignaretur,ſemper negaſſe Edmundi cædis ſe conſcium fuiſſe. At nos iſta appoſitè tetigimus, quatenus hiſtoria multorum teſtimonijs planior fieret. Ad incœptum redeamus. Regnauit Edmundus annum vnum,qui magna pompa in Glaſconiẽſi cœnobio humatus eſt. Cecidit cũ hoc principe omnis maieſtas regni,quod deinde, velut corpus humanum ſenio confectum ac grauiter à Dacis affectum, vigintiſex poſt annis, rege Edouardo filio Etheldredi nonnihil conualuit, citò omnino, vti alius edocebit locus,interiturum.

Canutus tanto potitus regno, conuentum principum primo quoque tempore facit, in quo more maiorum,rex creatur, & ab Aluredo Cantuarienſi antiſtite conſecratur. Fuit is annus humanæ ſalutis MXVII. Canutus ſic rex Angliæ factus, ſtatim ſenatum ſibi domeſticum delegit, de cuius conſilio cuncta regni negotia gererentur: cui poſt hæc, nihil antiquius fuit, quàm Edmundum & Edouardum Edmundi regis filios proſcribere. Quare illi in Pannoniam profecti,ac ibi benè accepti, vitam in exilio finierunt. Is Edouardus reliquit filios duos mares, Edmundum

& Edgarum: ac totidem fœminas, Margaritam, & Chriſtinam, de quibus in vita Gulielmi Normani regis commodè plura dicemus. Rex ita domi rebus compoſitis, quia Haraldus & Sueno, ex Aluina concubina, ei tantum filij èrant, cùm cuperet filium legitimum ſuſcipere, qui iure ſuccederet, in matrimonium duxit Emmam, olim Etheldredi regis vxorem, quæ cum Edouardo & Alfredo filijs, in Normania exulabat, apud Ricardum fratrem ſuum, cui ipſe Heſtritham ſororem viciſsim locauit. Item in eo conuentu egit, vt principes, ac deinde vniuerſus populus toto regno, in eius verba iurarit. Dein Hircium Northũbriæ, Thrugilum Orientalium Anglorum, homines Dacos, & ſecũdum aliquos, Edricum Merchiæ comites fecit: poſtremò leges valde ſalutares promulgauit, atque ſanxit: quas deinde Normanica peruerſitas cum alijs penè aboleuit. Soluto conuentu, in primis regnum moribus & nobilitate ornandum, ac benè de Anglis generatim merendum ſibi conſtituebat, cùm repentè factus eſt certior de Noruegienſium facto in Daciam impetu, rogatusq́ue, vt quamprimum ſuis auxilio iret. Haud modici momenti res viſa eſt: ſanè Olauus Noruegiæ rex, cùm audiret opes Canuti plus creſcere, quàm tutum ſuis putaret rebus, qui verebatur, vt ab ſe auitum regnum repeteret, interpellandi eius victorias cupidus, vnà cum Haraldo fratre viro ſtrenuo, Daciam ingreditur,

agrosq́ue

agróſque paſsim populatur, ac quotidiana præ-
lia cũ locorum præſidijs faciens, videbatur breui
tempore omnia occupaturus, niſi tanto impen-
denti periculo maturè occurreretur. Quare Ca-
nutus momentó temporis delectum militum
cùm Anglorum tum Dacorum habet, quibus pa
ratis, nauem conſcendit, ſequũdóque vento in
Merciam incredibili celeritate vectus, offendit ho
ſtes vaſtatis vndique agris, in armis ſtare: tum ſi-
gna ferri, ac ſequi armatos iubet: ſed ocyus dicto
omnia fiebant, cupientibus Anglis aliquo egre-
gio facinore virtutem oſtẽtare, quò ſe apud prin
cipem ſuum, in maiore gratia ponerent. Initur
prælium, ac tanto animorum impetu committi-
tur, vt clamor cœlum oppleret: fuit diu anceps, ad
vltimum vrgentibus Anglis, hoſtes vincuntur.
Poſtridie Canutus hoſtẽ ſecutus, iter Noruegiã
verſus fecit, quò vbi peruenit, legati de pace, de de
ditione, qui pro ſalute omnium orarent, obuij
fuerunt: quos benignè audiuit, ac acceptis obſidi
bus, clemẽter remiſit, quicquid in ſe deliquiſſent.
Atque ita Noruegia recepta eſt. Olauus verò de-
ſperata victoria, ad ſocerum Grithaslauum O-
rientalium ducem ſe recepit, vt ibi tutius domo
exularet: qui ita dum voluit rem alienã turbare,
ſuam perdidit; perdidit tamen nihil vir innocens,
qui per eiuſmodi calamitates multò probatiſsi-
mus inuẽtus, omnium iudicio habitus eſt ſanctiſ
ſimus. Eſt autem Noruegia peninſula ad ſepten-
 trionem

trionem, in Germanico Oceano poſita, ſolum ha bens parum frugibus bonum, vt paſsim lapidoſum, ſalebroſumq́ꝫ. Eſt & Suetia in eodem maris tractu, quæ ab occaſu Daciam Noruegiamq́ꝫ reſpicit. Has putant eſſe, quas noſtri Gleſſarias, & Græci Electrides, propter electri copiam, appellant: nunc vtramque Dacorum rex habet. Compreſsit Canutus & breui poſt coniurationem in ſe ab Olauo & Vluone heroê factam, qua nimirum oppreſſus fuiſſet, niſi eam naſcentem & vidiſſet, & maturè diſſoluiſſet, autoribus morte affectis. Ad rem redeo.

In ea pugna Canutus cùm Anglorum fidem tum virtutem potiſsimum expertus eſt, quos ob id deinceps mirificè dilexit, maximisq́ꝫ præmijs remunerauit. Quibus compoſitis in Dacia rebus, rex haud multò poſt in Angliam reuertit, vbi honorificè omnes ſpeciatim principes appellando, muneribꝰ. afficiendo, onera magis antiqua minuendo, quàm noua imponẽdo, nulli ſpem aut cauſam bellorum dando, ciuitates omnes in pace & in officio atque amicitia continebat, cùm animo iampridem ad cultum diuinæ pietatis adiecto de religione in parte aliqua benè merendum ratus, conſtruxit cœnobia duo, alterum apud Anglos, in Northfolchia, intra paludes, quod vocatur Diuus Benedictus, vbi loci antea eremitanum ſacellum poſitum fuerat: diſtat locus à Nordouico, circiter miliaria ſeptem: alterum verò in Noruegia.

gia. Cæterùm poſcit mẽtio de Nordquico facta, vt eius ponamus ſitum. Eſt enim vrbs Northfolchiæ comitatus, & in ora orientali prope mare, ad xij. M. paſſ. duobus impoſita montibus, quos diſcriminat flumen Vueſdon, ita vulgò dicitur, per conuallesq; currens in Oceanum Gallicum influit, ac portum facit ad pagum nomine Hyermuthum: Sed ad rem rurſus. Poſtremò anno ſalutis humanæ MXXX, & cùm regnare cœperat, tertio decimo, voti cauſa Romam petiuit, vbi à Ioanne vigeſimo pontifice Romano benignè acceptus eſt, qui perſoluto voto, paucis pòſt diebus in Angliam incolumis redijt. Non interceſſerant multi inde dies, cùm neceſſe habuit ingens obire bellum, aduerſus Ricardum Normanorum ducem, quòd is legum parum metuens, per idem tempus cum Heſtritha vxore, quæ erat, vt ſuprà demõſtrauimus, ipſius Canuti ſoror, ob leuem cau[illegible] diuortium feciſſet. Cuius iniuriæ Dacus pœ[illegible]s à Ricardo repetiturus, inſtructa quàm primũ multarum nauium claſſe, in Normaniam traiecit: verùm milite de nauibus educto, vix caſtra in hoſtili terra fecerat, cùm de Suenonis filij Noruegiæ præfecti, quem vnicè diligebat, morte factus eſt certior: quæ res ita animum eius vulnerauit, vt in febrem inciderit, qua breui conſumptus, è vita migrauit. O humanas opes ſemper infirmas, in medioq; ſæpè ſpatio cadentes. Dum Canutus beatiſsimus eſſe videbatur, ecce tibi, fatalis vis eũ

è medio vitæ curriculo,aliò rapuit.Milites ſecun-
dũ hæc, pacta cum Normanis abeundi facultate,
poſtquã funus regis Rhotomagi fecerũt,vnde ve
nerãt,confeſtim ſe receperũt. De hoc bello Nor-
manico annales Anglici mentionẽ nõ faciũt,neq;
Canutũ ibidẽ obijſſe mortẽ tradũt, vti poſtea o-
ſtẽdemus. Quã equidem rẽ haud magni æſtimã-
dã ducimus,cùm omnino parui referat, vbi quis
moriatur,vel ſepeliatur, cuius vita nõ ignoratur.
Cæterũ Canuto paulò ante mortẽ nihil alienius
fuit,quã extrinſecus aut benè aut malè viuẽdi ſuſ
pẽſas habere rationes, quippe qui nõ aliũde,quã
ex pietate pẽdebat:id quod perſpicuè demõſtrat
eius facinus cũ primis memorabile. Sanè, vſu ita
venit, vt animi cauſa aliquãdo ſecundũ Oceani
littus, haud procul à Suthãtonẽſi portu,ambula-
uerit,ibiq; per otiũ,à milite aũribus ſeruiẽte,appel
latus ſit rex regũ longè omniũ potẽtiſsimus, qui
hominibus,qui mari, qui terræ late imper[illegible]
tũ ille tacitus animo repẽtè ad Dei potentiã cõ[illegible]
plandã erecto,vt ſuorũ vanas aſſẽtationes aliquo
argumẽto coargueret,veſtẽ exuit, ac ex ea globũ
fecit, ſuperq; ſedit quàm proximè aquam, æſtu
tum fortè ex alto ſe incitante, ac inquit: Vnda ti-
bi iubeo,vt ne pedes meos tãgas. Quæ vbi eſt fa-
tus,ſuis demirãtibus quatenus iſta faceret, vnda
inſurgẽs totũ madefecit. Tũ ille retrò progreſſus,
En,inquit,principes vocatis me regẽ,qui hãc par
uulã vndã meo imperio cohibere vel remorari
nequeo?

nequeo? Nullus nempe mortalium eſt tali nomine dignus : eſt rex vnus pater domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo ille regnat, cuius nutu cūcta reguntur: hunc veneremur, hunc regē appellemus, hunc regum, hunc populorum omniū dominū, hunc cœli, terræ, maris rectorē nō ſolùm cōfiteamur, ſed etiā profiteamur, præterea neminē. Poſt hæc Vintoniam profectus, coronam quam geſtabat capiti ſimulacri Chriſti crucifixi, quod in tēplo apoſtolorū Petri & Pauli pēdebat, ſuis manibus impoſuit, nūquā poſthac eiuſmodi ornamēto capitis vſus inſigni. Deceſsit Canutus poſt ānū vigeſimū, quā regnare cœperat, & Vintoniæ ſepultus eſt. Genuit ex Emma vxore Canutū quē Anglici ſcriptores ineptè Hardecanutū vocāt: & Gōnildā quæ Henrico Imperatori nupſit. Floruerunt iiſdem tēporibus viri ſanctitate clari Alphegius, de quo ſuprà memorauimus, qui circiter nonū huius regis annū, capta Cantuaria, poſt annū quā ſedere cœperat, ſextū, martyrio coronatur. Liuingus itidē Cātuariēſis archiepiſcopus, & Achelnotus ab Auguſtino vigeſimusnonus. Is autem fuit Canuto chariſsimus, quippe cuius opera & ingenio in rebus agendis maximè vſus eſt. Item viri in rebus bellicis conſilioq́ longè principes, Edulphus, Hircius Northumbriæ, Trugillus Orientalium Anglorum comites.

POLY.

POLYDORI VERGILII ANGLICÆ HISTORIÆ LIBER OCTAVVS.

EO IPSO qui fuit ſalutis humanæ MXXXVI anno, principes concilium creandi regis cauſa Oxonij habuêre, vbi diu diſceptatum eſt: alij Haraldum, quem pater ad Normanicum bellum proficiſcens, præfectum inſulæ reliquerat: alij verò Canutum ex Emma genitum, vt legitimum patris hæredem, qui tunc Daciam regebat, regem optandum ſentiebant: tandem pluribus in vnã ſententiam euntibus, Haraldus ordine regum trigeſimustertius rex factus eſt. At apud tranſmarinos, omnia pariter mors Canuti turbauit: nam Noruegienſes facta ſubitò rebellione, Magnum Olaui filium ſibi regem conſtituunt. Daci verò Canutum tertium, cui omnis hæreditas iure veniebat, regem conſalutant. Atque ita Dacorum præpotens imperium eſt repentè diminutũ. Per idem tempus Angli cùm regia ſtirps penè extincta eſſet, valdè anxij erant de regum ſucceſsione, & ea cogitatio cùm in primis Brithouoldi monachi Glaſconienſis viri ſanctiſsimi, qui poſtea Vintonienſis, ſeu, vti apud quoſdam autores inue-

nio, Vigornienſis epiſcopus fuit, animum ſolicitabat. Fama eſt eum noctu in quiete viſum eſſe videre apoſtolum Petrum ſacrare Edouardum Etheldredi filium regem Angliæ, qui id temporis in Normania exulabat, atque interrogare ipſum apoſtolum, ecquis Edouardo ſuccederet: & illũ reſpondiſſe, Ne talia cures, nam regnum Angliæ, regnum Dei eſt. Quod extra iocum, multis equidem argumentis ita eſſe comprobatum eſt, & eo præſertim, quòd licet Angli ex ſuo veteri inſtituto, minimè omnium Rempublicam curent, monopôlijs, vti alibi declarabitur, tantum ſtudẽtes, ac nobiliſsimum regnum fuerit toties iniurijs affectum, atque paſsim populationibus vaſtatum, primò à Dacis, poſtremò à Normanis populis ferociſsimis, qui non contenti tantum imperium Anglis ademiſſe, omne etiam genus Anglicũ delere conati ſunt: item leges ſanctiſsimas à ſuperiori [illegible] regibus latas, gẽs malè animata bona ex parte aboleuerit, & veluti quæ peius quã aliud quicquam oderat Anglicum nomen, ſuas leges, prout infrà ſubtilius dicemus, minus æquas intulerit, attamen ſtat ipſum Anglorum regnum, nec caſurum vnquam eſſe videtur, vt quod Deo optimo maximo curæ in primis eſſe credere fas eſt, quandò apud hunc populum tam pietatis ſtudium in dies ſingulos maximè feruet, quàm apud benè multos plurimum friget. Iam ſatis aberrauimus. Haraldus in regnum, nõ item Canuti pa-

tris in mores ſucceſſor, ſtatim atq; factus rex eſt, ab iniuria ſuis facienda, principatum iniuit: Emmam enim nouercam proſcripſit, ciues & nullo numero habuit, & valdè oppreſsit, multorum ſcelerum maculis notatiſsimus: ſed breuitas vitæ eius famæ conſuluit, nam è vita migrauit poſt annum quàm regnare cœperat, quartum. Ipſo illo etiam anno Athelnothus Cantuarienſis præſul moritur, cui Edſinus antiſtitū ordine trigeſimus ſucceſsit.

Interim Canutus cognita morte Haraldi, pro tinus habito militum delectu, claſſéq; parata, Angliam petit: qui in oram Cantianam poſt ſextum diem, quàm nauem conſcenderat, ſequundo vento delatus, ac Londinum profectus, libentiſsimis animis accipitur, communiq; omnium conſenſu rex dicitur. Is Haraldum fratrem imitatus, initium regnādi à ſæuitia facit: nam memor iniuriæ ſibi pariter ac matri Emmæ factæ, corpus ipſius Haraldi apud Vueſtmonaſterium paulò antè ſepultum exhumari, ac amputato capite, in profluentem deijci iubet: quod mox à piſcatoribus inuentum, iterum terra humatur. Item principes quòd regnum ſibi debitum Haraldo antea detuliſſent, ſigillatim punire, ac vectigalia ītolerabilia populo imponere cœpit, quod ei multum creauit odij. Sed inde ad pietatem conuerſus reuocauit Emmam matrem, quæ tum in Flandria degebat, cuius conſilio vnà cum opera Goduini comi

tis

tis Cantij viri ſagaciſsimi, potiſsimum vſus eſt. Venit eo anno Edouardus ex Normania, ſalutatum Canutum fratrem, ac matrem, qui paucos dies moratus, vnde venerat, maturè redijt. Sunt, qui ſcribāt iuſſu regis, in Edouardum atque Normanos quos ſecum duxerat, eſſe ſæuitum, & eū ægrè euaſiſſe. Sed plures tradunt Canutum peramanter accepiſſe fratrem, id quod à vero minus abhorret. Erat Canutus ſuapte natura homo tā mitis, quàm liberalis, & præſertim in conuiuijs, qui ſuos conuiuas in prandijs & cœnis ampliter atque nitidè accipiebat, epulumq́; populo frequēter dabat, ter in die eſcis appoſitis veſci volentibus. ſolebat etiam apud alios cœnitare, quare poſtremò inuitatus ad nuptias cuiuſdam principis, cùm in conuiuio diſcumberet, è regione Vueſtmonaſterij, ad alteram ripam Thameſis, in vico, quem vocāt Lamehithum, inter potationem repentè cecidit, atque interijt, non ſine ſuſpitione ſumpti veneni, biennio poſt, quàm regnare cœperat. Verùm Saxo Grammaticus, cui ſanè fides abroganda non eſt, horum temporum hiſtoriam longè aliter digerit: tradit enim quemadmodum Haraldus Canuti filius præfectus fuerit Anglis, & illi ante obitum patris mortuo, in præfecturā ſucceſſerit Sueno Heſtrithæ filius: quippe Heſtritha, quæ poſtea vidua locata fuit Ricardo Normanorum duci, à principio nupſerat Vluoni homini Sueuo, ex quo hunc filium genuerat: atq;
ita

ita docet Haraldum nunquam regnaſſe, ſed Canutum filium Canuti ex Emma in regnum ſucceſsiſſe,& eundem in Angliam profectum, cùm opera & induſtria Suenonis præfecti, omnia tuta offendiſſet, impertiſſe imperium Edouardo fratri ex Emma matre, & Etheldredo nato: ſed quia Edouardus homo erat bonæ frugi, non itē experiens, aut gerendis rebus valdè idoneus, idcirco reliquiſſe vicarium ſuum ipſum Suenonē, qui vnà cum Edouardo, Rempublicā gubernaret: ac Canuto biennio poſt mortuo, Suenonem, credita cura regni partim Edouardo, partim Goduini comitis Cantij filijs ſuis conſobrinis, vti infrà oſtendemus, redijſſe in Daciam repetitum auitum regnum, quod iam antea Magnus Olaui filius Noruegiæ rex occuparat, ſibi tam iure fœderis, quàm teſtamento Canuti debitū, ac rē Dacicā per hunc modū in contentionē veniſſe, Saxo demōſtrat, de qua alibi latius explicabimus. Sed iam domum pedem referamus.

Cognita morte Canuti, optimates regni cupientes ſeſe aut in libertatem vindicare, aut ſaltem regem hominem Anglum habere, in vnum conueniunt, atque conſultant quod pro ſalute patriæ quàm optimum ſit factu. Ad vltimum cogitantes, quàm ſub Daco nobiles pariter atque plebei Angli omni tempore malè accepti, ac ſine gratia, ſine autoritate fuiſſent, ita vt præ ſe cunctos mortales beatos putarent, & iam illum diem adeſſe,

cùm

cùm eiuſmodi alienigenarum iugum tutò poſſent a ceruicibus ſuis depellere, deliberant regem facere Alfredum Etheldredi filium, virũ magnæ virtutis,ac Dacos ſine diſcrimine, ad internecionem perſequi. Itaque extemplò Alfredo clàm ac cerlito,factoq́; impetu, in Dacos paſsim ſæuiunt. Concitatur multitudo,partim atrocitate rei, partim ſpe per occaſionem recuperandæ libertatis. Dacus etſi ſubita vi oppreſſus, mutationeq́; rerũ omnium perterritus, tamen nunc pugnando, nunc fugiendo,ſe prohibere ab iniuria nititur:poſtremò cùm nullus modus fieret cædibus, omnes ad vnum aut cæſi, aut in continentem fugati ſunt. Tum communi conſenſu,lege ſancitum eſt, ne poſthac vllus ex Dacis apud Anglos in perpetuum rex crearetur. Per hunc igitur modum, deſitum eſt à Dacis in Anglia regnari, poſt annũ octauum & vigeſimum, quàm Sueno primus Dacorum totius Angliæ imperium eſt adeptus. Quo quidem temporis ſpatio, Etheldredus poſt mortem Suenonis in patriam reuerſus duos annos regnauit,& Edmundus vnum. Hinc Dacos patet vigintiquinque tantum annos in Anglia regnum obtinuiſſe. Non minus interea mors Canuti in Dacia omnia innouauit: cùm enim nemo ex ſtirpe regia reliquus eſſet, cui hæreditas eius regni iure veniret optimo, Sueno Heſtrithæ filius ex Vluone Sueuo genitus, conciliatis quorundam nobilium Dacorum animis,id obtinere conatur.

conatur. Quare Magnus Noruegienſium rex, virtutibus ac ingenio verè magnus, qui huiuſmodi regnum iure ſibi deberi aſſerebat, indignatus, ſtatim Dacos cùm præmijs, tum ſuæ virtutis fama illectos, à Suenonis fauore auertit, ac eum pariter à tanto incœpto deſiſtere cogens, regno Dacię potitur. Sueno tali iniuria affectus, quàm celerrimè poteſt copijs vndique auxilijsq; coactis, ac Sueuis vnde oriundus erat, peropportunè in belli ſocietatem adſcitis, in Magnum mouet, qui nihil cunctatus in prælium venit. Eſt pugnatum à mane, ad veſperum: ad extremum deuictis hoſtibus, Magnus ſuperior fuit, qui vſque eò poſtea dum vixit, æquè Dacis ac Noruegienſibus ſine tumultu imperauit: at eo mortuo, Sueno tum demum Daciæ regnum conſecutus. Regnum verò Noruegiæ poſt Magnum, adeptus eſt Haraldus frater illius Olaui, quem poſt obitum inter diuos relatum perhibent. Sanè Haraldus profligato Olauo fratre, vti ſuprà expoſuimus, Byzãtium aufugit, vbi à barbaris falſo homicidij inſimulatus, obiectus eſt leoni, quem vt homo valens præter omnium opinionem occîdit: quod vt fecit, & ſupplicium remiſſum, & abeundi facultas data. Quare ille domum reuerſus, regnum adhuc à nemine homine occupatum, nullo negocio obtinuit. Poſcit locus, vt prius de Roberto duce Normanorum, & Gulielmo eius filio appoſitè aliquid dicamus, quàm cætera de Alfredo, & Edouardo exequamur.

quamur.

Ricardo tertio Normanorum duci, prout ſuprà dictum eſt, ſucceſsit Robertus frater, homo feſtiuus, liberalis, fortis, prudens, qui ſuos ab omni inimicorum iniuria gnauiter prohibuit, qui finitimis ſæpius opem tulit, qui pauperes & inopes opibus iuuit, qui deniq; in omnes liberalitate vſus eſt: ſed defendit cum primis Henricum Frãcorum regem auxilium implorantem, aduerſus Conſtantiæ matris conatus, quæ filio paulò antè ingens negotium exhibuerat. Is ex quadam puella forma eleganti concubina, Gulielmum filium ſuſcepit. Exponam facinus huius puellæ belliſsimum, quamuis parum honeſtum, dignũ ve vt memoretur, quandò hiſtoriæ nulla lex impoſita eſt, vt facta aliqua ſileat: ea enim nocte, qua primùm cum duce cubauit, pudoris cauſa, noluit interiorem tunicam lineam exuere: ſed cum Robertus expediret ſe ad operam enauandam liberis procreandis, ilicò eius partem ſuperiorem interſcidit: & interrogata à duce cur ita faceret, reſpondit, non decere ſe eam tunicæ partem extremã, quæ ſibi pedes circuiret, ad os domini ſui vertere. Eadem puella prius quàm pareret, ſomniaſſe fertur inteſtina ſua in altum ferri, explicariq; per omnem Normaniam, ac Angliæ ambitũ. Ex qua re, futura Gulielmi magnitudo facilè à matre ſperari cœpit. Robertus poſtremò, vt quibuſdam placet, pœnitens quòd fratrem veneno necaſſet,

necaſſet, cùm Hieroſolyma voti cauſa eſſet iturus, filium Henrico Gallorum regi commẽdauit, conſtituitq́;, vt ſi ipſe in itinere à vita recederet, ille Normanorum dux fieret. Itaque primùm Romam proficiſcitur, vt Benedictum nonum pontificem Romanum abeundi facultatem, vti mos eſt, rogaret: vbi magnas fecit largitiones, veſtiuit enim ſtatuam Conſtãtini Imperatoris pallio aureo, dictitans Romanos eſſe ingratos, qui talem principem non donarent in annos ſingulos, veſte: templis varia donaria intulit. Inde digreſſus, fortè in itinere ita vſu venit, vt cùm procul à ſuis eſſet, & altercaretur cum homine agreſti, ab eo vapulauerit, quem tamen prohibuit ab iniuria ſuorum, aiens ſe eas plagas merito ſuo accepiſſe. Profectus deinde Conſtantinopolim, fuit perbenignè à Conſtãtino Duca Imperatore acceptus. Is cùm antea audiuiſſet ducem liberalem & vrbanum eſſe, dedita opera prohibuit illi atque alijs heroibus Normanis ſellas apponi pede & dimidio altiores, in quibus prandendo ſederent. Quo factum eſt, vt dux, quem in rẽ ſubita, haud ingenium admodum promptum defecit, exuerit continuò veſtem, ac ſuper eam inſtar globi implicatã ſederit. Fecerunt itidem & Normani principes, qui mox finito prandio, relictis veſtibus abierũt. At Imperator ſubridens admonuit, vt veſtes ſuas reſumerent. ad ea dux: Non eſt, inquit, mos Normanis ſedes ſecum ferre. Poſt aliquot dies, dux
itinere

itinere ſuo ire pergebat, cùm quodam valetudinis genere tentatus eſt, ſic, vt equitare non poſſet: quare neceſſe habuit, locorum agreſtes conducere, qui eum humeris ferrent. Interea cùm vnus ex comitibus, in Normaniam rediturus peteret, ecquid de eo narraret ſuis Normanis: tam lepidiſſimè quàm facetiſsimè reſpondit, Dicas te vidiſſe dæmones ferentes Robertum ducem in cœlum. Ita innuit ſe ab impijs barbaris geſtari, quos non ineptè dæmonibus comparauit: & Hieroſolyma cœlum appellauit, quòd inde noſtra profecta ſit ſalus. At vbi eò peruenerat, tanta liberalitate in omnes vſus eſt, vt cuſtos templi humanitate motus, reſtituerit bonam pecuniæ partẽ ſolutæ pro ingreſſu templi, vti moris eſt: quam ipſe non recepit, ſed egentibus diſtribui iuſsit. Inde perſoluto iam voto digreſſus, in Bithyniam regionem minoris Aſiæ aduerſam Thraciæ, in qua eſt Conſtã tinopolis, peruenit, ibiq; morbo abſumptus deceſsit, anno à natali Chriſti circiter MXL. In Normanicum principatum Gulielmus nothus ſucceſsit, vir inter viros, & prudens inter prudentes, apud quem Alfredus & Edouardus diu exularant. Sed vnde digreſsi ſumus, iam redeundum eſt.

Alfredus accepto nuntio de morte Canuti, properè in Angliam venit. Interea principes regni in vnum conuenerant, deliberaturi quem ſibi regem optarent: vbi Goduinus qui curabat,

aut filiam nomine Editham, locandam futuro re gi, vel ita omnia turbanda, quò Haraldus demũ filius, quem vnà cum puella illa, & Biornone, ac Toſtone filijs, ex thyra vxore Canuti ſecundi ſo rore creauerat, regnum obtineret, cùm pertimeſceret Alfredi ingenium, deſperaretq́ poſſe ſe ſui optati fieri compotem, cœpit apud ſingulos in ipſum Alfredum acerbius inuehi, prædicans illum ducere ſecum magnam manum Normanorum, ijsq́ promiſiſſe bona ciuium, quos iampridem ad cædem animo deſtinaſſet. Hæc vera an vana iactaret in vulgus, ita tamẽ heroum animos mouerunt, vt iam tum pro ſe quiſque timeret, ac optaret, vt aliquid aduerſi contingeret, quamobrẽ Alfredus regno minimè potiretur. Quibus rebus cognitis, Goduinus audacior factus, Alfredũ primo quoque tempore vita priuandum conſtituit: itaque cum benè magna armatorum caterua, it obuiam, & in itinere iuuenem inopinãtem cum toto comitatu interficit: at Normanos capit, captosq́ ad vnum necat. Goduinus poſt nefa rium flagitium factum, ſtatim Londinum reuerſus, nouas inſidias molitur: primùm enim multis rationibus conatur diluere crimen cædis Alfredi: deinde, vti fides habeatur nouæ fraudi, perſuadet populo, vt ad accerſendum ſuo nomine Edouardum virum optimum fratrem Alfredi, ex Normania ad regnum capeſſendum, legatos mittant: id quod continuò factum eſt. Non fuit
autor

autor huiuſmodi rei Goduinus, quòd aut Edouardum diligeret, aut ſalus regni ei curæ foret: ſed eius fucoſa charitas inde nimirum ſubitò orta, quia Edouardus vir erat mitis ingenij, minimeq́ ſagacis, & apprimè bellorum ac cædis abhorrens, ita vt etiam exul dicere ſoleret, malle ſe vitam priuatam perpetuò degere, quàm per hominum cædem, regnum recipere: propterea ſperabat fore, vt eum qui pro ſuo iure res gerere neſciret, aut ſuo arbitratu facilè regeret, aut aliquando perderet.

Edouardus cognito ſuorum deſiderio, à Gulielmo duce opera atque opibus adiutus, in Angliam optatò redijt, atque rex factus eſt, tanta publica lætitia, vt certatim pro eius felici principatu, cuncti vota facerent, & id ſanè magis ex animo, quòd ipſe incendebat ſtudia hominum omni genere humanitatis. Quare Goduinus fretus, ad eũ ſupplex adiuit, ac quoquo modo potuit, ſeſe ei purgauit de cæde fratris, cui quòd pœniteret, rex culpam remiſit, eſtq́ eius deinceps opera & conſilio maximè vſus contra Emmam matrem, cui multis de cauſis ſuccenſebat: primùm enim ei obijciebatur, quòd Canuto patriæ hoſti nupſiſſet, deinde quòd filios exules nihil iuuiſſet, & poſtremò quòd rumor eſſet, eam ipſis filijs mortem eſſe machinatam. Quas ob res, ſanctiſsima equidẽ fœmina bonis omnibus impulſore Goduino ſpoliatur: cui ad has calamitates acceſsit alia, quò

fama quoque ſpoliaretur: nam haud multò poſt inſimulatur criminis violatæ pudicitiæ, cum Aduino Vintonienſi epiſcopo. Quare ambo Vintoniæ in cuſtodiam traditi, vbi alter alterius læſæ perperàm famę mœrore cruciabatur, angebatur, diſrumpebatur. Sed eius rei indignitas ita Emmam pupugit, vt innocentia freta palàm offerret, ſe periculum ſeruatæ continentiæ per ignem eſſe facturam. Ad ea rex, qui alieno potius, quàm ſuo ducebatur conſilio, inſtigatus, nihil eſt motus, imò matri diem dici paſſus eſt, quo ingens ſupplicium ſubiret. At mulier partim conſcia recti, nam veritas cum ea faciebat, partim noctu, vt perhibent, per quietem à diuo Suitino monita, forti animo ſuper ignitos vomeres nudis pedibus gradiens illæſa euaſit, ſic pudicitiæ decus per ignem & aquam, vti vulgò dicitur, vſta. Quo miraculo rex commotus, mira pietate poſthac matrem coluit, obſeruauitq́. Fuit is ãnus, cùm regnare Edouardus cœpit, quintus. Illo ipſo anno piratæ Daci in Sanduicum portum delati, atque in terram egreſsi, omnem maritimam oram deuaſtarunt, qui tamen haud multo negotio, partim cæſi, partim fugati ſunt. Nullum poſt hoc bellum, domeſticum ſiue externum, per decem & nouem, quibus Edouardus regnauit, annos, extitit, quin vel ſtatim parua cæde confectum, vel nullo memorabili euentu, pa... mutatum ſit. Quod proculdubio diuino numine factum dixerim: voluit enim

Deus

Deus hunc regem, qui iam inde ab initio, ſibi æquè de religione atque hominibus benè mereri ſtudēdum conſtituerat, hisq́ ſtudijs paſcebatur, his delectabatur, his perfruebatur, ab earum rerū curis vacare, quas ſapientiſsimus quiſq́ ſemper fluxas, caducas eſſe duxit, quò liberius cœleſtia contemplaretur.

Goduinus interea locauit filiam Editham, ſuſceptam ex Thira ſorore Canuti ſecundi, non ex altera vxore, ſicut quidam malè ſentiūt, Edouardo, multumque apud eum autoritate iam pollebat, cùm ecce, ingens diſcordia inter eos orta eſt, cuius rei cauſa fuit aduentus Euſtachij comitis Bononienſis, qui olim Edginam ſororem regis in matrimonio habuerat. Is littus Cantianum vt attigit, Cantuariam recta via profectus eſt, regis viſendi gratia, vbi inter eius miniſtros, & nonnullos ex oppidanis, facta fortuitò turba, vnus ciuis ferro interijt. Qua re Cantuarienſes generatim permoti, ſumptis confeſtim armis, Euſtachij cohortem inuadunt, ac benè multos interficiunt. Tum Euſtachius furore accenſus, in ciues crudeliter ſæuit. pugnatur vtrobique acriter: ſed Euſtachius ſuis paſsim cadentibus, timore perculſus, omiſſo paulatim certamine, Londinum ad regē profugit, narratq́ iniuriam violati iuris hoſpitij acceptam ab Anglis. Tulit rex eam rē iniquo animo, ac iuſsit autores facinoris ſupplicio affici. Cātiani ad Goduinum comitem ſuum confugiunt, auxili-

auxiliũq; implorant aduerſus Gallos, inimicos Anglici nominis: ita enim vociferabantur, quòd illi primi interfecto ciue Cantuarienſi, iniuriam feciſſent, ac idcirco argumentabantur, ſe vt vim vi, non ſecus ac ius eſt, repellerent, & ſuos tuerentur, in hoſtem erupiſſe. Goduinus indignitate rei permotus, edicto regis haudquaquam obediendũ putat, qui parato extemplò exercitu, ſuos ab iniuria defendere ſummè contendit. Contrà rex magis atque magis indignatus, coactas ſubitò copias in Goduinum paucis antè diebus, cum tota familia, hoſtem declaratum, mittit. Iam vtrinque ad conſerendas manus parati erant exercitus, cũ Goduinus regijs viribus territus, deſperata victoria, vnà cum filijs in Flandriam fugit. Tum Edouardus affectis ſupplicio ſontibus, vxorem Goduini filiã ablegat, ac illius bona publicat. At Goduinus interim adiuuante Balduino comite Flãdriæ, cuius filia nomine Iuditha cum Toſtone eius filio nupta erat, parat claſſem, raptimq; omnẽ maritimam inſulæ oram infeſtam facit, cui ſubitò claſsis regia fuit obuia. Hîc prius quàm dimicaretur, Dei inſtinctu, vt credibile eſt, admonitis ducibus, quàm turpe foret, vnam gentem ſuis viribus perditum iri, repentè concordiæ reconciliatio ſecuta eſt, reſtituto in priſtinum honoris locũ Goduino, qui Edouardo Biornonem & Toſtonem filios, vt pignus ſeruandæ fidei obſides dedit: rex itidem vxorẽ recepit. Verùm Goduinus
nullo

nullo conſilio effugere potuit meritum ſuppliciũ Porro non interceſſerunt multi dies, cùm Haraldus filius, qui regium poculũ miſcebat, Edouardo prandenti dedit bibere, & fortè vno pede offenſo penè lapſus, auxilio alterius pedis ſeſe à caſu recepit, ſtetitque, vino nequaquam effuſo. Tũ pater qui cum rege diſcumbebat, Nunc, inquit, frater fratrem iuuit. Ad hanc vocem etſi per iocũ emiſſam Edouardus turbatus animo (nã in mentẽ ei venit ſubitò interitus Alfredi fratris) in Goduinum conuerſus ait: Sic mihi meus frater auxilio eſſet, ſi per te licuiſſet. Tum homo facinoroſus irã regis veritus, cœpit ſeſe excuſare, diuinũque numen ad innocentiam declarandam, iuſiurandum adijciendo, perinde quaſi cum ignaro ageret, appellare, dicens: Si vnquam, rex, quicquã in necẽ fratris tui, aut in te machinatus ſum, precor, vt Dei nutu, iſtud panis fruſtum me ilicò ſtrãgulet. Quæ vbi dixerat, ſumpto pane, ſubitò præcluſis faucibus, ſuffocatur, ac ita paricidium morte compenſauit. Talis fuit exitus vitæ Goduini, qui ſecundum illud euangelicum, Petite, & accipietis, petijt, & accepit, non ſcelerum veniam, prout debuerat, ſed perniciem ſuis factis dignam. Vtinam multi tali exemplo aliquando vapularent, qui ne pedem quidem inferre ſciũt, niſi duce periurio. His temporibus Emma mater regis deceſſit. Item Gulielmus dux Normannorum à rege rogatus, venit in Angliam: quippe deſiderabat Edo-

uardus,

uardus, vt beneficiorum memor pro veteri hoſpitio, quod ei cũ illo fuerat, duci gratificari: quare eum prolixè largeq́ accepit, & multis ac varijs muneribus donauit. Præter hæc humanitatis officia, ſicut autores habeo, Edouardus promiſiſſe fertur ſe facturum ducem hæredem, ſi fortè ſine liberis moreretur, de eaq́ re antea promiſſum feciſſe, dum in Normania morabatur, quod, vt alius edocebit locus, patriæ malo fuit. Tradidit rex Gulielmo abeunti Biornonem & Toſtonem obſides à Goduino datos, vt in Normania cuſtodirentur. Hic illud admonuerim, ſcriptorum quoſdam perinde hos Goduini filios ac plures alios, vti vetuſtarum rerum parum ſcientes, neſcio quibus inauditis nominibus indiligenter appellare, quò ſic hiſtoriam peruertant, obſcurioremque faciant.

Erat annus duodecimus, cùm regnare cœperat Edouardus, qui cùm terra mariq́ iam pacem haberet, non minus ſuorum, quàm ſuæ ipſius ſaluti proſpiciens, velut natura propenſus ad diligendos homines, quod fundamentum iuris eſt, primum omnium putauit leges ſibi conſtituendas, quas vtiles duxiſſet. Sanè in vſu erant multiplices leges, quas olim Britanni, deinde Angli, ac nouiſsimè Daci tulerant: & benè multi quotidiè mortales omnia vtilitate metienda exiſtimantes ſic eas ad ſuos mores accommodabant, vt ſæpius pro iuſtitia, iniquitas coleretur. Igitur Edouar

dus

dus ex immenſa eiuſmodi legum copia, optima quæq; & neceſſaria elegit, legesq; paucas & ſalutares vſurpandas ſanxit, quæ deinceps rectum omnibus æquè viuendi modum præſcriberent. Has leges poſteri communes appellarũt: & cùm à Normanis alijs datis legibus, ſibi ademptas quererentur, velut optimam partem vitę, repetiuerũt armis, ſæpeq; reges eas in priſtinum vſum reſtituere, vt ſibi minus fructuoſas, negantes, magnis affecêre incommodis, vt infrà appoſitè demonſtrabitur. Hoc iuſticiæ fundamento iacto, rex vt liberalitas, vt pietas, vt charitas ab ſe perinde quaſi à fontè in alios manaret, cœpit miro ſtudio inopes iuuare, religionem colere, de cunctis æquè benè mereri. Quibus virtutibus ita Deo habitus eſt acceptus, vt meruerit miraculis clarere, quæ ſi commemorare vellemus, haud dubiè tempore nimium excluderemur: attamen non omittam quædam memorabiliora. Cùm enim exactores tributi populo impoſiti, aliquando ingentem aceruum pecuniæ ex eo tributo collatæ, delectandi ipſius animi gratia, coràm adduxiſſent, ille ſubitò dæmonem circa ipſum aceruum ludentem videre viſus eſt, qui ob id huiuſmodi pecuniam, vt rẽ funeſtam abhorrens, ilicò auferri ab oculis, reſtituiq; populo iuſsiſſe fertur. Inſuper inter ſacra, viſiſſe in euchariſtia puerum Ieſum, ac eũdem Leofredus Merciorum comes vir ſanctiſsimus, qui aderat, contẽplatus, & ſtatim prorupiſſe in riſum,

ac interrogatus ecquid eſſet, reſpondiſſe, ſe vidiſſe Dacos infeſtis armis Angliam inuadere, ac continuò prætoria naue demerſa, in Daciam contendere, id quod paulò poſt accidit, atque inde facilè cognouiſſe regnum ſuum eſſe Deo curæ. Proſpexit etiam vt futurorum præſcius breui tempore fore, vt Normani per vim, regno potirentur: nam Haraldus per idem tempus, enixè apud eum inſtare cœpit, quò permitteret ſe ire in Normaniã viſum fratres, qui apud ducem, vti diximus, obſides erant, licet fortaſſe aliud animo deſtinaſſet. Ad ea rex ſic reſpondit: Eas, quandoquidem obſtare nõ licet: ſed, mihi crede, rem & tibi & patriæ nocituram tẽras: Profectus eſt Haraldus, & cùm aliquandiu ducem oraſſet, vt obſides redderet, quos non vſquequaque clàm Edouardo rege repetebat, occaſionem illi præbuit, aperiendi ſibi cõſilij. Enimuerò dux qui iampridem in ſpem venerat adipiſcendi regni Anglici, narrauit Haraldo quemadmodnm Edouardus ſemel atque iterũ, ſicut ſuprà expoſitum eſt, promiſiſſet ſe facturum ipſum hæredem, ſi liberos non ſuſciperet: & cùm nulla iam ſpes regiæ ſobolis eſſet, orauit, vti vellet hoc negocium apud eum procurare, & ſi id conficeret, iam tum poſſet cùm multa præmia, tum ſummos honores ab ſe expectare. Hæc Haraldus iureiurando fidem dedit ſe pro viribus curaturum, atque inde recepto Toſtone altero fratre, quem dux eius rogatu miſſum fecerat, in Angliam

gliam rediјt,expoſuitque ordine omnia Edouardo, quæ Normanus ſecum egiſſet. Tum rex reſpondiſſe fertur; Nónne hæc mala te patriæ inuſturum prædixi,ſi ad Gulielmum adires? Sed ita faxit Deus,vt iſtiuſmodi fatū aut auertatur, aut, ſi omnino futurum eſt,noſtro non veniat tempore. Hinc colligere licet,vel Edouardum non ſeruaſſe fidem Gulielmo,quàm à principio de hæreditate regni non ſatis conſideratè dediſſet, more exulantium,qui vt ne ab amicis deſtituantur,maria & montes facilè promittūt:vel nullum, quod veriſimilius eſt,feciſſe promiſſum.

Solebat rex Edouardus diuinitus ſolo tactu ſanare ſtrumoſos,hoc eſt, ſtrumam patientes: eſt enim ſtruma morbus,quem Itali ſcrophulā vulgò vocant,à ſcrophis,quæ ea mala ſcabie afflictātur,id eſt humor,in quo ſubtus concretæ quædā ex pure & ſanguine, quaſi glandulæ oriuntur, ac plurimum per pectus,& guttur ſerpit. Quod quidem immortale munus, iure quaſi hæreditario, ád poſteriores reges manauit:nam reges Angliæ etiam nunc tactu, ac quibuſdam hymnis non ſine cærimoniјs prius recitatis, ſtrumoſos ſanant. His diuinis indiciјs Edouardus Deo longè chariſsimus effectus,iam vigeſimumquartum propè annum regnarat,cùm ei,vt conſtans fama eſt, allatus fuit à quibuſdam Hieroſolymis venientibus annulus, quem ipſe diu antea pauperi clàm dederat,qui pro amore,quem erga diuum Ioannem

nem euangeliſtam habebat, eleemoſinam petierat. Sic ijs diuinis monitis mors regis annuntiata eſt, qui haud multò poſt morbo affectus, per qui etem à Deo opt. max. illud ipſum edoctus animã cœlo reddidit, poſt annum quàm regnare cœperat, quartum & vigeſimum. Sepultus eſt in tẽplo Vueſtmonaſterij, ac breui poſt tempore inter diuos relatus. Ille annulus in eodem templo, multa veneratione perdiu eſt ſeruatus, quòd ſalutaris eſſet membris ſtupentibus, valeretque aduerſus comitialem morbum, cùm tãgeretur ab illis, qui eiuſmodi tentarentur morbis. Hinc natum, vt reges poſtea Angliæ cõſueuerint in die paraſceues, multa cærimonia ſacrare annulos, quos qui induunt, hiſce in morbis omnino nunquam ſunt. Sanctiſsimus rex filios ex ſe non genuit. Fuerunt id temporis ampliſsimi viri, Edſinus Cantuarienſis antiſtes, qui ſedit amplius annos vndecim, in cuius locum Robertus epiſcopus Londinenſis, natione Normanus, ſubſtitutus eſt. Is principio mirè ab Edouardo dilectus, in honoreq́; habitus eſt, poſtea cùm perſuaſiſſet illi, vt Emmam matrem ſtupri accuſatam cogeret, vti ſe per ignem purgaret, & illa diuinitus, veluti ſuprà diximus, ex periculo euaſiſſet, pœnitens, timoreq́; ſimul affectus in continentem fugit, vbi breui anno ſecũdo ſui pontificatus, mœrore animi abſumptus eſt: quẽ ſecutus eſt Stigandus, ordine antiſtitum trigeſimus ſecundus. Claruit ſanctitate & doctrina Vul-

ſtanus

ſtanus Vigornienſis epiſcopus, qui poſt vitã ſanctiſsimè actam, inter diuos relatus eſt. Floruit Suardus comes Northumbriæ, homo Northũber, bellicis artibus præclarus: is cum profluuio ventris laboraret, ac ſenſim deficientibus viribus, haud dubiam morté præſentiret, ſeipſum armauit, ſtetitque perinde acer in armis, vt Vergilius ait, ac ſi cum hoſte eſſet congreſſurus, dictitans, non decere hominem fortem iacendo iumentorum ritu mori: atque ſic è vita migrauit, imitatus in hac parte Naſamonum Libyæ populorum inſtitutum, quod nos libro de rerum inuentoribus tertio, abundè expoſuimus. In Suardi locum ſufficitur comes ab Edouardo Toſto, quem Morcatus eſt ſecutus.

At Edouardi mors valde ſuſpenſos dubioſq; tenebat regni principes, quippe qui neſciebãt, cui illud regium munus deferrent: enimuero non erat quiſquam vnus omnium regendo regno aptus, qui id iure obtineret: tametſi Edgarus cognomento Ethelyngius, genitus ab Edouardo filio Edmundi, cui cognomen fuit Ferreum latus, per eos dies, vnà cum matre, & ſororibus, ex Pannonia vbi natus fuerat, in Angliam venerat: ſed is puer id ætatis nondum regno gubernando maturus erat. Item territi multis oraculis, quæ ſuſpicabantur portendere regni mutationem, mirum in modum formidabant ducem Gulielmum, tũ quòd Normanus, tum quòd prædicabat ſibi re-

gnum iure euenire, vt legitimo hæredi ab Edo-
uardo inſtituto, propterea quòd illum ſecundo
& tertio cognationis gradibus attingeret: nã Ri-
cardus primus dux Normaniæ, genuit ex ſe Ri-
cardum ſecundum,& Emmam: hæc ex Ethel-
dredo Angliæ rege, ſuſtulit Edouardum: ille fili-
os ſuſcepit Ricardum tertium & Robertum, qui
Gulielmum creauit ex concubina. Dum hæc ani
mo optimates agitant,Haraldus Goduini filius
ex ſorore Canuti, genere & viribus fretus ſe re-
gem renuntiat.Non diſplicuit omnino id factũ
populo, qui plurimum ſpei in Haraldi virtute ha
bebat.Itaque more maiorum ſacratus eſt ab Al-
dredo Eboracenſi archiepiſcopo, ſeu, vt quidam
tradunt,ſeipſum nullis cærimonijs,diademate or
nauit.Fuit hic annus ſalutis humanæ MLXVI.Is
ſtatim initiò ſui principatus, memor ſe per vim
regnum occupaſſe,ad promerendam ſuorum be
neuolentiam, neque liberalitate, neque clemen-
tia,nec comitate vtendi vllam occaſionem omit-
tebat,qui grauiora vectigalia aut aboleuit,aut mi
nuit, militibus ſtipendia, miniſtris mercedem a-
dauxit: ſed hæc præ religione colenda, non mul-
tò accuratius agebat.Dum hac popularitatis pie-
tatiſq; oſtentatione tenetur, ex improuiſo veni-
unt legati à Gulielmo Normano,qui iam omnia
reſciuerat,quæ de adminiſtratione regni erant ge
ſta,celeriter miſſi,à quibus benè multis verbis de
iureiurando olim ab ſe duci dato admonitus eſt,
atque

atque ſimul rogatus, vt conuentis ſtaret. Ad ea Haraldus reſpondit, ſe Gulielmo gratificaturum, modò non cuperet regnum, quod iam ipſe obtineret. Normanus accepto reſponſo, vt prius cõſilio quàm armis omnia experiretur, rurſus per legatos Haraldum commonefecit, vt ſi in cæteris fidem ſeruare nollet, ſaltem non negligeret connubium filiæ, quam licet nondum maturam viro, ei, velut quidam prodiderunt, cùm in Normania fuerit, ſpoponderat. Huius puellæ nomen nõ ponitur à quopiam, quod ſciam, quia, vt puto, nõ diu ſuperſtes fuit. Haraldus verò qui malo ſuo genio ducebatur, ſuperbo trucíq; vultu legatos intuens, neutrum ſe facturum dixit, atque cum hoc reſponſo, eos dimiſit. Secundum hæc, ne imparatus offendatur, nauale bellum quàm maxima vi poteſt, comparat, milites quoque deligit, præſidia diſponit locis opportunis, vt pariter terra ac mari Normanos finibus arceat, ſi eos vexatum venerint. Dux vbi à legatis ferox regis reſpõſum accepit, ſuos ad colloquium vocat, atque de tanto bello in Anglum ſumendo agitat. Interea Haraldus cœpit impediri domeſticis ſeditionib. quod ei negociũ Toſto frater exhibuit: ſed vt id planius faciamus, nobis altius repetendum eſt.

Erant in Haraldo iam inde à pueritia, permulta cùm corporis tum animi ornamenta, forma per ætatis gradus egregia, & cui nõ minus dignitatis ineſſet, quàm gratiæ præcipuum robur, docilitas

ad omnes ferè artes, armorum & equitandi peri tia ingens. quæ res faciebant, vt mirificè ab omni bus, & præſertim ab Edouardo rege diligeretur. Contrà illi tot amplas virtutes Toſto minor natu frater, qui paulò antè cum eo ex Normania redierat, vti ſuprà demonſtrauimus, ita inuidebat, vt præſente rege, in eius caput proteruiter inſultauerit, cum eóq; aliquantum conflixerit. Poſt hęc, Toſto à rege acriter increpatus, Herefordiam diſcedit, vbi crudeliter in Haraldi cohortem ſæuit, quam ob rem à rege proſcriptus, in Gallias profugit. Is igitur cognita morte Edouardi, comparatis vndique nauibus, in Haraldum mouens, Vectem inſulam capit, captamq; diripit: deinde Cantium verſus tendens, totam illam oram latrocinijs infeſtam reddidit. Ea res perincommodè Haraldo accidit: nam coactus eſt vnà cum exercitu reuocare claſſem in Normanos diſpoſitã, ad hãc iniuriam propulſandam. Quo cognito, Toſto territus, iter in Northumbriam confert, ſuiſq; in terram expoſitis, omnia cædibus complet: ſed ab accolis locorum, qui eum vt communem populatorem oderant, & pariter à claſſe regia in fugam verſus, in Scotiam non ſine nauium, ſuorumque incommodo, ſe proripuit.

Vix tumultus iſte ſedatus erat, cũ aliud mox grauius malum Haraldo acceſsit. Equidem cùm Toſto rebus ſuis nihil auxilij à Scotis expectaret ſublatis velis, in Noruegiam profectus eſt, fretus

Haraldi regis opibus, & fortitudine, cuius id temporis nomen vbique gentiũ percelebre erat. Hic regem rogat, vt ſe adiuuet, quem multis pollicitationibus eò impulit, vt deſiderio potiundi regni, inter domeſticas Anglorum ſeditiones, accenſus, confeſtim non mediocri inſtructa claſſe, mare ingreſſus ſit, ac ſequundo vento ad Anglicum littus acceſſerit, penetraueritque in oſtium Tynnæ fluminis, quod flumen Nouumcaſtrum Dunelmenſis agri nobile oppidum alluit. Non aſſentior illis ſcriptoribus, qui tradunt Noruegienſem regem, poſtquam cognouit fratres inter ſe diſsidere, ſpõte ſua, ac ſola imperandi libidine ductũ, hoc ſumpſiſſe bellum: quod tantum abeſt, vt ſit verum, vt ne veriſimile quidem videatur. Ecquis enim crederet Haraldum magno conſilio ac ratione virum, locorum pariter atque hominum inſolẽtem & ignarum, quippe cui nihil vnquam cum Anglis fuit, nec quicquam ab eis iure repetere poterat, voluiſſe tam longinquam edicere expeditionem, vnde nullum neque periculum futurum, neque emolumentum certum cerneret? Proinde conſentaneum eſt, eum euocatum fuiſſe à Toſtone, id quod Saxo atteſtatur, cui de rebus, præſertim apud ſuos geſtis, fides vtique abroganda nõ eſt. Igitur Haraldus & Toſto poſtquam ad oſtiũ Tynnæ, aliquot dies morati ſunt, donec militem à laboribus reficerent, pararentq́ue ad bellum obeundũ, poſtremò ſimuliter ingreſsi, copias diſpo-
 nunt,

nunt, quibus interea Edouinus & Morcatus fratres, comites Merciæ & Northumbriæ, cum exercitu non ſpernendo, obuiã facti ſunt. Hîc dato vtrinq; ſigno, prælium committitur: fuit aliquandiu anceps, ſed ad vltimum Anglus hoſtiũ multitudine circumuentus ſuperatur, datisq; obſidibus, deditionem facit. Haraldus qui ſuis auxilio veniebat, in itinere de re malè geſta certior factus nihil animũ remittit, ſed citato greſſu, poſt quartum diem, quàm pugnatum erat, Stanfordiã peruenit, vbi loci Noruegienſes parum vltra Deruẽtam flumen conſtiterant, ac pontem occuparãt, vt ne hoſtibus ex improuiſo iter daret. Altero die inſtructis copijs rex propius acceſsit, vt pontem exercitum traduceret, vbi ad multum diei, virtute vnius Noruegienſis retardatus, priuſquã poſſet pontem tranſmittere. Is loco munimenti fortè illo die in ſtatione pontis poſitus, cùm Anglos repentino impetu decurrere in pontem verſus vidiſſet, vadit in primum aditum pontis, truces circumferens oculos, primum, deinde alterũ, deinde plures facto impetu pontem ſuperare conantes, aut cædit, aut de loco deturbat. Quo facto, hoſtes ipſo miraculo audaciæ ſtupefacti, quòd vnus tam diu obſiſtere poſſet, vno momẽto huic vni inſidias tẽdunt, quem vi ſuperare nõ poterant: erat enim pons ligneus, & eius medius tranſitus multas rimulas habebat. dum igitur alij Noruegienſem in pugna occupatum tenent,

vnus

vnus ſub ponte, lintre clàm vectus, telo inguina perfodit. Atque hoc demum pacto, vir ille cuius nomen immortalitati cum primis mandandum, non ſine ingentis gloriæ damno, memoria non habet, poſt multam factam ſtragem, cecidit. Haraldus ſuperato ponte, hoſtes palantes à tergo cædit, interfectis primo impetu rege Noruegienſi & Toſtone fratre. Quo cognito cuncti repentè in fugã ſe vertunt. Cædes inde fugientium, qualis vbi ira magis quàm virtute res geritur, ad perniciem propè hoſtium facta eſt, non ſine tamen Anglorum incommodo, quando victoria haud incruenta fuit. Reliqui verò Noruegienſes, qui claſsi præſidio relicti fuerant, ſtatim vt ex curſu ſuorũ, qui ad naues fugiebãt, de regis interitu cognouerunt, naues ipſas ſoluerunt, celeriterq́; è conſpectu terræ ſublati, in patriã curſum direxêre: quò vbi peruenerũt, omnia mœrore oppleuêre, reportantes tam calamitoſam acceptam plagam. Quare omnis Noruegia in luctu repentè fuit, atq; ita ſuo orbata principe, nõ multò poſt in Dacorum ditionem rurſus cecidit. Cæterùm me piget hoc loco quorundam recentiorum ſcriptorum notare negligẽtiam, qui falſo contendũt bellum iſtuc à Dacis, quos more ſuo, Danos vocitant, non à Noruegienſibus aduerſus Anglos geſtum, rege Haruico, licet nemo homo cui id nomen fuerit, apud ipſos Dacos regnum obtinuiſſe tradatur: nam Sueno id temporis Dacos regebat, ita domi

occupatus, vt foris rem bellicam obire non poſſet. Quare dixerim Toſtonem ob id, non iuiſſe rogatum auxilium ab eo. At vel de rebus Anglorum geſtis, iidem ſcriptores, quorum nominibus libenter parco, ita omnia diuerſa ſæpè produnt, vt facilè iudicares eos nunquam illius populi annales vidiſſe, id quod in primis nominum tum locorum tum hominum varietas manifeſtè arguit. Hæc commodum admonuimus, partim vt ſatis foret de hac re meminiſſe ſemel, partim ne aliena inſcitia, ſeu incuria, noſtræ officeret aliquãdo hiſtoriæ, cùm legentes rerum huiuſmodi, nominumq́; differentiam deprehenderint. Sed reliqua perſequamur. Haraldus rex hac victoria plurimum lætatus Eboracum perrexit, vt prouinciam tot bellorum fluctibus adhuc turbatam, redderet pacatam, ordinaretq́;.

Interea Gulielmus dux Normaniæ cognouit per exploratores, Anglum Noruegienſi bello teneri, ac maritimam inſulæ oram, quæ ad auſtrũ ſpectat, quò curſum ſuarum nauium futurum ſperabat, nullis præſidijs cuſtodiri: quocirca extẽplò iuuentute electa in claſſem impoſita, in Angliam ſpe omnium ac ſermone celerius, cum triginta & amplius nauibus traiecit, deſcenditq́; in terram, ad maritimum vicum quem vocãt Haſtyngum, ac ibi collectis militibus, caſtra poſuit. Hic omen futuri imperij accepiſſe fertur: confeſtim enim vt è naui egreſſus eſt, parum lapſus fixit al-

tè

tè in arena pedem. Quo viſo, miles lætitia exultans & alacer, ait: Iam dux firmo pede Angliam tenes. Cæterùm vicinorum locorum incolæ repentino ducis aduentu perculſi, qui tantas cõtra ſe copias eſſe inſtructas videbant, haud cunctanter ea omnia per literas regi nunciant, cui ingentem curam res ſubita atq; inopinata addidit: porrò amiſerat in bello Noruegienſi omne ferè militum robur: multi itidem propter prædam, quæ in bello parta erat, nequaquam æquè diuiſam, malè animati erant, quos pertimeſcebat. Quibus rebus Haraldus etſi pungebatur, attamẽ magno vt erat, animo, ad primum nuntium totius itineris conſilium mutat, ac continuò coactis copijs Londinum neceſſariò reuertitur, atque in hoſtẽ proficiſcitur, creſcẽte paſsim exercitu, illis ſcilicet ad ſuum regem confluentibus, quibus patriæ ſalus curæ eſſet. Itaque confecto itinere, circiter decem millia paſſuum, prope hoſtes caſtra poſuit. Normanus quoque motis caſtris, in conſpectum hoſtium venit, ad pugnam faciendam expeditus. Hîc autores habeo, multas vtrinque cõditiones interpoſitas fuiſſe, vt ſine cæde pacificarẽtur, quas tamen vterque vt belli fortunam tentãdi auidus ſpreuit, ac ſimul pro ſe quiſque ſuos tum hortando, tum monendo, ad certamen inſtigare cœpit. Sed Haraldus prior concione aduocata, huiuſcemodi orationem habuit: Audiuiſtis equidem milites, maiores noſtros hoc excellens atque nobile

regnum

regnum iam inde à principio nō ſine labore, mul toq; ſanguine eſſe adeptos, ac continuis deinde bellis vexatum, ab iniurijs finitimorum vindicaſſe, & demùm ita ſua virtute propagaſſe, vt nunc opes noſtras populi alij formident, alij nobis inuideāt. Formidant autem finitimi, qui nobis quotidie de pace ſupplicant: inuident barbari, qui domi rerum omnium anguſtijs preſsi, aliena appetentes, cogūtur foris magis more latronū, quàm iure iuſti belli, arma mouere, ſeq; periculis obiectare. Sic Dacus per multos annos nobis infeſtus fuit: ſic nuper, ne plura commemorem, Noruegienſes nos inuaſère, quos veſtra virtute vos profligaſtis: ſic denique in præſentia Normanus nos bello petit, genus hominum à Dacis profectum, quos vicimus, quos in turpibus habemus eſſé apud nos, niſi ſeruos. Nunc tamen Gulielmus homo ex concubina natus, collecta latronum manu, bona noſtra rapere, regnum fœdare, nobilitatem tollere conatur. Quapropter vos moneo, vti forti atque parato animo ſitis, & cùm prælium, benè iuuante Deo, inibitis, memineritis veſtram pariter atque totius populi Anglici ſalutem in dextris veſtris poſitam eſſe. Si vicerimus, patriam perpetuò inimicorum iniurijs liberabimus: ſin ſuperabimur, quod omen Deus auertat, pro patria moriemur, quod pulchrum atque decorum eſt. Hæc vbi dixit, pro ſe quiſque promittit dato ſigno, ſe hoſtem intrepidè inuaſurum. Normanus

nus itidem ſic ſuos hortatus dicitur: Quocunq; fideliſsimi atque fortiſsimi hominum circumfero oculos, plena omnia video animorum, ac roboris: contemplor non ſine animi gaudio, vos ſocios bello ſemper ſtrenuos, qui Rolloni generis noſtri autori nauiter virtute reſpōdetis: ſanè quē ille principatum quondam hoſtili in terra, multo labore ſibi ac poſteris parauerat, maiores noſtri ſuis viribus dilatarunt, vos verò florentiſsimum reddidiſtis, ad quem nunc, fauente Deo, Angliam adiungetis, quæ noſtra eſt, quam nobis rex ille præſtantiſsimus Edouardus conſanguineus noſter vltrò condonauit: cui equidē terræ non bellum inferimus, ſed Haraldum Goduini proditoris filium eam perperàm tenentem è poſſeſsione deturbare enitimur, ac pœnas violati iuriſiurandi ab eo petimus, penes quem nihil fidi, nihil ſancti eſt, qui ijs permagnis peccatis ſibi iampridem, vti credere par eſt, Deum opt. max. iratum fecit. Igitur victoria in manu noſtra eſt, cuius quo maior ſpes eſt, hoc audacius in eam adipiſcendam incumbitote, vt qui pro certo præmio pugnaturi eſtis.

His adhortationibus cùm vtrimque ad certamen accenſi militum animi eſſent, pridie Iduum Octobris, eductis in aciem copijs, ſigna prius vetuſto more dant, ac dein maximo edito clamore, cum infeſtis ſignis occurrunt: ſagittis & miſsilib. primò prælium incipitur, inde gladijs conſeritur.

Angli priſtinæ virtutis memores, acriter inſtigāt, Normani haud timidè reſiſtunt, maxima vi certatur. Poſtquam aliquandiu æquo Marte eſt pugnatum, multa facta vtrinque cæde, Haraldus cū expeditis equitibus, primam aciem ingreſſus eſt: hîc laborantibus ſuis ſuccurrit, ac integros defeſſis ſubſtituit. Interea Normanus vbi vidit Anglos magna vi contendere, equites in mediam aciem ire iubet, quò ordines perturbēt, qui paſsim cadentes cùm nihil Anglum è loco mouiſſent, tū dux peritiſsimus belli optimum factu ratus, ſi ſui fugam ſimularent, mandat à ſuis ſenſim pugnam remitti, pedemq́ꝫ referri, vt hoc pacto hoſtes inſequentes ordines frangant: nam Angli qui numero pauciores erant, ſeſe aduerſus multitudinem, confertim in vnum conſtiparant, quæ res victoriam peperiſſet, ſi ſeruata fuiſſet. Itaque Normanus vbi conſpexit ſuos paulatim pedem referentes, ab hoſte cędis auido vrgeri, ſtatim partem equitum peditesq́ꝫ recentes parum procul à loco vbi pugnabatur, in occulto locat, qui exin hoſtem obuium de improuiſo inuadant. Tum verò coorto tumultu, terga vertere ſimulantes paululum ceſsêre: quos Anglus tum demum ratus victoriam in manu eſſe, omiſsis ordinibus, effuſe inſequitur, lateq́ꝫ currendo ad locum inſidiarū perducitur. Hîc Normani Anglos per hunc modum curſu diſsipatos, facta corona ac præcluſis itineribus, adorti, ingentem ſtragem edunt. Mirabile

bile dictu eſt, quanta audacia, quantaq́ꝫ animorū vi, Angli tametſi turbati atque à multitudine circumuenti reſiſterent; qui nihil certamen remittebant, rege ſuo cùm hortando, tum pugnando, rē ſuſtentante: ſed poſteaquam eum traiecto ictu teli cerebro, labentem ex equo moribundum viderunt, tum & ipſi perpauci integri fugerunt: cæteri autem interfecti ceciderunt. At Gulielmus tanta victoria potitus, immortaliter gauiſus eſt, qui nocte quæ ſecuta eſt, per quietem audiuiſſe dicitur vocē ſupernè editam: Vicisti Gulielme, regnabis tu, & qui à te creati ſunt. Ita quæ auemus, interdum ſomniamus. Poſtero die vbi primum illuxit, ad ſpolia legenda inſiſtunt, corporaq́ꝫ ex labore reficiunt. Quo facto, dux victoria vti cupiēs expedito agmine Londinum verſus iter tendit, deditionem interim inſulanis quaquauerſum ille tranſibat, timore perculſis facientibus. Sed hæc proximo volumine locus perappoſitus enarrabit.

Poſt cladem acceptā, Edouinus & Morcatus comites, qui tantæ ſtragi ſuperfuerant, Londinū confugiunt deliberaturi de rebus agendis, vbi ſolùm luctus audires, triſtiaq́ꝫ omnia cerneres. Hæc eſt nobilis pugna, & multiplici cæde vtrinq́ꝫ facta, amplius viginti hominum millibus interfectis, in qua omne Anglorum robur cum imperio cecidit: quē caſum portēdit cometes inuſitatæ magnitudinis, qui per aliquot dies apparuit. Haraldus

inter ſuorum cadauera repertus eſt, cuius corpus ab hoſte Thiræ matri redditum, ſepelitur in æde ſanctę crucis, ad Vualthamum pagum, quam ipſe ædificare cœperat, aut potius inſtaurauerat, id quod ex eius breuitate vitæ, verum eſſe conſtat. Erat eo loci cœnobium canonicorum ſeculariū, quos vocant, diſtatq́ à Londino circiter millia paſſuū duodecim, quod Haraldus prædijs locupletauit. Vualthamum autem alluit Lea flumen, quod Eſſexiam ab Herefordienſi comitatu diuidit. Fuit Haraldus ordine regum à Cerdicio ſextus & trigeſimus, qui vix anno regni circumacto, vltimus Anglorum regum vno temporis pūcto, & vita & regno ſpoliatus eſt: qui fuit ānus ſalutis humanæ M L X V I I, & ab aduentu Anglorum, duce Hengiſto, in Britanniam, D C X V I I. Intra quod temporis ſpatium variè regnatum eſt. primum fuit regnum Cantianum, quod cœpit āno ſalutis C C C C L. & inde ſex alia regna, alio tēpore, vt ſuprà appoſitè eſt declaratum, initium ſumpſerunt: quæ cùm in ditionē regni occidentalis deinde veniſſent, de eiuſmodi temporis ratione dicendū eſt. Cœpit Occidentaliū regnū autore Cerdicio, qui primus eorū rex fuit, āno ſalutis D XXI, ab aduētu Anglorū āno LXXI. ad quod deī de ſpatio annorū CCCCXVII, cætera regna adiūcta ſunt: qui fuit ānus ſalutis noſtræ DCCCC XXXVIII, cū Adelſtanus Edouardi Senioris filius poſt tertiumdecimū annū, quā regnare cœperat,

profligatis

profligatis Analapho & Gotthofredo Sithrici hominis Daci, ſicut ſuprà ſexto libro proditum eſt, regis Northumbriȩ filijs, Northumbros demum in fidem recepit. Atque ita primus Anglorum regum totius Angliæ imperium obtinuit, quod deinceps CXXVIIII circiter annos, vſque ad interitum Haraldi à Normanis deuicti, durauit, nequaquam tamen integrum, quippe intra hanc temporis intercapedinem XXV interceſſerunt anni, quibus Daci in inſula regnarunt. Igitur deſitum eſt apud Occidentales Anglos regnari, poſt annũ DXLVI, quàm Cerdicius eorum primus rex eſt rerum in inſula potitus, aduentus verò Anglorũ, anno DCXVII. qui fuit annus humanæ ſalutis MLXVII, quo tempore Gulielmus Normanorũ dux victo Haraldo, eſt regnũ adeptus. Atq; res humanæ ſic fluunt, vt nihil ſit in ijs tã certũ, quã certa mutatio, aut in melius, in peiusue.

PRO-

PROOEMIVM LIBRI NONI.

HOminis cauſa (vt ait Plinius) videtur cuncta genuiſſe natura: ita nẽpe eſt, quicquid apud mortales poſsideri poteſt, humanum eſt: nec intereſt, quales ſint homines, boni, vel mali, ſummi, vel infimi, cuncti promiſcuè cuncta habent, non ſinguli tamen cuncta, licet tanta omnibus innata ſit habendi cupiditas, vt ſinguli, ſi fieri poſſet, omnia poſsidere vellent. Hinc magnum inter mortales certamen ortum eſt, vt pro ſe quiſque quàm auidiſsimè ſtudeat plus habere. Sed vt cætera omittamus, regnandi in primis omnibus eſt immenſa libido, nec quo modo homines huiuſce ſpei compotes fiant, quicquam penſi habent. Vnde Cæſar Euripidis verſus vſurpans, dicere ſolebat: Si violandum eſt ius, imperij gratia violandum eſt: alijs rebus pietatem colas. Quo factũ eſt, vt imperia ipſa, magnaq; regna ſemper prædæ expoſita fuerint, & illa ſæpius tam ignobiles quã nobiles, ſeu malis ſeu bonis artibus quæſita, obtinuerint. Quæ omnia cùm notiora ſint, quam vt hoc loco ſint explicanda, idcirco particulatim cõmemorandi labore conſultò ſuperſedemus. Quare profectò ſummæ ſtultitiæ eſt dicere, aut credere, regna & imperia neceſſe eſſe, ad illos dũtaxat perueniant, qui nobilitatem iactare poſsint, cùm videamus quotidie nouos homines non modò virtute, ſed benè multis ſæpè vitijs præditos, ad

magnos

magnos honores atq; imperia perduci. Ita Deo placitum eſt, vt nos noſtra eiuſmodi bona hoc non pluris faciamus, quò magis communia eadē omnibus, & nemini perpetua eſſe videmus. Obnoxium fuit & huic humanæ varietatis ſorti Britannorum quoq; regnum, quod primum Romani vti demonſtratum eſt, ſibi armis acquiſiuere, tenueruntq; diu: deinde Angli inuaſerunt, ac ad vltimum deleta cum nomine Britannico ferè gēte, deuictum poſſedere: quod deinde vſq; eó variis caſibus eſt agitatum, dum ſumma imperij ad vnum peruenit. Erat per hunc modum regnum Anglicum omnibus formidoloſum, cùm ſenſim fatalis varietas mutandi poſſeſſoris accidit. Porrò haud ita multò pòſt ſub Dacorum iugum redactum eſt, quo poſt quinq; & viginti annos ceruice depulſo, in priſtinum redijt ſtatum: cui tamen ne tum quidem quieſcere licuit, nam cùm tandem aliquando moribus & legibus optimè inſtitutum, iam paſsim floreret, ecce tibi in ſæuā humanæ ſortis neceſsitatem iterum repentè inclinatum, in Normanorum poteſtatem cecidit. Hæc gens à Dacia oriunda, ferox, ſtatim tāto regno potita mores optimos, leges ſanctiſsimas, diuina humanaq; vertere: ac deniq; genus ipſum Anglicum perdere conata eſt. Quòd tamen iſta vis in eo mitior, minuſq; infeſta viſa eſt, quia quātum in eiuſmodi rebus regno ademit, tantum penè in amplificando, retinendoq; imperio, reddi-

dit:vnde ad extremum obliterato nomine Normanico, paulatim Anglicana res reuiuiſcere cœpit, ac ſibi reſtituta eſt. Talis rerum ſeries iã hinc nobis explicanda eſt, vſque ad noſtra tempora, ſi mihi id facere licuerit, quibus pace terra mariq́ꝫ parta, Henricus octauus regnat, ſi tamen illud prius admonuero, me deinceps eſſe librorum numerũ ad vitas regũ accommodaturũ, facturumq́ꝫ initiũ hîc à Gulielmo Normano, qui vt victor, pro ſuo arbitratu regnũ Anglicum de integro inſtituit. Nunc ad ea quæ ſequuntur, reuertamur.

POLY-

POLYDORI VERGILII ANGLICÆ HISTORIÆ LIBER NONUS.

GVLIELMVS poſt eam pugnam cæde Haraldi claram, caſtraq́; capta, ac direpta, confeſtim Londinum verſus mouit. Interea Edouinus & Morcatus comites pro conſeruatione patriæ, ſtudio & autoritate laborantes, populum ſolicitabant, vt Edgarum adoleſcentem ex regia ſtirpe reliquum, de quo ſuperiore libro abundè meminimus, regem faceret. In quã rem etſi bona pars inclinabat, dum tamen varijs deſiderijs feruntur, cuncti generatim timore perculſi, veniẽtem Normanum in ciuitatem recipiunt, datisq́; obſidibus cum eo de pace orant, manus publicè dantes. Ibi Gulielmus perblandè ac benignè locutus, ſimulque magnifica pollicitus, ab omnibus, quanquã non pari alacritate, diem feſtum celebrantibus, rex declaratur, ac mox octauo cal. Ian. qui fuit annus ſalutis MLXVII, ab Aldredo Eboracenſi antiſtite coronatur. Noluit id munus à Stigando Cantuarienſi homine improbo accipere: dein iuratos, vt mos eſt, epiſcopos atque populi princi-

pes in verba ſingulos quoſque obſides dare coëgit, eos in optimam ſpem erigens, quòd præ ſe ferret, identidem tum ius dicendo, tum agendo, non dubium, ſicuti tunc apparebat, probitatis ſpecimen. Poſtremo loca omnia munienda, præſidijs firmanda, maritimam oram claſſe tuendam miro ſtudio curauit: item domi ſenatum conſtituit, in quem ex ſuis heroibus, qui alios prudentia vincerent, delegit, ad quem abſente ſe, omnia referrentur. His ita confectis rebus, ac conflato exercitu, cum obſidibus in Normaniam rediit, reliquitq; præfectum totius regni Odonem Baiocenſem epiſcopum, virum ſagacis ingenij, ex matre fratrem, quæ poſt mortem Roberti ducis, ex altero viro homine parum claro, hunc Odonem & Robertum filios genuerat. Cauſa autem redeundi fuit, quòd cùm proſpiceret oportere ſe in poſterum tempus, eſſe totum in negotio ſtatus Angliæ collocandi, voluit prius ita Normaniç res ſtabilire, vt ne domum facilè reuocaretur. Gulielmus Normaniam triumphanti ſimilis ingreſſus, vbi parum moratus, poſtquam res omnes ex ſententia conſtituerat, in Angliam confeſtim remigrauit. Hic cœpit durè in Anglos dominari, arbitrans poſſe ſe facilius ita eos in officio continere: itaque plurimis optimatibus ac priuatis ciuibus bona cum honoribus adempta Normanis diſtribuebat, noua quotidie vectigalia imponebat, nobilitatem nullo habebat numero, ita,

vt vniuerſis perniciem per hoc machinari videretur. Quod vbi Anglorum heroës, qui fortunis ſuo immerito ſpoliabantur, animaduerterunt, ira & indignitate rei permoti, alij aliò clàm fugêre, quidam Daciam, quidam Noruegiam petere feſtinant. Edouinus & Morcatus comites in Scotiã ſe receperunt, quò etiam Edgarus cum Agatha matre, Chriſtina & Margarita ſororibus, dum in Pannoniam, vbi loci natus erat, curſum tenebat, tempeſtate actus peruenit. Quæ res effecit, vt cũ Malcolmo rege Scotorum tertio, affinitatem iunxerit, data ei ſorore Margarita in matrimonium, ex qua ille octo ſuſcepit filios, quorum tres, Edgarus, Alexander, & Dauid, deinceps poſt patrem regnarũt. Chriſtina verò altera Edgari ſoror virgo connubij abhorrens, monacha effecta eſt. Rex Scotus igitur dolens Edgari vicem, quòd regno auito fraudaretur, libens Anglos profugos recipiebat, quò partim hoc modo fauorem iuueni cõpararet, partim verò vt beneficiorum acceptorũ memorem eſſe ſe oſtenderet: nam dum Maccabæus tyrannus, de quo ſuprà libro ſexto memorauimus, regnabat, is necato à tyranno Malcolmo patre, in Angliam aufugit, vbi perhumaniter ab Edouardo rege acceptus quindecim fuit annos: ſed tandem Scotica pariter nobilitate atque Edouardi auxilio fultus in patriam redijt, commiſſoq; cum Maccabæo prælio, inſigniter vicit, eumq; occîdit: ita igitur auito potitus regno, nul-

ſum non humanitatis officium in Anglos vltrò conferebat.

Gulielmus interea perſpiciens Anglos grauatè imperio parêre, & ob id tumultuum metuens, magno ſtudio quatuor arces diuerſis in locis cõſtruere cœpit, vnam ad Notyngamiam oppidũ, proxime Trentam flumen ſitum, alteram Lincolniæ, tertiam Eboraci, quartam prope Haſtyngũ vicum, vbi loci deſcenderat in terram, quando primum Angliam adiuit, quò hæc loca inimicis peropportuna, huiuſmodi munimentis firmata, in officio continerentur. Item vt ferociam populi ad otium perduceret, omnibus arma ademit, ſtatuitq́ vt quiſque paterfamilias veſperi circiter horam octauam, poſt meridiem, tecto cineribus igne, dormitum iret: & ad id ſignum vicatim dari voluit, per campanas, id quod etiam nunc ſeruatur, & Normanicè vulgò dicitur Couerfeu. Interim Oxonium validum oppidum defecit, & Eboracum cum Northumbria nouis tumultib. ſolicitabatur. Quo cognito, Robertum vnum ex ſuarum copiarum præfectis, virum ſtrenuũ, non item cautum, in Northumbriam cum parte exercitus præmittit, ipſe verò cum reliquo exercitu Oxonium oppugnatum pergit. Oppidani cùm regem venire comperiſſent, ſeſe intra munitiones recipientes, muros defendere parant: ſed vbi viderunt hoſtes iam circunſediſſe oppidum, & parato benè magno ſcalarum, cratium, harpago-

num

num numero, velle illud aggredi, ſubitò perterriti, armis proiectis, munitionibusq; ſuis relictis, veniam precantes ſe neceſſariò dedunt. Re feliciſsimè celerrimeq; geſta, Gulielmus victoriæ fiducia, Eboracum contendit. Interim Northumbri certiores facti ab exploratoribus, Robertum ſine vigilijs, ſine magno præſidio, nihil formidantem ſe caſtris tenere, de media nocte facto impetu caſtra adoriuntur, interfectoq; duce cum multis alijs, nullo negotio illis potiuntur. Qua re cognita, Edgarus qui cum expeditis equitibus cupidus nouarum rerum circumuagabatur, confeſtim ſuperuenit, palanteſq; Normanos crudeliter cædendo inſectatus, ſtragem nō mediocrem edidit: qui poſt hæc Eboraci parum moratus, in Scotiā pari atque venerat celeritate ſe recepit. Eodem tempore rex in itinere certior factus, fama paſsim teſtante, id quod erat geſtum, iræ & ardoris vlciſcēdi plenus in Northumbriam primum aduolauit ibiq; poſt celeriter deuictos hoſtes, defectionis autores ſupplicio affecit: reliquos qui arma tuliſſent aut captiuos duxit, aut inciſis naribus, manibuſque deformauit, quò teſtatior eſſet pœna rebellium: deinde Eboracum profectus, pari ſupplicio affectis qui Edgaro fauiſſent, Londinum reuerſus eſt.

Dū hæc in inſula geruntur, Angli qui in Daciā profugerant, non ceſſabant Canutum regē quartum, ad arma contra Normanos capeſſenda ſoli-

 citare,

citare, noui belli cauſas inuenire, dictitantes regnum Angliæ eſſe Dacorum, vnde illis omni tempore factæ eſſent honoris & vtilitatis maximæ acceſsiones, qui idcirco pati non deberent illud à nouo homine iniuſtè obtineri, cùm præſertim tempus idoneum adeſſet, quo tantum aberat, vt Normanus vllo ſuo beneficio, Anglorum ſeu finitimorum animos adhuc ſibi conciliarit, vt etiã omnibus inuiſus iam tyrannum palàm ageret: ſed omnino non cunctandum, neque ceſſandũ, quòd victoria in manu eſſet, ſi modò loca opportuna antè caperent. His rationibus Canutus motus, bellum ſumendum conſtituit. Haud me clã eſt, in Anglorum annalibus ſcriptum reperiri, hũc in Normanos motum nõ à Canuto fuiſſe factũ, ſed illo ſuaſore, ab Haraldo eius fratre, qui antè eum regnarat id quod Saxo Grammaticus minimè affirmat, nec vero ſimile eſt: quando Haraldus vir fuit laboris admodum fugiens, ac vix biennium vixit, poſtquam fuerat rex creatus, vt dubio procul, neque tantum bellum facere auſus fuiſſet, nec ei id curare vacaſſet. Iam ad incœptum redeamus. Itaque Canutus & exules Angli breui poſt tempore parata ducentarum circiter nauiũ claſſe, cum magno exercitu ad oram orientalem inſulæ perueniunt, oſtiumq́ Humbri fluminis ingreſsi, in terram deſcendunt. Hinc Eboracum verſus iter intendunt, ferro & igne omnia depopulantes: quibus cum Angli omnes qui in Scotia

exula-

exulabant,duce Edgaro, ſe protinus coniungũt. Quod vbi fama ad ciues protulit, miro timore afficiuntur,adeò, vt Aldredus archiepiſcopus inter alios mœrore animi interierit. Interea Normani qui ciuitati præſidio relicti erãt,vbi per ſpeculatores cognouerunt, hoſtes vix bidui abeſſe, & ſe viribus præſtare, conſilium capiunt incendẽdi ſuburbana ædificia, ne Dacis vſui forent, & ſe intra vrbem tenendi. Iniecto itaque igne, ſubortus repentè ventus vagantem flammam adeò in altum lateque euexit,vt ignis frequentes globi intra mœnia cadentes, maius intra quàm extra incendium fecerint, quo penè tota ciuitas cum tẽplo diui Petri abſumpta eſt. Quare omne præſidium ac ciues exire compulſi, confertim fugientes in hoſtes qui iam appropinquarant, inciderunt. Ibi Normani (vt fit, quando ſubitus caſus affert ſalutis deſperationem) acriter aliquantum pugnarunt: ſed vbi ſe vndique impeti telis vidêre, virtutis memores inter hoſtes, more furentium pro ſe quiſque irrupit: verùm iam multis vulneribus acceptis paſsim cadentes, nihil magis fecêre, quã quòd honeſtam oppetiuerunt mortẽ. Cæſa ſunt tria millia Normanorum: ex Anglis pauciores deſiderati, propterea quòd à Dacis ſeruati ſunt, vt auro vitam redimerent. Re præſtantiſsimè geſta, Canutus in Northumbros iter celeriter vertit,qui vltrò in eius fidem venerunt: itidem & alij hoſtium excurſiones timentes fecêre. Iam to-

ta ſeptentrionalis Angliæ pars Daco parebat, qui propédiem Lōdinum oppugnatum iturus erat, cùm eodem tempore magnitudo hyemis inſolita conſecuta eſt, quæ etiam interim Gulielmū accepto nuntio rei malæ geſtæ, ira, & furore licet ardentem remorabatur, quò minus in hoſtem eueſtigiò moueret: ſed haud poſt multos dies, cœlo iam placatiore, magnis itineribus in Eboracenſem agrum contendit, ac prope Trentam fluuiū, qui Humbrum influit, conſedit. Hîc cùm Dacorum qui obuiam venerant, caſtra in proximo eſſe, & opere magno atque loci natura munita intelligeret, videretq́ѕ ſuos milites itinere feſſos, noluit hoſtes ad pugnam prouocare, ſed non magno interuallo relicto, haud hoſte procul caſtra poſuit, ac poſtero die egreſſus cum omnibus copijs, cum Daco qui iam in aciem ſe expediuerat, manum conſeruit. Committitur acerrimè certamen, iamq́ѕ diu æquo Marte dimicatum erat, cū Normani equites cœperunt in altero cornu ſenſim effugare, aut hos ſalutis cauſa, in Scotiam, aut illos ad naues properantes. Quod ſimulatq́ѕ cæteri viderunt, timore perculſi paſsim in fugam ſe quoque conferunt. At Canutus in primis à ſuis ſtipatus, ad naues etſi ægrè ſe recipit. Edgarus verò celeri curſu in Scotiam cum paucis ſuorum profugit, reliqui ad vnū interfecti dicuntur. Sunt, qui ſcribant Dacos præda onuſtos ante aduentū Gulielmi abijſſe: in quam ſententiam non inclinat

nat omnino animus: nam extremę dementiæ fuiſſet, Dacum qui tanto belli apparatu in Normanum mouiſſet, qui regnum recuperare affectaſſet, qui demùm primo ſtatim congreſſu, victoriam adeptus fuiſſet, ſola præda contentum, latronum more aufugiſſe, nec belli fortunā periclitari voluiſſe. Gulielmus victoria potitus, poſtquam in omnes rebellionis autores quos capere potuerat, ſeuerißimè animaduertit, ne quid ex contagione tantæ noxiæ vſpiam integrum euaderet, ita Northumbriam atque omnem Eboracenſem agrum, qui ab Eboraco, ad Dunelmum pertinet, deuaſtauit, vt toto ferè decennio poſtea vacauerit. Defendit ab eiuſmodi iniuria, prædia collegij Beuerlacenſis miles quidam regius, cui tale populandi negotium datum erat, miraculo territus, quod repentè lapſus ex equo, qui ceciderat, ac fracto collo interierat, facie turpiter deformatus eſt. Fuit is annus ſalutis M L X X, & cùm regnare cœpit Gulielmus, tertius.

Hoc confecto negotio, rex Londinum reuerſus eſt malè in omnes animatus, & præſertim in principes multa ſuffuſus maleuolentia: porrò cœpit eius cor ob iſtiuſmodi nouos quotidie tumultus, frequentißimasque Anglorum defectiones, maiorem in modum ira cumulari: quò accedebat, vt in charitate ciuium nihil amplius reponeret, ſed exiſtimaret eſſe ſibi regnum tutandum metu, quem vt pluribus incuteret, cœpit in exiliū agere,

agere, bonis mulctare non ſuſpectos modò, ſed vnde nihil aliud niſi prædam ſperare poſſet. Ita pœna ſine iudicio in miſeros Anglos conſtituta erat; quo nihil crudelius eſt, nihil quod minus mortales ferre poſsint, vel debeant. Quin ciuitates, epiſcopatus, cœnobia immunitatibus priuauit, vt eas pòſt ab ſe carius redimerent: ac inter cætera ſanxit, ut tempore belli, arbitrio principis, auxilium ferrent. Et quia per vim, & iure belli, regnum cœperat, illius ſtatum idcirco deintegro collocare ſuo arbitratu voluit: ac primum omnium legem tulit agrariam, qua ſe poſſeſsionum multarum ſimiliter vrbanarum ac ruſticarũ dominum dixit, quò priores domini eas poſtea redimerent, quarum bonæ partis proprietatem retinuit, ſic, vt qui in poſterum tempus poſsiderẽt, velut fructuarij in ſingulos annos, aliquid vectigalis ſibi & deinde ſucceſſoribus, dominij cauſa, perſoluerẽt. Sed excepit præſcripto caſus aliquot, quibus eiuſmodi fundi ad ſe tãquam dominum redirent, qui quidem caſus notiores ſunt dominis, quàm vt ſint recitandi à nobis. Et id iuris voluit alios dominos in ſuos habere fructuarios, quos tenentes vocant. Ex hoc nempe fonte res agraria manauit, quæ adeò aucta eſt, vt paulatim magnam impoſuerit fundis ſeruitutem. Vnde fit, vt nihil hodie penè incertius ſit ipſa agrorum poſſeſsione, nec aliunde plus litium exiſtat. Deinde conſtituit, vt quater quotannis, in multos dies

conuen-

conuentus celebrarentur, eo loci, quo ipſe id fieri iuberet: quibus in conuentibus iudices ſedibus diſcreti forum agerent, iusq; populo dicerent. Itẽ alios inſtituit iudices, qui ſine prouocatione iuriſdictionem ac iudicia exercerent, à quibus vti à ſinu principis, cuncti litigatores eò confluentes iura peterent, & ad eos ſuas controuerſias referrẽt. Hæc iuris dicundi forma etiam nunc ſeruatur. Id autem forum à principio apud Vueſtmonaſterium fuit, vbi poſtea Rufus huius Gulielmi filius baſilicam magnificentiſsimè extruxit, vti alius appóſitè edocebit locus. Præterea idem præfectos alios conſtituit, qui comitatus regẽdo, aut maiorum magiſtratuum mandata exequerentur, aut maleficia vindicanda curarent: hos iuſtitiarios pacis, illos vicecomites nuncupauit. Poſuit & fiſcum, fecit prçfectos cum poteſtate magna, qui eſſent regis procuratores, qui omnia vectigalia caperent, qui ærarium curarent, eiusq; pecunias acceptas & expenſas in tabulas publicas referrent, ac eas tabulas ab ſe in ſingulos annos cõfectas aſſeruarent, vt per eas ratio omni tempore reddi poſſet, quantum acceptæ pecuniæ retuliſſent, & quantum expenſæ tuliſſent. hos barones, locum autem quod corrupta voce ſcacarium dicitur, ſtatarium appellauit, quòd eſſet ſtabilis, & ibidem firma regni ſedes, quandò nihil æquè regnum ſtabilit, quàm ipſa regina pecunia. Inſtituit item ſcribarum collegium, qui diplomata ſcriberent,

berent, & eius collegij magiſtrum vocauit Cancellarium, qui paulatim ſupremus effectus magiſtratus, qualis hodie habetur. His ita conſtitutis, nouiſsimè leges penè omnes à ſuperioribus ſanctiſsimis regibus olim ad benè beateq; viuendum latas ſuſtulit, nouasq; dedit minus æquas, quas poſteri non ſine ſuo damno ſeruarunt: perinde quaſi nefas eſſet, eas malas leges irritas facere, quas parum amicus populi Anglici loco bonarum tuliſſet. Non poſſum hoc loco non memorare rem tametſi omnibus notam, admiratione tamen longè digniſsimam, atque dictu incredibilem: eiuſmodi namq; leges quæ ab omnibus intelligi deberent, erant, vt etiam nunc ſunt, Normanica lingua ſcriptæ, quam neque Galli, nec Angli rectè callebant. Quamobrem vidiſſes iam inde à principio, quotidie partim iniquitate legũ, partim inſcitia eorum, qui illas malè interpretabantur, hunc bonis auitis priuari, illum iudicio imperitiſsimorum hominum criminis damnari, morteq; mulctari, alium litibus inextricabilibus perpetuò irretiri, ac denique diuina humanaq; miſceri, atque ea omnia, ne fidem abroges dictis, publicè priuateq; mortales teſtari, ſimulq; deteſtari. Atqui certè quidem Normanus pro ſuo inſtituto, non potuit alias dare leges, quando non alia eſt natio, quæ peritius ſciat calumniari, præuaricari, atque tergiuerſari, id eſt, per fraudem, & cauillationem, ac diſsimulationem, fruſtratio-

nemq;

némque litigare, ſeu vexare litibus. Modus autem iudicandi erat talis: In omni cauſa, grauiores viri cæterum iuris vt plurimum neſcientes, eiuſdem comitatus, vbi reus litigatórve habitaret, numero duodecim, inſtar duodecim apoſtolorum, vt in numero ſaltem exiſteret religiò, à iudicibus conſtituebantur, qui in curiam ſimul conuenientes, veluti in cuſtodia claudebantur, vſque dum examinato negotio, vel reum condemnarent, vel abſoluerent, ſeu vni aut alteri litigatorum rem controuerſam adiudicarent. Quo facto, ad iudices reducebantur, quibus quale feciſſent iudicium declarabant: tum iudices pro tribunali ſedentes, iudiciũ eiuſmodi reo vel litigatoribus patefaciebant, ſimúlque grauitatem pœnæ quam lex edixiſſet, indicebant. Ita duodecim viri à principio iudicabant, quorum poſtea iudicia alijs præiudicia fuêre: hoc eſt, exemplum præbuêre ad iudicandum in quacunque cauſa. Hæc formula iudicandi hodie vtcunque pariter ſeruatur. Cæterum cùm vulgus ſoleat nobilitatem plurimum ſola antiquitate metiri & ponderare, fortaſſe ſunt, vel erunt aliquando, qui poſt hac contenderint, bonam partem iſtiuſmodi legũ atq; inſtitutorum introductam fuiſſe à priſcis regibus, qui ante Gulielmum hunc regnarint, quò maior patrijs inſtitutis accedat autoritas. Ego verò, cùm diligenter omnia veterum monimenta perſcrutatus ſum, ad ea non habeo dicere

aliud,

aliud, niſi quòd in compendiario quodam libello legum Aluredi regis inueni, ex centum hominibus electos fuiſſe decemuiros, quos iuſtitiarios appellabant, qui ruri, de damnis datis, de controuerſijs cognoſcerent, cauſasque definirent, verũ illos oportuiſſe de capitalibus criminibus ad maiores iuſtitiarios referre. Vnde cognoſcere licet, penes hos iudicandi de eiuſmodi maleficijs & eorundem puniendorum poteſtatem fuiſſe, atque illud terribile duodecim virorum iudicium non dum id temporis natum. Nunc ad lationem legũ redeo. Quid, quòd illas leges ipſi etiam Normani reges parum iuſtas eſſe non negabant? nam quoties Gulielmus Rufus, item Henricus, huius Gulielmi filij, beneuolentiam populi ſibi conciliandã putabant, vti alibi planum faciemus, primùm omniũ pollicebantur paternis antiquatis legibus, ſe meliores laturos, reſtituturosq́; eas, quas diuus Edouardus vtendas decreuiſſet. Fecit & itidem Stephanus qui ſecutus eſt, ac deinde alij reges ſic à populo gratiam inire ſtuduerunt. Verũ tantum abfuit, vt omnes Normanicæ leges abrogatæ ſint, vt etiam benè multis ne derogatũ quidẽ ſit, vtpote quæ ex vſu magis principis, quã populi eſſent.

Gulielmus poſt hæc ad faciendam pecuniam intentus, tributum populo generatim indixit, pecuniasque à templis aut cœnobijs antiquitus depoſitas, peſſimo exemplo tolli iuſſit, ac à vaſis ſa

cris ne manum quidem abſtinuit, qui ex alia parte, religionem iuuandam exiſtimauit: nam id tẽporis, cùm celebris antiſtitum conuentus Vintoniæ ageretur à duobus Cardinalibus, ab Alexandro ſecundo pontifice Romano legatis, ad ſtatũ rei Chriſtianæ apud Anglos recognoſcẽdum, melioremq; collocãdum, ſi opus foret, aliquot tum epiſcopi, tum abbates de nonnullis criminibus accuſati, eius opera, officio priuati ſunt. In iјs fuit Stigandus Cantuarienſis antiſtes, qui deſecratus eſt. Huic obiecta multa ſunt crimina, & illud in primis, quòd viuo Roberto archiepiſcopo, de quo in vita Edouardi meminimus, Cantuarienſem ſedem occùpaſſet: deinde quòd vnà cum eadem, Vintonienſem epiſcopatum poſſediſſet: ac poſtremò quòd pallium accepiſſet à Benedicto, ordine Romanorum pontificum decimo, quem vt perperàm electum patres repudiarant. Hanc tamen rem ſcriptores nonnulli Gulielmo vitio vertunt, aſſerẽtes, ideo eum procuraſſe Anglicos antiſtites honoribus ſpoliandos, quò eorum in locum ſubſtituerentur aut Normani, aut alij externi: quod & factum eſt. Sedit Stigandus annos decem & ſeptem, qui haud multò poſt, quàm deſecratus fuerat, Vintoniæ in carcere periјt. Succeſſit illi Lanfrancus antiſtitum ordine trigeſimus tertius, Cadomenſis abbas, homo Italus, ſingulari virtute, conſtantia, grauitate præditus, cuius opera & conſilio in rebus agendis rex in primis eſt

vſus.

vſus. Per idem temporis Thomas ſacerdos Normanus, vir etiam moribus & doctrina clarus, creatur archiepiſcopus Eboracenſis, ordine antiſtitum vigeſimusquintus, qui poſt longam diſceptationem, quam de autoritate archiepiſcopali cum Lanfranco habuit, priuſquam conſecraretur iureiurando adactus, promiſit ſe deinceps non venturum contra Cantuarienſem archipræſulem, in ijs, quæ ad religionem pertinerent. Ab eo optimo patre cõſecratus fuit Michaël Glaſguenſis electus in Scotia epiſcopus, qui munere conſecrationis accepto, more maiorum, in archiepiſcopi velut totius Scotiæ primatis verba iurauit. Fecit idem poſtea Tothadus diui Andreæ epiſcopus, fecitq́; ei obedientiæ promiſſum, & id quidem, ſicut in annalibus pontificum Eboracenſium extat, iuſſu Malcolmi tertij Scotorum regis multò præſtãtiſsimi, ac eius vxoris Margaritæ fœminæ ſanctiſſimæ, qui ita prouidendum putarunt, vt ne contrà quàm patrum decreta iubent, epiſcopi inter ſe, pro ſuo iure, conſecrarent, cęteráve peragerent, ſine autoritate Eboracenſis archiepiſcopi, quæ à principio ex illius voluntate fieri conſueuerant. Quamuis, quemadmodum infrà libro xiij. dicemus, Scoti epiſcopi deinceps propter bella, quæ frequenter inter vtrumque populum orta ſunt, vtpote quæ impedimento fuêre, quo minus ad ſuum primarium antiſtitem adiuerint, coacti ſint rurſùs ſuo eatenus vti patrum legitimo inſtituto,

quoad

quoad aliter prouiſum fuerit, vt infrà libro xxiiij. ſuo declarabitur loco.

Interea Angli principes videntes ſe pariter bonis ac honoribus ſpoliari, apud regem nullo eſſe numero, item Normanis omnibus odio contēptuíq;, ac velut fures paſsim in vincula duci, ſtatuunt potius relinquere ſua omnia, ac permittere prædæ eſſe regi, quàm videre præſentem calamitatem, quia oculi ſolent augere dolorem. Itaque duce Morcato comite, qui tametſi paulò antè ex Scotia reuerſus in gratiam cum rege redierat, tamen rurſum offenſus cœpit ab eo animo eſſe alieno, ac Hereuardo viro ſumma audacia, cum Egeluino Dunelmenſi epiſcopo, clàm ſe fugæ ſolitudiniq; mandant: ad extremum in Elym inſulā perueniunt, ibiq; nacti locum natura munitum, vitam licet miſerrimam procul Normanorum ſæuitia, agendam conſtituunt, donec aliqua recuperandæ libertatis occaſio daretur. Spectat locus ad ortum ſolis, & vndique dulcibus aquis paludibusq; ſeptus, vt alibi demonſtratum eſt. At nonnulli alij Angli heroês, duce Eduino, in Scotiam proficiſcuntur, vbi breui poſt ipſe Eduinus à ſuis occiditur. Gulielmus vbi cognouit Anglos Elyēſes paludes occupaſſe, optimum factu ratus, ſi prius eos opprimeret, quàm huiuſmodi conſpirationis virus longius ſerperet, parato exercitu, eò ſubitò contendit: & quia paludes ipſæ ita vbiq; altæ erant, vt equos facilè vorarent, cœpit pluribus

locis, cratibus, & lignis, cum lapidibus demiſsis, eas peruias facere, vſquequo aquæ altitudo permiſerit, & in illis locis milites locare: poſtea ex ea parte, quæ ad occidentem vergit, pontem conſtruxit. Quo facto, ſuperuenêre nauiculæ ex Oceano portu, quem vocant Lynum. Hūc portum aquæ dulces, quæ fluunt ex ipſa inſula, efficiunt, abluūt que oppidum maritimum idem Lynum dictū. Erat hoc pacto inſula ſimul terreſtri, ſimul nauali manu obſeſſa, & magna vi Angli repugnabant, cùm Morcatus ad vltimum animaduertens non poſſe reſiſti, tentato cum ſuis animoſe aditu, demum nauigio euaſit in continentem, & inde in Scotiam. Epiſcopus verò Dunelmenſis & cæteri ſe regi dediderunt, ex quibus alij alia pœna mulctantur. Rex ex eo cognoſcens, Scotiam ſolam receptaculum eſſe perfugarum, vnde quotidie noui orirentur tumultus, eam quoque armis inuadendam decreuit: itaque Gallouidiam ingreſſus, quò ſuos aduerſarios ſe contuliſſe acceperat, aliquot dies in perſequendis ipſis exulibus, militem defatigauit: abdiderant enim ſe hoſtes, aut in mōtes, aut in paludes, de induſtria regem ludificantes, ſimulq́; tentantes, ſi in inſidijs excipere poſſēt. Verùm vbi Gulielmus vidit ſe cùm iniquitate, tū inſolentia locorum parum proficere, in Laudoniam tranſiuit, ac in Malcolmum regem, tanquā inimicorum caput, iram conuertit. Igitur nactus idoneum certamini locum, in hunc hoſtem aciē

instruxit.

inſtruxit. Malcolmus vbi ante ſe Normanũ proſpexit, ſuis actutùm ad pugnam expeditis, conſtitit. Hîc Scotus, qui videbat durum eſſe contra ſtimulum calcitrare, vt vulgò dicitur, dum multa animo verſat, non dubia ſui timoris ſigna oſtendens, legatos de pace ad Normanum mittit, quos ille haud grauatè audiuit, exiſtimans ſatius eſſe ad aliquã pactionem venire, & pacem dare, quã ſe in locis ignotis, belli fortunæ committere. Eſt itaque pax data Scoto ſub ea lege, vt in Gulielmi verba iuraret. At Anglis exulibus rogatu Malcolmi, impunitas conceſſa eſt. Rex compoſitis per hũc modum rebus in Scotia, Dunelmum reuertit: vnde miraculo territus, haud cunctanter Londinum ſe recepit: voluit enim tentare, an corpus diui Cutheberti eo loci eſſet, quo colebatur: ſeu potius intentare manus precioſæ arculæ, qua diui corpus ipſum erat incluſum: ſed ab incœpto deſtitit, ſubita corporis & animi anxietate, defluẽte ſenſim ſudore, affectus.

Cœpit interim Normania, propter abſentiam principis, ad defectionem ſpectare, quod vt regi nuntiatum fuit, quamuis maiores motus domi timeret, quàm foris cerneret, tamen rem tranſmarinam domeſticæ præuertendam putauit: & quia celeritate opus erat, delectu habito militum, præſertim Anglorum, quorum viribus magis foris quàm domi confidebat, in Normaniam tranſmiſit, vbi domitis rebellibus, ſonia pacata reddidit.

In eo negotio præcipuam Anglorum virtutem perſpexit magnificitque. Quod cum primis bono fuit Edgaro, quippe qui licet bis fracta fide, ad Scotos deſciuiſſet, tamen impetrata venia, deinde magna cum rege in gratia fuit. Dum Gulielmus in Normania moratur, Rogerius comes Herefordenſis cum Rodulpho comite Cantabrigiæ, & Gualtero filio magni viri Suardi, de quo mētionem fecimus in fine vitæ Edouardi, coniurauit in regem. Is homo perdita autoritate, facinoroſaque vita, quippe cuius conſilio Gulielmus theſauros ex templis abſtulerat, contrà atque rex iuſſerat, locauit ſororem Rodulpho. Dū eiuſmodi nuptiæ magno apparatu fiebant, habito clandeſtino colloquio, multos tum Anglos, tū Vuallos (erat Rodulphus matre Vuallica natus) coniurationis ſocios ſibi adiūxit, & in primis ad hāc rem maturandam Dacos ſolicitauit. Cæterum interim Gualterus memor, quàm alienum foret à viro forti quenquam proditione opprimere, extemplò ad regem in Normaniam aduolauit, patefecitq; Rogerij conſilia. Quæ res maiorem in modum animum regis irritauit, qui ocyus quàm decreuerat, in Angliam reuerſus, tantum timoris conſpiratis iniecit, vt raptim alij aliò fugerint: affecit tamen multos ſupplicijs varijs, coniecto in vincula Rogerio, & Gualteros hunc inde magis furore actus, quàm aliqua iuſta cauſa ductus, ſecuri percuti iuſsit. Interea Daci piratæ ad littus a-
liquas

ſiquas naues appulerant, ſed cùm audiuiſſent refrixiſſe tumultum, eò vnde venerant, primo quoque die redierunt. Quieuit dein parũper Gulielmus: quo tempore, autore Lanfranco habitum eſt Londini antiſtitum, reliquorumq́ꝫ ſacerdotũ concilium, in quo decretum eſt, vt aliquot ſedes epiſcopales, quæ in oppidulis ac pagis antea fuerant, in ciuitatibus & locis celeberrimis collocarẽtur. Quo factum eſt, vt Bathonia, Lincolnia, Sarisberia, Exonia, Ceſtria, atque Ciceſtria ciuitates, huiuſmodi nouo epiſcoporum domicilio, nobilitatę ſint: id quod infrà perappoſitus magis perſpicuè indicabit locus. Adfuit in concilio Vulſtanus Vigornienſis epiſcopus, vir etſi literarum neſciens, ſanctitate tamen vitæ multò clariſsimus. Hunc Lanfrãcus vt hominem imperitum, & ob id, quemadmodum prædicabat, minimè ea dignitate dignum priuauit: quanquam illud, vt vulgò ferebatur, non ea in primis de cauſa fecerat, quòd rudis ingenij eſſet, ſed vt potius in locum eius, voluntate principis, homo Normanus ſurrogaretur: quod Deus non permiſit. Porrò Vulſtanus coactus indumenta pontificalia deponere, diuino animi ardore repentè inflammatus regi inquit: Melior te, his me ornauit, cui & reddam. atqꝫ deinde ad ſepulchrum diui Edouardi, cuius beneficio epiſcopus factus fuerat, profectus, & veſtitu inſigni ſe exuens, baculum ita altè in lapide monimenti infixit, vti nulla vi extrahi poſſet. Quo

miraculo rex & Lanfrancus territi, magnopere virum ſanctum orarunt, vt ſumptis indumentis inſignibus, ſuo potiretur honore: quorum tamē iniuriam Vulſtani ſingularis ſanctitas plurimum infamauit. Fuit is annus à natali Chriſti MLXXVIII, Normanorum verò aduentus XI. Secundū hæc, in eo conuentu, nihil non quod ad conſeruationem rei Chriſtianæ pertineret, multò ſanctius curatum eſt: ſed ante omnia, mores ſacerdotum parum puri quàm proximè potuit, ad priſcorū patrum regulam reuocati ſunt, eſtq́; illis in poſterum tempus, rectè viuendi modus præſcriptus.

Dum Gulielmus domeſticis rebus vacat, Robertus maximus natu filius, vir vndecunque pręſtantiſsimus, ſi paulò conſideratior ac à leuitate remotior fuiſſet, ope & cōſilio Philippi regis Frācorum, Normaniam ingreſſus, aliqua loca capit: nam Philippus Gulielmo, cuius rerum magnitudo iam ei formidoloſa eſſe cœperat, negotium exhibere aliquod cupiēs, quo eius victorias infirmaret, ita in patrem clàm filium armauit. Promiſerat huic pater diu antè, ſe Normaniam adminiſtrandum daturum, quare iuuenis cupidus imperij, vi à patre conſequi ſtudebat, quod expectare longum cenſeret. Quibus nuntiatis rebus, rex vehementer facinoris nouitate perturbatus, ſcripſit exercitum, ac in Normaniam confeſtim traiecit, paratiſq́; copijs, in filiū mouit. Hic magno vtrinque edito clamore, prælium ineunt: dum pugna-

tur

tur acriter, Robertus præmittit in hoſtem pedeſtri iam turbatum pugna, equites, qui proruptis ordinibus, in nouiſsimam aciem penetrant, quos ipſe inſecutus incidit in patrem, quem transfoſſo brachio, de equo in terram deturbat: ſed vbi ex voce, patrem eſſe cognouit, omiſſo equo, eum tollit, ſe ad eius pedes abijcit, petitq; veniam commiſsi. Rex motus patria charitate, in amplexum filij accurrit, quem deinde morem ſibi gerentem in oculis ſemper tulit. Amiſit rex multos ſuorum eo prælio, pluribus vnà cum Gulielmo Rufo filio ſaucijs. Res Roberti poſthac propter eiuſmodi, vti iudicare licet, impietatem, peius quotidie ceciderunt. Exin Gulielmus cum ipſo Roberto in Angliam redijt, quem in Malcolmum regem Scotiæ, qui fracto fœdere finitimos incurſionibus vexabat, protinus miſit: ſed ſub eius aduentum, hoſtem ſeſe intra fines ſuos recipientem, ille perſequi deſtitit. Rediens igitur Robertus in itinere ſtatiua poſuit ad Tynnam flumen, in ora inſulæ ad ortum æſtiuum verſa, vbi loci caſtellum, id eſt, arcem ædificauit, vnde oppidum hodiè Nouumcaſtrum appellatur. Per id tempus, Odo Baiocenſis epiſcopus ad vlciſcendam digna expiatione mortem Gualteri Dunelmenſis epiſcopi, quem Northumbri paulò antè occiderant, cum benè magna militum manu in Northumbriam mittitur, quam miſerabiliter afflixit. Nam in Morcati comitis Northumbriæ paulò antè deuicti locum

Copſius

Copſius primò, Patritius deinde à rege ſufficitur: poſt quos, cura eius regionis datur Gualtero epiſcopo, deinde Alberico, & poſtremò Robertus Mulberienſis vir fortis & ſapiens comes creatur. Gualtero epiſcopo ſuccesſit Gulielmus, per quẽ monachi iam palàm tam opum inhiantes, quàm ſolitudinis fugientes, expulſis presbyteris, quos ſeculares vocant, in poſſeſsionem collegij Dunelmenſis venerunt. Odo autem haud multò poſt in ſuſpitionem cecidit apud regem, à quo in Normaniam ignominioſè ablegatur.

Erat iam annus decimus & ſextus, cùm Gulielmus regnare cœperat, quo tempore ei placuit cenſum haberi, hoc eſt, quicquid gentium ſuo parêret imperio, cunctas ſimul ciuitates, oppida, vicos, pagos, epiſcopatus, cœnobia, item quantũ quiſque terræ poſsideret, quantum quotannis vectigalium acciperet, milites inſuper qui ſtipendia facerent, ac ſingula iuga boum paſsim omnibus locis recenſeri, in nouáſque tabulas referri. Quod negotium vbi confectum eſt, facilè cognouit, aliquid adhuc anglicis ouibus velleris ſupereſſe, quod tonderi poſſet. Quocirca impoſito nouo tributo, per ſingula iuga boum, exegit ſenos Anglicos ſolidos: conſtat enim ſolidus ex duodecim denarijs, quo etiam nunc vtuntur. Habeo autores, illũ iugeratim, id eſt, per ſingula iugera, vel per ſingulas hydas, vt anglico vtar verbo, terræ, talem feciſſe vindemiam: quod non affirmauerim.

uerim. Eſt autem hyda menſura terræ, quæ XX continet iugera. Anglicanum verò iugerũ quod Acre vulgò nuncupatur, conſtat in longitudinẽ ex perticis XL, in latitudinẽ quatuor: ac perticæ longitudo eſt pedum XVI. Atque ita iugerum patet in longitudinem pedes DCXL, in latitudinem LXIIII. Hyda præterea apud Anglos, vt ne hoc quoque omittamus, corium bubulum dicitur: & quia, quemadmodũ oſtendimus, pro menſura accipitur, idcirco videtur ad illud alluſum eſſe, quod tradit Vergilius de origine Carthaginis, libro Æneidos primo:

Mercatiq́ꝫ ſolum,

Taurino quantum poſſent circundare tergo.

Nam corium in tenuiſsimas corrigias ſectum, amplum terræ ſpatium occupat: ex quo, non temerè pro genere menſuræ ponitur. Sed vnde diuerti iam repedemus. At Angli vniuerſi ſuum eiuſmodi malum gementes, patriæq́ꝫ incommoda lugentes, magis fremebant, quàm quiſquam vnus hiſcere auderet, in diesq́ꝫ ſingulos, peius omnibus rebus, oderant exteros tam inimicos. Contrà Normanus ratus Anglo ſui ſolius cauſa, tum primùm cœpiſſe externas gentes ſummo eſſe odio, magis ei ſuccenſebat. Cæterùm mala miſeris Anglis in dies magis magisq́ꝫ ingraueſcebant, qui poſt amiſſas opes, voluptatibus quoque honeſtis priuantur: nam iam tum nobiles perinde in venatione eſſe ſolebant, atque nunc multum ſunt, &

pro

pro ſuo iure, damas & ceruos qui in publicis eſſent ſaltibus, paſsim inſectari. Sed cũ Gulielmus eos ſaltus ſibi paulò antè vendicaſſet, pecuniam per feras, venandi cauſa, edixit grauem pœnam, ſi quis deinde eas caperet occiderétve: quã ne quiſpiam facilè euitaret, ſimul curauit, vt eiuſmodi ferarum maior multò copia foret. Porrò eam inſulæ partem, quæ à Sarisberia, ad littus Oceani, in auſtrum verſus, ſpatio triginta circiter millium paſſuum, pertinet, omni humano cultu vacuam fecit, atque in luſtra ferarum redegit, complanatis paſsim templis, domibus, caſis, & eiectis accolis vociferantibus, lachrymantibusq́, quòd patriã, quòd lares, quòd dulces agros feris relinquerent. Vocant hos ſaltus Nouamforeſtam. Igitur quicunq; has feras occidiſſet, grauiter mulctabatur. Quæ ſanè facinora multò immaniſsima, nõ modò mortales omnibus precibus deteſtabantur, ſed terra ipſa exhorruit, quod portento teſtata eſt: nam per idem tempus ita tremuit, vti multa corruerint ædificia: fuit & frigoris præter modũ aſperitas. Verùm non nemo tradit Gulielmum idcirco voluiſſe ea loca vacare, vt quia illuc ex Normania, acceſſus eſt commodus, ne eſſent, qui ſuos Normanos littore arcerent, ſi fortè aliqua ita vſu veniret, vt aliquando regno expellerétur. Sed fac eſſe quoduis, fuit omninò importunum facinus. Sunt etiam, qui hanc regis in Anglos ſæuitiam non magis eius animi feritati, quàm ipſi-

us

us populi inconſtantiæ aſsignent, quòd ſuis crebris defectionibus principis animum antea mitẽ, magis magiſq; exulceraſſet, atque ad eiuſmodi immanitatem rapuiſſet: quibus non eſſet fortaſſe temerè credendum, ſi Gulielmus ipſe ſæuiendi finem tandem aliquando feciſſet, qui omnino ab ineunte ætate mores habuit ingenuos, & iam tũ facilis, liberalis, clemens, & vitiorum inimicus acerrimus eſſe cœpit: ſed eas virtutes poſtèa, partim militando, partim durè regnando, immutauit: tunc namq; nimia pariter ſeueritate atque cupiditate palàm notatus eſt. Animi verò magnitudine, ac rei militaris ſcientia præſtans, & fortuna belli ſequunda felix, at vitæ continentiſsimus, ac ſine ſuſpitione vllius vitij, ingenio ſagax, & gloriæ cupidiſsimus, laboris omnis, vigiliarum, frigoris atque æſtus patientiſsimus fuit, licet ſtatura foret procera, & corpore valde craſſo. Quarum virtutum ſpecimen ſtatim parente orbatus palàm præ ſe tulit, vnde inimicis formidoloſus, ſuis inuidioſus effectus eſt. Quippe Henricus Francorum rex iam inde à principio, cœpit infeſto eſſe in Gulielmum animo, ob non traditam ſibi Tegulariam arcem, quemadmodũ Gulielmus promiſiſſet: quam eo ſtudioſius occupare cupiebat, quòd eſſet loco opportuno ad offendendum ſuos poſita, vel ad recipiendum agrorum populatores perappoſito; & bona nobilitatis Normanicæ pars grauatiſsimè ferens habere ſe hominem no
thum

thum ducem, in eum conſpirauit, freta ipſius Hẽrici ope. Sed Francus prior erumpens, Tegulariã arcem vi cœpit, captamq́; diruit, quam tamen poſtea ſui facti pœnitens rurſus ædificauit, præſidioq́; firmauit. Quo facto, ne conſpirationis Normanorum autor haberetur, néve accepti beneficij immemor diceretur (nam à Roberto Gulielmi patre olim adiutus fuerat, contra Conſtantiæ matris conatus, vti ſuprà memorauimus) venit duci protinus auxilio, & ambo iunctis ſimul armis, coniuratos fortiter vicerunt. Secundum hæc, Henricus adhuc inuidia laborãs, cœpit Neuſtriam, quòd olim Francorum ditionis fuiſſet, repetere, occaſiones quærens, vt honeſtius ab amicitia recederet: itaque coacto celeriter exercitu, in Normaniam contẽdit: cui Gulielmus haud multò poſt obuiam factus, eum paruo negotio profligauit, interfecto benè magno Francorum numero. Ex hoc infelici rei euentu, cognouit Henricus ſe ſuo ingrato animo offendiſſe Deum, cuius rei pœnitens, per nuntios ducis amicitiam petijt, ac conciliatam deinde conſtantiſsimè ſeruauit, reddita arce Tegularia. At ex recentioribus hiſtoricis quidam exiſtimant Normanum non reportaſſe hanc victoriam, quòd ille domeſticis ſeditionibus longè infirmiſsimus eſſet: quos minimè audiendos cenſeo, quandò eorum etiam teſtimonio ſatis conſtat; [illegible] iſtiuſmodi belli, coniurationis Normanicæ furorem extin-

ctum

ctum fuiſſe. Sed vnde digreſsi ſumus, reuertamur.

Fuit Gulielmus ætate præſertim iam propè decurſa, mira in Chriſtianam religionem pietate: quippe qui tria magnifica cœnobia diuerſis locis condidit, & ea multis prædijs ac varijs donarijs locupletauit: duo in Anglia, vnum enim eo loci, quò cum Haraldo conflixerat, pro expiatione animarum eorum militum, qui ibi pugnando vitam amiſiſſent, quod diuo Martino dedicauit, appellauitq́ cœnobium de Bello, vt ſimul monimētum partæ tanto bello victoriæ perpetuò foret. diſtat locus ab Haſtyngo, quinque millia paſſuū. alterum prope Londinum, quod ſancti Seruatoris cœnobium nuncupatur: tertium verò in Normania, Cadomi, vbi loci Mathildis eius vxor alterum monacharum cœnobium extruxit. Quorū ædificandorum operum cauſam fuiſſe ferunt, quòd cùm matrimonium inter ipſum regem, & Mathildem Balduini comitis Flandriæ filiam, eò minus ritè contractum eſſet, quia genere propinqui erant, Rothomagenſis archiepiſcopus nomine Maugerius, illis ob eam rem ſacris interdixiſſet, & hanc cenſuram Gulielmus ægrè ferens vrgente vxore, vt ſunt mulieres vindictæ ſemper auidiores, bonumq́ antiſtitem archiepiſcopatu priuandum curaſſet, ac vt facinus culpa vacaret, prædicaſſet hominem ideo fuiſſe honore deiectum, quòd ad res diuinas minus intentus foret. Poſtremò

mò igitur vir & vxor dolore affecti quòd iuſtũ epiſcopum vel ſibi cõſanguineum (fuit enim frater Roberti patris Gulielmi ex cõncubina) perperàm damnaſſent, ad expiandam tantæ impietatis labem, duo hæc cœnobia conſtruxerunt. Aderat iam annus ſalutis humanæ MLXXXVII, & aduentus Normanorum XXI, cùm rex Anglis iã quietis, miſerabiliterq́ in ferendis tributis exinanitis, in Normaniam cum ingenti auri pondere profectus eſt, vbi paucis poſt diebus morbo affectus, cœpit ſe diutius ſolito, continere cubiculo. Quod vbi Philippus Francorum rex filius Henrici intellexit, per iocum, in eum quòd ventrioſus eſſet, cauillatus, hæc vel eiuſmodi locutus eſſe dicitur: Cubat nunc rex Angliæ Rothomagi, longo quidem puerperio. Hoc ſcomma mox fama vulgatum, extra iocum Gulielmus accepit, & minaciter ad id reſpõdiſſe fertur. Cũ ego partu leuatus ad templũ me purgatũ (ſic enim mulieres enixæ faciunt) iero, tunc in Francia mille lucebunt faces. Ita non interceſſerunt multi dies, cùm Gulielmus paululum confirmatus, igne & ferro finitimorum Francorum agros eſt crudeliter depopulatus: quod ei in primis malò fuit, læſis ex ſaltu equi inteſtinis, quorum dolore intollerabili haud multò poſt, VIII Id. Septembris, migrauit è vita, anno ætatis ſuæ quarto & ſeptuageſimo, & cùm regnare cœperat, vigeſimo altero, diebus vndecim minus. Atque talẽ exitum vitæ habuit Gul-

ielmus

ſelmus vir nempe magnus, atque longè feliciſsimus, ſi illud tantummodo ponderes, quòd in terra Anglica regnũ adeptus ſit, nouiſq; legibus ac inſtitutis in perpetuum, vt apparet, duratuſis, firmarit, ſic, vt ab eo poſteriores ſeriem regũ inchoauerint, perinde ac ſi deintegro ille regnũ ipſum inſtituiſſet, regéſque qui ſecuti ſunt, vſi ſimiliter ſint, vt nunc vtuntur, inſignibus regijs, quæ dediſſet. Nam reges qui ante id tempus fuerãt, ſua quiſque inſignia habuit, quemadmodum nos in codice peruetuſto depicta vidimus. Sunt autem tris inſignes leones iubati, cum totidem floribus lilijs & in breui ſcuto ita affabrè ponuntur tris flores ſuprà, in parte dextera: in loco verò inferiore leones: contrà in altera ſcuti parte leones ſuprà, at infrà lilia totidem. Nunc ad incœptum reuertor. Corpus nobiles Normani Cadomum deportarunt, quod magna exequiarum pompa delatum in templum diui Stephani, quod ipſe condiderat, antequam ad ſepulturã daretur, neceſſe fuit pro ſepulchro ſolui pretium cuidam clamanti ſe loci illius eſſe dominum, vbi ea ſacra ædes extructa eſſet. Vnde cernere licet calamitatem humanam, quòd principi ditiſsimo poſt mortem non eſſet tantum terræ, qua conderetur, ſine alterius iniuria: id quod cæteris cum primis principibus documento eſſe poteſt, vt ſecundum illud euangelicũ, reddãt ſemper quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo. Suſtulit Gulielmus ex Mathilde

vxore,filios mares quatuor Robertum,cui Normaniam legauit: Ricardum, qui in primo ætatis flore, morbo interijt: Gulielmum cognomento Rufum,& Henricum,qui deinceps apud Anglos ambo regnarunt. Huic Henrico fertur pater prædixiſſe, fore vt poſt fratres, & Anglis & Normanis ſimul imperaret, cui bonam theſauri partem teſtamento reliquit.Filias verò quinque ſuſcepit: Ceciliam,quæ monacha facta eſt: Conſtantiam, quæ Alano Britanniæ citerioris duci nupſit:Adelam, quam Stephanus Bleſenſium comes in matrimonium duxit, ex qua Stephanus natus eſt, qui poſt Henricum regnauit. Nomina reliquarũ duarum antiquitas obliterauit, quæ ante mortẽ obierunt, quàm nubiles eſſent. altera ex illis Haraldo regi pacta fuerat, quam ille ſuo fato malo, vt ſuprà memoraui,repudiarat. Aiunt Gulielmũ in eo articulo temporis, quo mors appropinquabat, cum multorum commiſſorum pœnituiſſet, in primis indoluiſſe,quòd ita ſeuerè tractaſſet Anglos,ſicuti par eſt credere, cùm apud eos honore & imperio auctus fuiſſet.

Poſt obitum Gulielmi,eſt ſtatim fame & peſtilentia laboratum, ac cœlum crebris tonitruis reſonare,flammiſq; coruſcare mirabiliter cœpit: id quod cũ raro apud Anglos accidat, idcirco prodigij loco habetur. Fuit itidem ferè tota Anglia incendijs paſsim infeſta. Atque hæc futuræ calamitatis eſſe prodigia, quam Rufi principatus poſtea

terræ Angliæ attulit, iã tum vulgus mẽte cõcepe-
rat. Eiſdẽ temporibus fuerũt viri ſanctitate & do
ctrina clari, Vulſtanus Vigornienſis epiſcopus,
Hermannus primus epiſcopus Sarisberiẽſis, qui
ſedẽ epiſcopalẽ ex Shyreburnia nobili pago, in eã
vrbem ſecundum decretum cõcilij à Lãfranco ha
biti, tranſtulerat. Item Oſmundus ſecũdus Sariſ-
beriẽſis epiſcopus, vir ſanctiſsimus, cui nihil anti-
quius fuit, quàm ſummæ probitatis exempla paſ
ſim edere: quippe qui ſpretis omnibus voluptati
bus, ita vixit, vt vſque ad tempora noſtra, non fa-
cilè parem habuerit, nedũ ſuperiorem, vel ſancti-
tate vitæ, vel diligentia in rebus agendis, vel do-
ctrina ac ſcriptis: nam horarias preces, hoc eſt, di-
uinum officium, quod vocant, digeſsiſſe primus
fertur, quas tota ferè Anglia etiam nunc vſurpat.
Item ædem ædificauit opere & ornatu magnifi-
cam propè vrbem, ad mille paſſus, intra regiam
arcem, cuius hodie tantum veſtigia extant, in ea-
que ſedem epiſcopalem locauit, quæ eo loci man
ſit annos circiter CXL, vſq; ad annum ſalutis M.
CCXVI. quando Ricardus epiſcopus primus,
cum ſuis ſacerdotibus illinc iuſſu Ioannis regis
eiectus, intra quatuor deinde annos, templũ Sariſ
beriæ cõdidit, illucq; ſedẽ inuexit: quò & Oſmun
di corpus apportatũ eſt, quod etiã nũc benè mul-
tis claret miraculis. Incidit in hæc tẽpora Berẽga-
rius Andegauẽſis homo, & diaconus omnino in
doctrina nõ improbatus, qui præſtigijs dæmonũ

actus,in hæreſim eſt facilè lapſus: arbitrabatur e-
nim in euchariſtia nō eſſe verū Chriſti corpus,n-
ſi vt ſignū miſterij: quē quidem errorē poſtea vr-
gente Nicolao ſecundo pontifice Romano, & Al-
berico diacono perſuadente, publicè cōfeſſus eſt,
affirmans illud eſſe verum corpus & ſangui-
nem integrum. Lanfrancus errores e-
iuſdem Berengarij præclaro
opuſculo notauit.

POLY-

POLYDORI VERGILII ANGLICÆ HISTORIÆ LIBER DECIMVS.

GVLIELMVS cognomento Rufus, mortuo patre, ſummam poteſtatem nactus, antequã paterno funeri iuſta ſoluiſſet, conſeſtim omnium opinione celerius ex Normania venit in Angliam, ac Lanfrancum Cantuarienſem antiſtitem, omnium conſiliorum participem efficit, in cuius fide & probitate multam ſpem habebat, atque rogat, vt apud principes regni agat, quò primo quoque die, perinde vt pater teſtamẽto ſtatuiſſet, rex fiat: ac ſimul interea ipſe heroibus grandia munera pollicetur. Anglis verò, tametſi pauci admodũ id temporis autoritate pollebãt, quos generatim paternis iniurijs vulneratos videbat, ac ob id in primis ſibi conciliare ſtudebat, promittit ſe meliores leges quàm pater dediſſet, laturum, ac priſtina iura cum libertate, redditurum. Lanfrancus qui adoleſcẽtis hominis indolem iampridem amauerat, omni cura & ſtudio nititur, modò hortando, modò pollicendo, beneuolentiam populi captare. Is nimirum videbat plures inclinare in eam ſentẽtiam, vt Robertus maximus natu, Gul

ielmi frater, vir rei bellicæ aſſuetus, magnoq́ꝫ animo ac liberali prędi tus, rex crearetur: quippe multi formidabant Rufi naturam, quæ videbatur eis præſagire illum principem malum eſſe euaſurum. Sed poſteaquam Lanfrancus ſua autoritate qua apud omnes maximè valebat, & aſsiduo ſtudio optimates prouocauerat, ingentibus promiſsis muneribus, frequentes ad Vueſtmonaſterium in conſilium conuenêre, vbi loci poſt longam conſultationem, Gulielmum Rufum eo nomine ſecundum, regem fecerunt, quem Lanfrancus ad quintum calendas Octobris, anno ſalutis noſtræ MLXXXVIII, Normanorum aduentus XXII, conſecrauit. Sic Rufus regnum adeptus, & iam optatis fortunam reſpondiſſe ſuis gaudens, vt populo gratificaretur, Vintoniam profectus eſt, vbi ingenti theſauro inuento, magnas fecit largitiones, captiuos omnes vinculis pariter atque cuſtodia liberauit, ac deniqꝫ omni genere humanitatis ſtudia hominum incendere conatus eſt. Cura etiam & diligentia Lanfranci nonnihil augebat populi fauorem erga principem. Is enim iam tum cœpit perſpicere ſubeſſe Rufo immite ingenium, propenſumq́ꝫ ad ſæuitiam, quod vel ipſa ætas inſequens declarauit: quare mira diligẽtia curabat deterrere iuuenem à vitijs. Rex conciliatis per hunc modum ſuorum animis, eo anno Londini multa varietate, multaq́ꝫ rerum omniũ magnificentia, natalem Chriſti diem egit.

Interea

Interea Robertus, qui eo tẽpore quò Gulielmus deceſſerat, in Germania aberat, certior factus, de morte patris, in Normaniam continuò rediјt, eſtque ab omnibus principibus, ſummo cum popu li gaudio, dux ſalutatus. Huic à primo cùm ſecũ animo ſæpius cogitaret, quàm indecorum foret, vt Rufus minor natu frater regnum Angliæ poſſideret, in mentem veniebat identidem, vim atq; arma fratri intentare. Defraudauerat Gulielmus pater Robertum regno Angliæ, partim non oblitus eius in ſe impietatis & cõtumaciæ, partim veritus, ſi ille id obtineret, ne eius facilitas, qua præditus erat, ad defectionem paratiores non redderet Anglos, quos ipſe læſerat: quapropter rem tutiore loco fore putauit, ſi Rufo, cuius iampridem morum pariter acerbitatem atque immanitatẽ naturæ cognitam habuerat, committeretur. At ſimul præterea ad meditatum facinus maturandum, nonnihil etiam ferocem iuuenis animum ſtimulabant, cùm nobiliſsimi quique Normani, tum Angli, qui frequentes ex Anglia effugiebãt, ad præſens imperium Rufi euitandum. Vrgebat & negocium Odo patruus Baiocenſis epiſcopus, qui multa quotidie auribus Roberti per literas & certos nuntios inculcabat, quamobrem eum incitaret ad ſuſcipiendum bellum in fratrem, cui ipſe quoque valde erat infenſus. Is vir non minimi vſus diu chariſsimus fuit Gulielmo fratri, quippe qui eius opera aliquot annos vſus fuerat:

verũ cùm deinde animaduerteret regem ſibi præ ponere Lanfrancum, ac conſiliorum omnium participem habere, ſubiratus cœpit primò clàm pecuniam mittere, cuius ingentem copiam congeſſerat, deinde ſimulans ſe Romam iturũ, multos ſibi itineris ſocios delegit, cũ re vera aliò profecturus eſſet, ad machinandum aliquid inſidiarum in principem. Quam ob rem iam regi ſuo meritò ſuſpectiſsimus effectus, in carcerem traditur, vbi vſque ad obitum Gulielmi fuit: at eo mortuo, vnà cum Rufo in Angliam venit, donatusq́ eſt Cantiano comitatu, vt nouo beneficio nepoti magis adſtringeretur: quãquam ſunt, qui tradant illi antea à fratre Gulielmo eum principatum dono datum. Sed paulò etiam poſt eiuſdem perfidiæ nota inuſtus eſt: vbi enim vidit Lanfrancum à rege ſibi præferri, quem peius quam mortalium quemquam oderat, quòd arbitratus eſt, eo autore ſe in cuſtodiam tractum fuiſſe, cœpit contra Rufum conſpirare. Itaque iam multis in ſocietatem adſcitis, per literas Robertum ducem Normaniæ admonuit, vt bellum compararet, atque quamprimum in Angliam ad recuperandũ regnum properaret, ſignificans ſe copias iam expeditas habere, quæ ei venieñti præſtò eſſent. Hæc duci de huiuſmodi bello gerendo prius conſilia ineunti, accidere viſa eſt facultas eſſe rei benè gerendæ: itaque delectatus hoc nuntio, confeſtim exercitũ parare cœpit, & quia pecunia deerat, Hẽ

rico

rico fratri,cui ex hæreditate paterna multum pecuniarum obuenerat,partē Normaniæ oppignerauit,ad itineris faciundas impenſas, atque inde Odoni reſcripſit,vti ſe propédiem expectaret.

Odo interi,qui non ignorabat magna eſſe in celeritate rerum momenta, in agrum Roceſtrenſem profectus,coniurationis ſocios, quorum alios auaritia, alios iracundia & temeritas impellebat, ad excurſiones quaquauerſum faciendas concitat.Ipſe primo Roceſtriam vrbem ingreſſus,arcē validis præſidijs munit: deinde per Cantium iter faciens,villas regias,ac prædia cum pagis, ac Cantuarienſis antiſtitis poſſeſsiones hoſtilem in modum deuaſtat.Itidem pro ſua quiſque facit parte coniurationis ſocius.Gaufredus enim Exonienſis epiſcopus Briſtollio mouens, Bathoniam vnius horæ momento capit, nulla re incolumi relicta,quæ ferro,aut igne vaſtari potuerit. Rogerius Montigomericenſis Cantabrigienſem agrum pari iniuria,ac Hugo Northumbriā afficit. At Gulielmus epiſcopus Dunelmenſis, qui regis ſecretior familiaris erat, Bernardus Nouimercatenſis, Rogerius Lacius,Rodulphus Mortimerius(hi enim homines Franci omnes, aut Normani erāt) Rogerius comes Salopiæ, iunctis ſimul viribus, atque ingenti collecto exercitu, agros ad Vualliā pertinentes ingreſſi,omnia cædibus,incendijs, rapinis complent,magno numero hominum interfecto,aut capto, deinde ad Sabrinam progreſsi,

Vigorniam

Vigorniam oppugnant, ſuburbanis ædificijs primo impetu igne correptis. At ciues clauſis portis, quanquam ſubito rei motu territi, tamen reſiſtũt audacter, delatiſq; bonis cum liberis & coniugibus in arcẽ, vniuerſi deinſuper è turribus & propugnaculis vrbem defenſant. Aderat Vulſtanus epiſcopus omnibus ob integritatem vitæ chariſſimus, quem oppidani hortabantur, in arcem ſe reciperet, ne ſi grauius immineret periculum, caperetur: quandoquidẽ ſanctiſsimis viri precibus freti, dũcebant in rem communem fore, vt epiſcopus in primis ſaluus eſſet. Non refragatus eſt ſuorum voluntatibus Vulſtanus, qui poſtremò introiuit & ipſe quoque in arcem. Poſt hæc, ciues ſpeculantes hoſtes paſsim præda illectos vagari per agros, & oppugnationi negligentius ſolito diligentiam adhibere, ſpem bonam concipiunt, iudicantq; tempus eſſe idoneum irrumpendi in eos, ſi modò Deus adſit, qui benè agentes ſemper iuuat. Itaque delecta fortiſsimorum iuuenum manu, paratiſq; armis, priuſquam in hoſtes pergant, Vulſtanum conſulunt, ſimulq; velut ducẽ poteſtatem faciat inuadendi, rogant: quibus pius antiſtes diuino afflatu concitatus, Ite, inquit, filij, ite ſecuri, defendite patriam, freti diuina ope, omnem pellite timorem, totis viribus & forti animo procul pellite hoſtes: hodierno enim die, duce Deo, magnum virtutis veſtræ periculum facietis, ac ſimul ciuitati noſtræ, & regno, ſine incommo-

do

ctio veſtro, ſaluti eritis: ſed tantum oro, à cædibus abſtinete manus. Hæc vbi fatus eſt, patefactis ſubitò portis, prò ſe quiſque aduerſus hoſtes irrumpit. Tum Anglica iuuentus memor iniuriarum, quibus à Normanis toties affecta fuiſſet, more furentium inter primos facto impetu inuadens, non auertit ſolum in fugam hoſtes, ſed paſsim cadentes truculenter obtruncat. Verùm ecce ſubitò ira ſimul Dei grauius Normanos oppreſsit: namq; Vulſtanus execratus fuerat eos paulò antè, cùm admoniti à vaſtando agro deſiſtere noluiſſent. Ex quo diuino nutu factum tradunt, vt tāta repentè tabes illos peruaſerit, vt alij ea contagione correpti, oculos amitterent, alij imbelles effecti, proſtrati iacerent, alij ſtupefacti & neſcientes quorſum irent, in arma hoſtilia temerè ruerent, nihil interea à cæde Anglo ceſſante. Cæſa aut capta ſunt plus quinque millia hominum, reliquis vix fuga in vicinorum oppidorum mœnia abditis. Atque ſic Vigornia, ad limitem ferè Angliæ & Vualliæ poſita, quam ab Occidente Sabrina flumen alluit, obſidione liberata eſt.

Dum ijs tumultibus tota ferè Anglia quatitur Lanfrancus Cantuariēſis antiſtes qui rerum publicarum præcipuus gubernator erat, hominum audaciæ minimè cedendum ratus, amicos regis conuenit, docetq; eorum eſſe prouidere, iuuare, defendere, ne ſuo principi noceatur: quos vbi vidit paratos eſſe incumbere in ſalutem patriæ, hor

tatur,

tatur, vt Rufus primo quoque tempore, in aduerſarios exeat. Ille igitur claſſe circa loca maritima aduerſus Robertum fratrem diſpoſita, cum ingẽti exercitu in Cantium proficiſcitur, vbi initium ſeditionis factum erat, & primùm arcem, quæ ad Tumbrigium pagum ſita eſt, adortus, nullo negocio Gilbertum præfectum ad deditionem compellit, reddita arce: deinde Odonem perſequens, arcem quam Hornecaſtellum vocabant, aggreditur, qua, etſi falſo, audiuerat illum ſe tenere: quippe paulò antè in caſtrum Penynſeum ſe receperat. Hác arcem ſtatim captam ſolo æquat: poſtea caſtrum Penynſeum circunſidet, vbi erat Odo, qui armis & commeatu locum ſatis abundè muniuerat, propter quod non facilè erat illud capere Tenebat tamen Rufus obſidionem pertinaciter, cupidus Odonem coniurationis caput in poteſtatem redigendi. Itaque quinquageſimus obſidiònis iam dies aderat, cùm nuntiatum eſt Robertum eius fratrem in portum Antonenſem perueniſſe, atque expoſitis in terram militibus, propédiem belli ſocijs opem eſſe laturum. Hîc diuerſa tradunt ſcriptores: alij ſcribunt Robertum non veniſſe auxilio ſuis fautoribus, in Angliam, ſed præmiſiſſe partem exercitus, & illam à claſſe regia profligatam fuiſſe. Alij produnt regem miſiſſe legatos ad fratrem ad portum, qui blandiendo (eius enim facilem naturam cognitam habebat) iram hominis lenirent, cum eiuſmodi mandatis:

Cupere

Cupere ſe in primis inire gratiam à fratre, & idcirco ſe ad omnia deſcendere paratum, ac gerere non regem, ſed vicarium Roberti, atque eum ipſum vt maiorem natu, vt potentia & ſapientia lōgè ſuperiorem, ſolum colere, & obſeruare, ac propterea orare, vti tanquam nobiliſsimus princeps permitteret ſe fratrem curam habere regni Anglici, qui vt dedititius Roberto domino ſuo in ſingulos ānos terna millia marcharū (marcha enim apud Anglos, tres valet aureos numos, quos vulgò ducatos vocant) ſolueret. & ita Robertum ijsdemum verborum illecebris pollicitationibusq́ circumuentum, re infecta in Normaniam rediſſe. Liberum eſt vnicuique in ijs, quę ambiguè traduntur, credere, quæ velit: at mihi propius verū videtur, Robertum veniſſe in Angliam, & cognita ſociorum clade, ſuo conſilio deſtitutum, neceſſariò inducias in aliquot menſes pepigiſſe. Sed vtcunq́ res compoſita ſit, rex nihilo ſecius in obſidionem vſque eò intendit, dum Odo deficientibus cibarijs, deditionē facere eſt compulſus, qui à rege vita donatus, quòd epiſcopus ac eius patruus eſſet, ad Robertum ſe contulit, cui ab eo ſumma totius Normaniæ adminiſtrandæ traditur. Rex per operam & ſtudium duorum antiſtitū Lanfranci & Vulſtani, præſenti moleſtia periculoq́ liberatus, in reliquos conſpirationis ſocios crudeliter animaduertit. Supererat Gulielmus Dunelmenſis epiſcopus, qui aquilonales inſulæ

partes non mediocriter vexauerat, ac tunc audita ſociorum cæde, ſeſe intra Dunelmum vrbem præſidio ſatis pro temporis anguſtia munitam continebat, quam Rufus magnis itineribus profectus obſidione circumſepſit. Verùm cùm oppidani aliquandiu pertuliſſent, ad vltimum defatigati egerunt, vt Gulielmus impunitate donatus deditionem fecerit, qui cum ſuis aſſeclis, in exiliū eijcitur. Cæterùm duobus poſt annis, ad priſtinū honorem reuocatus, miro ſtudio in gratiam cū principe redire ſtuduit, qui nec eo tamen modo ſuſpitionem ab ſe depellere potuit, quam cùm purgare conaretur, mœrore animi confectus moritur. Rufus eiuſmodi rerum ſucceſſu, ad liberalitatem vtēdam erga ſuos, qui ſtrenuè pugnaſſent, prouocatus, bona proſcriptorum aut ſuis militibus, aut ciuibus qui in fide permanſiſſent, condonauit.

Iam erat annus tertius, cùm Rufus adeptus eſt regnum, inſignis morte Lanfranci Cantuarienſis antiſtitis, qui deceſsit poſt annum, quàm ſedere cœperat, decimumnonū: fuit vir tam diuinis, quā humanis literis doctus, qui recognouit non minus diligenter quàm emendatè vtrunq; inſtrumentum: ſcripſit & libellum admodum vtilem, quo Berengarij errores collegit, euellendoſq; curauit. Item in rem diuinam domi foriſq; augendam, dum erat abbas Cadomenſis, & inde antiſtes Cantuarienſis, gnauiter incubuit: in rebus

vero

verò agendis, nemo homo hoc vno caſtius conſuluit, ſanctius egit, impenſius quod è Republica eſſet, omni tempore fecit, quapropter & de regno & regibus mirum in modum benè meritus eſt, quaſi communis patriæ pater: quippe ſua prudẽtia atque animi pietate, qua apud omnes apprimè clarus erat, ſæpius tum Normanis tum Anglis magno rerum turbine fluctuantibus præſidio adfuit. Leniuit primi Gulielmi regis, quàm maximè potuit, ſemper duritiem: fouit Anglos mira charitate, identidem precibus, pollicitationibus, præmijs hortãdo, vt in fide, in officio permanerent: coërcuit feram Rufi naturam, rabiem, furorem, vti poſtea clarius patuit, eiusq; iuuentutẽ ratione, conſilio, præceptis diligentiſsimè rexit: cõciliauit pari ſtudio Anglorum animos eidem. Quæ res principi ſaluti fuit: nam ille omnino armis coniuratorum, de quibus paulò antè mentionem fecimus, occubuiſſet, niſi Lanfrancus fuiſſet, qui id malum iuuantibus ſimul Vulſtani precibus, auertit. Non caruit tamen Lanfrancus calumnia, cui crimini datum eſt, quòd de Rufo rege creando nimium laboraſſet, cuius peruerſitatem naturæ non ignoraret: item quòd autor fuiſſet priuandi Vulſtani pontificia dignitate, quod vtiq; non tam mortali homini aſsignandum dixerim, quàm diuino conſilio attribuendum, quãdò videlicet per id factum, Vulſtani integritas lõgè cunctis notiſsima facta eſt, adeò, vt in omni e-

ius vita, nihil propè extiterit ad laudem illuſtrius, quàm calamitas illa, cùm penè prius ad honorem priſtinum fuerit reſtitutus, quàm priuatus. Ad Lanfrancum redeo. Sunt præterea huius viri opera, inſtauratio templi Chriſti Cantuariæ, & multa prædia monachorum collegio, quod ibidem eſt, reſtituta: duo item xenodochia non longè ab vrbe condita, id eſt, duæ domus hoſpitales, vbi pauperes & peregrini acciperentur hoſpitio. Huiuſmodi etiam pietatis operum particeps fuit cœnobium diui Albani, ab eodẽ antiſtite inſtauratum.

Rufus mortuo Lanfranco, perinde vt ſolutus vinculis, omnia repagula iuris, pudoris, & officij perfregit, præcepsq́ʒ in omnem licentiã abijt, qui præ vtilitate, quod ſibi poſceret honeſtas, haud magnopere attendens, à principio illud Hæbreorum vetus prouerbium cum primis ob oculos dies noctesq́ʒ ſcriptum habuiſſe viſus eſt, Argento obediunt omnia: quandò honeſta ſimul atqʒ inhoneſta, & humana pariter ac diuina ſibi quæſtui, prædæq́ʒ eſſe conſtituit. Itaqʒ vt facinora illa quæ deinceps editurus erat, leuiora minoraq́ʒ iudicarentur, ſui commodi ex rebus ſacris augendi initium fecit: etenim tantum abfuit, vt in locum demortui Lanfranci quempiam ſurrogandum putauerit, vt etiam in quatuor annos, archiepiſcopatus ipſius Cantuarienſis vectigalia grandi pecunia plus offerenti locarit. Fecit itidem quoties

contigit

contigit,vt aliquod cœnobium ſuo rectore care-
ret,adeò, vt habendi auiditate captus, in publica
etiam auctione paſsim ea vectigalia venire pate-
retur. Quapropter fuerunt ſacerdotes,qui queri-
moniam de ijs rebus peſsimis, apud Vrbanum
ſecundum Rom.pontificem habuerint:ſed Vrba
nus vexatus domi ſeditionibus Normanorum,
qui in Apulia de regno certabant,tantum per lite
ras Rufum reprehẽdit, admonuitq; officij,quod
ab optimo principe præſtari deberet, id quod ille
paruifecit. Quo fiebat,vt omnis religio labefacta
retur,ſacraq; bona iuxtà dilacerarentur.Inter hęc
tamen extitit vnum Rufi factum, memoria di-
gnum, quod demonſtrare non tædebit, quò v-
nuſquiſque intelligat neminem hominem omnĩ
bus horis malum eſſe. Cùm enim cœnobium
quoddam vacaret, duo monachi ſemper poſcen
tes,ſemper rapientes (ſanè talibus id temporis,e-
iuſmodi honorum aditus patebat) & ob id pecu
nioſi,inter ſe pactionem faciunt, vt ſe ita inuicem
adiuuent, quò alter cœnobio præficiatur. Hoc
itaque capto conſilio,ad regem proficiſcuntur,ac
certatim pro præfectura adipiſcenda pecuniam
offerunt. Interea rex conſpicatus coràm alium
monachum hominem bonæ frugi, qui comes il
lis duobus competitoribus fortè venerat, ad ſe
vocat, quæritq; ab eo, ecquid dare velit, ſi abbas
fiat. Is reſpondet ſe nihil prorſus daturum, cũ
eo animo ſeſe iſti vitæ principio dediſſet, vt ſpre-

tis

tis facilius diuitijs, atque honoribus, in ſanctitate vitæ acquieſcens, caſtius Deum coleret. Ad hæc rex inquit: Tu ergo dignus es, qui cœnobio tuo præſis: id quod fieri ſtatim iuſsit, illis duobus cõpetitoribus non ſine ignominia ab ſe repulſis. Hîc libet commemorare rem non certè dignam, quæ in obliuionem eat. Gulielmus Rufus auaritia inflammatus, vectigalia ex ſacris prædijs capiebat, quam ob rem à cunctis ferè mortalibus malè audiebat, quòd videretur flagitium facere, qui feneſtram non pateſaceret ad pietatem: verũ ita vſu paulatim venit, vt quò illud ab initio magis ab omni iure, pietate, religione vacuum exiſtimatum erat, hoc poſtea iam conſuetudine vſitatum æquius ſanctiusq́ eſſe receptum ſit, ac ex iniuria ius denique fasq́ factum. Etenim reges qui ſucceſſerunt, Rufi inſtitutum ſecuti, conſueuerũt tam epiſcopatuum vacantium, quàm cœnobiorum, quæ maiores eorum condidiſſent, vectigal vnius anni capere, perinde quaſi iſta bona Deo conſecrata, per hunc modum tantiſper ad priſtinum datorem iure redirent, quoad eſſent, qui ea rurſus poſsidenda reciperent: eſtq́ eiuſmodi conſuetudo ita deinde rata habita, vt etiam nunc regibus fas ſit, vectigal quoddam capere, ex cœnobijs vacantibus: nam ratio inita eſt, vt quoties vacent, ex pacto, quædam pecuniæ ſumma debeatur regi, vt fundatori, qui etiam poteſtatem faciat monachis nouum eligendi ſibi præpoſitum.

Item

Item per idem ius, ipſis regibus licet & epiſcopatuum vacantium prædia recipere, ac fructus in ſex menſes, vel in integrum annum debitos capere, aut ab illis quibus ea ſacerdotia dantur, exigere: quemadmodum interea dum vacant, primas prouinciæ antiſtes in epiſcopatibus ipſis iuriſdictionem habet, & quicquid emolumēti inde eſt, ei eſt. Sed ad rem redeamus.

Rufus ſacra pecunia locupletatus, atque per id multò audacior effectus, cùm iam induciarū tempus completum eſſet, in fratrem mouendū conſtituit, ad vlciſcendas iniurias: itaque in Normaniam hoſtili animo profectus, Fanum Valerij, ac quædam caſtra capit, agros populatur, ædificia incendit. Sed cùm maiora deinde imminerent prælia, Roberto iam iniuriam armis propulſare parato, amicorum opera pax inter fratres ea conditione cōuenit, vt caſtra vi capta regis eſſent, ac alter alteri tum in Anglia, tum in Normania, prædia & oppida mutuò donaret, quæ & fidei ſeruandæ, & fraterni amoris pignora forent, & vt alter ſuperſtes alterius decedentis hæres fieret: in idque fœdus ambo iurarunt. Alij tradunt caſtra à rege capta, ex conditione pacis, duci fuiſſe reſtituta: id quod pro certo habendum cenſeo. Interea Henricus minor natu frater, arbitrans Normaniam ex ea diſcordia fratrum, iam prædæ datum iri, comparatis copijs, oppidum quod eſt ad promontorium diui Michaelis, natura munitiſsimū,

in Oceanoq́ contra Normanicum littus Britanniæ citeriori affine eminet, celeriter occupauit, quò ipſe etiam aliquid prædæ faceret. Quod vbi rex cognouit, ſimul cum duce ad expugnandum oppidum profectus, multis tumultuarijs prælijs, non ſine ſuorum militum ac iumentorum cæde, fruſtra montem aſcendere tentauit: poſtea poſitis circa radices montis, caſtris, amplius quadraginta dies obſedit, ſed tandem infecto negotio, rerũ inopia eſt coactus abire. Henricus poſtea vltrò abiectis armis, in fratrum beneuolentiam & concordiam venit. De iſtiuſmodi Henrici motu in fratres, non vtique omnes loquuntur annales. Ego verò dixerim, aut Henricum nequaquam veniſſe contra fratrem Robertum, aut ſi id fecerit, impulſu Rufi, cuius amantiſsimus erat, feciſſe, vt Roberto maius negocium faceſſeret, quo ille implicatus, non facilè deinde res nouas moliretur. Rufus compoſitis rebus cum fratribus per hunc modum inuicem reconciliatis, in Angliam protinus redijt comitatus etiam Roberto fratre, in Scotumq́ mouit. Malcolmus enim rex Scotię hac fratrum diſcordia fretus, in Northumbriam interim incurſiones fecerat, magnamq́ inde omnis generis abegerat prædam: qui poſtea vbi accepit odium pace & cõcordia mutatum, ac Gulielmum contra ſe ire, ſponte ab eo pacem petijt, eãque impetrauit. Diſcrepant in hac re, ſicut ſolent, ſcriptores: quidam enim aliter ſentiunt, atq; nos prodidi-

prodidimus, tradentes Rufum ſimul terra, ſimul mari, ingentes copias in Scotum debellandum paraſſe: ſed poſtquam claſsis in altum ſe recepiſſet, oborta repētè tempeſtate, omnes ferè naues ſubmerſas fuiſſe, exercitum quoque terreſtri itinere Scotiam petētem multis incommodis affectum pedem retuliſſe: ac tunc Robertum ducem nomine regis, opera & conſilio Edgari militis Normani id temporis exulis, qui ſub Scoto ſtipendium merebat, cum Malcolmo, qui cum validiſsimo exercitu prope ſuos fines in armis ſtabat, operiēs Anglorum aduentum, pacem compoſuiſſe, ac nō nulla loca ex ea pactione Scoto reſtituta, quæ ille rege primo Gulielmo, in Anglia poſſediſſet. Quibus rebus peractis, rex redeūdo Carlioli aliquot dies ſubſtitit, qui oblectatus ſitu loci, decreuit illud oppidum, ducentis ferè antè annis à Dacis dirutum, inſtaurare, tanquam vallum fortiſsimum poſitum Scotis ad occidentalem inſulæ partem tutandam: quare vrbem primum muris & arce opportuno loco cōdita muniuit, deinde templis ac priuatis ædificijs ornauit: & quia habitatore carebat, coloniam ex auſtralibus Anglis delectam, eò deduxit. Eſt, vt opinor, haudquaquam ſilentio prætereundum hoc loco magnum & memorabile facinus, quod rex Malcolmus eſt auſus, & poſteritas in cœlum tulit.

Erat vir Malcolmus amicitia facilis, bello clarus, mitis ac liberalis in omnes, ijs tamen virtuti-

 bus

bus nequiuit domeſticum odium euitare, quod ex inuidia, quæ perinde ſolet potentes ſequi, ac infelices miſericordia, ortum erat. Porrò aliquot Scoti iuuenes in regem ſuum coniurarunt, magnoq́ue ſtudio pro ſe quiſque locum & tempus obſeruabat, quo ſine ſtrepitu illum ferro aut veneno opprimeret. dum talia etſi clàm machinabantur, cœpit tamen conſilium cædis, cum multis cõmunicatum, paulatim denudari, ſic, vt Malcolmo non latuerit. Is neque ira motus, neque vindicandæ iniuriæ cupidus, non iuſsit ſtatim de ſontibus ſupplicium ſumi, ſed vt animo magnus, autorem coniurationis (nomen eius non ponitur à quopiam, quod ſciam) hominem natura ferocẽ, vehementer manu promptum, inter venationẽ de induſtria, tanquam ſi quid cum eo ſecretius acturus eſſet, ſeparatim ab alijs in altam ſyluã duxit, atque ibi omiſsis equis, ſic fermè locutus fertur: Sumus hîc ambo armis & viribus propè pares, & neuter noſtrum à ſuis auxilium expectat, agè igitur, vt fortem virum decet, cape arma, atque cum eo nunc manum conſere, quem turpiter tu cum cæteris coniuratis, per inſidias necare ſtatueras: ſi me enim pugnando occideris, merebitur victoria laudem: ſin occubueris, nobilem reddet victi mortem victoris honor. Hæc vbi fatus eſt, ſtricto ferro hominem aggreditur. Ille verò partim ſceleris conſcientia conuictus, partim regis animi magnitudine territus, ei ad pedes ſubitò iacuit, [illegible]

rogitans

rogitans ne ſibi vel ſocijs id facinus fraudi eſſet: quod Malcolmus libens conceſsit. Hoc Malcolmi fortitudinis, ſed aliud eius temperantiæ plenũ accipe factum. Fuit enim iam inde à principio apud Scotos inſtitutum, ſeu lex, vt liceret vnicuiq; plures pro opibus ducere vxores, & nobilitati plebeiorum vxores habere communes, ac domino loci virginem nuptam vitiare, antequam vir eam cõpreſsiſſet. Illa duo ſuperiora religio Chriſtiana ſtatim ſuſtulit, atq; eam Scoti ſunt complexi: iſtud poſterius longo poſt tempore, Malcolmus ſanctiſsimæ Margaritæ vxoris hortatu, vti inſtitutum poſt homines natos turpiſsimum, penitus extirpauit, qui ſanxit, vt virgo nupta numũ aureum pudicitiæ redimende cauſa, domino loci penderet, id quod etiam nunc ſeruatur.

Eiſdem temporibus Robertus, qui aliquot menſes apud Gulielmum fratrem, ſpecie ſimulati magis quàm veri amoris manſerat, in Normaniam reuertitur. Memoriæ proditum eſt, ſtatim poſt Roberti diſceſſum, ad XVI cal. Nouembris, miram ventorum vim ſubitò ortam, multas domos præſertim Londini, multasq́; ruri caſas deiecisſe, & turrim Vinchelcumbẽſis cœnobij de cœlo tactam cecidiſſe. Et hæc fuiſſe indicia deterioris in dies magis magisq́; Rufi principatus, iam tum in vulgi animo inhæſerat. Equidem cùm ille nihilo melior fieret, voluit Deus, credo, vt homo aliquo incommodo edoctus, ad ſe reuocare-

tur, & quoniam res ſequundæ eum inſolentiorē fecerant, aduerſa corporis valetudine affecit, vt deſtitutus humano auxilio diuinum quæritaret, prǽq; illo in poſterum diuitias malo modo partas ſperneret, ac iuſtè atque integrè omnia ex æquo metiens diſceret gubernare. Igitur morbo afflictatus vbi ſenſit medicos nihil opitulari, vota facere, opem diuinam implorare, ac promittere cunctis palàm ſe vitam melius inſtituturum, cœpit: & quia ſibi in primis crimini dari intelligebat, quòd ſacerdotum ſpolijs ſuas auxiſſet opes, huic idcirco vulneri primùm medendum ratus, archiepiſcopatum Cantuarienſem, qui quatuor iam annos ſuo antiſtite caruerat, Anſelmo abbati Beccenſi viro longè ſanctiſsimo atque doctiſsimo detulit, ac cœnobijs nonnullis quæ diu vacauerant, rectores dandos curauit. Verùm durus princeps eam pietatem nequaquam ex ſyncera animi ſententia exercuit, vti poſt manifeſtè apparuit: namq; ſtatim vt febre liberatus eſt, belleq; ſe habere cœpit, immemor diuini beneficij efficitur, ac ad ſolitam conciliandæ pecuniæ curam rapitur. Porrò per idem tempus Lincolnienſis epiſcopatus mortuo Remigio epiſcopo, incidit in eius retia, qua præda delectatus ad rapinas faciendas rurſum conuertitur, pecuniam enim in res etiā vanas ciuibus imperare miro cœpit ſtudio. Labefactabantur omnia, clamoribus miſerorū cœlum reſonabat, terra criminibus horrebat, cū

Deus

Deus ex alto gemitum populi exaudiens, eiuſq; calamitatem miſeratus, peropportunè Rufum ſalutari morbo affecit, qui eo repentè correptus, eluendi peccati cauſa, permiſit, vt Robertus cancellarius Lincolnieñſis epiſcopus crearetur: item mutaturum ſe vitæ inſtitutum, & priſcas leges à patre antea antiquatas reuocaturum recepit. Ea res populum tot malis fractum, abiecto aliquantulũ metu, ad aliquam libertatis & priſtinæ dignitatis ſpem erexit, quæ tamen vana fuit: quippe tantũ abfuit, vt Rufus in bonitate, quæ omnino fucoſa erat, conſtiterit, vt breui tempore, velut quem grauior exitus manebat, vbi firmus fuit, vehementer doluerit, quòd ad Lincolnienſem epiſcopatũ procuraſſet gratuitò Robertum vocari. Quare de induſtria illum in ius vocandum curauit, eiq; obijciẽdum, prædia quædam cum ipſa vrbe Lincolnia, perperàm ab eo poſsideri, quæ Eboracenſis archiepiſcopi eſſent. A qua ille inſimulatione nequaquam prius ſe liberare quiuit, quàm quinque millia librarum ei perſoluiſſet. Libra enim paulò plus quatuor valet aureos. Mulctauit multos principes ob minimam legum tranſgreſsionem, & Anſelmum cum primis, exacta ab eo pecunia tributi olim indicti, quam etſi conſtabat à Lanfranco fuiſſe ſolutam, vt quem pœniteret ſe gratuita liberalitate iuuiſſe. Atque ſic princeps in dies magis magisq; auaritia flagrans, ſuis acerbior multò, quàm hoſtibus erat, apud quem nullius

us quiſquam delicti accuſabatur, quin idem continuo condemnaretur. Delatoribus præmia propoſita erant, ſi quempiam quouis modo circumuenirent, quò ſic denique fortunis omnibus cuncti iuxta ſpoliarentur. Itẽ erant procuratores creati, qui antiſtitum, heroum, ac ciuium morientiũ bona velut proſcripta ſtatim raperent, omnesq́ in poſterum tempus epiſcopatuum atque cœnobiorum vacantium vectigalia in ærarium efferrent. Atqui vt ne ijs malis remedio eſſet, ex inſula aliquo terrarum migrare, quandò leuiora ſunt ea quæ audimus, quàm quæ videmus, vt ait Cicero, publico edicto vetuit, vnumquemque ſine commeatu ſuo, ex Anglia egredi. Hinc ſunt, qui ſuſpicẽtur ortum eſſe eum morem ſeu legem interdicendi cuipiam exitu regni, qui mos léxve dicitur, Ne exeas de regno, quæ adhuc, cùm ita res requirit, vſurpatur: quia exemplis, ſi quæſtuoſa ſint, facilè inhęremus. Id temporis Rufus magno prælio vicit Vuallos, ad Brechenotum oppidum, vbi loci eorum præfectus, quem regem appellabant, poſitis caſtris, obuius regi fuit, ac re malè geſta, perijt.

Venerat eodem tempore negotij gratia, Malcolmus ad regem, qui morabatur ad Gloceſtriã oppidum, quod Sabrina fluuius præterfluit, qui vt inhumanus, non modò Scotum amicum alloqui noluit, ſed ne videre quidem, quin etiam vehementer deſpexit. Ferens id iniquo animo, vt

par

par erat, Malcolmus, in Scotiam reuerſus, exerci-
tum properè coēgit, atq; Northumbriam ingreſ
ſus, agros vſque ad oppidum Alneuichum, crude
liter populatus eſt, vbi duce Roberto comite Nor
thumbriæ, à regijs copijs inſidijs exceptus occidi
tur, vnà cum Edouardo filio maiore natu, cæte-
ris Scotis aut cæſis, aut fugatis. Corpus Malcol-
mi ſepulturæ datum eſt, ad Tynmuthum pagū.
Margarita vxor, mulier ſanctiſsima, quę tunc for
tè ægrotabat, cognito viri & filij interitu, duplici
perculſa dolore, dicitur poſt ſumptam euchariſti
am, ſibi quoque precata mortem, quæ aliquanto
poſt è vita migrauit, quam ferunt ob ſanctitatē
vitæ, in diuorum numerum relatam. Scoti mor
tuo Malcolmo, Dunaldum eius fratrem, tertium
regem creant, quem Duncanus filius nothus ipſi
us Malcolmi, auxilio regis Gulielmi Rufi, apud
quem adoleſcens obſes erat, intra paucos dies re
gno deiecit: at ipſe quoque breui à populo expul
ſus eſt, qui bifariam diuiſus, hinc Dunaldū, illinc
Duncanum petebat regem: veruntamen plures
fauebant iuueni, quem ea conditione in regnum
receperunt, vt nullum neque Anglum, neq; Nor-
manum militem haberet: nam cùm ille paulò ā-
tè Rufi beneficio regnum recuperaſſet, in eiuſq;
verba iuraſſet, homines apprimè Anglos & Nor-
manos diligebat; quod Scoti iniquo animo fere-
bāt: ſed nulla ratione aut ſtudio fatum vitare po-
tuit: haud enim multò poſt per inſidias à ſuis Sco

tis

tis occiditur, ac in eius locum iterum Dunaldus ſubſtituitur. Regnauit is parum admodum temporis: Edgarus enim filius Malcolmi, cum Alexãdro & Dauid fratribus, qui ſuperſtites erant, ad Rufum regem confugit, à quo non multò poſt, vi & armis deturbato Dunaldo, in regnum paternum reſtituitur. Fuerunt per idem tempus in Anglia imbres maximi, & quidem aſsidui, vnde ingens aquarum inundatio manauit, ac frigoris magnitudo tãta ſecuta eſt, vti fluuij cõgelati plauſtra trãnſeuntia ſuſtinerent.

At dum res Scotorum componuntur, Robertus dux Normaniæ laborans continenter de regio honore ſibi prærepto, per legatos fratrem de periurio criminatur, quòd non ſeruaſſet conditiones pacis. Rufus vehementer ob eam rem indignatus, in Normaniam cum magnis copijs extemplò nauigauit, habens in animo ita fortunã belli aduerſus fratrem tẽtare, vt potius ſemel ſubiret periculum, quàm aut caueret ſemper, aut tali moleſtia perpetuò vexaretur: tamen ira temporis momento lenita, non ad arma ſtatim conuertitur, ſed facta vna vel altera leui excurſione per agros, in colloquium cum fratre venit. Ibi poſt longam altercationem, amicorum rogatu, ſumma omnium iniuriarum quorundam grauiſsimorum virorum arbitrio committitur. Illi cognita cauſa, ſecundum ducem iudicantes, regem mulctandum decernunt, quòd pacem excurſio-

nibus

nibus violaſſet, contrà quàm paulò antè conueniſſet. At rex audita arbitrorum ſententia, protinus ira accenſus, eorum iudicio ſtare minimè voluit. Quapropter iratis animis vtrinque, à colloquio ad arma concurſum eſt. Rex Burenſe caſtellum vi capit. Robertus regis Philippi auxilio auctus, aggreditur ea loca, quæ Rufus in Normania ex fœdere, quod ſuprà demonſtrauimus poſſidebat, ac primo impetu Argentoniũ expugnat, capto Rogerio Pictauienſi præfecto, cum octingentis armatis: dein pari fortuna caſtrum Vlmẽſe occupat. Tum rex videns opus eſſe maioribus viribus, ad bellum quod ſupra ceperat maturè conficiendum, primo quoque tempore circiter viginti millia armatorum in Anglia conſcribi, ad ſeq; duci iuſsit. Cùm autem ſtatuto tempore ad naues prope Haſtyngum in anchoris ſtantes, omnis militum multitudo conueniret, & tranſmittere vellet, ecce regis procurator occurrit, ſignificauitq; centurionibus, vt multitudini dicerent, principem eorum laboribus parcere cupientem mandare, vt ſinguli denos ſolidos ſoluerent, ac eo pacto præſente negotio ſuperſedentes domũ redirent: quod bona pars facere maluit, quàm ſe nauigationis periculo committere. Sanè conſtituerat auarus princeps non ferro, ſed auro cum hoſte dimicare, confidens ſe eius belli nomine, tã tum pecuniæ à ſuis exacturum, quantum ſatis eſſet ad redimendam pacem, & oble[illegible]ndam ſu-

am

am habendi cupiditatem: qui tamẽ ex altera parte,non videbat ſibi dedecori eſſe,ſi diuitias militari gloriæ, ac emptum rapina otium bello præponeret.Itaque cùm vtrinque inſtructæ ſtarent acies ad pugnam ineundam, Philippo muneribus placato non iuuante,omnis vis belli ilicò cecidit: nam Robertus per hunc modum ope Philippi deſtitutus,neceſſariò,tametſi inuito animo,à fratre pacem petiuit,& impetrauit.

Hac re ex ſententia geſta, Rufus in Angliam rediјt,qui in grauius repẽtè bellum incidit. Vualli enim audita fratrum renaſcente diſcordia,more ſuo prædabundi arma arripiunt, in finitimorumq; agros egreſsi, vicos ac ædificia incendunt, pecora abigunt,Normanos pariter atque Anglos aut capiunt, aut obtruncant, arces, oppida complanant. Hæc vbi regi nuntiata ſunt,ſuis ſubuenire,& agros populationibus prohibere maturans, itinere celeriter confecto, rebelles de improuiſo hoſtili manu adoritur. At Vualli non modò impetum ſuſtinent, verumetiam eum detrimento non mediocri affectum repellunt. Quare rex qui tridui viam iam progreſſus erat, fortunæ in præſentia cedens, ad parandum fortiorem exercitum,Londinum diſcedit. Poſt Rufi diſceſſum, Vualli animo elati caſtrum Montgomerienſe in Vuallia munitiſsimũ obſident, quod per aliquot dies à præſidio regio acriter defenſum demoliri [illegible] ac ita muris demum nudatum capiũt,

cunctis

cunctis qui intus erant immaniter interfectis. Cæterùm rex domeſticis inſidijs interim impeditus, præſenti bello præuertendum ratus, in Northumbriam proficiſcitur, vbi nouæ conſpirationis autores arma in eum parauerant. Porrò Robertus comes Northumbriæ, propterea quòd ſe duce, Malcolmus rex Scotiæ per inſidias interemptus fuerat, identidem fructum ac præmium tanti officij poſtulabat: & quia illud eius deſiderio tardius proueniebat, vſque eò permotus eſt, vt accitus à rege per literas, palàm negarit ad eum ire, ac interim conſilia occultè agitarit, de regno illi abrogando. Sed fortè quadam patefacta coniuratione, rex nonnullos eius conſilij participes inopinantes opprimit, & Robertum qui ex conſciētia, digna factis timebat, fugientem perſequitur. Is ſecum filijs & vxore, in arcem quam hodie Bamburgum appellant, recepit, quam rex confeſtim obſidione cinxit: & quoniam locus natura & opere munitiſsimus armis videbatur inexpugnabilis, eum tabulatis includere inſtituit, quò prohiberentur cuncti introire, vel exire volentes. Tum Robertus rebus ſuis, ſeu ſuorum fidei diffidens, vbi vidit tabulata inchoari, noctis ſilētio aufugit: ſed militibus regijs perſequentibus, Tynmuthū petere coactus, eo loci in ædē diui Oſuuini martyris ſe recepit, ex qua mox violenter extractus, ad regem captiuus ducitur. Reliqui qui in arce erant, cùm conſtanter adhuc reſiſterent, rex ad ma-

iorem terrorem illis faciendum, pro foribus arcis Robertum in conſpectum adduci iuſsit, edictumq́ꝫ propoſuit, vt ei in veſtigio effoderentur oculi, niſi ilicò arx redderetur. Quo viſo, incluſi ſibi atque comiti pariter timentes, deditionem ad extremum fecerunt, quorum pars in exilium acta, pars auribus deſectis, aut ſingulis effoſsis oculis, deformata eſt, vt eſſet reliquis documento, ac domum remiſſa. Robertus ad Vindeſorium caſtrum ductus, in carcerem conijcitur. Hoc confecto negotio, Rufus omnes vires in Vuallos ſine modo ſæuientes conuertit, & primo quoque tẽpore cum robore ſuarum copiarum in Vualliá profectus, vbi vidit hoſtem nullam pugnandi dare facultatem, ſed conſultò ſeſe in ſyluas abdere, cœpit populationes facere, & omnia loca etiam aditu difficilia tentare, quò cum rebellibus conſereret manum. Vualli contrà aut montes aut ſyluas frequentabant, qui pro tempore parati & inſtructi, derepentè modò hinc, modò illinc in regium exercitum prorumpentes, benè multos mortales vel vulnerabant, vel occidebant. Qua re fiebat, vt rex vlciſcendi auidus, cupidè magis quàm cautè per montes & paludes, maiore ſua quàm hoſtium iactura, perſequeretur: qui ita demum compluribus tum viris, tum equis amiſsis, cùm videret nihil eſſe, quod ſperaret poſſe ſe proficere, non ſine nominis nota, bello ſuperſedens, iterum ab [illegible] deſtitit.

Per

Per idẽ tempus,celebre erat apud Italos Normanorum nomen,qui duce Guiſcardo, in Apulia rerum potiebantur. Quare cùm Rogerius & Boëmundus fratres poſt obitum Guiſcardi patris,inter ſe de principatu, alijsq́ꝫ cauſis ex diſcordia ortis contendentes, totam diuexarent Italiã, eumq́ꝫ motum Henricus Imperator cum primis augeret in dies ſingulos,Vrbanus ſecundus pontifex Romanus cernens ob id ipſum haud vſpiã tutam ſibi ſedem eſſe,poſteaquam Placentiæ antiſtitum conuentum, ad corrigendos malos ſacerdotum mores fecerat,in Galliam profectus eſt,atque ibi rem in primis Reipublicæ Chriſtianæ vtilem eſt aggreſſus,memor quàm miſerabili ſeruitio Hieroſolymorum ciuitas, quæ Terra Sancta dicitur, à Saracenis premeretur, quod præſertim à quodam eremita homine Gallo ciue Ambianẽſi,cui fuit Petrus nomen,acceperat,qui ſuperioribus annis Hieroſolyma profectus,omnes iniurias quas noſtri ab idolorum cultoribus paterentur, à Symeone Hieroſolymitano epiſcopo edoctus fuerat. Bonus enim paſtor,cui ſuus grex ſummæ curæ erat, ad Claromontem Aruernorũ vrbem,quæ olim Gergobia appellata eſt, Chriſtianis antiſtitibus,principibusq́ꝫ conuentum celebrandum edixit: quò cùm ad diem conſtitutum frequentes conueniſſent, ipſe habita longè luculẽtiſsima oratione,bellum ſacrum decreuit,idq́ꝫ rebus omnibus anteuertendum eſſe docẽs, ita prin-

cipes

cipes Galliæ cæteroſq́; Chriſtianos duces ad re-
cuperanda Hieroſolyma à Saracenis diu occupa
ta incendit, vt anno ſalutis humanæ M X C IIII,
ad CCC millia hominum nomina dederint.
Deſignati ſunt ductores Gotthofredus, Euſtachi
us, & Balduinus fratres cognomento Boliones,
viri altitudine animi & ſapientia illuſtres, atq; in
omni fortuna principes bello paceq́;, Raimũdus
Toloſatium comes, Hugo cognomento Magnus
Philippi regis Francorum frater, Robertus dux
Normaniæ, Robertus alter comes Flandriæ, Ste-
phanus Carnutum comes: duo item duces ſacri,
Hugo epiſcopus Podienſis, & Petrus eremita, qui
pro populo Chriſtiano iter faciente, perinde ora-
rent, ac olim Moſes & Aaron precando apud De
um, adiumento fuerint Hebræis ex Ægypto in
Iudæam redeuntibus, quò diuina ſimiliter atque
humana ope munitus, res feliciter gereret. Itaq;
Robertus dux, cui deerant nerui bellorum, hoc
eſt, pecunia, coactus eſt quamprimùm mutua ſu-
mere à Rufo fratre millia librarum decem, ad im
penſas in id bellum faciendas, offerẽs ſe oppigne
raturum ei Normaniam. Fuit pergrata duplici de
cauſa, ea res Rufo: primùm, quòd ſpecie charita-
tis erga fratrem, nactus eſſet occaſionem iterum
imperandi ſuis ciuibus pecuniam, deinde quòd
domeſtica moleſtia liberaretur, qua quotidie af-
ficiebatur à fratre. Porrò ille non mouebatur exẽ
plo aliorum principum, qui pro Republica Chri
ſtiana,

ſtiana,in eo bello nedum res, ſed vitam in diſcrimen offerre decreuerant:non pietate tangebatur qua nimirum tot millia hominum,totq́; præſtantiſsimi duces ſeſe bello religionis cauſa ſuſpiciendo deuouerant nec honoris denique ſui rationis habendæ,vlla tenebatur cogitatione: ſed auaritia cæcus,minimè omnium de ea re laborandum ratus,omnia ad commodum ſuum referebat,ſi cõmodum tamen rapinis comparatum dici debeat, quod poſsidenti ſemper ſolicitudini,& illis à quibus venit,malo eſt. Certè quidem Rufus iampridem ad ſtudium auaritiæ animum adiunxerat, nihilq́; eo habebat potius, à quo illum reuocare poſtea non poterat: itaque ſtatim tributo propè intolerabili impoſito, ingentem à populo pecuniæ ſummam exegit. Quid,quòd eo plus adhuc exigere omnibus modis nitebatur, quò ratio & cauſa ſacri belli,honeſtior videbatur, honeſtiusq́; eiuſmodi nomine res longè turpiſsima tegi iudicabatur? Quocirca nonnullis epiſcopis ac monachis conquerentibus de tributi grauitate,affirmãtibusq́; ſe non eſſe ſoluendo,quãquam vaſa quoque vſui ſacro dedicata in pecuniam conflarant, ſic reſpondiſſe dicitur: Non habetis capſas ex auro & argento confectas,mortuorum oſsibus plenas? Innuebat ſcilicet parum ſanè pius princeps, vt arculæ, quibus diuorum reliquiæ continebantur,in vſum pecuniæ redigerentur, quò ſimul humana diuinaq́; præd[illegible]ellent, atque i[illegible]olus poſſideret.

ſideret, quicquid ante id tempus, longa hominum ætas in vnum congeſsiſſet. Ita Rufus regnum Angliæ prædæ potius, quàm curæ habere videbatur; qui confecta ingenti pecuniæ ſumma, in Normaniam traiecit, vbi conuenta pace, datisq́ fratri Roberto mutuis decem millibus librarum, eius principatus adminiſtrationem ſuſcepit, eatenus eum poſſeſſurus quoad ea pecuniæ ſumma reddita foret, atque confeſtim mox in Angliã rediјt. Robertus cum delecta fortiſsimorum iuuenum manu, alios ductores cruce inſignes ſecutus eſt, cuius inclyta virtus cũ in Antiochena, tũ in Hieroſolymitana oppugnatione, magno ſæpiſsimè noſtris vſui fuit.

Rex ſecundum hæc, memor accepti biennio antè detrimenti à gente Vuallorum, in id bellũ rurſus ſibi ſedulò incumbendum ſtatuit: itaq; nouum veteri exercitum maturè coniungit, copias duplicat, ac poſitis ad fines Vualliæ caſtris, conſilium capit, de nouo genere pugnæ faciendæ, quò feroces homines domare denique poſsit. At Vualli interea nequaquam ignari auctarum virium hoſtis, qui plus locorum iniquitatibus, quàm armis confidebant, ſparſi more ſuo per ſyluas, locis opportunis inſidias ponunt. Hæc vbi nuntiata ſunt, exercitum educit, atque diuerſis in locis armatos locat, turresq́ varias ædificat: non enim audebat loca amplius inuia, quorum inſolentia iam terre[illegible]atur tentare, vnde detrimentum acce-

perat,

petat, vt per hunc modū, obſeſsis omnibus Vual-
liæ itineribus, ad deditionem rebelles compellat.
Cæterùm cùm ea res magis regios milites defati-
garet, quàm hoſtes diuexaret, qui intra ſyluas e-
uagantes Normanum Anglumq́ȝ ludificabant,
negotio rurſus infecto diſceſsit. At aliquanto
poſt ira inflammatus, quòd à ſuis opprimeretur,
decreuit continuo bello Vuallicam gentem atte-
rere, atque in primis aggredi Angliſeam inſulam,
quòd ei perfugium eſſet. Hòc igitur bellum ge-
rendum Hugoni Salopiæ, & alteri Hugoni Ce-
ſtriæ comitibus, viris bellicæ artis peritis, dedit.
Ii ſtatim profecti, & primo aduentu inſula potiti,
vt quæ nullo certo firmata eſſet præſidio, quòd
terra tantum pecore abundat, homini cùm pa-
ſtum fermè nullum ferat, crudelitatem in omni
memoria penè inauditam exercent, nam alios ef-
foſsis oculis, alios inciſis naribus, alios deſectis
brachijs aut manibus, alios teſtibus abſciſis, de-
formant, fœminis ſimul paſsim ſtupro coinqui-
natis. Eſt memoriæ proditum, cuidam ſacerdoti
poſt oculum erutum, & linguam præciſam, Dei
nutu ſermonem fuiſſe reſtitutum. Adfuit auxi-
lio inſulanis claſsis ex Hybernia, ſeu vt alij ſenti-
unt, ex Noruegia, quæ ad littus appulſa, armatos
in terram expoſuit: quibus Hugo comes Salopiæ
obuiam factus, ex ictu ſagittæ perijt. nullo alio
memorabili euentu, res ibi geſta eſt. Alter Hugo
in Vualliam profectus, atrociter incenſam lon

go bello feſſos affecit, atque perdomuit.

Rex deinceps vacuus à bellis, ad publica opera facienda animum adiecit: cinxit enim turrim Londinẽſem nouis muris, & baſilicam ad Vueſt monaſterium miro apparatu ædificauit: quæ tametſi magna eſt, tamen amplificare decreuerat. Hanc hodie aulam appellant, in qua quater quotannis in multos dies iudicia exercentur, forũq; frequenti litigatorum conuentu agitur. Sed hæc eſt merces malorum, vt eorum benefcc̃ta, aut crimine corrumpantur, aut in deteriorem capiantur partem. vtrumque in Rufum cecidit, qui dũ ad eius nouas res intentus erat, impoſuit nouum tributum, vnde vulgò rumor manauit, ideo illũ hæc inchoaſſe opera, vt honeſtius per eam occaſionem, rapinas rurſum faceret. Tranſiuit illo ipſo tempore Rufus in Normaniam, ad cognoſcendũ illic ſtatum rerum ſuarum. In Anglia, poſt eius profectionem, ferunt fontem manantem ſanguine prope Abyndoniam, tres continuos dies ebulliuiſſe, & viſum eſſe cœlum ardere. Regi deinde reuerſo ſubitò nũtiatur Conſtantiam vetuſtam vrbem, hæc olim Auguſta dicta eſt, quam deinde Conſtantius Cæſar, ita ex ſuo nomine appellauit, à Francis obſideri. Quo rumore nonnihil perterritus, impigrè, cum paucis ad mare aduolat, nauemq; ingreſſus dat ſe vento. Erat tum mare flante auſtro, valdè turbatum, quare nautæ admonebant, non eſſe tutum, vt ſe pelago com- [illegible] mitteret.

mitteret. Ad ea rex inquit: Date protinus vela vẽtis, raro enim audiui regem aliquem vndis ſubmerſum. Ita ſublatis velis, ac repentè quaſi diuinitus mutato vento, pacatoq́ꝫ mari, in Normaniã tanta celeritate peruenit, vt longè famam aduentus ſui præceſſerit. Hoſtes ſubito regis acceſſu territi, confeſtim obſidionem ſoluerunt, in pedes ſe latè dantes, quos ille inſecutus atrociter profligauit, capto autore tanti tumultus, cui nomen erat Helias. Is cùm à Rufo tanquam vecors illuderetur, magna animi audacia in eum conuerſus dixiſſe traditur: Cepiſti me fortuitò rex, qui ſi liber eſſem, facerem vt intelligeres me haud contemptui habendum. Cui ille miſſo ſtatim facto, Vade, ait, ac quàm peſsimè potes, contra me agito. Sic Helias cuſtodia liberatus, nihil quod conſtet, poſtea in regem molitus eſt. Sunt tamen qui eum non veniſſe in poteſtatem victoris, ſed fuga euaſiſſe prodant. At Rufus ea victoria ſublatus, poſtquam in Angliam reuertit, cùm militiæ omnia iam tuta putaret, domi more ſuo ſæuiens, totum regnum ad exitum & vaſtitatem vocare nõ nolle videbatur, cùm interim Anſelmus Cantuarienſis archiepiſcopus, vnus omnium ad communem ſalutem vigilans, vicemq́ꝫ patriæ incredibiliter dolens, auſus eſt principem admonere, vt tandem aliquando manum ab alieno abſtineret, illudq́ꝫ recordaretur, regis in primis eſſe, rempubl. bona, fortunas ciuium tueri, defendere & conſeruare.

uare. Verùm tantum abfuit,vt Rufus voluerit monitorem officij pati,vt in Anſelmum omnem ſtomachum eruperit:nam inde ſuccenſendi occaſionem nactus, grandem eidem mulctam dixit, ſed poſtea mitius agens eam remiſit,ſolum rogitans, vt ille ſibi impedimento ne eſſet, ſed potius faceret, quod in rem eius quoquomodo eſſet. Quæ vt parum æqua cùm vir ſanctiſsimus abhorreret,ac præſenti animo ſe facturum negaret, tum eum prius bonis omnibus ſpoliauit, exin in exilium egit. Vir multò innocentiſsimus patienter omnia ferens,Romam perrexit,vbi à Paſchali ſecundo pontifice perbenignè accipitur, quem de miſerrimo Angliæ ſtatu abundè docuit. Rufus autem interea auaritiæ ſtimulis in dies magis magisq; punctus,vbi vidit Anſelmo eiecto,neminem vnum in ſuo regno eſſe, qui aduerſus ſua facta iam mutire auderet, tum quaſi de integro ad quã magnam faciendam pecuniam rurſus animum intendit: & quia iam deguſtarat pinguẽ eſſe panem Chriſti, & delitias præbere regibus, ſecundum Iacob oraculum, idcirco lætas ſacrorum prædiorum ſegetes metere cum primis libuit.Itaque publicani poſtremò nouem, ſeu, vt quibuſdam placet,decem, & duorum cœnobiorum quæ præfectis carebant, item Vintonienſis, & Sarisberienſis epiſcopatuum,ac Cantuarienſis archiepiſcopatus vectigalia magno pretio redẽpta habuerunt. Ad hoc communeq; ac luctuoſum

religionis

religionis malum, aliud inde grauius acceſsit: ſacerdotum enim vita quæ rectoribus & magiſtris morum carebat, multò ſolutior facta eſt. Cui morbo, vt ne medicina vlla adhiberetur, rex ipſe nũquam eſt paſſus, vt epiſcopi cõcilium aliquod haberent: id eò fecerit, vt ne in ſe conſpiraretur, an vt ſua commiſſa minus publicè damnarentur, parum exploratum eſt. Atqui vulgus more ſuo, credidit Deum eodem tempore voluiſſe admonere regem prodigijs futuræ cædis, quò prius mores corrigeret: nam paucis antè diebus viſus eſt per quietem, abruptis brachiorum venis, ſanguinem mittere: ſimulq; ferunt [redacted] dam ſomniaſſe, ſe videre regem de cruce pendentis Chriſti imaginem mordere, ac crura rodere dẽtibus, & poſtea ab ipſo Chriſto pedibus in terram proiectum. Quod ſimulatque ei narratum fuit, cachinnum ſuſtulit: quippe ad ſedandam praui ingenij naturam, mors opus erat, quæ animorum vitijs ſola medetur. Ad extremum Rufus vrgente fato, venatum iuit in eos ſaltus, quos vulgò Nouamforeſtam vocant, vbi venando à quodam Franco milite nomine Gualtero, cui cognomen fuit Tyrello, dum ille parum cautè in ceruum, ſeu nimis accuratè in regem iacularetur, ſagitta transfixus eſt, atque vno gemitu ſine voce edito, animam efflans ex equo in terram cecidit. Gualterus nemine perſequente, fuga euaſit. Cadauer vehiculo impoſitum Vinto[redacted]tur,

tur, ac ibidem in æde apoſtolorum Petri & Pauli ſepelitur.

Cognita morte Rufi, gaudium ingens eſt vbique ortum, ſic, vt populus velut carcere eductus, aut vinculis ſolutus, renaſcente iam libertate, frequens ad templa adire, & vota Deo ſoluere quæ antea pro libertate feciſſet, perinde feſtinaret, ac ſi ille dies qui regis vitæ extremus fuit, ſempiternam patriæ ſalutem peperiſſet. Hinc principes cum primis degendæ vitæ documenta hauriant. Ecquid enim cuiuis homini infelicius contingere poteſt, quàm in vita malè ſemper auare, & poſt mortem, nomen eius in perpetuam vituperationem venire? Hunc vitæ exitum princeps habuit, cui nihil potius fuit, quàm religionem negligere, quàm aliena rapere, quàm ſuos generatim perſequi, ac exinanire: cui præterea nihil minus cordi, quàm regis officium facere, quod eſt, populi commoda ſuis anteponere, amare cum primis bonos, odiſſe malos, & vt hos pœna, ſic illos beneficio afficere. Quæ equidem mala, per quæ non licuit Rufo viro eſſe probo, ex vno duntaxat auaritiæ ſtimulo manarunt: quippe ex altera parte non deerant virtutes, quæ ornamento eſſe potuiſſent: erat enim militiæ peritus, laboris patiens, ſui benè gerens negotij, fidei datæ obſeruantiſſimus, in obeundis bellis tam diligens, quàm felix, & à principio liberaliſſimus. Quas ſanè virtutes auaritia ſola, vt di- [illegible] ctum

ctum eſt, partim in vitia vertit, partim fœdè contaminauit. Interijt IIII Nonas Auguſti, anno ſalutis humanæ M C I. Vixit annos tres & quadraginta, regnauit decem & tres. Statura corporis paulò minus iuſta fuiſſe traditur, capillo rufo, id eſt, rubro, vnde cognomen inuenit: ventre paulò proiectiore, oculos habuit quibuſdam maculis aſperſos, linguam nequaquam expeditam, quæ hæſitaret, præſertim intumeſcente ira, corpus ad omnia incommoda toleranda valentiſsimum: filios autem ſpreto connubio non genuit. Fuerunt ea tempeſtate viri præſtantes, Remigius Lincolnienſis epiſ[redacted] & doctrina clarus. Is ex Dorceſtria oppido, quod ab Oxonio ſeptem millia paſſuum aberat, tranſtulit ſedem epiſcopalem Lincolniam, quæ nondum eo in loco conſtituta erat, quemadmodum in conuentu Londinenſi fuerat primo Gulielmo rege decretum. Et Henricus, qui quanquam aliquando peccarat, quòd dum Remenſienſis cœnobij abbas erat, cùm omnia venalia cerneret, emiſſet epiſcopatum Nordouicenſem, ſed tamen reliquam ætatem integerrimam vixit, quippe quem adeò pœnituit, vt delictorum eluendorum cauſa Romam profectus, ſpontè ſe dignitate abdicauerit, traditis indumentis inſignibus in manum Vrbani ſecundi pontificis, à quo mox omnis peccati labe iam deleta, munus ſpretum obire iuſſus eſt, qui [redacted] domum

reuerſus,

reuerſus, ſedem epiſopalem ex oppido Thet-fordia, Nordouicum, hominum conuentu & negotiatorum copia maximè celebre, inuexit: vbi loci collegium monachorum ordinis diui Benedicti doctrina & religione excellentium inſtituit, qui ibi dies noctéſque Deo hymnos canerent, quibus omnia ad victum neceſſaria abundè ex ſuo ſuppeditauit, vt ne diceretur imminuiſſe epiſcopatus ſui vectigalia: templum verò Thetfordienſe Cluniacenſibus monachis donauit. Ioannes itidem Vuallenſis epiſcopus, homo Gallus, per idem tempus cœno-[illegible]ienſe rectorum incuria penè labefactatum, ad ſuum Vuellenſem epiſcopatum adiungendum curauit, auctis vectigalibus, quibus monachi viuerent: atque ita anno ſalutis humanæ MXCVI, Bathonia ciuitas pari honore acceptæ Vuellenſis epiſcopalis ſedis ornatur. Ad Ceſtrenſem quoque ſedem, autore Roberto eius diœceſis epiſcopo, Conuentrenſis adiungitur. Vulſtanus vir ſanctiſſimus, de quo ſuprà abundè meminimus, id temporis vitam cum morte commutauit. Florebat doctrina & ſanctitate Anſelmus, is acceptis à Paſchali pontifice literis ad regem, quibus ille vehementer increparetur, admoneretúrque, vt mutato vitæ inſtituto, melius deinceps de religione mereri vellet, ac mitius cum ſuis, & [illegible] ipſo Anſelmo ageret, cùm iter in [illegible] Angliam

Angliam haberet, de infelici vitæ Rufi exitu cognouit, qui magnum ob id dolorem accipiens, orauit ſuppliciter Deum, vt illi cum primis remitteret, quæ in ſe commiſiſſet. Id pietatis ante omnia, credo, ipſi Deo cordi fuit, quandò ſtatim poſt Henricus rex Rufi frater bonum antiſtitem ab exilio reuocauit, in omniq́ue præcipuo honore habuit.

POLY-

POLYDORI VERGILII ANGLICÆ HISTORIÆ LIBER VNDECIMVS.

RVFO ſine liberis mortuo, & Roberto Normaniæ duce nondum ex Hieroſolymitano bello reuerſo, Henricus natu minor frater per hæc occaſionem adipiſcendi regni nactus, primùm in omnes fortunas fratris inuadit, quibus malè partis ille vti, frui non potuit, ac vt auarus neſciuit: deinde ſumma ope intendit hominum ſtudia in ſe vertere, partim dando, partim grandia pollicendo munera: ſed quia leges quas tulerat pater eius Gulielmus, neutiquam æquas populus iudicabat, illas in primis tollere promittit. Quo factum eſt, vt perducta ad ſuam ſententiã maxima heroum parte, nonis Auguſti, anno à natali Chriſti M C I, & Normanorum aduentu X X X V, poſt factum fratris funus, ab omnibus rex conſalutatus ſit, quem Mauricius Londinenſis epiſcopus in æde ad Vueſtmonaſterium, more maiorum conſecrauit, eiusq́ capiti coronam impoſuit. Henricus igitur eo nomine primus dictus, & per hunc modum regno potitus, ab initio ſacerdotalis ordinis dignitatem, quam frater [illegible] maximè

maximè corruperat, reſtituendam, ſimulq́ rempublicam ſubleuandam, conſeruandam, tuendã ſibi conſtituit. Itaque Anſelmum antiſtitem Cãtuarienſem ab exilio reuocat, epiſcopatum Vintonienſem miſerabiliter vaſtatum Gulielmo Gyffardio viro graui dat, ac cœnobijs quæ diu vacauerant, probatos monachos præficiendos curat, vectigalia publica noua ac grauia aufert, & Ranulphum Dunelmenſem epiſcopum hominẽ ad quodcunque flagitium promptum, illius rei ac aliarum rapinarum præcipuum ſuaſorem, impulſoremq́, in carcerem conijcit: leges quas Edouardus tertius vtendas dederat, in priſtinum vſum reuocat, quæ tamen ſenſim obſoleuerunt, Normanis pro commodo principis, ad incommodum Anglorum, leges à Gulielmo primo cõditas conſtantiſsimè vſurpantibus. Ita populus tantis leuatur oneribus, ac tot vno tempore acceptis beneficijs, lætus agebat, adeò vt meritò illud Eſaiæ ſcitum iam prouerbij vice receptum canere poſſet: Quomodo ceſſauit exactor, quieuit tributum? At per hæc officia, atque beneficia in populum collata, regno iam pacato, rex habito ſuorum principum cõcilio, poſtquam ea quæ ad Remp. pertinebant prouidenter tractauit, poſtremò de vxore ducenda cum ſuo domeſtico ſenatu, quem ſibi rex grauiſsimis quibusq́ viris cõſtituerat, agitat. Erat Edgaro regi Scotorum ſoror nomine Mathildis, puella cum forma elegan-

tiſsima,

tiſsima,tum ingenuis moribus nutrita, quæ poſt mortem parentum, vt procul ab omni eſſet iniuria,inter monachas vitam degebat, eius virginitate,vti quidam prodidêre,Deo dicata. Hanc Henricus de ſuorum conſiliariorum ſententia,ſibi vxorem depoſcit: quem puella quæ à connubio abhorrebat, facilè repudiauit. Qua repulſa cœpit iuuenis magis magiſq; inſano amore flagrare,ita vt interim Edgarum per legatos rogarit,vt ſuam affinitatem ne aſpernaretur, quæ vtrique commodo foret. Edgarus qui non minus magni regis iram timebat, quàm amicitiam concupiebat, ſororem etſi inuitam Henrico ad extremum in matrimonium dedit. Dicitur hæc puella cùm vidiſſet ſibi votum virginitatis eſſe violandum, omnibus precibus execrata eſſe prolem, ſi qua ex ſe crearetur:quod omen haud fuiſſe vanum,per appoſitus infrà demonſtrabit locus. Sunt qui tradant hanc puellam non ab Edgaro fratre, ſed à parentibus Henrico regi locatam fuiſſe,quanquã ijdem in vita Rufi,de illorum obitu abundè meminerunt, adeò, ſicut aiunt, oportet mendacem eſſe memorem.

Interea recuperatis à noſtris ducibus Hieroſolymis, Robertus dux in Normaniam optatiſsimus cunctis mortalibus rediјt. Legimus in omnibus ferè Anglicis annalibus, duces Chriſtianos in eligendo rege Hieroſolymorum,ad rogãdam Dei ſententiam conſtituiſſe, vt ſinguli in tẽ-

[illegible]

plo

pſo ante principem aram, cereas candelas arden-tes tenerent, orantes Deum, quò ſibi mentem donaret bonam, vt illud munus homini digno deferrent: & accidiſſe, vt Robertus diuino nutu rex deſignatus fuerit, quòd eius candela ſubitò extincta, ac mox accenſa eſt: ſed illum ſpreto oraculo, id minimè cæteris ducibus patefeciſſe, imò, vt nō nemo affirmat, id decoris à cunctis ſibi delatum temerè repudiaſſe, vt qui ad regnum Angliæ opulentius ac quietius iampridem adipiſcendum animum adiunxiſſet. Ex quo ferunt ex eo die, nunquam Roberto poſthac fortunam, hoc eſt, ſequūdum rerum euentum fauiſſe. Cæterùm alii autores non contemnendi, qui cum primis diligenter iſtuc Hieroſolymitanum bellum ſcripſerunt, Gotthofredum virum poſt hominum memoriā excellentiſsimū, tradunt de communi omnium ſententia regem creatū, nulla facta mentione, neque de Roberto, neque de eiuſmodi modo regis optandi. Vbi autē in Angliā fama aduentus Roberti perlata eſt, nonnulli quibus Henrici imperiū graue iā videbatur, & innouandi omnia magnum ſtudiū erat, crebris literis eum ſolicitant, vt ad regnum ſuum recuperandū primo quoque tempore veniat, ac opes & auxilia pollicentes, omnia cum eo ſe gratiſsimis animis conſociaturos eſſe affirmant. Quibus rebus licet dux ſatis ad bellum faciendum inclinatus eſſet, non perinde motus eſt, quòd Anglicos principes generatim

tim accuſabat, qui dũ ipſe reip. Chriſtianæ cauſã, longè gentiũ abeſſet, paſsi eſſent vt à fratre regno paterno fraudaretur: ſed diſsimulandum ratus, haud multò poſt plus fidei habuit nuntio à Ranulpho Dunelmenſi epiſcopo, qui paucis antè diebus clã & noctu ex carcere aufugerat miſſo, adeò vt tum ſuis, tum auxiliariũ fultus viribus, exercitũ magna cum cura & diligentia conflarit. Quod cùm Henrico nũtiatũ eſt, nihil ſegnius tã nauales quàm terreſtres copias cogit, & vt hoſtes finibus arceat, properè claſſem in locis opportunis locat, ducesq; iubet ſpeculari à longè, & quà naues hoſtium curſum tenere viderint, eas à littore propulſare. Ipſe verò non longè ab Haſtyngo vico caſtra ponit, vti, ſi fortè Normani in terrã deſcendant, ilicò obuiam fiat. Robertus pari celeritate impoſito in naues exercitu, in Angliã verſus iter facere incipit, præmiſsis nonnullis nauibus ſpeculatorijs, quæ locũ eligerent ad deſcendẽdum in terram idoneũ, ac tutum. Hæ fortè inciderunt in claſſem regiã, quæ tamen nullo tentato certamine, ad ducẽ reuerſæ, ſignificarũt in proximo hoſtes adeſſe. At Robertus nihil formidans, ſed confidens naturæ animi omnibus gratæ, qua facilè ſibi hominũ fauorem conciliabat, propius claſſem regiam acceſsit, cœpitq; milites blandè alloqui, pollicendo, ac dãdo dona, quorũ ad ſe bonam partem allexit. Illis igitur ducentibus, in portũ peruenit, ad oram Oceani auſtralẽ,

quem

quē Portimuthū vocant: vbi poſtquā exercitum per aliquot dies à labore refecit, Vintoniam verſus mouit, paſsim ad eum ſocijs confluentibus. Rex certior factus de aduentu pariter hoſtiū, ac ſuorū defectione, continuò copias eduxit, & non longo ab illis interuallo conſedit, quid agerent, molirenturq́ꝫ, expectaturus. Parabant ſe fratres ad prælium committendum, cùm haud minimi vſus principes quidam vtrique parti ex æquo fauentes, ac ob id, tam nefariam diſcordiam in primis abhorrentes, agere de pace cœperunt, quib. demum autoribus, ad pactionem ventum eſt. Itaque placuit, vt Henricus qui patre rege natus eſſet (nam eum Gulielmus pater poſt regnum adeptum genuerat) Angliæ regnum obtineret, & quotannis in ſingulos annos, terna millia marcharum Roberto daret, & qui prior ſine liberis decederet, alterum hæredem teſtamento ſcriberet: inſuper vt Anglis ac Normanis ſine fraude prorſus eſſet, quòd vel Henrici, vel Roberti partes ſecuti fuiſſent. Hoc negotio maturè confecto, dux qui erat homo fortis, non item vir conſtans, ſatis huiuſmodi pacto fœdere cōtentus, non multò poſt in Normaniam reuerſus eſt.

Aſt rex externo bello liberatus, tum ſeditiones domeſticas ſedare cupiens, Robertum Salopiæ comitem, Hugonis (de eius interitu proximo libro memini) filium, hominem perfidioſum in exilium eiecit, capto caſtello Arundello, vbi ille [illegible]

cum

cum ſui ſimilibus, noua conſilia turbandi regni conferebat. Quo facto, pacatiſsimus ſecutus eſt regni ſtatus, quod tamen ipſi Henrico bono nō fuit. Is nimirum hac præſenti felicitate elatus, tantum ſibi ſumere cœpit, vt ſua duntaxat autoritate, & epiſcopos faceret, & factis epiſcopatuum poſſeſsionem daret. Porrò circiter hæc tempora, principes vbique gentium cœperunt illud ſibi ius declarādorum epiſcoporum vindicare, quod & hodie mordicus tenent, quemadmodum nos in noſtro de Inuentoribus rerum opere, libro quarto, capite decimo, demonſtrauimus. Hos Anſelmus Cantuarienſis antiſtes, vt abortiuos religionis filios, quos vocant, conſecrare recuſabat, imò quicquid de eorum electione actum foret, pro nihilo habens, principem ſummè admonebat, ne ſanctos ritus, néve religionis iura, & cærimonias verteret, pollueretq́; Veruntamen tantum abfuit, vt rex ijs moueretur monitis, vt etiam in ſententia obſtinatius permaneret: quippe paulò antè Thomas Eboracenſis archiepiſcopus è vita migrauerat, & in eius locum ſurrogatus fuerat Girardus, homo ſagacis ingenij, ſed honoris & gloriæ vltra quàm par erat, cupidus. Hunc igitur Henricus rogauit, vt epiſcopos ab ſe renūtiatos non repudiaret, qui protinus ei morem gerens, quamuis illud contrà eſſet, atque liceret, omnes eiuſmodi epiſcopos conſecrauit, præter Gulielmum Gyffordum Vintonienſem epiſcopum

electum,

electum, qui id conſecrationis munus ab eo acci pere abnuit, propter quod facultatibus ſpoliatus, in exilium ablegatur. Affectus eſt etiam multis contumelijs Anſelmus acerrimus cauſæ defenſor, qui cùm videret eam labẽ in dies magis magiſq; multis locis fieri (nam cæteri etiam priuati homines, exemplo regis, ſuo arbitratu presbyteros ſacerdotijs præficiebant) & breui omne ordinis robur eſſe corrupturam, niſi remedium adhiberetur, ſtatuit potius vitæ periculum adire, quã Reip. vnquam deeſſe, ſecundum illud euangelicum: Paſtor bonus animam ſuam dat pro quibus ſuis. Itaque nunc orando, nunc vrgendo, nunc minitando, Deum non eſſe talem impietatem laturum, eò regem perpulit, vt ſponte dixerit ſe rem omnem controuerſam ad Paſchalem Romanum pontificem relaturum, eiuſq; decreto ſtaturum, ac ad id maturè agendum miſſurũ cum literis legatos, qui primum, vt mos eſt, pollicerentur ipſum fore ipſius Ro. pontificis dicto ſemper conuenienter audiẽtem, deinde cauſam hanc agerent. Similiter quò pro ſe quiſque, qui ſacerdotia & dignitates eiuſmodi conſecutus eſſet, res ſuas impigrè tueretur, omnibus qui ire vellent, poteſtatem Romam pergendi ſe facturum promiſit: quod & protinus fecit. Regij oratores profecti ſunt, Herbertus Norduicenſis, & Robertus Lichefeldenſis epiſcopi, quos Henricus in conſilio habebat: inde ſecutus eſt Anſelmus, Gi-

rardus Eboracenſis, ac Gulielmus deſignatus Vintonienſis. Accepit eos Paſchalis pontifex Romanus perbenignè, atque animo libenti audiuit: ſed in primis ſummum habuit honorem Anſelmo, quippe cuius probitatem, modeſtiam, grauitatem iampridem nouerat. Legati functi primo legationis officio, proponunt cauſam ortæ controuerſiæ inter regem & Anſelmum, eamq; acriter defendunt: contrà Anſelmus & cæteri æquis rationibus vt iniquam confutant. Quare pontifex cùm illud quoque pontificio iure conſtitutũ ſit, ratam non eſſe adepti ſacerdotij poſſeſsionem, quam epiſcopus non dediſſet, mandauit vt in poſterum tempus, neque rex neque quiſquam alius eiuſmodi ius ſibi eſſe contenderet, ſed epiſcopos antea factos confirmauit, ne illud ſeminariũ foret diſcordiarum, ſi repudiaſſet. Ita re peracta, legatos regios dimiſit, & Anſelmum magnis muneribus, Girardum verò archiepiſcopum Eboracenſem pallio donauit, qui paulò poſt in Angliã reuerſi, pontificis decretum regi renuntiarunt. Ille qui à malis ſacerdotibus ſubornatus, iudicauerat ſacerdotalem ordinem eſſe debilitandum, nec libenter id audiuit, nec prius manum abſtinuit, quàm multis Anſelmi cùm precibus, tum rationibus victus, ad extremum grauatiſsimè apoſtolicum præſcriptum admiſerit. Anſelmus per hunc modum animo regis ab errore reuocato, celebre epiſcoporum concilium toto ſacerdotũ

coetu

ceatu coacto, Londini habuit, in quo multa ſu-
ſtulit quæ religioni obeſſe videbantur, multaq́;
ſalutaria conſtituit: quamobrem ſtatus rei ſacer-
dotalis multò florentiſsimus eſſe cœpit. Sed il-
lud in primis nō magis iuſtè quàm piè egit, quòd
aliquos de religione malè meritos, aut contra ius
fasq́; ſacerdotia conſecutos, partim deſecrandos,
partim ipſis ſacerdotijs priuandos decreuerit: ve-
rùm cùm bonā illorum partē poſtea pœnituiſſet,
miſericordia motus pari ſtudio apud pontificē
Ro. egit, vt ad priſtinā dignitatē ritè reſtituti fue-
rint. Rex etiā nonnulla in eodē conuentu con-
ſtituenda curauit, quæ ad benè beateq́; viuendū
conducerent. Sunt, qui ſcribant hunc conuentū
antè peractū fuiſſe ab Anſelmo, quàm Romā pe-
teret, & ipſum poſtea redeuntē Lugduni aliquot
dies moratū, ibiq́; ab Henrico exulē denuntiatū
fuiſſe, ac paulò poſt archiepiſcopatu priuatū, pro-
pterea quòd fuiſſet autor, vt pontifex Ro. contrà
quàm ille cuperet, de re controuerſa iudicauerit.
Multa præterea à vero longè aliena tradunt, quæ
ſi verbis perſequi vellē, multò quā par ſit, longius
me à propoſito traherent.

Per idem temporis Robertus Normaniæ dux
in Angliam venit. Hunc virum ſanè quàm facilē
æquè ac liberalē, Henricus qui iam ſedulò ſuis
cōmodis ſtudebat, ita blandis verbis affatus eſt,
vt ſponte ſua, illa tria millia marcharū, quæ quo-
tannis ex fœdere perſoluebat, in perpetuū ei re-

miſerit,qui ita vacuus paucis poſt diebus in continentẽ reuerſus eſt. Pœnituit ſecũdũ hæc Robertum liberalitatis, qua erga fratrẽ minimè indigentẽ,& tẽpore non neceſſario vſus fuiſſet:quare teneri non potuit,quin animo inimiciſsimo diceret ſe ab eo fallaciter circumuentũ. Hæc vbi Henricus reſciuit,pari atque ille flagrans ira, cõfeſtim benè magnã armatorũ manũ in continentẽ miſit,quæ Normaniæ fines vexaret. Milites profecti latè cuncta profligant, quibus tantum abfuit, vt quiſquã ſe opponeret,vt etiã propè faueret: nã nobilitas iuxtà atque plebs leuitate Roberti ducis offenſa erat, quòd ille antea ſemel atque iterũ Henricũ vt ſui regni occupatorẽ infeſtis armis petiuiſſet,& cùm iam victoriã in manu teneret,feſtinanter ac inconſideratè cũ eo pace ſe coniunxiſſet. Igitur regij milites quaquauerſum ibant,impunè omnia deuáſtabant, tametſi Roberto duce pro viribus reſiſtente. Interea rex cognito tali rerũ ſtatu, tum in ſpem erectus potiundæ Normaniæ, cũ ingenti exercitu illuc traiecit; vbi primo aduentu,deficientibus à duce fortiſsimis quibuſq; Normanis, nullo fermè negotio, Cadomũ & Eburouicũ ciuitatẽ agro circũquaque populato, in ſuam ditionẽ redegit: quas vrbes cùm præſidio firmaſſet, præcipitante iam æſtate,hac victoria in præſentia contentus, in Angliã redijt. At Robertus interim cogitans ſecũ quàm longè viribus impar eſſet fratri,deficientibus paſsim ad illũ

Nor-

Normanis ſuis, vel in quo periculo res ſuæ forēt, & quàm difficilè eſſet illis remediū inuenire opportunū. cùm præſertim Britanni atque Andegauenſes populi finitimi, quos Cæſar Andes appellat, cū rege ſtarent, decreuit ſine armis, ſpē omnē pacificationis in charitate fraterna ponere: et quia parū ſpei in legatorū miſsione habendū exiſtimabat, ipſe cū paucis in Angliā ad fratrē venit, qui id temporis Northantoni morabatur. Hîc dux ſupplex pacē à rege petit, oratq́ꝫ per omnes deos, per nomen propinquitatis, vt ſi non ſit memor fraterni amoris, at ſuæ humanitatis, ſi non gratiæ & miſericordiæ, at cogitet quemadmodū neque bellū inter fratres ſine dedecore geri, neque victoria laudi honorive eſſe poſsit, & propterea nolit oblatam ab ſe pacē, amicitiā, beneuolentiā concupitā repudiare, cùm etiam ſe ac omnia ſua vltrò dedere paratus ſit. Rex ad hæc nihil motus, ſed indignatus, quædā preſſo ore minaciter locutus ſeſe auertit, vt qui vel antea experimētis nouerat fratrem ingenio eſſe mobili, vel deſtinauerat in eū ad internecionem ſæuire. Robertus fratris ſuperbiam auerſatus, deteſtatus, execratus, maturè domum reuertitur, ſeſe aut mortis aut ſeruitutis periculo commiſſurus, ſui decoris vlciſcendi cauſa, quippe qui videbat nihil eſſe, quod amplius quicquā in fraterno amore poneret: itaque ſumma ope bellū comparat, vndecunque auxiliarijs copiis conquæſitis, quanquam Henricus parū ſpatij

ad arma paranda dederat, qui eum abeuntē in Normaniā ſecutus eſt, cum nouo militū ſupplemento. Hîc haud longo inter ſe interuallo, caſtra ponunt, impigrè ſeſe ad pugnā faciendā expedientes. Rex qui præſtabat numero armatorū, prior militē in aciem educit: dux itidem nihilo ſegnius facit. Sic alteros alteri ſtimulantes, dato vtrinque confeſtim ſigno, prælium committunt. Regij milites plus nimio multitudine freti, ſine ordine egreſsi, quacunque libet prorūpentes, hoſtē ferro maximè vrgent. At Normani à ſuo duce militaris diſciplinę optimè gnaro inſtructi, in ſuo pro ſe quiſque gradu obnixi inſtant, ipſo interim Roberto nunc præliando, nunc hortando, ſuum officiū faciente, ac ſimul Gulielmo comite Moritonij acriter inter primos dimicante, ita vt acies regia quæ, vt dictū eſt, ſua ſponte erat ordinibus egreſſa, iam penè ſuis diffiſa viribus, ſenſim in fugam ſe verteret. Stabat tamen contrà dux, ſuos in ordine tenens, ac continenter preſſo pede hoſtem feriens: iamiáq; victoria in manu erat, paſſim cadentibus hoſtibus, cùm rex animaduertēs ſuos iam manifeſtè fugere, magno clamore in fuga continuit, ac ſubitò vniuerſos equites in hoſtium aciē à lateribus prorūpere iuſsit, qui tāto impetu intuaſerunt, vt eam fregerint. Quo facto, omnis regius peditatus ſimul cum ipſis equitibus vndique emergētibus, ſe quanta maxima potuit vi, in Normanum concitauit. Tolerauit hoſtis

impetū

impetũ aliquantiſper, donec magna ex parte circunfuſus fugam quærere cœpit, ſicuti fieri ſolet, quando pauci curſu diſsipati à multis vndique ferro petuntur. Deinde rex victor ita fugientes inſecutus ingentem edidit cædem, non incruento tamen milite, Normanis deſperata iam ſalute, ferociter etiam inſurgentibus in perſequentes. Robertus cum comite Moritonij inter confertiſſimos hoſtes, etſi maximè omnium pugnans, capitur, ſeu à quibuſdam ſuis pretio corruptis proditur, vt non nemo tradit. De numero vtriuſque partis occiſorum non eſt qui planè meminerit, cùm tamen prodant non aliã ad eum diem pugnã in Normania pugnatã maiore cæde inſignẽ: propter quod, apud vulgus fama eſt, cometẽ eo loci aliquot per dies apparuiſſe, & aliquanto poſt duas lunas ſuo orbe plenas viſas, vnã ad orientẽ, alteram ad occidentẽ ſolem coruſcantẽ. Henricus tanto bello perfunctus & Normania tota cõtinuò peragrata, ac præſidio firmata, cuius demũ imperio potitus eſt, perinde ac pater olim futurũ eſſe prædixerat, cum fratre captiuo in Angliã rediens more triumphantis, à ſuis accipitur. Fuit is annus ſeptimus cùm regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ M C V I I I, Roberti ducis calamitate nobilis; qui honoribus, fortuniſq; omnibus ſpoliatus, in carcerẽ datus eſt, ad oppidum Vualliæ, quod Cardiſium dicunt, vbi loci vigeſimoſexto poſt anno, partim ſenio, partim animi

moerore

mœrore confectus mortem obijt, vir certè præſtantiſsimus,& cum quouis belli duce comparãdus, ſi aut paulò cautior, aut in ſententia conſtãtior fuiſſet. Sunt, qui ſcribant regẽ poſt aliquot annos eum miſſum feciſſe, mãdaſſeq́; ,vt intra quadraginta dies,& duodecim horas (eo enim temporis ſpatio, bis ſe æſtus Oceani ex alto incitat) Anglia & Normania patria iureiurando repudiata, quamprimum nauem conſcenderet, in perpetuum exilium iturus,& inde neſcio quid inſidiarum in regem molitũ captum fuiſſe, luminibusq́; priuatum, ac rurſus in cuſtodiam traditum. Hæc forma exilij indicendi olim à diuo Edouardo, cuius lex de ea re extat, introducta, hodie etiam ſeruatur, quoties quis delicti reus ad templũ confugerit, excepto, quòd vſque ad littus crucem manu geſtat veluti ſignum ſeruatæ vitæ, per religionem. Ac Robertus hunc habuit miſerabilem vitæ exitum, quo eum dignũ dicunt, propter impietatem, qua patrem perſecutus eſt. Vxorẽ duxit in Sicilia, ex Hieroſolymitano bello rediens, filiã Rogerij Apuliæ ducis,& ipſius inſulæ comitis, hominis Normani, ex qua ſuſcepit vnicum duntaxat filiũ, nomine Gulielmum, quia vxor paucis poſt diebus, quàm enixa eſt, interijt. Nomen mulieris, quod ſciã, non ponitur. De hoc Gulielmo clara indole puero, aliàs plura memorabimus.
Atque ſic Normania ad Angliæ regnum adiuncta eſt.

His

His temporibus inundante præter naturam Oceano, multi ex Flandris, ipſius maris accolæ, patrijs ſedibus pulſi, in Angliã peruenerunt, qui ab Henrico locum ad habitandum petentes, Ori entalem inſulæ partẽ occuparunt: ſed quadriennio poſt, loco coloniæ, inde in occidentalẽ Vualliam ducti ſunt. Eo etiam anno, qui fuit octauus, cùm Henricus regnare cœpit, moritur Edgarus Scotiæ rex, vir integritate, conſtantia, modeſtiaq́ ſingulari, cui, Henrico fauente, Alexander frater ſucceſsit. Conceſsit etiam naturæ per id tempus, Philippus rex Francorum primus, quem Ludouicus filius cognomento Craſſus ſecutus eſt, iuuenis ſagacis ingenij, & militaris artis non imperitus. Quæ res Henrico dubitationem attulit, ne in Normania noui motus à ſuis fierent, Gallis inſtigantibus, qui eò primo quoque tempore profectus eſt, vbi licet omnia pacata eſſent, tamen ad omnem nouarũ rerum euentũ validioribus præſidijs locos omnes firmauit. Quo facto, in Angliam redijt: cui ſtatim fuêre obuiam legati Henrici quinti, paulò antè Imperatoris deſignati, quos ille miſerat, vt poſcerent ſibi in matrimoniũ dari Mathildem eius filiam quãuis nondum nubilẽ. Audiuit eos rex perbenignè, & nequaquã affinitatẽ aſpernatus, filiam Henrico deſpondit, factisque varia ludorũ celebratione ſponſalibus, legatos non illiberaliter donatos domum dimiſit. Iam aderat annus, cùm Henricus regnare cœperat,

rat, decimus, nobilis morte Anſelmi Cantuarienſis antiſtitis. Is homo Italus Auguſtæ, quæ vrbs eſt ad radices Alpiũ ſita, claris parentibus natus, in Normaniã fortè peruenit, dum admodũ puer, & literis pro ætate ſatis eruditus, patris ſæuitiã fugiebat, quam nullo neque officio, neque humanitatis genere lenire potuerat. Hic itaque ſuapte natura benè inſtitutus, Lanfrancũ magni nominis & doctrinæ virum audire cœpit, quo doctore, multò peritiſsimus modeſtiſsimusq; breui euaſit, adeò vt longè ſuos condiſcipulos anteiret: quem poſtea quinque & viginti iam natũ annos, Lanfrancus ad inſtitutũ vitæ monaſticæ cultusque æmulationẽ duxit, qui inde Beccenſis abbas creatus, non magis piè quàm diligenter ſuos monachos inſtituit: poſtremò Cantuariẽſis antiſtes factus nihil antiquius habuit, quàm de religione, de republica, mirum in modũ benè mereri, quãuis paſſus multas à Rufo, vti alibi diximus, iniurias, quem ſacerdotalem ordinem labefactantẽ inclyta viri ſanctitas omnibus modis coërcuiſſet, ſi eius aures aliquando ſalutaribus monitis patuiſſent. Anſelmus præter cætera pietatis officia, quibus iugiter inſeruiebat, cùm multa doctrina clareret, omnem ſtudiorum ſuorum rationẽ ad religionis vſum contulit: ſcripſit enim libros de Meditationibus, Cur Deus homo: de Libero arbitrio, de Similitudinibus, de Cruce, de Ioanne Baptiſta. Et ad extremum, vt tradunt, condidit cœ-
nobiũ

nobium Ceſtriæ,monachorum ordinis diui Benedicti. Moritur poſt annum, quàm ſedere cœperat,decimumſextũ: vixit annos ſeptuagintaſex. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCXI. Sepultus eſt in æde Chriſti Cantuariæ,& inter diuos haud multò poſt relatus.Illo ipſo anno,mortuo Gerardo Eboracenſi archiepiſcopo, Thomas regis domeſticus ſacerdos ſucceſsit, ordine Eboracenſiũ antiſtitum vigeſimusſeptimus. Id quoque temporis epiſcopatus Elyenſis inſtitutus eſt: quippe cœnobium monachorũ ordinis diui Benedicti in inſula Ely opulentiſsimum, abbas nomine Ricardus regebat, illudq; vnà cum inſula, ac Cantabrigienſi comitatu, Lincolnienſis erat diœceſis. Huic itaque eius dignitatis cupido in mentẽ venit, ibidẽ pontificiã locare ſedem, quò & locũ & ſe celebraret:qui primũ cum rege, deinde cũ Lincolnienſi epiſcopo agitauit, de nouo inſtituendo epiſcopatu: quibus demũ conſentientibus procurauit,vt ipſe comitatus Cantabrigienſis vnà cum inſula, Elyẽſi futuræ diœceſi,& monachis ac præfecto quem Priorẽ vocant, qui illis loco abbatis præeſſet, poſſeſsiones non mediocres aſsignatæ fuerint. Quæ ita peracta,Paſchalis Ro.pontifex ſua autoritate comprobauit. Verũ inter hæc,Ricardus abbas morte obita, deſtinati honoris cõpos fieri nequiuit: quare Henricus Bangorienſis antea antiſtes,primus Elyenſis epiſcopus creatus eſt. Atque ita vſu venit,vt alius fuerit,qui ſeminauerit,

uerit,& alius qui meſſuerit,vt prouerbium eſt. Cæterũ ea res bono fuit tam ipſi cœnobio,quod hac noua ſede valde honeſtatum eſt, quàm Lincolnienſi epiſcopo, qui cùm latã habeat diœceſim, nonnihil hoc modo cura leuatus eſt. Per idẽ tẽpus,multa prodigia nũtiata.ſanè memoria proditũ eſt, flumen Trentam per totum integrũ diẽ, ſpatio mille paſſuum non fluxiſſe, ſed perinde quaſi aliò curſum flexiſſet, eam partem aluei adeò per id interuallũ vigintiquatuor horarũ deſeruiſſe, vt homines vltro citroq; per ſiccã arenã graderentur: at poſtea more ſuo fluere cœpiſſe. Item porcã enixam eſſe fœtum facie humana inſignem, & pullum gallinaceum quadrupedẽ natum.

In partibus tranſmarinis,interea Fulco Andegauenſis comes, qui rebus Anglicis iam palàm inuidebat, dolebatq; Roberti ducis vicem, & in armis erat, Conſtantiã ciuitatem occuparat,conciliatis pecunia ciuibus. Quod vbi ad regem perlatum eſt, ſtatim in Normaniã profectus, vrbem amiſſam recuperauit, raptis ad ſupplicium nonnullis ex ciuibus,multisq; incõmodis comitem affecit: quo ex ſententia expedito negotio,in Angliam reuertit. Reſtabat adhuc aliud bellum conficiendũ, hoc eſt, ſtudium pecuniæ dirimendum,quod benè multos angebat, torquebat, diuexabat,videntes principem ſenſim alienis fortunis imminere. Siquidẽ quintus iam erat annus,

cùm

cùm Cantuarienſis archiepiſcopatus vacaret, cuius rex interim vectigalia capiens, cùm admoneretur vt ad eam dignitatẽ aliquem grauem virũ euocandũ curaret, reſpondere ſolitus erat, ſe quærere hominẽ, qui doctrina, qui probitate, qui prudentia non longè inferior eſſet Lanfrãco, aut Anſelmo: & quia nullus talis occurrebat, propterea pati illã vſque eò ſedem vacare, dum Deus virũ quempiã offerret idoneũ: perinde quaſi eam rẽ magis curæ, quã commodũ haberet. Sed tandẽ ſentiẽs ſibi palã id vitio dari, vt ea careret infamia Rodulphũ virum probũ Roffenſem epiſcopũ, ordine antiſtitũ trigeſimumquintũ, archiepiſcopũ dixit. Obijt mortẽ eodem ferè tẽpore Thomas Eboracenſis archiepiſcopus, quem Thruſtinus vir magno animo & doctrina ſingulari ſequitur. Is ſtatim de autoritate cum Cantuarienſi certare cœpit, & quamuis à rege rogaretur, vt ſeruaret, quod cæteri archiepiſcopi Eboracenſes ex officio feciſſent, acquieſcere tamen noluit, cũ præſertim Rodulphus morbo implicatus, cauſæ corporis curã præuertere cogeretur. Thruſtinus nonnullos conſecrauit epiſcopos Scotos, & ante alios, Gillã Aldanũ Candidæcaſæ electũ epiſcopũ, qui mox dixit corã ſe paratum ei omni tempore obedire, iuſq; iurandum, vti moris eſt, conceptis verbis dedit. Per eos dies, Vigornia incendio tota ferè abſumpta eſt, quæ cùm ad Vualliã pertineat, eã putarunt flammã prodigium fuiſſe

Vuallici motus,qui ſecutus eſt. Porrò Vualli quĩ bus magna fiducia orta erat, ex infelici euẽtu bellorum à Ruſo contra eos geſtorũ, & qui pacẽ atque otiũ iuxtà faſtidiebant, Anglicos agros populari, finitimos populos eodẽ momento ad arma concitare cœperunt. Quapropter ingens Henricum libido inuaſit eos domandi, vt ne ita à ſuis turpiter ob oculos quotidie tumultus fierent. Itaque conflato ad punctum tẽporis validiſsimo exercitu, in Vualliã proficiſcitur: & quia Vualli magis locorum iniquitatibus quã armis confidẽtes,paſsim per ſyluas, & loca deuia errabundi hoſtẽ expectabant, idcirco omnes ſaltus milite circunſidet,ac mox intra ſyluas immittit,qui Vuallos more ferarum vagantes inſequantur. Quo facto,nulla adhortatione regis opus fuit,quandò ſuus cuiq; animus memor ignominiæ notæ antea inuſtę adhortator aderat: igitur ſtrictis gladijs rapido curſu in hoſtẽ vndique feruntur: nihil illic imperatoriæ artis in ordinibus, aut ſubſidijs diſponendis fuit,omnia ira militari agente Itaq; rebelles ex omni parte ferro impulſi atrociter cæduntur. Ex quo non facilè tantũ aliàs ſanguinis atque cædis factum fuiſſet, niſi armis tẽperatum foret: vbi enim Henricus vidit Vuallos paſsim cadere,& omiſsis armis,latè fugientes in ipſa fuga trucidari,iuſsit milites parcere. At qui ſuperfuerant tantæ cladi, veniam orantes vltrò ſeſe dediderunt. Rex per hunc denique modũ,Vuallis

populis

populis ferociſsimis domitis, poſtquã loca omnia præſidio firmauit, ſummo gaudio triumphãs Londinũ redijt, poſt annum quàm regnare cœperat, quartumdecimũ. Quo tẽpore cùm Mathildis regia puella iam viro matura ab Imperatore Henrico, cui pacta erat, peteretur, rex cauſa dotis illi parandæ, tributũ iugeratim, hoc eſt, per ſingula iugera terræ, ſoluendũ populo indixit: ex quo vbi multũ pecuniæ exegerat, puellam cũ grandi dote, ad virum primo quoque tẽpore deducendã curauit. Secuti ſunt iſtud inſtitutum quærendarum dotium ad collationẽ filiarum, cæteri deinde reges, adeò poſteritas ſuorũ cõmodorum tenax ſemper fuit.

Henricus poſt hæc in Normaniã profectus, eius regionis Gulielmum filium ducẽ fecit, vniuerſumq; populum in eius verba iurare iuſsit. Hinc mos inoleuit, vt reges deinceps filium maiorẽ natu quẽ ſibi ſucceſſorẽ optaſſent, Normaniæ principatu donarent. At rex poſtquã ſtatum Normaniæ pacatiſsimum reddidit, in Angliã ſtatim reuerſus eſt. Ipſo eo anno ſexto Iduum Octobris, adeò magnã in Oceano circa inſulæ orã, diminutionẽ aquarum factã tradunt, vt per longum ſpatium vnda ſeſe in altum recipiens, ſiccum littus in æſtuarijs reliquerit, idq; duraſſe totum integrũ diẽ, ac pro miraculo habitum. Præterea ferunt aliquot flumina, quæ ex æſtu Oceani bis ſemper horarum duodecim ſpatio augentur, minuunturq;

turíq;,ita decreuiſſe,vt benè multis locis facilè trã ſirentur. Henricus cùm domi foriſq; vacaret à rebus bellicis, conuerſus hinc ad confirmandum regni ſtatũ,tam ſacerdotum quàm reliqui populi principes Sarisberiã conuocauit. Hic habito concilio, quod è Republica eſſet, maturè prouiſum. Item ſi quid publicè aut priuatè diſcordiarum aut litium inter optimates erat,ſimul cõpoſitum ſedatumq; eſt, præter cauſam inter Cantuarienſem & Eboracenſem diu antea agitatã,cùm Thruſtinus decreto ſtare noluiſſet,propter quod rex vehementer iratus,iuſsit eum aut parêre,aut epiſcopatu ſe abdicare, qui,vti quidam produnt, neutrum fecit,ſed à Caliſto ſecundo Ro.pontifice defenſus, pertinaciter contra Cantuarienſem in ſententia perſtitit. Alij ſcribunt eum maluiſſe de dignitate cedere, quã ſibi cum Cantuarienſi iuriſdictionis communitatem eſſe. Cæterùm ſatis conſtat illum poſt multa accepta ob eam pertinaciam detrimenta,& archiepiſcopatum retinuiſſe vſque ad ſenectam ætatem (nam tunc ſe ſpontè pontificatu abdicauit, monachuſq; effectus eſt)& cùm Cantuarienſi ſemper de iuriſdictionis iure decertaſſe. Hinc cernere licet,iã tum epiſcopos cœpiſſe delirare cupiditate ac ambitione cæcos, qui non viderint ſuum officium eſſe, ſpretis omnibus quæ vulgus miratur,hominum animarum ſaluti tantummodo conſulere. Poſtremo in eodem concilio omnes principes regni
ſuo

ſuo more conceptis verbis ipſi regi pariter, vt Guilielmo eius filio, iuſiurandum dederunt. At illud appoſitè dicere habeo, reges ante hæc tempora, non conſueuiſſe populi conuentum conſultandi cauſa, niſi perrarò facere, adeò vt ab Henrico id inſtitutum iure manaſſe dici poſsit, quod tam altis defixum, vti etiam nunc, radicibus ſemper ſtetit, vt deinceps quicquid ad rempub. benè gerendam, eiusq́ conſeruationem deliberandum foret illud ad concilium referretur: & ſi quid aut regis aut populi iuſſu decretum factumq́ eſſet, id totũ pro nihilo haberetur, niſi eiuſmodi concilij autoritate foret comprobatum. ac ne imperitæ vulgi multitudinis, cuius proprium eſt nihil ſapere, iudicio conſilium impediretur, certa lege exceptum fuit à principio, qui ex ſacerdotum cœtu, quíve quótve ex reliquo populo vocari deberent ad concilium. More Gallico, vulgò parliamentum appellant, quod vnuſquiſque rex initio ſui principatus habere ſolet, vt ibi ſi quid ex antiquis inſtitutis, legibúsve tollendum, ac rurſus condẽdum ſit, id de conſilij ſententia fiat: qui & deinde quoties res poſtulat, ſuo arbitratu, illud ipſum conuocat. Modus autem conſultandi eſt eiuſmodi. Cùm enim de principũ pariter atque cæteri populi commodo, in concilio agatur, vt æqua vnicuique loquendi poteſtas fiat, alteri ab alteris diſiuncti conſulunt: nam rex, pontifices, principes, & abbates in vnum cõnueniunt locum, ibiq́ cõ

ſident: at procuratores ciuium populiq́ in alterum proximum, vbi de rebus agendis inter ſe diſputant. Iſti ex ſe vnum virum grauem optant, quem prolocutorem vocant, is proponit res agitandas, rogat ſingulorum ſententias, de ijs quæ decreta ſtatutaq́ ſunt, ad principes refert: etenim nihil ratum habetur, niſi quod maior pars vtriuſque conſeſſus ſenſerit, idq́ rex comprobarit, qui idcirco poſtremus omnium ſententiam rogatur à cancellario regni, qui apud principes prolocutor eſt. Hanc formam vel epiſcopi habent in ſuo conuentu, quippe illi, abbates, priores, id eſt, monachorum præpoſiti vnà conſident, alibi verò decani quos dicunt, archidiaconi, ac reliqui ſacerdotum cœtus procuratores ſe congregant, quorum prolocutor de rebus actis patres docet, apud quos archiepiſcopus ex ſententia maioris vtriuſque partis eas definit, legesq́ ſimul facit. Ex iſtiuſmodi igitur regum populiq́ decretis autoritate concilij ſancitis, ius conſtat proprium gentis, ac municipale, quod vocant, caputq́ legum omniū, quādò illa ius aliud quod ciuile dicunt, non admittit.

Talis erat ſtatus Angliæ, cùm bellum Gallicū cum periculo, & militū robore, tum ducum virtute maximè nobile, ex parua admodum diſcordia, inter Ludouicum Craſſum Galliæ regem, & Henricum ortum eſt: cuius quidem belli initium feciſſe tradunt Theobaldum Campanorum co-

mitem ex familia Bleſenſium comitum natum, ac per hoc Henrico affinitate coniunctum, quòd Adela eius ſoror Stephani Bleſenſis comitis vxor eſſet. Porrò hunc vel ex fiducia generis, vel opũ, eò audacia impulit, vt impetrato ab Henrico auxilio, aduerſus Ludouicũ arma tulerit, varieq́; diu vexauerit. Quod ille qui antè ab Anglo alijs de cauſis alienus erat, ſuprà quã dici poſsit, indignè ferens, cœpit conſilia inire cũ Balduino Flandriæ, & Fulcone Andegauiæ comitibus, de adimenda per vim, aut proditionẽ, Normania regi Anglo, & illa reſtituenda Gulielmo Roberti ducis filio, vt per hunc modũ ſocietas armis, iniuriã vindicaret ab eo ſibi illatã. Quæ vbi rex Henricus perſenſit (perſenſit autẽ à principio) primũ omniũ populo imponit graue tributũ, cauſa noui belli gerendi, id quod apud poſteriores reges in conſuetudinẽ venit: deinde in Normaniã profectus, adiuncto ſibi Theobaldo, bellũ parat. Craſſus qui ſpẽ omnẽ benè gerendæ rei in celeritate poſuerat, ſub aduẽtũ Henrici, noctu Normaniæ fines ingreſſus, decreuerat luceſcente ſole, derepentè latè agros populari, & loca nonnulla ad defectionẽ cõpellere: verùm cognito hoſtis aduentu, nec ſatis ſuis viribus confiſus, in aliud tẽpus differendũ certamen ratus, infecto negotio pedẽ retulit: ſed non multò poſt fortunã belli tentandi auidus, ſæpè tumultuarijs prælijs cũ Anglo conflixit, nullo memorabili pugnæ euentu, prǽterquã mortis Balduini co-

mitis, vt quibuſdã placet, quibus non aſſentior, quandò ſatis conſtat, illũ poſt id tẽpus interiſſe, vti infrà perappoſitus locus id planũ faciet.

Anno qui inſecutus eſt ingens præliũ inter ipſos reges cõmiſſum eſt, de quo priuſquã memoremus, eſſe operæpretiũ putamus, docere, quã parum autores vtriuſque populi inter ſe conſentiant: & ne vetuſtiſsimos citemus, ea ſatis erit in mediũ adducere, quæ recentiores de rebus Francorũ geſtis perſcripſere. Ii enim aliã huiuſce belli cauſam fuiſſe, alioq; exitu rerũ finitum tradunt. Aiunt enim Henricũ regẽ poſt captũ Robertum fratrẽ, & Normaniã adeptã, in verba Craſsi tanquã eius terræ domini iuraſſe; quòd Rollo primus dux Normaniæ accepta Neuſtria, quã Normaniã appellauit, nomine dotis vxoris, vt in quinto huius operis libro meminimus, iuſſus eſt annuũ vectigal regi Franco vt domino loci pendere, ne terra bello quæſita crederetur: & inter eos conueniſſe, vt qui prior recepiſſet à Pagano viro forti arcẽ Giſortij oppidi, quod eſt ad Heptã flumen poſitũ, velut limes Franciæ & Normaniæ, is intra quartũ diẽ arcẽ ipſam cõplanaret: ac Henricum quia Giſortiũ occupaſſet, & per nuntios miſſos, atque remiſſos admonitũ demoliri ex fœdere arcẽ noluiſſet, leuibus quibuſdã prælijs à Francis laceſsitũ, & hoſtes demũ facta ex oppido eruptione, ipſum Francũ repuliſſe: atque eã rem initium fuiſſe magni belli, ac illud ita inchoatum ſe-

cundo

cundo deinde anno confectũ, non ſine graui vtri uſque partis incõmodo. Nã, vt ijdẽ autores ſunt, Henricus vno tẽpore à Francis tripartitò inuaſus eſt, Fulcone comite à Cenomanis, Balduino à Pontiuo comitatu erũpentibus, ac Craſſo è medio vrgente, qui vt hoſti grauius negotiũ exhiberet, palàm Gulielmũ Roberti ducis filiũ, Normaniæ ducẽ renuntiauit, ac Hugonẽ regium cubicu lariũ cum nonnullis alijs perpulit, vt illũ necaret: ſed patefacto ſcelere, proditores ilicò pœnas morte ſoluerunt. Ex illo Henricus multò cautius rebus ſuis proſpicere cœpit, cui tamen in tanto periculo ac mœrore, præſens adfuit ſolatiũ, quippe cũ nihil dimiſſo animo, acriter reſiſteret. Balduinus accepto vulnere, prælio exceſsit, & ſimul Fulco ad eum deſciuit. Deinde verò variè inter eos bellatũ eſt, modò in vnã, modò in alterã partẽ inclinante fortuna. Arx verò Giſortiana integra ſtetit, permittente Craſſo, qui id Gulielmo Henrici filio ſibi dicto audienti conceſsit. Hanc primus Gulielmus rex eo loci condiderat, vt aduerſus Francorũ incurſus eſſet firmiſsimũ vallũ; Quo fiebat, vt illi tantopere optarent eiuſmodi opus cõplanatum iri. Cæterùm Angli autores quos ſequimur, haud dubiè verius de euentu huius belli ſcribunt. Iam agebatur annus decimusoctauus, cũ Henricus regnare cœperat, quando Craſſus gliſcente indies ira, ad fines Normaniæ validiſsimo munitus exercitu profectus, caſtra poſuit,

it, atque per dolum, Nicaſianū oppidū cepit: cui nihilo ſegnius infeſtis armis Henricus obuiā factus. Itaque conueniunt ducū copiæ, hinc Normani cū Anglis, illinc Franci cum auxiliaribus: præliū faciunt, pugnatū eſt amplius horas nouē vtrinque acerrimè nuſquā Angli maiore ferè animorū robore congreſsi ſunt, nuſquā maior cædes obſtinatione animorum facta eſt: nam prima vtrinque acie diſiecta, adeò cominus ferro dimicabatur, vt Henricus ex vi ictuū, quos crebrò in capite etſi galea benè munito accipiebat, ſanguinē ex ore miſerit. Quod vbi vidit, non territus, ſed vt leo in percuſſores inſurgens, in terrā aliquot primò ſternit, ac inde in extremā hoſtiū aciem irrūpens, poſt ingentē editā ſtragē, Francos profligat, Nicaſiano oppido cum primis recepto. In eo prælio multa hominū millia cæſa, captaq́ ſunt. Balduinus comes Flandriæ ex vulnere interijt, cui in principatum ſucceſsit Carolus Canuti Dacorum regis filius, ex ſorore Roberti comitis Balduini patris creatus, quòd ille nullos reliquerīt ex ſe filios. Henricus victore cum exercitu Rothomagū profectus, in vrbē triumphans longo ordine præcedētibus ſacerdotibus, ac pro victoria adepta, gratias Deo agentibus, introiuit. De Craſſo poſt acceptam plagam, Angli ſcriptores non meminêre, ſed Gallici, qui autores ſunt illum, vt aduerſus Henricū irā quoquo modo expleret, in Carnutes, qui Theobaldi ditionis erant,

impetum

impetũ feciſſe, animo ciuitatis delendæ: ſed occurrente ei venienti cum diuorũ reliquijs, ſacerdotũ cœtu, religione motũ ſeſe collegiſſe, animũq; placaſſe. Videtur idẽ feciſſe Theobaldus, & cum Craſſo in gratiã redijſſe: nã cùm Craſſus paraſſet ingentẽ exercitũ aduerſus Henricũ Imperatorẽ, qui per idẽ tẽpus iratus Francis, quòd fauiſſent Caliſto ſecundo pontifici Romano, Rhemos delere conſtituerat, Theobaldus auxiliũ tulit Craſſo regi, etſi mox Imperator tanto belli apparatu territus, ab incœpto deſtitit. De hac controuerſia inter Caliſtum & Henricũ Imperatorẽ, nihil eſt quod hoc loco dicamus, quandò Platina qui vitas pontificũ ſcripſit, omnia planiora facit, quàm vt ſint à nobis repetenda. Eodẽ anno Mathildis vxor Henrici caſtiſsimis moribus, & vitæ ſanctitate illuſtris, mortẽ obijt. Poſt deuictos prælio Francos, interceſsit Henrico affinitas cum Fulcone Andegauiæ comite, locata illius filia Gulielmo filio. Interea dum iſta geruntur, & Francus rex Rhemis ſolicitus de nouo bello cum Germano Imperatore gerendo detinetur, tradunt Henricũ Franciã derepentè ingreſſum latè agros depopulari cœpiſſe: verũ pari celeritate facto obuiã Almerico Montifortis comite, qui tuendæ regioni præerat, non ſine incõmodo repulſum fuiſſe. Sed illud ſatis conſtat, Fulconẽ virum optimum, poſt iunctã cum Henrico affinitatẽ, cùm exiſtimaret vtrumque regẽ iam fortunã belli, licet non pari

euentu,

euentu, expertū, pacē vt in rem cōmunē maximè futurā nequaquā aſpernaturū, ita egiſſe, vt inter eos concordia conglutinata fuerit, æquis conditionibus, quibus in primis exceptum eſt, vt ſine fraude eſſent, qui Francorū aut Anglorū partes ſecuti fuiſſent: multaq́ꝫ præterea acta ſunt, quāobrem pax inuiolata maneret.

Cōpoſitis per hunc modum ex animi ſententia Gallicanis rebus, rex Henricus in Angliā ex Normania ſequundo vento delatus, magno cū gaudio triūphantis more à ſuis accipitur: verùm huiuſmodi cōmune gaudium eſt ſtatim poſt ingenti mœrore mutatū, cognita morte filiorū regis. Gulielmus enim dux ex Mathilde genitus, & Ricardus, vt quidā ſentiunt, ex concubina natus, ac Maria ſoror aliquanto poſt patris profectionē nauē ingreſsi, dum flante auſtro, curſum in Angliā tenebant, ecce tibi, ſubitò per nautarū incuriā, naui ſcopulo illiſa, ac perfracta, perierunt, cū omni comitatu, numero ad centū & quinquaginta, vno duntaxat incolumi, qui malū nauis tenaciter cōplexus, ad terrā, quæ non procul aberat poſtero die delatus eſt. Euaſiſſet etiā Gulielmus, ſi pietatē ſaluti non prætuliſſet: nā fracta naui, e-ueſtigiò in ſcaphā deſcendit, ad terrāq́ꝫ contendebat, cùm eius opē ſoror, quæ iamiā cum morte luctabatur, fœmineo vlulatu implorauit: qui protinus charitate motus, reuerſus eſt, ac ſcaphā naui admoueri iuſsit, vt ſororē exciperet: quæ vbi ap-

propinquauit,

propinquauit, tanta fuit præcipitantiũ ſeſe in eã multitudo, vt momento ſubmerſa ſit. Hunc Guilielmi interitũ haud dubiè Mathildis mater prædixit, vti ſuprà oſtendimus, cùm inuita matrimonio obſtringeretur, quæ velut furore acta maledixerit ſtirpi generis ac ſeminis, quæ ex ſuo ipſius corpore produceretur. Facta eſt & Mathildis filia, quæ Imperatori nupta erat, materni ominis particeps, quæ, ſicut infrà perappoſitè dicetur, aduerſis nimiũ rebus afflictata eſt. Ob tã acerbã filiorum mortẽ, Henricus accepit dolorẽ incredibilẽ, vt qui ſucceſſore priuatus erat: quare haud multò poſt, alterã vxorẽ duxit nomine Adeliciã, ex veteri Lotharingiæ ducum proſapia, puellã moribus & forma ornatã, ex qua tamen nullum ſuſtulit filium. Dum his Henricus diſtinebatur curis, per literas cognoſcit Vuallos, quos rapinas facere maximè iuuabat, in finitimorũ agris prædari, vicos & villas incendere, ac pecora paſsim rapere. Quæ res ita eũ mouit, vt coactis ſtatim copijs, in Vualliã eo animo ſit profectus, vt in prædones crudeliſsimè ſæuiret. Verùm vbi fama de regis aduentu per Vualliã peruaſit, tantũ abfuit, vt Vualli ad manus venire voluerint, vt etiã legatos miſerint obuiã, qui veniã criminis orantes, pacẽ ſuppliciter peterent. Rex illorum precibus motus, acceptis obſidibus, veniã haud grauatè dedit, quoniã in eiuſmodi bello cum prædatoribus gerendo, minorẽ emolumenti ſpẽ, quàm diſpen-
dij

dij metum ineſſe cernebat. Veruntamen ne finitimi populi Vuallorũ incurſionibus rurſus vexarentur, negotiũ retinendi illos in officio, mandauit Vuarino comiti Salopiæ. Is optimus princeps ſummaq́ꝫ pietate præditus, præter cætera memoratu digna facinora, duo poſuit Benedictinorũ cœnobia, alterũ in ſuburbijs Salopiæ, alterum ad pagũ Vuenelochũ nuncupatũ, & hoc diuæ Milburgæ, illud verò diuis apoſtolis Petro & Paulo dedicauit. Eſt autẽ Salopia vetus oppidũ ad limitẽ Angliæ & Vualliæ poſitum in monte non paruo, cuius radices Sabrina à ſeptentrione alluit. Eo qui ſecutus eſt anno, qui fuit vigeſimusſecundus, cùm regnare cœpit Henricus, nihil memorabile geſtum, præterquã quod ipſe totam eã regni partẽ, quæ ad Scotiã pertinet, diligẽter obiuit, de ſingulis locis, ac de rerum ſtatu, hominumq́ꝫ moribus, inſtitutis, legibus prouidendo. Eodẽ anno Thruſtinus, vti quidã tradunt, in gratiã redijt cum rege, & Rodulphus Cantuarienſis antiſtes è vita migrauit, poſt annũ quàm ſedere cœperat, octauũ: cui ſucceſsit Gulielmus ordine Cantuarienſium pontificũ vigeſimusſextus. Eſt etiã Henricus nepos regis, Stephani comitis Bleſenſium filius, Glaſconienſis abbas, Vintonienſis epiſcopus creatus, qui ſingulari bonitate & modeſtia præditus, ſemper Anglis acceptiſſimus fuit.

Intereà cognita morte Gulielmi ducis filij

regis,

regis, cœperunt in Normania, autore Roberto comite Melani, noui motus fieri. Quod vbi ad Henricum delatum eſt, ſtatim in Normaniā profectus caſtrum quoddā ipſius comitis Roberti obſedit, & cepit. Non quieuit Robertus interim acceptæ iniuriæ memor, ſed quæſitis vndiq; auxilijs, vnà cum Almerico Montifortis comite, Normaniam hoſtiliter ingreſſus eſt, omnia ferro & igne deuaſtans. Hoc vt primum Gulielmus Heluinus homo Normanus copiarum regis præfectus cognouit, obuiā ilicò factus hoſtibus inſidias tetendit, in quas Robertū, qui per irā & cupiditatē omnia agebat, ſimul cum Almerico incautè delapſum, poſt longū certamen cepit, regiq; captiuum tradidit. Moratus eſt magnā partē anni Hēricus in Normania, quo tēpore Henrico Imperatore ex humanis rebus adempto, Mathildis filia quæ nullos ex eo viro genuerat liberos, ad eum venit, quā anno qui ſecutus eſt, cōpoſitis Normaniæ rebus, in Angliā rediens, ſecum duxit. Mathildis poſtea ex eo Cæſaris toro, vt ſunt mulieres honoris appetentiores, Auguſta dicta eſt. Sunt qui tradant eā à viro adhuc viuo, ad patrē confugiſſe, atq; Gaufredo, vti infrà dicetur, nupſiſſe, in familiā Andegauenſiū comitū. Per idē tēporis, Carolus comes Flandriæ qui Balduino in principatū ſucceſſerat, cū Brugis in tēplo diui Donatiani ſacris intereſſet, per proditionē à ſuis occiditur: cui cùm nulli eſſent liberi, Craſſus rex qui in

feſto

feſto in Henricũ erat animo, in illius locum Gul ielmũ Roberti ducis Normaniæ filiũ ſubſtituit, quòd etiam paterno genere à Balduino Pio comite originẽ duceret: nã Mathildis comitis filia primò Gulielmo, vti ſuprà docuimus, matrimonio iuncta fuerat, qui Robertũ huius Gulielmi patrẽ ex ea ſuſcepit. Itẽ Craſſus omnes Caroli percuſſores diuerſis ſupplicijs affecit. At Henricus vbi cognouit Gulielmũ nepotẽ eſſe factum Flandriæ comitẽ, illud iniquo animo tulit, cùm præſertim iuuenis ferox palã cõminaretur ſe patris iniurias eſſe vlturũ: attamen præ bello, quod ſibi cum Franco futurũ proſpiciebat, facilè nepotis irã negligebat: quare quãprimùm conuocato Londinũ tam antiſtitũ quàm principum ſuorũ concilio, poſtquã multa de nouo bello, ac militũ ſupplemento, de ſtatu totius regni agitauit, nouiſſimè de conſilij ſententia, Mathildẽ Auguſtã filiã eiuſq; filios, ſi quos deinceps crearet, hæredes ſibi inſtituit. Quod factũ iureiurando ab vniuerſis generatim cõprobatum eſt. Adfuit in concilio Dauid Scotorũ rex, qui paulò antè Alexandro fratre ſine liberis mortuo, ob ſuas egregias virtutes, Henrico annuente, rex factus fuerat. Interfuit & Stephanus comes Bononienſis, filius Stephani Bleſenſiũ comitis, & regis Henrici ex Adela ſorore nepos. Ii quoque ambo conceptis verbis in verba Mathildis iurarunt. Poſt hæc, cùm Henricus nullã ſpem procreandorũ filiorũ ex [illegible]

habere[illegible]

haberet, ad propagandum genus, Mathildē filiā Gaufredo cognomento Plantagenetæ, filio Fulconis Andegauorū, Turonum, & Cenomanorū comiti locauit, qui ex ea filium nomine Henricum ſuſcepit, qui poſtea regnum Angliæ obtinuit.

Interim Gulielmus Flandriæ comes, vt nouus princeps minimeq́ diues, magnā ſuis populis pecuniam quotidie imperabat, atque à publicanis nondum debitá exigebat, ab amicis mutuam accipiebat, & denique vndecunque ſedulò quærebat: quippe cui deliberatū erat, paternum Normaniæ principatū armis recuperare, vel patrē ipſum captiuū liberare cuſtodia, in qua à fratre Henrico rege tenebatur. Ob has pecuniarū exactiones, benè multi Flandrorum taciti indignabantur, ſic, vt pars nobilitatis clàm cœperit ad Theodoricum Alſatiæ comitē Roberti comitis ex filia nepotē, pars verò ad Arnoldū Caroli paulò antè interfecti comitis ſororis filium confugere, illisq́ narrare & oſtendere, quanta in vaſtitate res Flandrica eſſet, & quiſque pro ſe hortari, multaq́ polliceri, ſi modò libêret debitum principatū à Normano repetere, quē iniuſtè poſsideret. Hæc atque alia huiuſmodi ita vtrumque mouerunt, vt ambo ſummo ſtudio præpararent, quæ futurò tumultui vſui forent. Sed Theodoricus vt genere propinquior, ita prior rem aggreditur, & primo acceſſu Brugas, Hypras, atque Gandauum oppida occupat,

occupat, vltrò dedentibus ſeſe oppidanis. Percu-
lit ea res vti inopinata mirum in modū Gulielmi
animū, attamen maturè occurrendū ratus, ſum-
ptis repentè armis, eò contendit, oppidanósque
blandè appellando ad officiū reuocare nititur:
quod quia non procedebat, ſtatim per literas à
Craſſo auxilium petit, atq; impetrat. Inter hæc
Arnoldus adfuit, & Flandriā tanquā prædæ expo
ſitā ingreſſus, Fanum Odomari oppidum muni-
tiſsimū cœpit: verùm ſubito Francorū aduentu,
qui Gulielmo comiti auxilio ibant, territus, inco
lumitate pacta, perinde ac victus domū abijt.
Hæc confeſtim atque Henrico regi qui nepoti in
fenſus erat, per nuntios nota facta ſunt, in Nor-
maniā tranſgreſſus Franciā inuaſit, cæde & luctu
omnia cōplens, neq; inde pedē prius retulit, quā
Craſſus copias ſuas ex Flandria reuocare ſit coa-
ctus, ne ſuis deeſſet, dum alienos iuuare ſtudebat.
At Gulielmus etſi auxilio deſtitutus, nihilo ſegni
us cum Theodorico manū conſerit, ac poſt lon-
gum certamen fugat, & fugientē vſque ad Alu-
ſtum oppidū perſequitur. Hîc oppidani accepto
mœnibus Theodorico, ſe acriter defendunt.
Contrà Normanus victor nihil ſibi amplius in-
expugnabile ratus, magna vi oppidū oppugnat.
Sed (vide hominē nil equidē aliud eſſe, niſi bullā,
vt in veteri prouerbio eſt) dum tantus multusq;
eſt circa expugnationē loci Gulielmus, ecce ſubi
tò ex muro percuſſus telo, in terrā mortuus ca-
di-

dit. Creditũ eſt vulgò potiſsimã Gulielmi interitus cauſam fuiſſe, Henrici regis felicitatẽ, quæ frãgi non poterat. Tum Theodoricus qui iamiam victus erat, mutata per hunc modũ ſubitò fortuna, Flandria potitus eſt. Rebus in Gallia ſic expeditis, rex Hẽricus primo quoq; tẽpore in Angliã reuertitur.

His tẽporibus Honorius ſecundus Romanus pontifex, miſit in Angliã Cardinalẽ quendã (nomen viri nullo certè eius dãno, minimè editũ eſt) legatũ ad cognoſcendũ ſacerdotalis ordinis ſtatum. Is celebrẽ antiſtitum conuentũ Londini egit, in quo inter cætera ſeuerè corrigenda, de vita & moribus ſacerdotũ ſummo omnium ſtudio cœptum eſt agitari, de eaq; re legatus acerrimè concionatus, duriter inuectus eſt in ſacerdotes, qui in aliqua libidinis infamia eſſent. Quod cùm nonnullos tangeret, & illi iã antea odorati eſſent Cardinalẽ hominẽ eſſe impurum, ac ſemicęcum, qui ſecundũ illud verbum euangelicum, Feſtucã in alterius oculo videret, in ſuo trabẽ non animaduerteret, putarunt nihil minus eſſe ferendũ, quàm rationẽ ab alijs vitæ repoſcere eũ, qui ſuæ non poſſet reddere. Itaque cœperunt eum ita obſeruare, vt breui poſt in peccato deprehenderint. Quo ille probro affectus, aliáve de cauſa reuocatus Romã abijt. At epiſcopi qui conuenerant, t diſceſſum legati nihilominus conciliũ conti runt; in quo poſtquã multa ſanctè decreue-

rant, vnumquẽque ſacerdotẽ rationẽ vitæ redde re coêgerunt: ex quibus cùm aliqui inuenti eſſent qui aliàs moniti adhuc minus caſtã vitã degerẽt, ſtatutum eſt, vt illi omnibus modis pœnas luęrent meritas. Quo audito, rex ratus poſſe ſe inde pinguẽ facere prædã, cœpit iuſtitiæ ſeruandæ ſpe cie, perinde quaſi ad ſuum cõmodum nihil reſpi ceret, cum epiſcopis agere, vt darent ſibi poteſtatẽ pœnæ illis conſtituendæ: id quod antiſtites facilè conceſſerunt, arbitrantes regẽ & mitè cum eis acturum, & ita vſu venturũ, vt ſacerdotes poſthac metu regiæ caſtigationis, continentius viuerent. Rex igitur ſuſcepto negocio, ſingillatim cunctos criminis conuictos, benè magna pecunię ſumma mulctauit, nulla habita cura, vt concubinas able garent. Quapropter epiſcopos principes gregis Chriſti paſtores cognoſcentes ſe temerè oues ſu as lupo cõmiſiſſe, valdè huiuſcemodi facti pudu it, pœnituitq́;.

Aderat iam annus ſalutis humanæ MCXXXI cùm Henricus in Normaniã tranſmiſit, vbi crebris viſionibus per quietẽ agitatus eſt: nam modò viſus eſt videre multitudinẽ agreſtium cum inſtrumentis ruſticanis, modò militum cum armis, ac demum antiſtitum cum baculis in ſe ruentium, vnde mox experrgefactus arreptis armis, amenti ſimilis clamitare ſolitus erat: cui cùm de ea re maturè cõnſuleret, reſponſum eſt, vt pœ tendo, largiendo, abſtinendo, cõmmiſſa dum

ret, ſedulò dilueret. Quare ille initium quoddã alterius vitæ ordiri cœpit. Ferunt eodẽ tẽpore Mathildẽ à viro ſuo Gaufredo reiectã, ad Henricum patrẽ veniſſe. Cauſam diſsidij, quod ſciam, nullus eſt qui prodat, quæ haud dubiè parui fuit momenti, cùm aliquanto poſt vir eam vltrò receperit. Idẽ quoque tẽporis, Honorio ſecundo demortuo, Innocentius ſecundus Romanus põtifex renunciatur, qui continuò poſt initum pontificatum, Rogerio bellũ facit. Fuit is Rogerij Siciliæ comitis filius, qui à Gulielmo Apuliæ duce, in quo omnis Guiſcardi defecit progenies, hæres factus, ſibi Apuliã repetebat. Poſuerat Rogerius caſtra ad Fanum Germani, quẽ pontifex primo impetu loco depulit, tantum valuit Romani exercitus robur. oppido inde dedito, Gallutium obſedit. Venit eò Gulielmus Calabriæ dux patri auxilio, vnoq́ꝫ proſpero prælio non ſolùm patrẽ periculo exemit, ſed pontificẽ, & cum eo aliquot cardinales cepit. Is caſus ſatis vtique docuit, non licere ſacerdotibus eſſe belligeratores. Atqui dux pontificẽ & cardinales habitos ſummo in honore miſſos fecit. Quam ob rem deinceps quod voluit, vicisſim à pontifice obtinuit, præter regni ius integrum, quod maximis præmijs & pollicitationibus impetrare contendebat. At interim vt Romano pontifici plus exhiberetur negocij, Petrus qui & Anacletus quoque dicitur pontifex, Petri Leonis filius, homo Romanus, natus clara illuſtriq́ꝫ familia, qui

Anacletum ſe nominat. Quod prodigio præſcitũ ferunt: nam per id tẽpus, in Gallia innumeræ aues aperto cœlo dimicantes, exanimes ad terrã defluxerunt. Is tẽplorum theſauros ſpoliat, & in ijs aureum Chriſti ſimulacrũ ex cruce pendentis, & coronas ex eadẽ materia ex tẽplo apoſtolorũ principis aufert, vnde ingenti conflata pecunia, ſacrilega largitione ſtudium populi ſibi cõparat. Mutato per hæc ciuitatis ſtatu, cùm õnia ad vim & arma ſpectarent, Innocentius nuper Romam reuerſus, nam eo abſente, eſt illud incendium in vrbe factum, furioſo homini neceſſariò cedendũ ratus, Piſas primò, inde Genuã, poſtremò in Galliã tranſijt. Anacletus interea ad ſtudium principum habendum intentus, vt ſupra domeſticas opes, Rogerium quoque in ſuas partes traheret, eum vtriuſque Siciliæ, quod ab Innocentio fuerat denegatum, regẽ creat. Innocentius conuentu ad Claromontẽ facto, quo Anacletum & eius factionis ſocios dãnauit, Aurelianum quod olim Genebum eſt dictum, iuit. Hîc Ludouicũ Craſſum, ſi modò vera eſt apud Francos putata tẽporum ratio, non Philippum, prout Platina & cæteri ſcriptores ſentiunt, vidit, benigneq́ ab eo acceptus, Carnutes inde petijt. Factus eſt illi obuiã in itinere rex Henricus, atque vt vero pontifici omnẽ operã, opes, ſtudium vltrò pollicitus eſt, ad iniurias inimicorum propulſandas. Egit pontifex regi gratias, pro tam ſingulari erga ſe beneuo-

tia: verùm quia ſanctiſsimum paſtorẽ maior cura dominici gregis conſeruandi, quàm rerum domeſticarum tenebat, eum duntaxat magno ſtudio hortatus eſt, vt in Saracenos bellum cõpararet, qui Chriſtianorum fines crudeliter vexarẽt. Innocentius non ita multò poſt in Italiã profectus, iuuante Lothario Germanorum rege, qui cum ingenti exercitu ei auxilio venerat, Romam deuictis inimicis ſe tutò recepit.

Secundum hæc, Henricus rex in Angliã rediens, ſubitò oborta aduerſa tempeſtate, penè ſubmerſus eſt: qui id cõmiſſorum cauſa accidiſſe ratus, multa vota fecit, atque deinde ad cœnobiũ diui Edmundi profectus, ibi piè orauit. Inde reuerſus multò melius in omnes animatus, tributa minuit, ac iuſtitiã erga infimos diligentius ſeruauit. Itẽ reddendã curauit Mathildẽ filiã viro ſuo, quæ non multò poſt grauida facta, Henricũ filium enixa eſt, qui poſtea regnũ Angliæ obtinuit: nam ipſe cùm liberis careret, habito ſuorũ principum concilio, eum puerum vnà cum Mathilde matre, hæredẽ rurſum fecit, cunctis generatim in vtriuſque verba iurantibus. Poſt hæc curauit, vt Carlioli noua ſedes epiſcopalis poneretur, in qua Arnulphus antea præfectus diui Buthulphi, primus epiſcopus creatus ſedit. Prodigia varia eo anno, qui fuit trigeſimusquartus, cùm regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ MCXXXV, facta dicuntur, quæ principis mortẽ, quæ paulò

poſt conſecuta eſt, portendiſſe vulgò creditũ eſt: nẽpe terra tam horride mota eſt, vt ædificia paſſim corruerint: defectus ſolis & lunæ, quem Græci eclipſim nominant, præter modum factus eſt: ignis in plęriſque locis per rimas terræ aliquot dies ſpirans, neque aqua, neque alia materia extingui poterat. Henricus poſtremò in Normaniã, vt quotannis, aut tertio quoque anno facere conſueuerat, proficiſcitur, vbi toto eo anno animi cauſa, regionẽ omnẽ peragrauit, ſuos paſsim aut muneribus donando, aut mira beneuolentia cõplectendo, amiceq; appellando, quippe qui iam conſecutus ea fermè omnia, quæ ei in optatis fuerãt, ſibi de omnibus benè merendum exiſtimabat: ſed nihil animũ lætum maiore affecit lætitia, quã quòd Mathildis filia, alios duos filios Gaufredũ & Gulielmum peperiſſet, vnde ſibi hæredes minimè defuturos iam certò ſciebat, licet ij filij ex paterno genere, alterius eſſent familiæ. Dum ita ſe gerebat Henricus, cœpit ſenſim morbo tentari, nec cauſa ſatis apparebat, quamobrẽ langueret: quare relaxandi animi gratia, venatum iuit, atq; eo ſeceſſu paululum leuatus grauedine, & domum reuerſus, muræna, etſi medico vetante, veſci voluit, quòd eius cibi quãuis ei maximè noxij, auidiſsimus eſſet: itaque vitio ipſius piſcis læſo ſtomacho, in febrẽ incidit, qua breui tẽpore abſumptus occidit, Cal. Decẽbris, ſeu, vti quibuſdã placet, III. Nonas eiuſdẽ menſis, annum agens

ætati

ætatis ſeptimum & ſexageſimũ, qui fuit trigeſimusquintus, & amplius tribus menſibus, diebuſque vndecim, cùm regnare cœperat. Corpus deportatur in Angliã, ad Redyngiũ oppidũ, magnaque funerali põpa ſepulturæ datur, in cœnobio monachorũ ordinis diui Benedicti, quod ipſe iãpridẽ ædificarat, opulentiſsimiſq; prædijs locupletarat. Genuit ex priore vxore Gulielmũ, qui in mari interijt, & Mathildẽ, quã vnà cum filijs hæredem teſtamento fecit. Ex concubina filiã nomine Mariã, & Ricardũ, qui eo quoque naufragio interierunt: ex altera concubina Robertũ, quem fecerat comitẽ Gloceſtriæ. Corpore fuit Robuſto, craſſoq́;, atque ſtatura penè iuſta, crine nigro, & circa frontẽ raro, oculis amplis & validis, facie honeſta, atque intuentibus iucunda, vultu hilari ſuapte natura, ſed præſertim cũ in iocis eſſet. Virtutibus animi tribus in primis floruit, prudentia, fortitudine, & gratia fandi: hæc illi ſtudiũ populi auxit, cæteræ duæ in rebus atque bellis gerendis gloriã & decus attulerunt. Verũ ſunt, qui ſcribãt, has tantas Henrici virtutes totidẽ vitijs quibus irretitus eſſet, viciſsim comitatas: nonnihil enim earũ candorẽ ſuffecit auaritia, crudelitas, & libido: nam pecuniæ ſtudio inſeruiens, aſsiduis tributis ſuos populos oppreſsit. Habitus eſt crudelis, præſertim propter Robertũ fratrẽ, quẽ in carcere finire vitã coẽgit. Itẽ multarũ fœminarũ notitiã habuiſſe traditur. Veruntamen non ijs vitijs ita

ſe

ſe dedit Henricus, quin virtute benè longè præ-
ſtaret: quandoquidē fuit omnino vir animo ma
gno, amicitiæ potius quàm odij memor, facetus,
mira naturæ gratia præditus, in bello gerendo
imperator ſtrenuus, atque felix. Tulit initio ſui
principatus aliquot leges, quas nec ipſe, nec reges
qui ſecuti ſunt, benè ſeruarunt. Eius opera ſunt
cœnobia aliquot, tum in Normania, tum in An-
glia, & præſertim illud vnum Redyngienſe, & vil
la opere magnifica, procul Oxonio, circiter ſeptē
millia paſſuum, ad Vodeſtocum pagum, vbi loci
condidit viuarium muro circunſeptum, quo vi-
uæ feræ tenerentur. Hæc vulgus Parcos appellat,
in quibus damæ & cerui in primis clauſi ſeruan-
tur, quæ propriè apud Anglos, roboraria, ſicuti an
tiqui dixerunt, nominari poſſunt, quòd eiuſmo-
di loca roboreis ſudibus ferè vbique circunden-
tur. Atque hæc vita, factaq; ſunt Henrici Norma
norum regum vltimi, quippe in quo omnis Gul
ielmi nothi virilis ſexus legitima proſapia defecit,
quaſi quòd ſecundum illud vetus Sapientiæ ver
bum, Adulterinæ plantæ non dabunt radices al-
tas. Regnatum eſt in Anglia ab aduentu Norm
norum, ad initium principatus Stephani, qui ſu
ceſsit Henrico, annos nouē & ſexaginta, ac men
ſes tres. Ita breue fuit eius gentis apud Angl
imperium, ob virilis ſobolis inopiam, quod a
Francos, ſeu Gallos homines poſtea peruenit.
Sed reliqua explicemus. Vixerunt cum Henrico

vir

viri bonarum artium ſtudijs eruditi, Anſelmus, de quo ſuprà abundè memoratum eſt: Rodulphus, qui Anſelmum ſecutus eſt: Thruſtinus Eboracenſis antiſtes, qui in Stephani tempora incidit. In Gallia itidem per idem tempus florebat diuus Bernardus, de quo infrà plura.

POLY-

POLYDORI

VERGILII ANGLICÆ HISTORIÆ LIBER DVODECIMVS.

POST mortem Henrici, Stephanus homo Francus ſiue Gallus, eius nepos ex ſorore Adela, Stephani comitis Bleſēſis filius, qui paucis antè annis, mortuo Euſtachio ſocero, Bononienſem comitatū dotis nomine aſſecutus erat, partim Theobaldi fratris Bleſenſium comitis potentia fultus, partim alterius fratris Henrici Vintonienſis epiſcopi & Glaſconienſis abbatis opibus fretus, regnum occupat, licet ipſe cum alijs heroibus in verba Mathildis Auguſtæ ac filiorum qui ex ea naſcerentur, iampridē iuraſſet. Quapropter perturbatis vehementer ferè omnium animis, alij facinus abhorrebant, deteſtabanturq;, alij admodum pauci periurij immemores audacius quàm honeſtius probabant, atq; eius partes ſequebantur. Stephanus vir ſolertis ingenij, & militaris artis peritiſsimus, vbi vidit diuerſum eſſe aduerſus ſe populi ſtudium, confeſtim eius animum explere muneribus, grandia polliceri, leges longè meliores ſe laturum, ac omnibus æquè pro virili parte

te plena manu gratum facturum, promittere cœpit, vſus adhęc patrocinio Henrici fratris ſui Vintonienſis epiſcopi, qui rebus omnibus ornatus, cunctis acceptiſsimus erat. Quo factum eſt, vt vltra quã credere par ſit, ſibi multorum principum ac reliqui populi beneuolentiam conciliauerit. Ex quo mox ad VIII. Cal. Ianuarij, anno ſalutis humanæ MCXXXVI, ad Vueſtmonaſterium in amicorum principum conſeſſu, rex creatur, atq; à Gulielmo Cantuarienſi archiepiſcopo more maiorum conſecratur. Tum demum propè omnes eum regẽ vna mente conſalutantes appellarunt, adeò vt voces in vulgus paſsim iactatæ ſint, Nimis turpe eſt fœminæ parêre. In Mathildem enim id dictum erat, cui quidã qui rectius ſentiebant, adminiſtrationẽ regni eatenus dandã putabant, quoad Henricus eius filius eſſet maturus imperio. Stephanus autẽ ex ſententia ſummum conſecutus imperium, Oxonium proficiſcitur, atque ibi principum conuentum facit, quo in conuentu, inter cætera, vt ſuorum animos ſibi deuinciret, illud tributi genus quod alij reges per ſingula iugera terræ, ſæpè exigere à populo ſolebant, prorſus ſuſtulit; atque promiſit ſe curaturum, vt deinceps epiſcopatus & aliæ præfecturæ ſacerdotales ne puncto quidem tẽporis vacarent, nec recepturum alienas ſyluas, licet priuati homines in illis venati fuiſſent. Sanè genus eiuſmodi aucupij ab Henrico excogitatum fuit, vt illi agrorum

poſſeſsione

poſſeſsione regi cederent, qui in ijs eius damas ceruósve cepiſſent, adeò venatio id tẽporis quæſtuoſa fuerat. Item ſtatuit, vt vnicuique liceret caſtellum, vel arcẽ quo vellet loco, condere, & hoc ob id præſertim conceſsit, quòd ſperabat ea munimenta ſibi aliquando præſidio fore, quippe qui pertimeſcebat aduentũ Mathildis in Angliã, cui optimè ſciebat præſtò fore, qui opẽ ferrent. Ita in Stephani imperio nihil erat acerbũ, nihil crudele, ſed omnia plena manſuetudinis, humanitatis, clementiæ. Interim dum iſta gerebantur, nonnulli nobiles Angli à præſente Reipub. ſtatu abhorrẽtes, in Scotiã ad Dauid regẽ iuerunt, narraruntq́;, quantũ in ſeſe ſcelus concepiſſent optimates Angli, qui omnis ſacramenti olim Mathildi Auguſtæ ac eius filijs dati, rupta religione, Stephanum feciſſent regẽ, atque ideo eum hortabantur, rogabant, & etiã orabant, vt armis hanc iniuriã vindicaret, ſimulq́; Mathildi regnũ reſtitueret, quod tã Deo, quàm hominibus gratiſsimũ foret. Mouit ea res ita Dauid animũ, vt nihil ſegnius quàm fide optimi regis dignũ erat, cum valido exercitu Angliã ingreſſus ſit, ac primo impetu Cumbriã comitatũ, in quo eſt vrbs Carlioſũ, ac deinde Nouumcaſtrum, loca vtrinque ad fines Angliæ ſita, & maximè opportuna, cepẽrit. Quod vbi Stephanus cognouit, ad vlciſcendũ ardens, Armis, ſi Dijs placet, inquit, recuperabimus, quod inſidijs ab hoſte raptũ eſt. Itaque confeſtim iam ſatis omni-

bus

bus inſtructis, cōparatisq́ꝫ copijs, ad hoſtē pergit, cuius vt prius cognoſcat vires, quàm periculo vltimo tentet, haud longè à Carliolo, veſperi caſtra ponit, manè prælıū initurus. Scotus tametſi ferox & auidi ingenij ad pugnā, tamen vbi procul ſigna Anglica vidit, haud omnino grauatè amicos vtrinque de pace coagmentanda agentes audiuit, qui ad regē Stephanū profectus, in eius amicitiā venit, ac reddito Nouocaſtro, eius permiſſu Cumbriā retinuit. Fecerat id Stephanus, vt Scotū ſibi fideliorē redderet, in qua tamen re eū ſpes fruſtrata eſt. Nam cùm aliquanto poſt ab eo iuſiurandū exigeret, tantum abfuit, vt ille obtēperauerit, vt etiam palàm dixerit ſe illud Mathildi prius dediſſe: attamen vt morē gereret regi, iuſsit Henricū filium id facere, propter quod Stephanus iuuenē Huntyngtona comitatu donauit.
Atque tunc primùm Scotus per hunc modum, Cumbriā & Huntyngtonā comitatus ſibi acquiſiuit, in eorūq́ꝫ poſſeſsionē venit, quēadmodum cuncti Anglici teſtantur annales. Hoc negotio celeriter confecto, rex Londinū reuerſus, multa animi hilaritate, ac rerum omniū apparatu ſplendidiſsimo natalē diem Chriſti colit, qui vt tēpus poſcebat, dum in voluptate erat, ecce tibi, ſubitò fama per omnē Angliā peruaſit, eum eſſe mortuum. Ea res quanquā vana & nullius in præſentia momenti, multorū tamen malorū poſtea cauſa fuit; nā latius diſsipato hoc rumore, magna per

inimicos

inimicos populi ſeditio excitata eſt. Nonnihil eti am amicorum animi alienati ſunt, & in primis Normanorũ, qui iam palàm periurijs & proditionibus fœdati, omnia ſibi facinora audacter faciẽda rati, alij alia loca occupant. Hugo enim Bigotus vir ſtrenuus Orientaliũ Anglorũ comes Nordouicũ, Balduinus Reduerſus Oxoniũ, ſeu Ceſtriã, Robertus Quiſquerius arces nonnullas. Quæ vbi Stephanus cognouit, quãuis repentina fortuna permotus, nihil tamen territus, Viuimus ait, idq́ diu inimicis non latebit: qui inſidiarum tantũmodo metuens, omni celeritate & ſtudio incitatus, in aduerſarios contendit, quorũ conatus quanquã ſtatim cõpreſsit, loca tamen amiſſa, non paruo negotio recepit. Qua re contentus, vti victoria neſciuit: nam cùm ipſos aduerſarios perſecutus non fuiſſet, illi poſtea audaciores facti, vt infrà dicetur, plura in eum ſunt machinati.

Quieuit aliquantiſper Stephanus, & dum domeſticis rebus vacabat, perſentiens benè multos in dies ſingulos in ſe male affectos animo fieri, cœpit ſenſim ea populo adimere, quæ initio principatus vltrò conceſsiſſet, ac ſimul negare quæ promiſiſſet, ſecundũ illud adagiũ: Quod dedi, datum nollẽ, quod reliquũ eſt, non dabo. quod ca[illegible] ſa fuit, quamobrẽ magnã ſibi apud omnes co[illegible] flarit inuidiã, cùm interim maiores in Normani[illegible] motus fieri cœpiſſent, Gaufredo Andegauen[illegible] comite omnia turbante. Sed antequã in Ang[illegible]

iſta nũciarentur, rex mouit in Balduinũ, qui paulò antè eiectus ab Oxonio ſeu Ceſtria, ægrè ſe in inſulã Vectẽ proripuerat, atque ibi nouas inſidias moliri non ceſſabat. Itaque in inſulã delatus, eam primo impetu cepit, Balduino in exiliũ extra regnũ acto. Re feliciſsimè geſta, & fama iam paſsim diuulgante nouos tumultus, qui in Normania fiebant, ſumptis quamprimum armis, eò traiecit: cui ſtatim obuiã fuit Theobaldus frater, cum valida armatorũ manu. Hĩc habito de inuadendo hoſte, quem bidui abeſſe intelligebat, conſilio, ſuum equitatũ tripartitò diuiſum præmittit, vt ſi vſpiã facultas detur, prælientur ilicò. Equites vix vnius diei viam progreſsi, Gaufredũ venientẽ offendunt, leui præſidio munitũ, ſubitoq́ adorti profligant, magna paſsim cæde edita. Qua re percõmodè confecta, Stephanus iunxit amicitiã cum Ludouico ſeptimo rege Galliæ, cui ex more iuſsit Euſtachiũ filium nuper Normaniæ ducẽ creatum, iuſiurandũ dare. Per hunc modũ confirmatis rebus in Normania, rex in Angliã reuertit, qui vix in terrã deſcenderat, cũ factus eſt certior de nouo belli in Scotia apparatu. Scoti enim ſpecie ſeruandæ fidei Mathildi, quotidie nouos motus in Anglos faciebant. Quare Stephanus optimũ factu ratus, ſi continuo tumultui rẽ aliã non præuerteret, Bedfordiã, quod oppidum ad fines Huntyngtonæ comitatus, quẽ paulò antè Henrico filio regis Dauid dono dederat, perti-

net,& id tēporis à Scoto tenebatur, copias duxiſſet, atque oppidum circunſedit, ſæpè vi, ſæpè muneribus, ad deditionē nequicquā ſolicitādo oppidanos: & ne puncto quidē tēporis ſpatiū hoſtibus daretur, ſeſe reficiendi à laboribus, ipſo etiā die natali Chriſti oppugnationē reſpirare non permiſit: ita iam oppidū trigeſimum diē oppugnabat, cùm illud vi paulò poſt ceperit. Quod vbi Dauid rex ex literis ſuorum cognouit, qui iam in armis erat, maximè concitatus ſine mora in agrū Northumbricū exercitum traducit, dataq; poteſtate militibus prædādi, nullo habito ætatis aut ſexus diſcrimine, ita in omnes ſæuit, vt etiam mulierib. grauidis minimè parcendū putet, ſimul pecora rapit, ædificia incendit, vicos & quicquid hominū vel iumentorum vſui erat, igne ac ferro deuaſtat. Interea Stephanus de aduentu hoſtium edoctus, maximis itineribus ſuis auxilio vadit, qui ea itineris celeritate tantum terroris Scotis intulit, vt ſeſe intra ſuos fines confeſtim receperint. Sed dū externā vim propulſat, domeſtica petitur, iā manifeſtè Deo periurij pœnas ab eo expetente, vtpote qui contra ius fasq; in regnum ſibi minimè debitum inuaſiſſet, ac ita acceptum non retuliſſet Henrico regi, quod per eum honore pariter atq; opibus auctus antea fuiſſet: nam Robertus Gloceſtriæ comes, de quo libro proximo meminimus, vt par erat, non alienus erat à conſilijs ſororis Mathildis, qui dies noctesq; tacitè obſeruabat, quid

res,

res, quid caſus, quid tempus ferret, ſtudebátque quomodo apud principes vocaret Stephanũ in inuidiã, quò illorum beneficio, regnum Mathildi, & Henrico eius filio, tandẽ aliquando reſtitueretur, coràm exponens acerbum eſſe, ab aliquo circumueniri, at acerbius, à propinquo: calamitoſum eſſe, bonis priuari, at calamitoſius, regno fraudari: indignum eſſe, ab alieno ſuperari, at indignius, ab eo quem auxiſſes beneficijs multis. Ita eiuſmodi vocibus amicorũ animi concitati ſunt, vt dum rex Scotico bello tenebatur, eo autore, multi ex nobilitate, quos memoria beneficiorum quæ ab Henrico accepiſſent, ſimul ſtimulabat, cupidè coniurauerint, primumq́; capto Briſtollio nobiliſsimo oppido, alij alia deinde loca natura & opere munitiſsima occidentalis plagæ repẽtè occuparint. Hæc ſtatim vt Stephano nunciata ſunt, valde eius animũ ſolicitum habuêre, decreuerat enim Scotum prius ſubigere, quàm illinc copias reduceret, vt ne toties à finitimo hoſte diuexaretur: contrà domeſticæ peſti occurrendum quamprimũ exiſtimabat, ne ſi moram faceret, fruſtra deinde aduerſus coniuratos potentiores effectos arma moueret: itaque præſenti negotio domeſticum bellum quod inſtabat, anteuertendum ſibi eſſe ratus, in Angliã properè redit, magnóque animo aduerſarios proſequitur, aliquot locis primo aduentu recuperatis, qui tamẽ optimè gnarus Scotos non eſſe quieturos, rediẽs

adit Thruſtinum Eboracenſem antiſtitē, eiuſq; fidei patriā cōmendat: maiorē in modū rogitans, vt ſi quid ab inimicis innouetur, velit ſuis præſidio eſſe: id quod ille ſe facturum vltrò promittit.

Erat per hoc Stephanus parūper metu liberatus, atque eodē animi robore ea paſsim loca obſidebat, quæ rebelles per inſidias cepiſſent: ſed aduerſarij perterriti nequaquā reſiſtere auſi, alij aliò turpiter fugiebāt, quos regius equitatus quacunque per viarū difficultates licebat, inſecutus, à tergo cædedat. Ita iam victoria in manu erat, & loca propè omnia recepta, cùm Scotus audiens Anglum domeſtico tumultu teneri, infeſtis armis in Angliā contendit, dimiſſoſq; quoquouerſum equites, omnē agrum deuaſtare iuſsit. Interim venit ei in mentē Eboracū oppugnare, & eo loci, ſi potiretur, belli perpetui aduerſus Stephanū ſedē locare. Quocirca reuocatis à præda equitibus, inſtructo agmine Eboracū verſus proficiſcitur, atque non longè caſtra ponit. Thruſtinus interea in quē maximè omniū abſente rege, incūbebat tuendæ regionis officiū, conſilio hoſtium cognito, nobiles Anglos ad arma capeſsēda, pro patria ſeruanda, quanto maximo poteſt ſtudio accendit, identidē cōmemorans villas exuri, agros vaſtari, pecus abduci, caſtella & oppida dirui, & demum ciues aut interfici, aut in catenis teneri impunè à Scotis, & illos peiora inde molituros, niſi

armis

armis vim arceant. Mouit ita antiſtitis adhortatio principum animos, vt confeſtim Gulielmo Albermario, altero Gulielmo Nothyngamio, Gualtero & Gilberto ex Laſciorum familia viris fortiſsimis electis ducibus, cuncti qui per ætatē arma ferre poterant, vltrò ſeſe ac ſuam ſalutē in diſcrimen pro defendenda patria offerentes, nomina dederint, atque ita in apertū cāpum exiuerint proxime hoſtē. Hîc quanquā nullus in exercitu erat intactus cupiditate pugnæ, ſummi enim infimiq́ homines æquè intenti erant ad prælium faciundū, Rodulphus tamen epiſcopus Dunelmenſis miſſus ad exercitū hortandi gratia, à Thruſtino tunc aduerſa valetudine laborante, ſic concionatus eſſe fertur: Tametſi nobiliſsimi Angli atque Normani video vos ſatis animorū habere, ad hoſtes repellendos, tamen ne eam vim cùm reſiſtendū fuerit, aliquo caſu remittatis, ego vicē patriæ dolens, cuius vos incōmodis mederi cupio, pauca verba faciā, non quòd horter, vt cuiquam iniuriā faciatis, ſed atque adeò, vt vobis facientes depellatis. Igitur ſcitote vos cum eo hōſte eſſe pugnaturos, quē ſæpius viciſtis, quē ſæpius periurij maculis notatū pœnis affeciſtis, quem denique ritu latronis truculentiſsimè in omne genus noſtrum ſæuientē, templa ſpoliantē, bona noſtra rapientē, ſeſe fugæ mandare nuper coēgiſtis. In hunc igitur pro tot criminibus puniendū inſurgite, fortiq́ animo eum finibus prohibete:

nam,vt video,victoriã in manu tenetis: certè iu-
uabit Deus, qui diutius huiuſce populi peccata
tolerare non poteſt. Quapropter qui perdiderit
animã ſuã in hoc tam iuſto bello,haud dubiè, ſi-
cut Seruator noſter docet,inueniet eam. Inter
hæc,appropinquabat hoſtium agmen,& iam ali-
quot equitũ turmæ præmiſſæ erant, quæ locum
pugnæ ſuperiorẽ caperent. Quod vbi Anglus
conſpexit, non expectat dum ab hoſtibus prius
laceſsitus, prius clamor incipiat, ſed bellicum re-
pentè canit,Scotumq́ꝫ nihil etiã pugnã extrahen-
tẽ aggreditur. Incipitur prælium miſsilibus,dein
cominus pedites manum conferunt: pugnatur
vtrinque acriter, cùm Henricus Dauid filius qui
alterum cornu in acie Scotica habebat,cum par-
te equitatus,in primã aciẽ hoſtium irrumpit,tur-
batqꝫ eam primo impetu:ſed illa ſtatim in vnum
conferta hoſtẽ intrare prohibet, factaqꝫ ala, Sco-
tos equites intercludit, atque paſsim foſsis equis
interficit,& qui reſiſtere conantur, in viam ſe da-
re cogit. Quod vbi reliqui viderunt, conſternati
animo fuga ſalutẽ quærunt. Defertur huius fu-
gæ rumor ad alterũ cornu, vbi rex Dauid acriter
hoſtẽ vrgebat, incutitq́ꝫ tantum timoris alijs, vt
paſsim fugere incipiant. Nititur hinc rex ſuos in
pugnã reuocare, inſtat illinc Anglus infeſtis cuſpi
dibus cædẽ longè ingentiſsimã faciens: ex quo
Dauid coactus eſt ſuos ſequi fugientes. At Henri
cus eius filius Huntyngtonæ comes nihil fuga
patris

patris aut ſuorum motus, vt gloriæ appetentior extremã fortunã magna audacia tentat. Itaq; iuuenis equo prouectus ſuis iam effuſe cedẽtibus, Quò pergis, inquit, miles? & hîc arma & vires inuenies, nec viuo duce tuo, cui operã dare debes, niſi victor abibis: proinde elige, cum hoſte pugnare, an turpiter ſupplicio affici malis. Hæc dicente duce, Scotus in pugnã redit, redintegratóq; prælio, magnã ſtragẽ edit: ſed pauci vrgente à fronte Anglico pedite, & à tergo equite, circumuenti in medió, aut cæduntur, aut capiuntur. Henricus vbi rem inclinatã vidit, fortunã aduerſam incuſans fugã itidẽ facit. Dicã de numero interfectorum, quod ſcriptũ reperio, etſi non facilè eſt fidẽ habere, cùm vtrinque fortiter ſit dimicatũ. Occiſorum itaque numerus fuit amplius decẽ millia, extra captiuos, & qui vulnerati diuerſis in locis, procul ab eo loco vbi eſt pugnatũ, interierunt. Ex Anglis, ſolum Gilbertũ vnum ex ducibus ferunt eo prælio cecidiſſe, cum paucis equitibus, & modica peditũ manu. Stephanus certior factus de victoria adepta, immortaliter gauiſus eſt, atq; magnis laudibus cùm ſuos Anglos & Normanos, tum Thruſtinũ ad cœlum extulit. Ipſe etiam eadẽ fortuna ſuos aduerſarios partim domuit, partim in Galliã fugere cõpulit. In ijs fuit Robertus comes Gloceſtriæ, qui ad ſororẽ Mathildem ſe recipere coactus eſt. Rex his rebus præclariſsimè geſtis, cùm intelligeret Scotorũ vires, poſt ac-

ceptā tam inſignē cladē,ita debilitatas eſſe, vt faci lè ſubigi poſſent, eodē anno qui fuit tertius cùm regnare cœpit,traducto exercitu in Scotiā,primū peruaſtat agrū: deinde cum egreſsis ad tuendos fines dum depugnare parat, Dauid qui ſe longè viribus imparē ſentiebat, legatos de pace mittit, quam tandē dato obſide Henrico filio, impetrat. Re Scotica per hunc modū cōpoſita, Stephanus lætus Henricū ſecum ducens, cùm in Angliā reuerteretur, iter flexit in Vualliā, vbi Ludlollium oppidū totius regionis princeps, ab aduerſarijs occupatū expugnauit. In ea expugnatione Henricus obſes dum prope muros pugnabat, fortè ab oppidanis adunco ferro ex equo abſtractus, nutu omnino Dei à rege ſtatim accurrente præſenti periculo liberatur.

Poſt hæc Stephanus Oxoniū pergit: dum eo loci moratur, incipit paſsim diuulgari rumor de aduentu Mathildis, ac Roberti eius fratris, quod ipſe præcipué formidabat. Quæ res effecit, vt minus multò ſuis deinceps conſideret, vtq; eum valde pœniteret, à principio conceſsiſſe, vti vnicuiq; liceret arces condere: quas cùm multi diuerſis in locis ædificaſſent, omnes apud eum in ſuſpitionē venêre, inter quos in primis fuerunt Rogerius Sariſberienſis, & Alexander eius nepos ex fratre Lincolnienſis epiſcopi, ambo multæ autoritatis & potentiæ. Porrò Rogerius binas arces munitiſſimas extruxerat, alterā ad Sehirburnum pagum alterā

alterã opere magnificã apud vicũ, qui Viſis voca tur. Alexander verò arcẽ ad Neuuarcũ oppidum poſuerat, longè à Lincolnia vrbe, circiter millia duodecim. Itaque miſſo vtroque antiſtite in carcerẽ, & Nigello Elyenſi epiſcopo eiuſdẽ Rogerij nepote in exilium acto, ea omnia loca occupauit, vbi theſauros Rogerij ad quadraginta millia marcharũ reperit. Ob quã rem, tantus Rogerio infixus animo dolor hæſit, vt breui poſt tẽpore è vita exceſſerit. Per idẽ tẽporis Gulielmus Cantuarienſis archiepiſcopus poſt annum quã ſedere cœperat decimumquintũ, è vita migrauit: cui ſucceſsit Theobaldus abbas Beccenſis, antiſtitũ ordine ſeptimus & trigeſimus. Non multò etiã poſt Thruſtinus Eboracenſis mortuus eſt, poſt quem Gulielmus Stephano propinquitate coniunctus electus eſt: ſed Henricus Murdacus monachus Ciſtercienſis vir ambitioſus, affirmans eam electionẽ eſſe vitioſam, per dolũ archiepiſcopus ab Eugenio pontifice Rom. creatur: quo ſeptimo poſt anno ex humanis rebus adẽpto, Gulielmus meritũ honorẽ aſſecutus eſt, de quo plura alibi dicemus. Henricus tamen ſuo diligenter functus eſt officio, ſic, vt Eboracenſis prouincia nullum fecerit dãnum. Is conſecrauit Ioannẽ Optatũ epiſcopum Orçadum inſularũ, cui ille obedientiæ promiſſum ſecundũ ſolitã verborũ formulã conceptum fecit. Sæuiebat Stephanus in omnes, ſpeciatim in ſuos adiutores; dum omnes timebat, id

quod bona pars mortaliũ diuinitus fieri arbitrabatur, vt ſcilicet illi periurij pœnas luerent, qui eũ regẽ contra ius fasq́; feciſſent. Neque aliud nẽpe peſsimorum conſiliorum autoribus præmium debetur. Pertimeſcebat inſuper Stephanus externã vim, cùm audiret Auguſtã vndecunque ſibi auxilia adiungere: quapropter ratus in rẽ ſuam potiſsimũ fore, ſi Ludouicum regẽ Galliæ in amicitia contineret, quãprimum dedit ad eum literas, ſimulq́; legatos cũ muneribus miſit, qui Conſtantiã eius ſororẽ peterẽt nuptũ dari Euſtachio filio. Non abnuit Ludouicus Angli affinitatem: collocata enim ſorore Euſtachio, operã & ſtudiũ ſuum Stephano vltrò pollicitus eſt. Confirmauit ea affinitas animũ regis ſpe quadã ſempiternæ pacis exultantis. At Conſtantia puella extincto paucis poſt annis Euſtachio, nupſit Raimundo Toloſatium comiti: quod ſolum attendentes quidã recentiores ſcriptores, de hac cum Anglo affinitate minimè meminerunt.

Sextus iam erat annus ab eo, quo regnare cœperat Stephanus, cùm Mathildis Auguſta traiecit in Angliã, ac ſe rectà contulit Arundellum, quod quidẽ oppidum cum Suthſexia comitatu, tenebat Adelicia eius nouerca, ſibi nomine dotis aſsignatum. Venerant cum Auguſta, Robertus frater, & Hugo Bigotus, cuius ſuprà mentionẽ fecimus. Hîc non conſentiunt ſcriptores: alij tradunt Mathildẽ duxiſſe magnũ exercitũ, vt coniunctis copijs

copijs cum Ranulpho comite Ceſtriæ, qui partes Roberti generi ſui ſequebatur, quoties opportunum eſſet, cum Stephano manum conſereret. Alij ſcribunt, quibus cum magis ſtamus, eam cũ parua manu veniſſe, fretã primum ope diuina (nã Deus iure pugnantibus ſemper adeſt) deinde amicorum auxilio, qui patris deuincti beneficijs contra Stephanum venire parati eſſent. Quare Robertus vt maturè exercitum faceret, & aduẽtum ſororis omnibus nuntiaret, relicta Mathilde in arce Arundellia cum duodecim equitibus, & totidem ſagittarijs equeſtribus, facto per terras hoſtiles itinere, Gloceſtriã peruenit: & licet oppidum regio præſidio teneretur, oppidani tamen vbi Robertum viderunt, eiectis qui in præſidio erant, vltrò ad eum defecerunt. Hìc Robertus partim nouum exercitum conflat, partim vicina loca ad voluntariã deditionẽ ſolicitat. Stephanus interim cognito hoſtium aduentu, properè Arundellum profectus arcẽ circunſidet, vbi aliquot diebus vana ſpe conſumptis, qui clàm Auguſtæ adiutores erant, eius auribus inſtillant eam arcẽ eſſe inexpugnabilẽ, & ideo nihil eſſe quòd amplius inſtet, ſed potius optimum factu, ſi ſoluta obſidione permittat Mathildẽ exire ac aliò fugere, vbi facilius eam opprimere poſſit. Eo adductus conſilio rex, non animaduertens latêre anguẽ in herba, vt vulgò dicitur, cùm nihil propius factum eſſet, quàm vt hoſtis famè propè ſuffocatus in manus veniret,

ret, milites ab obſidione ita procul traduxit, vt hoſtes cognoſcerent ſe tutò poſſe aliò verſum ſe cōferre. Quo viſo, Mathildis quæ more fluminis, vires eundo acquirebat, nihil cunctata, de media nocte ex arce exiuit, ac maximis itineribus Briſtollium perrexit, quod iam in fratris poteſtatē venerat. Quod vbi cognitum eſt, certatim principes regni ad eam deficiunt, quippe qui memores erant, ſe olim illi & filijs per iuſiurandum obligaſſe. Obſidebat interea rex arcem Vallinfordiēſem quę in Oxoniēſi agro, ad Thameſim ſita eſt, cùm intellexit Mathildē viribus auctā Briſtollij conſidere, qui mali conſilij ſerò pœnitens, omiſſa arcis obſidione, Briſtollium verſus ire maturat, vt eo loci hoſtē includat. At Auguſta cognito regis conſilio, primum Gloceſtriā, deinde Lincolniā cōtendit, vbi ſtatim cōmeatum parat, vrbē præſidio firmat, propugnacula bello tuta facit, vt ſe tamdiu ea ciuitate tenere tutò poſsit, vſque dum aut fortuna belli à fratre tentetur, aut ſine armis per adiumentum populi, eiecto Stephano, regnum ſibi ac filio reſtituatur. Rex eam ſecutus, Lincolniam corona militum circundedit, ſimul omnes aditus tentans, qua parte poſſet muros aggredi. Interea Robertus & Ranulphus obſeſsis ſuppetias ferentes, inſtructo agmine Lincolniā veniunt, caſtraq; prope hoſtē ponunt, ac poſtridie vbi primum illuxit, ſuos in aciē ducunt; atque prius ad pugnandum acriter hortati iubent intentos eſſe,

& ſignum ad erumpendum ſpectare, idq́ ilicò dant. Tum milites multò incitatiſsimi in hoſtem ſublato clamore incedunt. Nec rex diſtulit certamen, qui itidẽ edito ſigno, ſuos in hoſtes eduxit. Ingentibus animis vario euentu pugnatum eſt primo concurſu, dein adeò res regia inferior fuit, vt eius milites partim caderent, partim fugerent, & in primis equites. Quæ vbi ipſe cognouit, nihil animo tardatus, ſed ſuos centuriones ac pedites qui ipſum circunſtabant cohortatus in hoſtes erumpit: hîc quotquot obuios habet, ſternit, atque ferro viam inter medios hoſtes facit. Adæquant pedites, qui pauci præ hoſtium numero erant, ducis virtutẽ, adeò, vt pugna rarò vlla magis ſæua, & cum vtriuſque partis pernicie clarior fuiſſet, ſi prior regia acies, quæ primo congreſſu nõ ſine ſuſpitione proditionis diſsipata eſt, parumper impetum hoſtium toleraſſet. Ad vltimum rex cum comite Ceſtrenſi congreſſus, à multitudine circumuentus capitur, eius itidẽ peditibus aut captis aut cæſis, ac continuò ad Auguſtã ducitur, vt mulier viſo hoſte captiuo, ſciret ſe ſatis iniuriã eſſe vltam, quæ licet magnã animo conceperit voluptatẽ, eum tamen turbato ſpiritu aſpexit, ac ſtatim Briſtollium in carcerẽ miſit. Gaufredus vir Mathildis certior factus de re proſperè geſta in Anglia, Normaniã repentè armis adortus, eam occupat, atque fama capti regis diuulgata, principum ſimul ſtudium in ſe vertit. Dauid itidem

dem Scotorum rex Northumbriã ingreſſus, eam ſibi Mathildis iuſſu poſsidendam capit.

At ipſa Auguſta ſuapte natura mulier prudentiſsima, victoria ſibi vtendũ iudicans, nihil ſuæ cauſæ indormit, ſed vigilanter omnia curans, primum Vintoniã proficiſcitur, vbi autore Henrico epiſcopo, licet frater eſſet Stephani, honorificè accepta, vrbẽ præſidio firmat, deinde Oxoniũ reuerſa totã mediterraneã partẽ luſtrando in poteſtatem ſuam vltrò venientẽ recipit, ac ad Fanũ Albani iter tendens Londinũ venit, à ciuibus generatim libentiſsimis animis accepta, qui ei ſummos honores habuerunt. Hîc autẽ dum de ſtatu regni collocando agitat, rogatur à Mathilde vxore Stephani, vt viro parcat, detq́; , vt reddito ſibi regno, vitã cum bona pace priuatã degat. Quod tantũ abfuit, vt illa conceſſerit, vt etiã nihil ad rogatũ, ſed cum verborũ contumelijs reſponderit. Quare regina, quæ etſi animo triſti ſaucioq́; erat, animaduertens non precibus, ſed lacertis & viribus ac armis pacẽ petendã eſſe, confeſtim Euſtachiũ filium, qui in Cantio erat, admonuit, vt exercitũ pararet, quod ille impigrè agebat. Auguſta item Londinenſibus de iniurijs ab Henrico eius patre acceptis conquerentibus, ac more ſuo leges diui Edouardi repetẽtibus, palàm ſuccenſuit: quapropter populus vehementer cõmotus, ei inſidias quãprimum faciendas ſtatuit. Quod vbi illa perſenſit, clàm & noctu Oxoniũ aufugit, adeò

mulier

mulier fortunæ varietatis minimè patiens princi pibus infeſta erat,& ante omnes regi,quẽ iuſſerat cõpedibus teneri,ac vili & perparco cibo ali. Henricus Vintonienſis antiſtes vbi iram Mathildis in ſuos in dies magis renaſci cognouit, ſeruiendum tẽpori ratus, arces omnes ſuæ diœceſis quas ipſe apud Vualthamũ, & Farnamum pagos, ac alijs in locis condiderat,valido firmat præſidio,ac continuò poſtea ſeſe in arcem Vintonienſem recipit, ſpectaturus quorſum fœmineus furor euaderet. Quo cognito,Mathildis accerſit Dauid regẽ Scotorũ ſuum auunculũ,qui ad eam ſubitò aduolat ac ambo ſimul coniuncto exercitu,Vintoniã proficiſcuntur,arcẽq; obſident. Adfuit ſtatim Mathildis regina & Euſtachius filius cum potenti bellatorum manu. Properarunt illuc & Londinenſes, qui muliebrẽ animũ ſibi infenſum formidabãt, ac denique omnes qui Stephani ſequebantur partes, ad reginã ierunt, atque vno momento facto impetu,hoſtes viriliter ſuperarunt. Auguſta ſimulata morte, vt cadauer Gloceſtriã delata eſt: Robertus eius frater vnà cum multis alijs capitur, qui regẽ captiuũ tenebat Briſtollij,in oppido ſuo. Hic à regina duriuſculè accipitur, quò forſitan probè ſciret illud euangelicũ verbum veriſsimũ eſſe: In qua menſura metimini,in ea metientur vobis alij. Nam ille de Stephano nihil benè meritus erat.

Regnũ itaque in has duas factiones iampridẽ

abiuerat,

abiuerat, iamq́ inde ciuitates ac populi tabifico diuerſarũ partium veneno imbuti, tanto ardebãt odio, vt breui ciuilibus armis regnum ipſum perditum, funditusq́ euerſum iri videretur. Quorũ malorum cauſa, Stephanus qui iniuſtè ſibi domi natum vindicauerat, & Robertus qui iure ſorori opitulabatur, in primis erant, qui cùm captiui ãbo forent, in eam ſpem vniuerſi erecti erant, vt tum demum Deus miſeratus labores populi, huiuſcemodi calamitatibus finẽ imponeret. Quare principes regni qui boni conſulebant, vt reconciliatio concordiæ per captiuorum permutationẽ, inter partes tandẽ aliquando ſequeretur, ſummo perè agitantes, conditiones pacis ſtatuebãt, vt rex libertate donatus regnum retineret, Robertus verò comitatũ ſuum haberet, conſentiretq́ cum rege, & ſe ab eo non amplius ſecerneret. Reſpuit comes eas conditiones perinde vt ſi ſui iam iuris eſſet, nec Auguſta niſi regno ſibi reſtituto, ad pactionem aliquã deſcendebat. Ex quo negotio, inimicitiæ magis atque magis inter vtrãq́ factionem gliſcere cœperũt, ita vt ad extremũ rex ac comes carceris moleſtia defatigati, & fortuna belli confiſi, nulla amplius facta pacis mentione, ſe inuicem cuſtodia liberauerint, ac confeſtim mutuis offenſis, atque capitali odio accenſi bellum redintegrarint. At non nemo parum rerum geſtarũ peritus, tradit hîc per eiuſmodi mutuã regis & comitis permutationẽ, pacẽ conueniſſe, id quod falſum
eſſe

eſſe perſpicuè arguit bellum, quod confeſtim eſt inter eos ſecutum. Rex Vintoniã profectus arcẽ quandam loco opportuno ædificare incipit: quẽ Robertus qui ſimulatq; dimiſſus fuerat, non muris extruendis, ſed numero militum augendo ſtudebat, de improuiſo adortus in fugã vertit, multis captis cæſiſq; ex eius militibus. Stephanus hac ignominioſa fuga cõmotus, ac ſarciẽdæ infamiæ cupidus, ſtatuit nullum amplius aduerſarijs laxamentum dandum, at continuo bello inſultandũ. Itaq; euocata magna militum copia, & omnibus rebus paratiſsimus Oxonium contendit, vbi ſe Mathildis continebat, atque ſubitò circunſidet, ac vt oppidanos vel ad deditionẽ cõpellat, vel aditu eos prohibeat, qui obſeſsis auxilio venire tentarent, in agrum cum parte copiarum exit, omnia ferro & igne deuaſtans. At Robertus interim arbitrans oppidum munitius eſſe, quàm vt citò expugnari poſſet, & videns ſupra vires ſuas eſſe, cũ tam immenſo hoſte congredi, tempus & locum quærebat, quo illud tutius faceret. Erat iam propè tertius obſidionis menſis, cùm conſumpto ferè cõmeatu, nulloq; ſuppetias ferente, intra oppidum titubari cœptum eſt. Quod vbi Auguſta ſenſit, conſilium fugæ neceſſariò capit, cùm præſertim ſæuiret hyẽs, nixq; omnẽ cãpum oppleret, adeò, vt milites hoſtium frigore torpentes ſegniter vigilias agerent. Mathildis igitur albis veſtib. induta, vt ſpecie niuei coloris hoſtes falleret, no-

ctis ſilentio egreſſa eſt oppido, & ſcapha per Thāmeſim vecta, ad arcē Vallinfordienſem peruenit, atque ibi à ſuis in arcē accepta eſt. Oxonienſes poſt diſceſſum eius deſperato ſubſidio, ſe atq; oppidum regi dediderunt. Quo negotio ita confecto, rex ad arcē expugnandā dum ire properat, occurſu aduerſariorum ſubitò repellitur, cogiturque aliò diuertere, qui in itinere ex altera parte inuaſus, à Roberto in fugā verſus, ægrè ſe in locum tutum recipit. Ibi Gulielmus Marcellus vir ſtrenuus captus eſt, quē rex non prius liberare potuit, quā aduerſarijs reddiderit arcē Schirburnenſem.

Poſt hæc, aliquantiſper armorū furor conſedit. Interea rex Londinum venit, vbi celebré principum ac antiſtitum conuentum peregit, in quo talia verba fecit: Cùm principes fideliſsimi me hactenus veſtræ libertatis defendendæ ducē ſecuti fueritis, quæſo, vt ne in poſterum deſeratis: mihi enim nunquā animus defuit, tēpora defuerūt, per quæ non licuit officium præſtare, quod ne nunc etiā præſtare ſine veſtro auxilio poſſum. Sed ne mediocrē rē factā arbitremini, hoſtes ita debilitati ſunt, vt velint nolint, manus breui ſint daturi. Tantum reſtat, vt veſtris opibus velitis pro parte veſtra, iuuare bellum, quod Reipublicę nomine, veſtro cùm conſilio, tum conſenſu ſuſceptum eſt: nam à principio abhorruiſtis à fœminę imperio, nunc illud aliqui veſtrum experti mul-

tò magis horrent, quod velut graue iugum tandem ab omnium ceruicibus perpetuò depelletur ſi collibuerit me vnum libertatis vindicē ſtudio, cōſilio, patrocinio denique tueri, ſequi, amplecti. Quis eſt enim, qui hoc non intelligat, niſi fortiter pugnauerimus futurum eſſe, vt turpiter fœminæ ſeruiamus? quo homini, præſertim libero, nihil calamitoſius accidere poteſt. Igitur cum gratiſsimis animis arma ſumite, & ne populus tributo prematur, pro ſe quiſque depugnet, & quibus pugnare aut per ætatē, aut per leges non licet, dent pecuniā, dent vicarios, dent arma ad patriā tutandā. His dictis cuncti præſidium ſalutis ac libertatis defendendæ ſe laturos pollicentur. At epiſcopi cum ſuis ſacerdotibus, quia pugnare fas non eſt, pecuniā conferre promittunt, quibus vt aliquid gratiæ referretur, in eodē conuentu conſtitutum eſt, vt quicunque deinceps ſacris initiatos percuterent, aut alicuius criminis reos epiſcoporum iniuſſu caperent, impij importuniq́ haberētur, nec ab aliquo præterquā à Romano pontifice, in piorum cœtum reſtitui poſſent, quēadmodum iure pontificio iampridē ſancitum, ſed apud Anglos ante id tēpus minus ſeruatum. Quod idcirco decretum eſt, quoniā quotidie ſacerdotes inter ciuiles tumultus, aut interficiebantur, aut capiebantur, & ita capti grandi pecunia ſe redimere cogebantur. Sub idē tēpus, ad Fanum Albani, Gulielmus ſeu Gaufredus (vtrūque ſcriptum reperio)

comes Magniuillæ, dux belli veteranus, qui Augustæ partes ſequebatur, captus eſt, non ſine multa militum regiorum cęde, quē Stephanus bonis ferè omnibus mulctauit. Quare ille inopia ductus, ad rapinas ſe conuertit, & primò cœnobiū diui Albani, deinde Rameſienſe eiectis monachis ſpoliauit, ac paſsim quocunque ibat, omnē agrū depopulabatur, donec inter prædā faciendā, ſagitta transfixus inglorius perijt, vt ita ſacrilegij pœnas perſolueret. Aderat nonus annus cùm regnare cœperat Stephanus, quo tempore Ranulphus comes Ceſtrenſis Lincolniā tenebat, nequaquā magno præſidio munitā. Ex quo rex ſpem concipit loco facilè potiendi, nec morā vllā faciens intēpeſta nocte vrbē obſidet, atque vallo includere maturat. Comes improuiſo hoſtis acceſſu aliquantulum primò perculſus, dein vbi de muro ſpeculatur hoſtē eſſe rarum, ſuos ſe armare iubet ac mox apertis portis erumpit. Non expectauit rex impetum, ſed raptim aufugit. Comes qui hoſtem ſequi nequiuit, adortus illos, qui vallum faciebant, octoginta homines obtruncauit. At verò poſt biennium, quàm iſta geſta ſunt, & varias tumultuoſasq; pugnas, Ranulphus cum rege in gratiā redijt, & cùm ad eum liberè ſe conferret, perfidioſe captus, non priùs demiſſus eſt, quā omnia loca quæ regiæ ditionis fuerant, modis omnibus reſtituiſſet. Peperit ea res Stephano nouas cum dedecore inimicitias; quippe quē benè mul-

ti perinde ac ſi fœnũ haberet in cornu, vti in prouerbio eſt, diligentius poſtea ſibi cauendum ſtatuerunt. Ille verò viſus præclarum quippiã feciſſe facinus, ſibi triumphũ perinde quaſi iure non fraude partum decreuit, ac Lincolniã vnà cum alijs locis receptã corona redimitus, multa põpa triũphantis more ingreſſus eſt. Sunt tamen, qui tradant Stephanum idcirco eam põpam duxiſſe, vt nouã religionẽ ex hominum mentibus tolleret, qui cùm multis antè annis, in ea vrbe regẽ ornatum corona non vidiſſent, eum arbitrabantur nõ ſine ſua noxa introire poſſe, atq; ita ingreſſu ſuperſtitionem ludificaſſe.

Per idẽ tempus, Gaufredus vir Mathildis è vita exceſsit. Quo audito, Henricus filius, qui apud Dauid regẽ Scotorũ erat, quò ſine periculo, præſtò eſſet, vt matrẽ victricẽ ſequeretur, confeſtim domum reuertitur, & paternum principatũ aſſecutus, inde in Normaniã proficiſcitur. Is cùm adoleſcens optimæ indolis eſſet, atque eam animi magnitudinẽ præ ſe ferret, qua facilè quiſq; prudentiſsimus iudicaret eum virum magnum euaſurum, Normani vltrò ſeſe in eius fidẽ & poteſtatem permiſerunt, cùm præſertim animo cernerent omnes Stephani conatus malè breui tẽpore caſuros. Rebus felici auſpicio ita cõpoſitis, maior cœpit iuuenẽ cupiditas regni Angliæ recuperandi, fretum præcipuè maximis amicorũ opibus: itaque cum centum quadraginta equitibus, &

peditum tribus millibus, primo quoque tẽpore in Angliã tranſgreditur, ad quem eueſtigiò ex tota inſula, magnus confluxit bellatorum numerus ex ijs, qui matris adiutores erant, atque ita ingentibus copijs auctus, ad Marlebrigienſem arcẽ (eſt enim Marlebrigius pagus in Vuilceria comitatu, quã hodie vocant Malmisburiã, Sarisberiẽſis diœceſeos) proficiſcitur, vbi Stephani præſidiũ erat, ac poſitis non procul caſtris, locum obſidet, tormentis dies noctesq́ꝫ verberat, cuniculos intrò agendos ſummopere curat. Quibus cognitis rebus, rex ſuis auxilio adfuit: quos vbi repentino aduentu obſidione leuauit, magno ſtudio, vt vlciſcendi cupidus, hoſtẽ ad pugnã prouocat. Verũ Henricus qui hoſtẽ præſtare numero militũ cognoſcebat, & confluentibus quotidie ad ſe nouis belli ſocijs, vtile in præſentia ducebat prælio abſtinere, intra caſtra hoſtis ferociã conſultò eludebat deinde cum eodẽ infeſtis armis decertaturus. Habeo tamen autores, Henricum arcẽ Marlebrigienſem primo acceſſu cepiſſe, & non multùm inde cunctatum per fines Conuentrenſium, Northantonenſium, Leceſtrenſium, Stanfordiam inſtructo agmine peruenisse, ac eo loco in poteſtatẽ accepto, Northyngamiã oppidum natura & opere munitum, hoſtiliter contendiſſe, & eo confeſtim capto, arcẽ ſumma ope connixũ eſſe expugnare: quæ cùm in loco edito ſita ſit, & præſidio illius non facilè expugnabilis, atque demum per

tinaciter

[pertin]aciter defenderetur, infecto negotio, ne tẽpore fruſtra excluderetur, ad alia loca occupanda properaſſe, ac ad vltimum ad matrẽ in Vallinfordienſem arcẽ ſe recepiſſe. Stephanus interim parato ingenti exercitu, tẽpus & locum obſeruabat, quo poſſet iuuenẽ nondum aduerſam fortunã expertum, & ob id ipſum ſuis viribus nimis confidentẽ, ad ſingulare prælium trahere, vt vna demum pugna, de vita & regno cum hoſte decertaret.

Cæterùm cùm Anglia tam multos annos inteſtinis motibus fluctuaret, eſſentq́ matresfamiliâs paſsim violatæ, virgines raptæ, tẽpla ſpoliata, villæ & oppida direpta, greges ouiũ reliquiq́ pecoris cæſi, in quibus potiſsimũ populi vita conſiſtit, homines ſine numero interfecti, Deus tandẽ voluit tot miſerijs liberare Anglos, quorum iam vicinas gentes mirum in modũ miſerebat, adeò eorum vulnera omnibus nota erant: & quia omnis cauſa mali Stephanus erat, qui confidenter in alienas fortunas inuaſerat, idcirco fecit, vt ille pacem concupiſceret, à qua ſemper antea abhorruiſſet. Itaque dum Stephanus tantopere cum Henrico confligere parabat, ecce tibi Euſtachium filium immatura morte extinctũ amiſit, quẽ caſum omnino acerbiſsimum eò grauius tulit, quò magis omnium iudicio, adoleſcens videbatur ad laudẽ eſſe natus: par quoque omnes principes qui eius ſequebantur partes, repentè luctus occupauit. Sed antè omnes, Conſtantia vxor ipſius Eu-

ſtachij dolorē accepit incredibilem, cruciataq́ eſt miſerè, quòd ille nullum ex ſe ſuſcepiſſet filium: quæ paucis poſt diebus cum dote ac varijs locupletata muneribus, ad Ludouicū fratrē honorificè remittitur. At Stephanus vbi vidit ſe filio vnico, cui regnū parauerat, & ſimul affinitate regis Galliæ, quæ ei magno erat vſui, eſſe priuatum, cœpit ſenſim animum remittere, à rebusq́ bellicis ſimul auertere, ita vt videretur iam ſua ſponte ad pacē inclinari. Quod poſtquam aliqui ex optimatibus, quibus pax cordi erat, animaduerterunt, Mathildē & Henricū confeſtim adeunt, monent, hortantur ad concordiā, multis rationibus affirmantes tutius eſſe, vt depoſitis vtrinq; armis, æquis conditionibus cum Stephano conſentirent, quàm expectare, dum libertas ciuium, dum ipſorum ſalus in grauius diſcrimen adduceretur. Aſſentiuntur conſilijs amicorū mater & filius, ac primo quoque die, ad colloquiū faciendum cum rege ad Vallinfordiā vicum, ex arce deſcendunt.
Hîc poſt multas & varias vtrinque conditiones oblatas, ad extremū inter eos pacificatio conſecuta eſt, quæ vt ſtabili perpetuoq́ maneret fœdere, rex antiſtitum pariter atque heroum concilium conuocauit, cuius autoritate pactio facta eſt, vt Stephanus deinceps tanquā legitimus rex vſque dum viueret, regnum Angliæ eo iure, quo qui optimo, obtineret, & Henricus Normaniā poſsideret, atque veluti verus hæres ei ſuccederet: Rober-

tus verò comites alijq́ principes qui vnā vel alterā partē ſecuti fuiſſent, ſine fraude ſuis fruerentur poſſeſsionibus. Has pacis conditiones ita libē ter vterque princeps amplexus eſt, vt Stephanus ſibi Henricū adoptauerit, licet Gulielmū filium ſuperſtitē haberet admodum puerum, ex concubina, vt aiunt, genitum, quē in verba Henrici iurare iuſsit, & ipſe Henricus Stephanum publicè regē Angliæ ſalutauerit, patrēq́ appellauerit. Fuit ea pacificatio ſummæ toti populo lætitiæ, qui ob vtriuſque factionis ſimultates, permultis antea calamitatibus affectus, diu in mœrore fuerat. Atq́ hæc omnia anno ſalutis humanæ M C L I I I, in acta relata ſunt, vt poſterioribus nota perpetuò forent. Eſt inſuper Gulielmi regis filij ratio habita, qui Northfolchiæ comes creatur, nonnullisq́ prædijs donatur, in agro Nordouicēſi, quod ſuo aſſenſu Henricus maximè omnium ratum habuit. Poſt hanc concordiā, Dei optimi maximi nutu, omnis factionum ardor ſic refrixit, vt res Anglica mirabilē in modū deinceps per aliquot annos floruerit, pace vbique parta. Sunt, qui tradant aliā fuiſſe cauſam, qua Stephanus flexus ſit ad pacē, aientes Mathildē amicā potius quā inimicā Stephani fuiſſe, & eā cùm videret rē inter ipſum Stephanū, & Henricum filium eò deductā, vt armis finienda eſſet, clàm ad Stephanum adiuiſſe, atque ſic eum allocutā: Ecquid impiè ac tui generis immemor facere tentas? decétne patrem

perdere filium? an fas eſt, vt filius patrē occidat? Amabò te, des locum iræ, proijciasq́ʒ tela manu, nā Henricum, vti probè ſcis, ex te enixa ſum. Et his dictis, ordine cōmemoraſſe, quēadmodū paulò antè quàm Gaufredo nuberet, ab eo cōpreſſa fuiſſet, ac ijs verbis Stephanum motum pacē feciſſe. Sed hæc vel altera fuerit cauſa pacis, nihil obſtat, quin illud ipſum diuinitus factum eſſe credēdum ſit: quāuis de iſtiuſmodi notitia Mathildis à Stephano habita, fabulā vulgi eſſe, ac falſo id vtrique crimini datum dixerim. Fac porrò ita eſſe, attamen credibile eſt, nihil ambobus potius fuiſſe quàm cunctos mortales in perpetuum de ea re cælare, ne tantum labis Henrico filio, qui pro legitimo habebatur, vel ipſi Mathildi aſpergeretur, quod qui ſana eſſent mente, homines magnopere curaſſent.

Rebus igitur ita feliciſsimè cōpoſitis, Hēricus dux cum matre in Galliā ad principatum ſuum remigrauit, quē rex Cantuariā vſque deduxit, dein toto eo anno omnē ferè Angliam peragrauit, multa comitate & beneuolentia omnis ordinis viros paſsim cōplexus. His tēporib. Ludouicus rex Francorū reuerſus ex Hieroſolymitano bello, de quo Platina in vita Eugenij tertij pontificis Ro. ſubtilius ſcribit, quàm vt nos hoc loco id replicare neceſſe habeamus, cūm Aleonora, ex qua duas filias, Mariā & Aliſam ſuſceperat, quibuſdā de cauſis, quæ nequaquā liquidò produntur, diuortium

uortium fecit, quæ filia vnica Gulielmi ducis Aquitaniæ & Pictonum comitis,ex quo à patre heres facta eſt. Henricus igitur qui infeſto erat animo in Ludouicum, quòd Stephanũ iuuiſſet, hãc Aleonorã in matrimonium duxit. Quæ res materia fuit multorum bellorum,quæ poſtea ille cum Francis geſsit: nam cùm ob eas nuptias, illa pars Galliæ, quæ hodie Aquitania & Pictauia nuncupatur,iure vxorio ei veniſſet,& materno Normaniã obtineret,expectaretq́; Angliæ regnum, ac paterno, comitatus tris, Andium, hoc eſt Andegauenſium,Turonum, & Cenomanorum poſsideret,eſt admodum potens cum quouis ad bellandum effectus. Interim Ludouicus periniquo animo ferens Aleonorã nupſiſſe inimico,& ob id illi multò maleuolentior inimiciorq́; factus, cum ingenti exercitu in Henricũ mouet,ac Nouummercatum oppidum obſidet. Quod vbi dux cognouit, licet ſuis ſuppetias laturus ſtatim ſumptis armis in hoſtẽ profectus ſit,tamen Ludouicus prius oppido potitus eſt,quã ille acceſſerit. Quo in itinere audito, in Francorũ fines exit, ſecundũq́; Ligerim iter tendens, omnẽ agrum latè populatur. Inde inter eos aliquãdiu variè bellatũ, donec concordia ſecuta ſit, reſtitutis Nouomercato & Vernone oppidis, quæ rex antea duci ademerat. Iiſdẽ tẽporibus rex Scotorum Dauid, vir tam armis, quàm animi virtute clarus vita exceſsit, cui Malcolmus quartus nepos ex Henrico filio ſucceſsit,

ceſsit,

ceſsit, & Mathildis Stephani vxor à vita migrauit, fœmina multis virtutibus ornatiſsima. Ita res regis paulatim male cadebant, vt quæ erant eius maturæ mortis inſtar præſagionis, perinde ac contigit: nam ipſe poſt aliquot menſes, quã omnes ferè partes regni animi cauſa luſtrauerat, venit in Cantium, vbi in morbum incidit, quo paucis poſt diebus ingraueſcente conſumptus eſt, octauo cal. Octobris, annum ætatis agens nonum & quadrageſimũ: regnauit autẽ vndeuiginti, amplius vndecim menſes, dieſq; ſeptẽ. Fuit is annus à natali Chriſti MCLIIII. Corpus ad cœnobiũ quod ipſe in Cantiõ ędificarat, prope vicum quẽ Feuerſamũ vocant, delatũ eſt, ibiq; funerali põpa ſepulturæ datum, vbi loci & filius & vxor ſepulti erant. Genuit ex Mathilde vxore vnicũ filium Euſtachiũ, & Gulielmũ ex concubina, de quibus ſuprà abundè meminimus. Statura corporis decentiſsima, optimo habitu, maximiſq; viribus fuiſſe traditur. Animi virtutes multæ, atq; illæ quidẽ egregiæ fuerunt: bellandi peritia ſumma, clementia, & lenitas, ac aduerſus omnes liberalitas maxima: nã licet in continuis fuerit bellis, parua vel nulla à populo tributa exegit: mulctauit tamẽ de volũtate Dei aliquot imprimis epiſcopos, qui apud ipſum in ſuſpitionẽ ceciderant, vt hoc modo periurij pœnas luerent. Vitia verò quibus facilè notatus ſit, non reperio, præter illud, quòd regnandi gratia, ius violaſſet. Viri illuſtres ea tẽpe-

ſtate

ſtate fuerunt, Thruſtinus Eboracenſis archiepiſcopus, qui cùm pro ſalute patriæ, tum pro dignitate tutanda, & multa incõmoda perpeſſus eſt, & ſæpiſsimè in periculo vitæ fuit. Itē Henricus Vintoniēſis antiſtes ipſius Stephani frater, vir vnicus in õni fortuna princeps, qui in rebus aduerſis æquè atq; in ſequundis conſtantiſsimus fuit. Ornatus eſt eximijs laudibus diuus Gulielmus Eboracenſis archiepiſcopus, vtpote cuius tam viui quã mortui rogatu miracula edita cõſtat: is enim excluſus epiſcopatu ab Henrico Mordaco, vti ſuprà ſcripſimus, poſt illius mortē, rurſus archiepiſcopus deſignatus Romã perrexit, vbi ea lectione ab Anaſtaſio quarto Ro. põtifice rata habita, ritè eſt archiepiſcopus creatus: cui paulò poſt in Angliã reuerſo, tãtus honos ab omnibus habitus eſt, vt quacunq; pergeret, paſsim mortaliũ cõcurſus ad eũ fierēt. Quare ita accidit, vt cùm Eboracũ vir ſanctus peteret, & eundo parũ vltra Pontifractũ, tranſiret pontē, qui in flumine eſt, quod Hayreã appellant, tantus hominũ numerus ſecutus ſit, vt fracto repētè põte, ligneus enim erat, bona pars in profluentē ceciderit. Quod vbi Gulielmus, qui iam ad alterã ripã erat, ex morientiũ clamore cognouit, eueſtigiò cõuerſus ad flumē, & vbertim lachrymãs, manus cũ oculis in cœlũ ſuſtulit, atq; Deũ ſuppliciter precatus, diuinũ auxiliũ implorauit, quod ita celeriter cũ morte luctãtibus in vndis adfuit, vt ne vnus quidē perierit. Ille eodē ipſo

anno mortuus eſt: poſtea vir ſanctiſsimus inter diuos relatus, per cuius preces, etiã nunc mortales ſubleuantur: eius autẽ corpus in æde principe Eboraci religioſiſsimè ſeruatur. Succeſsit illi in archiepiſcopatũ nõ multò poſt Rogerius Hẽrici regis familiaris, ordine epiſcoporũ Eboracenſiũ trigeſimus alter. Incidit in hæc tẽpora Bernardus Caſtellionenſis, homo Burgundio, nobili loco ortus. Is duos & viginti annos natus, cũ triginta aliis inſigni modeſtia viris, Ciſtercienſis monachus factus, tantũ inde nomẽ eruditionis & ſanctitatis eſt adeptus, vt cũ omni Chriſtiano orbe, & præſertim cũ Anglia, eam virtutẽ atq; illud ducẽdæ vitæ inſtitutũ partiuerit. Fuerunt quoq; permulti militari arte clari, & in primis Robertus Glóceſtriæ, Ranulphus Ceſtriæ, Rainaldus Cornubiæ, Robertus Leceſtriæ comites, Hugo Bigotus, atq; cõplures alij æquè militarem gloriã adepti ſunt.

POLY-

POLYDORI

VERGILII ANGLICÆ HISTORIÆ LIBER DECIMVSTERTIVS.

DVX Normaniæ Henricus, homo Francus, hoc eſt Gallus, ampliſsima Andegauenſiũ comitũ familia natus, de quo ſuperiore libro abundè meminimus, certior factus de obitu Stephani, ſtatim in Angliã venit, quẽ populus fauſtis plauſib. accepit, atq; vniuerſi heroës regẽ conſalutarunt. Dein conuocato ad Vueſtmonaſteriũ concilio, XIIII cal. Ianuarij rex creatur, & à Theobaldo Cantuarienſi archiepiſcopo ſacratur. Is ordine antiſtitum trigeſimusſeptimus Gulielmo ſucceſſit, ſicut in vita Stephani ſuprà oſtẽdimus. Sunt tamen, qui tradant Gulielmũ in huius Henrici tẽpora incidiſſe, eumq; conſecraſſe. Henricus qui poſt primum Gulielmum Normanum eius pro auum, ſecundo loco id nomen habuit, rex creatus verba fecit ad populum plena optimæ ſpei, ſimul plebẽ, ſimul nobilitatẽ publicè priuatimq; benignè appellando, ex quo beneuolentiã ſibi fidẽq; omnium conciliauit. Poſt hæc, inito principatu, viros graues & iuriſperitos ſibi conſiliarios

delegit

delegit, quibus cum primùm leges recognouit, atque correxit, dein ex ipſius conſilij ſententia, vt ne ius fasq; paſsim violaretur ab illis, qui per licẽtiã bellorum nullum non audebant facinus, publico edicto omnes exteros homines qui prædã ſecuti ſuperioribus annis in Angliã, dum bellis ferueret, certatim aduolaſſent, extra regnum exegit, inter quos magna fuit multitudo Flandrorũ, quos peius alijs oderat. Itẽ arces quaſdã, aut à priuatis non inuito Stephano, prout ſuprà dictum eſt, conditas, aut minus loco idoneo poſitas complanauit, quaſdã verò muniuit, poſſeſsiones vrbanas & ruſticas, quarum proprietas ad regẽ olim pertinuiſſet, quoquo modo priuatis hominibus datas, à poſſeſſoribus recepit. Quæ res multis animũ vulnerauit, vtpote quæ facilè declarauit nihil Henrico fore in poſterũ tẽpus vtilitate pluris. Iam initium erat alterius anni, ab eo quo regnare cœperat Henricus, qui fuit humanæ ſalutis MCLV, cùm Aleonora eius vxor enixa eſt filium quẽ ille nominauit Henricum. Eo illo anno rex Eboracum conceſsit, vbi aliquot arces à priuatis viris diu poſſeſſas, & in primis Scarboreiam recepit, eripuitq; Scoto Cumbriã: deinde in Northumbriã profectus, eam quoque prouinciã totã recuperauit, quã Dauid rex Scotorũ ſibi donatã à matre eius Mathilde cuius partes ſecutus fuerat, primùm tenuerat, vnà cum Cumbria comitatu iampridẽ capto de rege Stephano, & dein

Malcolmus

Malcolmus nepos qui ei ſucceſſerat, id temporis poſsidebat: ſed vt ne videretur iniquus, aut beneficiorū immemor, permiſit eum comitatū Huntyngtonā retinere, quē iampridē Stephanus, vti ſuprà diximus, Henrico filio Dauid dono dederat, qui ob id, conceptis verbis etiā iuſiurandū ſibi daret. Atque ita Henricus à principio bona regni ſui diſsipata recipienda, conſeruandáq; curauit. Dum ad res ſuas domeſticas augendas Henricus incumbebat, nuntium defectionis Vuallorum accepit: in quos cùm repentè mouiſſet, nullo negotio domuit, exciſis paſsim ſyluis, anguſtiisq; viarum patefactis, quæ rebellantibus profugio erant. Sunt tamen, qui ſcribant non aliter Hēricum in domandis Vuallis laboraſſe, atque cæteri reges ſæpè feciſſent, & primo congreſſu locorū iniquitate ita eius milites ab hoſtibus repulſos, vt diuulgatū fuerit, eum cecidiſſe, atque huiuſce rei famā Vuallis ſpē, Anglis metum attuliſſe: verùm ad vltimum cùm rex terra mariq; paraſſet eos inuadere, tum territos pacem petentes manus dediſſe.

Iam erat tota Anglia pacatiſsima, cùm regi nūtiatum eſt Gaufredum fratrē in partibus tranſmarinis ſeditiones facere. Sed cauſam rei proponere libet. Gaufredus enim pater moriens tris reliquit filios, Henricum, Gaufredum, & Gulielmū ac teſtamento conſtituit, vt poſteaquā Henricus aſſecutus eſſet cum Normania, regnum Angliæ,

tunc comitatus Andegauēſis Gaufredo cederet. cui interim tria oppida, Chynonē, Leudunū, & Mirabellum dedit, vt cùm illi hæreditas eius comitatus veniſſet, ne facilè poſſeſsione prohiberetur. & veritus ne Henricus qui aberat, teſtamentum reſcinderet, epiſcopos nonnullos ac nobiles qui aderant, iuratos adegit, vt promiſerint ſe non prius paſſuros eius corpus humari, quàm filij iureiurando recepiſſent ſe patris facturos imperata. Quod Henricus, etſi grauatè, cum primis fecit, ne corpus inhumatū remanens, ſibi dedecori foret. Atqui regno deinde Angliæ potitus, maioreq́ue ex copia rerum, ita vt ſæpè accidit, habendi cupiditate incenſus, neſcio quibus rationibus cum Hadriano quarto pontifice Ro. homine Anglo egit, vt eo ſacramento abſolutus fuerit: qui ita ab æquitate, ab lege, à iure recedendi licentiā conſecutus, neglecto patris mādato, in fratrē mouit: quo ad punctū tēporis deuicto, Andegauenſes in deditionē recepit. dedit tamen prædia quædā Gaufredo, vt ne egêret: qui haud multò poſt ita male acceptus, mortē obijt. Per idē tēpus, quidā malefici doctores ex Germania numero circiter triginta, verè malorū dæmonum cultores, in Angliā venēre. Scilicet Chriſtianos ſe eſſe profiterentur, attamen baptiſmum, eucharistiā, ac coniugiū deteſtabantur: ſed antequam ſuum virus latius ſuuderent, maleficij conuicti meritas dederunt pœnas.

Gliſcebat interim odium inter Henricum & Ludouicũ regẽ Francorum, ad quod reſtinguendum amicitia vni cum altero interceſſerat omnino fucoſa, quandò ne eo quidẽ modo ita leniri aut ſedari potuit, quin ex noua cauſa, facilè renouatum ſit. cùm enim Gulielmus Aquitanorum dux, auus paternus Aleonoræ, in matrimonium duxiſſet vnicã filiã & hæredẽ Toloſatium comitis (nomen comitiſ pariter atque puellæ non ponitur, quod ſciã) & per idẽ tẽporis, iturus ad Hieroſolymitanũ bellum obeundum, eum comitatum Raimundo Fani Ægidij comiti oppigneraſſet, ac eo inde mortuo Gulielmus eius filius, pater Aleonoræ, ſeu ob inopiã, ſeu rerum ſuarũ negligens eum principatũ non redemiſſet, comes ipſe Fani Ægidij illum vetuſtate poſſeſsionis, ſuũ fecit, atque dein moriens, Raimundo filio poſsidendum reliquit. Ex quo cùm poſtea Ludouicus rex Franciæ Aleonorã hæredẽ Gulielmi ducis Aquitaniæ in matrimonio haberet, & ſtatim repetiſſet comitatũ, Raimundus comes Fani Ægidij primũ reſtituere palã negauit, deinde vt viribus impar ſibi timens, ita regẽ blandis verbis appellauit, vt ille nuptum collocata ei Conſtantia ſorore, quæ Euſtachio Stephani filio nupta fuerat, ipſum [illegible] poſſeſsionẽ permiſerit. Henricus igitur poſtquã Aleonorã in matrimonium duxerat, dotis nomine comitatum ſibi repetendũ cõſtituit, quod per nuntios primũ fecit:

ſed exin cùm comes Ludouici affinitate fratris reddere denegaſſet, illi bellum intulit, atque Vaſconiã ingreſſus, in Toloſatẽ agrum contendit. At comes cognito regis aduentu, timore perterritus, viarũ peritos ad Ludouicum cum literis mittit, qui orent, vt ſibi ſubueniat. Ludouicus acceptis literis, comiti ſuppetias ire feſtinans, die ac nocte continuato itinere Toloſam peruenit, eãq; ingreditur. Hoc vbi Henrico nuntiatũ eſt, ſtatim iter cõmutat, ad agrum populandũ ſe conuertit, ac in aliud tẽpus oppugnationẽ illius vrbis differendã ratus, interim aliqua loca finitima recuperat, quæ ab eo antea defecerant. Quo confecto negotio, in Normaniã reuerſus maiorẽ exercitũ parat. Francus quoq; ſtimulante ira, copias adauget, adeò vt vterque longè infeſtiſsimis animis haud multò poſt ſibi obuiã facti, ad pugnã capeſſendã iamiã ſe expidirent, cùm amicorũ monitu ſimiliter atque rogatu adducti pacẽ fecerunt, quã eodẽ momento noua affinitate confirmarunt, data Margarita filia Ludouici nuptum Henrico regis filio maiori natu. Atque per hunc modũ, Raimundus comes, præſenti periculo liberatur. Fuit iſte annus eiuſmodi pace felix octauus, cùm regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ MCLXIII. itẽ memorabilis morte Theobaldi Cantuarienſis archiepiſcopi viri multò præſtantiſsimi. Is ex abbate Beccenſi Cantuarienſis antiſtes creatus, Romã protinus perrexit, vbi accepto de mo-

re

re pallio, legatus ab Innocentio ſecundo Ro. pon
tifice factus eſt, in quo muneris genere religionē
plurimū iuuit. Manauit id munus poſtea ad om-
nes Cantuarienſes archiepiſcopos, qui legati nati
dicti ſunt. Dilexit Theobaldus viros doctrina &
probitate claros mirū in modum, & cum primis
Thomā cognomento Bekettū, qui ei ſucceſsit, in
quo cum optimā cerneret indolē, ita in oculis fer
re cœpit, vt eum primo archidiaconū Cantuari-
enſem fecerit, deinde magni regni cancellariū (ſic
enim appellant) creandū curauerit. Is ciuis Londi
nenſis, patre Gilberto, matre natione Syra, ſiue
Saracena natus. Sedit Theobaldus annos duos
& viginti: vacauit archiepiſcopatus amplius vno
anno, quē poſtea Thomas Bekettus conſecutus
eſt, antiſtitum ordine trigeſimus octauus.

Eo anno Aleonora regina enixa eſt filiā, cui
nomen fuit Mathildis. Tum rex concilium ad
Vueſtmonaſteriū habuit, ob nonnulla quæ è Re
publica erant negocia agenda, in quo ſimultas &
odium aliquanto antè inter regē, & Thomam
Cantuarienſem antiſtitē ortum, cœpit valde con
citari. Eodē anno calendis Octobris, per tres fere
horas, viſi ſunt tres circuli circa ſolē, quibus ſub-
inde euaneſcentibus, duo ſoles creari videbantur.
Quo prodigio, diſsidium regis & Thomæ pronun
tiatū iam tum vulgus credidit, quod in dies ma-
gis creſcens ſimultas in apertū protulit: nam cū
Thomas vir ſumma integritate atque prudentia

cerneret regẽ quotidie ſacerdotes minus idone-os,aut eligere epiſcopos,aut ad alia perducere ſa-cerdotia, ac ex præſcripto Normanicarũ legũ iu-re,vt ille aiebat,ſuo vtendo, nihilq́ꝫ à maiorũ cõ-ſuetudine atque conceſsis alienum faciendo,om nẽ ſacerdotalis ordinis autoritatẽ dignitatẽq́ꝫ frã gere,& demum ius fasq́ꝫ conari trahere quò vel-let, primò eum amicè admonuit, vt de negotio deſiſteret, æquiusq́ꝫ ſe aduerſus populum ſuum gereret : deinde in ea re cùm ſe parum proficere animaduerteret, ſtatuit ſuas audentius agere par tes,vt de laboris præmio ſatis certum habens. Itaque omnis vitæ periculi oblitus, cõmunis cau ſæ tuendæ gratia, propalàm Hẽrico reſiſtere,mul tisq́ꝫ eum argumentis ab incœpto deterrere co-natus eſt. Verùm poſt multas diſceptationes,tan tum abfuit vt antiſtitẽ benè monentẽ audiuerit Henricus, vt poſtquã aliquot epiſcopos in ſuam ſententiã traxerat eum quòd cerneret nihil cede-re, nullo in honore iampridẽ ab ſe habitum in exiliũ egerit. Tulit Thomas iniuriã æquo animo profectusq́ꝫ in Galliã, ad Alexandrum tertium pontificẽ Romanum,qui tunc Senone erat, ſe cõ tulit, eiq́ꝫ exilij cauſam expoſuit, quã hoc loco o-mnino me puderet oſtendere, ſi talis fuiſſet, qualẽ etiam nunc benè multi [illegible] pleni prædicãt, qui inuidioſas opes,inanes honores, inutilẽ potẽ tiam, lubricã dominandi cupiditatẽ anteferunt veræ gloriæ,deblaterantes Thomam conſeruan-

darum

carum poſſeſſionũ ſacerdotalis ordinis cauſa,tã-
tum accepiſſe iniuriarũ : quod ſi ille feciſſet, quis
non videt, non conſenſiſſe cum Chriſto, qui res
huiuſmodi ſpernẽdas docuit? Iſti,inquã,iſti ſunt,
qui eum ordinẽ dedecorent, cùm volunt eius de
cus conſiſtere in diuitijs, per quas omnis vitæ re-
ctæ degendæ ſæpenumero leges diſſolui conſtat.
Igitur Thomas non in conſeruandã rerum copi
am,qui apud Alexandrũ pontificẽ,vt infrà demõ
ſtrabitur,ſponte ſe epiſcopatu abdicauit, ſed in di
gnitatẽ, in autoritatẽ ſacerdotalẽ,in diſciplinã bo
norum morum tuendã incumbebat, quò ſcilicet
Henricus & alij principes eius imitatores, non in
troducerent peſsimos quoſque in ſacerdotũ col-
legia, non imponerent illis ſuo iure & arbitratu
leges, non vterentur alienis opibus pro ſuis, ſed
contenti ſuis imperijs, ſinerent epiſcopos ritè cõ-
ſtitui,& conſtitutos ſuas obtinere prouincias,of-
ficioq; fungi. Hoc agebat,hoc pugnabat bonus
antiſtes, hoc fuit quamobrẽ ad extremum mor-
tis periculum ſubierit. Ad rẽ redeo. Miſit in Gal-
liã ad eundẽ Romanum pontificẽ Henricus lega
tos, qui apud eum cauſam tuerentur: ſed cùm illi
nihil profeciſſent, tum ira inflãmatus omnia bo-
na archiepiſcopi atque eius domeſticorũ publica
uit. Thomas verò benignè acceptus ab Alexan-
dro, cùm iudicaret ſe ab hominibus potius, quã
à Deo archiepiſcopatũ conſecutum, & ob id eiuſ
modi calamitatibus merito ſuo affici, dicitur ſpõ

te apud Alexandrum ſe dignitate archiepiſcopali abdicaſſe, quã tamen ei mox pontifex vltrò reſtituit, iuſsitq́; vt ad Pontiniacũ cœnobium ſe conferret, illicq́; vſque eò maneret, dum res inter ipſum & Henricũ cõponeretur. Eſt cœnobium iſtuc monachorum ordinis Ciſtercienſis, ac Altiſiodorenſis diœceſeos. Paruit Thomas libens pontifici, & ad id cœnobium profectus, accepto ab ipſo Alexandro nouo veſtitu, monaſticã vitã ducere inſtituit.

Dum eiuſmodi controuerſia Henricus agitabatur, nuntiatũ eſt Vuallos iterum ad arma iuiſſe, finitimorumq́; fines ingreſſos, prædã vndique abigere, ferro & igne omnia deuaſtando. His accenſus omnium immemor difficultatũ, vadit aduerſus rebelles magnis itineribus, eosq́; ad montes & loca inuia ad primũ eius aduentũ fuga lapſos, vndiq; circũuenit. Fuit paululũ laboris, cùm enim Vuallus ſenſit ſe ab agmine ſeptum, verſus extẽplò eſt terror in ipſum, ac dum nulli effugiũ patet, confeſtim abiectis armis, ad ſanitatẽ neceſſariò redijt. Cædes haud magna facta eſt, ſed eius conſilij principes ita mulctati ſunt, vt ſponte in fide permanſuri iudicarentur. Iam annos decẽ & duos Henricus regnarat, & liberos ex Alienora vxore ſuſceptos habebat Henricum, Richardum, Gaufredũ, Ioannẽ, Mathildẽ ac Ioannã, cùm Malcolmus rex Scotiæ, vir militari gloria & animi omnium virtutũ ornamento clarus, moritur: cui

Guliel-

Gulielmus frater ſucceſsit , qui ſtatim vt eſt rex creatus,Londinum ſe contulit,ac in verba Henrici,prout etiã Malcolmus fecerat,iurauit.Is poſtea cœpit repoſcere Henricũ in primis Northumbriam, quã eius mater dono dediſſet Dauid regi. Henricus multa excuſauit,quamobrẽ minus ſibi liceret id facere. Scotus cognito regis animo,domum rediјt, rẽ ſuam aliquando armis repetiturus . His quoque tẽporibus Conanus Britanniæ citerioris dux,ſine virili prole, vnica duntaxat filia nomine Conſtantia relicta,vita exceſsit.Hanc puellã Henricus tametſi nondum maturã viro, in matrimoniũ dandam iurauit Gaufredo filio ſuo . Quæ res cùm ſub manus rectè ſucceſsiſſet, fuit magnæ ipſi Henrico regi lætitiæ, quòd filius eſſet totius Britanniæ potitus imperio . Secundũ hæc,Mathildis Auguſta mater regis deceſsit,mulier vltra fœmineum ſexum, bellicis rebus & animi robore inſignis . Illo ipſo anno rex Mathildẽ filiã Henrico Saxoniæ duci locauit, quæ tres genuit filios, Henricũ, Othonẽ, hic Imperator electus, ab Innocẽtio tertio imperij inſignia accepit, & Gulielmũ.Itẽ Robertus Lincolnienſis antiſtes moritur, in cuius locũ nullus eſt ſubſtitutus, ſed epiſcopatus Lincolnienſis deinceps decẽ ſeptẽ vacauit annos, rege interim illius vectigalia capiẽte,exẽplo poſt homines natos peſsimo.Exin toto biennio otiũ fuit ab externis bellis, quod Henricus vt ne in conuiuijs, aut luxu à ſuis militibus tereretur,

tereretur, in Britanniã cum Gaufredo filio profe-
ctus eſt, vbi eã regionē obeundo, nouum quodã modo rerum fundamentũ iaciendo, arces, caſtella, & vrbes muniendo, ac cunctos generatim principes amicè appellando, maiorē eius tēporis partē conſumpſit, deinde in Normaniã reuerſus, res ibi domeſticas cõpoſuit. Quibus rebus ad nutũ confectis, incunte vere, in Angliã mala actus maris tēpeſtate rediјt, amiſſa vna naui, quæ fluctibus obruta ſubmerſa eſt, in qua fuiſſe ferunt trecentos homines, qui omnes ad vnum periêre: & reuerſus eo anno, qui fuit ſalutis humanæ MCLXX, ad Vindeſorium caſtrum, natalē Chriſti diē egit, vbi omnes principes regni ſimul fuêre. Rex itidē Scotiæ Gulielmus, cum fratrē Dauid eò venit gratulatum Henrico, de rebus feliciter in Gallia geſtis: quos ille multa humanitate cõplexus, varijs donauit muneribus.

Hoc tēpore, dum aliј ludos qui ſemper id tēporis, apud Anglos multò magnificentiſsimi apparatiſsimiq; fiunt, frequentes ſpectabant, quandō tunc fas habent honeſtis voluptatibus operã dare, extra conſuetudinē aliarum gentium, quæ paulò ante quadrageſimæ initium, id longè laſciuius [illegible]iunt, rex ipſe Henricus auidus perpetuandi inter filios imperij, re [illegible] c exitialē, vt poſtremò eius aduentus docuit, animo agitare cœpit. Porrò cùm ſecum cogitaret, nulli ferè animantiũ, præterquã homini vitã eſſe fragiliorē

ac

ac tantā mortalibus ſuapte natura innatā regnā-
di cupiditatē, vt quoties animū ad imperium adi
piſcendum adiungerent, nihil penſi habentes, fas
omne iusq́; omne optati potiundi cauſa violarēt,
atque peruerterent, non iniuria facturum ſe arbi
tratus eſt, ſi metueret, quod contingere poſſet, vt
ſcilicet & ipſe aliquo fortuito caſu animā ederet,
ac filij admodū iuuenes, atque per ætatē nondū
bellicæ artis periti, regno fraudarentur. Igitur vt
fortunæ caſibus occurreret, Henrico filio maiori
natu, qui ſeptēdecim habebat annos, imperiū ſe
viuo impartiendū putauit, vt per hunc modū a-
doleſcenti per ſuas manus regnum præberet.
Itaque primo quoque tēpore Londinum venit,
habitoq́; tā antiſtitum quàm principum cōcilio,
Henricū conſortē regni dixit: quē deinde Rogeri
us Eboracenſis archiepiſcopus ad XVII calenda-
rum Iulij coronauit. Solebat id munus Cantuari
enſis antiſtes obire, ſed cùm adhuc exularet, Ro-
gerio à rege demandatū eſt, quod ille ſine ipſius
Cantuarienſis permiſſu, & in aliena prouincia,
exequi non debuiſſet. De qua iniuria Thomas
Cantuarienſis apud Alexandrum pontificē con-
queſtus, ita eum mouit, vt per literas ſuas Roge-
rio Eboracenſi, & Gilberto Londinenſi, Ioſcel
lino Sarisberienſi epiſcopis, qui iſtiuſmodi cæri-
moniæ non interfuiſſent modò, ſed præfuiſſent,
adminiſtratione ſacrorum interdixerit. Quæ res
ſuprà quā dici poſſit, apud Henricum inuidiā in

ipſum Cantuarienſem cõmouit. Dedit eo ipſo die rex quo filius regia inſignia accepit, epulum, in quo honoris gratia, primũ ferculum, ipſe iuueniliter exultans filio diſcumbenti appoſuit. Ex quo facto, adoleſcens aliquanto ſuperbior effectus, cùm inſolentius ſolito circunſtantes intueretur, Eboracenſis antiſtes qui aſsidebat, ioci cauſa, ad eum conuerſus, Gaude, inquit, optime fili, non eſt enim alter in toto orbe princeps, qui talẽ habeat in menſa adminiſtrum. Ad ea ille ſtomachatus reſpondit. Quid miraris? non putat pater id facere, ſuæ minus eſſe dignitatis, quandoquidẽ ille materno duntaxat [illegible]ere clarus mihi adminiſtrat, qui et patre rege et matre regina natus ſum. Ita Henricus filius malo prauoq́ ingenio præditus, in patrẽ extẽpore cauillatus eſt. At pater Henricus hæc audiens, ingenti affectus dolore, antiſtiti dimiſſa voce ait. Pœnitet, inquã, pœnitet extuliſſe hominẽ. Iam inde proſpexit futurum, vt filius ſibi aduerſaretur. Veruntamen etſi ſe malè feciſſe cruciabatur, cùm factum infectũ reddi non poſſe videret, curauit, vt omnes principes regni vn[illegible] cum rege Scoto[illegible]um in verba eius mo[illegible]e maioru[illegible] iurarint, ſed n[illegible]luit illos ſolutos ſa[illegible]amento, qu[illegible] iampridẽ ei [illegible]ligarant. Habeo [illegible]utores qui ſcribant Henricũ non co[illegible]mperiũ cum filio, ſed ſeſe prius abdicaſſe corã populo regia dignitate, ac dein eum regẽ creandum curaſſe verùm in re incerta, id propius fidẽ eſt, quod ex

ſerio

ſerie rerum geſtarū colligitur. Henricus enim pater quādiu filius vixit, ſe modò conſortē, modò regē geſsit: poſt mortē verò filij, cōtinuauit imperiū, quod nullo feciſſet iure, ſi ſe antea ea poteſtate exuiſſet. Sed vnde digreſsi ſumus, reuertamur. Ludouicus rex Franciæ vbi cognouerat generū coronatū eſſe, ſine ſua filia illius vxore, vehementer iratus, minatus eſt ſe bellum facturum Henrico patri, niſi primo quoque tēpore Margarita regijs ornaretur inſignibus: quod idcirco omiſſum fuerat, quia puella admodū tenera, nondum viro coniuncta erat. Qua re intellecta, Henricus properè in Normaniā adnauigauit. Hic dum bellum vtrinque paratur, Theobaldi comitis Bleſenſis ſingulari opera, reges apud Vernoliū, in colloquium veniunt. Ibi poſt longum ſermonē, Henricus qui iam tum regis Henrici filij indolē ſuſpectam habebat, ac nihil minus volebat, quàm neceſsitatē ſibi aliquā imponi decertandi cum eo, pollicitus eſt ſe breui tēpore daturum operā, vt rurſum filius Henricus cum vxore coronaretur. Hac pollicitatione Ludouicus contentus, à colloquio diſceſsit. Henricus verò Vernonē redijt, vbi paucis poſt diebus incidit in grauē morbū, qui ita eum breui contriuit, vt repente per totā Galliā fama peruaſerit eum morte obijſſe: & ipſe quoque valetudinē planè perditā arbitrans, teſtamentū fecerit, quo Ricardo filio Aquitaniā reliquerat, quinetiam locum ſepulturæ deſignarat. Rex Henricus

cus filius nepos luxurioſus interim in Angliâ à recta honeſtaq́; viuendi diſciplina ad luxum voluptatesq́; dilapſus, profuſe paterna bona dilapidabat. Quod vt pater audiuit, qui iam ſe confirmauerat, in Angliã continuò reuertit: ſed paucos dies in regno moratus, vnà cum filio Normaniã rurſus petijt.

Iam penè ſex annos Thomas Cantuarienſis antiſtes exularat, qui tot ac tantis toto tẽpore affectus fuerat moleſtijs, ſæuiente in eum Henrici furore, vt õnes æquè eius miſereret, & in primis Ludouicũ regẽ, qui vnà cum Theobaldo comite Bleſenſi viro integerrimo, dies noctesq́; non ceſſabat literis ac nuntijs modò Henricum hortari, ad pacẽ conciliandã, modò Ro. pontificẽ rogare, vt ſua autoritate regẽ cogeret ad id, vt æquum & iuſtum, deſcendere. Sanè Francus currentẽ vt dicunt, incitauit: nam pontifex ſponte in rem ſedulò incumbebat, qui tandẽ partim multis nuntijs vltro citroq́; miſsis, partim ſacrorum interdictionem per literas & nuntios interminatus Henricũm eò traxit, vt pacificatoria monita iam non ſperneret. Quare haud multò poſt, huiuſce rei maturandæ cauſa, Ludouicus rex & Gualterus Rothomagenſis antiſtes cum Thoma, & nõnullis alijs epiſcopis, ad locum ſecundũ Normaniæ fines vtrique parti cõmodum cõuenêre, quò etiam Henricus venit. Ibi poſt longas diſceptationes, rex videns nullum eſſe amplius dilationibus

locum

locum, fide data & accepta, ſanctiſsimũ antiſtitẽ Thomã in gratiã ad vltimũ recepit, promiſitq́ ſe quãprimùm ei de iniurijs plena manu ſatisfacturum, atque omnes fore ſine pœna, qui eum ſecuti fuiſſent. Igitur per hunc modũ rex & antiſtes in gratiã reconciliati, eodẽ die ad congreſſum colloquiumq́ venerunt: vbi Thomas vt nihil poſthac eſſet, quamobrẽ memoria præteritorũ refricaretur, poſtulauit, vt per eum ſibi liceret in eos epiſcopos animaduertere, qui contra ſacras leges feciſſent. Hoc rex non abnuit, id quod poſtea fuit recrudeſcendi odij ſeminarium. His atque alijs dictis à colloquio receſſerunt. Cantuarienſis non multò poſt cùm bis intra paucos dies ad regẽ adiuiſſet, ille in primo eius àduentu, de induſtria cauit, ne cogeretur inter ſacra, vti moris eſt, optimi patris oſculum pacis accipere, quod fucoſæ recõciliationis indicium fuit, etſi poſtea eum benignè accepit, ac poſtremò diſcedentẽ in Angliam, mira comitate proſecutus eſt. Interea Thomas quamuis à ſuis ad maturandũ iter ſollicitaretur, iuit tamen prius ſalutatum Ludouicũ regẽ de ſe benè meritũ, à quo poſtquã beneficiorum memor gratias egit, abeundi poteſtatẽ ſibi fieri rogauit. Rex diuino, ſicuti credere par eſt, àfflatus ſpiritu, eum primò dehortatus eſt redire ad inimicos male reconciliatos, perſpexerat enim Henricum animo adhuc ſaucio veniſſe in id concordiæ fœdus: ſed poſtremò cùm ille diceret neceſſariò ſe ad ſuſce-

ptam

ptã curã reuocari, quanquã dolebat eum quem magnopere obſeruabat, cuiq; à cunctis Francis principib. magnus habebatur honor, regno ſuo decedere, quã honorificè ab ſe dimiſit. Tum Thomas ex Gallia diſcedens poſt annum ſeptimum, quàm in exilium actus fuerat, incolumis in patriam rediit, non ignarus futuri martyrij, quo paulò poſt vitam finiuit, ideoq; lætus venit, ſummo gaudio atq; animorũ lætitia ab omnibus bonis acceptus, à malis verò prauíſque hominibus ſtatim probris contumelijsq; affectus, quorũ princeps fuit Rogerius Eboracenſis archiepiſcopus, vir ſanè improbus. Iſte cui ſimul ſacrorum vſus meritò interdictus erat, & Gilbertus Londinenſis, ac Ioſcellinus Sarisberienſis epiſcopi, cum aliorum infinito numero, Thomã tanquã Ro. pontificis legatũ adeunt, petunt, efflagitant, vt ſibi per eum liceat ſuo officio vti. Iis fertur antiſtes Thomas & veniã & abſolutionẽ non negaſſe, ſed iuſſiſſe, vt ſponderent ſe ipſius iuſto iudicio ſtaturos quod autore Eboracenſi, facere reliqui recuſaue ſunt. Non conſentiunt inter ſe hoc loco ſcriptores: alij tradunt Cantuarienſem ſimulatq; in Angliã venerat, ipſum Eboracenſem archiepiſcopũ cum Londinenſi & Sarisberienſi epiſcopis, prius vſu ſacrorũ priuatum, impium denunciaſſe. Alij ſcribunt eum duntaxat illis publice interdixiſſe adminiſtratione ſacrorum. Quæ cùm ita eſſent, Rogerius vt homo facinoroſus, cum ſui furoris

ſocijs

ſocijs epiſcopis, continuò in Normaniã aduolat, atq; ibi ſimul ad vlciſcendum ardentes, regẽ adeunt, apud eum nomen Thomæ deferunt, eundẽ accuſant, culpant, criminantur, quòd ſacerdotij libertatẽ, quòd ius humanum pariter atque diuinum, quòd inſtituta maiorum euertere, corrumpere, delere denique conetur, qui ſibi tantũ ſumat, vt velit epiſcopos ſuo arbitratu Chriſtianorum cœtu excludere, excluſosq; perpetuò exterminare: itẽ regiæ prærogatiuæ derogare, ac cũctis ius ciuium tollere. Præterea ſi quos ſentiant in aula eſſe, qui inimico ſint in ipſum Thomam animo, eos ardentes ſimiliter inflãmant, inflãmatos armant, concitant ad machinandũ illi perniciem. Sed ne plura, hæc & talia eiuſmodi ita regẽ Henricũ mouerunt, vt ira vehementer accenſus, aliquando exclamarit, Me miſerum, non poſſum in meo regno pacẽ cum vno ſacerdote habere? nec quiſquã meorum omnium eſt, qui me hac moleſtia liberare velit? Ex huiuſmodi vocibus, fuerunt improbi nonnulli, quibus viſa eſt occulta voluntas regis eſſe, vt Thomas è medio tolleretur, qui propterea velut hoſtis regis habitus, iam tum cœpit ſic vulgò negligi, contẽni, ac in odio eſſe, vt cùm veniſſet aliquãdo Strodum, qui vicus ſitus eſt ad Meduuiã flumen, quod flumen Roceſtriã alluit, eius loci accolæ cupidi bonum patrẽ ita deſpectũ ignominia aliqua afficiendi, non dubitarint amputare caudã equi, quẽ ille equitaret,

ſeipſos perpetuo probro obligantes: nam poſtea, nutu Dei, ita accidit, vt omnes ex eo hominum genere, qui id facinus feciſſent, nati ſint inſtar brutorum animaliũ caudati. Sed ea infamiæ nota iã pridẽ vnà cum gente illa eorum hominũ, qui peccarint, deleta eſt. Cæterùm aliter decus regis vlciſci deliberant ſatellites nonnulli, & cũ primis Hugo Moriuilla, Gulielmus Tracius, Ricardus Britto, & Reginaldus Vrcius, quos turpitudo morũ iampridẽ coniunxerat: ij quãprimùm mortem Thomæ meditantur, & arbitrantes gratum ſe facturos regi, ſi meditatũ facinus primo quoque tẽpore ederent, protinus in Angliã veniunt, Cantuariãq; profecti, Thomã interficiunt, in eiusq; fortunas inuadunt, ac diripiunt, eaq; omnia impunè faciunt, quòd ſatellites regis eſſent: poſtea ita nefaria cæde fœdati, ac impijs ſpolijs onuſti, in agrum Dunelmenſem ſe proripiunt, expectaturi dum intelligant, quã rex gratiã ſibi referre velit, quẽ ſe optima fide defendiſſe prædicabant. Atqui ſecus accidit, atque illi cogitarant: Henricus enim tam nefarium maleficium pro beneficio non accepit, adeò vt importuniſſimi percuſſores deſperata venia, alij aliò fugerint, ac intra triennium malè perierint. Ita Thomas archiepiſcopus eſt palmam martyrij adeptus, poſt annum octauũ, & menſes ſex, quàm ſedere cœperat, qui fuit ſalutis humanæ MCLXXI.

At regi Henrico ac cæteris omnibus ea res

ctuoſa & moleſta, doloré inuſsit incredibilem, quippe qui vt oues dominici gregis, meritò dolebant ſe paſtoré ſuum amiſiſſe. Sed rex cum primis in ſummo angore erat, quòd coniectura proſpiceret futurũ, vt huius tanti flagitij facilè à nonnullis haberetur affinis, perinde ac contigit: nam Ludouicus rex & Theobaldus comes Bleſenſis, ſtatim cognita morte Thomæ, pari atque reliqui amici dolore afficiuntur, ac pro certo quaſi habẽtes id facinoris iuſſu Henrici eſſe factum, certiorẽ faciunt per literas & nũtios, pontificẽ Alexandrũ de cæde, eiusq; culpã in Henricum conferunt, atque rogant, vt tantã iniuriã religioni illatã maturè vlciſcendã decernat. Doluit Alexander ſupra modum caſum tam triſtẽ, & pro ſua dignitate, & pro ſceleris atrocitate, quæſtionẽ habendã ſtatuit. Dum iſta fiunt, Henricus qui aliquot dies Argẽtonij ob rẽ acerbiſsimã mœrens, nulli mortaliũ de quauis cauſa agitanda, poteſtat[illegible] ſui conueniendi fecit, præ doloris magnitud[illegible]e, cùm ſe infamia cõmiſsi criminis aſpergi ſe[illegible]iret, legatos Romã miſit, partim purgatũ facin[illegible]s, partim veniam impetratum à Ro. pontifice, quòd ex eo, quia temerè ira percitus, in Cantuariẽſem probra iactaſſet, ſui cauſam arripuiſſent ad cædẽ: partim denique oratũ, quò ille vellet in Angliã legatos mittere, qui de morte antiſtitis Thomæ iuxtà atq; de ſacerdotalis ordinis ſtatu cognoſcerent. Poſt hæc, Henricus deſtinauit animo domare Hyber-

niã, tum quòd Angliæ propinqua eſt, tum quia Gallis inde adminiſtrata ſæpius auxilia intellige-bat: ideóq; in rem ſuã maximè fore ducebat, ſi inſulã nunquã ferè antea externis armis vexatam ſubigeret. Itaque accitis vndique militibus, ac nauibus ſimul in vnum coactis, vt ad certum diem claſſem inſtructã haberet, ingens bellum cõparat. Perueniunt interim legati Romã, & inde Tuſculum, vbi tunc pontifex erat, profecti, eo loci audiuntur: exponunt mandata regis, eum inprimis expurgantes, quòd falſo diceretur non alienus conſilij cædis Thomæ fuiſſe. Sed tantum abfuit, vt eorum verbis pontifex fidẽ habuerit, vt etiam contrà atque illi dixerant, eſſe omnia propè ſenſerit. Quapropter duos Cardinales, vt ipſi etiã oratores petebant, in Angliã miſit, qui rẽ ipſam præſentes cognoſcerent. Illi in Normaniã profecti, ab Henrico humaniter & prolixè accipiuntur hoſpitio. Hîc cùm non ſatis conſtaret, in quo culpa cædis reſideret, poſt longam diſputationẽ, calumnia ſic diſcuſſa eſt: rex iureiurando ſe purgauit, multóq; afflictus dolore faſſus eſt ſe tantum peccaſſe, quòd in Cantuarienſem olim aliquod odium habuiſſet, vnde nefariæ illius cædis cauſa orta videri poſſet. Cæterùm legati pœnã ei indixerunt, vt ducentos milites Hieroſolymã mitteret, ad rẽ Chriſtianã tuendã, atq; intra trienniũ, ipſe in Syriam cum alijs Chriſtianis principibus exercitum duceret, facturus cõmuni hoſti bellum, quod po-

ſtea Ricardus eius filius geſsit, & de ſacerdotali ordine deinceps optimè promereri ſtuderet. Quæ omnia ille ſe præſtaturum iureiurando affirmauit. Sunt itẽ, qui prodant regẽ eſſe paſſum ita lege ſanciri, vt ipſe & Henricus filius ſic Angliæ regnum obtinerent, vt nemo poſt illorum mortẽ, regis nomen ferre intelligeretur, niſi quẽ Romanus pontifex deſignaſſet. Huiuſce rei annales Anglici neque meminerunt, nec reges qui ſecuti ſunt, obſeruantes fuerunt. Cœpit intereres memoria Thomæ, vt qui religionis cauſa mortẽ occubuiſſet, crebris miraculis clarior fieri, ex quo populus vndique frequens ad illius ſepulchrum venerationis cauſa, iam tum concurrebat. Legati verò poſtquã mandata quæ ad Henricum habebant, executi ſunt, ac eius rogatu abſoluerunt omnes epiſcopos veniã ſuppliciter petẽtes, qui partim, vt ſuprà dictum eſt, Chriſtianæ religionis hoſtes iudicati, partim ſacrorum vſu priuati fuerãt, ad pontificẽ reuerſi legationẽ renuntiant, ſimulq; docent eum de benè multis ac magnis miraculis, quæ circa Thomæ ſepulchrum edita dicebantur, poſt illius mortẽ: quibus Alexander permotus, eum in diuorum numerũ retulit. Ac diuus Thomas non ſolùm apud mortales per martyrium ſanctitatis, ſed etiã cenſus nomine auctus eſt, quãdò illi poſteritas mauſoleum poſuit, quod hodie eſt princeps Angliæ ſpectaculum, vbi omnis generis donariorum meſsis in dies ſingulos creſcit,

perinde quaſi bona pars vulgi fortaſſe credat Deum magis auro, argento, vel gēmis, quàm precib. litari. Fuit is annus cùm hæc geſta ſunt, à natali Chriſti MCLXXIIII.

Eſt nobis cōmodùm aliquanto altius repetēdum, vt ordo geſtarum rerum quē hactenus tenuimus, appoſitè ſeruetur: nā ne res prophanas diuinis miſceremus, cōſultò eas præuertimus deſcriptioni belli Hybernici, quod antè geſtum eſt, quā Thomas in diuorum numero collocaretur: quod hîc propterea cōmodius explicabitur. Henricus itaque parato validiſsimo exercitu, cū claſſe non mediocri, quæ fuit, vt tradunt, quadringentarū nauium, circa hyemis initiū, celeri curſu in Hyberniā traiecit, qui poſtquā in terrā deſcenderat, parum progreſſus non longè à Vatfordia caſtra poſuit, ac illic de modo belli gerendi conſilium capturus, milites paratos eſſe iuſsit, ne incautè ab hoſte interderetur: Dum ille his occupatus erat, cognito interim ab incolis eius aduentu, à cōpluribus inſulæ ciuitatibus ac regulis ad eū legati venerunt, pollicētes obſides ſe daturos, ac ea quæ imperaſſet, facturos. Hos & alij pariter ſuis viribus minimè confiſi ſequuntur. Atque ita dū ſinguli timent, fermè omnes vltro deditionē faciunt. Euenit ea victoria ſine armis Henrico, præter ſpē, quippe cùm inſula parêret pluribus regulis, ac factionibus & ſtudijs diuerſis traheretur, nō aliud magis gentē indomitā impediebat, quò

minus reſiſteret, niſi quòd cõmune conſilium nõ haberet, ad propulſandũ Reipublicæ periculum. Quocirca dum ſinguli aduerſus tantum regẽ pugnare formidarant, vniuerſi ferè victi ſunt. Accepit Henricus libenti animo, inſulanorũ deditionẽ, exegitq́; ab eis iuſiurandũ. Rodoricus autem rex Connaciæ ſolus abnuit in fidẽ Henrici venire: is vir animo ferox, ſe regẽ Hyberniæ nominabat, qui cùm imperiũ totius inſulæ obtinere contenderet, continuũ bellũ cum cæteris regulis gerebat. Quæ certè ſeditio effecit, vt alij, prout diximus, ſeſe Anglo dediderint. Tenebat regulus iſte ſyluestrẽ inſulæ partẽ, quæ ad occidentẽ ſpectat, quæ quoniã altiſsimis montibus munita, ac ſyluis & aquis, hyemali præſertim tẽpore, vndique clauſa eſt, in id primis fuit, cur Henricus Connaciæ regulũ non ſit confeſtim bello aggreſſus: nã exploratũ habebat, ſub tẽpus hybernũ, quod inſtabat, nullum bellũ poſſe conflari. Igitur omiſſo in præſentia eo bello, inſulæ præſidijs firmandæ, eiusq́; ſtatui collocando ſumma ope ſibi ſtudendum ratus, Dublinũ, quæ eſt inſulæ princeps ciuitas, proficiſcitur, vbi conuocatis regulis ac epiſcopis, agitat de imperio inſulæ ſibi ac ſuis poſteris regibus perpetuando. Id Hyberni poſſe fieri, niſi autoritate Ro. pontificis negabant, quòd iam inde ab initio, poſt Chriſtianã religionẽ acceptã, ſeſe ac omnia ſua in eius ditionẽ dedidiſſent: atque conſtanter affirmabant, non alium habere ſe do-

minū, præter ipſum pontificē, id quod etiā nunc iactitant. His auditis, rex per legatos quāprimū Alexandrum orauit, vt Hyberniā quam ipſe nuper domuerat, ad regnum Angliæ ſua autoritate adiungeret, quod haud grauatè fecit pontifex: nā cùm nihil inde emolumenti haberet, & Hyberni rudes atq; ſylueſtres matrimonium (ſinguli enim pro opibus, quiſque quāplurimas vxores habebāt) multaq; alia quæ noſtræ religionis ſunt, non dum ritè ſeruarent, eſt arbitratus illos cultiores, rerumq; diuinarum peritiores fore, ſi vni duntaxat regi Chriſtiano potentiſsimo parêrent. Igitur Henricus intelligens his potiſsimè de cauſis à pōtifice imperio Hyberniæ ſe donatū eſſe, poſtquā pacatum reddiderat inſulæ ſtatum, curauit, vt celeberrimo antiſtitum conuentu, qui Caſſelli in vrbe nobili actus eſt, omnia emendata ſint, quæ antea minus ritè ſecundum Chriſtianū dogma fiebant. His peractis feliciter rebus, rex ineunte iam vere in Angliā reuerſus, properè in Normaniā profectus eſt obuiā legatis à pontifice miſsis, quos eò iā acceperat ad ſe venire: cū quibus quid egerit, ſuprà abundè explicatum eſt.

Quoniā autē ad hunc locum peruentum eſt, non alienum eſſe videtur, de Hyberniæ ſitu, moribusq; gentis exponere. Hybernia inſula in Oceano inter Britanniā atq; Hiſpaniā poſita, ab ortu habet ipſam Btritanniam vnius diei nauigatione propinquā, & Galliā ab auſtro, Hiſpaniam trium

dierum,

dierum,vt aiunt,nauali curſu affinẽ, ab occidente Oceanum infinitum à ſeptentrione:non multum diſtat à Scotia. Forma eius oblonga ad ſimilitudinẽ oui,ac à meridie, vti etiã Britannia eſt,in ſeptentrionẽ protenſa,vbi latior eſt. Hyberniam ab Hybero duce homine Hiſpano nominatã ferunt, qui primus magna hominum congregata multitudine,eam occupaſſet: ſiue,vt alij ſentiunt, id nomen tulit ab Ibero flumine Hiſpaniæ celeberrimo,quòd illius accolæ primi inſulã habitaſſent:aut ab hyberno tẽpore, quia ad occidentem vergit.Sed illud veriſimilius eſt,vt vel à duce Hiſpano, vel à flumine Ibero dicta ſit, quandò Hyberni cùm habitu corporum, tum viuendi ritu atque moribus non valde diſcrepant ab Hiſpanis vicinioribus.Scoti à Scythia, ſeu ab Ægypto, vt ipſi prædicant,profecti, vt in tertio huius operis volumine memorauimus, expulſis prioribus incolis, aliquandiu tenuerunt, ab ſeq; Scotiã appellarunt. Sed poſteaquã illi longo poſt tẽpore Pictis ſuæ nationis hominibus fœdere iuncti ſupremã Britanniæ partẽ,quæ ad ſeptentrionẽ vergit, occuparunt,& ipſi Hyberniæ ſenſim priſtinũ nomen redditum, & pars illa Britanniæ à Scotis occupata,Scotia dicta eſt.Spatium Hyberniæ dimidio minus quàm Britanniæ æſtimatur, quòd non amplius milliarijs C C C in longitudinem, & LXXXX in latitudinẽ pateat. Cæterùm ſolũ & cœlum haud multũ differt, niſi quòd Hybernia

nia montoſior eſt,& aquis abundantior, quippe quæ in editiſsimis etiam montibus paſsim paludes & ſtagna habet. Mira cœli tẽperies, fertilitas terræ inſignis, etſi Hyberni agriculturæ parũ ſtudent. Nullum gignit venenatum animal, nec aliunde illatum nutrit. maleficum habet lupum, & vulpẽ: reliqua omnia animalia manſueta, & corpore minora, quã alibi. Apes etiam paſsim reperiuntur, quod falſo quidam negant. Fert Hybernicus Oceanus margaritas, ſed ſubfuſcas ac liuentes. Hybernia autẽ eſt omnis diuiſa in partes quatuor, quarum vnam quæ ad auſtrum ſpectat, Momoniã appellant, alteram aquilonalẽ Hultoniã, tertiam quæ ad ſolem orientẽ vergit, Laginiam, quartam occiduam Connaciã: & has Hyberni pariter ciuiliores atque ſylueſtres ſparſim incolunt. Cæterùm ciuitates à cultu minus abſunt, quòd regi Anglo parent, vnde mores imbibunt honeſtiores. Momoniam à Laginia Suirus flumen, qui ad Vatfordiã oppidũ portum facit, quò ex Anglia breuior eſt tranſmiſſus, & à Connacia Sinneus diuidit, cuius princeps ciuitas occidentalis oræ eſt Limiricum, quod Sinneo omnium totius Hyberniæ fluminum maximo alluitur. Oppida verò celebriora Vatfordia, & ſecundũ Suiri ripã, Charygium, Clomellũ, Charris, ac Caſſellũ ciuitas firma, & in angulo Corcagia, contráq; eam altera in ſeptentrionali ora, Cherrium, vbi inſula in Auſtrum verſus anguſtior eſſe incipit,

tis, magiſq́ ſylueſtris. Altera ſequitur Hultonia, quæ contrà eſt, ſpectatq́ ad ſeptentrioné, quam à Liginia diſcludit Boandus flumen, quo Druda oppidum maritimum, ac Midia vrbs alluitur, cuius emporium eſt armachum. & in ora aquilonari Sträfordia oppidum, à quo ad Scotiam, quam ex ea parte finitimã inſula habet, breuior eſt traiectus: & quædam alia paruula oppida, atque inſulæ cõplures, per eam oram ſeptentrionalẽ, vſque ad alterum occidentalẽ angulum. Itẽ interius amplisſimus lacus, quẽ vocant Logfoylũ, vnde manat Sinneus, qui latè fluens interiores Hybernos qui occidẽtales ſunt, ab orientalibus diſcriminat, ad Limiricumq́ portum facit multarum nauiũ capacẽ. Iam tertiam ponamus partẽ Liginiã: hæc à Druda orientalis oræ oppido incipit, pertinetq́ ad Roſsiũ oppidum eiuſdẽ oræ, quod ad auſtrũ vergit, in longitudinẽ circiter millia paſſuum CXC. Ciuitates habet Dublinum totius inſulæ caput, Midiam, Forneum, ac oppida munita Childariam, Childennium, Toſtonum, Benettibrigium: & huius quoque bonam partẽ Hyberni Syluestres tenent. Vltima pars Connacia, quæ ad occidentẽ ſolẽ ſpectat, multò incultior, quàm in auſtrum verſus, vt ſuprà diximus, Sinneus à Momonia diſiungit, illincq́ protenditur parum vltra Slygarium oppidum oræ ſeptentrionalis, cuius principalis ciuitas eſt Galuia, itẽ portus frequentes, inſulæ admodũ paruæ, ac lacus. Hæc verò crebris

montibus,

montibus, atque paludibus plena, ferè tota ſylueſtris, à pluribus regulis poſsidetur, adminiſtratúrque: quorum princeps vnus, qui ſe Connaciæ regem nominat, cuius incolæ vt longè duriſsimũ hominũ genus non multùm frumento, ſed maximam partẽ lacte atque pecore viuunt: panem quando veſcuntur, ex farina auenacea cõficiunt. Ii Syluestres vocitantur, quòd fermè ferarum ritu vitam degant, quanquam in ea feritate Chriſtianam religionẽ caſte colunt. Statura ſunt non indecenti. tunicam ex panno lineo confectam induunt, & eam non mutant, donec cõtrita ſit, quã ne ſordeſcat, croco inficiunt, cui cùm in publicũ exeunt, aut frigoris vitandi cauſa, pallium laneũ, & illud quidẽ villoſum, atque in ſuperiore parte iubatum imponut: & hic pariter viris ac fœminis cõmunis veſtitus. Nobiles verò veſte talari amiciuntur, tegmen à poſteriore parte ad caput inducunt, & id vſque ad calcẽ pendet. calciamentum etiam vſurpaut. At reliqui aperto capite, ac nudis pedibus incedunt: porrò ita pedum cutis ſuapte natura callet, vt pueri, quorum pedes nondum longo vſu, aut labore obdurarint, mira quadam pernicitate per loca etiam aſpera currant. Capillum parum ſupra aures circuncîdunt: aliqui tamen more vetuſto, capillo vſque ad occipitiũ reciſo, in parte capitis quæ antè eſt, longos gerunt crines. Barbam frequenter radunt, labio duntaxat ſuperiore ad terrorẽ, vt credere par eſt, inton-

[illegible]. At gens continuis ſeditionibus agitatur, ac ob id prælijs & rebus gerendis aſſueta, ſolers eſt, ad omnia momenta rerum, imperiumq́ accipiendum præſtò. Inermes corpore pugnant, idq́; pro audacia & robore virium æquè habent, atque ferre arma, pro onere ducunt: etſi paulatim ſuo periculo ſapientiores effecti, arma iam nunc induere incipiunt. Sine ephippijs equitant: licet nũc ſtratis quambreuiſsimis, ſine vllis phaleris, vtantur: equos verò magna cura nutriũt pabulo herbaceo, ac ſub diuo. Arma habent, iacula, gladium, ſecurim, & lapides, quibus cùm alia arma amiſerint, ſe defendunt. indiſcreta apud eos hæc ſunt. Lingua omnibus eadẽ, quam balbutientium ac gementium more pronunciant. ſubita ingenia, ferocia, & ad vindictam prona, non item fida, ſed mendacio gaudentia, literarum non expertia, nã à pueris grammaticæ & iuri tam pontificio quã ciuili operam dant: præterea ſobrij, & inediæ patientiſsimi: comiter & perbenignè colunt hoſpites. In delicijs habent à laboribus vacare: agriculturã cæteraſq́; artes non magnopere exercent, præter muſicam, cuius peritiſsimi ſunt, canunt enim cũ voce, tum fidibus eleganter, ſed vehementi quodam impetu, ſic, vt mirabile ſit, in tanta vocis linguæq́ atq; digitorum velocitate, poſſe artis numeros ſeruari, id quod illi ad vnguẽ faciunt. Domos habent aut lapideas, aut ligneas, muris è luto confectis. Demortuos magnis clamoribus diu

lugent:

lugēt: ſi ſummi ſint viri, conducunt mulieres, qui circa funus plangant. Miracula autē Hyberniæ quæ vulgò prædicantur, quoniā eò remotius fugere ſolent, quò diligentius inquiruntur, repetere ſuperuacaneum duximus, arbitrantes nos ſatis de ea inſula, hîc appoſitè dixiſſe. Cæterùm vnde digreſsi ſumus, iam reuertamur.

Henricus in Normania poſtquā omnia cum legatis Alexandri pontificis maturè peregerat, rebus domeſticis vacans, vt ſimultatē et odium Ludouici regis in ſe tandē aliquando reſtingueret, regē Henricum filium cum vxore, ad coronam iterū ſumendam in Angliam miſit, qui haud multò poſt Vintoniam conuocato tam antiſtitū quā principū concilio, à Gualtero archiepiſcopo Rothomagenſi, vnà cum Margarita vxore coronatur. Interim rex Henricus pater, ſi mens non læua fuiſſet, facilè potuiſſet & proſpicere, & conſilio auertere diſcordiam, quæ mox inter ipſum atq; filios orta eſt, ex qua tam magnum quàm nefarium bellum exarſit, quod ægrè intra biennium dirimi potuit: nam ferunt ei fuiſſe diuinitus prædictum, niſi ſanctius iuſtitiam, quæ in ſe virtutes continet omnes, generatim ergā cunctos mortales ſeruaret, futurum eſſe, vt in magnas breui tēpore calamitates incideret, quibus tandē confectus infelicē vitæ exitum haberet. Henricus rex filius, ſumptis rurſum regni inſignib. in Normaniam ad patrē reuertitur, ac inde officij gratia, ad

Ludoui-

Ludouicum ſocerum cum vxore proficiſcitur: quod ſanè iter præcipuum fuit ſeditionis ſeminarium. Accepit eos Ludouicus amanter, variosq́ ludos quibus illi delectarent ſe, faciendos curauit. Hîc, vt quidam prodiderunt, Ludouicus immemor recentis amicitiæ, memor veteris odij, cũ inter iocos & voluptates odoraret Henricũ adoleſcentẽ ſummã nactum dignitatẽ, ad dominandum ſua ſponte niti, putauit regi Henrico patri negotium exhibendum, quò ad nocendum impotens fieret. Itaque cùm nihil eſſet, quod moueret adoleſcentẽ, tantùm conſulentẽ ſe non eſt dehortatus, ne repudiata patris ſocietate, rem ſolus gubernaret. Quid, quòd ſignum quoque dedit ſuum conſilium cum auxilio ei non defuturum? Sed multò magis adulatorũ turba ad deprauandam flexibilẽ ætatẽ parata, iuuenẽ ſtimulabat, aſſiduisq́ vocibus obſtrepebat, clamitans eum ad imperium natum, non ad parendũ alteri, & propterea non decere, vt precariã diutius haberet poteſtatẽ, ſed liberã. His agitatus ſtimulis Henricus, iam tum cœpit alieno à patre eſſe animo, ad quẽ tamen properè reuertit, qui eum iam acciuerat, veritus quod erat, atque ob id ratus eſt ex re ſua non eſſe, filium diu abeſſe, quẽ ſciebat facilè poſſe corrumpi, cùm ſapientia non cadat in eam ætatem. Eodẽ anno qui fuit ſalutis humanæ MCLXXV, Ricardus ordine antiſtitum trigeſimusnonus, Cantuarienſis archiepiſcopus creatur. Fuit

ante

ante eum electus Rogerius abbas Beccenſis, qui
eam dignitatẽ recuſauit, id quod ambitioſi ho-
mines eius ſocordiæ potius quàm ſapientiæ aſſigna-
runt; adeò difficile eſt placere vulgo, qui omnia
honeſta, tantùm vtilitate metitur. Id quoque tẽ-
poris Raimundus comes Fani Ægidij venit in fi-
dem Henrici, eius potentiam pertimeſcens, quo
ſic rebus ſuis maturè conſuleret. Et Hubertus co-
mes Moritonij, filiam quam vnicam habebat, Io-
anni filio regis deſpondet. Nomen puellæ non e-
ditur à quopiam autore, quod ſciam, etſi prætere-
undum non erat, quandò per eiuſmodi nuptias,
Ioannes mortuo Huberto, eum comitatum do-
tis nomine conſecutus eſt, qui in Normania non
mediocris habebatur. Atqui ea res cauſa regi Hẽ-
rico filio fuit, cur citius effunderet virus in paren-
tem, quod paulò antè apud Ludouicum ſocerũ
imbiberat: cùm enim pater vellet quædam oppi-
da in Normania Ioanni filio aſsignare, in quibus
dos eius vxoris locaretur, prout prius comiti Mo-
ritonij ſe facturum promiſerat, ſi filiam ei nuptũ
daret, prohibuit id filius fieri, dictitans ſe regẽ eſ-
ſe, ſuaq́; eſſe omnia.

Inter hæc, qui à Ludouico ſubornati, aut odio
moti erant quod in regem Henricum patrem cõ-
ceperant, auribus adoleſcentis iam male conſulẽ-
tibus ſatis patentibus inſtillare non ceſſabant, nõ
eſſe eius dignitatis, vt filiusfamiliâs diutius habe-
retur, & idcirco tẽpus eſſe, vt eiecto patre, ipſe pro

ſuo iure regnum regeret: & quò id præcipitanti-
us faceret,auxilium , operam , & ſtudium omne pollicebantur. His itaque amicis & ſocijs rex Hēricus filius confiſus , regnum Angliæ cum Normania palàm à patre repetijt. Offendit ea res animum regis Henrici patris grauiter,qui tamen nō ignarus tantum temeritatis non tam à filio , quā ab inuidis malè ſuadentibus proficiſci , leniter eū reprehendit,ſperans ſe mitigaturum iuuenilē furorē,iuſsitq; æquo animo ferre moram, quæ ſuo tempore ei bono eſſet. Ad ea iuuenis ne quicquā à pertinacia deſiſtens nihil eſt inclinatus, quæ pater monuerat, quippe cui certum erat, regni gubernacula à manibus paternis quouis modo eripere . Quapropter clàm ad ſocerum confugit, ac illi exponit ordine omnia , atque orat,vt ſe iuuet ad regnum recuperandum: quem rex bono animo eſſe iubet , ac beneficiarium ſuum effectum, Normaniæ ducē declarat. Beneficiarius vulgò dicitur,qui poſſeſſor eſt dominatus aut terrę,cuius proprietas ad alterum pertinet: item qui ad militiam Imperatoris beneficio ſcribitur, autor Cæſar:vel miles,qui numeris beneficio vacat, vt Feſtus ait.Sed in viam repedemus . Pater cognita filij fuga, miſit repentè equites aliquot , qui eum remorarentur, ſed cùm ille iam plurimū viæ proceſsiſſet,conſequi nequiuerunt. Quare nulla facta mora, vt morbo naſcenti maturè mederetur, legatos ad Ludouicū miſit, qui rogarent,vt ado-

leſcentē ardentis animi, malorū conſilio à patria pietate alienatum, cōmonefaceret, ac ita amanter hortaretur, quò ad ſe primo quoque die reuerteretur: & ne occaſionem amplius quicquam tale tentandi ei deinceps datum iri ſuſpicaretur, etiā ſuis verbis polliceretur, ſi quid antea erratum eſſet, illud ipſum eius arbitratu ſe quāprimùm emēdaturum. At Ludouicus vbi audiuit Henricum nominari ab oratoribus regem, ſpiritu turbatus, veluti ex oculis & vultu apparebat, Ecquid hoc rei, inquit, eſt? qua audacia viuo filio, qui rex eſt, ſe regē gerit Henricus? nónne ſe maieſtate regia iam dudum abdicauit? porrò quod tale quid audet, contrà facit, quàm ius faſq; eſt: & his dictis, oratores domum dimittit. Redeunt illi celeriter, actaq; edocentes, omnia ad vim ſpectare affirmant.

Quo cognito Henricus tā domi quàm foris omnia timere cœpit, nam malo malum aliud acceſſit, quòd vxor Aleonora inſignis petulantiæ mulier, vt filijs eſſet cum patre certamen, prout poſt diluxit, temerè fecerit. Itaque rex maximopere anxius, exercitum cogere, fidem hominum diligentius experiri, loca præſertim finitimis Gallis vicina præſidijs firmare, ſumma ope nititur. Non ceſſabāt interim cōplures, quos circa ſe ipſe rex Hēricus filius longè ſui ſimilimos habebat, hortari, vrgere, impellere ad bellum gerendū cum parente, vt quem ratio nulla mouebat, ad regnum reſtituendum, vi denique atque armis ab eodē detur

baretur,

haretur, & ad id efficiendum Francus arma largiri promittebat. Quibus ſtimulis inſolens iuuenis inſtigatus, nihil iam dubitãs quid ageret, magno cum armatorum numero in Aquitaniá deſcendit. Henricus pater non ſe ſtatim opponit iuuenili furori, ſed vt qui morte magis bellum lõgè importuniſsimũ enixè vitandum iudicabat, indulgentia ac officio tentat ferum animum lenire. Itaque cùm ita vſu veniſſet, vt nonnulli viri graues, qui ſibi timebant, ne apud eum in offenſa eſſent, ſi aliter facerent, filium relinquendum ſtatuerint, clamq́; ſignum retulerint, quo ille literas obſignabat: tantum abfuit, vt eos receperit, vt etiam protinus ad filiũ remiſerit, iuſſeritq́; principi ſuo diligenter operam dare, atque ſimul nuntios miſerit, qui de concordia ſuo nomine, cum eo agerent. Verùm interea quo ipſe pater magis ſtudebat iram filij ſedare, eò mater vehementiorẽ reddebat: dicitur enim Aleonora ob pellices ſuas furijs agitata, multis verborum contumelijs, ita apud Ricardum & Gaufredum filios, de viro eſſe conqueſta, vt eos continuò ſocietatẽ coire cũ fratre rege, & ei in Aquitaniam auxilio ire contra patrem cõpulerit. At rex Henricus filius gaudens ſocios belli ſe habere fratres, & ob id longè ſuperbiſsimus factus, nuntijs à patre miſsis reſpondit, ſe exercitum depoſiturum, ſi ſibi integrum relinqueretur imperium, atque confeſtim milites, qui ita vellent, per iuſiurandum promittere coẽgit ſe

fideliter ſequi,fortiterq́; cum hoſte pugnare: illos verò quibus cordi fuit alterius eſſe partis,permiſit impunè ad parentem adhæreſcere. At Henricus pater, vbi tam contumax à filio per nuntios reſponſum accepit, plurimum doluit, quòd iam proſpiceret rem omnem ad vltimum eſſe nefariis armis cōmittēdam,qui vt ne imparatus offenderetur,copias ſuas armatas tenebat. Principes qui filios ſequebantur,interim certiores facti per exploratores,de conſilijs Henrici patris,qui,vt dictum eſt,paratus erat, ſi cogeretur,pugnare, ac filios, ſi id cuperent, vltro atque libenter in gratiā recipere,valde ſoliciti erant, quonam pacto filios eatenus in odio contra patrē tenerent, quoad eū regno deijcerent.Itaque nullum neque diem neque noctem intermittebant, quin iuuenes ad arma incitarent:ſed ante omnes,Ludouicus rex geſtiebat finiri bellum armis,ad quod ſe antea adiutorem profeſſus erat, qui ob id confeſtim regem Henricum filium ad ſe Lutetiam venire rogauit.

Hîc reges principibus totius regni vocatis, cū Gulielmo rege Scotiæ, Hugone comite Ceſtrenſi,qui Ranulpho patri,de quo meminimus in Stephani vita,ſucceſſerat, Rogerio Mombraio, Hugone Bigoto, atque pluribus alijs conſpirationis ſocijs eòdem accitis, qui regis Henrici filij fidem ſequebantur,conſilia conferunt, de bello conſultant,& vbi initium belli faciendum ſit, ſimul ex-

plorant.

plorant. Poſtquam de his eſt maturè deliberatũ, ne aliquid ſit, quamobrem Henricus de ſociorũ fide ſuſpicetur, Ludouicus primus ac deinde omnes iureiurando pollicentur, eum ſe pecunia & armis vſque eò coadituros, dum regnum recuperaret. His pollicitationibus iuuenis confirmatus, mox ſuis militibus vt eos ſibi deuinciat, agros, oppida condonat, ſuiſq; chirographis donationem comprobat. Iſtiuſmodi peractis rebus, pro ſe quiſque ad cõparandum bellum diſcedit. Henricus pater de noua cõiuratione interim certior factus, in Normania morabatur, ſummo affectus dolore, quòd non magis externis hoſtibus, quàm domeſticis laboraret: ſed quia tempus minimè aptũ bello gerendo videbat (hyems enim iam obrepſerat, & ſperabat interea vſque dum ver adueniret, filiorum mentes pacificatorijs legationibus ac promiſsis ad ſanitatem reducere) non omnia eo ſtudio, quo par erat, ad bellum tam magnum parabat. At Franci non multò poſt, qui conſerendi manũ cum hoſte auidiſsimi erant, vix adhuc primo veris tempore inſtante, iunctis armis cum rege Henrico filio, vno eodemq; die Normaniã, Aquitaniam, atque Britanniam, quam etiam Hẽricus pater inuito Gaufredo duce filio obtinebat inuadunt, omnia deuaſtando, ac in primis arces, oppidaq; validiora munitioraq; oppugnando. Per idem quoque tempus, vt hoſtis vbique gentium vno momento diuexetur, Gulielmus Scoto

rum rex in Anglia nouos facit tumultus: is enim donatus paulò antè in illo nouiſsimo concilio Lutetiæ habito, Northumbria ab Henrico, illuc protinus contendit, ac totis viribus in poteſtatem redigere nititur: ſed, quò acrius inſtat, vt ea potiatur, hoc incolæ qui eius imperium tam maximè oderant, quàm minimè omnium ferre volebant, fortius reſiſtunt, omnibusq; locis hoſtem infeſtis telis petunt. Quo factum eſt, vt non ſine ſtrage, Scoti inde terga dare ſint compulſi. At in Normania dum alij prædam faciunt, Ludouicus ad oppidum Vernolium expugnandum proficiſcitur: & quia altum & munitum, neque ſcalis aut alijs bellicis machinis capi poterat, nec in breui obſidione ſpes vlla erat, quòd ex captiuis cognitum eſſet, frumentum exante conuectum in multos dies fuiſſe, primum caſtra ante oppidum ponit, deinde vallo circundat, vt ita demum oppidanos ad deditionem cogat, quod haud multò poſt ex ſententia ſucceſsit. Interim Henricus pater audiens Vernolienſes in officio manere, ac ſatis tutos eſſe, tumultuoſis prælijs reliquam partem hoſtium in agros effuſam perſequitur: ſed dum ita paſsim cum hoſte confligit, Vernolienſes citius quàm putarant, deficiente iam annona, inducias trium dierum à Ludouico his conditionibus petere coacti ſunt, vt intra illud triduum, ſi ſibi ignoſceretur deditionem facerent, niſi ab Henrico auxiliū mitteretur. Annuit Ludouicus conditionibus, acce-

ptisq;

ptisq; obſidibus,ac promiſſa venia inducias paciſcatur. Oppidani verò miſsis nuntijs opem implorantes,de re in extremo diſcrimine geſta, Henricum docēt. Magna affectus ſolicitudine hoc nuntio rex Henricus,quòd nihil tale futurum metuerat, nulla interpoſita mora, cùm res in celeritate poſita eſſet,ſuis ſubſidio venit, atque non procul ab hoſtium caſtris,caſtra ponit. His cognitis,Frācus veritus vt occaſionem potiundi oppidi, ſi armis certaret,in præſentia amitteret, dolo hoſtem deludit:mittit enim legatos ad Henricum, qui dicant ſe de reconciliatione filiorum acturum,cupere cum eo ſermonem habere,& ſi Henricus non abhorreat,tum rogent,vt colloquio poſterum diem dicat, quo ſcilicet die induciæ datæ oppidanis exituræ erant. Audiuit rex libenter, atq; dictis inſidioſis fidem habens,promiſit ſe præſto adfuturum. Itaque poſtridie eius diei ad locum venit, quo Ludouicus quaſi promiſsi ſummam completurus,miſsis ſubinde nuntijs, ſe venturum ſimulans,penè diē conſumpſit,atque interim Vernolium corona militum cinxit, ac ſuos centuriones iuſsit ciuibus declarare,Henricum eſſe profligatum,vt ſpe auxilij habendi amiſſa, oppidani pacto ſtarent. Quod oppidani verum eſſe exiſtimātes, quia intellexerant regem aduentaſſe cum magno exercitu, & promiſſum ſubſidium nullū eo die ſuperuenerat, deſperata iam ſalute, ſeſe hoſti tradunt:qui diffidens poſſe ſe locum retinere, cō

trà ac promiſerat, oppidum diruit atque incendit, captiuis principibus in vincula datis: ſed inde hoſtiũ impetũ veritus, ſilentio noctis abijt. Hẽricus fraude perſpecta, complures mittit raptim equitum turmas, qui hoſtem perſequantur: verùm cùm Ludouicus iam ſe in tutum intra ſuos fines recepiſſet, quem in primis infeſtis telis petebant, ad alios qui vltimi fuerant verſi, tam equites quã pedites iam itinere feſſos conſecuti occidunt, nec prius finem cædis faciunt, quàm à perſequendo nocte, quę tunc obſcuriſsima erat, prohibeantur. Rex autem ſuos ſecutus Vernolium venit, ac magna celeritate repar[illegible] dein Rothomagum profectus, cùm intellexiſſet Hugonem comitem Ceſtriæ, & Rodulphum Fulgerium viros ſtrenuos, qui ad Henricum filium iampridem defecerant, capta in Britannia arce Dolenſi, bello omnia turbare, miſit confeſtim aliquot belli duces ſubſidio ſuis, qui commiſſo prælio, hoſtes profligarunt, ac Hugonem & Rodulphum cum multis alijs captos, ad regem præmiſerunt. Pari fortuna ijſdem ferè diebus in Anglia pugnatum eſt: magna porrò hoſtium multitudo Leceſtriam conuenit, cuius etiam loci Robertus comes regis Henrici filij partes ſequebatur, vt nacta temporis opportunitatem, derepentè Rainaldum comitem Cornubiæ, ac Ricardum Laſcium regij exercitus præfectos, armis adoriretur. Sed illi cognito hoſtiũ conſilio, nihil cunctati iunctis armis Leceſtriam properant,

perant, obuiumq́ hoſtem factum nullo negotio fundunt: deinde oppidum oppugnant, quod ab oppidanis impetrata prius recedendi cum bonis, atque fortunis omnibus facultate, ſtatim traditũ ſolo æquaſſent, ſi arcẽ natura loci tutiſsimã capere potuiſſent.

Paucis deinde interiectis diebus, audiens Ludouicus rem Henrici incipere melius ire, quàm putarat, vt aliquo pacto eius animum debilitaret ſi non cederet, aut in ſpem pacis, ſi cederet, erigeret, illum cui certum decretumq́ eſſe ſciebat omnia malle incommoda pati, quàm cum filijs dimicare armis, apud Giſortium conuenit, ſicq́ altera manu videlicet panem, vt aiunt, oſtendere, altera lapidem ferre, decreuerat. Hîc Henricus vt pacis alumnus tot conditiones obtulit, vt penè feroces filiorum animos iam ad concordiã flecteret, cùm nonnulli turbatores pacis ita cum illis egerunt, vt nullis conditionibus poſtremò contenti, infecto negotio à colloquio abiuerint. Quamobrem cùm in diſceſſu, verba vtrinque contumeliæ plena iactata eſſent, orto eueſtigiò clamore, Angli qui illam ludificationem æquo animo ferre nequibant, repentino tumultu Gallos inuadunt, qui tamen à rege Henrico ſtatim reuocati, plus terroris iniecêre, quàm cædis fecerunt. At regi Ludouico qui ſui conſilij eſſe iudicabat generũ à periculo ſeruare, nihil alienius fuit, quàm in præſentia ad manus venire: ſed paucis poſt diebus

Robertum

Robertum comitem Leceſtriæ, qui paulò antè copijs nudatus in continentem profugerat, cum magno armatorum numero in Angliam remiſit, qui ſe cum Hugone Bigoto coniungeret, ac ambo partim agros percurrendo, partim hominum animos muneribus ſolicitando, omnẽ Angliam in poteſtatẽ regis Henrici filij redigere ſtuderent. Comes conſilium Bigoti ſecutus, Nordouicum proficiſcitur, atque à præſidio vacuum primo acceſſu capit. Interim hoſtium aduentu ab inſulanis cognito, magnæ ex finitimis locis copiæ in vnum conueniunt. Adfuêre etiam non multò poſt Ricardus Laſcius, ac Humfredus magiſter equitum bellicæ artis peritiſsimus cum regio equitatu, qui excurſiones in Scotos paulò antè fecerant. Hîc conſilio capto, Ricardus cui ſumma imperij ab Henrico patre delata erat, cohortatur, vt quæ imperabit, diligenter induſtrieq́ adminiſtrent. Quo dicto, cunctis vna voce clamantibus ſe præſtò eſſe, ac vltrò imperata facturos, extemplò in hoſtes contenditur. Tum Robertus qui iã caſtra poſuerat ad Buriam Suthfolchiæ oppidũ, ex tanta rerum mutatione longè aliud ſibi capiẽdum conſilium atque antè ſenſerat, intelligens, non iam aliquid acquirere, ſed incolumem exercitum ſeruare cogitabat. Itaque cùm fugere ignominioſum, ſimulq́ periculoſum foret, ac caſtris ſe continere per anguſtiam rei frumentariæ, quæ in diem parabatur, non liceret, communem ſalu-

tem

tam in virtute animorum ponendam decreuit: quocirca appropinquantibus confeſtim regijs copijs, iam ſuis in aciẽ eductis pugnã nequaquam refugit. Committitur prælium atrox: Galli quos Robertus de induſtria in hoſtem primos emiſerat, quòd ea gens in primo congreſſu, penè inuicta eſſe ſoleat, ingentẽ edunt ſtragẽ: contrà Angli optimè gnari naturæ Gallorum, tamdiu eum impetum ſibi tolerandũ ſtatuunt, donec hoſtiũ vires longo certamine langueſcere incipiant: cuius rei vbi indicium fecit, quòd iam feſsi pedẽ ſenſim referebant, tum ipſi Angli cùm pro ſe quiſq; collegiſſet animum, magna vi in hoſtem erumpunt, ac primùm ordines frangunt, deinde diſsipatos paſsim cædunt. At Robertus cognita ſuorum fuga, quanta maxima poteſt diligentia annititur militem diſperſum ad ſe reuocare, atque certamen redintegrare: illudq; eò accuràtius agit, quòd hoſtem videt perſequendi ſtudio, ſuum itidem ordinem reliquiſſe, & iam feſsis corporibus, audaciã remittere: ex quo ſpem bene gerendæ rei facilè concipiens, victoriam in manu ſibi fore confidebat, ſi modò ſuos in vnum reduceret: quod eum non fefelliſſet, ſed in omnes partes iã ſparſa multitudo, atque ab hoſtibus oppreſſa, nequaquã reuocari potuit. Ipſe dũ ita optimi imperatoris officium facit, circũuentus capitur. Cæſa ſunt eo die ad decem millia hoſtium, capta ferè totidẽ. Qui cladi ſuperfuêre, recta via Leceſtriã conceſſerunt,

vt

vt pariter oppidum atq; ſe hoſtium iniuria prohi-
berent. Huius pugnæ fama perlata protinus non
in omnes inſulæ partes modò, verumetiã in Gal
liam, cæteris hoſtibus terrorem addidit: ſed in pri
mis Ludouicus diffidere cœpit, qui paucis poſt
diebus inducias in ſex menſes cum Henrico pa-
ctus eſt, quẽ iam tædebat tot labores cũ detrimẽ-
tis, alterius cauſa ſubire.

Henricus accepto victoriæ nuntio immortali
ter gauiſus, iuſsit captiuos ad ſe in Normaniam
deduci: deinde in Andegauenſes profectus, vbi lo
ca omnia præſidijs firmauit, quò omni tempore
à metu inſidiarum vacuus eſſet. Interim in An-
glia etſi animi ferè omnium extraquàm pauco-
rum ad pacem intenti erant, attamen ita Rogeri-
us Mombraius & Hugo Bigotus qui illi prælio
ſuperfuerant, quo Robertus Leceſtrenſis captus
eſt, cùm Scotos, tum Anglos ſolicitare, pecunias
pollicendo, item dãnatos ac exules promiſſa ve-
nia, ad ſe allicere cœperunt, vt non mediocri coa-
cto exercitu, vnà cum Dauid fratre regis Scotiæ,
ſeſe effuderint in agrum Eboracenſem, & Guliel
mus ipſe rex Scotorum in Cumbriam vno tem
pore contendens eruperit. Rex primum circum-
uallat Carliolum, quod cùm diutius obſidionẽ
toleraturum videretur, quàm vt citò expugnari
poſſet, relicto præſidio ad oppugnandũ idoneo,
ipſe in agros egreſſus, arcem parum citra Edenã
flumen ſitam, quam incolæ Burgthum, & alterã

in eiuſdem fluminis ripà poſitam, quam Appelbiam vocant, cum nonnullis alijs capit. Inde flumẽ tranſgreſſus, ac per Northumbriam populabundus Alneuicum oppidum munitiſsimum petit, atque expugnare, licet fruſtra, nititur. Interea Dũcanus ſiue Rotholandus, vt alij vocant, vir crudelitate in omni memoria inaudita inſignis, regiarum copiarum præfectus, cum altera parte exercitus Candaliam, quam Kendalam appellant, ac omnem occidentalem oram quæ ad Scotiã pertinet, percurrit, deuaſtat, in cunctos mortales pariter ſæuit. Non parcit impius hoſtis neque ſexui, neque ætati, etſi matresfamiliâs, ſenes, puerię plorantes paſsim manibus de feneſtris obteſtantur, rogant, vt ſibi parcat. Sed ne à templis quidẽ manum abſtinet: cùm enim ſacerdotes ac multi alij ſeſe in ædes ſacras paſsim abdidiſſent, ſubitò fractis vndię muris, eos itidem crudeliter obtruncat. Celeriter hæc Nouumcaſtrum deferuntur: conuenerant enim huc vndię equites Angli, poſteaquam viderant nullam eſſe ſpem benè gerendæ rei in peditatu, aduerſus hoſtium turmas, vt ſi eos prædandi cupiditas diſſepararet, de improuiſo adorirentur. Illorum principes erant, Robertus Scoceus, Ranulphus Granula, Gulielmus Veſeius, & Bernardus Baliolus. Vbi igitur intellexerunt alibi regem eſſe, alibi Duncanum præfectũ debacchari in ſuos, tum alius alium increpantes vociferantur, Ecquid denię reſtat, ſi neę pedites

quicquam momenti habere poſſunt, nec nos e-
quites hoſtẽ inſequimur? His inter ſe vocibus cõ
citati, clamore ſublato in regẽ properãt, qui haud
bidui aberat: verùm vbi aliquantulũ itineris pro
greſsi ſunt, orta repentè nebula denſiſsima, conſi
ſtunt deliberaturi vtrũ procedant nec ne: nã cùm
neſcirent, vbi loci hoſtis eſſet, ne in eum incauti
inciderent, verebantur. Atque ita cùm animi quiſ
que pendens hæſitaret, & quidã redeundum eſſe
ſentirent, donec caligo illa ſole excuteretur, tunc
Bernardus Baliolus, vir prælio ſtrenuus, Quid, in
quit, ſocij acceptæ nuper à Scoto iniuriæ ignomi
nioſius addi poteſt, quàm vt nos prius terga de-
mus, quàm hoſtẽ videamus? leuiq; aëris obſcuri-
tate turpiter terreamur, quæ nobis cõmodo eſt?
etenim nos, vti opinor, inter hoſtes palãtes, haud
dubiè nunc vadimus, qui eiuſmodi nebula ſepti
eò forſitan tutò perueniemus, vbi hoſtẽ impru-
dentẽ, atque imparatũ offendemus: ſed nolo vti
vates futura prædicere, quandò vnum ſcio, nos
oportere omnibus modis culpã ac infamiã qua
nuper reſperſi ſumus, quòd noſtris paſsim pere-
untibus minimè auxilio iuimus, virtute redime-
re, delereq; nauiter. Igitur quia longè præſtat, ho-
neſtè mori, quàm cum dedecore vitã ſeruare, &
ſi pedẽ referamus, nouiſsimus error peior priore
futurus eſt, quicunque voluerit ſaluam eſſe patri
am, me ſequatur. & his dictis, incœptum iter con
tinuat. Sequuntur cæteri, concitatis ſingulorum
animis

animis oratione huiuſmodi in hoſtes. Erat iam multum diei, & aquilo ventus ſubitò coortus, nebulam paulatim deijciens, loca omnia vicina aperiebat, cum proſpexerunt Alneuicum, quod quia ignorabant an à Scoto teneretur, lentiore gradu incedere cœperunt, identidē circunferentes oculos, ſi vſpiam hoſtē viderent: at vbi cognouerunt ab agricolis, regē Scotum victoriā deſperantem eo illo die indidē receſsiſſe, ad ipſum oppidum diuertunt, acceptiq; à ſuis ea nocte de inuadendo hoſte conſultant. poſtero die omnes benè mane armati, refectis cibo equis, in hoſtē ad prædas abigendas valdè diſperſum exeunt, ac dextra ſiniſtraque per agrum currentes, corona prædatorum multitudinē cingunt. Scotus Anglos equites procul conſpicatus, milites ſuos quanta maxima poteſt diligentia atq; celeritate à præda reuocat, quorum pars maior longius dulcedine prædæ euagata ſignum nequaquam audiuit: nihilo tamen ſecius rex magno animo cum ſuis equitibus, quos colligere potuerat, obuiam fit hoſtibus mirabili velocitate in ſe venientibus. Cooritur ex improuiſo ſingulare certamen, pugnatur aliquantiſper æquo vtrinque Marte: verùm Anglo acriter inſtāte, Scoti equites iam antea in populando agro defeſsi, & idcirco impetum minus tolerantes, aut paſsim concidunt, aut fuga ſalutē quærunt. Rex cum nonnullis alijs, qui primi prælium fecerant, eodē puncto tēporis capitur. Multi præterea ex

Scotis

Scotis, qui ab initio pugnæ, bene longè à ſuis abe-
rant, & audito equorum hominumq́; fremitu, cō
currerāt, incautè capiuntur. Fuit ille annus ſalutis
humanæ MCLXXVI.

Hoc confecto negotio, Angli magno affecti
gaudio, poſtridie Nouumcaſtrum petentes, regē
Scotum ſecum captiuū abducunt, atque celeriter
Henricū de adepta victoria certiorē faciunt, qui
per eos dies, Pictones rebelles domabat. Interim
Hugo Bigotus nulla calamitate victus, contracta
non parua armatorum manu, Nordouicum rur
ſus capit, atq; diruit. Itē copiæ Roberti comitis
Leceſtriæ, qui captiuus tenebatur, quas ſuprà o-
ſtendimus Leceſtriā profugiſſe, ad Northantonū
oppidum, quod à Leceſtria ſpatio vigintiquinq;
millium paſſuum diſtat, duce Roberto Ferryſo,
viro magnitudine animi & rei bellicæ ſciētia præ
ſtanti, feliciter pugnant, atque ducentos oppida-
nos capiunt, interfectis aut vulneratis ferè totidē
ac re benè geſta, eò vnde venerant, raptim ſe reci-
piunt. Adſuerunt haud multò poſt regij equites,
qui fugientem hoſtem ſecuti non potuerunt con
ſequi. Robertus Ferryſus decē ad ſummum dies
Leceſtriæ moratus, aucto equitum numero, re-
pentè Northyngamiā aggreditur, atque capit, prę
ſidioq́; regio inde eiecto, incendit, oppidanos ne-
cat, & eorum bona militibus donat. Quæ res ita
finitimorum animos infregit, vt multi in hoſtiū
fidē vltrò venerint. Quod vbi rex Henricus filius

ex crebris Roberti literis cognouit, animum ex ea victoria capiens, atq; ſpe inflatus, bellum iterũ parare conſtituit. Itaque impetrato auxilio à Ludouico, qui exactis iam inducijs, illud ſibi non in iuria genero ferendum iudicauit, ad Grauelingã oppidum oræ Gallicæ contra inſulã recto curſu ſitum caſtra ponit, atque ibi claſſem ad exercitũ traducendum opperitur. Cuius rei fama, vt ad Henricũ patrẽ perlata eſt, iuſsit confeſtim milites naues conſcendere, nactusq; idoneã ad nauigandum tẽpeſtatem, in Angliã redijt. Hîc primò ad diui Thomæ ſepulchrũ adijt, & ſemper timens ne vox ſanguinis eius clamaret de terra, multis precibus ibidẽ veniam orauit: deinde militibus loca diſpertiuit, qui hoſtes venientes littore prohiberent: poſtremò in Suthfolchiam profectus, atque ad Fremyngamiã arcẽ Hugonis Bigori contendens, non longè à loco caſtra fecit. Quod cũ Hugo, qui ea arce cum magna Flandrorum manu ſe tenebat, ex captiuis cognouiſſet, neſcio quo vir aliàs magnus permotus fato, poſtero die impetrata ægrè pro ſe ac ſuis venia, ſubitò arcẽ Hẽrico tradidit, ſeq; eius fidei cõmiſit. Fecerunt itidem Rogerius Mombraius, Robertus Ferryſus, ac cõplures alij, qui Henrici regis filij partes ſequebantur: adeò ſemper minimis momentis rerum mutationes fiunt. Atque rex ita victor Londinũ redijt, qui non multò poſt, vel paulò antè, Aleonoram vxorẽ in carcerẽ coniecit, quòd illa nouũ

ſibi negotiũ faceſſerat, Ricardũ & Gaufredũ filios alienando, vti ſuprà oſtendimus.

Ludouicus rex interea ex profugis intelligens Normaniam nequaquam valido præſidio firmatã, fines regionis derepentè ingreſſus Rothomagum obſidet: quò haud etiam multò poſt Henricus filius cũ Philippo comite Flandriæ, qui mortuo Theodorico patri ſucceſſerat, præuertẽs hoc bellum Anglico tumultui, conuenit, ibiq; coniunctis armis, ciuitatem oppugnare deliberant. Ciues contrà nihil territi, pro ſe quiſque munera militaria obeundo, alij per muros diſpoſiti, vt ſi vſus veniat, ſuum quiſque locum teneat, alij arma parant, munitiones faciunt, alij pontẽ qui è regione caſtrorum in Sequana eſt, tenent, vt ſi opus ſit, auxilium admittant. Dum ita oppidani ſe ad defendendum parant, hoſtes de media nocte caſtris egreſſi, ad muros accedunt, admotisq; ſcalis, vrbẽ oppugnant. At ciues re cognita, ſubitò ſe ad defenſionẽ accingentes, ſcalas proijciunt, fundis, ſagittis, lapidibus hoſtẽ deturbant, vbiq; impetũ, vbique prælium dies noctesq; continuũ faciunt. Dũ oppugnatio continuatur, ecce dies diuo Laurentio ſacer adeſt, quem Ludouicus multis cærimonijs ac veneratione ſolennẽ habebat: hunc igitur diem à labore intermittit, iubetq; militẽ ab armis ceſſare, ac hoſtibus pariter dat vltrò in id ſpatium inducias. Illud oppidanis tam gratum fuit, quàm parum abfuit, quin malo fuiſſet: nam illi

inſolito labore defatigati, percupidè depoſitis ſimul armis, ſeſe quieti ac voluptatibus eo die dãt: ſed dum laſciuius quàm par erat, ludis ac iocis ſe delectant, cauſam præbent hoſtibus inſidias ſibi faciendi. Quippe cùm notarent Franci, ciues otiũ trahere, perinde quaſi nihil impendêret periculi, rogant regẽ, vt permittat ſe facto de improuiſo in oppidanos impetũ, oblatã fortuitò potiendæ ciuitatis occaſionem non omittere. Ad ea rex, Nunquam, inquit, hunc diem tanto ſcelere inſignem, apudq; poſteros memorabilẽ faciam. Milites tamen, vt qui prædæ auidi erant, nequaquam eo reſponſo contenti, adeò principem precibus defatigarunt, vt ipſos ad extremum fortunam experiri permiſerit. Itaque Franci ſumptis repentè armis, admotiſq; ad eam partem murorum ſcalis, quã ſine præſidio eſſe rebantur, muros aſcendere conantur, & iam nonnulli intrò ſe coniecerant, alios ſic deinde ſuſcipientes, cùm diuinus continuò fauor adfuit. Fortè ita caſus tulit, vt duo ex collegio ſacerdotum, animi cauſa, turrim principis ædis illo temporis momento aſcenderint, qui cognitas hoſtiũ inſidias, ciuibus ſubitò indicarunt. Tum Normani diuum Laurentium inuocantes, ad tantam perfidiam vlciſcendam cõcurrunt ad muros, Francos introgreſſos obtruncant, ſcalas deijciunt, telis ac lapidibus eos qui propius acceſſiſſent, pugnaciter obruũt, adeò vt reliqui multis vndique vulneribus acceptis, celeriter repulſi ſe

in caſtra receperint. Interuenit aliud oppidanis eodem die auxilium: rex enim Henricus pater qui paulò antè nouerat ſuos obſidione premi, ex Anglia maximis itineribus profectus, in vrbem dū huiuſmodi tumultus fiūt, ſub noctem accipitur. Francus cognito Henrici aduentu, nihil territus, ſed multitudine fretus obſidionem continuat. Anglus interea emiſit ſilentio noctis Vuallos equites, qui quotidie cum hoſtium turmis præliabantur, commeatumq́ interdum inter caſtra apportari prohibebāt: ipſe autem ex altera parte, reſeratis ſæpè portis, in ſingulos propè dies leuibus pugnis hoſtē vexabat. Quocirca Ludouicus quē iam tædebat tantum bellum alterius nomine ſuſcepiſſe, cùm animaduerteret oppugnationē longius opinione extrahi, quamprimū Gulielmū Senonenſem antiſtitem, ac Theobaldum Bleſenſiū comitē ad Henricum miſit, qui per inducias ſponſionem facerent, ſe ita acturum, vt tandē pax cū filijs conueniret. Henricus eius rei percupidus, inducijs factis, diem dixit, quo Giſortium cum Ludouico pro negotio conficiendo, conueniret. Francus confeſtim atq; ab oratoribus intellexit inducias initas eſſe, ſublatis caſtris, domum diſceſſit, ac paucis poſt diebus Giſortium allocutum Henricum venit, vbi cùm de pace nihil certi conficí poſſet, res in aliud tempus reiecta eſt.

Henricus poſt hæc manentibus inducijs cum Franco & Henrico filio, in Pictones proficiſcitur, quos

quos Ricardus filius dum ipſe bello Gallico tenebatur, maiore ex parte in ſuam ditionem redegerat. Ricardus cognito patris aduentu, ac certior factus de inducijs cum Franco & fratre pactis, incertus agitabatur: nam neque tantum bellum ſine ſocijs poſſe geri, nec in tanta amicorum veterum perfidia, tutum nouorum fidē in eo diſcrimine experiri ducebat: ad vltimum tamen nihil animo debilitatus, in armis ſpem habens, patri reſiſtendum conſtituit. Itaque oppida paſsim quā hóſtis tranſiturus erat, præſidio firmat, factaq; nō modica armatorum manu, ac poſitis non procul caſtris, tēpus obſeruabat pugnandi idoneum. Henricus interea quacunq; iter faciebat, loca omnia partim vi, partim timore incolis iniecto, occupabat, videbaturq; idē facturus, quoquouerſum ſe verteret. Quæ res ita Ricardum terruit, vt viribus ſuis diffidens euagari cœperit, nec vſpiam hoſtes ſequentes expectare auderet: quinimò cùm videret ad extremum quocunque intenderet, res eſſe in diſcrimen adductas, cum primis ſociorū ingratos animos incuſans, quòd immemores datæ fidei ſe deſeruiſſent, ac nonnihil ſibi de patria pietate pollicitus, ſtatuit mutare ſententiam, ſeq; totum ad parentis voluntatē nutumq; conuertere, id quod ei ſaluti fuit: quippe ſic poſteriores cogitationes, vt aiunt, ſapientiores eſſe ſolent. Itaq; ſubitò depoſitis armis, vltrò ad parentem Henricum acceſsit, atque ſupplex veniam petijt. Acce-

pit eum pater placidè, ad miſericordiã adductus, quòd ex animo rogare videbat, multaq́ꝫ charitate complexus perinde tractauit, ac ſi nihil peccaſſet: quare ne vllũ quidẽ iræ ſignum dedit, quod fecit, vt eiuſmodi clementiæ exemplo alios filios ad reconciliationẽ alliceret: quod vt maturè fieret, Ricardum ad Ludouicum regem & Henricũ miſit, qui cum eis de pace ageret. Is tandem vtrũque ad concordiã flectit, conſtitutoq́ꝫ die colloquij in Turonibus habendi, ad patrẽ reuertitur. Gauiſus eſt Henricus, cùm audierat Henrici filij animum à nomine pacis minus abhorrere, qui ad diem dictum, ad colloquium venit, vbi etiam Ludouicus cum Henrico & Gaufredo adfuit. Hîc demum pater filios in gratiam recepit, ad pactionesq́ꝫ ventum eſt, quæ his conditionibus conflatæ ſunt, primò vt captiui vtriuſque partis incolumes reſtituerentur, & reliqui quòd alij patrem, alij filium bellando ſecuti fuiſſent, nulla tenerentur pœna, ac arces tempore belli conditæ diruerẽtur: deinde Henricus ſuppeditaret largiter ad cultum & victũ facultates filijs, quibus honeſtè, non prodigè viuerent, & ipſi filij deinceps in omnib. agendis rebus morem patri gererent. Atque ita ſimul Henricus & Ludouicus reconciliati ſunt in gratiam, quæ vt ſtabilior eſſet, renouata eſt inter eos affinitas, pacta Adela Franci regis filia Ricardo ipſius Henrici filio Aquitaniæ comiti: & quia puella nondum nubilis erat, deducta eſt in

Angliam,

Angliam, & regis commiſſa curæ, quoad pubeſceret. His peractis, rex Henricus pater iniuriam omnium oblitus, filios per hunc modum reduxit domum. At ipſi filij quibus ea concordia pariter cordi fuit, in Normaniam patrẽ proficiſcentẽ ſecuti, primùm Ricardus & Gaufredus, ac nouiſſimè Henricus in eius verba iurarunt. Exin Henricus pater Faleſiam profectus, Gulielmum regẽ Scotiæ, Robertum Leceſtriæ, & Hugonẽ Ceſtriæ comites, cum nonnullis alijs nobilibus, qui ibi cuſtodiebantur, modicè mulctatos carcere liberauit, acceptis à ſingulis obſidibus, & iureiurando dato. At Gulielmus rex cùm ſoluendo non eſſet, coactus eſt quatuor munitiſsima caſtella, Beruicum, Caſtellum Puellarum, Roxburgum, & Sterlingum Anglo tradere, vt ſi fidẽ in poſterum falleret, & mulctam centum millium librarum redẽptionis nomine impoſitã ad certũ diem non ſolueret, eius ditionis in perpetuum tẽpus eſſent. qui præterea mulctatus eſt Huntyngtona comitatu, conuenitq́; vt nullo vnquã tempore rebelles Anglos in ſuum regnum reciperet. Fuit is annus quo hæc geſta ſunt, humanæ ſalutis M C L X X-V I I, & X X I I cùm regnare cœpit Henricus. Quibus rebus feliciter confectis, Henricus relicto Henrico filio Rothomagi, Argentonium proficiſcitur, & inde omnẽ regionẽ quaquauerſum peragrando, ad Sequanæ fluminis oſtium, quod in Normania portum efficit multarum nauium ca

pacē, peruenit. Hîc dum claſſem parat ad traijciē-dum in Angliam, per literas Henricum filium ad ſe aduocat, quē ſtatuerat vnà ſecum ducere. Noluit filius à principio patris imperio parêre, quippe qui non putabat ſe in tanta gratia cum parente eſſe, vt illum iam offenſionem penitus depoſuiſſe pro certo haberet, ac propterea ab eo inſidias ſibi metuens negabat in Angliam ire: erat enim ab inuidis ei perſuaſum, ita futurum, vt ſi Angliā peteret, ſubitò in carcerem mitteretur. Veruntamen ita pater filio eblāditus eſt, vt ille poſtremò vltrò Areflorum, quod eſt oppidum ad Sequanæ oſtium ſitum, venerit; vnde paucis poſt diebus in Angliam ſimul adnauigauerunt: ad quos Londinum ex Portimutho, quò appulſi ſunt, proficiſcētes, toto itinere congratulantis multitudinis concurſus factus, & cùm ad vrbem peruenerunt, maximo clamore & plauſu totius ciuitatis accepti ſunt. Ipſo eo anno eſt antiſtitum conuentus frequentiſsimus celebratus, in quo multa pro conſeruatione religionis acta ſunt, & in primis prouiſum eſt, vt præfecturæ monaſticæ, & alia ſacerdotia quæ hactenus per eiuſmodi nefarium bellum non licuerit cuipiam obeunda dari, viris probis deferrentur: quòd haud multò poſt factum eſt.

Erat per hunc modum, pacato vndiq; regno, tam ab externis quàm à domeſticis bellis otium: quod ne per ignauiam traheretur, rex vt ſtatus

regni meliore loco eſſet, omnẽ Angliam luſtrauit qui vbi Eboracum venit, regem Scotiæ cum nõnullis comitibus eius regionis ad ſe accerſiuit, in verbaq́ ſua iurare iuſsit: quo facto, Londinum rediit. Aliud in eo regum congreſſu actum annales Anglici loquuntur præterea nihil. Sub eoſdẽ dies, venerunt oratores pacis ad Henricum, miſsi à Rodorico regulo Connacenſi ex Hybernia, quos ille audiuit non grauatè, quippe qui malebat cum fero populo rem componere, quàm bellum parum gloriæ ac minus vtilitatis allaturum gerere, vt ne aureo hamo piſcaretur. Itaque impoſito in ſingulos annos vectigali, quod in bubulis coriis penderetur, pacẽ petenti regulo dedit. Idẽ annus in Anglia peſtilẽtiam & famẽ habuit, quo morbo non multò poſt ſedato, Henricus ad res ſuas inuigilans, concilium tam antiſtitum quàm cæterorum principum Northantonum conuocãdum curauit, vbi interfuit cardinalis quidam nomine Hugo legatus Ro. pontificis, paulò antè ab Alexandro miſſus, ad diiudicandas dirimendasq́ controuerſias, inter Cantuarienſem & Eboracẽſem archiepiſcopos. Is eò quoque loci conuocatis tam Anglicanis quàm Scotis epiſcopis, conuẽtum fecit, quo in conuentu poſt tranſactionem litium, ac decreta quædam ex Reipublicæ vſu, atque ad benè viuendum facta, contrà quàm fas erat, non abnuit ratum habere, quod in regio cõcilio lege ſancitum erat, vt cuncti etiam ſacris ini-
tiati,

tiati, qui ceruos aut damas intra ſepta regia, ſeu ſaltus occidiſſent, à iudice prophano mulctarentur. Quæ res non modò tunc, ſed in poſterũ quoque tẽpus, ita ius infregit, vt etiam nunc ſacerdotes in multis cauſis, perinde ac cæteri apud prophanos iudices conueniantur, atq; pro noxa puniantur. Adeò ius ſemel violatum facilè diſſolui tur: atque ordo ſic magnum fecit detrimentum. Poſtremò agitatum eſt, vt Rogerio archiepiſcopo Eboracenſi qui id tẽporis eam tenebat ſedẽ, ius in epiſcopos Scotos reſtitueretur: quandoquidem Romani pontifices iam inde ab initio ſanxerant ipſum Eboracenſem antiſtitẽ totius quoq; Scotiæ atque Orcadum, cæterarumq́; inſularum primatẽ. Quam ſanè datam legem eorum locorum epiſcopi per multos deinde annos ſeruarũt, quemadmodum ſuprà appoſitè oſtendimus. Atqui poſtea cũ illi ab officio diſceſsiſſent, ſimulque eam iniuriam Eboracenſes archiepiſcopi cõtinenter quererentur, tum Romani pontifices, Paſchalis ſecundus, Caliſtus itidẽ ſecundus, Honorius, Innocẽtius, Eugenius tertius, Hadrianus quartus, cauſam eam ſuſceperunt, crebriſq; miſsis literis, illos ſub Eboracenſis prouinciam rurſum redigere cõnati ſunt. Sed Scotis generatim reclamãtibus, res demum controuerſa ad Alexandrum pontificẽ relata eſt, qui tamen eius deciſionẽ non fecit. Ipſæ autem pontificum Romanorum literę etiam nunc integræ ab Eboracenſi collegio cu-

ſtodiuntur, quarum ego exempla vidi in codice longè antiquiſsimo, cuius legendi copiam mihi fecit Edouardus Leeus, paucis antè menſibus Eboracenſis archiepiſcopus factus. Cæterùm ius iſtuc ab Eboracenſi bellorũ in primis cauſa, quæ ſæpius inter vtrũque populum inciderunt, amiſſum conſtat, cùm per illa minus licuiſſet Scotis epiſcopis qui conſecrandi forent, ad ſuum omni tempore adire principem põtificem, vti lib. xxiiij. clarius demonſtrabitur, de nouo primate Scotis antiſtitibus dato. Edouardus verò Leeus vir natura frugi, ſanctus, religioſus, Latinis pariter atq; Græcis, Hebraicisq; literis eruditus, ac ſummè in noſtra theologia probatus, vt qui ſcit veri ſacræ ſcripturæ ſenſus delectum habere, cùm maximè omniũ ob eas virtutes ſit tanto munere dignus habitus, idcirco ſtatim cœpit reputare rationem rerũ ſui epiſcopatus, ac ita reperit ea monimenta, quibus armatus aliquando acturus eſſe videtur de eo negotio in pontificum concilio, ſi quod noſtro tempore per principum noſtrorum diſcordias, haberi aliquando tandem licuerit. Dimiſſo hoc concilio, rex Henricus filius in Normaniam traiecit, non multò poſt iturus voti cauſa, ad diui Iacobi ædem, in Hiſpaniam, quod mox prohibẽte patre, non eſt executus. Illo ipſo anno Ioanna filia regis data eſt in matrimonium Gulielmo regi Siciliæ. Interim dum Henricus filius in Normania morabatur, qui infeſto in patrem animo

à ſui ſimilibus ſubornatus rurſus eſſe cœpit, noua quotidie conſilia inibat, quibus eiecto parente ipſe regnum obtineret, ſuiq́ꝫ iuris eſſet. Hæc cùm Adam eius miniſter ſecretior Henrico patri ſignificaſſet, magna ignominia ab illo ob id eſt affectus. At pater perſpiciens malum filij animum cauſa priſtina non deſiſtere, diſsimulanda omnia ſtatuit, vt qui videbat iuuenem non poſſe corrigi & vt ne imparatus offenderetur, primo quoque tempore ſimiliter in Anglia ac in Normania, omnia loca diligenter præſidio firmauit. Fuit hic annus ſalutis humanæ M C L X X V I I I, cùm Oceanus ita excreuit, vt multos abſorbuerit mortales.

Iam aduentabat hyems, & ab armis ceſſatio erat, quãdò rex ſubitò factus eſt religioſior, quippe magnopere rogare cœpit Hugonem legatum Romanum, & Ricardum Cantuarienſem, vt epiſcoporum ac reliqui ordinis ſacerdotum concilium edicerent, quod illi Northantoni maturè habuerunt. In eo concilio dum multa ac varia pro Chriſtianæ religionis ſtatu agitabãtur, Henricus vt ne amplius male audiret, primò Lincolniẽſem epiſcopatum, quem penè comederat, Gaufredo filio ex concubina deferendum curauit: ſed ille adoleſcens haud bonæ frugi, poſtquam aliquandiu bona dilapidauerat, neglecto tali munere, eã ſedem rurſus vacuam fiſco reliquit. Deinde quia iampridem expiandæ cædis diui Thomæ cauſa,

vouerat

voluerat nouum cœnobium, expoſuit ſe cupere autoritate patrum, locum dari, vbi votiuū Deo cœnobium conderet, ac propterea rogabat, vt inter ſe de ea re deliberarent. At ipſe interim qui cōgitarat ex alieno, votum factum perſoluere, egit priuatim cum legato, atque nonnullis epiſcopis, vt eiectis ſacerdotibus, quos vocant ſeculares, ex collegio Sanctæ Crucis, quod inſtitutum erat ad Vualthamum vicum, qui, velut antè in extremo libro viij. dictum eſt, à Londino millia paſſuum duodecim abeſt, ſibi liceret in illud regulares canonicos, quos appellant, inducere: & ne id videretur magis parcendi pecuniæ, quàm loci cauſa petere, quàm grandia huiuſmodi collegio donaria pollicitus eſt, quæ poſtea nulla ferè dedit. Epiſcopi verò nequaquam abnuerunt petitioni principis, qui ſic eiectis canonicis ſecularibus, ac in eorū locum regularibus ſubrogatis, nihil aliud dignū memoria egit, niſi quòd mutatis in templo Dei miniſtris, exemplum reliquit poſterioribus regibus, quò auderent ſuperiorum ſuorum monimēta euertere: nam rex Haraldus illud ſacerdotum collegium, vti ſuprà docuimus, antea inſtituerat. Sub idem tempus venerunt legati ab Alphonſo Caſtellæ, & Garſia Nauarræ regibus, qui nuntiarunt Henrico, reges ſuos poſt longas controuerſias de agrorum poſſeſsione, qui circa fines vtriuſque regni erant, ortas, tandem datis vtrinque obſidibus, rem omnem ad eum retuliſſe, atque eius

iudicio

iudicio ſe ſtaturos iureiurando promiſiſſe, ac pro pterea orare, vt vellet ſua autoritate eiuſmodi litem finire. Audiuit libenti animo legatos Henricus inter reges diſceptator factus, & de re controuerſa quamprimùm ad ſuum domeſticum ſenatum retulit, auditisq́ ſingulorum conſiliariorũ ſententijs, ita poſtremò ſecundum alterum iudicauit, vt alter eius iudicio ſteterit. Non multò poſt Philippus comes Flandriæ voti cauſa, ad mauſoleum diui Thomæ Cantuariam venit, cui rex obuiam factus eſt, atque diſcedenti, quia iturus erat Hieroſolyma, quingentas marchas dono dedit. Exin Londinum reuerſus, atque inde Oxonium profectus, dum ibi moratur, Roberto comiti Leceſtriæ comitatum reſtituit, ac Ioannẽ filium totius Hyberniæ regulum facit. Quo tem pore, ſanguinis imbrem è cœlo fluxiſſe tradunt: quo quidem prodigio vulgus more ſuo permotus, iam tum formidare cœpit Ioannis imperiũ. Per eos dies Margarita vxor regis Henrici filij enixa eſt filiũ, qui intra triduũ vitã finiuit. Erat ea tempeſtate per omnem Angliam, ingens Iudæorum multitudo, quibus cùm alibi niſi Londini non eſſet ager ad condenda demortuorum cadauera, neceſſe habebant ad eum locum ex toto regno, fœda hominum ſuorum corpora deferre. Quare vt ab eo incommodo vacui eſſent, ab Hẽrico impetrarunt, vt vbicunque degerent, eo loci agrum ſepulturæ ſuorum aſsignatum haberent.

Eodem

Eodem anno corpus diui Amphiboli martyris, qui præceptor fuerat diui Albani, non procul à Fano ipſius Albani repertū, multa cærimonia in cœnobio eiuſdem diui collocatur.

Henricus interea in Normaniam traiecit: audiuerat enim priſtinam ſimultatem aliàs ſedatã, ſenſim inter ſe & Ludouicum regem renaſci: cuius rei cauſa erat, quòd Henricus Adelam eius filiam iampridem Ricardo filio deſponſam, quam ipſe penes ſe, ad ſpem cōiugij ſeruabat, noua quotidie impedimenta excuſans, filio iungere de induſtria differebat. Porrò ſenex turpiori intemperantiæ deditus, mirificè puellam amare, ac multorum verborum illecebris ſtuprum illi offerre cœperat, ſic, vt ei pudorem paulatim ſoluerit, ſecundum prouerbium illud decantatiſsimum, Corrumpunt bonos mores mala colloquia: atq; eam vti rumor erat, poſtremò vitiarit. Hanc igitur moram fraudis pariter atque ſceleris plenam Ludouicus rex ferendam non ducebat, qui vbi Henricus rex in Normaniam venit, antequam odium palàm erumperet, longum ac familiare cum eo colloquium habuit, cui ille promiſit intra paucos dies, ſe filiæ nuptias facturum. In eo etiã congreſſu ambo ſpoponderunt ſe iunctis armis, ſuppetias laturos Guidoni Hieroſolymorum regi, quẽ id temporis Saladinus rex Ægypti bello præmebat. Qua re ita compoſita, rex relicto Henrico filio in Normania, & Ricardo in Pictones miſſo, in

Angliam redijt. Agebatur iam annus ſalutis M. C LXXX, cùm Ludouicus rex in Angliam venit, vt mauſoleū diui Thomæ voti cauſa adiret, quē Henricus in littore obuiā factus, magno & gaudio & rerum apparatu accepit, atque inde ſimul Cantuariam profecti, diui martyris corpus multa veneratione viſerunt. Ludouicus perſoluto voto, atque varijs donarijs eo loci collatis, in Galliam reuerſus paucos dies ſuperſtes fuit, relicto vnico filio, cui Philippus nomen fuit, quem ipſe viuus regem creauerat. Bellatum eſt ſæpius inter Henricum & Ludouicum, vti ſuprà demonſtrauimus, egregiè, ac non parum multa alia facinora memoratu digna facta ſunt. Annus deinde proximus nulla memorabili re domi militiæve inſignis fuit, præterquam immatura regis Henrici filij morte, cui ſuo merito negatum fuit diutius viuere, qui ab impietate quàm ab officio dominandi initium facere maluit: is partim ob breuitatem vitæ, partim quia ſub paterna tutela ferè ſemper fuerat, non ponitur in ordine regum, vtpote qui rex deſignatus nunquam regnauit. Cæterùm adoleſcentis mors ſeminarium fuit creandi odij inter Henricum & Philippum, ac ſæpius bellandi materiam ſubminiſtrauit: quippe Vellocaſsinum, quod eſt pars Giſortiani agri citra Heptam flumen, datum fuerat nomine dotis, Henrico filio Margaritæ viro, quo mortuo, Francus Vellocaſsinum repetebat, contrà Anglus retinere

contendebat,

[illegible]endebat, vti alius locus magis appoſitus id planum faciet. At Margarita vidua ſtatim poſt ad Philippum fratrem reuerſa eſt, quæ nupſit Belæ Pannoniorum regi, eam per legatos petenti ſibi in matrimonium dari. Annus item deinde tertius dum otium ab rebus omnibus militaribus erat, celebris fuit pontificatu Hugonis Cartuſiani præfecti Vithamij cœnobij diœceſeos Bathonienſis & Vuellenſis. Is Lincolnienſem epiſcopatum per annos ferè decem & ſeptem rectore orbum, gubernandum ſuſcepit, vir ea tempeſtate ſanctiſſimus. Fuit ante eum deſignatus epiſcopus Gualterus Conſtantius, qui cùm Rothomagenſis prius antiſtes factus fuiſſet, quàm eo fungeretur munere, idcirco ei locus non datur in ordine antiſtitum Lincolnienſium. Hunc etiam annum nobilitauit obitus Ricardi Cantuarienſis antiſtitis, qui ſedit annos decem, quem Balduinus Vigornienſis epiſcopus ordine antiſtitum quadrageſimus ſecutus eſt. Exceſsit è vita & per illos ipſos dies, Rogerius Eboracenſis archiepiſcopus, poſt annum quàm ſedere cœperat, vigeſimumſeptimum. Sedes Eboracenſis deinde continuos octo annos vacaſſe dicitur, cuius vectigalia interim, ne perirent, fiſcus capiebat.

Eiſdem temporibus Saladinus Saracenorum rex vir fortiſsimus, mirum in modum rem Chriſtianam in Syria affligebat, nactus occaſionē benè gerendæ rei, ex diſcordia noſtrorū principum

in Syria: nam Balduinus quartus rex Hieroſoly-mitanus cùm elephantiaſi morbo afficeretur, cœlebs viuere voluit, qui vt rebus ſuis conſuleret, Sybillam ſororem Gulielmo Montiferratenſi locauit, ſperans ex ea affinitate Gulielmum virum ſtrenuum ad quemcunque caſum ſibi præſtò futurum. Genuit Gulielmus ex Sibyllà puerũ Balduinum nominatum, atque ita non multò poſt moritur: poſt cuius mortem, Balduinus Sibyllã Guidoni Luſiniano ex Pictonum gente in matrimonium dedit, ea conditione, vt poſtquam ipſe vita exceſsiſſet, tutorio nomine eatenus regnum adminiſtraret, quoad Balduinus imperio maturus foret. Verùm cùm Guido nimis ſe ſuperbè gereret, Balduinus Raimundum Tripolitanum comitem tutorem in locum Guidonis ſurrogauit. Moritur haud multò poſt Balduinus rex, & Tripolitanus comes à Sibylla & Guidone prohibitus, curam pueri ſuſcipere nequiuit: at puero etiam breui poſt vita priuato, Guido rex creatur. Tulit eam rem iniquo animo Tripolitanus, confeſtimq; cum Saladino maioris in Guidonẽ concitandæ inuidiæ cauſa, inducijs pactis, turpiter ab officio diſceſsit, atque ita hoſtis ferocior factus, magnas quotidie clades noſtris inferebat. Quare ferunt duces noſtros cernentes animo quantum religioni à ferociſsimo hoſte periculi impendêret & cupiẽtes maturè rebus proſpicere, primo quoque tempore Heraclium patriarcham Hieroſo-

lymitanum,

Heraclium,virum ſingulari pariter bonitate atq; prudentia præditum, primum ad Lucium tertiũ Ro.pontificem,dein ad reliquos principes ſupplementi militum habēdi cauſa miſiſſe, & eum poſtquam de re tanta cum Ro. pontifice egiſſet,veniſſe in Galliam ad Philippum regem, ac poſtremò in Angliam ad Hēricum,cœpiſſeq; rogare, orare, obteſtari, vt tandem aliquando pro re Chriſtiana tuenda,ſicut iampridem vouiſſet, arma caperet,ac noſtris in Syriá ducibus laborantibus ſubſidio iret,cùm pro certo haberet, tanti laboris fructum ſe ab eo accepturum,qui benè meritos præmio ſemper remuneratur æterno. Henricus ad hæc dicitur reſpondiſſe, ſe tempore valde excludi,ac propterea non licere ſibi, cùm per domeſticas,tum per externas ſeditiones abeſſe, atque idcirco pollicitus eſſe in ſtipendium militum pecuniam. Ad ea patriarcha ſubiunxit: Nihil agis rex, non egemus pecunia,quam abundè multi ſuppeditant,ſed imperatore, qui bellum gerat ſuis fortiſsimis militibus, quales te habere, ſatis omnib. conſtat. Tum Henricus multas occupationes excuſans,quamobrem non poſſet rem in præſentia militarem obire, bonis ac blandis verbis Heraclium vſque Douerum deduxit, vnde in Galliam tranſiturus erat,ac ibi poſtquam onerarat magnificis promiſsis hominem dimiſit. Sed antiſtes prius quàm digrederetur, in hunc fermè modum aperto,vt aiunt,pectore,locutus fertur: Ingratiſsi

mus es princeps, quippe qui non modò ne[illegible] operam nauare Deo opt. max. pro tot acceptis beneficijs, ſed etiam verba das, qui te, mihi crede, meritò deſeret. Et quia, vt video, iſta nequaquam libenter audis (rex enim ſubiraſcebatur) non ea tamen ſilebo: quandoquidem nihil refert, an hîc à te Chriſtiano impio occîdar, an in Syria à Saracenis. Cui rex ſubitò reſpondit: Si vna duntaxat lingua omnibus meis populis eſſet, haud dubiè talia mihi ea lingua non auderet proferre. Verũ ais, inquit antiſtes, cùm ſis charus nemini, nemò te commiſſorum commonefacit, quò malã ſemper viuas vitam, malamq́ue poſtremò mortem obeas. Hæc fatus in continentem traſmiſit Heraclius. Sunt tamen qui tradant Heraclium accepto primo regis reſponſo, & abiecta auxilij impetrandi ſpe, ſtatim abijſſe: quibus magis aſſentior.

Eodẽ anno Gaufredus filius regis Britanniæ, dux Lutetiæ morbo interijt, ſepultusq́ue eſt in ea vrbe, ad diuæ virginis ædem, qui Arthurum vnicum filium ex ſe genitum, reliquit hæredem.

¶Ita in Anglia otium erat, & iam annus ſalutis MCLXXXVII agebatur, cùm Hieroſolymorum vrbs morte Chriſti Seruatoris noſtri nobilis, à Saladino capta eſt, poſt octauum & octogeſimum annum, quàm à Gotthofredo, & alijs Chriſtianis ducibus fuerat recepta. Cuius rei triſti nuntio in Italiam allato, cum primis dolore animi confectus Vrbanus tertius optimus põtifex, dum ſub-

mittere noſtris ſubſidium parat, Ferrariæ in itinere moritur. Deinde Clemente tertio pontifice de bello in Saracenos gerendo edictum proponente, multi nomen dederunt, inter quos Ricardus filius regis vnus fuit. Flagrabat interim odium inter Philippum regem & Hēricum, partim ob nō redditum Vellocaſsinum, partim ob non datū iuſiurandum à Ricardo, quod ille dare differebat Philippo debitum, ex eo, quòd Aquitaniam teneret. Quare Philippus, vt anteueniat hoſtem, magnis copijs Anglicos fines ingreſſus, agrū ad Caſtrum vſque Rodulphi populatur, atque eum locum obſidet. Quod vbi Henricus cognouit, coacto repentè exercitu, vnà cum Ricardo filio, ſuis auxilio venit, poſitisq́ in conſpectu hoſtiūm caſtris, ſuos ex itinere feſſos reficit, facturus ſtatim poſt copiam pugnandi Franco. Verùm antequā ad certamen ventum ſit, interuentu Ioannis Cardinalis legati Romani pontificis, qui à Clemente ad reconciliandos hos reges, miſſus paulò antè fuerat, pax æquis conditionibus inter eos conuenit. Aduenerunt ſub idem tempus nuntij ex Aſia qui ſignificarent Saladinum, poſt captam ciuitatē ſanctam, omnia apud noſtros deuaſtare, & pauca admodum loca in fide permanere. Quo nuntio, reges Philippus & Henricus in primis mœrore affecti, non longè à Giſortio in colloquium venerunt, atque ibi more noſtro, cruce in communes hoſtes deſumpta, ad parandum exercitum matu-

rè digreſsi ſunt. Sed malus quidam, vt reor, dæmon rebus Chriſtianis nimium inuidit: nam conſilium aliter cecidit, quando pax inter reges paululum inuiolata permanſit. Cuius ſceleris perfidiæq; notam ſcriptores Galli in Anglum contorquent, tradentes Ricardum fœderis ruptorem, bellum intuliſſe Raimundo Toloſatium comiti. Econtrà Angli eam culpam in Franco reſediſſe volunt, prodentes Philippum tanquam impium turbata pace, bellum mouiſſe, vt Henricum auerteret ab exercitu conflando, quē ille in expeditionem Hieroſolymitanam educturus eſſet. Atq; ita eiuſmodi ſcriptores magis patriæ quàm veri amantes, dum alteri in alteros inuehuntur, non equidem hiſtoriam ſcribunt, ſed per diſceptationes, inimicitias gerunt, ſimultates exercent, quo fit, vt neſcias, quem vti veriorem ſcribendo ſequare. Verùm quicunque id fœdus violarit, ſatis conſtat Philippum regem ſumptis actutum armis, caſtrum Rodulphi, Buſantalum, Argentonium, Montricardum, Monteſorium, Vindocinum, Leporoſum, & Paluellum de Anglo cepiſſe, & eodem temporis articulo, Ricardum ademiſſe Toloſatium comiti Moſacum, cum nonnullis alijs oppidis.

At Henricus qui eo tempore in Anglia exercitum belli Hieroſolymitani gerendi cauſa conflabat, accepto nuntio de rebus à Philippo geſtis, ſubitò in Normaniam traijcit, atque finitimo-

rum

agrum ingreſſus, multa loca ferro igneq́; deuaſtat: ſed quia hoſtis numero militum præſtabat, ac cognito eius aduentu, intra caſtra ſe tenebat, ratus pro tempore differendum eſſe, ad iniuriam vlciſcendam, Giſortium reuertitur. Hîc dum moratur Henricus, ad priora accepta à Fráco incommoda aliud longè grauius acceſsit: Ricardus enim filius appetebat, vt Adelam Philippi ſororem diu apud eum ſeruatam, ſibi iam in matrimonium ducere liceret, quam amator ſenex multa excuſando, multúmque procraſtinando tradere negabat, vtpote qui illam puellam iam ſecretò compreſsiſſet, vti ſuprà oſtendimus, ſtatuerátque facto cum Aleonora diuortio, vxorem ducere, atque illa affinitate fretus, ſi ex Adela liberos ſuſciperet, filios ex Aleonora genitos abdicaret. Igitur Ricardus haud patiens moræ, ac patri ſupra modum iratus, ad Philippum ſe contulit, quem non multò poſt Ioannes frater ſecutus eſt, maximáque pars militum cum illis ad hoſtem defecit. Quæ res tantum doloris Henrico inuſsit, vt ſtatim poſt ex mœrore animi ægrotare cœperit. Philippus autem per hunc modum nactus feliciter bellandi opportunitatem, primo quoque tempore omnibus copiis in Cenomanos proficiſcitur, agroq́; paſsim direpto, eorum vrbem circumuallat, in qua Henricus tunc erat: qui ſiue vt longè impar viribus, ne vita periclitaretur, ſiue coactus incendio, quod

ipſe in vicis ſuburbanis fecerat, vt ne Franci ea loca commodo eſſent, & vento adauctum in vrbem irrepſerat, repentè Chinonem diſceſsit. Atque ita Cenomani puncto temporis præſidio deſtituti, non multò poſt hoſti ſe dediderunt. Hac victoria Philippus elatus, traiecto flumine Ligeri, Turones in poteſtatem redigit, eorumque vrbem præſidio firmat. Quibus rebus feliciter geſtis, exercitum præda locupletem reducit. Henricus tot incommodis vno tempore affectus, vbi cognouit Cenomanorum vrbem in hoſtis poteſtate eſſe, quia præ ea reliqua continentis oppida non magnopere curabat, ita commotus eſt, vt continuò temerè clamauerit, ſe deinceps à Deo reuocaturum cor, hoc eſt, amorem, qui ei debetur, propterea quòd permiſiſſet vrbem ſibi tam charam ab hoſte occupari: attamen ſtatim poſt ſe collegit, agnouit errorem, ac depoſuit. Sed cùm animo pariter ac corpore æger, de rebus ſuis iam planè diffideret, neceſſariò placuit pacem pro tempore, & pro re, per legatos à Philippo petere, de qua nihil ab hoſte impetratum. Hæc autem ille mala, quæ Heraclius patriarcha Hieroſolymitanus, paucis antè annis ei ventura prædixerat, ſi magnitudinem poteſtatis parcius peccandi licentia metitus fuiſſet, quemadmodum Hugo Lincolnienſis epiſcopus iugiter monebat, haud dubiè facilè euitaſſet. quapropter deſperata tam rerum ſuarum, quàm cor-

poris

patriam ſalute, calamitatum concurſu magis oppreſſus, quàm morbo confectus, pridie Nonas Iulias occidit, annum agens ætatis ſexageſimum alterum, qui fuit trigeſimusquintus, ampliusq́ menſes nouem, cùm regnare ceperat, & humanæ ſalutis MCLXXXIX. Et hic Normanorum, Francorum, id eſt, externorum hominum principatus in Anglia finis fuit, poſt annos CXXII, quàm Gulielmus primus regno Angliæ potitus eſt: nam qui inde regnarunt, Anglos iure appellamus, quòd in Anglia nati, & lingua & moribus Anglicanis imbuti, more gentis vixerint. Atque ita poſt Normanos, Francóſque, Anglia tandem ſibi reddita eſt. Nunc ad Henricum reuertor. Sepultus eſt Chinone, vbi vitam finiuit. Sunt tamen, qui ſcribant delatum eſſe corpus funerali pompa ad nobile cœnobium diui Ebrulphi, ordinis diui Benedicti, Sagienſis diœceſeos, quod eſt poſitum prope Aquilam oppidum, ad viginti milliaria, in Alenconienſi principatu, ibiq́ humatum, & in itinere Ricardo funeri patris obuiam facto, ſanguinem è naribus demortui ſubitò manaſſe, quaſi indignãtis, propter impij filij aſpectum. Mors eius mirabili prodigio præcognita dicitur, ſicut in credulum vulgus iam tum exijt: paucis diebus ante mortem, ex quodam lacu in Normania piſces noctu in terram exilientes, tanto ſtrepitu ferunt congreſſos, vt multi mortales accurrerint illuc

viſum miraculum, nullumque piſcem in [...] ſuperſtitem inuenerint. Henricus ex Aleonora vxore ſuſtulit liberos, vti ſuprà perappoſitus edocuit locus, Henricum, Ricardum, Gaufredum, & Ioannem. Aliqui his addunt binos præmatura ætate mortuos. Item Mathildem, quæ nupſit Henrico duci Saxoniæ, Aleonoram deinde locatam Alphonſo octauo regi Caſtulonenſium quorum hodie patriam nominant Caſtellam, ex qua Blanca orta eſt diui Ludouici Francorum regis mater, & Ioannam, quam Gulielmus rex Siciliæ in matrimonio habuit. Ex concubina ſuſcepit Gulielmum, & Gaufredum.

Corpore fuit optimo, & validiſsimo, frigoris æquè atque æſtus patientiſsimo, amplo capite, pectore lato, voce fracta, cibi parciſsimus, vt præſertim ne pinguior fieret, propter quod etiam dum à militaribus rebus vacabat, aut venatione, aut deambulatione corpus exercebat: ſtatura iuſta, forma elegantiſsima, colore ſubrufo, oculis cæſijs, ingenio acutiſsimo, memoria longè tenaciſsima eorum quæ legiſſet, vidiſſetve, animo magno, & in aduerſis quàm in ſequundis rebus conſtantiore, niſi in extremo vitæ exitu, in quo ille eum ab amicis omnibus fermè deſtitutum, aliquantulum defecit. Liberalitate in omnes vſus eſt, quippe qui ſuis militibus ſæpius donatiuum dedit, & rara à ſuis populis tributa exegit. Artis militaris periti ſsimus, in rebus

que bellicis fortunatiſsimus, milites ſuos magis extinctos deſiderabat, ac collaudabat, aſsiduaq; recordatione deflebat, quàm ſuperſtites diligebát, vt hoc pacto admoneret ſuos, eò minus mortem formidare, quò magis certum ſcirent ſibi deinde post vitam ſtrenuè actam, apud poſteros honores haberi. Item non illiteratus fuit, ſicut & prudens habitus eſt.

Vitia eiuſdem hæc commemorantur: vrgente fortuna, nemo mitior, benignior, ac plura pollicens, fauente eadem, nemo quoque acrior, durior, atque ad violandum fidem facilior. Auaritia quoque notatus eſt, quippe qui etſi in milites & externos liberalis, in domeſticos tamen ac præſertim in filios non item, qua potiſsimum de cauſa illorum animos ab ſe auertit. Iuſti & æqui non perinde vt commodi amator. Item in eo fuit nimia mulieroſitas, id eſt, mulierum amor, quæ res demum cauſa fuit alienationis tam filiorum, quàm amicorum ab eo: nam non contentus vxore, multas dilexit fœminas, & in primis puellam quandam ſucci plenam; quam ipſe Roſimundam, vulgus verò Roſam mundi appellabat, quòd eſſet forma præter cæteras, liberali atque venuſta, cui apud pagum Vodeſtocum, miro opere domum ædificauit inſtar Labyrinthi, vt ne ab vxore pellex facilè deprehendi poſſet. Sed puella parum ſuperſtes fuit, cuius ſepulchrum etiam nunc viſitur apud

Oxonium,

Oxonium, in cœnobio monacharum, quod Godſtoueium vocant, in quo hoc diſtichon inſcriptum eſt:

Hoc iacet in tumulo Roſa mundi, non roſa munda,
Non redolet, ſed olet, quæ redolere ſolet.

Præterea Henricus res ſacras minus aliquando curæ habuit, quàm par fuerat. Porrò Thomam ſanctiſsimum virum perſecutus eſt. Legatos Romani pontificis nequaquam prius regni fines ingredi eſt paſſus, quàm iureiurando promitterent, nihil ſe contra conſuetudines quaſcunque regni præſcripturos, id quod illi ſeu metu ſeu muneribus adducti fecerunt. Nulla auxilia Chriſtianis ducibus in bello Hieroſolymitano laborantibus tulit, tametſi in illud bellum bis térve ingredi cœpit, quod tamen minima occaſione impeditus ita ſemper extraxit, vt nunquam geſſerit: quod vel domeſtico diſsidio aſsignari poteſt. Non omiſerim hoc loco rem, quamuis ab omnibus ferè ſcriptoribus decantatam: ferunt enim in comitum Andegauenſium familia, vnde hic Henricus editus eſt, principem quandam fuiſſe fœminam triueneficam, maleficamq́; & eam compulſam ad extremum colere & venerari euchariſtiam, ſubitò è templo per feneſtram à conſpectu hominum auolaſſe, nec comparuiſſe vnquam. Ab hac muliere poſteriores eius familiæ comites originem duxêre:

Quare tradunt diuum Bernardū cùm ita aliquando vſu veniſſet, vt de hoc Henrico ſermonē haberet, prędixiſſe futurū, vt ipſe cum filijs, & filij inter ſe perpetuò digladiarentur, perinde ac planè euenit. Atq; ita ſapiens diuinare ſolet. Viri fama nobiles id tēporis vixêre, Theobaldus Cantuarienſis antiſtes, doctrina & vitæ ſanctitate clarus: Hugo epiſcopus Lincolnienſis, in quo nō minor eruditio fuit, quàm morū puritas, poſt mortē miraculis nobilitata. Huius obitus in ſextū Ioannis regis annū incidit, ideoq; de eo tū plura dicā, quādo ad ea tēpora veniemus. Itē Ricardus Vintonienſis, Gaufredus Elyēſis, Robertus Bathonienſis epiſcopi diuinis pariter atq; humanis literis eruditi, & Aldredus Vigornienſis epiſcopus, vir bonus atq; ornatiſsimus, qui Gloceſtriæ cœnobiū condidit monachorū ordinis diui Benedicti, illudq; diuis dedicauit apoſtolis Petro & Paulo. Fuerūt hoc quoq; tēpore viri militarib. rebus præſtantes Robertus comes Leceſtriæ, vbi loci cœnobiū regulariū canonicorū quos vocant, condidit, qui filiū ſui nominis & gloriæ ſuperſtitē reliquit: Hūgo Bigotus, Rainaldus Cornubiæ comes de quibus in fine vitę Stephani meminimus: Robertus Ferryſus, Ricardus Laſcius, Rogerius Mōbraius, Rodulphus Fulgerius, Hūfredus magiſter equitū hoc eſt, Coneſtabilis, Ranulphus itidē Granula, Gulielmus Veſeius & Bernardus Baliolus, bello & pace longè principes militari gloria ornati.

POLY-

POLYDORI

VERGILII ANGLICÆ HISTORIÆ LIBER DECIMVSQVARTVS.

RICARDVS facto patris funere, Rothomagum proficiſcitur, ibiq; habito principum concilio atq; ſingulis in eius verba iurantibus, Normaniæ dux conſalutatur. Dein intentus ad theſauros patris inquirendos, Stephanum Andegauenſium præfectum in cuſtodiam tradit, cogitq; hominē quicquid pecuniarum in diuerſis arcibus iuſſu Henrici, diu antè recondidiſſet, depromere. Dum hæc & huiuſmodi curat, Ioannes frater ad eum venit, quē perbenignè accepit, atque præter omnia, quæ illi pater teſtamento reliquiſſet, Aniſiam filiam vnicā Roberti comitis Gloceſtriæ in matrimonium dandā curauit: nam Ioannes paulò antè vxorē filiam quondam Huberti comitis Moritonij, nullis ex ea ſuſceptis liberis, amiſerat. Poſtremò memor matris Aleonoræ, quæ adhuc in Anglia carcerę tenebatur, confeſtim per literas mandauit, vt liberaretur, eiq;, vt par erat, ſummā imperij detulit. Aleonora è cuſtodia educta, ma-

[illegible]que præter ſpem nacta autoritatē, omnē Angliam peragrauit, mira comitate omnes generatim amplectendo, vt ſibi & filio animos hominū maximè conciliaret: ſed in primis quoniā experta erat carceris ſuppliciū eſſe mortalibus grauiſſimum, quacunque iter faciebat, multas cuſtodias dimittebat, ſecundū illud Vergilianū, de Didone, libro Æneid. primo:

Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.

Interea Ricardus facto cum Philippo rege fœdere, loca quæ pater dudum amiſerat, cuncta recepit, vnà cum Adela, ea enim puella iampridem illi deſponſa fuerat, quam ob ſuſpitionem violatæ virginitatis, non multò poſt nulla eius habita notitia, repudiauit, ac cum dote, multisque muneribus locupletatam, domum remiſit, pactus prius nuptias cum Berengaria filia Garſiæ Nauarræ regis, quam in Siciliā ad Ioannā ſororem deduci iuſſit, vt eo loci in itinere nuptias faceret. Secundū hæc, cùm noſtri ex Aſia quotidie ſubſidium rogarent, reges deliberant, primo quoque tēpore iunctis armis, claſſeque parata, in Syriā nauigare, eoque cōmunicato conſilio, ambo ad iter faciendum ſe expediunt. Rebus Gallicanis ita ex animi ſententia compoſitis, Ricardus in Angliā profectus, primum Vintoniam, dein Sariſberiam iter diuertit, vbi loci repertis patris theſauris, mirum in modum oblectatus eſt, quòd ſcilicet longè maior illic pecuniæ aceruus foret, quàm quiſpiam crediſſet:

diſſet: tradunt enim præter lapides, veſtes, [illegible] vaſa pretioſa, reperta eſſe noningenta millia librarum. Quo auſpicio iuuenis ſublatus animo Londinum properat, conuocatoq́; concilio, rex creatur, & à Balduino Cantuarienſi archiepiſcopo more maiorum conſecratur. Fuit is annus ſalutis MCLXXXIX. Is Ricardus poſt primum Guielmum Normanũ, à quo regũ qui inſecuti ſunt ſeriem, ſuprà in fine eius vitæ diximus ab Anglis inchoatam eſſe, primus dictus eſt, qui id habuerit nomen. Item eodem tempore Gaufredus eius frater nothus fit archiepiſcopus Eboracenſis, qui in ordine antiſtitum Eboracenſium trigeſimus ſecundus ponitur. Ricardus acceptis regni inſignibus, ſummo ſtudio claſſem ac omnia ad Hieroſolymitanum bellum gerendum neceſſaria parat, & in primis indicto nouo tributo, vndecunque pro ſumptibus infinitis, qui in eum exercitũ impendebant, pecuniam congerendam putat. Itaq; poſſeſsiones omnes, portoria, vectigalia, ac comitatus nonnullos cum præfecturis, partim vendit, partim oppignerat, ex qua re ingẽtem ſummam conficit: ſed cum primis Hugonis epiſcopi Dunelmenſis, hominis longè ambitioſiſsimi fortunas ſuauiter ſpoliat: nam pactus ingenti pretio, eum Northumbriæ comitem facit. Quam ob rẽ, cùm ille poſtea inſolenter gaudio exultaret, rex eiuſmodi ioculare iactabat: Magnus ego nimirũ artifex, veteranum enim epiſcopum feci nouitiũ comitem.

tem. nam poſt Robertum Mulberienſem à Rufo rege be o victum, non fuerat quiſquã comes eius regi nis & Scoto ereptæ creatus.

Cùm ita rex domi ſuæ, mercatu ampliſsimo omnia haberet venalia, ciues quoque Londinenſes im s dederunt in ſumptus belli pecunias, qui vici im autoritate atque commodo à rege aucti ſunt: quia tum primùm conceſſu regis, comitia habere cœperunt, & ſibi in ſingulos annos eligere binos ſuæ ciuitatis gubernatores, vt conſules, quos Balliuos appellarunt: & primi fuerũt Henricus Cornhyllus, atque Ricardus Fizriuerius, id eſt, filius Riuerij. Ita per hunc modum ciuitas paulatim apud ſe Reipub. regimen conſtituit, factaq; eſt multò nobiliſsima ac opulentiſsima, atque propter grauitatem, celeberrima. Quãuis ita vſu veniat, vt non omnis Londinenſis pubes ſuis interdum maioribus digna videatur, idq; fatum vulgò Londino aſsignent, quod ſolum parẽtum indulgẽtia accidere ſatis liquet: nam illi quãtum ab initio præceptores quibus pueri in diſciplinam traduntur, aſtringunt, tantum relaxant: vnde iuuentus haud ſæpè imitatur parentes, qui cùm, vt plurimum, noui ſint, ſuis laboribus, vt infrà demonſtrabitur, coguntur facultates pariter atque honores ſibi parare. Quocirca videre licet in tanta ciuitate, admodum paucos ciuium filios, qui eadem habeant domicilia, atque eorum maiores hab erint. Sed ea domus labes partim ex

eo fit, quòd viri morientes ſoleant vxores
hæredes, & illæ iterum, etiam ætate prouecta, nu-
bere, ac per id, in alienam familiam bonorũ par-
tem maximam ſecum ferre; partim quia omni
tempore; permultæ ciuium familiæ mercaturæ
quæſtu ſatiatæ, vel potius contentæ, ex vrbe ſe in
agros poſſeſsionesq́ conferunt, quæ ita Londi-
no oriundæ, & alibi domicilia habentes, cùm o-
pum copia, tum nobilitatẽ longè ampliſsimæ fi-
unt. Forma autem ciuitatis eiuſmodi eſt. Omnis
quaſi populus per artificum collegia diuiditur.
exempli gratia: Lanifici de rege emunt priuilegiũ
quò ſibi liceat inter ſe ſocietatem coire, ſuum ha-
bere collegium, ſuas condere leges, quibus mono
polia inſtituant, pretiũ panno laneo conſtituant,
prohibeantq́, ne alij in vrbe vendant. Eſt autem
μονοπώλιον vox græca: ſiquidem μόνος ſolus dici
tur, & πωλέω eſt vendo, cùm poteſtas vendendi
penes vnum eſt, qui pretium etiam conſtituat:
quod reipub. vt Iuſtinianus ait, ſemper detrimen
tum affert. In illud verò collegium potiſsimum
veniunt, qui diſcendo artẽ, annos ſeptẽ, decẽmve,
aut eo amplius, ſeruiunt eiuſdẽ collegij lanificis.
Et ij dum ſeruiunt, aliorumq́ miniſtri ſunt, voca
bulo non ineleganti appellantur paremptitij, hoc
eſt, pares emptitijs ſeruis, quia perinde lanificis in
eos toto illo annorum ſpatio, ac dominis in ſer-
uos ius fermè eſt. Poſt exactos miniſterij annos,
ciues habentur; tametſi interdum ſine famulatu,

etiam

etiam pretio ciuitate donantur. Eodē quoq; ſer-
uitio vel fœminæ in ciuitatē adſcribuntur. Qua-
propter quotidie multitudo puerorum etiā nobi
lium æquè vt puellarū vſq; ab vltimis regni parti
bus Londinū confluit, qui ibi eo pacto diuitias,
honores, & honeſta coniugia conſequuntur.
Atque tale eſt inſtitutū, quo cætera opificum col-
legia vtuntur. Ciuitas igitur ex nobilibus nouiſ-
que hominibus aucta, ſuum ex ijs ſenatum, ſuū
nunc annuum prætorē, ſuos tribunos numero
duos, hoc eſt, vicecomites habet, & hos omnes,
ad iura populo dicenda reddendaq;. De eiuſce-
modi autem magiſtratuū initio infrà libro proxi
mo magis clarè & plenè ſuo dicetur loco. Sanè
ciuitas in quatuor & viginti diuiditur regiones,
quas cuſtodias nuncupant, quibus ſingulis ſingu
li præſunt aldermani, id eſt, ſenatores: nam elder,
Anglicè ſenior, & man homo dicitur: ſed e litera
in a ſonus cauſa mutata, aldermani vocantur.
Ex iſtis vigintiquatuor ſenatoribus, prætor opta
tur, qui prius quàm magiſtratum ineat, iuſiuran-
dum apud præfectum Statarij, quem baronē di-
cunt, regi dat. Hoc regiminis quoque genus vel
non valdè diſsimile habent cæteræ ciuitates, &
in primis celebriores. Satis commodè diuerti-
mus.

Deinde habetur tam epiſcoporū quàm princi-
pu[illegible]nciliū, in quo concilio antiſtes primùm,
reli[illegible]de primarij viri in verba regis iura-

runt,promiſeruntq; ſe in officio atque fide manſuros.Fecit idē Gulielmus rex Scotiæ,qui ad concilium illud ſimul venerat,& Ioannes,atque Gaufredus Eboracenſis antiſtes Ricardi fratres. At Scotus interim vel rebus ſuis maturè conſuluit, qui Caſtellum Puellarum, Beruicum, Roxburgum,& Sterlingum redemit à rege,quæ loca paucis antè annis, Henrico eius patri loco pignoris dederat. Ricardus poſt hæc de regni ſtatu confirmando prouidere magnopere curans, præfecit parti Angliæ quæ ad Scotiam pertinet,Hugonem Dunelmenſem epiſcopum,cui collegas dedit Hugonem Baldulphum,& Gulielmum Brunellum, viros ſpectatiſsimos: reliquam partem regni adminiſtrandam commiſit Gulielmo Longesham pe Elyenſi antiſtiti,quem regni cancellarium fecerat,viro impigro, cæterùm factioſo, & potentiæ, honoris, diuitiarum auido. Normaniæ verò & Aquitaniæ præfectum fecit Robertum Leceſtriæ comitem.Item domi ſenatum conſtituit ex ſapientiſsimis quibusq; viris, ad quem omnia referrentur.Poſtremò quaſi futurorum præſcius,hoc eſt,prouidens inſidiarum, quas fratres in ipſum molituri erant, vetuit Ioannem & Gaufredum vſque dum ab domo abeſſet, Angliam ingredi. Quod tamen decretum vt protinus reſcinderetur, mater Aleonora, ne filij inter ſe diſsidere, néve odio laborare viderentur,impetrauit. Quibus rebus ita conſtitutis,dum Ricardus it[illegible] at, fertur

[illegible] ſereno cœlo, ad Dunſtablum vicum apparuiſſe medio die in aëre crucem, & in ea imaginē hominis pendentis. Quo oſtento rex concipiens animo ſpem benè gerendæ rei, confeſtim cū florentiſsimo exercitu in Normaniā profectus eſt. Hîc conuocatis ad ſe tam Britanniæ quàm Aquitaniæ principibus, exquiſitim conſultat, quot potiſsimum naues, quantum militum numerū, in Aſiam traijceret, eosq́ admonet, vt Roberti præfecti dicto audientes ſint. Quo facto, & parata iā multarū nauium claſſe, Girardo Auxitano archiepiſcopo, Bernardo Baiocenſi epiſcopo, Roberto Sabeollo, Ranulpho Fulgerio, & Henrico Baldulpho, ſtrenuis ducibus claſsis præfectis negotium dat cibaria parandi, in ſexaginta minimum dies: militum verò centurionib. iamdiu antè delectis, vt equis armisq́ inſtructi atq́ ornati adſint, edicit. Interea dum præfecti & centuriones imperata huiuſmodi faciunt, ipſe poſteaquā multa quæ ex Reipub. vſu eſſe videbantur, conſtituerat, vt ſi quid in tam longo itinere humanitus accideret, multa enim pericula impendent, pręter naturam, ne hærede careret, ſibi in regnum ſucceſſorem deſignauit Arthurum ex fratre Gaufredo nepotē Britanniæ ducem, altæ indolis eximiæq́ virtutis adoleſcentulum.

Dum iſta gerebantur, & iam tempus [illegible] ſta[illegible] venerunt legati à Clemente pontifice Ro. n[illegible] omnium id negotij procurante, qui Ri-

cardo ſignificarent rem Chriſtianam in Aſiatica affligi, vt nullam amplius temporis dilationem ferre poſſet. Sub eoſdem quoque dies, Philippus rex itidem per literas docuit, iam ſe omnia quæ ad nauigandum opus eſſent, paraſſe, ad iterq́ʒ expeditum eſſe. Quocirca Ricardus iam rebus omnibus paratiſsimus, & claſſe ad Sequanæ oſtium traducta, eôdemq́ʒ omnibus peditum equitumq́ʒ copijs contractis, militē naues ordine ac ſine tumultu conſcendere iuſsit, vt primo quoque die, ſequundo ſe vento daret. Itaque vt omnes cum neceſſario commeatu, in nauibus fuerunt, ipſe cū electa parte militum, ætate & virium robore florentium, terreſtri itinere Maſsiliam, quæ eſt Narbonenſis prouinciæ vrbs, contendit, vt eo loci nauem conſcenderet. Per idem temporis Philippus etiā rex dato ſigno, ſoluere naues imperauit, qui Ricardum præcedens, Genuā ſe contulit. Claſsis Anglica nihil poſt profectionem principis cunctata, vento ſequundo ſatis vehementi in altū delata, curſum in Maſsiliam direxit. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCLXXXX. Quantum autem militum, aut nauium ſecum Ricardus tranſportauerit, inter ſcriptores parum conſtat, etſi annales qui vera loquuntur, teſtantur fuiſſe exercitū ad triginta peditum, & quinque equitum millia. Peruenit Maſsiliam interim rex, vbi dum aduentum claſsis opperitur, commeatum & cætera omnia nauigationi neceſſaria magno ſtudi[illegible]at.

Claſsis

Claſsis interea vento in altum delata, dum curſum, vt dictum eſt, in Maſsiliam tenet, oborta ſubitò tempeſtate, diuerſa agitur, ac aliæ aliò naues iactantur. Ferunt Anglis penè fluctibus ſubmerſis, & Deum identidem inuocantibus, diuũ Thomam martyrem diuinitus adfuiſſe, eosq́ bonis verbis conſolantem, ſalutem certam promiſiſſe, atque ſtatim poſt ingentem maris tranquillitatẽ eſſe ſecutam. Vbi tempeſtas per hunc modum ſedata eſt, naues cœptum iter ſequentes, aliæ poſt alias Luſitaniam proximam partem Hiſpaniæ, quam nunc Portugalliam appellant, curſu petũt, quò tamen prius quàm perueniant, à Saracenorum piratis Hiſpaniæ oram latrocinijs infeſtam aſsiduè reddentibus, multis incommodis afficiuntur. Hîc dum claſsis ſe reficit, Ricardus cùm iã pertæſum eſſet tantæ moræ, arbitrans claſſem tẽpeſtate impeditam, ad diem conſtitutum adeſſe minimè poſſe, conductis vndique nauigijs, in Siciliam ire perrexit: qui infero mari celeriter percurſo, poſt trigeſimumnonum diem, quàm à Gallia receſſerat, Meſſanam vrbem Siciliæ maritimã attigit, quò etiam paulò antè Philippus rex amiſſa bona parte claſsis, peruenerat, atque ibi ambo hybernandum conſtituunt. Claſsis Anglica interim Maſsiliã profecta, cognito regis diſceſſu, cõfeſtim Meſſanam traiecit.

Sub idem tẽpus, Gulielmus ſecundus Siciliæ [illegible]ormi moritur, nullo legitimo hærede re-

licto,cuius regni proprietas ad Ro. pontificē pertinebat.Inſulani tamen heroês, Tancredū ſtatim ſubſtituêre,ex Rogerio auo Gulielmi & concubina natum,hominem tantæ ſocordiæ,vt eum Gulielmus negaret ex Rogerio genitum. Is licet Ricardum magno apparatu hoſpitio acceperit,non ei tamen fidebat,quòd ille dotem Ioannæ ſororis viduæ quæ Gulielmo regi nupta fuerat, intēpeſtiuè repeteret,quam ipſe in numerato non habebat,verebaturque,vt Clementis pontificis partes ſequeretur,qui in Siciliæ regnum ius ſe habere contēdebat:quare omnia loca pręſidio firmat, conſilia cum ciuibus Meſſanenſibus clàm confert quemadmodum cogere poſsit Anglum ab inſula decedere, incœptumque maturius accelerare iter.Hæc cogitantibus ciuibus, facilè ab Anglo data eſt occaſio tumultus faciendi. Porrò cùm militum nonnulli ſe licenter gererent,ita vt fit,in magno hominum numero, Meſſanēſes minima re permoti,arma ceperunt,factoq; derepente impetu,Anglos ex vrbe eiecerunt,clauſisq; portis,ſe ad reſiſtendum muniêre.Ricardus qui extra vrbis muros ſtatiua habebat,ijs rebus cognitis,ira accenſus,militem arma capere,ac ad oppugnandam vrbem aggredi iubet.Dum Angli ſe expediunt ad iniuriam vlciſcendam,Tancredus aliquot regni principes ad Ricardum mittit,qui exponāt nihil ſuo aut publico factum conſilio, ſed tumultum ex inſcitia leuitateq; vulgi ortum,& [illegible]

[illegible]

rea nolit quicquam grauius de ciuitate iudicare, neque de ſua erga Siculos beneuolentia diminuere, cùm ipſe præſertim ſit in autores tanti facinoris acriter animaduerſurus. Interuenit etiam Philippi autoritas, ad controuerſiam eiuſmodi dirimendam. Quibus rebus factum eſt, vt Ricardus in præſens vrbem oppugnare diſtulerit. Tenebāt ſe interim Meſſanenſes intra mœnia, & læſi principis iram timentes, de induſtria tempus reconciliationis vſque eò extrahebant, dum Anglus ſuperueniente vere, abiret. Atqui non latuit ea res Ricardum, qui animaduertens verba rebus eſſe contraria, & ſe ab oppidanis ludificari, admotis ſubitò ſcalis, alijsq; bellicis inſtrumentis ad muros, ſubiectoque igne portis, tanto impetu repugnātes adortus eſt, vt vnius diei labore, fractis mœnibus, portisq; reuulſis, vrbe potitus ſit, tantum abfuit, vt oppidani diutius reſiſterent. Bene multi vtrinque interfecti ſunt, maiorq; cædes ſecuta foret, niſi Ricardus iuſsiſſet militem ferro abſtinere, commotus ciuium precib. veniam miſerabiliter rogantium. Sedato tumultu, ac nonnullis Siculis recentioris doli autorib. pœna affectis, Tancredus non multò pòſt adfuit, qui conſcius culpę quòd Meſſanenſes incitaſſet ad expellendum Anglum, ne Ricardo deinceps ſuſpectus foret, poſtquam immanē pecuniam ab amicis mu[illegible] eſt, r[illegible]ita Ioannæ reginę dote, ſe pacem pecunia red[illegible]um, atque vt eandem noua affinitate

con-

confirmaret, filiam (nomen puellæ Annalium ſcri ptores, vt ſolent, non ponunt) Arthuro Britanniæ duci in matrimonium daturum pollicitus eſt. Vtrumq; libenter audiuit Ricardus, qui conſultè in gratiã & Siculum recepit, & affinitatẽ non neglexit.

Ita peractis rebus inter Siculum & Anglum, grauior inde diſcordia inter Gallũ & ipſum Anglum orta eſt, quò, credo, ſemper eſſet aliquod impedimentum, cur cõmunibus rebus minus ſubueniretur: nõ enim tulit æquo animo Philippus, quòd Ricardus coëgiſſet Siculum ſua imperata facere, atque grandi pecunia pacem redimere. Quapropter ardentes inuidia Franci, inſuper iracundia & audacia impulſi, minimam nacti occaſionem, primùm ita cum Anglis altercati ſunt, vt deinde ad arma vtrinque concurſum ſit. Fuiſſet magna cædes edita, niſi refrixiſſet ſubitò: nã pro ſe vterq; princeps tumultũ preſsit. Veruntamen ea pugna cum primis nomini Chriſtiano malo fuit: nam Philippus qui Ricardum violati hoſpitij criminis & auaritiæ accuſabat, quòd ciues Meſſanenſes, qui cibaria, qui hoſpitia militibus parauiſſent, iniuria affeciſſet, non ſuorum culpa, ſed ſpeciatim Anglorum contumelia, atque inſolentia ad arma ventum eſſe prædicabat. Acceſsit ad [illegible] quòd Ricardus in familiari colloquio palàm dixit ſe [illegible]liam regis Nauarræ ducturum in [illegible]atrimonium, repudiata Adela eius ſorore [illegible] er [illegible]um

idem tẽpus cõfecit. Quare deinceps etſi rem quæ ei erat incluſa medullis, prudẽs diſsimulauit Philippus, odium tamen incredibile ſemper in Ricardum habuit. At ineunte iam vere, Philippus prior educta claſſe, è Sicilia digreſſus, proſpera vſus nauigatione, Ptolemaidem quam Acconem vocant, à noſtris diu antea obſeſſam peruenit, qui poſitis nõ procul ab vrbe caſtris, hoſtes valdè terruit, noſtrorũ verò & copias & animos adauxit. Poſt hæc, vbi militem à laboribus refecerat, in oppugnationẽ ſimul cum cæteris ducibus, totis viribus incumbere cœpit. Ricardus interea rebus cum Tancredo cõpoſitis, vnà cum Ioanna ſorore, quæ Berengariã puellam filiam regis Nauarræ ſponſam ducebat, nauem ingreſſus eſt, ac cum tota claſſe ex Siculo littore in altum delatus in grauem incidit tempeſtatẽ, qua iactatus, in Cyprum inſulam tandem peruenit: & cùm ab inſulanis portu prohiberetur, vi ingreſſus, ac eam latè populatus, magno ſuorum firmauit præſidio, captiuis nonnullis apud ſe retentis. Hîc Berengariã ſibi matrimonio iunxit, factiſq; nuptijs, inde digreſſus, Ptolemaidẽ in caſtra profectus eſt, cùm oppugnaretur tum acriter vrbs, quæ magno Saladini præſidio tenebatur.

Interea in Anglia ex inſolentia & auaritia Gulielmi Elyenſis antiſtitis initiũ magni m[illegible] eſt: homo terræ filius, vti in prouerbio habetur d[illegible] indigens, ſubitò factus diues, cũ paulò

antè

antè creatus eſſet à Cœleſtino pontifice Romano legatus, mutationem fortunę malè vſurpans, dominatum ſibi affectabat Quocirca acto epiſcoporum conuentu, multa ſuò arbitratu ad proprium commodum immutat, ſubornatusq́ pecunia ab Hugone epiſcopo Ceſtrẽſi, monachos de ſacerdotum collegio, quod Conuentriæ erat, eijcit, presbyteris in eorum locum ſubſtitutis, qui vulgò ſeculares dicuntur. Exin præfectis quos Ricardus conſtituerat diſcedens, omni adminiſtratione deiectis, Ioãni inſidias molitur, veritus, ſicut aiebat, ne is regnum occuparet, ſi fortè Ricardus ſine liberis moreretur. Item Gaufredum alterũ Ricardi ex concubina fratrem Eboracenſem archiepiſcopum, è loco ſacro vi extractum in carcerem mittit, quem tamen rogatu quorundam epiſcoporum, qui pro eo promiſſa fecerant, ſtatim poſt educi iubet. Poſtremò nobilitatẽ quã contra ſuam libidinẽ venturam tandẽ aliquando timebat, paſsim fortunis ſpoliat. Cæterùm hæc atque alia eiuſmodi quanquam tyrannidẽ præ ſe ferebant, homo tamen callidus officij nomine calumniã prætegebat: nãque ideo reliquos præfectos regni ſe priuaſſe poteſtate prædicabat, vt ne populus multorum dominatione faſtiditus, quereretur ſe loco vnius regis, plures habere reges: [illegible] is ſimul cupiditatibus ſe obuiam ire, ne [illegible] regnũ [illegible] ut viuo Ricardo inuadere, aut [illegible] tuo, illud Arthuro eripere auderet: at [illegible]

pecuniam

pecuniam exigere, vt regi tantum bellum gerenti neceſſariã ſuppeditaret. Quid, quòd aliam addebat cauſam, ſe ea omnia iuſſu regis facere? perinde quaſi fas eſſet, ius omne principis iuſſu reſcindere. Verũ huiuſmodi rationes vt confictæ erant, ita parum valuêre. Quare ſic animi omnium irritati erant; vt nihil propius factum eſſet, quàm vt ſeditio aliqua fieret: propter quod nõ multò poſt ab Aleonora matre factus certior de eiuſmodi facinoribus Ricardus, ſtatim principes tumultuantes retinere in officio literis, nuntijs, præmijs, pollicitationibus magnopere ſtuduit, ac ſimul per literas Elyenſem admonuit, vt cum populo mitè ageret, quò in fide ſponte ſua permaneret. Atque ſic præceps Elyenſis furor parum reſtinctus eſt, cùm alia parte, paulò ante paſcha, orto tumultu inter Chriſtianos & Iudæos, qui Eboraci & Lincolniæ agebant, ciues ſumptis feſtinanter armis, miſeros Hebræos viros pariter ac fœminas trucidarunt, extra paucos, qui profeſsi ſunt ſe Chriſtianos fieri velle. Id facinoris rex grauiter tulit, quòd in bellũ proficiſcens ab ipſis Iudæis fuerat valdè pecunia adiutus.

Iam alter agebatur annus, cùm in obſidione Ptolemaidis adhuc perſeuerabatur, & hoſtes videntes aduentu duorum regum, ſic eſſe auctum Chriſtianorum exercitum, vt ſi facto imp[illegible], vi be[illegible]pugnarent, ægrè reſiſtere poſſen[illegible] tandem ſp[illegible]unt ſe deditionem facturos, ac partem

crucis

crucis reddituros, quam in ea ciuitate eſſe fere-bant, ſi cuncti qui in præſidio erant, cum ſingulis veſtimentis, incolumes dimitterentur. Admiſſa conditione, Ptolemais ſiue Accon biennio obſeſſa noſtris dedita eſt. Hîc inter Latinos principes, æmulatione imperij atque virtutis diſcordiæ iãpridẽ exortæ, manifeſtè gliſcere cœperũt, quod inferius planius fiet, & in primis inter Auſtrenſes hoc eſt, Pannonios ſuperiores & Anglos, id mali ortum habuit. Sanè Auſtrenſes gloriæ captæ vrbis inhiantes, primi ſigna in muris poſuêre, quæ Anglus ilicò in terrã excuſsit, ſuaq; ſubiecit: quod facinus Ricardo deinde malo fuit. Recepta per hunc modum Ptolemaide, pars ciuium captiuorum à Philippo educta cum Chriſtianis captiuis commutatur: alteram partẽ quam Ricardus deduxit, quia dominica crux non eſt reperta, idque barbarorum fraude factum credidit, momento interemit: fuerunt numero circiter millia ſeptẽ: quare Ricardo vitio datum eſt, quòd non ſeruaſſet barbaros ad captiuorum Chriſtianorum cõmutationem: ſed ferox animus ſeipſum continere non potuit. Saladinus Ptolemaide amiſſa, deſperans poſſe reliqua loca tueri, quæcunq; vrbes viſæ ſunt ſitu & opere minus idoneæ ad reſiſtendum, eas mœnibus nudauit. In ijs fuerũt Porphyria, Cæſarea, Aſcalon, & Gaza. Ricardus contrà cum Philippus Galliam repetiturus, bello abſtinere inciperet, Ioppem inſtaurauit, eóq; Chri-

ſtianorũ

ſtianorum coloniam deduxit. Eſt enim Ioppe vrbs Palæſtinæ, quæ, vti Plin. lib. v. teſtatur, ante terrarum inundationem, quæ tempore Noë accidit, condita eſt, habetq; portum cõmodiſsimum, quapropter Ricardus locum retinendum conſtituit. At Saladinus de Hieroſolymis Chriſtianis relinquendis, conſilia iam agitabat, vt tandem aliquando tam longo bello defungeretur, cùm audita Philippi & Ricardi diſcordia, in ea retinenda vrbe perſeuerauit. Enimuero cum Philippus & Ricardus totis viribus in oppugnationẽ Ptolemaidis incumberent, ac ſæpè iunctis armis, ſæpéque ſeparatis copijs, muros inuaderent, & modò alijs atque alijs cõſilijs ac artibus vterentur, ſimultatum veterum facilè memores cœpêre ſenſim inter ſe diſſentire, ac alter alterius dictum factumve ita improbare, vt ex huiuſmodi varia belli gerendi ſententia, initium magnæ diſcordiæ ſit factum. Quæ res & multorum ipſorum fortiter factorum memoriã obſcurauit, & Reipublicæ noſtræ vires maximè debilitauit, corrupit, ſicut infrà demonſtrabitur. Quocirca Philippus vir & ipſe magno animo, ac magnarũ rerum cupidus, cùm fortunã belli noſtris obſecundare cerneret, & ſibi perſuaſum haberet Ricardum animi magnitudine ac ferocia cæteris ducibus Chriſtianis longè præſtantiorem, non facilè poſſe ſocium belli gerendi ferre, arbitratus eſt ſe cum tali ac tanto belli conſorte, nihil ferè ſuo ductu aut arbitratu

glorioſum

glorioſum eſſe facturum: qui ex ſua æmulatione concitatus, & eius cœli grauitatē excuſans cui obnoxius eſſet, ex Syria primo vento nauigat in Apuliam, & inde Romam voti cauſa profectus, in Galliam reuertit, relicto Odone Burgundiæ duce in bello Hieroſolymitano, qui rem Chriſtianam iuuaret. Cœleſtinus tertius Romanus pontifex, qui Clementi ſucceſſerat, Philippum redeuntem ex Syria, dum Romæ fuit, maiorē in modum rogauit, vt nihil in Ricardum, in quem infeſto perſpexerat eſſe animo, poſtquam ſe in Galliam recepiſſet, moliretur, quò tam vtilis Reipub. Chriſtianæ dux à ſacro bello non auerteretur. Cæterùm Philippo ex Syria decedēte, Ricardus quem ſuo, vt dicitur, Marte facere in primis iuuabat, maiore quidem animo quàm antea ad rem bellicam aggreditur: quo potiſsimum tempore, duo ſicarij Conradum Montiferratenſem Tyri in foro ambulantem interfecerunt, qui ex fuga retracti, exquiſitiſsimis cruciatibus affecti, confeſſi ſunt ſtatuiſſe ſe omnibus Latinorum ducibus per eum modum necem machinari.

Eiſdem temporibus in Anglia Ricardus aſsiduis ſuorum querimonijs ſolicitatus per literas, Elyenſem antiſtitem omni adminiſtratione priuauit, in eiusq; locum Gulielmum Rothomagēſem Archiepiſcopum ſubrogauit. Quo facto inimici gaudentes, in Elyenſem iam in ordinem redactum autore Ioanne conſpirant. Itaque habito

concilio,

concilio, cęteri epiſcopi hominem cum multis alijs, more ſuo, publicè execrantur, quòd ille iuſſiſſet Gaufredum Eboracenſem antiſtitem in cuſtodiam, prout ſuprà dictum eſt, tradi, & reliqui talia iuſſa executi eſſent. Quibus rebus cognitis, Elyenſis peiora & ea quidem digna factis ſuis timens, muliebri veſtitu amictus in continentem tranſmittere tẽtat, qui littus ab inimicis circa Douerum teneri reſciſcens, quippe illis eius fuga clã minimè fuit, atque huc atque illuc errabundus dum nauem quæritat, fortè cognitus capitur, cõtemptuſq; ab omnibus in carcerem conijcitur, cogiturq; primum arces omnes quas adhuc retinebat, reddere: deinde ſpoliatus fortunis omnib. proſcribitur. At Ioannes inimicus eius acerrimus nequaquam tali contentus vindicta, contendebat vt fœdiſsimo quoque ignominiæ genere afficeretur: epiſcopi tamen ordinis memores id fieri prohibentes, continuò eum miſſum fecerũt. Elyenſis in Normaniã vnde oriundus erat, profectus, de accepta iniuria tam apud Cœleſtinum pontificem Romanum, quàm apud regem Ricardum per literas conqueritur, ſimulq; obſequio & largitione gratiã ab Aleonora & Ioanne ſummo ſtudio inire nititur. Optimates regni poſt Elyenſem ab omni adminiſtratione deiectum, ſedulò de Republica benè gerenda agitaba[illegible] cum Rothomagenſi antiſtite, quem tamen illi iuſſu regis, gubernatorem regni ſibi delegerant, attamẽ

ſumma rei penes Ioannē, hominem ad humana diuinaq́ꝫ omnia perturbanda natum, erat, ſenſimque creſcebat. Vnde cùm multiplex malorũ origo, tum præcipuè regni Hieroſolymitani ingens manauit labes: nam is dominandi cupiditate incenſus, dum regnum ſibi parare conatur à Philippo ex Syria reuerſo ſolicitatus, ſtatim cum eo ſecreta conſilia de occupando fraterno regno confert, ac non multò poſt nihil eſſe volens moræ, iãque palàm faciens quod occultauerat, ad Philippum ſimulato negotio, eundum conſtituit: verùm matris precibus à tanto facinore auerſus eſt.

Poſt interfectum Conradũ, de quo ſuprà meminimus, Henricus Campaniæ comes Iſabellã quæ illi nupta fuerat, ſororē Sibyllæ reginæ, quæ paulò antè in caſtris cum quatuor filijs ex Guidone Luſiniano procreatis, dyſenteriæ morbo intericrat, in matrimonium duxit, dotisq́ꝫ nomine Tyro potitus eſt. Ricardus verò Guidonem Luſinianum comiter appellando, Cyprumq́ꝫ inſulãm offerendo, eò pellexit, vt ille ei Hieroſolymitani regni iure ceſſerit. Quo factum eſt, vt cæteri deinceps Angliæ reges huius regni titulũ aliquandiu, vſurparint. Guido libenter Cyprium regnũ ab Anglo accepit, quod poſt eum, Luſinianorum familia ad memoriam vſque noſtram poſſedit.

Ricardus ex his animo auctus, Hieroſolymã oppugnandã conſtituit. Itaque vnà cũ Odone Burgundionũ

gundionum d[illegible]ce, exercitum iam eò ducebat, cũ Saladinus dere[illegible]entè extremum agmen adortus, coêgit noſtros [illegible]iquo loco prælium facere. Pugnâtum à meridie vſque ad ſolis occaſum, cùm hoſtis tandẽ non ſine magno Chriſtianorũ incõmodo victus, ſe ad Bethleem vicum recepit, ibiq; metatus eſt, vt interciperet commeatus, quò minus ex Ægypto ad noſtros Hieroſolyma obſeſſuros deportarentur. Ricardus cum Odone, poſtridie illius diei non procul ab Hieroſolymis poſitis caſtris, conſilia de vrbe oppugnãda agitabat, cùm ab exploratoribus cognouit ingentem camelorum multitudinem ex Ægypto cum commeatibus illuc pergere, ex quo ei in mentẽ venit, illos intercipere. Itaque delecta non mediocri militum manu, de media nocte profectus prædam omnem cum præſidio cepit, atque in caſtra perduxit. Hactenus res Chriſtiana proſpera, eratq; ferè in tuto, cùm rex poſt maturam conſultationem de Hieroſolymis actutum armis petendis, veritus rei frumentariæ inopiam, & quia iam æſtas præcipitabat, atque ita anni tempore excludebatur, relicta tam neceſſaria obſidione, in hyberna Aſcalonem conceſsit, etſi Cœleſtinus Ro. pontifex miſsis etiam in ſtipendium militum pecunijs, eum vehemẽter dehortabatur obſidendi tempus extrahere. Nudauerat muris hanc vrbẽ Saladinus, quos hybernorum tempore inſtaurauit Ricardus, loci opportunitate allectus. Odo

in hyberna ad Henricum Campanum ſuæ gentis hominē diuertit. Atque ita noſtri cùm nihil propius eſſet, quàm vt vberrimū adepta paulò antè victoriæ fructum caperent, ac ipſa vrbe ſancta potirentur, obſidioni cōmoditatem hyemandi imprudenter anteuerterunt, id quod nocuit tantùm rei Chriſtianæ, vt ſemel inclinata nullo conſilio, nullaq́; ope in pręſentia reſtitui potuerit: nam vires paulatim noſtrorū diminutæ ſunt, aliis aliò copijs maritimis dilabentibus. Porrò Piſani qui eo triennio militando naues contriuerant, ſupplementoq́; maximè indigebant, in Adriaticū delati Polam capiunt, eo loci hybernaturi. Veneta claſsis Piſanā ſecuta, Polam itidē peruenit. Hîc Veneti aucto nauium numero, Piſanos vrbe eijciunt, eamq́; diripiunt. Cœptum eſt inde inter eos acriter pugnari, exarſiſſetq́; mutuo vrgente odio, bellum ingens, ac toto mari apertè certatum eſſet, niſi Cœleſtini autoritas interceſsiſſet, pacatæq́; eius arbitratu res eſſent.

Dum iſta gerebantur in Aſia, Philippus ratus eſſe tempus ſui diuturni iam ſaturādi odij in Anglum, conſilia de bello mouendo cum ſuis ſummo ſtudio agitabat: & quamuis nonnulli rectè ſentientes dehortarentur, ne Ricardo bellum faceret, qui rem Chriſtianā armis defendebat, dicerentq́; ſi aliter faceret, dubio procul eſſe futurum, vt contra religionem feciſſe iudicaretur, ille inuidia tamen magis quàm ratione vlla ductus, ſolicitauit

tauit quamplurimum Ioannẽ, ad nouas res in fratrem moliendas: vtq; facilius iuuenis animũ alliceret, promittebat ſe ei, qui id tẽporis cœlebs erat, daturum Adelã ſororẽ in matrimoniũ cum grãdi dote, quam ſuprà docuimus ob ſuſpitionẽ amiſſæ pudicitiæ, à Ricardi coniugio repulſam fuiſſe, atque auxiliũ ad regnũ fraternum occupandum laturũ. Mouerunt iſta facilè Ioannẽ regnandi percupidũ, qui niſi cognito conſilio à matre Aleonora prohibitus fuiſſet, confeſtim ſpecie cuiuſdam ſimulati negotij, ad Philippũ aduolaſſet. Qua re cognita, Francus vrgẽte aliquo malo dæmone, vt par eſt credere, vltimum Hieroſolymitani regni fatũ, ſumptis repentè armis, Normaniam hoſtiliter ingreditur, captisq; primo aduentu aliquod oppidis, in quibus Giſortium fuit, quod ei tradidit Gilbertus Vaſco loci præfectus, totam eam regionẽ, licet, vti videbatur, ſatis Ricardi præſidio munitam, ferro & igne deuaſtat. Atque ita vetus ſimultas cauſam dedit Franco mouendi arma in Anglum. Illo ipſo quoque tẽpore Anglia, vt nihil ad res vbiq; gentium turbandas deeſſet, opera & largitione Elyenſis antiſtitis, ſeditionib. paſsim laborabat. Appropinquabat iam ver; Ricardusq; Hieroſolyma petiturus rebus omnibus paratis, atque præmiſsis cõmeatibus ad obſidionem continuandã neceſſarijs, mouere copias maturabat, cùm ecce tibi ſubitò nuntiatur Philippũ regem eo conſilio Normanicas res diuexare, vt

ad Angliam inuadendã ſibi viam r[illegible]eret, & eam adeptus Ioanni eius fratri poſsidendam tradat. Quo nuntio Ricardus ſupraquàm dici poſsit animo turbatus, de domeſtica calamitate cum cæteris ducibus continuò ac dolenter cõmunicat, incuſans identidem Philippum, quòd nulla habita nominis Chriſtiani ratione, aut religionis reuerẽtia, eo potiſsimum tẽpore in ſe odium atque iras explere voluiſſet, quo iam de hoſtibus triũphus penè acquiſitus eſſet. Quæ res non minus tunc noſtrorũ omnium animos conſternauit, quàm paulò poſt iam diuulgata barbaris ſpem victoriæ certam dedit. Ricardus itaque tanto affectus dolore, quòd tam inſignis victoria inimicorũ odio de manibus amitteretur, veritus ne dum procul à patria pro Repub. Chriſtiana belligeraret, damnum domi pernicioſum non faceret, cum Saladino hoſte conditionibus bellum neceſſariò cõpoſuit, vt noſtri præter Ptolemaidẽ (Tyrus enim & alia quædã loca minus illuſtria iam antea à Chriſtianis tenebantur) cætera eo triennio de hoſtib. capta reſtituerent, & Saladinus à Chriſtianorum rebus manus abſtineret. Haſce pacis conditiones barbarus callidè à noſtris petiuit, vt ſcilicet loca amiſſa recipiendo, ſatis edoceret iſtorum duorũ regum conatu nihil eſſe in Syria memorabile geſtum, atque ita alios inde à bello ſibi faciendo facilius deterreret, quando ſecum cogitarent operã tantorũ principum in rem Chriſtianã enauatam

fruſtra

ſtruſtra fuiſſe. Quem herclè rei euentū fertur Ioachimus Abbas vir ſanctitatis fama præclarus, prędixiſſe regibus, cùm in Sicilia eſſent, affirmans nondū adueniſſe tēpus, cùm Hieroſolyma à noſtris reciperentur. Sed ad rem. Et quia ea pax magis neceſſaria quàm honeſta erat, atq; vt ne Chriſtiani generis viri qui illic remanebant, parū ſuis viribus quandoque confiſi, aut à barbaris fracto fœdere vexati, in deſperationē ſalutis adducerentur, dicitur Ricardus ad confirmandos illorum animos, inuidiamq́; leuandam, diſceſsionis quā facturus erat, priuſquā abiret, eiuſmodi verba feciſſe.

Ea quidē principes moleſtiſsimè mortales ferre debent, quæ ipſorum culpa malè ceciderunt: contrà minus doloris accipere, ſi quid ſecus acciderit, quàm ratio poſcat, quàm prouiſum ſit, quā religio iubeat. Hæc noſtri erit medecina doloris, quam ipſe mihi feci: quippe ego bellum poſt hominum memoriā longè iuſtiſsimum geſturus, vt nihil eſſet, quamobrē poſtea tempore excluderer, à principio curandū mihi conſtitui, vt nullas hoſtium inſidias domi, nullam foris ſociorū defectionē, nullam inopiā ſtipendij, nullam deniq; ciuium ſeditionē pertimeſcerem, poſtquā patriæ finibus pedem extuliſſem. Itaque pacem & amicitiam cum finitimis regibus, & in primis cum Philippo Gallorum rege, qui iuxtà mecum bellum hoc Reipublicæ Chriſtianæ tuendæ cauſa

ſuſcepit,conciliaui, ſimul conſilia cum eodem cō municaui, arma ſociaui, vires coniunxi, domi prefectum feci Gulielmum Elyenſem epiſcopū, cui comites & adiutores negotiorum publicorū dedi eos,in quibus fidem eſſe putaram,& dignos quibus talia committerem. Ioannem fratrē quē poſſeſsionibus,honoribus,familia ornaram, cōmonefeci,vt meorum populorum cōmodo pariter atque quieti ſtuderet. Opes mecum tuli, vt ne meis itineribus homines perterrerentur,néve exhaurirentur,neu commouerentur.Atque hæc ſumma prouiſio, hæc cautio, hæc vitatio rerum omnium fuit,quas duxi mecum aliquando impedimento eſſe poſſe, cur minus incœptum bellum continuarem.Sed ô vanam humanorū conſiliorum curam,multò enim aliter,et puncto quidem temporis,omnia noſtra ceciderunt,atq; cogitaueramus.Primum Elyenſis epiſcopus ad nimiam leuitatem ambitionemque euectus, domi non ſe Reipublicæ rectorem,ſed tyrannum, non domus cuſtodem,at expilatorem geſsit. Deinde Ioannes frater beneficiorum, humanitatis, item cognationis immemor,ac cupiditate ductus,me opibus,me honore,me regno priuare,excludere, ſpoliare conatur. Ita me maximè omniū ire perditū feſtinat frater, qui pluris omnibus apud me [illegible]. Quis prò bone Deus,fratrem de quo ſis plurimum bene meritus,tibi cauendum putaret? adeò tot inuolucris ac velis quibuſdam hominū

natura

natura obtenditur, vt nullo pacto perſpici poſsit. Poſtremò Philippus rex belli ſocius, cui iam inde ab initio cùm in eius familiaritatem intraui, omnia tutò credenda duxi, non modò bellum communibus auſpicijs ſumptum gerere noluit, verū etiam me ſolum vobiſcum gerentem turbandū, vexandum, auertendum à tanto inceępto ſtatuit qui nunc ſic Ioannem fratrem pollicitationibus, promiſsis, pactis onerauit, atque adeò infatuauit, vt per eum, res meæ domeſticæ in id diſcrimen ſint adductæ, vt mihi aut paternū regnum amittendum, aut rebus omnibus prætermiſsis, primo quoque tempore domum repedandum ſit. Hoc poſterius patriæ charitas, officium, decus admonet, vt ſuperiori anteuertam. Ecquis enim ex omni hominum genere non immeritò me culpauerit, accuſauerit, amentiæ conuicerit, ſi dum Hieroſolymitanū regnum alijs recuperandum curabo meum amiſero? His igitur de cauſis in Angliam reuocor, vosq́; tametſi grauatiſsimè deſerere cogor, qui decreuerā, aut hîc glorioſe mortem oppetere, aut domum cum laude redire: idq́; non ſine dolore facio, cum veſtri forſitan iudicij ſummo errore, qui ſpes veſtras iampridē in me ſitas habetis. Sed principes meum non eſt peccatum, at potius Philippi, qui fidem, qui ius, qui fas violauit, à quo Deū opt. max. breui tēpore pœnas meritas petiturum, vobisq́; pariter opem laturum confido, poſtquā deſerti ab hominibus, deſerti inquā eſtis

eſtis culpa vnius eatenus, quoad mihi per haſcè peſtiferas ſimultates licebit vobis auxilium ferre, qui interea non debetis deſperare quietem, cùm vobis pax ſit cum barbaris, qui longo ſimiliter bello fatigati, pacto vltrò dubio procul ſtabunt.

Ita fatus, ſuosq; conſolatus, Ricardus parata iam claſſe, Berengariam vxorem cum Ioanna ſorore, & magna ſuorum parte, in Siciliam, & inde in Angliam præmittit, ipſe verò cũ paucis Thraciam curſu petens, in grauem incidit tẽpeſtatem, qua iactatus in Dalmatiam defertur: hîc mutato veſtitu per Germaniã iter facere, ac modò equo, modò pedibus in Angliam redire conſtituit: ita lento incedebat gradu: qui vbi ad ſuperiorẽ Pannoniam peruenit, quam hodie Auſtriam vocant, cogitans ſe in bello Hieroſolymitano, orta ex re minima, inter Auſtrenſes & ſuos milites diſcordia, indecenter iuſsiſſe ſigna Leopoldi ducis Auſtriæ (is etiam in bello interfuit) ex muris captæ Ptolemaidis deijci, ſicut ſuprà oſtendimus, ac ſimul certior factus ab ſpeculatoribus famam ſui aduentus per eam regionẽ paſsim vulgari, cœpit ſibi timere, & ob id nõ niſi exploratè ac prætentatis itineribus tranſire: atqui nullo conſilio fatum euitare potuit: ſanè vt primùm Viennam ingreſſus eſt, quæ princeps habetur Auſtriæ ciuitas, eũ partim lingua hominẽ Anglum eſſe, partim illud ipſum indicauit, quod carius multò obſonabat, quàm deceret perſonã, quam ipſe cum humili ve-

ſte

ſte gerebat: proinde benè multis hoc pacto cognitus erat, cùm peruaſit rumor per vulgus, Ricardum adeſſe. Quocirca dux confeſtim cuſtodes circa domum diſpoſuit, vbi ille hoſpitabatur, vt nemo inde homo elabi poſſet, ac mox alios miſit exploratum, quales eſſent intus hoſpites. Ricardus poſteaquã eſt enuntiatum ſatellites ducis in veſtibulo eſſe, tum ſpem fugiendi eſſe nullam videns, reſumit regalẽ veſtitum, ac eam animi audaciam qua in bellicis rebus ſemper vſus erat, militibus oſtendens, quærit, ecquid ſit, cur armati circũ ſtent: quibus ſeipſum petere vociferantibus, reſpondet, non decere, vt rex alio niſi duci ſe captiuum tradat, ac propterea ſi dux velit ipſe venire, eius ſe fidei vltrò cõmendaturum: itaque duci illò aduentanti obuiam factus, tradito prius gladio, in illius poteſtatem venit. Leopoldus talem prædam ex inſperato ſibi eueniſſe gauiſus, regẽ blandè appellando in ſuas ædes perduxit, atque cuſtodiendũ certis heroibus commiſit. Fuit is annus ſalutis humanæ MCXCIII. Audiuerat interea ex rumoribus qui iam per totam Germaniã diſſipati erant, Henricus Imperator Federici primi filius Ricardum à duce captum, qui optimè noſcens quantæ eſſent Anglicæ opes, cœpit ſedulò cum duce agitare, quomodo ab eius manibus tam opulentã prædam eriperet: legatos igitur celeriter miſit, qui eum multa admonerent, quãobrem non poſſet apud ſe tutò, nec diutius tantum

regem

regem in cuſtodia ſeruare,quandoquidẽ Ro.pontifex in primis iuberet, vt illum dimitteret, deinde & cæteri principes illud idem flagitarent, qui ſi ipſe dicto non parêret, poſtulationibúsve non ſatisfaceret,proculdubio vim adhiberent:& propterea ſibi traderet cuſtodiendum, qui bono modo curaret,vt Ricardus grandi ſe pecunia redimeret. Dũ partim his rationibus,partim metu motus (nouerat enim Henricũ ex ea re lucrum facere affectantem non quieturum, vſque dum prædæ particeps fieret) regẽ oratoribus tradidit, quẽ Henricus ad ſe ductũ prius quàm alloqueretur, in vincula duci iuſsit, vt Ricardus indignitate rei & dolore vinculorum ampliorem pecuniã offerret.

Eodem tempore Philippus certior factus Ricardum teneri in vinculis, lætitia exultat,& vt cupidus nocendi, confeſtim ſecretis nuntijs Ioannẽ illius fratrẽ ad ſe accerſit,hortaturq́;,vt nunc data demum facultate benè gerendæ rei,velit regnum Angliæ de fratre capere,& ad id maturius perficiendum,auxilium pollicetur. Non mediocris fuit momenti apud Ioannẽ, Franci incitatio: quippe qui ſua cupiditate etiam inflammatus,vbi primũ in Angliam redijt,facta coniuratione,copulat ſibi aliquot adoleſcentes ſui ſimiles, eoſq́; ad vim atque arma cohortatus, nonnulla derepentè loca expugnat, factoq́; ex quocunque genere perditiſſimorum hominum exercitu, reliqua loca pari

celeritate

celeritate occupare connititur. At principes regni cognito tã nefario veſani iuuenis facinore, ſumptis eueſtigiò armis, eius conatibus ſe opponunt, atque primum obſidione cingunt caſtrum Vindeſorium tanquã locum natura & opere cæteris munitiorẽ: deinde ſummo ſtudio exercitũ contrahunt. Hæc res ita coniuratorum animos infregit, vt reddito protinus caſtro, alij aliò ſe in pedes dantes capti ſint, atque meritò ſupplicio temeritatem luerint. Ioannes factionis caput, arbitrans fratrem moriturũ in vinculis, feſtinanter in Gallias ad Philippum confugit, vt ibi nouã armatorũ manum primo quoque tempore faceret.

Interea Cœleſtinus pontifex grauatiſsimè ferens Ricardum, qui pro re Chriſtiana tutanda, tã graue bellum procul domo paulò antè geſsiſſet, cuſtodia teneri, tam duci Auſtriæ, quàm ipſi Imperatori mandat, vt quãprimùm eum dimittant. Cui Henricus tam optimã prædam ſine magno lucro reddere nolens, reſpondet, ſe paratum eſſe Ricardum miſſum facere, ſi prius tamen ille ſibi reſtituerit, quæ ſuperiori tẽpore Syriam petens in Sicilia rapuiſſet. Porrò Henricus non multò antè regnum Siciliæ conſecutus fuerat: nam cùm Cœleſtinus pontifex iniquo animo ferret Tancredũ in Sicilia regno potiri, Conſtantiam Rogerio natam, qui rex fuerat Siciliæ, monachã ſeculo ex cœnobio eductam, atque religionis lege ſolutam Henrico matrimonio locauit, Siciliamq; ei cum

Calabria & Apulia,dotis nomine dedit,ea condi tione,vt annuum vectigal penderet Ro. pontifici bus,quò dominij iura ſibi conſeruaret. Eam calumniã,quanquam facilè Ricardus purgauit, affirmans ſe non ſpoliaſſe Siculos, ſed dotẽ ſororis recepiſſe, attamen illud cum primis certum habebat,ſe niſi grandẽ pecuniam ſolueret,nullo pacto dimiſſum iri:quapropter Hubertum Sarisberiẽſem epiſcopum virum nẽpe probum (is ex Syria rediens in Sicilia paulò antè nouerat, quẽadmodum rex in inimicorum manus incidiſſet, & idcirco omiſſo itinere incœpto ad eum diuerterat) in Angliam miſit, qui regij ſenatus autoritate,indicto pro redẽptione tributo, pecuniam colligeret. Dum ille ſummo ſtudio pecuniam exigendam curabat, Imperator cùm à ſuis atque alijs principibus rogatus,tum à pontifice reprehenſus demum in colloquiũ duxit Ricardum, cui multa ac varia in ſe atque Leopoldum ducem commiſſa delicta obiecit, de quibus ille poſteaquam abundè reſpondit, iuuantibus qui aderant principibus ad pactionem venit, vt redẽptionis nomine ſolueret millia librarum ducenta, ſiue prout quibuſdam placet, centum quadraginta millia marcharum,quarum tertia pars duci Auſtriæ obueniret. Itaque rex vbi cognouit quanti libertas redimenda eſſet,ad ſuos quæſtores ſcribit, vt ſtatim exactam ex tributo pecuniam ad ſe deferãt. Illi etſi crudeliſsimè imperatam pecuniam colli-

gebant,

gebant, quippe qui non tantũ per æſtimationes poſſeſsionum & rerum, quàm per arbitrium ſuum exigebant, tamen acceptis regijs literis, ita paſſim pro ſuis etiam commodis, omnia rapere cœperunt, vt non tributum pro redéptione regis impoſitũ, ſed publico edicto, omnia generatim Anglorum bona quæſtoribus regijs prædæ eſſe data iudicares. Quo factum eſt, vt præter cæteras priuatas opes, vaſa etiam ſacra aurea ſiue argentea ex templis ſublata fuerint, ex quibus multò plus pecuniæ conflatum eſt, quàm principio fuerat imperatum. Interea dum alij tributo colligendo ſtudẽt quæſtores, ab alijs bene magna pecuniæ ſumma in Germaniam apportata ſoluitur, & pro reliqua parte inde ſoluenda, relicto apud Henricum obſidum nomine Rothomagenſi antiſtite, & nõnullis alijs epiſcopis ac heroibus, qui ex Anglia eò concurrerant, Ricardus poſt decẽ & quinque menſes, quàm in carcerẽ coniectus fuerat, dimittitur, qui magnis itineribus, ac illis quidẽ deuijs, in Angliam contendit: cùm enim Henrici fidem ſuſpectam haberet, conſultò quamcelerrimè potuit de eius finibus deceſsit. Quæ res haud dubiè ei ſaluti fuit: nam Imperator ſecundum regis profectionẽ à Gallo inſtigatus, inſidias meditabatur, vt eum quem iam pœnituerat miſſum feciſſe, in perpetuam cuſtodiam traderet. Redijt Ricardus incolumis in Angliam, atque inuiſo diui Thomæ mauſoleo, Londinum cum magno populi plau-
ſu,

ſu, omni multitudine obuiam effuſa, ſe recepit.
Hæc incommoda atque vitæ pericula, Ricardus benè multis mortalibus viſus eſt ſuo accepiſſe atque ſubiſſe merito, quòd ipſe cõmodis Chriſtianæ reipublicæ, quam defendendã ſuſceperat, ſuum ſtatim cõmodum antepoſuiſſet: quòd & ea quæ antea pulcherrimè fortiſsimeq́ꝫ feciſſet, poſtremò fructu veræ gloriæ carere, ac à laude maximi animi, ad opinionẽ formidinis conuerti voluiſſet. Quippe illi argumentabantur nihil ſupra eius extitiſſe caput, quod pertimeſcendũ foret, cùm neque Ioannis perfidia, neqꝫ Philippi odium nociturum eſſet Ricardo, pro quo Normani, Aquitani omnes æquè atque Angli, quibus ille imperabat, fortiter pugnarent. Ricardus proinde culpabatur, quòd potius ardore quodam vlciſcendi, quàm perdendi regni ſui metus cauſa, certam paratamq́ꝫ victoriam amiſiſſet, id quod paucis poſt diebus ſubitus Saladini interitus declarauit, quo nulli dubium fuit, quin minimo conatù res Chriſtiana in ea Aſiæ terra, in integrum reſtitui potuerit. Ferunt in Saladini funere (haud piget narrare rem memoria dignam) interiorem eius tunicam lanceæ trunco ſuſpenſam inſtar trophæi prælatam præcone clamante, Saladinus Aſiæ dominator ex tanto regno, tantisqꝫ opibus, nihil ſecum præter hoc vnum defert. Fuit certè ſpectaculum tanto rege dignum, cui nihil aliud ad ſummam laudem defuit, niſi veræ religionis
cognitio.

cognitio. Ricardus cui nihil magis in optatis erat, quàm perſequi iniurias à Philippo acceptas, qui etiam tunc Normaniã bello premebat, & domi omnia fratris Ioannis opera, turbata erant, non ignarus quanta ex ſeditionibus etiam minimis incõmoda ad punctum tẽporis oriri conſueſſent vt ne dum foris bellum gereret, domi laboraret proditionibus, principes omnes ad ſe primo quoque tẽpore vocauit. Hîc habito concilio, primũ ipſos optimates collaudauit, quòd ſumma erga ſe fide ſemper ſtetiſſent, quòd fratris conatibus reſtitiſſent, quòd ſe denique & in bello & dum in cuſtodia teneretur, pecunia iuuiſſẽt: dein Ioannẽ fratrem & omnes eius ſocios de cõſilij ſententia, honoribus atque fortunis priuatos, hoſtes patriæ iudicandos, reliquos verò illius ſectæ qui capi potuerunt, merito ſupplicio afficiendos curauit.

Item omnia ea quæ ad officium ſuum, aut ad aliquam Reipublicæ partẽ pertinere putarat, rectè cõſtituenda decreuit, quò ſuorum ſalutẽ ſibi charam eſſe doceret. Itaque eius nutu archiepiſcopatus Cantuarienſis, qui poſt obitum Balduini, qui in Syria mortẽ obiuerat, ad eum vſque diem gubernatore caruerat, Huberto Sariſberienſi epiſcopo defertur: fuit is ordine antiſtitum alter & quadrageſimus, quamuis ante eum electus fuiſſet Reginaldus Bathonienſis epiſcopus, qui tamẽ ex eo quòd prius mortuus eſt, quàm illud munus obiuerit, non eſt viſus locum obtinuiſſe. Et pro

vaſis quæ ex ſacris ædibus ablata, ac paulò antè tributi nomine, in pecuniã conflata, quæ rei potiſsimum diuinæ faciundæ vſui fuerant, alia principis ſumptibus conficiuntur, atque ad priſtinũ vſum reſtituuntur. Præterea iura ac leges cum menſuris & ponderibus corriguntur. Hæc poſtquam Ricardus è republica facienda curarat, perſuadens ſibi adeò in hoc negotio publicæ ſeruiſſe vtilitati, vt ſi in aliquo alio detraheret quippiam, cunctos æquiore animo paſſuros, cœpit paulatim poſſeſsiones ac cætera omnia quæ ante profectionem ſuam in Syriam vendidiſſet, pigneraſſetve, repetere: & vt ne violentia videretur eſſe, ſingulos quoſque comiter appellando, prædicare ſe pro certo habere ſuos principes, ciues, ac amicos nolle ſibi beneficium fœnerari, ſed contentos vectigalibus, quæ hactenus cepiſſent, non omnino negaturos ea reddere, quæ ipſe eis non venditionis, ſed tantummodo mutationis aut pignoris nomine locaſſet, cùm præſertim cuncti certò ſcirent ipſum non poſſe ſine poſſeſsionibus illis, regio ritu viuere vitam. His blandis verbis ac terrificis rationibus adeò omnium voces præſtrinxit, atque ora præcluſit, vt nullus auſus fuerit quicquã contrà mutire, præter Hugonẽ Lincolnienſem epiſcopum, qui eam poſtulationẽ periniquã eſſe non tacuerat. Sic ille ſine pretio, bona à redemptorib. maturè recepit, quanquã multi ne tertiam quidẽ partẽ ſortis ex fructibus poſſeſsionũ acceperant.

Sed

Sed longè bellißima arte, monachos præſertim Ciſterſienſes ad liberalitatẽ in ſe vtendã prouocauit: ingentẽ enim pecuniã à collegio mercatorũ, qui Caleti ex lana potißimum negotiantur, mutuam ſumpſit: poſtea monachis expoſuit ſe inopia coactum, ac eorum beneuolentia fretum id feciſſe, & propterea rogare, vt vellent tantum lanæ ipſis mercatoribus pro acceptis ab ſe pecunijs dare ſummi beneficij loco, cuius ſe memorẽ foręp pollicebatur. Monachi ijs precibus victi, ad extremum regi morẽ geſſerunt.

Ita Ricardus locupletior factus, dum claſſem ad traijciendũ in Normaniã, & exercitum parat, fit certior Vernolium à Gallo obſideri, ac nihil propius eſſe, quã vt ille oppido potiatur, niſi maturè ſubuentum ſit: qua re cognita, in Normaniã celeriter tranſmittit, & iam ſuis auxilio ire contẽdebat, cùm Philippus cognito hoſtis aduentu, iãque ſpe potiundi oppidi amiſſa, quod fruſtra bis antea armis inuaſerat, ſoluta obſidione, in Eburouices mouit, eorumq́ue vrbem, quam paulò antè bello diuexarat, primo acceſſu cepit, ac magna ex parte euertit. Ricardus contrà ingreſſus agrũ Gallicum, tribus cohortibus ad oppugnandam Ruelli arcem mißis, Lochias circunſedit, breuiq́ue in deditionẽ venire coëgit. Interea cohortes cùm octo dies arcem natura loci munitißimã fruſtrà oppugnaſſent, ſuperueniente Philippo populabũdæ ad ſuum ducẽ reuerſæ ſunt, agris atque vicis

quacunq; iter fecerant,deuaſtatis. Philippus poſt hæc Ruelli arcem, vtne quandoque ab hoſte capta ſibi impedimento eſſet, educto præſidio diruit. Dum tantis odijs bellum vtrinque geritur, rogatu quorundam antiſtitum,reges inter ſe inducias in paucos menſes faciunt . Quæ res nullis profecto cõmodo fuit:nam vterque dató iſtiuſmodi breui tẽporis ſpatio, interim non quieuerunt,ſed vrgente odio,bellum redintegrare cupientes, nouos quotidie delectus militum habere, noua auxilia ab amicis petere,arma,claſſem parare,& denique nouas inſidias animo meditari tendereq;. Sed vide rem mirabilẽ, non modò ambobus regibus idem belli, verumetiã in pecunia à certis ſpeciatim hominibus petenda ſtudium fuit, adeò, vt ſimul vnum conſilium cepiſſe videri poſſent: nam cùm pecunia non ſuppeteret ad cõtinuum bellum gerendũ,& populis partim quotidie noua tributa ſoluendo, partim ſuis ſumptibus bellando,propè ad inopiam redactis, grande æs alienum multiplicatum eſſet, viſum eſt non indignum eſſe, ſi adhuc ſacerdotibus, quibus cũ religionis cauſa, hactenus eſſet mitius actum, ex ijsq; nullus haberetur delectus, nouum tributũ imponeretur: ac vt honeſta cauſa rem minus æquam tegerent, prædicandum conſtituerunt ſe eam pecuniã facere, vt in ſtipendium darent illis, qui in Syria rem Chriſtianam armis tuerentur, quanquam illud minimè omnium cogitarant.

Itaque Ricardus in Turones profectus, primò à cœtu Turonenſi, deinde ab alijs ſacerdotibus, qui in principatu eius Gallicano erant, grandẽ pecuniæ vim exegit. Philippus itidẽ, ſed acerbius multò, intolerabiles ſacerdotiorũ decimas indixit cõfeſtim ſuis quæſtoribus ſoluendas, qui extra pecunias imperatas colligendo, ſuo etiam priuato cõpendio ſeruientes, duriter in miſeros ſacerdotes ſæuiebant. Sacerdotium autem, vt ſuo tẽpore præſemur, cùm ſit dignitas, munus, & officium ſacerdotis, ac ob id, poſſeſsiones datæ, vnde ipſe ſacerdos viuat, non abſurdè vſu venit, vt nos munus illud & poſſeſsiones ipſas modò ſacerdotia, modò beneficia vocemus, quẽadmodum eo verbo ipſe hic atque alibi cõmodè vtar. Ricardus dum induciæ manebant, in Angliã reuerſus, paucos dies moratus eſt: nam cùm audiuiſſet, ab hoſtibus copias paratas teneri, vt ſi qua impoſita eſſet dimicandi neceſsitas, ſubitũ caſum expeditius exciperet, in Normaniã propere redijt, & iuxta fines Gallorum metatus, tẽpus obſeruabat, cũ induciæ exirent, ne prælio quicquam præuerteretur. Itidẽ Philippus copulato ſibi Ioãne fratre Ricardi, militẽ cupiditate pugnandi ardentẽ paratũ tenebat.

Dum his de cauſis, certatim reges celeritatẽ ſtudent, vt citius furorẽ animi pugnando emittant, Cœleſtinus pontifex Romanus miſsis ad vtrunque nuntijs, quantũ in eo eſt, reclamat, deteſtatur

prohibet bellũ tam Chriſtianæ rei calamitoſum, per quod Syria hoſtibus proderetur. Verùm exacto induciarum tẽpore, nihil pontificis vocibus moti, quòd explere inimicitias, ſaturare odiũ decreuiſſent, iterũ erumpunt. Ricardus Iſſodunum, quod eſt oppidum ad Biturigũ fines ſitum, quò à Franco exercitum induci audierat, pergit, eóq; loci aduentũ hoſtis totum diem præſtolatur: ſed ille in rem ſuam eſſe, non venire ratus, haud cõparuit. Ricardus poſtero die inde digreſſus, ad arcem Briſoni mouet, eáq; primo acceſſu capta, ac diruta, Nouacortẽ contendit: quò cùm veniſſet, cõperiens magno præſidio locum eſſe munitũ, non ante tertium diem oppugnare incipit: qui vt ſpes omnis ſubſidij oppidanis adimatur, portas muroſq; obſeruari iubet, milites diſponit, non certis ſpatijs intermiſsis, ſed perpetuis vigilijs, ſtationibuſq;, vt contingant inter ſe, & id noctu ſiue interdiu continuent. Quo factum eſt, vt poſtridie illius diei, oppidani deditionem fecerint. Francus interea Damallam, ſiue Albammallam obſidebat, cùm Ricardus Nouacorte ſuorũ præſidio munita, ſuperuenit, cõmiſſóq; prælio, Francum ab obſidione auertere nititur. Verùm Angli ex itinere feſsi, ac in pugnam temerè lapſi, impetum hoſtium minimè ferentes, non ſine magno detrimento pedẽ more fugientium referre coacti ſunt. Francus fugato hoſte, Damallam reuerſus, arcẽ primò expugnat, deinde facta pote-

ſtate præſidio cum armis diſcedendi, oppidũ recipit, arce ſolo æquata. Interim Anglus recreato parumper à laboribus milite, Millionẽ proficiſcitur, oppidumq́; armis adortus momento occupat, atque complanat. Poſt hæc, inter reges iam longo bello feſſos, de pace cœptum eſt agitari. Quod Ioannes audiens, veritus ne per conditiones pacis, à Franco non proderetur, ad extremũ exiſtimauit vni duntaxat fratri præterea nemini confidendum, qui ſupplex in conſpectum Ricardi venit, & eum pro ſalute ſua orat, rogat, obſecrat, vt ſibi fraternè ignoſcat, quod non fraternè feciſſet: fœdus fraternæ pietatis cõmemorat, fratriſq́; in ſe merita exponit, quorũ ſe vt impium & ingratum, immemorem hactenus fuiſſe dolet: quòd viuat, quòd victurus ſit, eidẽ acceptum refert. Hæc quàm poteſt dimiſiſsimè atque ſubiectiſsimè expoſuit. Eius oratione rex motus fertur reſpondiſſe, ſe parcere quidẽ, ſed tantùm optare, vt quandoque iniurias ab eo acceptas penitus obliuiſci poſſet. Quibus verbis confirmatus Ioannes iuſiurandum dedit, pollicitus ſe errores depoſiturũ, officioq́; ſuperaturũ, qui haud ita multò poſt in priſtinum honoris locum reſtituitur. Eiſdem tẽporibus in Auſtria poſteaquã fama & peſtilentia eſt aliquandiu laboratũ, dux Leopoldus morbo tentari cœpit, qui diu cruciatus miſerabiliter interijt. Filius qui ſucceſsit, ratus patrẽ ob id vitam cruciamentis finiſſe, quòd Ricardũ

inhumaniter tractaſſet, qui ſacrum bellum geſſerat, primo quoque die Anglicos obſides miſſos faciendos, pecuniæq́ bonam partem debitā Ricardo remittendā curauit. Fuit ea res Ricardo tam iucunda, quàm ſalutaris, quoniam ipſe poſtea cogitationem ſuſcipere cœpit, quanta ſibi quoque crimini danda eſſent, quòd ſimul Deum ſimul homines offendiſſet: mirū dictu eſt, quàm melius vitam deinde inſtituerit.

Pax inter reges, de qua ſuprà diximus agitari, nequaquam conuenit, quare ſtatim poſt Francus ad fines Normaniæ profectus, Vernonem obſidet. Erat intus bene magnum Ricardi præſidiū, quod vſque eò hoſtium impetum tulit, dum rex auxilio venit. Franci cognito regis acceſſu, intermiſſa parumper obſidione, ſe accingunt ad prælium cōmittendum, vt ne imparati offendantur, ſi Anglus pugnandi poteſtatem faciat. Hîc aiunt reges autoritate pariter quorundam antiſtitum, atque rogatu principum, diuinitus pacem inter ſe conciliaſſe, illiusq́ conditiones eiuſmodi fuiſſe, vt Francus concederet Anglo in perpetuū tempus, Iſſodunum cum adiacenti agro, ſimulq́ cederet iure ac poſſeſsione Auernorum, Vaſconūque: contrà Anglus Giſortiū oppidū Franco donaret, quod ille de ipſo antea captum adhuc retinebat. Verùm cùm ſatis conſtet, paucis poſt diebus, maioribus vtrinq; quàm antea odijs, ad arma concurſum eſſe, veriſimilius eſt credere, vel

inducias paucorũ quidem dierum inter eos pactas, vel bellum continuatum, nulla facta mentione pacis, quæ ſi qua fuiſſet, fucoſa fuiſſet. Poſt receptam à Franco Damallã, Balduinus comes Flãdriæ, qui Philippo comiti quinque antè annis ad Ptolemaidẽ ſine liberis mortuo, ex ſorore Margarita nepos, & Annoniæ regulus in principatum ſucceſſerat, à Philippo defecit, quem Reginaldus Caſtrimartini comitis filius, vir bello ſtrenuus ſecutus eſt. Hos Ricardus ſibi belli ſocios adſciſcit, & vt huiuſmodi bello totis viribus ſeruire liberius poſsit, Raimundũ Toloſatium comitẽ, cum quo veteres ac magnas diu controuerſias de eo comitatu habuerat, vti antè dictum eſt, ſibi affinitate & amicitia deuinciendum conſtituit. Itaque cùm paulò antè Conſtantia Philippi regis amita, quæ cum comite nupta fuerat, à vita diſceſsiſſet, Ioannã ſororẽ viduam, quam Gulielmus Siciliæ rex in matrimonio habuerat, ipſi Raimundo collocat, remittitq; omne ſuum ius, & ea affinitate atq; noua comitis Flandriæ ſocietate auctus, maiore quidẽ animo, quàm antè bellum inſtaurat: qui vbi militẽ armis paratũ vidit, ſignificat Balduino comiti conſilium ſuum eſſe, vt vno tẽpore, diuerſis locis hoſtẽ pro ſe quiſque laceſſat, & ſi id ſibi cordi eſt, quamprimùm incurſiones in extrema finium faciat, ac diem conſtituat, quo ſimul in Francũ exeant. Placuit conſiliũ comiti, & prior Attrebatium vrbẽ, quæ vulgò hodie Arras nun-

cupatur, populato circunquaque agro, armis inuadit. Ricardus itidē Giſortiū mouens quacunque ibat, vicis, agris, arboribus igne & ferro deuaſtatis, ac Corcella arce diruta, oppidum obſidet. Philippus duplici bello vno tēporis puncto laceſſitus, miſsis nōnullis cohortibus, quæ ſuis aduerſus Flandrum comitē ſuppetias ferrent, ſtatim in Ricardū, vnde maior vis belli imminebat, proficiſcitur: qui ad ſuos in oppidū penetrare nixus, aliquandiu ab Anglo aditu prohibitus eſt, ad vltimum tamen vincente verecundia metum, ſimulans in certamen deſcendere cum hoſte, qui ob illud ipſum, ſe parum procul à muris receperat, & momento contēdens non ſine magno ſuorum detrimento in oppidū inuaſit. Anglus poſt ingreſſum Philippi nihil ſe animo dimittens, ſedulò oppugnationē continuat, ſed cùm præpotens hoſtis & obſidio in loco egregiè cōmunito in multos dies tolerabilis eſſet, omnis ille labor euaſit inutilis. Quare ille perſpectis difficultatibus, ne fruſtra tempus terat, celeriter illinc Clarómontē verſus diſcedit, & quaquauerſum omnia procurſationibus vexando, ingentē prædam facit: quam cùm Bellouacorum ingens armata mānus duce Gulielmo Demellio, ad hoſtes profecta magno conatu recuperare niteretur, fortè in inſidias præcipitata capitur. Dum iſta à Ricardo geruntur, Philippus nequaquā minore Normanos detrimento affecit, prædatus per omnē agrum à Nouoburgo

vſque

vſque ad Bellimontē Rogerij, Comes Balduinus interea feliciore euentu bellum geſsit, qui præter multa atque varia data Francis damna, Fanum Odomari oppidum celeberrimū muniſsimumque cepit.

Dum ita infeſtis animis armiſque reges inter ſe dimicant, atque paſsim loca omnia humano cruore fœdata, rapinis, latrocinijs, iniurijs, ac cæteris ciuilium tumultuum malis opplent, Innocentius tertius Romanus pontifex, qui in locum Cœleſtini tertij paulò ante ſucceſſerat, & in bellum Aſiaticū iam inde à principio intentus fuerat, fit certior Henricum Imperatorē Panormi in Sicilia obiiſſe mortem, & Germanos qui illius auſpicijs in Aſia, Maguntini antiſtitis, ac Saxoniæ ducis ductu, contra cōmunes hoſtes bellum gerebant, ob mortē principis animo conſternatos, iam de reditu tantum cogitare, prouidere, parare: qua de re bonus pater valde anxius, valde rei Chriſtianæ vicem dolens, dandā operā ſibi conſtituit, vt graues & multas principū offenſiones aliquo pacto leniret: qui confeſtim ad Philippum & Ricardū reges, Petrum Capuanū Cardinalē miſit, qui doceret, propter recentē mortem Henrici Imperatoris in Aſia cuncta turbari, & niſi reliqui principes Chriſtiani, quorum ipſi capita erant, properè opē ferrent, de re Chriſtiana breui tēpore actum fore ac propterea eos ſuis verbis hortaretur, vt omnes inimicitias religioni, cuius cauſa agebatur, cō-

cederent,

cederent,condonarent, atque cæteris omiſsis rebus,facta pace,huic bello tandē aliquando operā darent,& ea quæ meruiſſent præmia, à Deo opt. max.deuictis hoſtibus,expectarent. Hæc etſi magna ad cohibendam furoris rabiē, non adeò tamen mouerunt obſtinatos regum animos, vt pacem vellent, quandò illi nullis neque pretio nec precibus adduci potuêre, vt res noſtras in Aſia adhuc ſtantes iuuarent,vel caſuras ſaltem miſerarentur. quare vix in quinque annos induciæ factæ ſunt. Hanc pertinaciā non tam Philippo quā Ricardo aſsignabant,cui vt priori læſo propoſitū eſſet,vel vincere,vel nunquam cedere. Fuit is annus cùm hæc geſta ſunt, humanæ ſalutis M C X C I X,& cùm Ricardus regnare cœpit,decimus.

Secundum has inducias vtrinq; datas, ſtatim caſus tulit, vt ſimultas quæ inter hos duos reges propediē extingui credebatur, vehementius renouata ſit: nam cùm in Germania pars electorū Othonē Saxoniæ ducē,ex ſorore Mathilde,Ricardi nepotē, pars altera Philippū Henrici Cæſaris fratrem atque Hetruriæ ducem, quem Henricus ipſe moriens tutorē filiò Federico reliquerat, Imperatorē optandum curaret,vt latius ſerperet diſcordia, rex Franciæ Philippo,rex Angliæ Othoni fauere cœpit: quos cùm Innocentius pontifex proſpiceret ex iſto negotio facilè ad arma rurſum ituros, niſi maturè prouideretur, & vt ne ſimul

mul incendiũ quod huiuſmodi fomitibus aleba tur, ad Chriſtiani nominis perniciẽ gliſceret, Othonẽ renuntiauit Imperatorẽ, ab ijs iá antea factum; quibus Imperatoris eligendi ius erat. Quo circa deinceps Philippus, quòd in creatione Imperatoris, aduerſante Anglo, fruſtra operã negotio tribuiſſet, & Ricardus quòd repugnante Franco, perdifficiliter id quod exoptaſſet, tandẽ conſecutus eſſet, multò quã antea capitalius odiũ alterius in alterũ ardere cœpit. Ricardo tamen per inducias pace domi parta, nihil prius fuit, quã de adeũda rurſum Aſia cũ exercitu cogitare, vt Chriſtianis principib. prout è Syria ſuperioribus annis diſcedens ſe facturũ promiſerat, ſuppetias ferret: mordebat enim eũ valde recordatio amiſsi olim triũphi in illo Hieroſolymitano bello, ſic, vt quoties propter res geſtas, ad ſpẽ quandã immortalitatis raperetur (rapiebatur autẽ crebrò) ſolitus eſſet exclamare, ſe nõ ſemper fuiſſe ſapientẽ. Sed mox è medio repẽtè ſublatus, conſiliũ exequi nõ potuit. Per idẽ tẽpus, autore Huberto Cantuarienſi antiſtite, monachi in collegiũ Conuẽtrenſe reſtituti ſunt, quos ſupra ſcripſimus ab Elyenſi epiſcopo Ramani pontificis legato, perperã inde eiectos fuiſſe. Rex conſumpta in bello Gallico magna pecunia, coactus eſt tributũ populo indicere, ex quo poſteaquã immanẽ ſummã confecerat, arcẽ munitiſsimã in Normania in loco edito ad Sequanã, quam Fortẽ appellauit, eo anno ædifica

uit:ab incolis Caſtrumgaliardũ, hoc eſt munitũ, validũ vocitatur. Hanc Ricardus cũ perfectã con tẽplaretur, iocabundus ſuis heroib. dixiſſe fertur: Ecce pulchra vnius anni filia. Locus autẽ vbi ea arx cõdita eſt, ad Rothomagẽſem archiepiſcopũ pertinebat, vnde magna inter regẽ & ipſum antiſtitẽ lis orta, diu ſub iudice fuit. Verũ ad vltimũ rex cauſa cecidit, iudicio ſtetit, atq; libens Rothomagenſi ſatisfecit.

Iam ab omni bello vacuũ otiũ erat, cũ Ricardo in mentẽ venit, nonnullos Pictonũ principes mulctare, quòd Philippũ regẽ contra ſe venientẽ iuuiſſent. Itaq; inſtructo exercitu, dũ in Pictones pergit, protinus inſtante fato, quo mortẽ oppeteret, fit in itinere certior, theſaurũ à quodã ſuo milite eſſe inuentũ: quare ſubitò ſubſtitit, militẽq; ad ſe vocari iuſsit. Ille ratus regẽ nequaquã æquabiliter theſaurũ partiturũ, in Lemouices ſe recepit quòd illi licet Angli beneficiarij eſſent, cũ Franco tamen ſtabãt, atq; intra Calacũ oppidũ receptus, ſui ſeruandi cauſa, bonã pecuniæ partẽ oppidanis dedit. Ricardus ſecutus militẽ fugientẽ, vel atque adeò, vt ita dicã, malũ ſuum dæmonẽ, in fines Lemouicũ properè contendit, ac oppidũ modis omnibus expugnandũ ſtatuit. Atqui in annalibus inueni Ricardũ ea de cauſa Calacũ petiiſſe, quòd ibi fama eſſet, vim magnã auri eſſe reconditã, quam habere appetebat: id porrò quod lõgè veriſsimũ eſſe ducimus. Igitur rex primo acceſſu oppidum

acriter

acriter aggreditur, ſed quia illud ſuapte natura tutiſsimũ erat, & illi qui intus erant, ſatis ſe prius ad tolerandã obſidionẽ muniuerant, cœptũ eſt poſt triduũ, vtrinq; remiſsius pugnari. Tum rex agere in oppidũ cuniculũ conſtituit: itaq; dum ipſe parum cautè locũ ſpeculatur, per quẽ cuniculus duceretur, emiſſa de muro ſagitta venenata, vt creditũ eſt, vulnus letale in læuo brachio accepit, quo confeſtim negligenter alligato, tanto deinde animo inſtitutã oppugnationẽ continuauit, vt duodecimo deinde die, oppidũ expugnarit, nullo tamẽ, ꝙ quiſquam prodat eo loci inuẽto theſauro. Quo tẽpore vulnus malè curatũ ita eũ grauare cœpit, vt ſe ex eo breui moriturũ nõ ignoraret. Quapropter pœnitẽs malè hactenus actæ vitæ, de peccatis ilicò ritè cõfeſſus eſt, ac euchariſtia multa cũ veneratione ſumpta, percuſſori pepercit: licet ille eo inſciente, deinde excruciatus, ſuſpendio vitã finierit. Teſtamento prius facto, quàm in Aſiã iret, hæc addidit, vt pecunia & cætera priuata ſupellectilia in tres diuiderẽtur partes, quarũ vnã Otho Imperator ex ſorore nepos, alterã ſui domeſtici, tertiã pauperes haberent. Ad extremũ memor ſepulturæ, iuſsit vt corpus ſuum terra humaretur ad cœnobium diui Ebrulphi, ad pedes patris, de quo palã faſſus eſt, ſe fuiſſe malè meritũ: ſed cor Rothomagi ſeruaretur, quoniã eam ciuitatẽ, vt fidam, miro ſemper amore cõplexus eſt, ibiq; multũ erat; reliqua viliora inteſtina in Pictonũ ter-

ra,vt ſuo principi ingrata recōderentur. His actis, vi morbi ex mortifero vulnere perurgente, octauo Idus Aprilis à vita exceſsit, annū agens ætatis tertiū & quadrageſimū, qui decimus, ampliusq; menſes noué, ac dies viginti, fuit, cùm regnare cœperat, ac humanæ ſalutis MCC. Corpus trifariā diuiſum, prout ipſe moriés præceperat, ſepulturę datū eſt. Ex ſe liberos non genuit. Statura corporis fuit iuſta, læta & honeſta facie, cui multū gratiæ, grauitatisq; inerat: ſed quò pulchrior corpore hoc animi altitudine præſtantior, vnde nō immeritò cognomen inuenit, qui Cor Leonis vocatus eſt. Militibus indulgés, in amicos & hoſpites munificus, hoſtis durus & implacabilis, dimicādi cupidus, quietis fugiens, prōptus in periculis, ac nullo metu perterritus. Et hæ quidem eius virtutes. At vitia, ſi virtutes, ſi ætas, ſi deniq; quæ bella geſſerit, ex æquo conſiderentur, aut omnino nulla, vel puſilla in eo fuiſſe reperientur: apud enim vulgus notatus eſt ſuperbia, quæ plerunq; animi magnitudinē ſequitur: itē libidine, quā iuuenilis parit ætas: & demū auaritia, cuius infamiā duces & Imperatores pro bellis gerendis, paſsim ab omnibus amicis pariter atq; inimicis pecuniā qua maxime opus eſt, exigendā curantes, haud facile vitare queunt. Fuerunt ea tēpeſtate viri ingenio & pietate clari, Balduinus Cantuarienſis antiſtes, qui ſecutus Ricardū in Syria vitam finiuit: Hubertus qui illi ſucceſsit; Hugo epiſcopus Lincolnienſis,

cui ob vitæ ſplendorē, ſummus generatim ab omnibus habitus eſt honor: ſed de eo plura in vita Ioannis dicemus. Gulielmus Elyenſis epiſcopus, cuius multas virtutes etſi ingentia vitia æquabāt, eius tamen opera ſæpè magno fuit vſui Ricardo. Floruêre vel militari gloria complures, Robertus Leceſtriæ comes, Ranulphus Fulgerius, duo Baldulphi, Hugo & Héricus, Gulielmi tres, Mareſcallus, Brunellus, & Magniuilla, ac duo Roberti, Roſſus, & Sabeollus.

POLYDORI

VERGILII ANGLICÆ HISTORIÆ LIBER DECIMUSQVINTUS.

DE MORTVO Ricardo, variã Gallicanorum populorum qui Anglorum ditionis erant, ſtudia eſſe cœperunt. Cauſa ſeditionis erat, quia nobiliſſ. pars Ioannem Ricardi fratrẽ, pars Arthurũ ex Gaufredo fratre, qui ætate Ioanni anteierat, Ricardi nepotẽ quem ille teſtamento hæredem fecerat, principem ſibi optandũ iudicabat. Ioannes autem primò Chinonẽ profectus, ærarium multa pecunia refertum expilat, dein à Rothomagenſibus acceptus, itidem illic facit, ſumma in omnes liberalitate vſus: qui ita militum populariumq; animis ſibi largitione conciliatis, Normaniæ principatum occupat. Ciues verò Andegauenſes cũ Cenomanis, ac Turonibus, pro veteri erga ſuum legitimum principẽ obſeruantia, in Arthuri ducis Britanniæ poteſtatem vltrò veniunt. Interea Aleoncra mater Ioannis, cuius autoritas apud Anglos ſumma erat, perſuaſore Huberto Cantuarienſi, cum nonnullis alijs optimatibus minus recta ſapiẽtibus, à tota Anglia iuſiurandũ Ioanni

dandum

ſtandum curauit. Quod cuncti minus grauatè fecerunt, propter Arthuri ætatem, perinde quaſi illi hæreditas venire deberet, qui legitimo hæredi annis præſtraret. Aleonorã verò ſola inuidia mouebat, quippe quæ perſpiciebat futurũ, vt ſi Arthurus regno potiretur, Conſtantia eius mater cuncta ſuo arbitratu ageret, vſque dũ filius pro ſuo iure regnaret. Adeò difficile eſt, vt mulierũ ingenia natura plurimũ diuerſa, poſsint voluntate cõiungi. Hæc vbi Conſtantia pueri mater cognouit, muliebri pauore perculſa, cùm iam videret ſuos caſus eſſe ſibi alienis opibus ſuſtentandos, protinus filium Arthurũ Philippi regis Franciæ fidei cõmiſit, vt hoc pacto eum eatenus ab inimicorũ iniuria prohiberet, quoad ille ipſe ad vim propulſandã, & auitũ regnum recuperandũ idoneus eſſet. Suſcepit Francus magnificis verbis tutelã pueri, promittens ſe futurũ illi loco patris, excolendo atque optima ſuggerendo. Itaque Arthurum bonis artibus erudiendũ nonnullis ex ſuis heroib. ſapientia & probitate longè principibus, primò cõmittit, ac deinde Britanniã & cætera eius principatus loca Gallico præſidio firmat. Terruit ea res Aleonorã, quæ vt ne Aquitania interim amitteretur, traiecit celeranter mare, ac ad Ioannẽ in Normaniã venit. Hîc ambo veriti, vt populariũ animi timore affecti, ab ſe auerterentur, ſumptis repentè armis, in Andegauenſiũ agrum erũpunt, eorum vrbẽ primo impetu capiunt, ciues aut ob

truncant,aut captos in cuſtodiā tradunt:ſed ſpeci atim crudeliter in eos ſæuiunt, qui Arthurum iu uiſſent. Quo feliciter confecto negotio,tantos metus alijs intulerunt, vt ſponte ad officium re- dituri,ac in eo deinceps permanſuri viderentur. Francus qui aliud pro cōmodo ſuo meditabatur ac leui occaſione bellum Anglo facere,rē tunc diſ ſimulauit. Ioannes relicta matre in Aquitania, quæ eam tueretur, & in Gallijs cōpoſitis per hūc modum rebus,in Angliam traiecit, vt rex matu- rè crearetur.Quare conuocato quamprimū prin cipum concilio, quod Londini frequens habitū eſt,Hubertus Cantuarienſis antiſtes,vt qui cæte- ris ætate & honore antecedebat, ita dicitur pro concione effatus:

Non ambigo honeſtiſsimi pontifices, atq; for tiſsimi principes,vos hodierno die eo animo huc veniſſe,vt vobis regem optetis, qui,ſi opus ſit, de tota re deliberet, qui ea quæ ſuis ciuibus condu- cere putauerit, prius exequatur, ſi res poſtulet, quàm de ijs conſiliū cepiſſe credatur:qui is demū ſit,qui totum animum,curā,& cogitationē ſuam in eo tantummodo, quod non ex re ſua, ſed ex Republica eſſe nouerit,ponat,putetq; ſe ad patriæ ac totius regni ſui vſum,non ſibi ſoli natum. Et licet certò ſciam vos non ignorare iſta omnia, a- bundè in Ioanne duce Normaniæ, viro forti & homine prouido eſſe, quamobrē debeatis eū im perio dignū iudicare, tamen veritus ne vos mo-

tueat vulgi aſtra, néve ſtudium veſtrum eò fortè in alium vertere libeat, quòd regnum iure hæreditario alteri potius quã ipſi deberi videatur, me audiatis oro, & hortor, qui duplicẽ perſonã ſuſtinens, non ſolùm exemplo & hortatione, ſed etiã fide & conſilio debeo meæ patriæ eſſe vtilis, idꝙ libẽter hactenus facere ſtudui. Igitur cùm in præſens de tanti negotij concluſione agatur, vt nõ ſit, quod rurſus in poſterũ tẽpus cogitetur, Ioannẽ vobis ex animo cõmendo, eiꝙ id munus vobis deferendũ iudico, qui in omnibus rebus quas ſtatuet, quas decernet, quas aget, opinionib. veſtris dubio procul optimis ſuis actibus ſic reſpondebit, ſic ſatisfaciet, ſic ſeruiet, vt vniuerſus populus ſit factum veſtrũ non modò cõprobaturus, ſed ſummis laudibus ad cœlũ laturus. Iſta vobis polliceor, & quantum in me eſt, omnes etiam caſus futuros, omne periculũ ſimul præſto. Hæc vbi ille dixerat, cõplures tacuêre, multi certatim Ioannem regẽ conſalutarunt, quẽ ipſe Hubertus more maiorũ, eodẽ ipſo die ſacrauit, ac cuncti principes in eius verba iurarunt. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCI. At quidam ex primoribus, qui rectè ſapiebant, quiꝙ Ioannẽ intus & in cute norant, vt dicitur, valde demirati ſunt Hubertũ antiſtitẽ voluiſſe cum primis, aut fraudandi Arthurũ optimum adoleſcentem regno auito, aut contra ius fasꝙ, Ioannẽ regem creandi autorẽ eſſe, cùm ſcire debuiſſet autorẽ mali ſæpe ipſo malo peiorẽ

haberi,quando per eum non ſtat,quin cum omnibus longè peius agatur. Quare etiã tunc multi ita futurum iudicarunt, vt res ipſa breui tẽpore tam autoribus quàm populo male caderet. Ioannes rex factus, promittit ſe primũ ſummæ habiturum curæ cuncta, quæ ad religionẽ pertinerẽt, deinde leges emendaturum, ac poſtremò ius vnicuique ſanctè redditurũ: id quod magis fecit, vt inſtitutum imitaretur ſuperiorũ regum, qui initio ſui principatus,grandia polliceri conſueuerãt, quàm quòd in animo haberet,fidẽ promiſſorum ſeruare.

Dum iſta geruntur in Anglia, Philippus rex Francus coacto cõfeſtim ingenti exercitu,in Normanicũ agrum erumpit, Eburouicum vrbẽ, Arcas,nonnullaq; alia loca capit,atque inde progreſſus Cenomanos recipit,paulò antè metu abalienatos. Altera parte, impigra Britannorũ manus Gorneium, Butauentum, & Genſolinũ oppida occupat ac victoriã ſecuta Andegauenſium vrbẽ recuperat, quã proximo anno de principe Arthuro Ioannes ceperat. Quibus rebus cognitis Ioannes valdè permotus, Francũ incuſabat, quòd violaſſet inducias, quas ille in quinque annos cũ fratre Ricardo pactus fuerat, eiq; nihil longius videbatur eſſe, quàm cum Philippo manus conſerere:quare in Normaniã celeriter profectus,cùm congrediendum eſſet,vt impar viribus,animo repentè defecit,atque ita rem in præſentiã querelis,

non

non armis peragere conſtituens, dum conſultando tẽpus terit, vltrò citroq́; miſsis legatis, conuentum eſt inter eum & Francum, vt tẽpore & loco conſtituto, in colloquium de pace veniretur. Itaque poſt diẽ tertium, ex eo die, habito colloquio, inducias quinquaginta dierum pepigerunt. Comes Flandriæ Balduinus Anglicanarum partium caput, quẽ ſuperiori libro oſtendi ſe ad Ricardũ adiunxiſſe, vt eſt certior factus de inducijs inter reges pactis, doluit per hunc modum, ſpatium parandi ſe ad maiorẽ pugnã hoſti eſſe datum: quare ad Ioannẽ properè Rothomagum venit. Hîc renouato fœdere, de bello gerendo in Francum, poſteaquã induciæ exiuiſſent, ſimul deliberant. Atque ita inito conſilio, comes in Flandriã digreditur. Ioannes noua Balduini ſocietate confirmatus, ſtudio bellum cõparat, vt ſi Francus in ſpem vincendi ingreſſus, nolit æquis conditionibus facere pacẽ, tum ipſe armis acceptã iniuriã vindicare queat. Cognito ex profugis Angli conſilio, Frãcus itidẽ ſe ad pugnã parat. Iam finis propè erat induciarum, cùm reges inter Vernonẽ & inſulã Andelinam, de pace agitaturi conuenerunt. Hîc Francus vt victor dare conditiones pacis, non accipere contendit: cõtrà Anglus accipere vt victus negat, ac ita re infecta, à colloquio diſceſſum eſt: neutra tamen pars ad arma concurrit, donec nõ multò poſt ad colloquiũ iterum ventum ſit: nã Philippus ideo abſtinuit manum ab armis, quia

id tēporis admonitus à pontifice Innocentio tertio, vt Gelbergā vxorē, Dalmatarum, ſeu Dacorū quandò de ea re autores ambigunt, regis filiam, ab ſe paulò antè dimiſſam reciperet, dicto audiēs non fuit, ex quo ei ſacra interdicta fuerunt, qui ea pœna affectus, vxorē demum recipere coactus eſt. Ioannes verò vt ſemper imparatus, dum hoſtis domeſticis calamitatibus turbabatur, ſpontè quieuit, quia homo laboris fugiens, minimeq; audax, omnia malebat, quā dimicare armis. Quod factum ita Arthurum ducē, opera Gulielmi Rupei viri probati, ad Ioannem per eos dies profectum mouit, vt fidē regis ſuſpectam habens, qui hoſtem formidabat, ſtatim poſt ad Philippum reuerſus ſit.

Exactis autē paucis menſibus, reges ad Normaniæ limitē, iuxta Butauentum oppidum rurſum conueniunt, de pace agitant. Ibi perinde vt factum eſt in altero colloquio, parum vtrinque honeſtæ conditiones offeruntur, Franco ſe ſuperbum gerente, partamq; prædam tenaciter ſe poſſeſſurum iactante, & Anglo amiſſa in primis repetente. Ad vltimum cùm Ioannes non minus conſilij quàm animi inops, deſperaret poſſe ſe per vllas pacis conditiones loca amiſſa recuperare, ſtatuit noua affinitate dedecus tegendum. Itaq; ad haſce pactiones ventū eſt, vt filia Alphonſi octaui regis Caſtellæ nomine Blāca, Angli ex ſorore Aleonora neptis, locaretur Ludouico regis Philippi

filio,

filio, cui dotis nomine, Ioannes ea omnia oppida, præter Andegauenſium vrbē (eam enim ex fœdere recepit) quæ Francus ante illum diē de ipſo cepiſſet, condonaret. His igitur conditionibus icto fœdere, atque locis omnibus Franco aſsignatis, in quibus fuit nobilis Eburouicum vrbs, & cum primis oppida in Biturigū finibus munitiſsima, Caſtrum Rodulphi, Craſſeianum, & Iſſodunum ac ad Normaniæ limitē Vellocaſsinum, quod Gi ſortiani agri pars eſt, cuius repetundi ius ſimul omne Anglo adēptum eſt. Ioannes qui ſic ſperabat pacē in perpetuum eſſe partam, puellam Blancā primo quoque tēpore ad virum deducendā curauit, ac eo confecto negotio, in Angliam miro triumphans gaudio rediјt. Verùm optimates Angli audientes eum ignominioſam pacē feciſſe cum Franco, neutiquā læti venientē exceperunt, ſed vt ignauum ac omnibus conſilijs præcipitē contemnere, infeſtiſq; animis inſectari maledictis cœperunt, quippe qui eam rem non tam ſibi probro ducebant, quàm iam tum animo proſpiciebant regnum magnum ob id dānum eſſe facturum. Sed Balduinus Flandriæ comes belli ſocius, hominē cum primis deinceps nullo habuit numero: quare coniuncta cum Franco quamprimum amicitia, ad bellum Aſiaticum animum adiecit, quod & non ignauiter geſsit, vti infra edocebimus. At ipſe Ioannes parto iam otio, illudq; in maxima ſecuritate trahens, delicijs continuò, vt fit,

ſit,ac voluptatibus deditus, omniq; prætermiſſo officio diligentis & moderati imperij, ſolùm vt malis auaritiæ venenis imbutus conciliandæ pecuniæ ſtudium habebat, qui tributo acerbiſsimè indicto,in omnium generatim fortunas imminebat,videbaturq; breui inuaſurus. In qua re cùm à Gaufredo fratre antiſtite Eboracenſi reprehenderetur,tantum abfuit,vt æquo animo audiuerit vt eum quoque ſpoliarit,ab ſeq; ablegarit, nec vllo obſequio placari, leniri, mitigari deinde potuerit, vt ante duodecim menſes, in gratiã reciperet. Illud Ioannes eo conſilio fecit, non quò fratrem peius omnibus oderit, ſed vt alios itidem læſos à conquerendo deterreret: qui ita ſpolijs onuſtus, exin in Normaniã profectus eſt,vbi facto diuortio cum Auiſia filia Roberti comitis Gloceſtriæ, quam in matrimonio habebat, quòd eam tertio conſanguinitatis gradu attingeret, Iſabellam filiã vnicam comitis Engoliſmi, opera atque ope regis Franciæ, in matrimoniũ duxit,quã pater antea Hugoni Marchiæ comiti deſponderat. Per eos dies, congredientibus iterũ prope Vernonẽ regibus, Arthurus beneficiarius Anglici regis ob Britanniã, ac alia loca, quæ intra eius principatũ, vltra citraq; Ligerim poſsideret, in verba Ioãnis iurauit,qui tamen non ſatis confidens patruo ad Gallos redijt. Ioannes paucis poſt diebus in Angliã reuerſus, Iſabellã vxorẽ more maiorum coronandã curauit. Venit ſub idẽ tempus Londi-

num,

num, ſalutatum Ioannẽ regẽ Gulielmus rex Scotorum, iuſiurandumq́ dediſſe fertur. Hunc Ioannes rogauit, vt ſe armis iuuaret, aduerſus Gallos: cui ille multa excuſans poſtremò reſpondit, ſibi nõ licere tale quid polliceri, niſi de populi ſui ſententia: ita domum ire feſtinauit. Eodem tẽpore quinque lunas prima vigilia noctis viſas ferunt, ita diſpoſitas, vnam in occidente, alterã in oriente, tertiã in ſeptẽtrione, quartã in meridie, & quintam in medio cœlo. Quo prodigio facilè cuncti ſuſpicati ſunt, ea detrimenta regno portendi, quæ mox à Franco per pigritiã Ioannis accepta ſunt. Quam opinionẽ illud quoque cõfirmauit, quòd hyẽs frigidiſsima præter naturã locorum, conſecuta eſt: & imbres continui aduentante vere, cũ aſsiduis cœli fulgoribus, effecerunt, vt extra conſuetudinem, flumina ſolito magis inundarint. Per idẽ tempus veris, rex in Normaniã tranſmiſit, pauloq́ poſt Lutetiã profectus, magno honore à Franco accipitur, vbi renouato fœdere, paucis poſt diebus Chinonem conceſsit. Dum reges in otio ſunt, Innocentius pontifex Ro. ad bellum Aſiaticũ intentus, nonnullos Chriſtianos principes mouit, vt iunctis armis, in Saracenos profecti ſint, inter quos ex Occidentalibus fuêre, Balduinus Flandriæ, Henricus diui Pauli, & Ludouicus Sabaudiæ comites. Anglus verò & Francus, qui reuireſcentibus clàm mutuis odijs, domi ſe tenebant, pecunia à ſuis populis exacta, milites ad ſa-

crum

crum bellum proficiſcentes plurimũ iuuerunt.

Interea Hugo Marchiæ comes iratus Ioanni regi, quòd Iſabellã vxorẽ ſibi præripuiſſet, & ob id cupidus negotij quippiã ei exhibendi, ſe cum Arthuro copulat, Pictonesq; ab Anglo alienatos armat. Arthurus noua ſociorũ acceſsione auctus, in Turones primò, in Andegauenſes deinde mouet, in deditionẽq; venire cõpellit, ac eorum locorum ſe comitẽ, Philippo rege ita iubente, dicit. Aleonora quæ his regionibus præerat, ſubitæ rei euentu perterrita, in Mirabellum Andegauenſis agri oppidum munitiſsimũ ſe recipit, ſimulq; ad Ioannem filium literas dat, quibus rogat, vt ſibi opẽ ſubitò ferat. At Arthurus victoriã ſecutus, paulò poſt oppido potitur, auiãq; capit, quã tamẽ tãtum abeſt, vt offendat, vt etiã vereatur, & colat. Ioannes inter hæc acceptis Aleonoræ matris literis, vehementer rei nouitate perturbatus, atque tremefactus, Francum nunc ingratum, nunc perfidum vocitans incuſat, quòd fracto fœdere, Arthuri cauſæ iam apertè faueat: qui ita plenus iræ, vt ne amplius matris expectatione, ire auxilio diſferat, celeriter dies noctesq; continuato itinere, prius ad hoſtes peruenit, quàm quid ſit, ſentire poſsint: quippe qui potiti oppido nihil formidantes paſsim vagabantur. itaque omnibus rebus ſubitò perterriti, & celeritate aduentus hoſtium, neque conſilij habendi, neque arma capiendi ſpatio dato, perturbantur, neſcij copiãs ne aduerſus du-

cere,

tere, an fuga ſalutē petere præſtet: quorum timor quia fremitu ac cōcurſu facilè ſignificabatur, Angli magno in eos impetu erumpunt, cōmiſſoq; leui prælio, in fugā turpiſsimā nullo negotio conijciunt, quos circumeuntes paſsim aut interficiunt, aut capiunt: dein inſecuti in oppidū ſe proripientes, tanta celeritate vtuntur, vt prius oppidū occupent, quàm ſe hoſtes intrò recipere poſsint. Cædes magna edita, Arthurus cum reliquo exercitu capitur, qui non multò poſt Rothomagi in cuſtodiā traditus, parum ſuperſtes fuit. ac Pictones, Turonesq; & Andegauenſes per hunc modū recepti ſunt. Diſcrepant autores de morte Arthuri: alij tradunt eum tentaſſe fugā, in tranſcendendis muris arcis, ac in Sequanam delapſum, perijſſe: alij, angore animi abſumptum: reliqui, prout magis conſtans fama eſt, à Ioanne morte affectū. Poſt mortem Arthuri, Guido Vicecomitis Toarſenſis filius, qui Conſtantiā eius matrē in matrimonio habebat, in vxoris opes ſuccedens Britanniam adeptus eſt.

At vbi Philippo nuntiatum eſt de morte Arthuri, indignatus, hinc cauſam arripit, ad occupādos omnes Anglorū tranſmarinos principatus: etenim Conſtantia Arthuri mater dux Britanniæ, Ioannis nomen ad Philippum defert, eumq; parricidij accuſat. Francus diem Anglo dicit, ad quem cùm non cōparuiſſet, cauſa eum cecidiſſe, ac proprietatē omniū locorū quę ille vt beneficia

rius tenebat, ad ſe redijſſe decernit. Quare confe-ſtim cum vniuerſis copijs in Normanicum agrũ contendens, grauiter loca omnia quacunque iter facit, deuaſtat, redactis in poteſtatẽ Conchis, Rucello, & inſula Andelina. Interea Ioannes videns hoſtis malitiã nihil frigere, idq́ longè ſecus eſſe atque ſperabat, Dei ac hominum fidẽ implorat, & in primis cum Innocentio pontifice de iniurijs à Franco hoſtiliter ſibi factis queritur. Pontifex querelas Angli non aſpernatus, Franco per literas & oratores iubet, vt à bello tam nefario manus abſtineat, quò ſedatis domeſticis factionib. Chriſtiani principes communiter bello Aſiatico tandẽ aliquando ſeruiant. Verùm Philippus cognita Ioannis infirmitate, nequaquã dicto parens ad oppidum Radepontẽ tutiſsimũ duxit: & quia capere primo impetu non potuit, locum armis ſepſit, quẽ poſt decimum diẽ, quam obſederat, cepit: deinde victor Caſtrumgaliardum, quod, vt dictum eſt, Ricardus ædificarat, ad Sequanã aggrediendum conſtituit: itaque paratis omnibus, quæ ad arcẽ oppugnandã opus eſſe videbantur, ne fruſtra locum munitiſsimũ armis tentando, ſuis animum minuat, quia intus bene magnum præſidium erat, primò vallum circunducit, deinde turres ligneas diſponit, vnde in obſeſſos tela facilius emitti poſsint, ac poſtremò die noctuq́ oppugnationẽ continuat. Obſeſsi contrà freti natura loci atq; viribus, & prudẽtia Hugonis Guar

naij,

naij, qui arcis præfectus erat, Francos repellebant, & quò magis hoſtes appropinquare videbant, hoc magis repentino clamore, telorumq; multitudine ictus duplicabant, ſic, vt multos mortales vulneribus afficerent. Atqui Francus nulla difficultate aut incommodo victus, quòd laborantibus Normanis neminē venire ſuccurſum ſentiebat, nihil oppugnationē remittebat, qua tandem obſeſsi defatigati, fameq; preſsi, deſperantes de ſubſidio, deditionē neceſſariò fecerunt. Interea Ioannes Rothomagi agebat, animi pendens inopsq; conſilij, miro affectus dolore, qui tamen cognitā ſuorum cæde, rerumq; ſuarum detrimento, amenti ſimilis triſtitiā temporum hilaritate condiens, Sardonium riſum, vti in prouerbio eſt, ridebat, perinde quaſi viciſſet. Quare principum quidā eius culpæ palàm aſsignabant, quòd pateretur regnum ſuum à Franco tanta ignominia, tantisq; incōmodis impunè affici: quibus ille qui prę ſe alios haud magni vſus eſſe putabat, inquit: Ecquid, quæſo, modò facit Francus aliud, niſi furtum? quod equidē curabo, elaborabo, efficiam, vt paucis poſt diebus cum vſura reddat. Ita cùm à ſuis malè audiret, animo debilitatus, in Angliam ſe recepit. At Philippus vbi cognouit Anglum abijſſe, vt ne grauiter vtendo victoria, ita animos hominum irritaret, quò deſperata ſalute, ſolùm pro vita pugnando, acrius reſiſterent, primùm parum ab armis quieſcendum, deinde reliquos po-

pulos

pulos qui ſub Anglico erant imperio, partim mu-
neribus, partim opimis pollicitationibus, ad de-
fectionẽ ſolicitandos ſtatuit. Proinde dato nego-
tio ſuis præfectis, qui animos populorum conci-
liarent, atque relicto exercitu, qui in Normania
hyemaret, in Franciã redijt, primo quoque tem-
pore maioribus copijs eò venturus reliqua loca
expugnatum, ſi in fide Angli diutius permane-
rent.

Ioannes vbi in Angliã peruenit, non arma, ne
exercitum parat, vt hoſti reſiſtat ſuiſq; ſpẽ ferat,
ſed omnia poſtponenda præ ſtudio auaritiæ pu-
tans, artibus tantummodo faciendæ pecuniæ ex
quiſitè ſtudet: quippe qui modò hunc, modò illũ
optimatẽ incuſando, quaſi non ſua pigritia, ſed il-
lorum culpa, vrbes cæteraq; loca tranſmarina a-
miſiſſet, vniuerſos mulctat: quod abſque odio
domeſtico, maius ei detrimentum attulit. Nam
Francus cùm cognouiſſet eum omiſſo bello, do-
mi, in exigendis pecunijs ſuorum odium in ſe cõ
citare, coacto quàm magno ſtatim exercitu, Fale
ſiam inuadit, qua primo acceſſu capta, Danfron-
tum oppugnat, quod oppidani non multo labo-
re victi reddunt: inde victor in agros exit, incita-
toq; curſu prius ſine vllo timore rura incolentes
opprimit, quàm cõfugere in oppida poſsint. qua
celeritate ita animos omnium terruit, vt omnẽ
Normaniæ oram vſque ad promontorium diui
Michaëlis, paſsim accolis in deditionẽ venientib.

occupauerit.

occupauerit. Stabat adhuc in fide Rothomagum princeps ciuitas, & caput totius Normaniæ, ad quod oppugnandum Philippus magnis itineribus acceſsit, vt ciues quos ex fama rei paulò antè geſtæ, terrore perculſos eſſe ducebat, repentino aduentu oppreſſos prius ad deditionem cogeret, quàm vt arma parare, aut auxilium ab Anglo petere poſſent: qui caſtris ſecundum mœnia poſitis copias mediocribus inter ſe interuallis collocat, atque omnibus viarum aditis occupatis, horribilem ſpeciẽ inſpicientibus præbet: & antequã vrbẽ armis adoriatur, quotidie per aliquot dies, ſuos copiarum duces prima luce ad ſe conuenire iubet, vt ſeu quid agendum, ſeu quid adminiſtrãdum ſuper oppugnatione foret, maturius deliberare poſsit: qui demum capto conſilio, vrbem oppugnare incipit, idq́ꝫ certamẽ per multos dies cõtinuat: & quia parum armis aut viribus proficiebat, ciues donis deuincire, item hortationibus ac promiſsis ad defectionẽ ſolicitare cœpit, identidem per nuntios admonens, vt conſiderarent incertiã ſui principis, qui non aliud eis auxilium mitteret, quàm alijs ciuitatibus adminiſtraſſet, nec ſpernerent honeſtas cõditiones, quas paulò poſt non eſſent habituri. Permouerunt hæc ita Rothomagenſes, vt de ſe pariter ac de rebus ſuis pertimeſcentes, oblatis obſidibus, inducias petiuerint in aliquot dies, quò poſſent opem à ſuo rege implorare, qui ſi intra illud tempus, obſeſsis non

opitularetur, tum demum ſe fidei Philippi committerent. Itaque impetratis inducijs, miſsi à ciuibus nuntij rogatum auxiliũ in Angliam, Ioanni exponunt, quo in ſtatu res Rothomagenſis ſit, & queadmodum niſi maturè ſuppetias ferat, in hoſtium poteſtatẽ breui ſit ventura. Rex ab armis belloq; multò remotiſsimus, & rei ſuæ negligẽs, parũ ſpei legatis de ſubmittẽdo obſeſsis ſubſidio dedit, qui deinde vacui ad ſuos ciues reuerſi renuntiarunt, nihil ſperandum ab homine otium maximè trahente, cauſæq; ſuæ altè indormiente, perinde quaſi res ipſius minimè ageretur. Hoc vehementer Rothomagenſiũ animos conſternauit, quòd qui aliàs gloriari ſolebant ſe in fide erga ſuum principẽ ſemper permanſiſſe, idq; Ricardi teſtimonio, vt in fine vitæ illius docuimus, cõprobatũ erat, qui in ea fideli ciuitate cor ſuũ ſepultum voluerit, nunc demũ niſi ſe cum bonis omnibus perditũ ire fruſtra ac temerè vellent, in hoſtium poteſtatẽ venire cogerentur, à ſuo principe per ignauiã deſtituti: quocirca vt ſua fides teſtatior eſſet, deditionẽ tamdiu diſtulerunt, dum expectantes fortunæ viciſsitudinẽ, conſumptis intus cibarijs, fame ad extremum penè ſuffocati ſunt, qua victi ſe Franco dediderunt. Cuius rei antecedente fama, Arquenſes, & Verniolenſes, ac etiam qui in Anglorũ poteſtatẽ paulò ante redacti rurſus fuerant, Pictones, Turones, & Andegauenſes exterriti, in Philippi fidẽ momento venerunt: qui

per hunc modũ Normania atq; cæteris in Aquitania locis potitus, in Franciã victor redijt. Atque ita Neuſtria, hoc eſt Normania, quã C C C X V I antè annis Rollo dux occupauerat, à Francis recepta eſt. Fuit ille annus humanæ ſalutis MCCV & cùm Ioannes regnare cœpit, quartus.

Ioannes eodẽ anno cùm magis eius principes quàm ipſum amiſsio Normaniæ & aliorũ locorũ ſollicitos haberet, ſimulans ſe bellũ parare, quã ingentem pecuniæ vim à populo exegit. Quod artificium cœlum ipſum deteſtatũ eſt, ſex continuas horas igne rubeſcente micans, quaſi furore & ira accenſum. Sub idẽ tempus Aleonora mater Ioannis mulier longè prudentiſsima, magis mœrore animi, quàm morbo conſumpta moritur.

Quo etiã morbi genere illo ipſo anno Hubertus Cantuarienſis mortẽ obijt, quẽ nullius vnquam rei in vita tam pœnituit, puduitq;, quàm quòd apud optimates, Ioannẽ regem creandũ curaſſet, quẽ poſtea tanto regno indignum, cum ſummo ſui animi dolore, clarius cognouit: ſed ſerò reſipiſcit, qui non poteſt factum corrigere. Sedit Hubertus annos vndecim, & menſes inſuper octo, ac dies ſex. Vacauit Cantuarienſis archiepiſcopatus deinde amplius biennium. Anno qui ſecutus eſt, paſsim vociferantibus cunctis, ob cladẽ ignominioſam acceptã, principes maiorẽ in modũ regẽ cohortati ſunt, vt honori conſuleret, vt incõmodis hominum mederetur, vt ſaluti prouideret, vt

Reipublicæ vtilitati ſeruiret, quæ tam turpiter ab hoſtibus lacerata, vulnerata, mutilata eſſet. Quibus monitis Ioannes motus, claſſem parat, delectus militum habet, bellū ſimulat, prout euentus rei exin indicauit. Nobilitas verò pro amore, quē in Rempublicā habebat, auida vlciſcendi iniurias, ſtudiū principis in parandis armis, ac cæteris bello neceſſarijs æquabat, cùm rex vſus eſt tantá celeritate in itinere faciūndo, vt de induſtria multos nondum paratos reliquerit poſt ſe venturos. Igitur inſtructa ad Portimuthum claſſe, ac militibus ad naues iam præmiſsis, ipſe nauē demum conſcendit, ac vela ventis dari iuſsit, qui vbi aliquantulū in altum proceſsit, mutato repentè cōſilio reuertit, excuſans proditionē quorundā nobilium, qui ipſum ſequi quaſi noluiſſent, in quos quamuis iniuſtè, grauiter paulò poſt animaduertit. Per idē tempus, monachi Cantuarienſes inſcio rege, Reginaldū illius cœnobij monachū in Huberti archiepiſcopi demortui locum ſurrogarunt, qui clàm regno egreſſus, Romā petijt, acturus cum Innocentio Ro. pontifice, vt monachorum legitimam electionē confirmaret. Quæ res multorum cùm malorum tum ſimultatum inter ipſum Ro. pontificē, & regem Ioannē ſeminarium fuit: nam cùm pontifex noluiſſet prius electionē probare, quàm teſtimonio fide digno ſibi conſtaret, eam eſſe legitimā, eiuſmodi parua mora fecit, vt monachi malū malo accumulauerint:

cùm

cùm enim accepiſſent Reginaldũ ipſius, velut illi arbitrabantur, culpa nondũ eſſe pontificis decreto antiſtitẽ Cantuarienſem factum, vt nouo obſequio regẽ iratum ſibi placarent, continuò rogarunt, vt de eius conſilij ſententia, ſibi liceret archiepiſcopum optare. Annuit rex libens petitioni, ſimulq; monachos eſt hortatus, vt Ioannẽ Nordouicẽſem epiſcopũ domeſticum ſuum, ac ſui familiaris ſenatus caput, renuntiarent archiepiſcopum, id quod monachi vt principi gratificarentur, tanquã immemores prioris electionis, quam pro nihilo iam non obſcurè habebant, vltrò fecerunt, atq; Romam procuratores miſerunt, qui hanc ſecundam electionẽ à pontifice probandã curarent.

Iam ſextus agebatur annus ex eo anno, quo Ioannes regnare cœperat, qui fuit humanæ ſalutis MCCVII, cùm Hugo ſanctiſsimus Lincolnienſis epiſcopus è vita migrauit. Is homo Gallus, Gratianopoli natus, vir acri ingenio, diuinarũ rerum ac humanarum diſciplina mirabiliter excellens, vſque à puero ſe in optimo degendæ vitę inſtituto exercuit, in quo adeò profecit, vt [illegible] canonicus, prout vulgus vocat, regularis ſit factus, hortante patre, qui ſe in eum ordinẽ poſt obitum vxoris, ex qua hunc puerum ſuſceperat, antea aſcripſerat: deinde maioris abſtinentiæ duriorisq; vitæ cupidus, Cartuſianus monachus efficitur: in quo ordinẽ non modò ad vnguẽ om-

nia quæ alijs aſpera videbantur,ſeruauit & pertu lit,ſed ſupra fidem, vigilias longiores obibat,frequentius abſtinebat, vitã deniq; durioré agebat. Quo factum eſt, vt eius ſanctitatis nomen apud omnes longè celeberrimũ, ita Henricum ſecundum regẽ Angliæ mouerit,vt eum ex Gratianopolitano cœnobio in Angliã accerſitum miſerit Reginaldũ Bathonienſem epiſcopum: qui poſtquam in Angliã venit, cœnobio Vithamio monachorum Cartuſianorum Vuellenſis diœceſeos præficitur, atq; non multò poſt Lincolnienſis epiſcopus,ſicuti in vita Henrici ſecundi diximus, creatur. Tum ſanctiſsimo ſacerdotio Hugo præditus, maioré integritaté, maiorem conſtantiam in rebus agendis præ ſe tulit; quippe qui nihil in ſe habens,quod nõ virtute cõſtaret, atque à mortalibus ſumma laude efferretur, non blandiebatur principi,non fauore,non gratia cuiuſquã à recto flectebatur, non deniq; minis aut armis à recta ſententia deducebatur,adeò,vt cùm magiſtratus quempiam ſacris initiatum grauiter mulctabant (mulctabant autem quotidie,quòd in regijs viuarijs,aut ſaltibus feras venando occidiſſet) nequaquã vereretur eos à cœtu Chriſtianorũ ſua autoritate eijcere. Quod cùm ei culpæ aſsignaretur,quòd contrà ageret, quàm ius patrium foret, tum vt acerrimus iuſti æquiq; conſeruator, non ſe reſcindere,violaréve legẽ, ſed ſeruare tantummodo reſpondens, nihil ab incœpto deſiſtebat.

Quin-

Quin etiã tributa cùm à Ricardo, tum à Ioanne indicta deteſtabatur, conſtanterq́ ac palàm pernegabat ſe imperatã pecuniam pro impio bello ſimultatũ cauſa inter principes Chriſtianos gerendo, ſoluturũ. Quare ita vſu ſæpe veniebat, vt pecuniarum exactores regibus iubentibus, in Hugonis bona inuaderent, & ille eos religionis contéptores publicè denuntiaret, execraretur q́ ſacris vetuſto more interdicendo. Quod equidem pro ſupplicio non modico haberi cœptum eſt: enimuero cũ in illis quibus ab Hugone ſacra interdicta eſſent, cuncta deinceps multò peſſimè caderent, atque illud vulgò obſeruaretur, tanto timore cæteri affecti ſunt, vt nullus deinde etiam iubẽte rege, auderet aut Hugonẽ vel eius res tangere. Quid, quòd vbi ipſe audiebat regẽ ob id ipſum ſibi vehementius ſuccenſere, quia ſcilicet tributa ſoluere negaſſet, vel eius quæſtores impiorũ numero habendos denuntiando, deterruiſſet, tanta tum modeſtia tum animi conſtantia, paritérq́ grauitate principem ipſum tractabat, ſimul benè monendo, ſimul coarguendo, quandoq́ blanda aſperis, quandoque iocoſa ſerijs verba miſcendo, vt facilè iratum eius animũ leniret, ab iracundiaq́ ad riſum & hilaritatẽ flecteret? qui eiuſmodi venerandæ virtutis periculũ non cum vno duntaxat rege, ſed cum Henrico, & eius filijs Ricardo & Ioanne, in quorum tẽpora inciderat, bonus antiſtes fecit. Tanta etenim eſt integritatis reueren-

tia, vt facilè nos illorum admonitionē, obiurgati onē, reprehenſionē patiamur, quos certò ſcimus non eſſe improbos. Miraculis & in vita, & poſt mortē Hugo clarus extitit, qui ob id non immeritò inter diuos relatus eſt, celebrisq́ eius ſanctitatis memoria vbique gentiū colitur, & præſertim Lincolniæ, vbi in principe æde eius corpus reuerenter ſeruatur.

Anno eodē (vt reuertamur vnde digreſſi ſumus) Philippus rex Francus, qui iampridē in animo habebat omnia adimere Anglis loca trāſmarina, quæ adhuc in fide permanebāt, cum magno exercitu contendit, poſitisq́ caſtris non longè à Lochijs, ipſum oppidum paucis antè annis à Ricardo dirutum ac reſtitutū obſidet, quo tandem capto, Chinonē oppugnatum pergit. Erat intus Rogerius Laſcius vir inter viros, cum bene magno præſidio, qui præſentiens hoſtis aduentum, ad reſiſtendum ſe quam celerrimè potuit, parauerat. Franci poſtquā ad locum peruenerunt, neque interdiu neque noctu oppugnatione deſiſtebāt. Oppidani autē de muro ſe defendendo, multos [illegible]im telis, lapidibus, cæterisq́ miſſilibus interficiebant, qui poſt aliquot dies continuo certamine defatigati, cœperunt ſenſim animū remittere, quòd hoſtis tantis viribus inſtabat, ita vt diutius reſiſti non poſſet, ſi interea nullū ſubſidiū à rege Ioanne mitteretur. Itaque nonnulli timidiores paulatim cœperunt noctu per muros lapſi ad ho

ſtes latenter perfugere, qui vitæ ſeruandæ cauſa, de ſtatu oppidi abundè docebant. Igitur Franci vbi intellexerunt intus deſperata penè ſalute trepidari, tanto impetu pugnã in omnibus locis redintegrarunt, vt ſtatim oppido potiti ſint. Ingẽs Anglorũ numerus captus, & in ijs Rogerius Laſcius. Exin Philippus captis aliquot caſtellis, & illis ...mus dirutis, ac cæteris opportunis locis pr...dio firmatis, in Britanniã tranſgreſſus Ligerim proficiſcitur, vbi arcẽ munitiſsimã expugnat, quæ ad Grapelitũ promontorium poſita, Anglis præſidio eſſe ...lebat, illuc ſe recipientibus. Cauſa vexandi Britannos fuit, quòd per eos dies Guido dux Britanniæ, vir Conſtantiæ, qui Arthuro priuigno in principatũ ſucceſſerat, & ob id de iuuenis nece vlciſcẽda nihil cogitabat, ſe cũ Ioanne copulauerat, vnà cum Sauaro Malleonenſi, & Almerico Luſiniano heroibus animi magnitudine pariter atque opibus præditis. Ioannes interim noua partim ſocietate, partim tot incõmodis, cõtumelijsq́; tandẽ excitatus, exercitũ claſſemq́; parat, atque ita Rupellã non multò poſt curſu petit, ibiq́; eueſtigio in terrã eductis copijs, milites quã citiſsimè fieri poſsit, paratos eſſe iubet, deĩn Andegauum verſus mouet, & vbi iam loco appropinquat, ſuis cohortibus, equitibúſque imperat, vt momento circundatis muris pro ſe quiſque vrbem inuadat, & ipſe cum peditatu, catafractíſque militibus, interim portas ferro & igne aggreditur

quibus ad punctum tēporis perfractis, nobilem
ciuitatē primum militi prædæ dat, deinde aut ca-
ptis, aut interfectis ciuibus, mœnia ſolo æquat,
qui poſtremò in agrū egreſſus, quicquid obuiū
eſt, pari clade afficit. Hac re cognita, finitimi popu-
li ad Ioannē vltrò deficiunt, auxiliorū multitudi-
nem ſe ſubminiſtraturos pollicentes. Tali ille ſuc-
ceſſu animo ſublatus, in Pictones iter inte[illegible]
miſsis quaquauerſum equitum turmis, ad agru
deuaſtandū. Interea Francus de his omnibus cer-
tior factus, cum inſtructo exercitu fit Anglo ob-
uiā, qui in itinere Britannū ducē, Bauarum & Al
mericum prædā agentes, de improuiſo aggreſſus
capit, omnēq; comitatum armis exuit. Quæ res
Anglo & animum & vires plurimum minuit.
Poſt hæc, incœptū iter facere pergit, proximeq;
hoſtem conſidet, ac poſtero die vt pugnæ auidus
bene mane ſuos in aciē ducit. Atque ita magnis
vtrinque animis ad prælium cōmittendum para-
tis copijs, ſignum iam expectabatur edendæ pu-
gnæ, cùm interuentu quorundā tam antiſtitum
quàm militū, qui apud reges plurimum poterāt,
induciæ in duos annos vtrinque datæ ſunt, per-
mutatis inuicē captiuis. Ac ita ab armis ceſſatum
eſt, Franco in Franciā, & Anglo in Angliā ſe reci-
piente.

Secundum hæc pœnituit Ioannē vehementer
complanaſſe Andegauum vrbē præclaram, præ
qua nulla alia ei perinde cordi erat, quòd inde ip-
ſe

ſe eſſet oriundus, quare miro ſtudio illud inſtaurauit, multoq; pulcherrimum fecit. Per idem tempus Otho Romanus Imperator in Angliã venit, quem Ioannes honorificè accepit, cum quo ſtatim conſilia iniuit, gerendi in Philippum belli: ac quia ab eo magna eſt ſpe auxiliorũ in eo bello faciendo operatus, mox domũ diſcedenti, ingentẽ dedit pecuniæ ſummam.

Interea Romæ lis ſub iudice erat, de Cantuarienſi pontificatu, inter Reginaldum & Ioannem Nordouicenſem epiſcopum à monachis prius electos, de quorum electionibus poſteaquã Ro. pontifex rectè cognouerat, vtrãque irritam fecit, atque ſua autoritate egit, vt monachi qui ea de cauſa frequentes Romã conuenerant, poſtremò optauerint Stephanum Langtonum diui Chryſogoni cardinalẽ, hominem etiam Anglum, virũ probum atque doctiſsimũ, quem ipſe poſtea archiepiſcopũ fecit. Quibus rebus ita peractis, pontifex omnia per literas Ioannẽ edocuit, rogauitque, vt Stephanum Cantuarienſem ritè creatũ, ob eius egregias virtutes, cõmendatum haberet. Tulit rex periniquo animo repulſam Ioannis Nordouicenſis epiſcopi, quem Cantuarienſem creandum curarat, ac vſque eò iratus eſt, vt primò publicatis omnibus bonis, in exilium egerit monachos, qui Cantuariæ erant, & qui Romam iuiſſent, patriæ hoſtes decreuerit: deinde pontifici per literas aculeorũ ac expoſtulationũ quãplenas

reſponderit, ſe nunquam paſſurum, vt Cantuarienſi diœceſi Stephanus præeſſet. Hæc vbi Romæ nuntiata ſunt, Innocentius, vt par erat, demiratus, quòd Ioannes optimi viri electionē hominis præſertim Angli non probaſſet, cœpit vt bonus pater crebris literis ac nuntijs regē monere, hortari, atque rogare, vt abſtineret manum à rebus ſacris, eiectos monachos reſtitueret, præſulem Cantuarienſem ritè factum ſuam prouinciā obtinere permitteret. Quibus monitis tantum abfuit vt Ioannes moueretur, vt etiam multò ſæuius quā antea, non ſacerdotalis ordinis viros ſolum, ſed reliquos ciues, qui Stephanū iuuiſſent, tractaret. Ita Stephanus regi nullo ſuo in eū merito, odio erat, & ab alijs qui ipſius cauſa plectebantur, non poterat non male audire, ſecundū euangelicum verbum, Nemo propheta acceptus eſt in patria. Quæ vbi ad Innocentium delata ſunt, ille minimè eam ferendā putans contumaciā hominis tā tam, quæ non cuiquā vni, ſed vniuerſo ordini perniciem allatura ingentē videbatur, decreuit morbo latè peruadenti remediū adhibere: & quamuis nullum aliud magis opportunum impietatis denunciatione videretur, id tamen dedecoris (nō enim libenter illud faciebat) quamtardiſsimè tanto principi imprimendum ſtatuit, quò ei ſpatium daretur ſuiipſius peccati agnoſcendi, corrigendique.

Aderat iā annus ſalutis humanæ MCCVIII,

cùm

cùm Ioannes rex filium ex Iſabella ſuſcepit, quẽ Henricum nominauit. Innocentius pontifex audiens interim Ioannẽ obſtinatiſsimè in contumacia permanere, vehementer eius vicẽ doluit, quòd homo Chriſtiana pietate à pueris ritè inſtitutus ita religionẽ negligeret, faſq; ac nefas iuxtà duceret: quare coactus eſt, vt ne malũ latius manaret, in eum aliquid grauius conſtituere: itaque per literas mandauit Gulielmo Londinenſi, Euſtachio Elyenſi, ac Mangerio Vigornienſi epiſcopis, vt ad regẽ adirent, eumq; ſuis verbis cômone facerent, vt tandẽ aliquando vellet Romano pontifici obedire, religioni fauere, regno ſuo proſpicere, & ſi in errore maneret, tum in eum animaduerterent. Epiſcopi acceptis literis pontificis, rem mandatã diligenter geſſerunt, quorum admonitionibus & quidẽ ſanis non modò non obtemperauit Ioannes, verumetiam eis ita bene admonentibus, valde ſuccenſuit. Illi igitur deſperantes ſe poſſe læſam principis mentem ſanare, vt dicto parêrent, tam populo quàm ipſi Ioanni, prius tamen, vt non nemo tradit, per decretũ pontificis Chriſtianorum cœtu excluſo ad X cal. April. in quem diẽ eo anno incidit paſcha, ſacris interdixerunt, atque ſimul non multò poſt in Galliã aufugerũt. Rex ea terrifica ſeueritate nihil porrò mouetur, ſed tum demũ ſacerdotalẽ ordinẽ modis omnibus euertendũ funditus conſtituens, cũ vbiq; à ſacris iã ceſſatũ eſſet, bene multos continuò

ſacerdotes

ſacerdotes ac pontifices extra regnum exigit, poſ-
ſeſsiones eorum occupat, & vt patriæ procella, æ-
des ſimul ſacras pariter ſpoliat. Quæ ſane religio-
nis labes ſtatum ſacerdotalē maximè deforma-
uit: ſicut enim miſerabile erat, videre in templis
nulla amplius ſacra fieri, ita multò miſerabilius,
non modò videre, ſed tantum audire ſacerdotes
probro paſsim haberi. Ioannes poſt hæc magis
hominum fidē, quàm Dei iram timens, iterum à
populo iuſiurandum ſibi dandū curauit, ac conſe-
ſtim exercitum facere cœpit, vt Alexandrū ſecun-
dum regē Scotum, qui paulò antè Guilielmo pa-
tri demortuo ſucceſſerat, ad quē multos ex prin-
cipibus Anglis continenter confugere audiebat,
armis inuaderet, in eumq; qui fœderis iura vio-
laſſet, grauiter vindicaret. Inter hæc, Stephano
Cantuarienſi antiſtite, qui miſerabiliter dolebat
ſua cauſa ita patriā vexari, ſuppliciter rogante pō-
tifex conceſsit, vt nonnullis ſacerdotibus certis
diebus rem diuinam facere liceret. At Ioannes
cui amici ac optimates ſtudebant perſuadere, vt
prius Dei ac hominum gratiā & beneuolentiam
ſibi conciliaret, quàm bellum moueret, non mul-
tò poſt nihil conſiderans quid deceret, aut præſta-
ret, parato iam exercitu, in Northumbriā feſtinan-
ter contendit, atque inde progreſſus in hoſtium
fines incurſans, pugnandi poteſtatē facit. Scotus
ſe Anglorum copijs imparē ſentiens, & ob id, in
rem ſuā non eſſe ducens, vt in præſentia manus

conſereret,

conſereret, de amicorũ ſententia, abiectis armis ad Ioannẽ venit, grandiq́ auri pondere ab eo etſi ægrè concedente, prout ipſe ſimulabat, pacẽ redemit. Exin Ioannes ſuis multò infeſtior, vt pari incõmodo nonnullos populos afficeret, quòd ſe vt impium denuntiatũ in Scotiam ſequi negarint, nouum genus populationis excogitauit: cùm enim iam inſtaret finis menſis Iulij, quando in Anglia frumẽta matureſcere incipiunt, omnia ſepta quibus cerui atque damæ cum primis continentur, ſepimentis nudari, atque foſſas circunductas oppleri iuſsiſſe fertur, quò ipſæ feræ latè currentes frugum dulcedine allectę arua depaſcerentur. Propter quod flagitiũ agricolæ paſsim vociferantes, omnibus precibus regem execrati ſunt, cùm aliter vlciſci non licuiſſet: nam feras ipſas occidere capitale propè erat. Eodẽ anno cuſtos magni regij ſigni nomine Hugo, archidiaconus Vuellenſis, vir prudens, renuntiatur epiſcopus Lincolnienſis, qui cupiens à Stephano Cantuarienſi more maiorũ ſacrari, cùm diceret velle ſe Rothomagũ proficiſci, vt ab antiſtite illius vrbis ſacraretur, facilè à Ioanne eundi poteſtas facta eſt. Is vbi in Normaniã peruenit, omiſſa via quæ Rothomagum ducebat, Romam citato itinere petit, atque ibi à ſuo archiepiſcopo Cantuarienſi ritè fit epiſcopus. Quod vt Ioannes intellexit, inflãmatus ira, bona Hugonis confeſtim publicauit, cum vectigalibus eius epiſcopatus, quæ in ſingulos an-

nos à ſuis procuratoribus capi iuſsit: ac eiuſmodi longè moleſtiſsimis rebus male generatim in omnes mortales animatus, per illos quoque dies acriter mulctauit Iudæos, affectis varijs tormẽtis aliquot, quòd pecuniam dare recuſaſſent.

Dum his ſe Ioannes curis ac ſuos ſpoliationibus diuexat, fit certior Hybernos propè ab ſe eſſe alienatos: quare vt illi parẽ acciperent [illegible] ita tem, atque Angli continenter patiebantur, [illegible] tus tempeſtatẽ idoneam exercitum in inſulã traiecit: qui vbi Dublinum peruenit, antequã belli gerendi conſilia caperet, omnes qui ca[illegible]ſtria aut maritima loca incolebant, timore affecti vltrò ad eũ venêre, iuſiurandumq́ dederunt: quibus ita ad officiũ reuerſis, Ioannẽ Nordouicenſem epiſcopum præfecit: reliquos qui ſumma montium & loca ſylueſtria habitabant, licèt parêre noluerint, tamen non eſt perſecutus, cùm iam inſtaret hyẽs, quæ ibi matura eſt. Quo celeriter confecto negotio, in Angliã rediJt. Et quia illud idcirco ſuſceperat, vt lucrum faceret, & Hybernorũ inopia conſilium fregerat, Anglorum opibus explendum cô[illegible]it: itaq; affirmans ſe impenſam magnam in id bellum Hybernicum feciſſe, ingentẽ pecuniã à populo exegit. Agebatur iã annus vndecimus ab eo, quo Ioannes regnare cœperat, cùm ipſe circa æſtatis exitũ, ad obeundam profectus Vualliã, aliquot rebelles ſubegit, reliquos verò obſidibus acceptis, in fide manere coëgit. Poſtea domum

reuerſus, illo ipſo anno mutauit formā ciuitatis Londinenſis. Mutationis autē cauſam fuiſſe ferunt, quòd in caritate annonæ, non licuerit regiæ domus procuratoribus per Rogerium Vuincheſtyr & Edmundum Hardell Balliuos, emere in ciuitatè frumentum, quod illi duo gubernatores ad commodum populi antea comparauiſſent. Qua re Ioannes cōmotus, Balliuos primū magiſtratu priuauit, deinde ambos in cuſtodiā coniecit. Sed ſtatim poſt cùm prece tū pretio placatus conceſsit, vt liceret ciuibus loco duorū Balliuorū in ſuis comitiis, quotannis in ſingulos annos, creare ſibi vnū prætorē, ac binos vicecomites, quos vocant Shryuos. Primus fuit prætor Henricus Aluini filius, vicecomites verò Petrus Duke, & Thomas Neel. Prætor Romano more, maior dicitur: Romani enim vrbanū prætorē, maiorem appellabant.

Romanus pontifex interim quem maximè omniū cura noſtræ rei Chriſtianæ iuuādæ mordebat, valde anxius, quod Saraceni non modò in Aſia Chriſtianos continenter armis premerent, ſed duce Hilmimolino, totā Hiſpaniā maximis calamitatibus afficerent, publico edicto omnes qui ferre arma poſſent hortatus eſt, ad opem noſtris ferendā. Sed nihil ei antiquius erat, quàm Anglum malè ſanum ad ſanitatē reuocare: quare primo quoque tēpore Pandulphum virum tam iuris & iuſtitiæ conſultū, quàm integritate clarū,

& Durantū vnum ex collegio Templariorū,legā uit ad Ioannem regem, qui eum hortarentur vt peruerſitatē relinqueret, errores deponeret, ad ſe rediret,cogitaretq́;,neque ſua,neque regni,neque denique Chriſtianæ Reipublicæ intereſſe, vt ipſe diutius in tanta impietatē verſaretur,quæ ei omnium vni in primis malo eſſet perpetuo. Illi cum eiuſmodi mandatis properè in Angliam profecti cum rege ex Vuallia redeunte, non procul ab oppido Northantono, obuiā facti in itinere, congrediuntur, à quo benignè accepti Northantonum ducuntur. Vbi loci poſtquam diu de concordia agitatum eſt, cùm Ioannes admiſsis cæteris omnibus conditionibus,nollet ſarcire detrimenta ſacerdotibus,aut alijs illata, legati videntes nihil eſſe,quod morentur, infecto negotio in Gallias reuertuntur, atque pontificē de rebus geſtis certiorem faciunt. Ioannes nihil legatorum monitis melior factus, non multò poſt aliquot principes crudeliter mulctauit, qui hominis vitia ac tyrannidem abhorrentes, inuiti ſub eo militabant, ac propterea in Vualliā euntē paulò antè minimè ſecuti fuerant. Per eos dies Reginaldus comes Boloniæ impius publicè iudicatus,quòd ſacram pecuniā expilaſſet, & à Philippo rege principatu deturbatus, ad Ioannē confugit, magnoq́; apud eum in honore habitus eſt, dicente prouerbio: Pares cum paribus facillimè congregantur. Innocentius interea cognita ex legatorum literis,regis

Ioannis

Ioannis pertinacia, vehementer demiratus homi
nis impietatē, cœpit in ſacro ſenatu cum patrib.
agitare, quonā pacto adduci poſſet, vt eam muta
ret mentem. Poſt longam conſultationē, cuncti
cenſuerunt Ioannē regia dignitate priuandum,
qui ita religionē contemptui haberet, qui monita
pontificia, imò Chriſti, quæ ipſius populiq́ꝫ con-
ducerent ſaluti, nihil reſpiceret, qui ſe demùm ab
omni Chriſtianorū cœtu in dies ſingulos magis
diſiungeret. Itaque pontifex vrgentibus ante om
nes Anglicis epiſcopis, qui patriæ mala dolebant,
primū cunctos populos, qui ſub Ioannis impe-
rio eſſent, ſacramento abſoluit, quo tenebantur:
deinde ipſum Ioannē regni adminiſtratione ab
dicat, ac poſtremò regē Franciæ, cæterosq́ꝫ Chri-
ſtianos principes de huiuſmodi abrogatione cer
tiores facit, admonetq́ꝫ, vt Ioannē ita repudiatum
tanquā Dei publicū hoſtem perſequantur. Verū
tamen vt cunctis notum fieret, nihil ſibi iucundi
us eſſe, quàm vt Ioannē ita delicti pœniteret, quò
plenus fidei rogaret Deum veniam, miſit iterum
Pandulphum, qui Romā paulò antè cum bene
magno Anglorum exulum numero redierat, cū
Stephano Cantuarienſi antiſtite, alijsq́ꝫ epiſcopis
Anglis in Gallias, ad Philippum regem, deditq́ꝫ ei
in mandatis, vt cum illo cōmunicaret omnia in
Anglum ſtatuta, hortareturq́ꝫ, vt Ioannē hominē
impium armis inſectaretur, &, ſi id facto opus eſ
ſe iudicaret, ad ipſum Ioannē inde pergeret, red-

deretq́ illi literas quas de meliore nota ſcripſerat curaretq́ eum de praua deducere ſententia. Interea vbi fama per Angliã peruaſit, cunctos populos ſacramento eſſe ſolutos, ac regi imperiũ abrogatum, paulatim multi cùm milites, ciues, præfecti, & locorum cuſtodes, relictis arcibus, tum epiſcopi cum multitudine ſacerdotum à Ioanne decedentes, eiusq́ ſermonẽ & aditum defugientes, clàm in Gallias ſe proripiunt. In qua fuga nonnulli periêre dolore animi confecti. In ijs fuit Gaufredus Eboracenſis antiſtes, cui Ioannis improbitas tantum inuſſerat doloris, vt ad extremum ſuccubuerit. Vualli itidẽ qui nullo vnquam tempore quieſcere potuerant, finibus egreſsi, agros omnes finitimos depopulantur, nonnullis caſtellis ſolo æquatis. Quæ vbi Ioanni nuntiata ſunt, ira accenſus, obſides quos ſuprà diximus ab Vuallis paulò antè accepiſſe, ſupplicio afficit, atque furenti ſimilis, nullaq́ ſuorum calamitate ſaciatus bacchatur in omnes: alios enim magiſtratibus, alios præfecturis excludit, priuat, ſpoliat: à monachis alijsque ſacerdotibus immunitates & iura conceſſa reuocat, ac rurſus illis redimenda proponit, adeò vniuerſos ſumptu penitus exhaurire geſtiebat. Ipſo illo anno omnia ædificia quæ ſuper põtẽ Lõdinenſem cõſtructa erant, ex vtraq́ parte ipſius põtis incẽdio abſumpta ſunt, quod prodigij loco habitum eſt.

Is fuit annus ſalutis humanæ MCCXII, cùm

Philippus

Philippus rogatus à Pandulpho qui iam in Gallias peruenerat, vt in Anglum arma moueret, impigrè ac libens exercitum cum claſſe parauit, vt quamprimùm cum alijs principibus ad inuadendum animo & armis paratis, in inſulam tranſmitteret, ac prout pontifex iuſſerat, Ioannem regno pelleret, in eiusq́ locum quempiam alium cui veniret hæreditas, ſubſtitueret. Et quoniã id in primis Francus cupiebat, pro certo habẽs in rẽ quoq́ ſuã fore, ſi Ioannes pelleretur, ſtudioſius multò in illud negotium incũbebat: quippe qui deducta iã claſſe ad Sequanæ oſtium, ad iter ſe maturè parabat, cùm Pandulphus non ignarus periculoſum eſſe tantas copias traducere, & præſertim Francorum, quos numero militum & armis prꝯſtantes, vel imperio inſulæ potituros, aut ſaltem prædas ingentes non ſine inſulanorum cæde acturos ſuſpicabatur, ſtatuit præire, atque rurſus tentare, ſi mentẽ Ioannis dimouere poſſet, ratus ſi perficeret, optimè, ſin minus, nihil ſibi vitio dari poſſe. Quod equidẽ conſilium etſi paucis placebat, qui bellum cum Anglo quàm pacem malebant, Pandulphus tamen in inſulã locutum cum Ioanne, confeſtim tranſiuit. Quo tẽpore ipſe Ioannes cognito per exploratores aduerſariorum conſilio, multitudinem hominum vndecunque contrahebat, atque in littore contra Galliã diſponebat, vt appropinquantes littori hoſtes, aqua terraq́ prohiberet. parauerat etiam claſſem, vt ſi caſus poſce-

ret, nauale prælium faceret. At vbi legatum adeſſe cognouit, obuiam factus eum ad Douerũ humaniter accipit : tum ambo ſeorſum progreſsi, poſtquam officij ac honoris cauſa, pauliſper collocuti ſunt, Pandulphus ſic verba feciſſe dicitur: Non puto te Ioannes ignorare Innocentium põtificem maximum, vt ne ſuæ deſiderarentur partes, & tuos populos iureiurando, quo tibi ab initio oblegati fuerant, ſoluiſſe, & tibi, vt meritus es, Angliæ imperium abrogaſſe, atq; demum Chriſtianis principibus iuſsiſſe, vt te regno deijcerent, alterumq́; ſurrogarent, quo contemptæ religionis meritas lueres pœnas. Quapropter rex Francorũ Philippus in primis pontificis imperata facturus, paratum exercitũ habet, inſtructaq́; claſſe, ad Sequanę oſtiũ, ventũ obſeruat ſequundũ, quo flante, Angliã curſu petat, qui fretus tuorũ, vt ait, auxilio, qui te regẽ neq; appellant, nec eſſe volũt, ſperat haud multò negotio te regno ſpoliatũ iri, & ſe illo facilè potiturum. Igitur cùm Deus tuo tibi merito iratus ſit, & tu tam ab omnibus hominibus male audias, quã qui contra te veniunt, benè audiant, conſulerẽ, vt iamiã dum locus gratiæ eſt, potius obedires iuſtis Romani pontificis præceptis, cuius dicto cæteri Chriſtiani principes vltrò audiẽtes ſunt, quã te ac tua fruſtra luctãdo perditum ires.

His dictis, Ioannes iam rebus ſuis penitus diffidens, vbi vidit parendi neceſsitatẽ imponi, ani-

mo valde perturbatus, ac aliquandiu contabundus toruè circunſpicientes, mente agitat, quale cōſilium capiat: qui ad extremum imminentis periculi atque ruinæ mole oppreſſus, inuitus grauatiſſimeq́; iureiurando ſponſionē facit, ſe pontificis arbitrio ſtaturū. Itaque non multò poſt, perinde ac Innocentius mandarat, primū diadema capiti ademptum Pandulpho legato tradit, nunquā id ipſe aut hæredes accepturi, niſi à pontifice Rom. deinde promittit ſe benignè recepturum in gratiam Stephanum Cantuarienſem, cum cæteris epiſcopis, [illegible] exulibus, & illis de iniurijs cumulatiſsimè ſatisfacturū, parſurumq́; ſic, vt nulli illorum fraudi ſit, quòd rebellaſſent. Tum Pandulphus videns Ioannē iam malæ actæ vitæ ac facti ſui pœnitere, tanquam Romani pontificis vicarius diadema illi reſtituit. Ex quo fama eſt, Ioannē cupientem perpetuare memoriā muneris accepti, ea lege feciſſe ſe Innocentij beneficiarium vt reges deinceps à pontifice duntaxat Romano iura regni conſequerentur. Cæterùm has reconciliationis leges qui ſecuti ſunt reges minimè ſeruarunt, neque annales Anglici de eiuſmodi deditione loquuntur. Quare illa omnia onera Ioanni tantummodo qui deliquiſſet, impoſita, non item ſucceſſoribus ſuſtinenda fuiſſe ſatis conſtat. Quibus rebus peractis, Pandulphus reliqua haud prius perficienda putauit, quàm Ioannes præſtitiſſet quod promiſerat. Itaque interdictū haud intēpe-

ſtiuè tollendũ ratus, quamprimũ Rothomagum reuerſus eſt, regiꝗ; Philippo ac alijs quæ geſsiſſet ordine expoſuit. Apud quoſdã variè ſcriptum reperio de his quæ inter Ioannẽ & Pandulphum, ſuper recõciliatione eiuſmodi geſta ſunt, quæ vt ſcriptorũ arbitrio cõficta nequaquã cõmemoranda duximus. At Philippus qui ad tranſportandas copias, omnia iam parauerat, ſpemꝗ; magnã victoriæ adipiſcendæ animo conceperat, vbi de pacificatione Innocentij & Ioannis audiuit, ira vehementer accenſus, nihil placidè reſpondet Pandulpho roganti, vt ne vlterius arma in Ioannem ferat, qui terrore ac metu vindictæ diuinæ victus ad ſe iam rediſſet, ſed de Anglo criminoſe ſimul ac contumelioſe locutus palam prædicat, ſe non quieturũ, vt ne fruſtra tantum tẽporis atque pecuniarum in cõparando bello conſumpſiſſe dicatur: quare cum ſuis ducibus quamprimum colloquium habet, quibus exponit quemadmodũ in certã ſpem victoriæ adductus ex opportunitate tam tẽporis, quàm aliarũ rerum, optet, vt ſe ſequantur, cùm præſertim habeat ſecum epiſcopos Anglos ſedibus expulſos, & in illis reſtituendis, non dubitanter plurimum populi Anglici fauoris ſibi acceſſurũ ſperet. Probarunt omnes regis ſententiã, præter Ferdinandum Flandriæ comitẽ: is Balduino ſucceſſerat, & quia Francus partem Flandriæ citeriorẽ de eo vi ceperat, clàm cum Anglo & Bononienſi comite ſentiebat: non muta-
uit

nit tamen conſilium rex, ſed ſtatim iuſsit claſſem ſe ſubſequi, & ipſe cũ expedita manu ſuorũ Bononiã, & inde Grauelingã conceſsit, vt in Angliã claſſe proficiſceretur.

Dum hîc morabatur Philippus, quia Ferdinãdus comes quem iam ſuſpectum habebat, non comparuit ad dictum diem, ſtatuit Flandricum tumultum Anglico anteuertendũ, veritus ſi aliter faceret, ne dum foris bellũ gereret, domi ſeditionibus laboraretur: itaq; bello iam incœpto omiſſo, contra Ferdinandũ venit, & primò iubet claſſem ad Dammũ portum duci. Dammus eſt alueus humano opere vſque Brugas deductus, per quẽ Oceanus influit inſtar fluminis nauigabilis: deinde ex eo loco præmiſsis leuis armaturæ equitibus, in agrum egreſſus Caſſetũ & Hypras capit, & ijs præſidio firmatis, Brugas petit. Et quia vrbs cum primis firma primo acceſſu capi non potuit, relicta bene magna manu, quæ eam oppugnaret, ipſe cum reliqua parte copiarũ Gandauũ obſeſſum contendit. Eſt hoc oppidũ multò munitiſsimum procul à Brugis millia paſſuum quinque & viginti, quod Scaldis fluuius alluit, & quõdam Gorduni tenuerunt. Ferdinandus interea viribus tanto hoſti longè impar, ad Anglum regẽ rogatum mittit, vt tempeſtiua ſubminiſtret auxilia. Ioannes vbi cognouit Francum omnẽ vim belli in comitẽ vertiſſe, lætus quòd metu pariter atque periculo iam careret, continuò naues om-

ne

nes bello inſtructas cum ingenti militum manu, quã, vt ſuprà demonſtratum eſt, metuens aduentum aduerſariorum iam antea contraxerat, ducibus Reginaldo Bononienſi, Gulielmo cognomẽto Longaſpata, & altero Gulielmo fratre ex concubina Sariſberienſi comitibus, ire ſubſidio amico iubet. Duces clarã nacti tẽpeſtatẽ, vbi in altum progreſsi ſunt, conſpiciunt frequentes circa Dammum naues. Porrò cùm is portus non eſſet omnis regiæ claſsis capax, magna pars nauium ſtabat in anchoris circa littus, & arbitrantes hoſtiũ eſſe, eueſtigiò iubent nautas depoſitis velis, curſum ſiſtere: quo facto, ſcaphas aliquot ſpeculatorias ad cognoſcendũ mittunt, ecquæ naues illæ ſint, ecquo præſidio cuſtodiantur. Ita vſu venit, vt eodẽ momento præſidiũ cũ bona parte nautarum, exiuerit in agros, prædandi cauſa. Itaq; accedunt ſpeculatores diſsimulatis perſonis, veſtitu piſcatorio induti, & videntes naues ſine cuſtodia eſſe, citato curſu redeunt, narrantq́; ducibus victoriam in manu eſſe, ſi modò celeritate vtantur. Duces eo nuntio lætati, iubent ſuos ſeſe ad certamen expedire, atque ſublatis velis, recto curſu naues hoſtium petunt: primo acceſſu maiores quæ in anchoris ſtabant, nullo negotio, nautis vt victis ſibi ſeruentis orantibus, ad punctum tẽporis capiunt: reliquas quæ decreſcente Oceano in arena remãſerant, prius armamẽtis ac alijs bonis ſpoliatas cõburunt, nautis qui in illis erant, fuga ſalutẽ

ſibi

ſibi quærentibus: eoq; proſperè confecto negotio, alia minora nauigia quæ in portu ſtabant, itidem inuadunt. Hîc aliquid certaminis fuit: nam propter loci anguſtiã, nihil multitudo poterat iuuare pugnam, & magna pars præſidij cognito ex clamore & fuga nautarũ, aduentu hoſtiũ, ad naues regreſſa acriter reſiſtebat. Sed cùm Anglus in terrã egreſſus ex vtraque parte portus telis ac ſaxis vrgeret, & naues ſimul iunctæ pedeſtrẽ quaſi pugnã facerent, non potuerunt Franci diu impetum ſuſtentare, qui poſt ingentẽ cædẽ vtrinque factã, omnes ad vnum capiuntur. Duces Anglici tali victoria præter ſpem parta, incredibili lætitia affecti, naues captas meliores celeriter abducunt, reliquis in portu fractis, incenſisve, ac exercitum in terrã egreſſum in aciem ducunt, vt cum Philippo fortè ſuis ſuccurſum veniente, in itinere congrediantur. Quæ res victoriã antè adeptam illis confirmauit: nam Philippus certior factus de periculo claſsi ac ſuis ex aduentu hoſtium repentino imminenti, ſperans ſe adfuturũ ſuis in tẽpore, dimiſſa obſidione, dum ad naues quanta maxima poteſt. celeritate properat, cognoſcit hoſtes claſſe iam potitos cum inſtructis copijs, ſuum aduentum in itinere opperiri, ac Ferdinandũ de victoria certiorẽ factum à tergo ſubſequi. Igitur ne temerè manifeſto periculo ſe opponat, poſitis caſtris eo die non longè à Brugis manet, poſtridie verò in Franciã eo quo venerat itinere contendit,

dit,nullo eum inſequente: quia hoſtis ſatis adepta victoria contentus, perſequendũ non existimauit. Ioannes accepto de re bene geſta nuntio, mirũ in modũ ſe erexit,confirmauitq́;,confidens animo omnia ſibi in poſterum longè felicius caſura.

Erat ea tẽpeſtate eremita quidam nomine Petrus, homo Eboracenſis, qui aut diuino afflatu instigatus, quemadmodũ vulgi opinio ferebat, aut magicis artibus eruditus, conſueuerat prædicere futura: & quia aliquoties,ita vt fit, prædicta accidebant, magna ei idcirco velut v[illegible]utiquã vano habebatur fides. Is dum Ioannes aduerſis afflictabatur rebus,circa calendas Ianuarias,prædixit fore, vt ille ad diẽ qui aſcenſioni Chriſti ſacer eſt,de regno eijceretur,ac ſiue vt dictis plus fidei tribueretur,ſiue nimis arte confiſus,dixit non recuſaturum ſe vltrò mortẽ capere, ſi vaticinatio careret euentu. Igitur in cuſtodiã traditus,cùm aduenisset dies dictus, ſine vllo maiore accepto à Ioanne detrimento, ipſius iuſſu, crudeliter cum filio,laqueo ſuſpenditur. Quod facinus plenum immanitatis nimiũ omnes abhorruerunt, quia ipſe Petrus conſtanti fama vir ſanctiſsimus apud vulgus habebatur,& filius eius innocẽs ſupplicio vnà affectus eſt.

Rex vt primũ cognouit, ſicut diximus,de adepta victoria in Flandria, ſublatus animo, ac nihil penſi habens, quòd regnũ adhuc interdictũ eſſet,

con-

confeſtim exercitũ parat, vt in Aquitaniã aduerſus Francos, qui finitima paſsim loca iam vexabant, properet. Verùm negantibus ſuis ducibus ſe in Gallias ſecuturos, niſi prius deuotionis pontificiæ vinculo ſolutus, omnibus de iniurijs ſatiſfeciſſet, vt placato diuino numine, felicius arma in hoſtes moueret, mutata neceſſariò ſententia, Vintoniã diuertit, ac ſtatim legatos cum literis mittit ad Cantuarienſem, Londinenſem, & Elyẽſem antiſtites in Galliã, qui illos rogent vt cũ cæteris exulibus in Angliã redeant, atque literas eis dent, quibus tutũ iter, & ſe ſimultatũ omniũ oblitum pollicebatur cũctis redditurũ, quod per iniuriã illis detraxiſſet. Antiſtites acceptis literis, in Angliã cum alijs exulibus properè traijciunt, quibus Vintoniæ appropinquantibus rex obuiã factus, vbi propius acceſsit, proſpiciens in Cantuarienſem ad pedes ei ſubitò iacet, ac ſupplex veniã petens, eum pariter atque alios epiſcopos rogat, vt infelicẽ patriæ ſtatũ miſerantes, velint deinceps rebus publicis bene conſulere. His dictis, obortis ex lætitia vtrinque lachrymis, ſimul vrbẽ ingrediuntur, populo miro exultante gaudio, ac plaudente, quòd videret Reipublicæ caput cũ ſuis tandẽ mẽbris conſentire. qui fuit annus ſalutis MCCXIII, & cùm Ioannes regnare cœpit tertiusdecimus. Hîc Ioannes petens ſuppliciter ab archiepiſcopo, qui in Anglia vicarius erat Ro. pontificis, abſolutionẽ, iureiurando promittit ſe primò or-
dinẽ

dinē ſacerdotalē ab iniuria prohibiturū, deinde leges à priſcis regibus latas, & præſertim quæ diui Edouardi eſſe dicuntur, penè obſoletas, ad priſtinum vſum reuocaturū, quod populus in primis flagitabat, & poſtremò omnibus ſatisfacturum, quibus hactenus dānum dediſſet. Quo facto, de impietate abſoluitur. qui non multò poſt miſsis oratoribus Romam, qui cum pontifice de tollendo interdicto agerent, cœpit dare operā, vt ſatisfieret, leges corrigerentur nouæ, veteres reſtituerentur, ac religionis decus ritè ſeruaretur, & earū rerum curandarum Cantuarienſi in primis negotium datum. Stephanus inde Cantuariā digreſſus, reſtitutis in cœnobiū Cantuarienſe monachis, tum demū ſuam prouinciā Cantuarienſem obtinuit, qui fuit ordine antiſtitū ſecundus & quadrageſimus: poſtea rebus regni operā daturus Londinum reuertitur. Atqui fucoſa Ioannis bonitas nequiuit ſe diutius continere, quin, vt vana erat, euaderet in nequitiā. Nam cùm Cantuarienſis cum cæteris nobilibus, qui auidi erant priſtinæ libertatis, ſedulò aliquē ſtatum cōmodum regni collocandū curaret, & iam bene multa melius inſtituta eſſent, ille interim male in ſuos animatus timere cœpit, ne per ea ſibi deinde minus liceret facere, quod luberet: ex quo valde pœnitēs promiſſorū ſuorum, ac concordiæ reconciliationis, palàm clamabat ſibi impoſitum eſſe, atq; idcirco nolle conuentis ſtare: eius tamen furorem

Cantuarienſis

Cantuarienſis ad tēpus cohibuit, affirmando, de eo iuxtà atque regno actum fore, ſi datam fidem falleret. Dum his diſceptationibus tēpus teritur, peruenit in Angliā Nicolaus cardinalis Tuſculanus epiſcopus legatus à pontifice miſſus, vt ſi Ioannes præſtaret, quæ recepiſſet ſe ſanctiſsimè ſeruaturū, interdictū tolleret: quē ille accepit perbenignè, libenterq́; audiuit. Is curato ſacerdotalis ordinis negotio, non eo tamen ſtudio atque integritate, qua epiſcopi & principes cupierant, antiſtitum ac aliorū ſacerdotū conuentū fecit, cauſa res ſacras rectiſsimè conſtituendi: & poſtquā rex Ioannes bonā partē facultatum, quæ integræ erant, reddiderat, atque dimidiū prætij per æſtimationē earum, quæ abſumptæ fuerant, dederat ſacerdotibus ac prophanis hominibus, quos perperā ſpoliaſſet, ad III cal. Iulij, anno ſalutis humanæ MCCXIIII, interdictū ſua autoritate ſuſtulit, poſt annos ſex, ac menſes tres, dieſq́; duodecim, quàm Anglia eo terrifico iuſtitiæ telo percuſſa fuerat. Per eos dies Eboracenſi diœceſi poſt obitū Gaufredi vacanti, Gualterus Graius Vigornienſis epiſcopus præficitur, qui in ordine Eboracenſiū antiſtitum trigeſimuſtertius ponitur.

Ioannes ordinatis hoc modo domi rebus, deinde bellis externis ſibi ſeruiendū ſtatuit: itaque miſſo ſtipendio ſuis ducibus, qui Ferdinando comiti Flandriæ aduerſus Francū auxilio ierant, ac confeſtim coacto magno exercitu, cum multarū

nauium claſſe Rupellã petit, vbi in terrã egreſſus Andegauum inſtructo agmine pergit, illudq́ꝫ, vti antea inſtituerat, ſtudio inſtaurat. Dum autē ibi moratur, Pictones Francorũ dominatum iã perhorreſcentes ad eum deficiunt, quorum ille auxilio auctus, ad rē Britannicã occupandã animum intendit, eo præſertim conſilio, vt Francorum vires partim debilitet, partim à Flandrico bello auertat, quod propediē imminebat, in quo ductu & auſpicijs Othonis Imperatoris de rerum ſumma agendum ducebat: quare ineunte iã vere, in agrum finitimũ cum omni equitatu exit. vſque ad Nanetum mœnia ea populatio peruenit: ingentē cladē terroremq́ꝫ faciunt equites. At non multò poſt Britannica iuuentus, ductore Petro Roberti Druidum comitis filio, qui Adelã Guidonis ducis filiã habebat vxorē, ad prohibendã populationibus patriã, in cãpum deſcendit, ad manusq́ꝫ cum hoſte venit. Pugnatur à principio acriter, ſed ſtatim poſt Britanni armis & metu victi, in fugã ſe vertentes certamen deſerunt. Plus hominum capitur, quàm cæditur, inter quos fuit Petrus, cũ bene magno nobiliũ numero, quos Anglus continuò in vincula abreptos, Andegauum mittit. Exin arcē munitiſsimã ad ripam Ligeris ſitam, quam Monachirupē vocant, oppugnare aggreditur: & quia primo aduentu cognouit magnũ intus præſidium Francorũ eſſe, & non paruo negotio capi poſſe, vallum circumducere, tormenta lo

cis opportunis aptare, ac mœnia verberare feſti-
nat. Dum ita oppugnatio non reſpirat, nuntiatur
ei Ludouicu Philippi filium cum valido iuuentu
tis robore, ſuis ſuccurſum venire. Qua re cognita
Ioannes qui videbat ſibi cum immenſo hoſte rē
fore, & Pictonibus parum fidebat, vt ne periculū
adiret, ſoluta obſidione, Andegauum ſe recepit.
Ludouicus poſt Angli diſceſſum, affectis ſuppli-
cio defectionis autoribus, Pictones in poteſtatē
redegit. Interea pater eius Philippus pari euentu,
ſed ſingulari certamine, ad pontē Bouinū in Flan
dria coniecit in fugā Othonē Imperatorē, qui eò
cum innumerabili exercitu venerat, vt rē Angli-
cam pariter & Flandricā iuuaret, cui ſuprà ſcripſi
mus Ioannē pecuniā in ſumptus eius belli appa-
ratus dediſſe, atque Ferdinandum Flandriæ, Re-
ginaldum Bononienſem, & Gulielmum Saris-
berienſem comites cum multis alijs heroibus,
qui ſub Ioanne ſtipendium merebant, victos ce-
pit, deleto vniuerſo illorum exercitu. Quod vbi
ad regē Ioannē perlatum eſt, tantum ei moleſtiæ
aſperſit, vt primò totum diē nihil cibi capiens, vi-
tam inedia finire cuperet: deinde præ iracundia,
triſtitia animi in furorē verſa, nullis verborū con
tumelijs parceret, palamq; vociferaretur, non poſ
ſe quicquā ſibi bene cadere, poſtquā cum Deo &
Romano pōtifice in gratiā rediſſet: id quod cùm
ſæpius repeteret, exijt in vulgus non illepidū, in-
certo autore dictum. Ideo nihil ſequundi Ioanni

ſuccedit, quia neq; Deo neq; hominibus reconci-liatus eſt. Sanè is nuper rerum omnium neceſsi-tate coactus, pontifici parêre ſimulauit, & de iniu-rijs pro multitudine mortaliũ, quos læſerat, pau-cis omnino ſatisfecit. Ex huiuſmodi igitur rerũ e-uentis diſcant Chriſtianæ religionis homines, illud pſalmi carmen apud omnes prouerbiale lõ-gè veriſsimum eſſe: Initium ſapientiæ, timor do-mini: hoc eſt, ſapientiæ eſt, timere Deum: quando qui cõtrà agunt, eos dubio procul cita manet pœ-na. Porrò ne longè exẽpla quæramus, creditum eſt Othonẽ Imperatorẽ, Ferdinandum Flandriæ, Reginaldum Bononiæ, & Gulielmum Sariſberi-enſem comites apud Bouinum pontẽ, eò infelici-ter dimicaſſe, quòd ab Innocentio pontifice iam-pridẽ vt Dei ac legum nihil metuentes, impij iu-dicati, & ex Chriſtianorum cœtu eiecti fuiſſent. Sed ipſe Ioannes in primis documento eſt, qui ob irã Dei, cuius religionẽ nõ magni omnino fa-ciebat, & duriſsimã vitã vixit, & miſerrimã mor-tem obijt. Secundum hæc, Ioannes amiſsis ami-cis quorum pleroſque hoſtis ceperat, cæteri aut ab eo defecerunt, aut ſimulato animo in officio permanebant, & iam ſeditionibus ſenſim domi renaſcentibus, ſe in afflicta perditaq; fortuna eſſe conſpiciebat, qui idcirco tantùm vt tutius res do-meſticas curare poſſet, externas cõponendas ex-iſtimãs, miſsis vltrò citroq; legatis, inducias quin-que annorum cum Franco pepigit, atque ſtatim

poſt

poſt in Angliam reuerſus eſt.

Cùm ita ab externis bellis otium eſſet, dehinc totum regnum diſcors cœpit inteſtino palàm odio flagrare, propter leges diui Edouardi nondũ, prout Ioannes promiſerat, reſtitutas, abrogatis alijs legibus, quæ regi maximè cõmodo, non itẽ populo erant. Quapropter optimates aliquot arbitrantes non eſſe diutius tantum mali ferendũ, ad Burienſe cœnobium diuo Edmundo dicatũ conueniunt, ſimulantes ſe veniæ cauſa eò iuiſſe. Hîc de tyrannide regis communiter queruntur, frementes ſecum conferunt ſe militiæ pro regno ſæpè dimicaſſe, & domi continenter à ſuis regibus opprimi, qui freti legum iniquitate omnia auderent, apud quos, ſi qui iniuriã expoſtularent, illos reſpondere, non iniuriã eſſe, ſed ius: & propterea fortium virorum & magnorum hominum eſſe prouidere, quò hæc mala per bonas leges, quibus eorum maiores quietius vixiſſent, tollerentur. Iſtis atque talibus dictis vniuerſi ilicò concitati, conſtituunt ad Ioannem adire, & ab eo petere, vt promiſſas tandẽ aliquando leges daret: & quoniã certò quaſi ſciebant principẽ id iniquo animo laturum, quò ergo poſtularent magis minaciter quàm ſuppliciter, arma pro ſe quiſque parare decreuit, vt ſi in eiuſmodi poſtulatione legũ, fortè manibus non tẽperaretur, poſſet illis vti. Ac ita coniurati, loco & tẽpore conſtituto, quo regẽ conuenirent, datóque negocio ætate grauiori

bus, qui nomine omnium loquerentur, abeunt. Ioannes interim Vigorniæ erat, vbi clàm certior factus de principũ conſpiratione, ſecumq; cogitans rẽ haud parui momenti ſupra caput eſſe, acto die natali Chriſti, qui incidit in annum ſalutis M C C X V, continuò Londinũ proficiſcitur, quò pari atque ille etiã principes celeritate adfuere, relictis ſuis ad ſuburbanos vicos, vt ſi opus foret, armati præſtò adeſſent. Tum optimates regem adeunt, poſtulant, rogant leges, ac vetera inſtituta quibus olim reges populũ Anglum benè rexiſſent, & quæ ipſe iureiurando ſe in priſtinũ vſum reuocaturum promiſiſſet, cæteris recentioribus legibus quas meritò vnuſquiſque iniurias appellare poſſet, abrogatis: atque reliqua omnia flagitant, quæ ille prius recepiſſet ſe ſanctiſsimè obſeruaturum. Ioannes ad rogatum aliter atque animo ſentiebat, placidè reſpondet, quippe qui putabat cùm tutius, tũ facilius eſſe, leuibus remedijs concitatos animos flecti, quàm frangi. Itaq; promittit paucis poſt diebus ſe poſtulatis operã daturum, ac vt maiorẽ fidem verbis habeant, curat vt Cantuarienſis & Elyenſis antiſtites cum Gulielmo Mareſcallo comite Gloceſtriæ, cui Aleonorã filiã locarat, pro ſe promiſſa faciãt, id quod illi fide optima promittũt. Qua re mitigatis animis, principes domum abeunt.

At rex cui nihil alienius erat, quàm ex poſtulatis quicquã concedere, quod ex vſu ſuo minimè

eſſe pro certo habebat, proſpiciens rem breui tẽpore ad vim ſpectaturã, iam tum ſibi timebat, exercitum parabat, loca tuta muniebat, quibus ſe, cùm opus foret, contineret. Principes etiam qui ſtudiũ regis in cõparando bello non ignorabant, copias in vnum maturè cogunt, quibus ex communi omnium conſenſu, filium Gualteri principis nomine Robertum, virum conſilio bonum & viribus valentẽ præficiunt, quò iniuriã propulſare poſsint. Secundum hæc ad Cantuarienſem veniunt, traditaq́ſ ſchedula, in qua petitiones continebantur, rogant, vt ſententiam regis de illis rebus exquirat. Ille cupiens ſeditiones extinguere, regẽ conuenit, hortatur, etiã atque etiam ſupplicat, vt ſuis principibus ſatisfaciat, ac ſimul poſtulata oſtendit. Rex vbi quæ petebantur (petebatur autẽ noua regni ſtatus magis populo commodi collocatio) inſpexit, furore accenſus dirum iuſiurandum voce magna iurat, ſe nunquã ea conceſſurum. Quod cùm ad optimates perlatum eſt, ad arma extemplò concurrunt, inſtructoq́ſ agmine Northantonum properantes obſident. Sed paulò poſt, quia nihil proficiebant, quòd oppidani ex ante muniti erant, & ipſi adhuc carebant machinis bellicis, ſoluta obſidione, ad Bedfordienſem arcem oppugnandã pergunt, quam Gulielmus Bellicãpus præfectus loci, qui ſecretè cum eis ſentiebat, confeſtim tradit. Vbi dum morã faciunt in muniendo loco, atque præſidio firmando, acci-

piunt literas à ciuibus Londinenſibus multò à rege alieniſsimis, celeri nuntio miſſas, quibus ſignificabant ſe recepturos noctu intra mœnia, ſi præſidium idoneum ad tutandã ciuitatẽ mitterent. Hoc nuntio accepto mira affecti lætitia, quòd lõgè princeps ciuitas regni vltrò ſuas partes ſequeretur, quatuor cohortes Londinũ mittunt, quas ciues nocturno tẽpore introducunt, atque poſtridie quàm receperint, manifeſtò deficiunt. Ioannes qui ad caſtrum Vindeſorium interea erat, exercitumq; collectum in hoſtes quãprimum educere decreuerat, cognita Londinenſiũ defectione, conſilium mutat, & illinc diſcedere non auſus penè metu corruit, quia verebatur, ne ſtudiũ Londinenſium cæteræ ciuitates ſequerentur. Quapropter vt præſens malum tẽpeſtiuè reprimeret, ſtatuit aduerſarios circumueniendos fraude, ac ſtatim legatos miſit, qui dicerẽt principibus, ſe omnia ex eorum ſententia facturum, ſi ad Vindeſorium caſtrum conuenirent. Principes cum inſtructis copijs (non enim confidebant Ioanni) à caſtro longè millia paſſuum tria conſident, quò & ſtatim rex accedit, ac modò hunc, modò illũ placidè, amicè, honorificè appellando, poſtulata vltrò conceſſit: & vt faciat, quò confidant, permittit aliquot eligi viros graues, qui quod conceſsiſſet, ritè ſeruandum curent. Hoc inſidioſo beneficio Ioannes mirum in modum omnium ſibi animos deuinxit, effecitq;, vt crederent ipſum omnia libe-

ralitatis,

talitatis,nō metus cauſa conceſsiſſe. Atq; ita opti mates læti tanquā deſiderij cōpotes, Londinum diſcedunt.

Rex autē qui ira & odio agitatus nihil bona fi de promiſerat, poſtero die noctu & clanculū cū paucis Suthantonū proficiſcitur, atque in Vectē inſulā tranſmittit. Hîc re ad regium ſenatum delata,agitatur ecquid remedij adhiberi poſsit, quo principum mentes ſanentur: & cùm alij alias dix iſſent ſententias, bonæ conſiliariorum parti permagnum viſum eſt, ac peropportunum, ſi à Romano pontifice auxilium peteretur.Itaque Gualterus Vigornienſis & Ioannes Nordouicenſis epiſcopi,cum Ricardo,qui ex Mariſco erat, primo quoque tēpore ad Innocentium pontificē oratores mittuntur, qui eum de ſeditione principum doceant, exponantq; regē ſuorum viribus coactum reddidiſſe populo leges, & immunitatē regno exitialē: & quia ea omnia ſine autoritate ipſi us pontificis, qui in primis in regnum Angliæ ius habet, acta eſſent, ideo velit ea ipſa irrita facere, mandareq; principibus,vt ſuo regi pareant. Quibus rebus conſtitutis,regi in Angliā inde regreſſo non dies nóx vē vlla quieta fuit, quippe qui neq; loco neque mortali ſe cuiquā ſatis credebat, ſed atque hîc atque illic ſæpè contrà quàm regiū decus poſceret,interdiu manebat, ac noctu requieſcebat, vt hoc pacto eatenus à bello pariter atque periculo vacuus eſſet,quoad intelligeret,quale au

xilium à pontifice expectandū foret. Principes ſe Londini continebant, ac quotidie cum ciuitatis ſenatu, quē Rogerius Alanus eo anno vrbis prætor frequenter conuocabat, de rebus agendis cōſultabant, & quia vbi gentium Ioannes eſſet, neſciebant, fraudē ſuſpicabātur. Legati interim Romā perueniunt, pontificiq; mandata exponunt. Doluit Innocentius tantū diſſenſionis inter regē & principes eſſe: & quia antiſtites legati regij in patrum ſenatu, cauſa propoſita contentionis, iureiurando affirmarunt, ius cum ſapientiſsimorum hominū iudicio, facere cum rege, omnēq; culpā in principib. reſidere, pōtifex ſua autoritate decreuit irritum & inane eſſe, quicquid immunitatis Ioannes paulò antè metu armorum, populo dediſſet. Item per literas optimates admonuit, vt quamprimum depoſitis armis, ſui regis dicto audientes eſſent. Oratores accepto præſcripto, ac literis eiuſmodi pontificis, in Angliam confeſtim redeunt. Rex cognito oratorum reditu, paulò antè ad caſtrum Vindeſorium profectus eſt, quò & legati acceſſerunt, à quibus intellexit pontificem Romanum omnia ex ſententia decreuiſſe. quare aliquantulum confirmatus dat operam, vt decreta pontificis principibus declarentur, mandenturq;, vt illis tandem ſtent. Atqui optimates cognita fraude, quam ſuſpicabantur, indignati promiſſa legum diu expectata in ludibrium verti, nō modò decreto tanquam parum æquo non obe-

diunt, ſed pontificis iudicium vt iniquum incuſantes, qui Ioannis & antiſtitum qui ei in conſilio erant, circumuentus dolis, ita decreuiſſet, non cognita prius alterius partis cauſa, arma raptim capiunt, vociferantes ſe tantam iniuriam ferro, cæde, & ſanguine vindicaturos, aduerſus iniquum tyrannum, qui ita ſuos principes, ſuos ciues ludificatus eſſet. Igitur exercitum quem penè depoſuerant, extemplo in vnum cogunt, atque arci Roceſtrenſi præſidio ſatis valido firmatæ, Gulielmũ Albanactum virum militaris artis peritum præficiunt. Ioannes, vbi cognouit principes contẽpto pontificis præſcripto, magis ſibi quàm antea infeſtos, iratosq́; factos eſſe, iterum legatos Romam mittit, qui pontificem de contumaci principum ſuorum reſponſo certiorem faciant, & deinde Roceſtriam profectus, arcem vbi bona pars nobilitatis erat, circumſidet, atque interim ad Ferdinãdum comitem Flandriæ, qui ſe magno pretio à Franco non multò antè redemerát, rogatum mittit auxilium, id quod ei Ferdinandus memor beneficij accepti, duce Fulcaſio Brentæo, ſtatim miſit. Ioannes igitur noui militis aduentu auctus, in cuius virtute ſpem maximam ponebat, ita obſeſſos die noctuq́; oppugnando preſsit, vt poſt ſexageſimum diem, quàm arcem obſidione cinxerat, ad deditionem compulerit. Quo proſperè confecto negotio, bipartitò diuidit exercitum, vt altera pars Londinum oppugnet, cui præficit Sauarum

Malleonenſem Pictonem, ac Fulcaſium virum crudelitate inſignem: alteram ſecum ducat in agrum Eboracenſem, aduerſus principes, quos au-dicbat illic nouum facere exercitum. Per idem temporis pontifex Innocentius permotus, quòd principes ſuo præſcripto non paruiſſent, omnes qui contra Ioannem arma tulerint, religionis hoſtes iudicauit, præcepitq́ue Petro Vintonienſi epiſcopo, & abbati Redingienſi, vt illos per totum regnum numero impiorum habendos declararēt: quibus tamen id facere non licuit per Cantuarienſem epiſcopum, qui principibus fauebat, cui ob illud ipſum poſtea ſacrarum ædium ingreſſu, ſacrificijsq́ue interdictum eſt, qui Romam citatus nihil fuit propius factum, quàm vt archiepiſcopatu priuaretur, ſed ad vltimum quorundam Cardinalium rogatu, veniam impetrauit. Cæterùm Innocentius nonnihil ſibi inuidiæ apud omnes parauit, ex eo ſtudio, quo Ioannem regem, quem cognorat minus probum; complecteretur.

Interea Ioannes in Eboracenſem agrum profectus, quicquid quod ſpeciatim nobilium eſſet, domos, villas, prædia, igne & ferro deuaſtat, ſimul quoſcunque qui in prouincia genere aut opibus excellerent, omnes generatim aut ſpoliat, aut ſupplicio afficit, cauſa vlciſcendi, vti prædicabat, iniurias. Itidem facit in agro Londinenſi alter exercitus, qui ad extremum videns nullā eſſe ſpem expugnandæ vrbis per obſidionem, longè latéque

progreſſus

progreſſus Bedfordiam cum arce capit, quæ Fulcaſio à rege dono datur, ac deinde prædando vſque ad Elym inſulam peruenit: quo tempore cũ tanta eſſet vis frigoris, vt per aquas quibus inſula circundatur, congelatas, iter tutum tranſeuntibus præberetur, facto impetu, in inſulam euadit, qua circunquaque vnà cum templo ſpoliata, magnam prædam abigit.

Optimates tot malis vno tẽpore affecti, hinc rege bona dilacerante, liberos & vxores aut iugulante, aut in vincula dante, illinc pontifice Romano acriter aduerſante, quorſum ſe verterẽt, quídve conſilij, quamobrem inueniretur remedium caperent, omnino ignorabant: etenim amiſſa magna parte ſuorum in arce Roceſtrenſi, nequaquã armis certare cum Ioanne audebant, & eidẽ confidere, qui paulò antè datam fidem fefelliſſet, minimè tutum ducebant. His igitur difficultatibus preſsi ab hoſte auxilium petendum conſtituunt: itaque inito conſilio, Ludouicum Philippi regis Franciæ filium, cum quo, vt ſuprà dictum eſt, Blanca Alphonſi regis Caſtellæ filia, Ioannis ex Aleonora ſorore neptis nupta erat, ſibi regem optant, miſsiſq; nuntijs cum obſidibus in Galliam, iuuenem rogant, vt ſuis quamprimùm ſuppetias ferat. Philippus nactus hanc opportunitatẽ regni Angliæ potiundi, quemadmodum arbitrabatur, nuntijs reſpondet, filium quam citiſsimè poterit, adfuturum ſuis optimatibus, cum ingen

ti armatorum manu, ac ſimul ſtudio claſſem parat. Ioannes cognito principũ conſilio, celerrimis nũtijs põtifici omnia ſignificat, rogatq́ vt ſua autoritate Ludouicum remoretur, moneat, prohibeat, vt ne in Angliam traijciat, néve rebellibus quos ipſe extra Chriſtianorum communionem ieciſſet, opem ferat. Pontifex cupiens Ioanni ſubuenire, miſit legatum nomine Vallonem ad Philippum regem, qui eum modis omnibus à bello Anglico dehortando auerteret. Audiuit Francus quæ legatus expoſuerat, ſed nullis rationibus adduci potuit, vt auxilium principibus Anglis negaret, aſſerens Ioannem non eſſe legitimum regem Angliæ, quòd regnum à principio Arthuro nepoti eripuiſſet, ac poſtea tam oblitus ſui, quàm immemor patriæ, inimicusq́ ſuæ dignitatis, ceſsiſſet ipſius regni iure Romano pontifici, & is illud ſibi legitimè partum affirmaret: & quia id ſine principum conſenſu feciſſet, iam ſuo delicto, omni regio honore priuatum eſſe. Igitur legatus cũ videret nihil eſſe, quod amplius laboraret, vt ne fruſtra apud Francum tempus tereret, in Angliã properauit, quò Ioannis aduerſarios iampridem impiorum numero per pontificis decretum habitos, per totum regnum religionis hoſtes denunciaret. Ludouicus autem vt legatum antecederet, celeriter exercitu in naues ducto, citius opinione omnium, ſeſe ad Sanduicum Cantij portum appulit, expoſitisq́ in terram copijs, triduum in littore

tore conſedit, ad eum interim confluentibus principibus, ac ſigillatim ſuaq; ſponte iuſiurandum conceptis verbis dantibus. Ioannes ſub aduentũ Ludouici, Douerũ profectus, cõſtituerat hoſtib. in itinere occurrere, atq; manum cum illis conſerere: verũ vt ſuapte natura timidus, ſuſpicans ne milites Flandri quorũ maiorẽ numerũ in exercitu habebat, ad Francũ, quẽ haud peius quã Anglũ oderant, deficerent, mutato repente conſilio, arcẽ Douerenſem muniuit, relictoq; loci præſidio Huberto Burgẽſi viro lõgè fortiſsimo Cantuariam reuertit, ac inde pauens atque fugienti ſimilis Vintoniã conceſsit. Ludouicus cognita Ioannis fuga, tutus ire pergit per Cantium: quo ſtatim cũ omnibus arcibus, præter Douerenſem, ſubacto, Londinũ peruenit. Hic principes congregati Ludouicũ regẽ ſuum declarant, ac pro ſe quiſq; in eius verba vltrò iurat, rogans, vt leges ac vetera inſtituta ſeruet. Tum Ludouicus corã ſic verba feciſſe fertur: Recipio veſtrã principes, doq; vobis meã fidẽ, me inſtituta patriæ ſeruaturũ, & Anglici populi potius quàm meorũ cõmodorum memorem, vos qui mihi ſecundũ parentes eſtis chariſsimi, omnino ab iniuria prohibiturũ: quippe qui non regni vel opum cauſa, quas pater rex potentiſsimus ſatis nobis amplas parauit, huc veni, ſed ne dicerer ingratus, ſi non veniſſem vobis auxilio, qui me veſtrum ſponte regẽ conſtituiſtis, néve timidus, ſi tam iuſti belli occaſionem neglexiſſem.

ſem. Igitur fideles eſtote,meq́; ſequimini: efficiã enim vt regnũ Angliæ ſuam dignitatẽ, & vos veſtram libertatem recuperetis.

Hæc poſtquam fama vulgare cœpit, rumorq́; per inſulã peruaſit, populares vltrò in noui regis fidẽ veniunt, quod cõplures Ioannis quoque milites faciunt. Atque ita Francus ex inimico factus amicus, Anglo copulatur. Approperauit Londinum ad Ludouicũ & Alexander rex Scotiæ, cũ electa militũ manu: & quia auxilio ibat populo, idcirco ab Anglis toto itinere benè àcceptus eſt. Ludouicus ſic viribus auctus, auſtralem Angliæ partẽ, prȩter Vintoniã, vbi ſe Ioannes continebat, & Caſtrum Vindeſoriũ, primo acceſſu ſubigit, nemine homine facultatibus non ſpoliato. Porrò cùm Franci milites cupidi prædæ aurum quærerent, non poterant ita à rege contineri, quin paſſim non modò priuatorũ opes, ſed etiã templorũ aurea argenteaq́; vaſa raperent. At multò crudelius Ludouico peragrante deinde orientalẽ plagã, illud incendium per fortunas generatim omniũ peruaſit. Ludouicus nihil cauſæ ſuæ indormiẽs, aggreditur ad oppugnandã arcẽ Nordouicẽſem, quã, tametſi non paruo negotio, in poteſtatẽ redigit, ac inter incluſos capit Thomã Burgenſem fratrem Huberti, qui arcẽ Douerenſem tenebat, quẽ ſedulò cuſtodiendũ curat, ſperans per eum corrũpere fratrẽ, quò ſibi eam arcẽ reddat: ac ita ea ſpe partim fretus, partim inſtigatus à Philippo patre

arguente

arguente imprudenter ab eo factum, quòd locũ tam munitũ in poteſtate hoſtium à tergo reliquiſſet, continuò Douerũ profectus, arcẽ obſidet, adhibitisq; omnis generis bellicis tormẽtis, dies noctesq́; oppugnationẽ continuat, non ſine ſuorũ ſtrage, qui ab obſeſsis telis atque crebris ſaxis longè arcebantur. Inter hæc Ludouicus deſperans ſe poſſe armis arcẽ capere, primùm tentat flectere Hubertum ad deditionẽ metu fraternæ necis, minitans ſe eo inſpectante, fratrẽ Thomã exquiſitiſsimis excrutiatũ ſupplicijs, ignominioſiſsimo genere mortis affecturũ. Quòd cùm Hubertũ nihil moueret, aurũ ad vincendũ hominis animũ addidit: at ne id quidẽ conſtantẽ hominẽ ad perfidiam ſolicitauit. Tum ille iratus, palàm clamat ſe non prius illinc abiturũ, quàm capta arce, omnes ad vnum ſupplicio affecerit, atq; acrius multò in oppugnationẽ incũbit. Principes etiam qui Londinum tenebant, eodẽ tempore Caſtrum Vindeſoriũ ſubita obſidione adoriuntur, quò nulla in parte langueſcere videantur.

At Ioannes interea ſimulatq; cognouit hoſtes occupatos eſſe in huiuſmodi longè difficillimis obſidionibus, cõfeſtim dimittit quoquouerſum nuntios, qui ad ſe vocent perditiſsimosq; quoſque, alliciantq́; ſpe prædæ, ad diripiendã omnẽ inſulæ partẽ, quæ in hoſtium poteſtate eſſet. Magnus vndiq; numerus hominũ celeriter conuenit, quorũ viribus Ioannes animo ſublatus, qui ad vlciſcen-

dum ardebat, Vintonia mouet, ac tanquã fulmẽ erũpens, omnia proſternit, circumiacentẽ agrũq; excurſionib. ferro & igne domos, vicos integros deuaſtãdo, tẽpla & ſacerdotes ſpoliando, quo ſucceſſu ferocior factus, totus in Cantabrigienſem agrũ vertitur, quẽ cùm pari clade iaffeciſſet, ad orã maritimã inſulæ, quæ è regione Galliæ Belgicæ eſt, iter flectẽs, in ſeptentrionẽ verſus pergit, arua hoſtiliter depopulatur, vicos ac oppida capta prius militibus diripienda dat, deinde incẽdit. In eo itinere direpto pago, quẽ vocant Burgũ diui Petri, cum cœnobio monachorũ, ad Crolandienſe cœnobiũ diuertitur, quod itidẽ ſpoliat. Erat ſpectaculũ poſt omnia ſecula, valde horribile, videre paſsim crudeliſsimos milites ſequi, miſeros parẽtes relictis proprijs domibus fugere cum filijs, occîdi, capi, virgines violari, multos vulneribus acceptis, neq; fugere poſſe, neq; quietẽ pati, & inter ea, humũ infectã ſanguine. Item fruges iam maturas côburi, armenta atq; greges rapi, & deniq; nunquam ferè aliàs grauiorẽ labẽ ab homine Anglo, Angliæ fieri. Qua quidẽ crudelitate Ioannes ita Deum, vti credere par eſt, ſibi iratũ fecit, vt ille breui tantorũ flagitiorũ pœnas ab ipſo meritas exegerit: nã cum inde exercitũ præda locupletẽ per littus Oceani duceret, peruenit ad æſtuaria quæ ad Vualpolã ſunt, nam ad id loci labitur flumen Nyna, in Oceanũq; fluit. Hîc Ioannes cùm ignoraret vbi loci fluuius tranſiri poſſet, iuſsit vnũ ex

ſuis,

ſuis,qui fortē & audacē equum habebat,vadū ex
plorare,quà amnis mari infunditur. Is reperto
fortè vado,ad vlteriorē ripā progreſſus effecit, vt
cæteri audētius nullo ſeruato ordine,in aquā in-
trarent,adeò,vt currus ſimul quibus impedimen
ta vehebātur, & copiæ omnes diuerſis itineribus
trāſeuntes inciderint in voragines,quæ frequētes
intra arenas eo loci ſunt, quibus momento ſub-
merſi,abſorpti ſunt tā currus,quā equites.Ioānes
qui ducē itineris per vadū ſecutus eſt,cum paucis
vix euaſit. Et ita ſacrilega præda vnà cū prædoni
bus malè perijt. Rex tāto detrimento affectus,ex
mœrore animi in febrē incidit aſsiduā, & valdè
moleſtā,ex qua grauatus cùm equitare nequiret,
lectica ex viminibus facta & ſtramento ſtrata, ſi-
ne puluino,vectus Lincolniam contendit: ſed vi
morbi ad Slefordiā arcē, quæ nunc etiā extat,ſub
ſiſtere coactus eſt: ſiue vt quibuſdā magis placet,
Neuuarcū iter conuertit,vbi loci in arce, quæ ini
bi munitiſsima eſt,magis animi triſtitia,quā mor
bo conſumptus,paucis poſt diebus, decimoquar
to Cal.ſiue, vt non nemo tradit, pridie Idus No-
uēbris,occidit, anno ætatis altero & quinquageſi
mo,cùm regnaſſet,decimoſeptimo, plusq; mēſes
ſex,ac dies ſeptē & viginti. Sunt qui ſcribant(vel
hoc non omittere libet,quò ſatisfaciamus vulgo)
Ioannē poſt amiſſum exercitū, ira & furore accē
ſum,perueniſſe ad cœnobiū monachorū ordinis
Ciſtertienſis,quod Suineſhedū vocāt,& ibi indi-

gnatū ob annonæ vilitatē, vtpote quò haud quĩſquam id tēporis Anglicæ genti inimicior erat, iracundè dixiſſe, ſe intra paucos dies ita facturū vt multò carior eſſet: & ea voce monachū quendā concitātū, [illegible]mò regi adminiſtraſſe venenum vino infuſum, ab ſe prius deguſtatū, quò liberius ille hauriret, & ita ambos vno fere temporis puncto animā efflaſſe. Corpus Vigorniā delatum, in principe æde humatur. Genuit ex Iſabella vxore liberos Henricum, qui ei ſucceſsit, Ricardū, Ioannam, quæ nupſit Alexandro regi Scotorum, Iſabellam, quæ locata fuit Federico ſecundo Imperatori, & Aleonorā quam in matrimonio habuit Gulielmus comes Gloceſtriæ, ac vt quidā memoriæ prodiderunt, quartam filiam nomine etiam Aleonoram. Statura corporis fuit ſatis honeſta, facie iracunda, animo minimè forti, etſi ſæuo, quippe qui imminente periculo, eum deficiebat, & cùm à periculo vacuus eſſet, ſubitò ſuapte natura recrudeſcebat. At de virtutibus eius vt exiguis cùm nihil ſcribendum ſit, ita de vitijs, de quibus ſuprà appoſitè abundeq́ memorauimus, nihil hoc loco eſt, quod repetamus. Viri fama illuſtres eo tempore fuerunt, abbas quidam nomine Euſtachius diuinarum literarum valdè ſciens, ac concionibus inſignis, Gaufredus Eboracenſis antiſtes, Simon Thuruaius vir doctiſsimus, qui cùm plus æquo ſua gloriaretur doctrina, repentè literas ita oblitus eſt, vt rudiſsimus

penitus

penitus ſit effectus . Item Hugo ſanctiſsimus
Lincolnienſis epiſcopus , & plerique alij ſacer-
dotes moribus & doctrina clari . Si-
cuti etiam multi floruerunt
militari diſciplina, de
quibus per
appo
ſitè ſuprà me-
minimus.

POLYDORI VERGILII ANGLICÆ HISTORIÆ LIBER DECIMVS SEXTVS.

PRINCIPES cognita regis Ioannis morte, parum admodum gauiſi ſunt, vtpote qui ea mente Ludouicum à principio accerſiuerant, vt eius auxilio, ope, viribus, eatenus libertatem populi Anglici tutarentur, quoad aut Ioannes ad ſanitatem redire cogeretur, aut Henricus illius filius id ætatis foret, qui per ſe poſſet res gerere: & quoniam neutrum adhuc ſecutũ erat, verebantur, ne non ſi Ludouicus rerũ potiretur, Anglia perpetuò in Francorũ ditionẽ veniret, quod morte magis cauendũ ducebant: quapropter rem ex domeſtico odio in diſcrimen adductã, immortaliter dolebant. At Ludouicus mira affectus lætitia, in certam demum ſpẽ venit occupandi Anglici re[illegible] igitur maiore animo ac viribus oppugnatione Doucrenſis arcis continuat, ſperans breui tẽpore futurum, vt illã Hubertus loci præfectus ſua ſpõte reddat: quod tantum abſuit, vt ille fecerit, vt à Gulielmo comite Sariſberienſi (is captus à Philippo in pugna Bouinenſi, in Flandria deinde libera

tus,

tus, Ludouicum ſecutus eſt) ad deditionẽ ſolicitatus, etiam in fide multò conſtantiſsimè permanſerit. Tum Ludouicus, vt ne per oppugnationem vnius arcis, occaſionẽ bene gerendæ rei interim amittat, mutato conſilio, obſidionem ſoluit, maturatoq́ itinere, Londinum proficiſcitur, ... in Lincolnienſem agrum contendens, aliquot in itinere arces in poteſtatẽ redigit. Sunt qui ſcribant, Ludouicũ ſtatim atq; audiuit de morte Ioannis, rediſſe in Franciã, auctoq́ exercitu, in Angliam continuò reueniſſe, quod tam dictu, quàm factu incredibile eſt: nam ſi tẽpore tam opportuno ad nouas res gerendas, in continentẽ abiiſſet Francus, haud dubiè ſtudium ſociorũ principum à ſe auertiſſet, atque ita hoſtibus animum auxiſſet, vt illi poſtea audacter redeuntem ingreſſu inſulæ prohibere tentaſſent, vel omnino facilè arcere potuiſſent, quos iam pœnitebat externum hominẽ tam potentẽ, tam formidoloſum in patriã vocaſſe ad auxilium ferendum.

Dum iſta à Franco & principibus geruntur, Gulielmus Mareſchallus regis copiarum præfectus, idẽ comes Gloceſtriæ, Henricum nouẽ annos natum, cum aliis Ioannis filiis Gloceſtriã ducit, atque eò conuocat omnes, qui hactenus regias ſecuti partes fuiſſent. Illi vbi cognouerunt filios Ioannis in tutum conductos eſſe, haud mora, Gloceſtriã properant, ſed multò plures qui à Frãco paulatim deficiebant, id ſpontè faciunt. Hic

dum Romani pontificis legatus, qui regiæ cauſæ defenſor erat, Petrus Vintonienſis, Ioſcellinus Bathonienſis & Vuellenſis epiſcopi, cum Philippo Albanacto, atq; alijs optimatibus de rebus agendis agitant, Gulielmus comes conſtituto in eorū conſpectu Henrico adoleſcente, ad hunc modū verba facit: Ecce puer optimæ indolis, principes, qui nihil ſuo aut alterius nomine in nos deliquit, qui patris errata officijs ſuperare, qui cùm per vos licebit, patriam Francorum dominatu, quam penè in manu tenent, liberare paratus eſt. Hunc igitur libeat regem dicere, cui regnum ipſum debetur, quo ſi fraudatus fuerit innocens, & id ætatis puer, nos meritò impij appellabimur, quòd contrà, atque vetus illud verbum, Filius nō portabit iniquitatem patris, vetat, paſsi fuerimus Henricum ob cōmiſſa patris puniri. Sed ne plura, quandò hæc ſatis ſunt, quamobrē poteſtis abundè officij eſſe memores. Poſtquā Gulielmus dixit, principes partim illius oratione moti, partim gratia, quam puer præ ſe ferebat, ducti, in ſententiā Gulielmi veniunt, ſpemq; bonā de eo concipientes, ſummū plauſum dantes Henricū regē conſalutant, quem poſtea more maiorum legatus pontificius, ſiue, vt quibuſdam magis placet, Vintonienſis & Bathonienſis antiſtites ad quintum cal. Decēbris conſecrarunt. Fuit is annus humanæ ſalutis MCCXVII. Is Hēricus poſt primū Gulielmū Normanū, tertius ordine regū, dictus

[illegible]eſt regni, non opum, quas non habebat, à patre ſuperſtites relictus.

Henricus ſic regnum adeptus, traditur bonis artibus inſtituendus curæ Gulielmi comitis. Ille vt hominum animos Henrico [illegible] conciliaret, protinus in omnes partes [illegible] cum literis miſit, qui de nouo principe creato paſsim vniuerſos certiores facerent, ac veniam cum præmijs pollicerentur ijs, qui in eius fidem venirent, illisq́; nominatim ingentia munera promitterẽt, qui in officio, perinde atque hactenus fecerint, permanerent. Quo factum eſt, vt amicorum animi valdè pergauiſi, confirmati ſint, & bene [illegible] cùm veniæ commiſſorum, ac præmiorum ſpe allecti, tum odio alienigenarum, pariter atque ſuorum beneuolentia moti, quia Canis, vt dicitur, caninã non eſt, deficientes à Franco, ſeſe in Henrici fidem permiſerint. Quod vbi ad Ludouicum perlatũ eſt, veritus proditionẽ, præ qua nihil magnopere pertimeſcebat, arces nuper captas, & præſertim Hertefordenſem præſidio firmat, ac inde Londinum regreditur, principum fidẽ explorandi cauſa, quorum iam bona pars refrixerat, ad [illegible]icumq́; deſciuerat, & reliqui anxij ac dubij quem [illegible]equerentur, in conſilio capiendo maximè angebantur: Francum enim deſerere, quẽ in Angliam vocaſſent, & cui ſe iureiurando obligaſſent multò iniquiſsimum inhumaniſsimumq́; iudicabant: & eidẽ confidere diutius, qui propter natu-

ram diuerſam,cum Anglo non ſoleret voluntatē coniungi,neutiquā tutum ducebant.Item nonnihil terrebantur, quòd ipſi vnà cū Ludouico, qui contra præſcriptum apoſtolicū, eis venerat auxilio, de [illegible] cœtu à Ro.pontifice eiecti, eſ[illegible] ſequi Henricum licet patriæ amor atque alta pueri indoles ſuaderet, tamen cùm per ætatē, neque ipſe per ſe arma mouere poſſet,neq; in rebus gerendis conſiliū capere ſciret, admodū periculoſum eſſe arbitrabantur: nam cùm in bello nihil vtilius ſit, quàm vnū habere imperatorē, cuius nutu cuncta gerantur, ita nihil pernicioſius, quàm cùm multorū arbitrio res ipſæ adminiſtrantur. His igitur difficultatibus altera pars principum,quos pudor tenebat,diu vexata,Francum haud deſerendū ſibi ſtatuit, vſque dum aut honeſtius ab eo diſcedere liceret, aut inter reges aliqua pactio æquis fieret conditionibus: itaque Londinum ad Ludouicū profecti, de ſumma rerum inter ſe deliberant. Sub idem tēpus Fulcaſius collecta magna latronum manu, à Bedfordienſi arce,quam ipſe tenebat,vſque ad Fanum Albani,omnē agrum, vicos & oppida depopulatus eſt, ſed in primis Fanum ipſum Albani cum cœnobio crudeliter diripuit, cuius flagitij poſtea pœnitens ſupplex tam diuum Albanum, quàm monachos pro venia oraſſe fertur, nequaquā tamen bonis quæ rapuiſſet,reſtitutis. Et hæc eſt Fulcaſij pietas, quam loco miraculi, ſcriptores quidā habent,

bent, perinde quaſi iniuria non rerum, ſed verborum pondere æſtimanda ſit, & de ea, ratione eadē ſatisfaciendum: proinde rectius impietatem dicerent.

Interea reclamante pontifice Romano, ac deteſtante tam nefarium bellum, [illegible] regni iuxtà cum principibus, atque amicis cum amicis intercederet, inter regē Henricum & Ludouicum in aliquot dies induciæ pactæ ſunt. Quo facto, Ludouicus ſocio Alexandro Scotorum rege, in Galliā traiecit, cùm Gulielmus Sariſberienſis comes, ac plerique alij ad Henricum defecerunt. Quæ res Francorum cum vires tum animos valdè debilitauit. Rediit Ludouicus paulò antè quàm induciæ exirent, magnoq́ ſtudio paratas copias ad arcem Lincolnienſem, quæ ab hoſtibus tenebatur, oppugnandā miſit, dum ipſe cum reliquo exercitu Londini morabatur. Franci Lincolniā profecti (nam ciuitas in eorum poteſtate erat) arcē duobus ſimul locis ancipiti terrore aggrediuntur. Dum ad Lincolniā iſta geruntur, Henrici exercitus duce Gulielmo comite, omnem agrum qui ad Nothyngamiā pertinet, latè va[illegible] loca munita partim capit, partim obſidet: ſed cognito Ludouici copiarum aduentu, cæteris omnibus rebus omiſsis, quam celerrimè poteſt Neuuarcū reuertitur, atque ibi adaucto militum numero, Lincolniā contendit, impigreq́ armatorum corona circundat, & vt hoſtes ab oppugnatione

pugnatione arcis facilius auertantur, facto impetu, ad portas perfringendas concurrit. Franci videntes omnẽ pugnæ molem circa portas incumbere, remiſſa parumper arcis oppugnatione, hoſtem à portis arcere telis atque ſaxis de muro emiſsis [illegible] Dum vtrinque ita certatur, Fulcaſius cum magno præſidio clàm per poſticũ in arcem recipitur, atq; ſubitò per alterã partem in vrbem egreſſus, pugnã intus cum ciuibus redintegrat: id quod ſtatim vt Franci ex clamore cognouerunt, accurrunt, & pro ſe quiſque vrgentes Fulcaſium repellunt. Angli interea duce Sauaro Malleonenſi, de quo in vita Ioannis meminimus, fractis portis in vrbem erumpunt. Hîc intra muros, magno ardore certamen initur, quod aliquã diu anceps fuit, ſed Franci & principes cùm in diuerſis partibus vrgerentur, ſenſim ad portas pedem referentes ſe in fugã vertunt, qui ab Anglis equitibus ſubitò circumuenti, aut obtruncantur, aut capiuntur. Sunt qui falſo tradant Ludouicũ interfuiſſe pugnæ, ac captum fuiſſe, qui, vt demõſtratum eſt, id tẽporis Londini conſidebat. Angli profligatis hoſtibus Lincolniã diripiunt, magnáque victoriæ fiducia freti, ſperant reliquos q[illegible] Ludouici fidem veniſſent, audito eo prælio, nihil amplius de bello cogitaturos: itaque re feliciſsimè geſta, celeriter ad circũuicinos populos contendunt, de victoria adepta indicant, de totius belli meliore exitu promittunt. Neque enim eo

conſilium

conſilium ſuum fefellit: porrò omnis multitudo populorum quacunque illi ibant, armis proiectis ſupplex aduenientibus occurrit, ſeq; eis dedidit.

Ludouicus tanta clade affectus, vt ne per prœ d[illegible]m, quam in primis [illegible]cendam exiſtimabat, in hoſtium pote[illegible], aut minus honeſtam pacem cum illis paciſci cogeretur, Londini morabatur, nouoq; ex Francia accerſito ſubſidio, interim vrbem muniebat, quam Gulielmus cum victore exercitu eò profectus eodem tempore, ad oppugnandum iamiam aggrediebatur, qui hanc nactus facultatem, nullum tēpus omittebat, neq; diurnum neque nocturnū, quin de libertate populi, quod cogitandum eſſet, cogitaret, quod faciendum, faceret. Optimates verò Angli inter hæc memores beneficij accepti à Franco, quòd ſibi auxilio veniſſet, enixè ſtudebāt quopiam bono modo bellum inter reges finire, atque quotidie nouas pacis conditiones ſcriptas Ludouico offerendas ab Henrico curabant. Dū iſta geruntur, Hubertus præfectus arcis Douerēſis parata aliquot nauium claſſe, fit obuiam Francis in Angliam venientibus ſuppetias Ludouico, [illegible] ſingulari nauali prælio vincit. Qua re cognita, Ludouicus tum demum deſperato ſubſidio, & hoc amiſſo, nullum aliud tempus in terra hoſtili rei bene gerendæ futurum ratus, oblatas accepit conditiones pacis, qui primò ingenti pondere auri pro redditis obſidibus accepto, deinde ce-

dens

dés tam iure quàm poſſeſsione regni Anglici do-
mum ſe contulit, quem antea legatus pontificis
ſimul cum illis omnibus, qui eius partes ſecuti fu-
iſſent, omnis pœna peccati, quod peccaſſet, quia
contra ip[illegible] Romani pontificis mandata ven[illegible]-
rat, a[illegible] & poſtea abeuntem principes Angli
honorificè, prout decebat, vſque Douerum comi
tati ſunt. Alexander quoq; rex ſe in Scotiam rece
pit, quem proximo libro oſtendimus Franco in
Angliam auxilio veniſſe.

Henricus rex præter ſpem præſenti metu libe
ratus, vt ſuorũ animos ſibi conciliaret, edixit cun
ctos ſine fraude fore, qui Francũ iuuiſſent, legesq́;
antiquas populo ſe reſtituturum promiſit. Atq;
per hunc modum denique regnum redditum pa
catum eſt. Atqui illa parta ab externis bellis quies
non omnibus grata fuit: nam iuuentus quæ ſoli-
ta erat bellica licentia prædas facere, & ita in diẽ
rapto viuere, dolebat ſibi ademptã eſſe prædandi
facultatẽ, quapropter manum abſtinere nolentes
plures ſimul conueniunt, atq; duce Fulcaſio, pri-
mò in agros paſsim excurſiones facere, deinde
maiora audẽtes, arma in regẽ mouere incipiunt,
captis raptim aliquot oppidis ſatis oppo[illegible],
ſic, vt latronibus vndique confluentibus, nume-
rus augeretur, ac omnino id mali in ingentẽ ſedi
tionem euaſurũ videretur: quod ne latius mana-
ret, Gulielmus comes cum magna armatorum
manu obuiã factus, cum demum motum ſua a-

quo-

quorundam magis antiſtitum autoritate quàm armis compreſsit. Idem annus qui fuit ſalutis humanæ MCCXVIII, ipſius Gulielmi morte nobilis fuit, illi enim paucos pares animi magnitudine, [illegible] militaris ſcientia Anglia tulit. Quo etiã anno Vallo legatus Romam [illegible] Pandulphus vir doctus ac homo probus, qui mandata Innocentij Ro. pontificis ad Ioannẽ regem tam fideliſsimè quàm fortiſsimè detulerat, confecerat, executus fuerat, vt ſuprà ſcripſimus, Nordouicẽſis fit epiſcopus. At curam Henrici regis educandi poſt mortem Gulielmi, Petrus Vintonienſis epiſcopus, vir integerrimus ſuſcepit: quippe puer iam penè in orbitatẽ productus erat, quandò Iſabella mater per eos dies Hugoni comiti Marchiæ nupſerat, cui antè deſponſa fuerat, quã à Ioanne duceretur vxor, ſicut ſuperiore libro demonſtrauimus. Illa autem vt ne à conditione per eas nuptias diſceſsiſſe videretur, ſe deinceps nihilominus reginam appellauit ſemper, atque non alio nomine à cunctis, etiam à viro, ſalutari voluit. Cæterùm Vintonienſis veritus ne plus oneris ſuſcepiſſet, quàm ſuſtinere poſſet, nonnullos principes honeſtos probosq; viros quàm primùm in regiũ conſiliũ deligendos curauit, qui ſe [illegible]arent, in benè conſulendo, remq; publicã ad miniſtrando.

Iiſdem tẽporibus Innocentius pontifex Ro. moritur, in cuius locum ſufficitur Honorius ter-

tius,qui ſtatim Ioannem Columnenſem cardina-
lem, hominem Romanum, legatum deſignauit,
qui ad res Aſiæ gerendas cum eis copijs proficiſ-
ceretur,quas Innocentius ad eam rem collegiſſet.
Itaque hortante Honorio, Andreas Pannoniæ
rex, [illegible]es Niuernenſis, Gualterus re-
gis Franciæ cubicularius,cum nonnullis alijs he-
roibus Ptolemaidē profecti,& cum Ioanne Brē-
no Hieroſolymitano rege inito conſilio, Damia-
tam Ægypti vrbem obſidendã conſtituunt, qui
anno ſalutis humanæ MCCXIX, menſe Maio,il
luc inſtructo agmine contendunt. Heliopolis
hæc vrbs quondã appellata eſt,ab Helio Pertina-
ce,qui eam triplici muro circumdederat,deducta
Nili fluminis particula, quæ vrbem inſulæ inſtar
effecit.Miſit etiam Henricus rex ab Honorio ro-
gatus, Ranulphum comitem Ceſtriæ cum ma-
gna armatorum manu Damiatam, à noſtris iam
obſeſſam,ad rem Chriſtianam iuuandam, cuius
virtus in eo bello miris omnium laudibus cele-
brata eſt.

At Henricus qui auitum regnum ciuili bello
ac diſſenſionibus vaſtatum, opibus ſpoliatum, a-
que propè confectum paulò antè adeptus erat,
cùm rei domeſticæ inopia preſſius, non poſſet ſi-
ne auxilio ſuorum, Aſiaticum bellum iuuare, vi-
tamq́ regalem decenter degere, principes exacto
prius tributo,pro eo bello gerendo, poſtea exco-
gitato nouo vectigalis genere, Vt pro ſua quiſq;
parte

parte regẽ ſuum ea indigentia leuaret, vltrò conceſſerunt, vt quoties quiſpiam eorum qui poſſeſſiones haberent, quarum rex eſſet dominus, antè moreretur, quàm liberi quos feciſſet hæredes vigeſimum alterum agerent annum, tum eatenus tam ipſe hæres quàm patrimonium in poteſtate atque tutela regis foret, & ille patrimonij huiuſmodi vectigalia caperet, quoad hæres ad eam ætatem perueniret: quia apud Anglos, more maiorũ peruetuſto, conſeruandarum facultatum cauſa, filius mas natu maior fit ſolus hæres, vel filiæ, ſi mares liberi nulli ſint. Egit rex gratias omnibus generatim pro munere, ac vt ne id humanitatis in obliuionẽ iret, deinceps iſtiuſmodi nobilium hæredum tutelas, vt rem ſibi valde vtilem accuratiſsimè ſuſcepit. Sed illud beneficium nequaquã ipſi nobilitati poſtremò bono fuit, quandò cæteri reges qui ſecuti ſunt, non habita ratione, quòd à principibus olim in Henricum duntaxat collocatum fuiſſet, vt qui pauper eſſet, decentius perſonã regiam per illud ſuſtineret, ſibi etiam perpetuatũ voluerunt. Quid, quòd ita res curæ omnibus fuit, vt non modò reges, ſed reliqui locorum domini hæreditates nobilium demortuorum eodẽ modo quæſierint? id quod etiam nunc fit, & lege obſeruatur. Vnum iſtud inſtitutum eſt tandem aliquando corrigendũ, quippe quod quantum vni vel alteri commodi, tantum alijs incommodi affert: ſanè ita vſu venit, vt pupillorum qui

bus hæreditates veniunt, tutelæ ſæpè à locorum dominis ad tempus, ſicut dictum eſt, illorum tutoribus per auctionem vendantur, quo ſic facto lucro, ab ea educandorum puerorum cura vacui ſint, & qui e[illegible] (emunt autem tam nobiles, quàm [illegible] ciues [illegible]ui, ſi modò plus dederint) ea præſertim de cauſa redimant, vt pupillos nobiliū ſuis liberis matrimonio coniugent; idq́ꝫ ſæpiſsimè faciunt, antequam illi pubeſcant, quò ſimul viuendo, cum primum per ætatem liceat, vrgente voluptatum titillatione, inuicem commiſceantur, vt ne poſtea cùm adoleuerint, iā mutuò polluti nuptias repudiare queant, qui ſic ſeſe ab ineunte ætate libidinibus dedecorantes, interdū non homines, ſed ob virium infirmitatem, planè homunciones gignunt, à maioribus degenerantes. Atqui nobilitas cum primis eo damnum facit longè ingentiſsimum, quòd homines humili loco nati, per eiuſmodi connubia ſanguinem cum ea ſocient, contaminentq́ꝫ in dies ſingulos eius vetuſtum genus, & pupilli ipſi à ſinu matrum per emptionem erepti, parum interdum honeſtis in aliena domo inſtituantur moribus. *Oritur* v[illegible] hinc res alia indigna, de qua nunc tacere lib[illegible] rum enim coniugum gratia admodum modica aliquoties exiſtit, cùm antè ætatem, & a[illegible]o contra voluntatem, nobiles fœminæ, viriq́ꝫ plebis copulati, perrarò inter ſe ament. Prætereo & illud, quantum patrimonia nobiliū, cauſa huiuſce

tutelæ,

tutelæ, lacerentur à nouis poſſeſſoribus, qui ſuis auarè commodis ſeruientes, pecus omne non modò tondent, ſed deglubunt egregiè. Atque hoc eſt principum munus, quod regias opes maximè adauxit. Noſtri interim Damiatam in Ægypto potiti ſunt. Quo cōfecto negotio Ranulphus comes in Angliam reuertitur, relicto in bello Gulielmo Albanacto, cum benè magna armatorum manu.

Annus qui ſecutus eſt à natali Chriſti MCCXX, fuit inſignis altera coronatione ad Vueſtmonaſterium Henrici regis, vt is extinctis iam factionibus, de conſilij ſententia rex factus diceretur: item corporis tranſlatione diui Thomæ martyris, atque relatione inter diuos diui Hugonis Lincolnienſis epiſcopi, necnon morte Henrici comitis Herefordenſis. Eodem anno Henricus ædem diuæ virgini ad Vueſtmonaſterium poſuit, cùm nonnulli iuuenes pacis odio concitati nouis tumultibus regnū turbare cœperunt, in agros paſſim excurſando, ac latronum ritu, prædas faciundo. Ad cuius rei famam concitati quamplures, quibus cædes & rapinæ cordi erant, ad illos ſe raptim adiunxêre. Qui quidem rumor noui motus ad Vuallos perlatus, exciuit ad arma capeſſenda Leolinum eius regionis principem, qui Anglorum agros ingreſſus, crudeliſsimè fœdiſsimeq; cunctos vexat mortales. Re ad regium ſenatum delata, conſiliarij nonnullis principibus negotiū

dant repentino malo maturè occurrendi. Illi exercitum cogunt, & inter ſe copias partiti, alij in Vualliam mouent, alij in ſuos contendunt, quos leui certamine fundunt, captis motus concitatoribus, quibus Henricus facilè, vt iuuenis neſciens quid momenti ſit parua etiam ſeditio, in populo bellis aſſueto, miſericordiam impartitur. Quæ clementia animum dedit alijs perfidioſis hominibus talia deinde audendi. In Vuallia pari euentu res compoſita eſt: nam Leolinus cognito regiarũ copiarum aduentu, vt impar viribus, abiectis armis, vltrò manum dedit. Quibus rebus proſperè confectis, rex qui ineunte ætate, in dies ſingulos vir experientior fiebat, maturitate ætatis pleno gradu accedente, iam pro ſuo iure, regni ſtatum collocare cœpit: & quia in animo habebat, ea cũ primis recuperare, quæ pater in Gallia amiſiſſet, Sauarum Malleonenſem Aquitaniæ, cuius maiorem partem adhuc tenebat, præfecit, ſimulq́; oratores miſit ad Philippum regem repetitum omnia loca, quæ ille de Ioanne patre cepiſſet: quibus reſponſum eſt, non eſſe quicquam repetendum, reſtituendúmve, quod iure iuſti belli partum foret. Et tali reſponſo Henricum in præſentia contentum eſſe oportuit. Cæterùm mirum dictu eſt, quanta fuerit ſtatus regni ſubitò facta conuerſio, & ea quidem longè melior, ex ipſius regis opera, curaq́; : adeò ſemper præſtat, vt qui præeſt, ſuum officium faciat. Exin vt ne dum bella externa ge-

reret,

ueret, domi pax turbaretur, Scotos ſibi vicinos, noua affinitate iunxit, locata Ioanna ſorore Alexandro eorum regi. Contra Hubertus Burgenſis ſororem ipſius Alexandri [illegible] Margaritam in matrimonium duxit. Interea autore quodam ciue nomine Conſtantino, ingens ſeditio Londini orta eſt, quæ omnino latius ſerpſiſſet, niſi citò indicata fuiſſet, per operam atque curam Roberti Serle eo ipſo anno prætoris vrbis, & maturè Conſtantinus meritam luiſſet pœnā morte mulctatus.

Per idem temporis rex Francorum Philippus è vita migrauit, cui ſucceſsit Ludouicus filius. Is ſtatim amicitiam iunxit cum Federico Cæſare ſecundo, vt Germanorum animos antea auerſos ſibi reconciliaret. Hunc Federicum non multò poſt Honorius Ro. pontifex imperij dignitate priuauit, quòd ille poſt Conſtantiæ matris mortē, quæ ipſum in officio continebat, Romam veniens, ditionem pontificiam hoſtilem in modum vexaſſet. Quam ob cauſam motus Sultanus quē vocant rex Ægyptius, cui de inimicitijs pontificis & Imperatoris iam conſtiterat, maiorem quā vnquam antea contraxit exercitum, arbitratus ſe hoc modo territurum Chriſtianos duces. Sed illi nihil formidantes vſque ad Nilum obuiā ierunt, Ioannis Cardinalis legati pontificis, qui in caſtris erat, ſuaſu. Hîc callidus hoſtis ſimulato metu, paululum retulit pedem, vt noſtri duces locū

quem ſemel occuparant, audacius tenerent, ac Ni-
li inde cataractis repentè patefactis, omnia inun-
datione compleuit, adeò vt aquæ quouis in loco
amplius cubitum extarent, ſupra terram. Chriſti
ani imprudentes ſubito malo perculſi, cum hoſte
egerunt, vt [illegible] ta cum captiuis relicta, ipſi in-
columes Tyrum abirent. Sic vrbs nobiliſsima
tam longa obſidione quæſita, hoſtibus reddita
eſt, anno ſalutis MCCXXI. Illo ipſo anno cùm
alibi multa horrenda prodigia, tũ in Anglia maxi
mè id detrimenti quod eſt acceptum à Barbaris,
portendiſſe vulgò creditum eſt: apparuit enim co
metes immenſæ magnitudinis, terra vehementer
mota eſt: tota hyemè, quæ illam cladem præceſſe
rat, audita ſunt cum magno cœli fragore crebra
tonitrua, quæ cùm raro in Anglia æſtiuo etiam
tempore audiantur, eo fit, vt quoties cientur, quẽ
admodum alibi docuimus, loco prodigij habean
tur. Item imbres continui, cum tanto flatu vento
rum, vt multis deiectis ædificijs, mare latius ſoli-
to euagatum ſit. Poſt Damiatam amiſſam, Guliel
mus Albanactus qui in bello Aſiatico cũ multis
armatis relictus fuerat à Ranulpho comite Ce-
ſtriæ, domum rediens, antequam in Angliam per
ueniret, in itinere morbo interijt. Ioannes quoq;
Hieroſolymitanus rex, qui rebus ſuis non perin-
de confidebat, in Galliam reuertitur, & inge[illegible]
pecunia à Philippo rege teſtamento legata acce-
pta, in Angliam venit: quem Henricus hoſpitio
libenter

libenter accepit, magniſq; muneribus donauit. Is inde in Hiſpaniam proficiſcens, cùm Cantuariæ eſſet, inuiſit mauſoleum diui Thomæ martyris, ac quatuor pretioſiſsimos ſapphiros, qui doni nomine in ornamentis eſſent, dedit.

Iam aderat annus cùm Henricus regnare cœperat nonus, domi foriſq; infeſtus: nã anni principio, de reſtituendis antiquis legibus, poſtulatum eſt à nobilibus, quibus rex placidè quod promiſiſſet, ſe præſtiturum reſpondit: ſed ne id faceret, à nonnullis, qui Ioannis patris domeſtici fuerant, ei perſuaſum erat, ac idcirco ſui iam commodi non negligens, ſtatuit aſtu moleſtiam propulſandam, & id facilè fore ratus, ſi repeteret à principibus, quæ dono accepiſſent à regibus: atque ita vt ne vinceretur, vtq; alios à petitione deterreret, cõtra autores eius conſilij ſibi veniendũ iudicauit. Itaque parato ingenti exercitu, vt ſi opus eſſet, armis compeſceret libidinẽ aduerſantium, primò à Ranulpho comite, qui caput gerendæ rei erat, prædia quædam quæ olim maiorum ipſius regum fuiſſent, repetijt, qui timore perculſus ſtatim reddidit. Quo facto ita deinde reliquos terruit, vt itidem continuò fecerint. Sic illi per hunc modum diminutis viribus deinceps facilè quieuêre, cùm [illegible] animaduerſionis ſacræ metuentes, quòd Stephanus Cantuarienſis antiſtes identidem minabatur ſe quietis turbatores de Chriſtianorum cœtu eiecturum: etſi bonus patriæ pater id cura-

bat, id laborabat, vt tandem aliquando ipſæ leges ad priſtinum vſum reuocarentur, quod ſperabat, ſe autore, regem facturum: ſed ille ſatis vafer magis bona verba dare, quàm inſtituta mutare cogitabat. Id factum regis multi indignè ferentes, alij aliò clàm ſe conferebant, vt ne viderent, quæ audire etiam pergrauè ducebant.

Dum Henricus ita domi res curat, Sauarus Malleonenſis in Aquitania non indiligenter prouidebat aduerſus pericula, quæ à Franco futura animo proſpiciebat, cùm repentè diſſenſio peſtilens orta eſt: quippe Gulielmus Sariſberienſis comes, qui per eos dies venerat viſum rerum tranſmarinarum ſtatum, ſuo arbitratu omnia agere volebat: contrà Malleonenſis qui præfectus erat, & virtutem & generis nobilitatem habebat, non eſſe ſuæ dignitatis arbitrans, vt in ſua prouincia res alieno imperio gererentur, ſtatuit id nō pati. Hinc itaque ortam ſimultatem Angli protinus adauxêre, qui comiti vt regis patruo fauentes, Sauarum vt exterum hominem non modò non audire, ſed contemptui habere cœperunt. Quare ille vt ne ſibi fraudi eſſet, ſi fortè data facultate, cū hoſte confligeretur, ac per eiuſmodi controuerſias infeliciter pugnaretur, prout vſu ſæpè venit, ad Ludouicum regem profectus eſt, cuius [illegible] ducis belli virtute cum primis cōfiſus, mox ingens bellum cum Pictonibus aduerſus Anglum cōparandum ſtatuit. Fulcaſius res etiam nouas molitur:

is ingenio & manu promptus, ac minimè etiam patiens moræ, dum in otio eſt, vicinitates incurſationibus diuexat, latrocinijs corrumpit, legumq́ metuens quoſdam cenſores, quos iuſtitiarios vulgus appellat, quòd ſibi pœnam minabantur, ſimul capit, ad arcemq́ Bedfordienſem in cuſtodiã tradit. Qua re cognita, rex valdè permotus, ad arcẽ properat, viq́, quanquam non paruo negotio, captam diripit, ac captiuos ad vnum laqueo necat. Ea cædes ita Fulcaſium terruit, animoq́ conſternauit, vt non multò poſt mœrens ac ſupplex veniam ab ipſo rege poſtulauerit, qua ægrè impetrata, in exilium actus, Romam perrexit, vbi deſperans non aliud honeſtius moriendi tempus futurum, ſcelerum conſcientia conficitur. Pictones per idem tempus, partim nouarum rerum cupidi, partim quoniam Franco inuiti parebant, clàm per literas & nuntios ſignificarunt Henrico, ſe erga eum voluntate in officio manere, & idcirco paratos eſſe modis omnibus à Ludouico quam primũ deficere, ſi modò præſidium mitteret, quo id tutò facere poſſent. Audiuit rex libenter Pictonum nuntios, auxiliumq́ pollicitus, claſſem ſtudio parare cœpit. Ludouicus interea memor ſuperiore tempore patrem Philippum Anglo [illegible] omnia loca citra Oceanum, quæ ademiſſet Ioanni regi, negaſſe ſe redditurum, [illegible] feſtim exercitum conflat, ducemq́ belli Sauarum Malleonenſem ob notiſsimam ſcientiam, animiq́ ma-

gnitudinem eligit, ac ita non expectato hoſtis aduentu, prior in Pictones, quos ſuſpectos habebat, proficiſcitur, captoq; primo acceſſu Niorto, inde Rupellam oppidum maritimum petit, illudq; ad punctum temporis dedentibus ſe oppidanis, adeptus præſidio firmat, vt ne locus ex Anglia nauigantibus valdè opportunus, qui diu in Angli fide fuerat, hoſtibus vſui & commodo eſſet. At Henricus ſatis per ſe ad bellum paratus, hac iniuria ſtimulatus, celeriter Ricardum fratrem quem Cornubiæ & Pictonum comitem fecerat, cum multò maxima claſſe in Aquitaniã mittit. Ille ſequundum nactus ventum, celeri curſu Burdegalã peruenit, expoſitoq; in terram exercitu, ad Fanum Macharij oppidum ad alteram Garumnæ fluminis ripam ſitum, contendit. Hîc primo acceſſu arcem vi expugnat, ac oppidum ipſum diripit, aliáque nonnulla proxima oppida in poteſtatem redigit. quo proſperè confecto negotio, Rupellam inde obſeſſum pergit. Quibus rebus cognitis, Ludouicus Hugonem Campaniæ comitem cum maximis copijs in Aquitaniam mittit, qui ſit præſidio ſuis. Ricardus certior factus de hoſtium aduentu, cum parte copiarum obuiam profectus, in itinere venientem Francum inſidijs excepit, ingenti ſtrage affecit. Poſt hæc, Franco in ſtatiuis caſtris continente, ac nihil vrgente, Ricardus cùm ſatis haberet Vaſcones in officio retinere, qui de rebellione facienda iampridem per nuntios cum

Ludouico cõmunicarant, ſoluta obſidione, paulatim ab armis ceſſauit, cùm in Anglia Henricus interea ita egit cum patribus, vt pecunia in rem militarem publicè decreta fuerit.

His temporibus Gulielmus comes Sarisberienſis rediens ex Aquitania, in maris tempeſtate vexatus eſt, vt paucis poſt diebus morbo perierit. Iam aderat annus ſalutis humanæ MCCXXVI, & nonus, cùm regnare cœpit Henricus, quo anno concilium principum eſt habitum: eo in concilio de regis pariter atque principum ſententia, non parum multa priuilegia ordini ſacerdotali, atque reliquo populo irrogata ſunt, multæq; leges latæ, quas reges qui ſecuti ſunt, ita approbarunt, vt inde bona pars iuris collecta ſit, quemad modũ in eo extat libello, qui inſcribitur, Magna charta, & altera, vulgò de foreſta, id eſt, de ferarũ ſaltibus. Item Otho Cardinalis diui Nicolai in carcere Tulliano, vir ſumma doctrina & integritate, miſſus ab Honorio pontifice Romano legatus ad ipſum Henricum regem, in Angliam peruenit. Is ſacerdotum conuentum celebrauit, in quo multa cum rei ſacerdotalis correctione agitare cœpit, vt illi generatim in annos ſingulos, Romano pontifici aliquid vectigalis penderent, quod ab vniuerſis negatum eſt. Sed, vt alijs placet, quibus magis credo, ſolùm petijt decimas ſacerdotiorum pro bello gerendo contra Saracenos, quas facilè impetrauit. Inſequenti anno, cùm adhuc

apud

apud Auenionenſes durarent reliquiæ Albigenſi-um hæreſeos, quam paucis antè annis in Toloſatibus exortam, diuus Dominicus procurante Innocentio tertio mira celeritate compeſcuerat, Ludouicus rex Franciæ hortatu Gregorij noni pontificis Romani, qui Honorio ſucceſſerat, Auenionem vrbem obſedit, atque demum reductis ad ſanitatem veſanis hominum mentibus, per deditionem recepit. Auenionem vrbem, quam nunc ita vocamus, Volcios quondã incoluiſſe conſtat. Promeritus eſt aliquid de re Chriſtiana in eo negotio Hẽricus, qui paratiſsimus omnibus rebus ſtatuerat, primo quoque tempore ſua recuperandi cauſa, in Francum arma mouere, ſed à pontifice monitus vltrò quieuit, ne Ludouicum à tam pio bello auerteret. Ludouicus autem in Franciã victor reuerſus, non multò poſt è vita exceſsit, cui Ludouicus filius annos duodecim natus ſucceſsit. Huius tutelam Blanca mater fœmina prudentiſsima ſuſcepit, quæ cùm videret in eo bonã eſſe indolem, ſed ætatem flexibilem, & multos ad deprauandum paratos, qui aut ſplendore honoris obiecto, aut commodorum ratione tantũ habita, aciem boni ingenij perſtringere poſſent, à nemine homine adiri patiebatur, niſi ab illis, quorum mores iampridem cognitos habuiſſet. Eam, re præceptores optimos dedit, qui puerũ bonis erudirent diſciplinis, donec id ætatis eſſet, quò ſciret pro ſuo iure imperio rectè vti. Ipſa interim re-

gnum

gnum gubernabat. Quæ res effecit, vt Theobaldus Campaniæ, Hugo Marchiæ comites, & Petrus Britannorum dux, facta coniuratione à Ludouico defecerint. Quod vbi regi notum factum eſt, coacto ſtatim ex matris conſilio exercitu, in Britannum mouit. At Theobaldus rebus ſuis diffidens, ac eo à primo cedendum ratus, veniam petijt, & impetrauit. Hugo verò propoſiti tenax ad Henricum priuignum venit (nam Iſabellam eius matrem in matrimonio habebat, vti ſuprà oſtendimus) docetque tempus eſſe recuperandi ea loca tranſmarina, quæ Philippus de Ioanne patre cepiſſet, & ad id negotium gerendum operam & opes pollicetur. Rex per hunc modum ab Hugone ſolicitatus bellum ſuſcipiendum conſtituit. Hîc non conſentiunt autores: alij tradunt Henricum continuò nuntios miſiſſe, qui Normanorũ, Britannorum atque Pictonum erga ſe animos explorarent: & quia declaratum fuerat à nuntijs, eos populos in Franci fide non inuitos eſſe, tum idcirco bellum in aliud tempus diſtuliſſe. Alij ſcribunt illum exactis magnis à populo pecunijs, paraſſe confeſtim claſſem, ac cum Hugone ad Britannos adnauigaſſe, populatisque agris, qui ad Britanniam pertinent, vrgente Franco, qui ſuis auxilio venit, domum infecto negotio repedaſſe. Cæterùm vel hoc vel illud magis ſecundum fidem ſit, non affirmarim, quandò vnum ſatis cõſtat Anglum nihil profeciſſe, ſiue nuntios ad ſoli-

citandos

citandos populorum animos miſerit, ſiue bellũ mouerit.

Cùm Gallicanę res ita refrixiſſent, paucis poſt menſibus Ricardus ex Vaſconia in Angliam reuertit: quem quoniam rex prædio quodam hæreditario ſpoliarat, diſcordia non mediocris nempe momenti inter eum & fratrem orta eſt, quã breui ita ſtudium principum qui Ricardum ſequebantur, adauxit, vt niſi rex properè reſtituto prædio, alijsq́ ampliſsimis beneficijs collatis, ſibi fratrem reconciliaſſet, ad arma ventum eſſet, cùm præſertim omnes ferè principes infeſtis eſſent in eum animis, ex eo, quòd paulatim immunitates & priuilegia initio principatus, more maiorum, illis irrogata auferret, quàm belliſsimè inuidiæ leuandæ cauſa, excuſando ſe non ſua acta, cùm id temporis haud ſui eſſet iuris, ſed tutorum reſcindere, atque rurſus redimenda ab iiſdem curaret, vnde non mediocre faciebat lucrum. Sed vt communi vtilitati in re aliqua conſulere, ſeruire, prouidere videretur, pondera ac menſuras correxit: quo etiam tempore Hubertum Burgenſem Cãtij comitem fecit. Is Hubertus quantum à principio gloriæ aſſecutus eſt, quòd arcem Douerẽſem poſt obitum Ioannis, fortiter aduerſus Ludouicum tutatus eſſet, quòd nouam militum manũ è Gallia ipſi Ludouico auxilio venientem nauali prælio, prout ſuprà docuimus, deiiciſſet, tantum poſtremò infamiæ ſibi aſperſit, quòd ab optima-

tibus

tibus ſeiunctus apud regem ſemper deinceps egerit, vt ille promiſſas leges atque priſca inſtituta populo vtenda non reſtitueret: quo factũ eſt, vt quò principi in dies magis magisq́; acceptior, hoc populo odiosior extiterit. Atque ita vir magnus tot meritorum gratiã minus quàm oportuerat, perpetuandam curauit. Sub idem tempus, miſsis à Gregorio pontifice Ro. per Europã viris quàm multis præſtantiſsimis, qui concionando Chriſtianos ad arma contra Saracenos concitarent, tanta militum multitudo illorum opera, breui tempore comparata eſt, quanta nunquam ferè antea, inter quos quadraginta millia Anglorum fuiſſe ferunt. Is immenſus exercitus per Germaniam, Pannoniam, Thraciamq́; iter faciens, vbi Syriam attigit, per longa terræ ſpatia populabundus cum hoſtibus temerè congreſſus, ſingulari prælio profligatus eſt. Duces in primis fuêre multitudinis Theobaldus Campanus comes, & Philippus Albanactus, quorum incuria res malè cecidit. Eodem anno, quo à noſtris in Syria malè pugnatũ eſt, Stephanus Cantuarienſis antiſtes mortem obijt, poſt annum vigeſimum alterum, quàm ſedere cœperat: cui Ricardus cognomento Magnus, ordine antiſtitũ quadrageſimustertius ſucceſsit. Dum iſta atque alia alibi geruntur, Hugo Marchianus comes cauſa renouandi primo quoque tempore belli in Francum, ita Normanos & Pictones ad rebellandum ſollicitauit, vt nuntios clã

ad Henricum miſerint, qui ſeſe tradere illi ſtatuiſ-ſe dicerent, ſi modò arma capere, ac in Gallias traijcere libêret: qui inſuper tempus rei gerendæ idoneum eſſe docerent, quo apud Francos diuiſum principum populiq; ſtudium eſſet: & demum, vt incœptum negotium benè ſuccederet, in eius tantùm diligentia atq; autoritate poſitum eſſe. Rex tametſi bellum optabat, tamen cum Huberto comite Cantiano, de rei ſumma prius communicauit, quàm nuntijs reſponſum daret. Is ſiue quòd cerneret regem id ætatis nondum idoneum eſſe ad bella externa gerenda, ſiue quòd Hugonis fidẽ ſuſpectam haberet, conſuluit tantum bellum eſſe in aliud tempus reijciendum : cuius ſententiam Henricus ſecutus, reſpondit nuntijs, ſe non multò poſt in Gallias venturum, ſi intellexerit ſuos Normanos cum reliquis populis, in ea interim voluntate permanere, egitq; gratias pro tanto eorum in ſe ſtudio, & id multis verbis. Per eos dies Gulielmus Branſæus, vir bellicoſus, à Leolino Vualliæ principe dolo captus ſtrangulatur, quem paulò poſt Henricus tam ob illud facinus, quàm ob alias acceptas iniurias, grauiter puniuit: cùm prodigia multa ea hyeme facta, cœlum aſsiduis flammis coruſcare, turres & templa de cœlo tacta, medio die obſcuritatem aëris immenſam incubuiſſe ferunt. Rex interea parata iam claſſe, atque ingenti coacto exercitu, magnaq; copia pecuniæ à populo ad bellum gerendũ exacta, cùm

quotidie

quotidie tã ab Hugone Marchione comite, quã à Petro Britannorum duce ad traijciendũ in Galliaſ ſolicitaretur, demum decreuit tentandam fortunam belli, vt ſua quandoque recuperaret: itaquè Martio iam menſe ineunte, poſt annũ quàm regnare cœperat, tertiumdecimum, impoſitis in naues militibus proficiſcitur in Britanniam, vbi cum Britanno & Marchione facta belli ſocietate, Francorum agros populari incipit. Creſcebat in dies exercitus, ad famam nominis Anglici, Normanis vndique confluentibus, inter quos duo fuêre Paganelli Fulco & Gulielmus fratres heroes non minimi vſus, cum quadraginta viris bello egregijs. Ludouicus interea qui paucis antè diebus aliquot oppida de Britanno duce ceperat, in quibus fuit Ardonum, Campanellum, & Beleſmum, crebris nuntijs de aduentu Angli certior factus, magnis itineribus in agrum Andegauenſium proficiſcitur, poſitisq; ad Ligerim caſtris, militem diſponit, qui Anglum tranſitu fluminis prohibeat, ne in Pictones eat, quos ſuſpectos habebat. Henricus cognito hoſtis aduentu, celerius opinione omnium traiecto Ligeri, in Pictonum agro caſtra facit, atque inde in Santones ſe recipit. Interim Francus ſequitur hoſtem, quem iam bidui abeſſe intellexerat, vt vſpiam aſſequatur, & itinere intercludat, qui Fontaneto & Villario oppidis Guidonis Rupifortis Marchiani militis complanatis, Carentum flumen traijcit, Santonenſemq;

tonenſemq́ agrum populatur. Hic, ſi alijs ſcriptoribus credimus, vtrinque prælium committitur, quod diu atrox, ancepsq́ fuit: ad vltimum Anglis pedem referentibus, Francus ſuperior euaſit, magno hoſtium numero interfecto. Secundum hanc pugnam, pax inter reges conuenit. Cæterùm apud alios ſcriptum legimus, rem per inducias ſine certamine, tranſactam fuiſſe, quòd Ludouicus & Henricus ambo reges ætate florentes, non item adhuc militaris artis perinde ſcientes, facilè Blancam reginam, Philippum ipſius Ludouici patruum qui Reginaldo comiti Bononiæ in vinculis demortuo in comitatum ſucceſſerat, quòd eius gener eſſet, & Ranulphum Ceſtriæ comitem pacis diſceptatores audierint. Atque ita ab armis diſceſſum, id quod longè vero proximum dixerim. Tum Petrus Britannus dux & Hugo Marchianus cum Ludouico in gratiam ad extremum rediêre.

Anglus poſt coagmentatam pacem, relicto in Vaſconia præſidio, ſecundum oram maritimam, in Britanniam rediens ad Nanetum vrbem pulcherrimam, propter ipſum flumen ſitam, ſe contulit, vbi aliquantulum moratus eſt, ac poſt exactam æſtatem, nulla in eo Gallico tumultu re alia memorabili geſta, in Angliam rediit: & quia multum pecuniæ in ſumptus eius belli apparatus abiuerat, continuò tributum ex quintadecima conferendum imperauit, pro nouo bello ſuſ-

cipiendo,

cipiendo, in Mauros Africæ populos, qui id temporis Hiſpaniam continuis populationibus vexabant: Itaque rogatus ab Aragonenſi rege, vt ſe milite iuuaret, ingentem armatorum numerum primo quoque tempore miſit. Fecit illud idem Ludouicus rex. Hiſpani igitur cum Anglis & Francis iuncti, pulcherrimam deuictis Barbaris victoriam adepti ſunt. Per illos ipſos dies, grauis lis orta eſt inter Ricardum Cantuarienſem antiſtitem, & Hubertum comitem Cantij: is enim occupauerat arcem Tumbrigienſem, cum pago, ac nonnullis poſſeſsionibus, quæ Cantuarienſis pontificis ſine controuerſia erant. Quapropter Ricardus de huiuſmodi iniuria apud regem conqueſtus, cùm videret nihil proficere, quòd ipſe Henricus eam prædam vt ſuam repetebat, pro tempore remedium adhibens, ſua autoritate declarauit publicè impios illorum locorum occupatores, & prouocans ad Gregorium pontificem, Romam eueſtigiò perrexit. Miſerunt eò procuratores ſuos rex & comes, conſtitueruntq́; pontificem arbitrum, qui litem terminaret, æſtimaretq́; . Gregorius cognita diligenter cauſa, ſecundum Cantuarienſem pontificem iudicauit. Itaque Ricardus optatum ſuum conſecutus, dum in Angliam redit, non longè ab vrbe Roma, in itinere moritur, poſt annum quàm ſedere cœperat alterum: in cuius locum ſucceſsit Edmundus theſaurarius quem vocant, Sariſberienſis

rienſis collegij, vir ſanctiſsimus, ordine antiſtitū quartus & quadrageſimus. Poſt mortem Ricardi, quicquid pontifex Ro. Cantuarienſi adiudicarat, irritum euaſit, cùm vacante ſede, non eſſet, qui negotium curaret. Eodem tempore Leolinus Vuallus, vir violenti ingenij & prædæ auidus, hoſtiliter Anglicos fines ingreſſus, vicos incendio, agros populatione vaſtat. Rex ab incolis certior factus maximis itineribus proficiſcitur, ac ad iniuriam vlciſcendam ire maturat. Sed eius aduentu cognito, hoſtes territi patrio more in montes atque paludes ſeſe repentè abdunt. Quæ res fecit, vt rex qui ſe aliquid dignum facere non poterat, ne operam luderet, relicto paruo præſidio, pari propè celeritate redierit, atq; illuc contendiſſet. Vuallus poſt regis diſceſſum rurſus in agros erumpit, ac non modò in eis prædatur, ſed cruore & flamma cūcta delere nititur, qui dum temerè latè vagatur, à regio circūuentus præſidio, magnam accipit cladem: ſed nec eo fractus animo, maiorem deinde exercitum conflat. Quod vbi Henricus cognouit, valdè permotus, quòd tantum in Leolino minimo regulo audaciæ ineſſet, iterum cum multò maioribus copijs hoſtem inſecutus eſt, cōmiſſoq; prælio, etſi magno labore ob locorum iniquitatem, ad vltimū domuit. Ille tamen cùm in diem raptó viueret, à latrocinijs manum deinceps abſtinere non potuit.

Sublatis

Sublatis per hunc modum bellis, rex habito principum concilio, exponit ſe rei bellicæ cauſa, factis permultis hactenus ſumptibus, indigere, ac propterea velint ſibi pecuniã ſuppeditare: quod illi ſe facturos pernegant, ſuam ac populi inopiã multis rationibus excuſantes. Tum Petrus Vintonienſis antiſtes, in quo omnium vno multum dicendi ſalis inerat, palàm regem admonet, vt populo aſsiduis tributis exhauſto parcat, ſed ſi egeat, poſſeſsiones quas ab initio ipſe adoleſcens parum conſideratè ſuis donaſſet, ab illis recipiat, ſimulq́ rapaciſsimos quoſque qui ampliores præfecturas gerebant, ptiuet, cogatq́ rationem reddere, vt ſcilicet illis pro ſpongijs vtatur, quòd antea ſic eos perfudiſſet, vt nunc madidos poſsit exprimere, quod olim Veſpaſianus factitaſſe fertur: atque demõſtrat eum per hunc modum, ex ſuo ſatis abundaturum. Rex non grauatè Petro ita admonenti aures dedit, & eius ſecutus conſilium protinus cum ſuis quæſtoribus rationem accepti & expenſi habuit, & cùm bonam eorum partem reperiſſet plus pecuniarum acceptum retuliſſe, quàm tuliſſe expenſum, coëgit ſibi non ſine vſura ſatisfacere. Item de magiſtratibus iudicium exercendum curauit, quorum bene multi repetundarum pecuniarum conuicti damnantur, & in ijs Hubertus Cantianus comes, qui cùm ſatisfacere recuſaſſet, in carcerem miſſus, acriter mulctatur. Ea res fecit animum regis eò in omnes ſuos

miniſtros offenſiorem, quò plus alijs, omnia Hu-berto comiti crediderat, ita vt alienigenas domeſticis iam anteferre cœperit. Quod ita principum animos offendit, vt Ricardus Mareſchallorum familiæ princeps, tam ſuo quàm aliorum nomine auſus fuerit factum regis palàm improbare. Ad ea Petrus Vintonienſis antiſtes reſpondit, regem nihil ſuper ea re, inconſultè aut intempeſtiuè agere, qui cùm ſecum cogitaret Anglicos principes patrem ſuum Ioannem infeſtis armis æquè vt animis perſecutos eſſe, ac nuper miniſtros ſuos quos domi diu aluiſſet, infideliſsimos eſſe inuentos, non iniuria exteris hominibus magis quàm ſuis confideret. Id Vintonienſis aculeatum reſpõſum ita pupugit, ac vulnerauit animos quorundam optimatum, quorum primus fuit ipſe Ricardus Mareſchallus, vt facta coniuratione, palã à rege deficientes alij aliò faciundi exercitus cauſa, diſceſſerint. Hos omnes rex hoſtes patriæ declarauit, publicatis eorum bonis, ac ſimul magnã militum manum ex Flandria accerſiuit, quorum opera in bello vteretur. Dum ab Henrico exercitus paratur, exules ſe ad Leolinũ principẽ Vualliæ duce Ricardo adiungunt, ac timentes regis aduentum, proximos agros omni commeatu ſpoliant, armenta abducunt, ſeſeq́ ad reſiſtendũ muniunt. Non fefellit eos conſilium: nam paucis poſt diebus rex cum magno exercitu ſuperuenit, ingreſſusq́ Vuallìam, cùm nullum comeatum re-

periret,

periret, ad fines Vigornienſium, Salopienſiumq́ regreſſus, aliquot illic dies ſtetit. Hîc milites dum temerè per agros palantes vagantur, & caſtra ſine vigilijs habent, ab hoſtibus noctis ſilentio circumuenti paſsim obtruncãtur. fuiſſet cædes major, niſi in caſtellum quod in proximo erat, quo rex ſe tenebat, reliqui omnes qui in caſtris erant, de media nocte profugiſſent. Interfecti ſunt amplius quingenti homines, ac impedimenta omnia amiſſa. Rex eo affectus detrimento, cùm ſæpè aliàs expertus eſſet aduerſam ob locorum iniquitatem, inſolentiamq́, belli fortunã, in aliud tẽpus vindictam tantæ iniuriæ reſeruandam ratus, Gloceſtriam redijt.

Anno qui ſecutus eſt, qui fuit ſalutis humanæ MCCXXXIIII, & cùm Henricus regnare cœpit, decimusſeptimus, laboratũ eſt primò fame, quia inſolita frigoris vis ita fruges retardauit, vt ſuo tẽpore matureſcere nequiuerint: deinde peſtilentia, quæ famis comes ſemper eſſe ſolet. Ricardus Mareſchallus eodem tempore non ceſſabat cum Vuallis finitimos agros vaſtare, & quotidie ad eũ principes aliquot deſciſcentes regem vehementer ſolicitabant, cùm Ioannes Monumetenſis vir fortis & ſtrenuus, regiarum copiarum præfectus, facto magno exercitu, celeriter ad hoſtes properauit, ſperansq́ ſe illos imparatos, imprudentesq́ inuaſurum, noctu iter faciebat, vt paulò ante lucem, quod æſtiuis noctibus ſopitæ plurimũ quie

tis tempus eſt, dato ſigno, opprimeret hoſtes ſemi ſomnes, & ſtratos paſsim cæderet. Verũ longè aliter euenit: Ricardus enim per ſpeculatores cognito hoſtium conſilio, locum prior occupauit, quò venientes vſpiam in itinere inſidijs exciperet. Itaque dum Ioannes nihil tale formidans ad eũ locum contendebat, Ricardus facto impetu, hoſtes inuaſit, quos ſubitæ rei terrore captos non ſignũ certum, non ducẽ ſequentes, paſsim fudit, fuſosq; latè perſecutus eſt. Cædes vbiq; ingens facta eſt: quibuſdam ſyluæ, inter quas inſidijs circumuenti ſunt, refugio fuêre. Ipſe Ioannes cum paucis inter tela hoſtium vix euaſit. Ricardus victor poſtero die quaſdam Ioannis ruſticas poſſeſsiones quæ ad Vualliam pertinebant, ferro & igne diripuit. Henricus qui per eos dies Gloceſtriæ morabatur, huiuſce malè geſtæ rei nuntium moleſtè accipit, continuoq; cum ſuo domeſtico ſenatu, quale remedium tanto malo adhibendum ſit, agitat. Poſt varias ſententias, vnũ omnes ſentiunt, exules condimentis humanitatis eſſe mitigandos, pacemq; neceſſariò illis dandẽ, atque Petrum Vintonienſem epiſcopum, & alterum Petrum Riuallem, quorum impulſu omnia in aula immutata eſſent, exterminandos à regia, cum nõnullis alijs magnæ autoritatis viris: ac eiectis alienigenis, Anglos in familiam regiam reſtituendos. Probauit conſilium rex, cuius viciſsitudine nihil ad ſedandam præſentem procellã aptius iudicans, primò

Vintonienſem

Vintonienſem antiſtitem à rebus publicis amotum, ad obeundam diœceſim ſuam ire iuſsit: itē Petrum Riuallem, ac complures alios conſiliarios, quibus inſtigantibus odium ſibi principū inuſsiſſet, conſpectu ſuo familiaritateq́ dimiſit, eiecit, ablegauit: deinde priſtinos domeſticos recepit, poſtremò nuntios de pace ad exules in Vualliam miſit. Dum iſta geruntur, Ricardus certior factus Syluestres Hybernos prædia continenter depopulari, quæ ipſe in ea inſula poſsidebat, illuc ex Vuallia proficiſcitur, comite Gaufredo Mariſcenſi, homine Hyberno, viro manu prompto, factoq́ ſtatim prælio, cùm Gaufredus metu vel errore actus ordinem deſeruiſſet, omne ipſe pugnæ onus ferre coactus vulnus accipit, quod profligatis mox hoſtibus male curatum cauſa fuit, cur in febrem inciderit, qua paucis poſt diebus vehemēter oppreſſus interijt, vir tam militari gloria, quā animi altitudine ſummus, cuius mortē ipſe Henricus valdè doluit, palàm teſtatus ſe ducum omnium principem amiſiſſe. Poſt hæc, cùm nuntij rediſſent ab Vuallia, retuliſſentq́ exulum animos ad reconciliationem inclinatos, rex protinus autore Edmundo Cantuarienſi antiſtite, illos data fide ad ſe accerſiuit, atque omni depoſita ſimultate, in gratiam libens recepit. In ijs fuēre Gilbertus Mareſchallus frater Ricardi, Hubertus comes Cātianus, & Ricardus Suardus, viri ampliſsimi. Quibus rebus feliciter compoſitis, ac armis vbique

tuta cõditione poſitis, rex Londinum reuertitur, ad quem ſtatim importunum Iudæorũ facinus delatum eſt: illa enim fex hominum quæ id temporis Nordouici degebat, quendam Chriſtianũ puerum furtim captum totum integrum annũ nutrierat, vt aduẽtante paſcha, quaſi noui noſtræ religioni dedecoris imprimendi cauſa, cruci affigeret: ſed deterrimi carnifices paucis antè diebus, quàm ſanguinem innocentem effunderent, tanti inſimulati criminis, ac conuicti, merita pœna afficiuntur.

Anno deinde qui inſecutus eſt, Iſabella ſoror Henrici, Federico ſecundo Romanorum Imperatori nuptũ datur, & in initio alterius anni, qui fuit à natali Chriſti MCCXXXVI, rex in matrimonium duxit Aleonoram filiam Raimundi comitis Prouinciæ, qui haud multò poſt celebre cõcilium Londini habuit, in quo nonnullas ſanctiſſimas leges tulit, atque omnia è republica facienda curauit, quibus deinceps ſtatus regni lõgè melior fieret. Veruntamẽ quò ille ex iis officiis plus gratiæ apud populum conſecutus eſt, hoc confidentius non multò poſt ingentem pecuniam ſibi ab ipſo populo curari petiuit, adeò, vt nihil niſi ex ſuo vſu feciſſe diceretur. Quo tempore prodigia mira facta ſunt. Calendis Maijs viſæ ſunt in cœlo variæ hominum formæ, velut inſtructis aciebus dimicantes: quod portentum immenſi imbres ſecuti, omnia aquis oppleuerunt. Iam aderat annus ab

ab eo quo regnare cœperat Henricus, vigeſimus, & humanæ ſalutis MCCXXXVII, cùm Mertonum (qui eſt pagus Surrię comitatus, diſtatq; à Londino circiter millia paſſuum ſeptem, vbi loci celebratur cœnobium canonicorum regularium quos dicunt, olim conditum à Gilberto principe Normano, qui cū primo Gulielmo venit in Angliam) concilium principum frequens conuocatum eſt, in quo concilio quàm plurima è republica ſtatuta ſunt, quorum ſanctio etiam nunc ritè ſeruatur. Et demum de tributo indicendo eſt actum, ſed fruſtra. Anno eo ipſo Gregorius nonus pontifex Romanus rege non inuito, miſit Othonem cardinalem in Angliam legatum, qui ſacerdotalis ordinis ſtatum recognoſceret, ac quatenus opus eſſet, corrigeret. Is cuius iam virtus omnibus longè notiſsima erat, quippe qui ſuperioribus annis eo muneris genere ſumma cum laude functus fuerat, poſteaquam de rebus agēdis probè edoctus eſt, antiſtitum aliorumq; ſacerdotum conuentum Londini celebrem fecit, in quo poſt longam conſultationem, de patrum ſententia, leges plurimas tulit, quæ deinceps ſacerdotalem dignitatem maximè conſeruarunt. Poſt hæc, cauſa iuuandi Aſiatici belli, imperandas ſacerdotibus decimas omnium ſacerdotiorum curauit. Per idem temporis rex collocauit Aleonóram ſororem, quæ nupta fuerat Gulielmo Mareſchallo Gloceſtriæ comiti, Simoni ex Monteforti, viro

ſingulari

ſingulari virtute. Id connubium Edmundus Cã-
tuarienſis antiſtes deteſtabatur, quòd Aleonora
poſt obitum viri, vouiſſet perpetuam Deo caſtita-
tem: propter quod rex cœpit ſuccenſere antiſtiti:
qui non multò poſt maioribus in dies ſingulos
affectus detrimentis, de iniurijs apud pontificem
querendi, ac nonnulla alia domeſtica negotia cu-
randi cauſa, Romam perrexit. Illo ipſo tempore
Federicus Italiam petiturus, ab Henrico ingentē
militum numerū accepit, qui ei in bello ſtrenuè
ſeruierunt, cùm Ioanna ſoror regis regina Scotię
in Anglia, quò venerat fratris ſalutādi cauſa, mor
bo extinguitur. Petrus quoque Vintonienſis epiſ-
copus à vita exceſsit. Edmundus antiſtes interea
Romæ nihil ex eis, quæ petierat, à pontifice impe
trauit, ſiue quòd Otho legatus, vt quidā tradunt,
obſtitiſſet, qui cum ſancto viro inimicitias habe-
ret, ſiue quòd ſanctitas vitæ à compluribus parui
æſtimari ſolet. Itaque bonus antiſtes ſui optati
minimè compos in Angliam redijt, grauiora in-
de accepturus incommoda. Anno eodem vnus
ex militibus regijs, homo valens, cuius nomen,
quod ſciam, non proditur, cupiens aliquo audaci
facinore acceptam (vti par eſt credere) à rege iniu-
riam vindicare, deſtinat animo, noctis ſilentio ſi-
bi penetrandum in cubiculum, atque eum ibi ob-
truncandum: & vt ſine ſuſpitione, tempus & lo-
cum edendi ſceleris poſsit liberius obſeruare, ſe
amentem ſimulat. Erat per eos dies rex in Vode-

ſtocano

Rocano ſuo, quibus ille tale facinus animo verſabat, qui poſtquam omnia accuratè explorauerat de media nocte accedens ad cubiculum, clàm per feneſtram introit, ac ad lectum regium aduolans, læua manu, remotis ſtragulis, ferro puluinar frequentibus ictibus percutit, arbitrans ſe regē fodere, qui ea nocte, vt fortè accidit, cubiculum mutauerat. Cognita re ab vna puella reginæ cubicularia, quæ vigilabat, fit clamor, & cum clamore concurſus regiorum miniſtrorum, qui hominem capiunt, captumq; ad ſupplicium dandum trahunt. Ita nihil fuit propius factum, quàm vt rex occideretur. Hinc diſcere licet, etiam principem non poſſe iniuriam facere homini quamuis infimo, ſine ſui capitis periculo. Ex quo expedit, vt vnuſquiſq; manus ſemper abſtineat.

Principio inſequentis anni, Henricus ſuſcepit ex Aleonora vxore filiolum, quem Edouardum nominauit, ob memoriam illius diui Edouardi tertij qui paulò antè regnauit, quàm Normani Angliam occupaſſent. Hunc puerum Othò legatus baptizauit, ſub cuius ortum apparuit ſtella immenſæ magnitudinis per aliquot dies ante ſolis ortum, quæ per longum cœli tractum, veloci, crebroq; curſu ferebatur, modò ignem præ ſe ferens, modò fumum poſt ſe relinquens: quo ſanè oſtento, futura Edouardi patris amplitudo, ac Edouardi filij exiguitas vanitaſq; velut ex oraculo quodam pronunciata dicitur. Id temporis Leolinus

olinus Vualliæ princeps è vita migrauit: deinde inter Griffinum & Dauid filios eius de principatu aliquandiu diſceptatum eſt, quem ad vltimū Dauid, etſi minor natu, fauente Henrico, aſſecutus eſt. Ipſe vero Griffinus dolo à fratre Dauid captus, & regi cuſtodiendus traditus, in turri Lōdinenſi non multò poſt tentando fugam lapſus ex ſummitate muri per funiculum, qui ex vi ponderis fractus eſt, decidit in terram, & ilicò occidit. Item per eos illos dies, Thomas comes Flandriæ, filius Sabaudienſis comitis, qui Ioannam quæ cū Ferdinādo nupta fuerat, paulò antè in matrimonium duxerat, in Angliam profectus benignè ab Henrico accipitur hoſpitio. Sed multò apparatius gratiuſq; acceptus eſt Simon Montifortenſis, vir virtute, conſilio, vita, ratione, ſanctitate mirabili ad omnem Dei & hominū gratiam promerendam. Huic ab initio admodum iuueni propter iuſticiam, prudentiamq;, ſumma totius belli gerendi in Albigenſes hominum genus maleficum, in Narbonenſi Gallia ſubitò exortum, delata eſt à Philippo Francorum rege, qui nobiliſsimam adeptus eſt victoriā: poſtea neſcio ob quā acceptam à Blanca diui Ludouici matre offenſionem, ad Henricum tranſiuit, cui ille, vti antè dictum eſt, Aleonoram ſororem locauit, deditq; dotis nomine, comitatū Leceſtriæ, ac ampliſsimos mandauit magiſtratus.

Opprimebat bello per idem quoque tempus,

Federicus

Federicus Imperator Romanum pontificem ſimul cum tota Italia, cùm Innocentius quartus pontifex in locum Cœleſtini quarti ſucceſsit. Is vir egregius,conſtans,diligens,reipublicæ amator, cùm impotenti Federici libidini maturè reſiſtendum putaret, à principibus Chriſtianis opem & auxilium petijt, quem Henricus autore Othone legato, quantum per affinitatem licuit, quæ ipſi cum Federico intercedebat,pecunia iuuit.Itidem fecêre epiſcopi,ac reliqui ſacerdotes. Quod Federicus audiens, celeriter regem per literas ſummè rogat,vt ne opem pontifici ferat:ſed ſolertia & induſtria Othonis, omni promiſſa pecunia penè iã ipſi pontifici antea miſſa, fruſtra fuêre Imperatoris preces.Edmundus Cantuarienſis antiſtes maximè omnium eiuſmodi legati Romani frequentes exactiones, quibus ſacerdotes diuexabantur, liberè reprehendit, ac non multo poſt ſtatués exilij libertatem anteponere domeſticæ ſeruituti, in Gallias ad Pontiniacum cœnobium monachorum Ciſtercienſis ordinis, & Altiſiodorenſis diœceſeos, vti ſupra libro xiij.diximus, perrexit, illic ſpontè exulaturus, diui Thomæ ſecutus inſtitutum, qui ad id loci innocentiæ aſylum confugerat. Cauſam profectionis ſiue exilij alij aliam ſcribunt: quidã tradunt Edmundum vt virum ſpectatum atque probatum cùm animaduerteret religionem in dies magis negligi, bonis præſertim ſacerdotibus nullum honorem haberi, in manu

ſua

ſua non amplius eſſe, vt eiuſmodi malis mederentur apud principem, qui benè monenti aures non daret, ad extremum conſtituiſſe, ab ea regis ſocietate ſui diſcedendum, atque cedendum vſque eò, dum ille tandem aliquando incommodo aliquo edoctus errores deponeret. Non nemo huiuſmodi cauſæ addit alteram: conſueuerat enim rex ex inſtituto iam inde à Gulielmo Rufo inchoato, vacantium epiſcopatuum ac cœnobiorum fructus eatenus capere, quoad aliquos viros dignos ipſe illis præficiendos curaret: qui eo lucro illectus, ſacerdotia eiuſmodi diutius vacare de induſtria permittebat. Huic malo Edmundus occurrendū iudicans, à rege impetrauit, vt huiuſce rei curandæ munus ſolus Cantuarienſis archiepiſcopus obiret, quò per hunc modum, epiſcopatus atque cœnobia rectoribus orba, & melius gubernarentur, & citius dignis deferrentur præpoſitis. Verū cùm aliquandiu ita ſeruatum eſſet, & Henricus animaduerteret non eſſe in rem ſuam, quod paulò antè conceſsiſſet, illud ſtatim reuocauit, & ſacerdotiorum vacantium vectigalia, prout antea fecerat, capere rurſum cœpit. Quod factum ferūt Edmundum adeò intolerabile iudicaſſe, grauatèque tuliſſe, vt demum alijs quoq; multis de cauſis, quas cōmemorare longum eſſet, indignatus, in exilium ſpontè abierit. Hic vir ſanctiſsimus; quippe cui nemo id temporis, vera laude probitatis, integritatis, religionis anteponendus erat, d[illegible]

in-

In Pontiniaco cœnobio morabatur, ſpretis opibus, poſthabitis voluptatibus, atque omni ambitione & potentia, præ cœleſti vita, ad quam aſpirare nitebatur, corpus aſsiduis ieiuniis domare, pietatem aduerſus omnes exercere, Deum denique orare, vt apud ſuos Anglos religioné aduerſus impios tueri vellet: cuius porrò ſanctitatis atque miraculorum fama, quamobrem iam tum clarus eſſe cœperat, ita omnibus breui tempore cognita eſt, vt vſque ab vltimis Galliæ finibus, multi quotidie mortales ad illud cœnobium hominis videndi cauſa confluerent. Sed paucis poſt menſibus aduerſa valetudine laborans, & ſperãs ſe facilè confirmari ſi locum mutaret, non longè à Pontiniaco ſeceſsit ad quoddam aliud cœnobium, vbi vitam finiuit. corpus eius ad Pontiniacũ celebri exequiarum pompa terræ redditur. Is igitur antiſtes de religione optimè meritus, ita deinceps miraculis claruit, vt ab Innocentio quarto in diuorum numerum ſuo merito relatus ſit. Tedit anno [illegible]. Vacauit Cantuarienſis pontificatus plus annis tribus, cùm poſtremò regis iuſſu, monachi Cantuarienſes elegerunt archiepiſcopum Bonifaciũ natione Sabaudiéſem, id eſt, natũ in Allobrogibus, qui Aleonoræ reginæ auunculus erat. Hic in ordine antiſtitum quadrageſimus quintus fuit.

Ricardus regis frater parata claſſe id temporis Syriam petit, qui mirandum in modum rem

Chriſtianam

Chriſtianam iuuit. Eò etiam non multò poſt Io-
annes comes Albamarlenſis, Gulielmus Fo-
Petrus Malolacenſis, viri ſtrenui cum magna mi-
litum manu profecti ſunt. Apparuit cometes di-
ro aſpectu, per triginta dies ferè continuos, circi-
ter initium anni, qui ſecutus eſt, qui fuit à natali
Chriſti MCCXLI, & cùm regnare cœpit Henri-
cus, vigeſimusquartus. Is annus neque domi, ne
que militiæ, rem aliquam ferè memorabilem ha
buit. Otho legatus Romam exacto iam ſuæ lega
tionis triennio diſceſsit. Venit in Angliam Petrus
Sabaudienſis Bonifacij Cantuarienſis antiſtitis pa
ter, vir multò prudentiſsimus, quo Henricus eſt
familiariter vſus. Ricardus item tranſactis pro tē
pore, inter noſtros & Saracenos in Syria rebus,
domum incolumis redijt, cùm in Vuallia eſt no-
uum bellum ſubitò ortum, id quod Henrico bo
no fuit: alios enim Vuallorum miſerebat caſus
Griffini, quòd per proditionem auito principatu
fraudatus in carcere eſſet, nam nondum interie-
rat, inſidebatq; in illorum animis tanti facinoris
memoria: alios autem tenebat ſtudium rerum
Dauid, qui imperium obtinebat. Itaque cùm om
nia arderent inuidia & partium furore, ad arma
vtrinq; concurritur, magnæ ſimul pugnæ ſimul
ſtrages eduntur. Quibus rebus cognitis, Henri-
cus cernens animo id certamen fratrum, quorū
alterum in cuſtodia habebat, alterum ingratum
comperierat, ex ſuo vſu futurum, in Vualliam cū

expedito

expedito exercitu aduolat, profligatoq́ꝫ Dauid, ac ſeditionis autoribus captis, pœnaq́ꝫ affectis, Vualliam in ſuam poteſtatem redigit. Atque ita prouincia ſemper quietis expultrix, atque finitimorum turbatrix, in ditionem Anglorum rediit. Eodem anno Iſabella Federici Imperatoris vxor eademq́ꝫ Henrici ſoror moritur, cùm mira fuit ſolis defectio.

Exin ſequitur annus vigeſimusquintus, cùm Henricus cœperat regnare, bello externo nobilis: namque Ludouicus Francus rex paucis antè diebus fecerat Pictonum comitem Alphonſum fratrem, qui Ioannam vnicam Raimundi Toloſatium comitis filiam in matrimonium habebat, ac ob id, in illius opes ſucceſſurus erat, & ei cum cæteris Pictonum optimatibus, Hugone Marchiæ comitem Henrici regis vitricum, quem ſuſpectū cum primis habebat, licet poſt inducias cum Anglo factas, in gratiam receperit, conceptis verbis iuſiurādum more maiorū dare iuſſerat, id quod iure quam optimo Hugo facere deberet. Hugo dehortante vxore, quæ Ioannæ comitis coniugi modis omnibus cedere nolebat, negat ſe fidem obligaturum Alphonſo, ac ſimul iterum ad Henricum deficit, atque ſolicitatis repentè ad defectionem Pictonibus, ad eum ſcribit ſe magna auxilia paraſſe, magna eſſe in ſpe, cùm omnes Pictones Britannos, Normanos noui iam belli pariter affectantes eſſe certum habeat, & propterea ſolū

eius aduentum expectare. Henricus viſis Hugonis literis, & per idem tempus alijs à Pictonibus acceptis, qui ſe ad eum deſciſcere paratos eſſe teſtabantur, cõuocato primo quoque tempore principum conſilio, de bello gerendo communicat. Variæ erant ſententiæ: alij enim ſecum cogitantes quanti labores, quanti belli apparatus malè aliàs cecidiſſent, ac turpe eſſe, manentes cum Frãco adhuc inducias violare, regem à bello gerendo magnopere dehortabantur. Alij in aliud tempus differendum iudicabant. Alij demum, etſi perpauci admodum erant, tamdiu bellum Franco faciundum affirmabant, donec amiſſa toties fruſtra repetita recuperarentur: nec eſſe, quòd de induciarũ iuris violatione dubitaretur, cùm non eſſet contrà quàm leges ſancirent, quocunque tempore prædatores exuere præda: neque item illud argumentum tam magni momenti cenſere debere, quòd aliàs negotium ſub manus non ſucceſſiſſet, quin poſſit ſuis itidem opinionibus ſuffragari, cum fortuna belli haud ſemper eadem eſſe ſoleret, quòd omnis belli Mars communis eſt deus. Placuit hæc ſententia, in qua tametſi plus animi quam conſilij ineſſe videbatur, ſic regi, vt tantum poſtea abſuerit, vt cæteris principibus enixè diſſuadentibus auſcultauerit, vt etiam illis mox vtcunque in ſuam ſententiam tractis, exercitum ſibi protinus conflandum conſtituerit. itaque primum omnium cogendis pecunijs operã nauat.

nauat, & quia in proximo concilio vniuerſi tributum conferre negarant, magna arte à locupletioribus amicè appellando, pecunias partim dono, partim mutuas accipit, quo facto negotium gubernandi regni Gualtero Eboracenſi antiſtiti mandat, ac vnà cum Ricardo fratre, parata iam claſſe, in Galliam proficiſcitur, expoſitisq́ copijs, non longè à Rupella, quæ magno Francorū præſidio tenebatur, in Pictones contendit.

Dum iſta ab Henrico geruntur, Ludouicus certior factus de nouo bellorum motu, in Marchianum comitem mouet, captisq́ de eo aliquot oppidis, ad turpem deditionem compellit, eoq́ negotio feliciter confecto, in hoſtem properat, primoq́ acceſſu loca in poteſtatem redigit, quæ Anglus à tergo reliquiſſet præſidio parum munita: deinde Taliburgum verſus iter conuertit, vt cum Henrico prælium faciat, qui paulò antè ſe illuc receperat. Atqui hoc in loco, inter ſe non cōſentiunt autores: quidam tradunt multos in exercitu Francorum, partim peſtilentia, partim grauitate cœli affectos, ſubitò mortuos: atque cùm quotidie plures in morbum inciderent, ipſum etiam Ludouicum aduerſa valetudine affectum, ſecus atque ſperabat, coactum fuiſſe, renouatis cum Anglo inducijs, abire. alij verò ſcribunt non longè à Carento amne, qui Rupellam præterlabens in Oceanum influit, inter Francum & Anglum æquo ferè prælio pugnatum, ſed ad extre-

mum, Anglum qui à Marchiano comite deſtitu-
tus, militum ſupplementum habere per tempus
non potuiſſet, neceſſariò initis rurſus cum Fran-
co inducijs, in Angliam infecto negotio, vti ſæpè
aliàs fecerat, rediiſſe. De hoc ſecundo bello Hugo
nis impulſu ſumpto, non meminêre recentiores
rerum geſtarum Francorum ſcriptores, ac proin
de aberrantes, huius belli cauſam alterius fuiſſe
ponunt, ideoq; rem rei ſæpè præuertentes, ita in-
terdum hiſtoriam variant, vt illa perdifficiliter
cuipiam conſtare queat. Verùm rex Henricus
cui ſuſcepto bello nihil antiquius erat, vtcunque
res bellica ſucceſſerit, eo anno in Angliam non re
uertit, ſed Burdegaliam hybernatum profectus
eſt, vbi tota ea hyeme multa tentando, nihil aliud
egit, niſi quod nullo memorabili confecto nego-
tio, tempus extraxit, atque omnem pecuniam cō
ſumpſit: qui deinde in initio ſequentis anni, qui
fuit ſextus & vigeſimus, cùm regnare cœperat, fa
ctis cum Franco quinque annorum inducijs, in
Angliam reuertitur. Reliquit Henricus in Aquita
nia Nicolaum Moliſium præfectum militū præſi
dio maritimis etiam locis, quæ in ſua fide eſſe ſcie
bat, quãquam non multum illis confidebat. por-
rò ita vſu veniebat, vt ij populi aſsiduis bellis ve-
xati cogerentur non ex voluntate, ſed pro tempo
rum malis, modò Anglorum, modò Francorum
imperio parêre, cùm præſertim oppida maritima
ita diruta eſſent, vt nullis præſidio eſſe poſſent, &
proinde

proinde cùm ad reſiſtendum non valerent, victorem ſequi contrà atque interdum volebant, neceſſe habebant. Quod fecit, vt Anglus ſæpenumero Francum nequicquam armis aggreſſus fuerit, fretus eiuſmodi oppidis ad iniuriam patentibus, ac ad id tentandum inuitatus frequenti voluntatis commutatione Pictonum, qui dum eã ipſam voluntatem vni alteriue regum expurgatam volebant, quotidie per proditiones, maiore ſe ſcelere obligabant. Quibus rebus Henricus ſimiliter atque Ioannes eius pater ſæpè illuſi, & vitæ periculum adiuerunt, & immenſas opes effuderunt, perrarò ex animi ſententia, aliquo euento gauiſi, vt appoſitè ſuprà eſt demonſtratũ. Nunc ad alia. Gulielmus Mariſcẽſis natione Hybernus, vir fortis & ſtrenuus, per eos dies Londini cum ſexdecim ſocijs ſupplicio afficitur. Is paulò antè ob ſeditionem exul factus, comparatis aliquot nauib. mare vbique latrocinijs infeſtum reddiderat, vt per hunc modum acceptam exilij pœnam, quam ipſe iniuſtam appellabat, vlciſceretur. Item Ricardus frater regis in matrimonium duxit Cynthiam, ſiue, vt quibuſdam placet, Sanctiam filiã Raimundi Comitis Prouinciæ, ſororem Aleonoræ reginæ, quã Beatrix mater in Angliã deduxit. Hæc fœmina electiſsima magnifico rerum omniũ apparatu à rege accipitur, ac cùm abiret, magnis donatur muneribus. Rex poſtquam nuptias fratris magnificentiſsimis opulentiſsimiſque

conuiuijs, ac apparatiſsimis omnis generis ludis fecerat,& varia munera multis impartitus fuerat, cœpit renauare operam ſtudio belli, quod pro recuperandis rebus in continente amiſsis, iterum gerendum ducebat. Itaque re ad concilium delata, principes ſi qui erant, qui vellent, qui pauci erant, plenè demonſtrabant toties bellum eſſe tentatum fortuna nunquam propitia, vt nulla amplius in armis ſpes relinqueretur, niſi plus deinceps ſuis quàm alienis confiderent viribus: igitur conſulebant, oportere aut abſtinere manum, aut tale ac tantum bellum parare, quo nullis omnino externis opus eſſet auxilijs, atque tum demũ eorum opinio ferebat, victoriam perfacilè in manu fore quæ hactenus alienigenarum perfidia negata fuiſſet. His rationibus rex motus, nihil temerè de bello tentandum ſtatuit, ſed vt ne deinceps externorum auxilia fruſtra quærere diceretur, prædia omnia quæ Normani in Anglia poſsidebant, publicauit, vt ex eo facto, tam ipſi Normani, quàm Britanni & Pictones intelligerent ſe nequaquã amplius eum rebellium promiſsis crediturum, vt qui tantummodo vellet iam ſuo, vt aiunt, Marte facere, id eſt, ſuis vti Anglis. Atq; hoc initium belli & finis pro tempore fuit. Henricus verò nonnihil in ſeſe concepit infamiæ, qui ſpecie magnitudinis animi, Normanos iniuſtè bonis ſpoliaſſet, atque exinaniſſet.

Dum res à bello externo quietæ ſunt, Vualli

qui

qui etiã victi quieſcere neſciebant, Dauid rurſum ſibi principem conſtituunt, regiosq; præfectos imprudentes, inopinatosq; ſtatuto diei tempore, armis inuadunt, atque primo impetu in fugam vertunt, multis paſſim cæſis. Angli interueniente nocte, & Vuallo ſe quieti dante, opera & ſtudio ſuorum centurionum, in vnum ſe recipiunt, collectiſque animis cum viribus, vbi illuxit, rebelles adoriuntur. Pugnatur amplius tris horas vtrinque acriter, cùm Vualli qui temerè in certamen deſcẽderant, ſenſim cedentes, ad ſolita ſyluarum ac paludum profugia ſeſe proripuerunt: Dauid in Scotiam aufugit, amiſsis ferè omnibus in eo prælio militibus, quos ſecum habuerat. Is dum in Scotia morabatur, Alexandrum regem quotidie ad bellum gerendum in Anglum inſtigabat, accendebat, prouocabat, prædicando Anglos paſſim iactare, Scotos vt inertes, infirmos, ſuo imperio obedientes ad nutum paratos eſſe, ad præſcriptum alienum viuere, ac multa alia fingebat, quæ cuiuſcunque etiam patientiſsimi viri ſtomachum mouiſſent, irritaſſentq; animum ad odium. Accedebat huc, quòd rex Alexander paucis antè annis, mortua Ioanna vxore, vt paulò ſuprà oſtẽdimus, duxerat alteram in matrimonium fœminam, nomine Mariam, vt alij tradunt, Scotam, vt alij verò Francam: qui ea affinitate fretus, facilius rupto tum pacis, tum amicitiæ fœdere, cœpit minitari, atque Anglos deſpicere, ac ſimul inter hæc exerci

tum parabat, excurſionesq́ in Anglicum agrum faciebat. Quæ vbi Hẽricus cognouerat, vehemẽter indignatus pari ſtudio copias coactas in Eboracenſem agrum duxit, atque inde Nouum caſtrum profectus, cùm audiret hoſtem haud procul abeſſe, ſuos expedire arma iuſſit. Dum iſta gerebantur, aliquot principes indignè ferentes, nulla certa de cauſa tantũ certaminis inter reges parari, ita ad concordiam conglutinandam ſe interpoſuerunt, laborarunt, egerunt, vt ad vltimũ ſint in gratiam reconciliati. Quo confecto negotio, vix rex Londinũ peruenerat, cùm ecce tibi, Vualli qui timentes vt facta pace cum Scoto, omnis vis belli in ſe verteretur, iterum tentandam fortunam ſtatuerant, repentè recepto Dauid principe ſuo, qui poſt concordiam inter reges ſecutam, in Vualliam clàm ſe cõtulerat, in Anglos impetum fecerunt: ſed cùm temerè rebellaſſent, cum multa cæde, notas latebras petere, ac dicto parêre coacti ſunt. Fecerat rex per huiuſmodi continuos bellorum apparatus, multum impenſarum, quare non multò poſt habito concilio, à cunctis generatim pecuniam petijt, quam ab omnibus negatam ſolita arte à ſingulis locupletioribus exegit. Interea Anglia horrendo motu terræ concuſſa eſt, quo multa ædificia corruerũt: quæ res quãto rarius in inſula cõtingere ſolet, tanto tunc pro maiore prodigio habita eſt: ſed in Gallia multò grauius ea labes facta eſt.

Iam

Iam aderat annus alter & trigeſimus ab eo, quo regnare cœperat Henricus, & humanæ ſalutis MCCXLIX, cùm frequens habitum eſt concilium Londini, in quo concilio cùm de pecunia exigenda rex ipſe primùm agitaret, facilè eſt ab optimatibus notatus crimine auaritiæ, ingrati animi, atque violatæ fidei, quòd ſcilicet ſine fine pecuniam faciendam curaret, quòd ſuos vt plurimum cõtemptui haberet, ac quòd hactenus præ multitudine promiſſorũ, pauca ſuo populo præſtitiſſet. At ille arbitrans confeſsionem erroris medicinam doloris fore, concitato populo, vt omnibus vno reſponſo ſatisfaceret, ſi quid peccatum eſſet, ſe emendaturum dixit. Ita mitigatis principum animis, poſtremò tributum pro bello aduerſus Saracenos gerendo indicitur, atque decernitur, vt aliquot duces cum electa militũ manu, ſequantur Ludouicum regem Franciæ, qui anno ſuperiore in Aſiam profectus, Damiatã vrbem Ægypti per idem tempus oppugnabat. Is pius rex id bellum ſe ſuſcepturum pollicitus eſt, cùm paulò ante graui valetudine cruciaretur.

Itaque Gulielmus Longaſpata, vir & conſilij magni & virtutis, cum nonnullis alijs artis militaris longè peritiſsimis, ac numero militũ nequaquã contemnendo, in Aſiam profectus eſt, qui ſingularem operam in eo bello enauauit. Eò antiſtites aliquot voti cauſa, eodem anno perrexerunt.

Quo etiam tẽpore particula quædam ſanguinis

Chriſti,

Chriſti, qui Hieroſolymis ſeruabatur, dono regi data eſt à magno hoſpitalis domus Hieroſolymitanæ magiſtro, ſiue, vt quidam volunt, à patriarcha eius vrbis, quem quidẽ precioſiſsimum ſanguinem ille monachis Vueſtmonaſterij ſeruandum tradidit. Interea in concilio poſt multa ex Republica pariter acta atq; facta, cùm bona pars numorum argenteorum, quos vulgus groſſos vocat, adulterata tonſaq; eſſet, decretum eſt, vt deinde ijdem numi certo põdere cuderentur, ac ex vna quidem parte, regij capitis effigies, ex altera verò crux imprimeretur, & eius crucis brachia producerentur vſq; ad extremas orbis partes ipſius numi, de quibus ſi quid diminutum foret, tũ numi pro adulterinis haberentur, & corruptores pœna mortis afficerentur. durat etiam nunc hæc forma monetæ argenteæ. Habeo autem autores qui tradant, per idem tempus percuſſum eſſe denarium argenteum, quod vulgò Sterlyng, ab effigie ſturni auiculæ vocitatur, quæ in altera parte numi impreſſa eſſet, nã ſturnus Anglicè ſterlyng dicitur: & ſex [illegible] denarios fuiſſe, pondere vnius vnciæ argenti, ac tales fere quales hodie ſunt. Quare omnis Anglica moneta etiamnum ſterlyngorum nomine putatur. Sed & cur denarius ſit nota ſturni auiculæ ſignatus, cauſam ponũt quòd ea àuis pars foret inſignium, quibus reges id temporis multarum poſſeſsionum vel extramarinarum domini vſi eſſent, quemadmodũ reges

ges nunc ſolent inſignibus regijs ſingula ſuorum regnorum inſignia adiungere, quò potentia exiſtat quàm maxima: vel quòd numulus in altera parte haberet notam ſtellæ quam Angli Ster vocant. Et iſti denarij etiam hodie reperiuntur. Incidit in hæc tempora mors Alexandri regis Scotorum principis optimi, qui regnauit annos quinq; & triginta, cui in regnum ſucceſsit filius Alexander tertius, qui non multò poſt Henrici filiam nomine Margaritam in matrimonium duxit. Anno qui ſecutus eſt, cùm crebri rumores afferrentur, Ludouicum regem Francum in Aſia in Barbarorum poteſtatem veniſſe, ac Gulielmum Longaſpatam cum benè multis ſuorum in prælio cecidiſſe, Henricus percupidus ferendi opem Chriſtianis laborantibus in Ægypto, primo quoque tēpore bellum ſibi ſuſcipiendū ſtatuit, qui non multò poſt cùm paratus eſſet ad iter faciundum, à pōtifice Innocentio per literas retardatur, quòd ille certior factus de conditionibus pacis, quas Ludouicus ab hoſte accipere cogebatur, arbitratus eſt non eſſe opus nouo ſubſidio, [illegible] noſtri re malè geſta, pacé cum Barbaris facere modis omnibus compellerentur.

At Henricus ita omiſſo bello in hoſtes cōmunes gerendo, totum id triennium quod ſecutum eſt, rebus domeſticis, regniq; firmamentis conſtituendis operam dedit, & illud in primis præſtitit: pro ſua enim pietate & gratia, irrogauit Paulino

collegio

collegio ſacerdotum ea omnia libertatis priuilegia, quibus ciuitas Londinenſis vteretur, frueretur: quæ ne inde damnum vllum faceret, dedit ex ſuo libras ſeptem, quas etiam nunc vicecomites vrbani ex ærario regio quotannis capiunt. Quibus actis rebus, Henricus poſt annum quam regnare cœperat trigeſimumſeptimum, qui fuit M. CCLIIII humanæ ſalutis, cum ingenti militum numero in Aquitaniam traiecit, quam paulò antè audierat paſsim ſeditionibus turbari: qui vbi eò peruenerat, captis aut profligatis ſeditionum autoribus, regionem purgauit, vbi vt pacatiorem redderet, hybernauit, atque loca diruta ſimul inſtaurare inſtituit. Dum hîc moratur, accerſiuit Aleonoram vxorem cum Edouardo filio, ac cũ ea hyeme opera inchoata perficere non poſſet, etiam æſtatem illic egit: & quia iam indigebat, & aſſiduis tributis ſuos populos penè exhauſerat, vt eſſe aliquid videretur, quamobrem pecuniam petere liceret, Martio ineunte, miſit in Angliam Ricardum fratrem, vt prædicaret, apud ſe noui belli metum verſari, quod Alphonſus Caſtellæ rex decimus eſſet ſine dubio in armis, ac propèdiem in Anglicam prouinciam excurſiones facturus, & proptereà principes rogaret, vt quamprimũ vellent ipſum pecunia iuuare, vti eos pro ſua erga patriam pietate, liberaliter facturos maximè confidebat. Profectus eſt celeriter Ricardus, ſed fruſtra iecit rete, vti dicitur, ante oculos pennatorũ

nam

niam tametſi apud patres multum concionatus eſt, nihil tamen de tributo conferendo libenter audierunt, cùm fraus non omnibus latuiſſet: verùm vt ne vacuus ad Henricum rediret, Iudæis quorum ingens multitudo ea tempeſtate Londini degebat, immanem pecuniam imperauit, atque inde ad regem properè profectus ei expoſuit, quē admodum optimates pecuniam negaſſent. Quare rex valdè permotus, cœpit ſenſim modò hunc modò illum priuilegijs antea conceſsis priuare, minimam etiam nactus occaſionem, quò illi aliquam ob ingrati animi vitium, pœnā haberent. Secundum hæc, per nuntios viros non vulgares agitat cum Alphonſo rege, de noua affinitate cū filio Edouardo iungenda: Ferdinādus enim rex Caſtellæ tertius huius Alphonſi pater, ex Ioanna ſecunda vxore, filia vnica Simonis comitis Pontiui, tris ſuſtulerat filios, Ferdinandum, Aleonorā, & Ludouicum: ſed Ferdinando & Ludouico nō multò poſt mortuis, ſola Aleonora ex ſtirpe a Ioanna orta ſuperſtes fuit. Henricus igitur vbi ex nuntijs cognouit Hiſpanum non ſpernere affinitatem, partim ob eas nuptias conficiēdas, partim vt ſimularet ſe quærere concordiam, miſit Edouardum filium ad Alphonſum verbo pacis, ſed re ſui negotij apud illum actorem, vt Aleonorā ſororem ipſius Alphonſi, vxorem ſibi peteret, ac ea affinitate viderentur omnes ſimultates & diſcordiæ, etſi fucatæ, paulò antè ortæ, iā eſſe ſublatæ.

tæ. Accepit Alphonſus Edouardum beneuolè, ei-
que libens Aleonoram ſororem cum grandi do-
te nuptum collocauit, qui ob eius nuptias conſe-
cutus eſt Pontiuum, quod ad Ambianorũ fines
pertinet, cuius Abbatiſuilla princeps eſt oppidum,
ad Sommam flumen ſitum. Hoc ex ſententia cõ-
fecto negotio, Edouardus ad patrem lætus reuer-
titur, atque ei quæ geſsiſſet, ordine exponit. Per-
gauiſus eſt immortaliter Henricus pro eo, quòd
ipſe ea noua affinitate fretus, ſperaret in poſterũ
ſe tutius Aquitaniam poſſeſſurum, ac filius datũ
negotium prudenter curaſſet. Henricus ſecundũ
hæc, poſt annũ quàm fuerat in Aquitania, in An-
gliã rediens, per Gallias iter fecit, qui vbi in Car-
nutes peruenit, obuiam ſibi factum habuit Lu-
douicum regem, paulò antè ex Syria reuerſum,
à quo amanter liberaliterq; acceptus, ac magnifi-
co rerum omnium apparatu Lutetiam ductus,
vbi animi gratia, cùm aliquot dies fuiſſet, poſtea
rectà in Angliam reuertit: ob cuius aduentum,
Londinenſis ciuitas in primis gauiſa eſt, vtpote
cui eius abſentia detrimento fuerat, quòd omnis
generis merces plurimum vilis eſſet, omneq; cõ-
mercium reſtrigeret. Veruntamen non reditus bo
no fuit: porrò rex pecuniæ egens, cùm intellexiſ-
ſet in cauſarum actionibus ius à ciuibus violatũ,
& quendam monachum furti damnatum, ex pu
blica cuſtodia per negligentiam cuſtodum aufu-
giſſe, propter id, ciuitatis magiſtratus Ricardum

Hardell

Hardell prætorem, ac binos vicecomites Robertum Belyngton & Rodulphum Aſcheuuye ad ſe vocauit, maleq́ accepit, atque acriter mulctauit. Haud multò poſt concilium habetur, quo in cõcilio primũ de reipub. ſtatu plenè prouiſum eſt, ſecundo loco Edouardus regis filius vt maturius ad res gerendas grauiores experiens redderetur, fit Vualliæ princeps, ſimulq́ Aquitanię ac Hyberniæ præfectus: & Edmundus alter regis filius minor natu Lancaſtri comes creatur. Vnde natũ vt deinceps vnuſquiſque rex hoc ſecutus inſtitutum filium maiorem natu Vualliæ principem facere conſueuerit. His tẽporibus Ludouicus rex miſit dono Henrico elephantum, animal poſt hominum memoriam rariſsimè in Anglia viſum, ex quo rei nouitatis cauſa, certatim populi ad belluam viſendam concurrebant. Prodigia ſimul aliquot à vulgo notata ſunt, quòd mare præter ſolitum excreuerit, apparueritq́ cometes, ac crebrò loca eminentiora de cœlo tacta. Hæc prodigia ſecuta eſt mors Gualteri Eboracenſis antiſtitis, viri magnæ virtutis, qui annos quadraginta eam prouinciam põtificalem obtinuerat: cui ſucceſsit Seuallus antiſtitum ordine quartus & trigeſimus, vir pariter doctrina atque animi integritate ornatus. Interceſsit deinde totum triennium, cùm nihil ferè habemus ſcribere memorabile dictu: namque regi nihil prius fuit, quàm in omnibus concilijs, quæ eo tempore frequenter habuit,

pecuniam

pecuniam exigendam curare, ob id præſertim, quòd Aleonora ſoror Alphonſi regis Caſtellæ deducta eſt in Angliam ad Edouardum virum ſuum, quæ ingenti patrum ac iuuenum lætitia accepta eſt. Venit ad has nuptias celebrandas Alexander Scotiæ rex, cum Margarita vxore, qui ab Henrico comiter acceptus eſt, ac factis nuptijs, recepit comitatū Huntyngtonam, quem paucis antè annis Gulielmus eius auus amiſerat.

Inſecutus eſt inde annus humanæ ſalutis M. CCLVII, & cùm regnare cœpit Henricus, quadrageſimus, quandò inter principes Germanos, Gulielmo Hollandiæ comite, paulò antè Romanorum rege facto, à Friſonum gente interfecto, de Imperatore cooptando, contentio orta eſt: in quo certamine duo eliguntur, Alphonſus rex Caſtellæ, & Ricardus Henrici frater comes Cornubiæ, quare neuter confirmatus eſt. Atque ita interregnum eatenus prorogatum tradunt ſcriptores Itali, quoad anno à natali Chriſti M C C L-X X I, Rodulphus Habſpurgenſis comes ab electoribus Germanis rex & Imperator renuntiatus, à Gregorio decimo pontifice ea conditione admiſſus eſt, vt proximo anno Romam peteret, coronæ accipiendæ cauſa. Verùm ex Anglicorum annalium memoria, conſtat Ricardo Imperatori creato, Aquiſgrani Colonienſem antiſtitem diadema impoſuiſſe, atque eum apud Germanos imperium obtinuiſſe. Item & Innocentium pontificem

tificem Romanum poſt mortem Federici Imperatoris, vt Manfredi illius ex concubina filij tyrãnidem à ceruicibus Siculorum depelleret, miſiſſe legatos ad Henricum, qui dicerent regi, ſibi in animo eſſe, pulſo Manfredo, regem Apuliæ & Siciliæ creare Edmundum eius filium, & Henricum fidem habentẽ dictis iuuiſſe pontificem pecunia. Sed neutrum affirmant, qui vitam illius pontificis ſcripſerunt: quia liquidò conſtat Vrbanum quartum, qui ſecundo loco poſt Innocentiũ, pontifex creatus eſt, obtuliſſe illud regnum Carolo Andegauenſium comiti, qui deinde in Italiã cum exercitu profectus, à Clemente, qui Vrbano ſucceſsit, rex Siciliæ factus eſt.

Quoniam autem accidit, vti Ricardi mentio facta ſit, vt non prætereamus quod ſcitu eſt operæpretiũ, de eius vita altius repetendũ ducimus. Is mira ingenij natura ab ineunte ætate præditus, magnam ſui omnibus expectationẽ fecit, qui deinde ſingularis & animi & prudentiæ vir factus, tantũ apud omnes nominis aſſecutus eſt, vt Henricus eius in primis opera optima fortiſsimaq; tã in rebus domeſticis agendis, quàm in bello, ſicut ſuprà docuimus, vſus ſit, ac ad Germanorum imperiũ, quod omnes fatentur, vocatus fuerit: quod ſiue quindecim annos; vt Anglicis ſcriptoribus placet, obtinuerit, quibus vixit, poſteaquã ab electoribus Imperator dictus eſt, ſiue minimè, prout alij volunt, aſſecutus fuerit, ſatis conſtat eum

talem fuiſſe, qui meritò ob inſignem artis militaris, cuius longè peritiſsimus erat, gloriam ac animi probitatem, cum quibuſuis & Romanorum & Anglorum regibus conferri poſsit. Obiit mortem ætate iam decurſa, in Anglia, ad Berckanſtedum pagum, qui diſtat ab vrbe Londino circiter millia paſſuum quinque & viginti, cuius loci ipſe dominus erat. Corpus ad ſepulturam datum eſt in cœnobio Haylenſi, ab ipſo prope Gloceſtriam ad duodecim circiter milliaria ædificato, quod amplis poſſeſsionibus locupletauit, eóq; loci monachos Ciſtertienſis ordinis collocauit. Genuit ex Cynthia vxore Edmundum, & Henricum filios. Is Edmundus dum pater in Germania regnũ obtinebat, vt adoleſcens apprimè pius, cùm fortè Germanorum regum monimenta quæ ad cultum diuinum pertinebant, ſtudio attrectaret, vas quoddam aureum reperiſſe fertur, quo ex titulo cognouit, vt fama eſt, ac credere minus à pietate abhorret, portionẽ quandã ſanguinis Chriſti contineri, cuius rei factus cupidus ita egit, vt partẽ à cuſtode impetrauerit, quam poſtea non minore cura quàm veneratione ſecum in Angliã detulit, identidem cogitabundus, vbi loci tam nobile noſtræ religionis monimentum locaret, qui ad vltimum arbitrans poſt mortem vtriuſq; parentis, ſe debere cum primis cœnobium Haylenſe tanto munere ornare, in quo illorum corpora ſepulta eſſent, tertiam etiam ſanguinis partem ad

ipſum

ipſum locū doni nomine tulit, vbi ferebant crebra & magna quotidie edi miracula: reliquas duas partes ſecretò penes ſe vſque eò cuſtodiendas putauit, dum diuinitus moneretur, quo in loco ſeruandas perpetuò poneret, qui interim ad diuinum cultum augendum animum adiungens, à Deo, vt credere par eſt, admonitus, cœnobium egregio opere in colle ſylueſtri extruxit, qui parū ſupra Berchanſtedum eminet, vbi ipſe villam id temporis magnificā habebat, cuius etiam nunc bona pars extat: loco nomen eſt Aſsheruggium. Ditauit bonus princeps cœnobium amplis poſſeſsionibus, illudq́; viris nouæ religionis non antea in Anglia viſis, qui Boni homines appellātur, incolendum dedit. Hi diui Auguſtini regulam profitentur & obſeruant, veſtimentum cœrulei coloris induunt, eadem penè forma factum, atq; habent fratres, quos vocant, eremitani. Fuerunt in eo cœnobio quocunque tempore, velut etiam ſunt hodie, monachi & ſanctitate vitæ & doctrina præclari. Edmundus igitur comes Cornubiæ poſteaquā hoc cœnobium primò extruxerat, deinde Bonos homines in illud introduxerāt, poſtremò reliquum dominici ſanguinis ſuis manibus eo loci reuerenter poſuit, monimentū Chriſtianæ pietatis ſalutare: nam multis mortalibus qui fidem rei non abrogant, in grauiſsimo morbo ſaluti eſſe aiunt, qui ad id ſacrum quaſi paſsionis Chriſti pignus, viſendam quotidie illuc con-

fluunt. Quo factũ eſt, vt hoc tẽpore eiuſmodi ſan guis dominicus ab Edmundo in Angliã delatus, in Haylenſi & Aſsheruggienſi cœnobijs multa ſit veneratione. Sed eò vnde digreſsi ſumus, reuertamur.

Vualli qui quanquam victi, ſeſe tamen efferebant, & ad renouandum bellum ſaxis reuireſcebant, Dauid per idem tempus mortuo, Leolinum Griffini filium, qui, vt dictum eſt, in turri Londinenſi interierat, ſibi principem cõſtituunt, atque ab Edouardo quòd nimis ſuperbè dominari cœpiſſet, deficiunt; præſidia Anglica aut pellunt arcibus, aut prodita per fraudẽ opprimunt. Qua re nuntiata, Henricus confeſtim Stephanũ Bauſanum, qui ſummam rei militaris ſcientiam habebat, cum magno militum numero ire contra hoſtem iubet. Ille vbi in Vualliam peruenit, præuentus inſidijs cum magna ſuorum parte interficitur. Qua de re rex permotus, ſtatuit in rebelles acrius vindicandum: itaq; paucis poſt diebus, ipſe cum maiore quidem militum manu in hoſtes profectus eſt, cuius aduentu Vualli territi, more ſolito in ſyluas atque paludes ſeſe abdentes, nequaquam in certamen pro tempore deſcendendũ iudicarunt. Eſt deinceps ſæpè cum Vuallo pugnatum, qui nunquam victus, ſed benè longo defatigatus bello, pacem tandem petijt, atque, vt infrà appoſitè demonſtrabitur, impetrauit.
Henricus verò exiſtimãs non eſſe ſuæ dignitatis,

rebelles per loca inuia perſequi, Rogerio Mortimerio regionis præfecto conſtituto, Londinum ſtatim poſt rediit. Per idem tempus ſepulchrum diui Albani in cœnobio ei dicato diuinitus repertum [illegible]edi miracula crebrius ſolito & maiora [illegible]ere.

Aderat iam annus humanæ ſalutis MCCLVIII, & regni Henrici alter & quadrageſimus, cū ingens numerus Pictonū in Angliam confluxit, qui regio fauore inſperato gaudentes, ſe ſumptuoſius inſolentiusq; iactare, erigere, prædia quæ aliàs poſſediſſent, repetere cœperunt. Eodem quoque tempore venêre in Angliam Odomarus ſacris initiatus, Gulielmus, Gaufredus, & Guido fratres Henrici regis, ex Iſabella eius matre geniti, & Hugone Marchiano comite. Ii in ſumma ſtatim gratia cum rege eſſe cœperunt, vt qui cum illo cognatione coniuncti eſſent: item ſumma apud eum autoritate valere, multum ſibi aſſumere, cū nobilitate honoribus æquari, eam non facere plurimi, viamq; ſibi ac aliis aduenis ad ſuas opes amplificandas, mirificè inuenire. Sed in primis dignitate auctus eſt Odomarus, qui Vintoniensem epiſcopatum adeptus, dein ſuis opibus & alios maximè iuuabat. Non potuerunt ferre eā feneſtram externis patefactam, ad ſeruiendum ſuis cupiditatibus, & illorum ſuperbiam principes Angli, qui paſſim vociferabantur, per nimiū indignum eſſe, ſe turpiter in ſua patria exteris ho-

minibus contemptui eſſe, quod rex pati non de-
beret, cuius intereſſet ſuos tantummodo tueri,
ſubleuare, ſuſtentare. His igitur vocibus princi-
pes ad extremum impetrarunt, vt odij tollendi,
ac conſtituendarum rerum cauſa, concilium O-
xonij haberetur: quò vbi conuenerunt, de conci-
lij ſententia decretum eſt, vt Pictones omnes cũ
cæteris peregrinis exterminarentur: & ne rex aut
Edouardus princeps clàm illis opẽ aduerſus ple-
bẽ ferret, rogarunt, vt iureiurando promitterent,
ſe contentos fore concilij decretis, & quamprimũ
reddituros antiquas leges & inſtituta, id quod ã-
bo magis metu, quàm voluntate fecerunt: nam
optimates toties antea eluſi, armati ad concilium
venerant. Spoponderunt & pro illis Ricardus
Cæſar, & Simon Montifortenſis, iureiurando iti-
dem adacti. Pictones cum fratribus regis, facilè
fuit expellere, quippe qui cognito principum in
ſe odio, ſpontè remigrarunt in patriam: at leges
promiſſæ, ſed non reſtitutæ fuerunt, eò quòd ex
regis vſu minimè eſſent. Illo eodem anno Seual-
lus Eboracenſis antiſtes moritur, cui Gotthofre-
dus ſucceſsit, quem non multò poſt mortuum,
ſecutus eſt Gualterus epiſcopus Bathonienſis &
Vuellenſis, qui fuit ordine archiepiſcoporum E-
boracenſium trigeſimusſextus. Hoc tempore cũ
frumentũ propter ſiccitatẽ anguſtius prouenif-
ſet, ita fame laboratũ eſt, vt homines carne & la-
cte plurimum victitantes, etiã ederint varia her-
barum

barum radicũq; genera, quæ in vſum neceſsitas verterat.

Interea cùm pro ſe quiſque tranquillitati ſuorum temporum ſeruiret, varium erat populi atq; regis ſtudium: populus enim gratulabatur, talia in Oxonienſi concilio eſſe decreta facta, per quæ ciuile libertatem & leges toties promiſſas ſibi reſtitutas ducebat, atque illis paſsim iam vti incipiebat: ſed quia ſine conſenſu regis, ea minimè rata habebantur, idcirco quotidie à rege flagitabat, vt quæ iureiurando recepiſſet, tandem aliquando præſtaret. Rex verò qui videbat non eſſe è re ſua, vt ſtatuta per concilium confirmaret, & dolebat exteros homines ex regno eiectos, in animo habebat nunquam in ea parte deſiderio populi ſatisfacere: & quoniam id palàm aut repentè facere, periculoſum ducebat, propterea de induſtria eatenus procraſtinandũ conſtituit, quoad ita res externas cõponeret, vt ſi bellum domi oriretur, aduerſarijs reſiſtere poſſet: Itaque primò per legatos cum Alexandro quarto Ro. pontifice agit, vt eius autoritate fiat, ne iureiurãdo teneatur, quod in Oxonienſi concilio dediſſet, néve promiſsis ſtare cogatur, id quod facilè impetrauit, cùm affirmaſſet ſe eam ſponſionem non ſpontè, ſed metu feciſſe; deinde cùm multis antè legationibus nequicquam vltro citroq; de pace inter ſe & Francum miſsis, nihil certi haberet, ſtatuit ſibi in Galliam eundum, vt externas controuerſias finiendi

cauſa, cum Franço quoquo modo poſſet, tandẽ tranſigeret. ita ſtatim poſt Luteriam ad Ludouicum regem proficiſcitur. Hîc indicto principum concilio, poſtquã diu de pace agitatum eſt, his demum conditionibus conuenit, vt Anglus in perpetuum cederet Franco Normania, quam aiebat Rollonem per vim, ſibi à principio ademiſſe, & iure recepiſſe, cum Andegauenſibus & Cenomanis, & ille adnumeraret Anglo pro impenſa bellorum facta, millia aureorum centum & quinquaginta, ac in ſingulos annos, vectigalis nomine, dena millia: Anglus verò contentus eſſet Aquitania quam à ſeptentrione, Carantus flumen, & à meridie, Pyrenæus mons terminaret. Atque his legibus Henricus cùm domeſticum bellum iamiam impendêret, pacẽ cum Ludouico facere coactus eſt. Fuit is annus ſalutis M C C L I X, qui multa turbulenta, multa acerba, multa triſtia habuit. Reuertitur exin in Angliam Hẽricus, qui vbi Lõdinum peruenit, ſe in turrim recepit, atque parato confeſtim exercitu, jam palàm prædicare cœpit, ſe nolle conſtituta per concilium, neque confirmare, neque permittere, vt illis populus vteretur, frueretur. At ijs rebus cognitis, magnæ in regno diſcordiæ verſari cœperunt: nam optimus quiſque valde fremebat, quòd rex foris regni finibus diminutis, domi etiam omnia deteriora reddere conaretur. Quare paſſim ad arma conclamando, principes qui populares erant, iniuriam

armis

armis vlciſcendam ducunt, & in his cum primis Henricus Montifortenſis, Hugo Spenſerius, Balduinus [illegible]e, Gilbertus Giffordius, Ricardus G[illegible], Ioãnes Roſſus, Gulielmus Marmyonus, Henricus Haſtyngius, Ioannes Fizioannes, Gotfredus Lucy, Nicolaus Moſgrauus, & Ioãnes [illegible]cias, qui vno omnes conſenſu, ſibi ſtatim duces optant Simonem Montifortenſem, virũ magnæ ſcientiæ in bello, Leceſtriæ, Gilbertum Clarentiæ, dominum Gloceſtriæ, ac Robertum Ferryſum Derbij comites, cum nonnullis alijs militaris diſciplinæ viris longè peritiſsimis: Simon enim vt datam populo ſeruaret, contra Henricũ venire coactus eſt, pro quo ſponſor præſq; erat. Rex itidem fretus auxilio Ricardi fratris, qui paucis antè diebus ex Germania redierat, in armis erat, cũm optimates quidã autores eſſe cœperunt, vt armis abſtineretur, ad resq; componendas incumberetur. Sedatus eſt pauliſper tumultus, habitoq; concilio, cũm nihil quod ad leuãdas iniurias pertineret, ſit actum, ad arma rurſus vtrinq; concurritur, ſed priuſquàm manus conſerant, iterũ de pace agitando, Ludouicum regem omnium controuerſiarum finiendarum diſceptatorem faciunt, qui cũm ſecundum Henricum ſententiam tuliſſet, principes quorũ animi valde ſaucij, non ſeueritatis, ſed lenitatis medicina indigebãt, haud contenti iudicio eius, quod iniquũ eſſe dicebant, Vualliam inuadunt, cuius Rogerius Mortimerius

us præfectus erat. Venit auxilio ſuis Edouardus princeps, qui in inſidias lapſus capitur.

Hîc iterum ab armis paululum ceſſatum eſt: nam Edouardus cùm promitteret, reciperet, ſpoderét ſe curaturum, vt pater promiſſa præſtaret, dimittitur: ſed iuuenis vlciſcendi cupidus, magis iniuriæ quàm promiſſi memor, vt ad ſuos rediit, infeſtis armis Gloceſtriam aggreditur, ac oppidũ momento per vim ingreſſus, diripit, atque inde Oxonium, quò pater paulò antè à Londinò venerat, eoq; loci maiorem exercitum cogebat, proficiſcens, omnem in agrum paſsim deuaſtat. Hinc ambo iunctis armis, Northantonum oppidum Simonis comitis oppugnatum pergunt, quo primo acceſſu capto, Leceſtriam contendunt, ac pũcto temporis oppido tradentibus oppidanis potiti, Nothyngamiam pergunt, ædificia paſsim & vicos incendentes. Capti ſunt his in locis equeſtris ordinis viri Gulielmus Ferryſus, Petrus Montifortenſis, Balduinus Vacius, cum Nicolao fratre, Adam, qui ex Nouomercato erat, Rogerius Beltramus, Thomas Manſellus, cum bene magno aliorum nobilium numero. Quæ res effecit, vt Rogerius Clyffordius, Henricus Percius, Ricardus Graius, Philippus Baſſetus, Ricardus alter Suardus, & Hubertus Cantij comes ſociorũ infirmitatem veriti, protinus ad Henricum regem defecerint. Henricus benè in longinquis locis re geſta, proxime hoſtes rediit, & Vintoniæ habito cõcilio,

cilio, aduerſarios omnes patriæ hoſtes iudicandos curauit. Eſtq; ſatis pro tempore, reipub. conſultum atque prouiſum, cùm Simon interea Lõdinum profectus, vrbem in fidem recipit, ac præſidio firmat, atque inde Roceſtriam oppugnatũ properat, cuius loci præfectus erat Ioannes Vara ius vir fortis & induſtrius. Suſtinuit hoſtiũ impetum præſidium, quod intus erat, quoad rex ſuis ſuppetias ferens, vrbem obſidione liberauit.
Quo confecto feliciter negotio, & relicto idoneo præſidio, quod ciuitatem tueretur, proficiſcitur ad oram maritimam, quæ contra Galliam eſt, eo loci expectaturus dum eius fratres, Gulielmus, Gaufredus, & Guido Marchiani comitis filij, cũ aliqua militum manu veniant, quos à nobilitate paucis antè menſibus regno pulſos, ipſe ex Gallia accerſiuerat, qui non multò poſt affuerunt.
His auctus viribus, Leuiſum, quod eſt oppidum maritimum, & vulgò Leuuis vocitatur, vbi loci cœnobium monachorum etiam nunc extat, ordinis diui Pancratij, reuertitur, ac ſecundum oppidum caſtra ponit. Non multò poſt Simon cum exercitu adfuit, factisq; propè caſtris, ad Henricũ ſic ſcripſit; Volo rex me tibi eſſe purgatum, vt ne in meam vertas contumeliam, quæ ſalutis populi cauſa egerim: porrò ego ſemper Reipublicæ commoda meis priuatis neceſsitatibus potiora habui, & nunc illud ipſum me cummaximè facere cogit iuſiurandum, quod pro te, populo dedi, &

& te pariter atq; me obligat ad fidē ſeruandam, quam facilè liberabis, ſi promiſſo ſatisfeceris. Proinde in manu tua pacem eſſe ſcito, ſi tuis ſimiliter ac regni volueris proſpicere rebus. Reſpodit ad omnia rex, & dum inter ſe magis de iniurijs conquerentes altercantur, quàm de conditionibus pacis agunt, eductis eueſtigiò in aciē vtrinque copijs, pugnam faciunt. Erant in altero cornu in acie hoſtium Londinenſes, quibus Nicolaus Polygraphus præerat. Hos Edouardus princeps à longè vbi vidit (illos enim ſpeciatim peius reliquis omnibus oderat, quòd Aleonoram matrem paucis antè diebus è turri egreſſam, conuitijs & ſibilis conſectati fuiſſet) inflammatus ira, concitat calcaribus equum, atque dato ſigno, vt ſe ſui milites ſequantur, curſum in eos dirigit, clamitando: In hæc miles ſeditionum ſcelerumq; omnium capita, nunc fortiter adijcio tela. Londinenſes vt gregarij milites impetum inuadentium non tolerantes ſeſe in fugam conferunt. Inſequitur auidè Edouardus, paſſimq; cædem ingentem edit: verùm cùm ita cædendo hoſtem temerè à ſuis longè abiſſet, pulcherrimam victoriā de manibus amiſit. Atque ita ab ira & furore vti nihil vnquam honeſti, ſic haud quicquā vtilitatis proficiſcitur. nam vbi Simon animaduertit Edouardum ferocem iuuenem cum robore militū perſequi Londinenſes, quibus ipſe ob imperitiam militaris diſciplinæ, parum confidebat, tum ma-

forte animo ſuos cohortatus, hoſtem premit, atq; vno momento fundit. Rediijt interim ad ſuos victor Edouardus, ſed cùm inclinata iã eſſet acies, eam ad certamen reuocare nequiuit. Henricus confoſſo ex vtroque latere equo, capitur, cũ Ricardo fratre, & Edouardo filio, atque aliquot ducibus: cæteri partim cæſi, & in ijs tres comitis Marchiæ filij, partim pulſi fugatiq; ſunt. Non nemo tradit Edouardum non fuiſſe tunc captum, ſed poſtea vnà cum Henrico filio Ricardi, obſidum nomine, in hoſtium poteſtatem veniſſe, quò illi vitæ Hẽrici patris ac Ricardi patrui parcerẽt. Sex millia hominũ & quingentos in regio exercitu deſideratos tradunt annales.

Optimates tanta victoria ſtatim poſt malè vſi ſunt: namq; filij Simonis comitis, Henricus, Guido, Simon, ac alter Henricus nomine, qui eo prælio egregiè pugnarũt, ita inſolentiores effecti ſunt vt præ ſe reliquos principes deſpicerent, & ſtulta arrogantia nominatim parum honeſtè appellarent Gilbertum comitem Gloceſtriæ: Qua re ille permotus, cum Simone patre grauiter de temeritate filiorum ſæpius conqueſtus eſt, qui ad extremum cùm videret ſe parũ proficere, tum denũ alienatus iniuriæ vindicãdæ cauſa, omnibus principibus graue exhibuit negotium, immemor eorum calamitatem cum Republica eſſe coniunctã. Edouardus enim paucis poſt diebus ope ipſius Gilberti è manibus hoſtiũ aufugit, & Vigorniã

profectus,

profectus, exercitum confestim parat. Quod audiens Simon comes, accepto nouo militum ex Vuallia ſupplemento, ad Eueshamum vicum contendit, vt ad arcem Keneluorthem pergeret, quæ opere magnifica ab vrbe Vigornia diſtat millia paſſuũ circiter tria, paulóve amplius, vbi ſe cum Simone filio coniungeret, qui ex agro Eboracenſi magnam manum militum ſecum adducebat. At Edouardus & Gilbertus comes cognito Simonis conſilio celeriter ſuperueniunt, præcluſisq́ omnibus viarum aditibus hoſti pugnandi copiam faciunt. Tum Simon poſteaquam ſine magno incommodo progredi non poſſe ſe videt, in eo temporis articulo inſtruit aciem, impedimẽtis ex acie remotis, ac in fronte aciei ponit Henricũ regem, quem ſecum captiuum ducebat atque ſuis armis induit, vt ſi fortuna aduerſa ſit, dum ille imperatoris perſonam gerens, ab hoſte petitur, ipſe interim fuga ſaluti conſulere poſsit. Inſtruuntur contrà & hoſtes & animis & viribus ſuperiores: committitur vtrinq; pugna, quæ diu anceps ſtetit. Henricus inter primos hoſtium ictus non pugnat, ſed regem Henricum ſe eſſe clamando indicat, quod ei ſaluti fuit, quia à ſuis cognitus ſeruatur. Vualli vbi ſemel primò concurſum eſt, fugã capientes, alijs timorem inſecerunt. Quod vbi Simon animaduertit, ſuos cohortatus, in medios hoſtes prorumpit, qui à multitudine circumuentus, præliando occiditur, cum Henrico filio. Cognita

ducis

ducis morte, bona pars ſalutem fuga quæſiuit, occiſis ad hominum millia quatuor, in quibus fuêre equites Hugo Spēſerius, Rodulphus Baſſetus, Ioannes ex Bellicampo, Gulielmus Iorcus, & alter Gulielmus Baliolus homo Gallus. Hanc cladem diſcordia inter Gilbertum & filios Simonis orta, nobilibus pro libertate pugnantibus attulit. Corpus Simonis comitis fœde inhumaneq́ laceratum eſſe fertur. Inhæſit in hominū mentibus opinio conſtans deinceps, hunc qui ob patriā ac iuſiurandum ſeruandum, pugnando vitam amiſiſſet, interijſſe martyrem, id quod ex vitæ ſanctitas non patitur negatum iri, & miraculis conſtare, memoriæ proditum eſt. Quare iam tum fuêre qui eius memoriam vt diui cuiuſpiam colere cœperint, compluresq́ illud ipſum dubio procul feciſſent, ſi regis iram non pertimuiſſent. Rex per hunc modum è manibus hoſtium cum Ricardo Cæſare fratre ereptus, Varuicum quòd eſſet proximum oppidum natura munitum proficiſcitur ibique coacto exercitu, pauculos dies moratur, quia primùm omnium inimicos perſequendos ſtatuerat. Itaque rectà Elym inſulam petit, aduerſariosq́ qui ſe illic continebant, facilè in poteſtatem redigit. Reliqui principes qui arma in regem mouerant, ſibi timentes Londinum confugiunt, quæ ciuitas adhuc in eorum fide permanebat. De qua re rex certior factus, ne ſpatium parandi vires hoſtibus detur, properè Londinum pergit, ſed

ſed clauſis à ciuibus portis, prope muros caſtra ponit, atq; ad oppugnationẽ vrbis machinas bellicas ſtudio comparat.

Iam ferè totum triennium ciuile bellum durauerat, & agebatur annus humanæ ſalutis M C C-LXII, ac cùm regnare cœperat Henricus XLV, cùm Vrbanus Romanus pontifex, qui Alexandro ſucceſſerat, certior factus de inteſtino bello inter Henricum & eius optimates, miſit in Angliã Othobonum diaconum cardinalem diui Hadriani legatum, qui omnes tolleret controuerſias, cõcordiamq; conſtitinaret. Is Londini erat, cùm ciuitas regi venienti portas clauſit: & quoniam contra atque ciues volebant admonebat, in turrim conijcitur. Sed dum ita generatim omnium irritabiles animi odijs ardebant, Gilbertus comes ac nonnulli alij magnæ autoritatis viri demonſtrantes permultis argumentis, pacem vel iniquiſsimã in repub. iuſtiſsim[illegible] præferendam eſſe; cùm ciuilis b[illegible] eſſet [illegible]ibus [illegible]

[illegible]

carcere liberatus, qui pro ſua humanitate, imperi tæ multitudini acceptam iniuriam vltrò remiſit. Inter eos fuit etiam Simon comitis Simonis filius: nam duo alij fratres ſuperſtites in Gallias profecti ſunt. Guido ſecutus Philippum Ludouici filium ſtipendium faciebat. Henricus verò qui ſacris initiatus Eboracenſis theſaurarius, quem vocant, erat, Lutetiæ interim literis operam dabat. Is Simon poſteaquam regi reconciliatus eſt, arcē Keneluorthem, quam pater Simon tenuerat, ei reſtitui iubet, ne ea poſſeſsio ſibi deinceps fraudi ſit: ſed præfectus id facere recuſans, miro ſtudio eam munit, ſeq; ad reſiſtendum accingit. Rex cognita præfecti pertinacia, arcem obſeſſum ire maturat, & ne ab illis qui intus erant, eruptio in ſuos fiat, locum primò circumuallat, deinde militibus negotiū dat, qui interdiu, quive noctu oppugnēt: verum multis vulneratis, compluribusq; interfectis, parum con[illegible] ſuos [illegible] menſes oppugnando prof[illegible] it fames dominari, [illegible] um [illegible] [illegible] Simon [illegible] cō- [illegible]

bus auxilio eſſet. Fuit is ſalutis humanæ annus MCCLXVI, & cum regnare cœpit Henricus, XLIX. Quo etiam anno Othobonus legatus cõcilium ſacerdotum frequens Northantoni, & alterum Londini habuit: vbi poſteaquam res quæ ad religionem pertinerent, commodiorẽ in ſtatũ perduxerat, legesq; tulerat, quibus etiã nunc Anglia vtitur, denunciauit impios eſſe epiſcopos omnes, qui principum partes temerè ſecuti fuiſſent, quos ipſe modo, quoniam delicti pœnituerat, partim abſoluit, partim Romanũ pontificẽ adire coegit: atque his peractis rebus, illo ipſo qui inſecutus eſt anno, perfunctus legationis officio, Romã rediijt. Henricus verò poſt annum quinquageſimum alterum, quàm regnare cœperat, conciliũ conuocauit Marlebrigium, qui eſt pagus celebris comitatus Vuilceriæ, ſicut libro duodecimo ſuprà diximus: qui in eo conuentu primùm leges ab ſe antè latas, & præſertim Magnæ chartæ, de conſilij ſententia approbandas, dein aliàs conden das curauit, quæ ad ſtatúm & cõmodum regni maximè conducerent.

Per idem tẽpus Edouardus princeps cum ingenti claſſe in Aſiam traiecit, Syriæ recuperandæ cauſa, vſq; ad Ptolemaide cõmoraturus (ita enim inter Criſtianos duces fuerat conſtitutũ) dũ Ludouicus rex Franciæ, qui eodem tempore aduerſus Saracenos bellum gerebat, ex Africa victor cum maiore exercitu adeſſet. Sed dũ Edouardus belli

ſocios expectat, nihil factum propius fuit, quàm vt domeſtica fraude periret: nam cùm aliquando in cubiculo ſolus eſſet, ab Arſacida quodam, quē ipſe quòd multa de ſuæ gentis moribus narrare ſoleret, paulò antè in familiaritatem acceperat, tribus petitus vulneribus ægrè ex mortis periculo euaſit, adiuuante cubiculario, qui manum Arſacidæ retinuit, donec à reliquis famulis in veſtigio trucidatus eſt. Saraceni Arſacidas vocant ſicarios id eſt hominum genus infidum, & ſuperſtitioni ſuæ deuotum, qui arbitrantur ſe æternā promereri beatitudinem, ſi hoſte publico quouis modo interempto, ipſi morte etiam crudeliſsima afficiātur. Edouardus autem vbi ex vulneribus conualuit, audiens Ludouicum quem expectabat, per idem temporis in Africa morbo confectum interijſſe, amiſſa ſpe benè gerendæ rei, in Angliam, factis cum hoſte inducijs, redijt incolumis. Præmiſerat Romam Edouardus dum in Syria agebat, Theobaldum pontificē renuntiatum à collegio cardinalium, reuocatumq; in Italiam, quem magnis donauit muneribus. Is Romani pontificis legatus cum Edouardo rem Chriſtianam in Syria curabat, quādo Viterbij pontifex factus eſt. Quo tempore Carolus rex Siciliæ, ac Philippus Ludouici filius ex Africa redeuntes, Viterbiū profecti ſunt, vt creandi pontificis autores eſſent: nam poſt obitum Clementis quarti, biennio ferè pontifex nullus fuerat, donec Theobaldus Viterbij

electus pontifex, Greg[illegible]rius decimus dictus eſt.
Venerat id temporis [illegible]iterbium Henricus Ricar
di Cæſaris & comitis [illegible]Cornubiæ paucis ante mē
ſibus demortui filius, negotia quædam apud Ro.
pontificē procuraturus, qui eo loci malo fato ſub
latus eſt. porrò cùm iuuenis fortè in principe æde
pro maxima ara, rei diuinæ intereſſet, contigit [illegible]
eò per idem té[illegible]s venerit Guido Simonis Mon-
tifortenſis comitis filius cum rege Philippo, apud
quem, quemadmodum ſuprà diximus, à princi-
pio ſtipendium meruerat, & poſtea in Italiam ad
Carolum regem profectus fuerat, qui vbi à lōgē
Henricum vidit, inflammatus ira, incautum ag-
greſſus, vno atque altero ictu interfecit, vltus hoc
modo patris Simonis mortem, qui, vt ſuprà me-
morauimus in prælio ad Eueshamum facto, in-
terfectus eſt, & vltra mortem, in eius corpus Hen
rici ac Ricardi, iſtius Henrici patris acerbitas pro-
greſſa. Guido verò poſt Henricū occiſum, ad Ru
ſum ſocerum comitem [illegible] qui tunc
Hetruriæ præfectus erat, [illegible] hoc [illegible] ſe-
quente incolumi [illegible] & [illegible]
Carolo regi [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
enſis antibus poſt [illegible] m ſede

XXVII, è vita exceſsit, in [illegible]uius locum tribus ferè poſt annis, Gregorius pon[illegible]ifex Ro. Robertũ ſurrogauit, qui fuit antiſtitũ o[illegible]dine ſextus & quadrageſimus. Id tẽporis orta e[illegible] ingens diſcordia inter monachos & ciues Nordouicenſes, quæ ita breui tẽpore creuit, vt populus facto impetu, principẽ [illegible]dem inflãmarit. Quo comperto flagitio, rex eò properè contendit, affectisq́ʒ ſupplicio nefandi incendij autoribus, ad cœnobium [illegible]iui Edmundi voti cauſa perrexit: quo in itinere [illegible]aud bellè habere cœpit, ſed aliquantulũ confirmatus, eo loci conciliũ habuit, in quo de rebelli[illegible] animaduerſione cũ primis agitauit: at inde vr[illegible] morbo, conuentuq́ʒ dimiſſo, Londinũ (ſentiebat enim ſe vocari ad exitũ vitæ) quãcelerrimè potuit, ſe recepit, vbi XVI calen. Decẽbris è vita migrauit. qui fuit annus ſalutis humanæ MCCLXXIII. Vixit annos LXV. regnauit LVI. Corpus ad Vueſtmonaſterium delatũ ad ſepulturã datur. Genuit ex Aleonora filios [illegible] Edouardum Vuallıæ principem [illegible] ſecum ſucceſsit, & Edmundum [illegible] Lancaſtrium. Poſcit locus, vt hinc pa[illegible] Extiterunt longo poſt tẽpo[illegible] hunc Edmundum fuiſſe maio[illegible] [illegible] filii[illegible] [illegible]dia deformis [illegible] Edo[illegible] [illegible]uiſſe. [illegible] [illegible] no [illegible] vul[illegible] [illegible] albã

appellat, quòd roſa alba vnius, & rubra alterius familiæ inſigne ſit, vti infrà fuſius dicetur. Atque iſta cõmentati ſunt, quò Henricum quartum iure regnum repetiuiſſe probarent, qui ad Edmundum genus referebat, quiq; per vim in regnũ inuaſit, & obtinuit. Nunc ad rem reuertor. Filias verò Hẽricus ſuſcepit tris, Margaritã, quam locauit Alexandro regi Scotiæ, Beatricẽ, quæ nupſit duci Britanniæ, & Catharinã, quæ nondũ matura viro, mortẽ obijt. Fuit corpore cõpacto, & robuſto, ſtatura iuſta, facie ſatis honeſta, alterius oculi palpebra demiſsione, vt pupillã penè tegeret, ingenio miti, animo magis nobili quàm magno, præterea cultor religionis, & aduerſus inopes liberalis. Nõ caruit tamen infamia, quòd in rebus agendis inconſideratè interdũ ſe tractaſſet, ſtudiũq; pecuniç cogẽdæ, licet magis ex inopia, quàm ex animi cupiditate, habuiſſet: item & regnũ nõ modò nõ auxiſſet, ſed Normaniã cum Andegauenſib. quã pater Ioannes antea amiſerat, poſtquã bellando recuperare [illegible] conce[illegible] Franco, iu-
[illegible] vi-
[illegible]

omni æta[illegible]
literæ, qu[illegible]
agunt, ſenectut[illegible] oblectant, ſecundas res ornant,
aduerſis perfugium præbent. Hugo itaq; Canta-
brigiæ collegium collocauit in ædibus quas ipſe
ædificarat, illudq; diuo Petro dedicauit, in quo
memoria etiam noſtra, bonæ artes ve-
hementer celebrantur. Cæte-
rùm opus illud hoc
cũctis mor-
tali
bus gratius fuit, quò id tẽporis
ſcholaſticorum collegia
multò rariora
erant.

*N[illegible] non commodè Polydorus noſter Angli-
cus circumferri poßit, viſum eſt expedire
vt eum in duas omnino ſcindamus partes: qua-
rum prior hos ſexdecim, poſterior verò reli-
quos complectetur.*

00036470

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 18 July, 2018